الجامع الصحيح

Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi

mütercim
MEHMED SOFUOĞLU

Ötüken

11

Ötüken

الجامع الصحيح

للامام ابي عبدالله محمد بن اسماعيل البخاري

Ebû Abdillah Muhammed ibn İsmâîl
el-Buhârî

Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi

mütercim
MEHMED SOFUOĞLU

ONBİRİNCİ CİLD

Ötüken

Yayımlayan
ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.
Klodfarer Cad. 40/7 Divanyolu-İstanbul
Dizgi
Damla Dizgi Ltd. Şti.
Arapça Dizgi
Şizin Fotodizgi
Film ve Montaj
Duru Ajans
Baskı
Şefik Matbaası
Cilt
Yedigün Mücellithanesi
Kapak
Marmara Reklâm
Kapak Deseni
Yusuf İzzettin Sav

İstanbul-1988

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

KİTÂBU'T-TEFSÎR'İN DEVÂMI

٧١ـ سورة نوح

71- Nûh Sûresi [724]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

أَطْوَارًا طَوْرًا كذا وطَوْرًا كَذَا يُقالُ عَدَا طَوْرَهُ أي قَدْرَهُ . والكُبَّارُ أَشَدُّ مِنَ الكُبَارِ وكَذَلِكَ جُمَّالٌ وَجَمِيلٌ لأَنَّها أَشَدُّ مُبالَغَةً وكُبَارٌ الكَبِيرُ وكُبارًا أَيْضًا بالتَّخْفِيفِ والعَرَبُ تَقُولُ رَجُلٌ حُسَّانٌ وجُمَّالٌ وحُسَانٌ مُخَفَّفٌ وجُمالٌ مُخَفَّفٌ . دَيَّارًا مِنْ دَوْرٍ ولَكِنَّهُ فَيْعالٌ مِنَ الدَّوَرَانِ كَما قَرَأَ عُمَرُ الحى القَيَّامُ وهِيَ مِنْ قُمْتُ : وقال غَيْرُهُ دَيَّارًا أَحَدًا : تَبارًا هَلاَكًا . وقال ابنُ عَبَّاسٍ مِدْرَارًا يَتْبَعُ بَعْضُها بَعْضًا : وقارًا عَظَمَةً *

"*Siz neye ummazsınız Allah için bir vakaar? Yaratmışken O sizi tavır tavır bu tavra kadar!*" (Âyet: 13-14); **buradaki "*Etvâran*" "Şu tavır, şu tavır olarak" demektir. "Tavrını geçti" denilir ki, "Kadrini geçti" ma'nâsınadır [725].**

"*Bunlar büyük büyük tuzaklar yaptılar*" (Âyet: 22);

---

724 Başındaki "*İnnâ erselnâ Nûhan...*" âyetinden dolayı bâzı Buhârî nushalarında "*İnnâ Erselnâ Nûhan Sûresi*" ismiyle gelmiştir.

725 Burada insan yaratılışının ferden ve cem'an geçirmiş olduğu tekâmül mertebelerine işâret buyurulmuştur: "*... Sûret yapanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir*" (el-Mü'minûn: 12-16).

buradaki "*Kubbâr*", "Kubâr"dan daha şiddetli ve daha belîğdir. "Cummâl" ve "Cemîl" de böyledir. Çünkü şeddeli olan kelime belâgatçe şeddesizden daha şiddetlidir. "*Kubbâr*", "Kebîr" ma'nâsınadır. Yine hafifletmekle şeddesiz olan "Kubâran" da "Kebîr" ma'nâsınadır. Arab "Raculun hussânun ve cemmâlun" der ve yine "Racûlun husânun ve cumâlun" der. İkinci "Husânun" ve "Cumâlun" kelimeleri hafifletilmiştir, yânî şeddesizdir. Şeddeliler, şeddesiz olanlardan daha belîğdirler.

"*Nûh: 'Ey Rabb'im, yeryüzünde kâfirlerden yurt tutan hiçbir kimse bırakma' demişti*" (Âyet: 26); buradaki "*Deyyâr*", "Devr" masdarından türemiştir, lâkin bunun vezni "Deverân"dan "Fey'âlun"dur. Nitekim Umer ibnu'l-Hattâb "*el-Hayyu'l-Kayyâm*" şeklinde okudu, bu da "Kumtu" fiilindendir [726].

Başkası da: "(Yeryüzünde dolaşan) bir tek deyyâr bırakma" demektir, dedi [727].

"*Nûh şöyle demişti:... Ey Rabb'im, beni, anamı, babamı, îmân etmiş olarak evime girenleri (kıyâmete kadar gelecek) erkek mü'minleri ve kadın mü'minleri Sen mağfiret eyle. Zâlimlerin helâkinden başka birşeyini de artırma!*" (Âyet: 28); buradaki "*Tebâren*", "Helâken" ma'nâsınadır, dedi (Bu ikisini söyleyen Ebû Ubeyde'dir).

Ve İbn Abbâs şöyle demiştir:
"*Şöyle dedim: Artık Rabb'inizden mağfiret isteyin. Çünkü çok mağfiret edicidir. (O sâyede) gök üstünüze bol bol yağmur salıverir. Sizin mallarınızı, oğullarınızı*

---

726 Çünkü "*Deyyâr*"ın aslı "*Diyvâr*" idi; vâv, yâ'ya tebdîl edilip, vâv harfi yâ harfi içine girdirildi. Eğer Fa'âlen vezninde olaydı "*Devvâr*" olacaktı. Umer'in okuyuşu ile "*Kayyâm*"ın aslı da "Kıyvâm" idi; bunun da vezni Fa'âl'dir denilemez, bunun vezni de "*Deyyâr*"da olduğu gibi "Fey'âl"dır (Kastallânî).

727 Bundan evvelki hâşiyede de belirtildiği gibi, bu "*Deyyâr*" kelimesinin aslı "*Dâr*"-dan yâhud "*Devr*"den fey'âl vezninde "*Deyvâr*"dır. Vâv, yâ'ya çevrilmiştir. Fa'âl vezninde değildir. Yoksa "yâ" olmaz, "*Devvâr*" olurdu. Şu hâlde türemesine nazaran asıl mefhûmu evcil yâhud yurtçul demek gibidir. Bununla berâber "*Deyyâr*", "*Ayyâs*" gibi yâî olarak "*Deyr*"den fa'âl vezninde de olur ki deyr bekleyen, manastır bekçisi ma'nâsınadır.

da çoğaltır; size bağlar, bustânlar verir; size ırmaklar akıtır" (Âyet: 10-12); **buradaki *"Mıdrâran"*, "Yağmurların bâzısı bâzısının ardından gelir, ardarda yağar" ma'nâsınadır** [728].

"Size ne oluyor, Allah için bir vakaar ummuyorsunuz?" (Âyet: 13); **buradaki *"Vakaaran"*, "Azameten" ma'nâsınadır** [729].

٣٢٩ـ بابٌ وَدًّا ولاَ سُوَاعًا ولا يَغُوثَ ويَعُوقَ ونَسْرًا

329- BÂB:

"Sakın taptıklarınızı bırakmayın. Hele Vedd'den, Suvâ'dan, Yegûs'tan, Yeûk'tan ve Nesr'den aslâ vazgeçmeyin, dediler"

(Âyet: 23) [730].

٤٤٠ـ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ مُوسَى أخبرنا هِشامٌ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ : وقال عَطاءٌ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضىَ اللَّهُ عنهما صارَتِ الأوْثانُ الّتِى كانَتْ فى قَوْمِ نُوحٍ

---

728 Yağmur duâsında istiğfâr bundan dolayı meşrû' olmuştur. Şa'bî'nin rivâyetinde Umer (R) bir gün yağmur duâsına çıkmış, devâmlı olarak istiğfâr etmiştir. Sebebi sorulduğu zamân bu âyetleri okumuştur.

729 *"Siz neye Allah için bir vakaar ummazsınız?"*: *"Vakaar,* hafifliğin zıddı olarak ağırlık, hilm ve temkîn ile azamet ma'nâlarına gelir. Nitekim *Tevkîr,* ta'zîm demektir. *"Lillâhi"* fâili veyâ müteallıkı beyândır. Yânî siz neye Allah'tan korkmuyorsunuz, O'na saygısızlık ediyor, putlara tapıyorsunuz? Bu ma'nâca kelâm, sırf tehdîd olur. Yâhud ne için Allah'ı, size ileride bir vakaar ve haysiyet bahşederek tevkîr etmesini, terakkî ettirip âkıbette büyük mertebe ve sevâba erdirmesini ümîd etmiyorsunuz da, îmân ile O'nun yoluna gitmiyor, O'na küfr ile putlara tapıp zillet yolunu seçiyorsunuz? demektir ki, bu sûretle tehdîdden ziyâde teşvîk olmuş olur (*Hakk Dîni,* VII, 5372-5373).

730 Bunlar Nûh kavminin kendilerince en büyük tanıdıkları ve tapındıkları putlarının isimleridir. *Keşşâf*'ta zikredildiği üzere Vedd, bir erkek sûretinde; Suvâ' bir kadın sûretinde; Yegûs bir arslan sûretinde; Yeûk bir at sûretinde; Nesr, kartal veyâ akbaba sûretinde idi. Yine denildi ki, helâk olmuş olan Nûh kavminin putları ayniyle Arab'a geçmiş olması uzaktır; anlaşılmaz; zâhir olan budur ki, ancak isimleri kalmış, Arab birtakım putlar edinerek onlara o isimleri vermişler ve Abdu Vedd, Abdu Yeûs, Abdu Yeûk isimlerini kullanmalarında da o putlarının isimlerine izâfeti kasdetmişlerdir...

Bu isimler esâsen Arabça olmayıp, yabancı olduklarına göre, Vedd ve Yeûs isimleri Hindliler'in Vedâ, Vuyesa isimlerine benzer gibi oldukları da hatırlara gelmez değildir (*Hakk Dîni,* VII, 5378).

فِى الْعَرَبِ بَعْدُ أَمَّا وَدٌّ كَانَتْ لِكَلْبٍ بِدَوْمَةِ الْجَنْدَلِ وأَمَّا سُوَاعٌ كَانَتْ لِهُذَيْلٍ وأَمَّا يَغُوثُ فَكَانَتْ لِمُرَادٍ ثُمَّ لِبَنِى غُطَيْفٍ بِالْجَوْفِ عِنْدَ سَبَا وأَمَّا يَعُوقُ فَكَانَتْ لِهَمْدَانَ وأَمَّا نَسْرٌ فَكَانَتْ لِحِمْيَرَ لآلِ ذِى الْكَلاَعِ أَسْمَاءُ رِجَالٍ صَالِحِينَ مِنْ قَوْمِ نُوحٍ فَلَمَّا هَلَكُوا أَوْحَى الشَّيْطَانُ إِلَى قَوْمِهِمْ أَنِ انْصِبُوا إِلَى مَجَالِسِهِمِ الَّتِى كَانُوا يَجْلِسُونَ أَنْصَابًا وسَمُّوهَا بِأَسْمَائِهِمْ فَفَعَلُوا فَلَمْ تُعْبَدْ حَتَّى إِذَا هَلَكَ أُولَئِكَ وتَنَسَّخَ الْعِلْمُ عُبِدَتْ *

440-....... İbnu Cureyc şöyle demiştir: Ve Atâ el-Hurâsânî, İbn Abbâs(R)'tan olmak üzere şöyle dedi: Nûh kavmindeki vesenler, sonradan Arab kavminde oldu. Vedd putuna gelince; o, Devmetu'l-Cendel'de Kelb kabîlesinin idi. Suvâ' putu, Huzeyl kabîlesinin idi. Yeûs, Murad kabîlesinin, sonra da Yemen'in Sebe' şehrinin yanında el-Cevf mevkiinde Gutayf oğulları'nın idi. Yeûk, Yemenli bir kabîle olan Hemdân'ın idi. Nesr de Hımyer'in Zu'l-Kelâ' hânedânının idi. Bu isimler esâsen Nûh kavminden bâzı sâlih adamların isimleridir. Bu iyi kimseler vefât ettikleri zamân şeytân onların mensûb oldukları kavimlerine, bunların adlarına, hayâtlarında oturageldikleri mevki'lere birtakım putlar dikin ve onlara bu adamların isimlerini verin diye vahyetmiştir. Onlar da putları dikmişler ve bunlara o iyi kimselerin adlarını vermişledir. Bu heykellere ilk zamânlarda ibâdet edilmemiştir. Nihâyet bunları dikmiş olan nesiller vefât ettikleri ve bunlarla ilgili bilgiler neshedilip unutulduğu zamân, cehâletle bunlara tapılmıştır [731].

---

731 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Diğer hadîs kitâblarında da bunlar hakkında rivâyetler vardır: Abd ibn Humeyd'in Ebû Mutahhare'den rivâyetinde, Ebû Ca'fer Muhammed ibn Bâkır hazretleri şöyle demiştir: "Vedd, kavmi içinde sevgili müslim bir er idi, vefât edince Bâbil arzında kabrinin etrafında ordu kurdular, mâtem tuttular. İblîs bunların bu feryâdını görünce, bir insan sûretinde onlara: Sizin feryâd ve eleminizi görüyorum. Size onun bir sûretini yapsam, toplandığınız yere koysanız da onu ansanız! dedi. Peki dediler, onun gibi bir tasvîr (bir heykel) yaptı, toplantı yerlerine koydular, onu anarlardı. Bunu görünce: Nasıl, evlerinize de yapsam, herkes evinde de ansa olur mu? dedi. Onu da yaptı, o sûretle onu anarlardı. Sonra evlâdları yetişti, ona yaptıklarını görüyorlardı. Nesil uzadıkça onu neye andıkları unutuldu. Tuttular, ona ma'bûd diye ibâdet etmeye başladılar. İşte Arz'da Allah'tan başka ilk ibâdet edilen, Vedd oldu."

İbn Munzir ve başkası, Ebû Usmân en-Nehdî'den rivâyet etmişlerdir. O şöyle demiştir: "Yeûs'u gördüm, kurşundan idi; çıplak bir deveye yükletilir, berâberinde giderler, bir yere varıp kendi kendine çökene kadar onu hiç heyecânlan-

dırmazlardı. O çökünce de: Haydin konacağız, menzili beğendi! derler ve etrafına konarlar ve onun üzerine bir binâ yaparlardı''.

İslâm Dîni müslümânları putlardan ve putçuluktan kurtarmıştır..Sonraki çağlarda ve hattâ yirminci asırda bile zamân zamân bâzı ülkelerde hortlatılan bu putçuluk zihniyetinden ve her türlü putlardan Allah'ın milletimizi ve bütün insanlığı kurtarmasını niyâz eylerim! 5 Mayıs 1983/22 Receb 1403.

٧٢ـ سُورَةُ قُلْ أُوحِىَ إِلَىَّ

72- "Kul ûhiye ileyye" Sûresi [732]

بِسْــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ لِبَدًا أَعْوَانًا

İbn Abbâs: *"Hakîkaten Allah'ın kulu, ona ibâdet için kalktığı zamân neredeyse onlar etrafında keçeler oluyorlardı"* (Âyet: 19); **buradaki *"Libeden"*, "A'vânen"**

---

732 Buna el-Cinn Sûresi de denilir. *Cinn,* cins ismidir; müfredi *Cinnî*'dir. *İncîl*'lerde ve öteki geçmiş kitâblarda, eski ve yeni milletlerde zikredilegelmiştir. ***"Cinnleri O'na ortak yaptılar. Hâlbuki bunları da O yaratmıştır. Bundan başka bilmeden O'nun oğulları ve kızları olduğunu da uydurup söylediler. O'nun zâtı ise vasfede geldiklerinden çok uzaktır, çok yücedir"*** (el-En'âm: 100) buyurulduğu üzere Allah'ın gizli mahlûku olan cinnleri müşrikler, ulûhiyet derecesine çıkarıp Allah'a ortak koşmuşlardı ve o sûretle Allah'a oğullar ve kızlar uydurup, cehâletle onlara tapmışlardı. ***"Bir de O'nunla cinnler arasında bir hısımlık uydurdular..."*** (es-Sâffât: 158) buyurulduğu üzere, Allah ile cinnler arasında bir neseb uydurmuşlar, ma'bûdların birbirinden doğmaları ve üremelerine zâhib olmuşlar; birtakımları da cinnlerin gaybı bildiklerine i'tikaad etmişlerdi... Bu bâtıl akîdeler birçok âyetlerde redd ve ibtâl olunduğu gibi bilhassa bu sûrede Allah'ın birliği ve büyüklüğü ve cinnler hakkındaki yanlış ve mübâlağalı akîdelerin bâtıllığı anlatılmak üzere Kur'ân'ın onlardaki te'sîri ve cinnin her ne sûretle olursa olsun bir varlığı bulunmakla berâber onların da müslimi, kâfiri; iyisi, kötüsü bulunduğu ve Allah'a karşı hiçbirinin hükmü olmayıp, hepsinin âciz ve mes'ûl olduğu ve hepsinin başına kıyâmetin kopacağı ve Allah'a îmân edenlerin, onların şerrlerinden korkmaması lâzım geleceği... anlatılmıştır... (*Hakk Dîni,* VII, 5381-5382).

Lugatçilerin ve müfessirlerin beyân ettiği üzere *Cinn* kelimesi, bu maddenin bütün türevlerinde aslı birşeyi histen örtmek ma'nâsını ifâde eder. *"Cennehu"*

(yânî "Yardımcı" demek olan "Avn"ın cem'i olup "Yardımcılar") ma'nâsınadır, demiştir.

٤٤١ــ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْماعِيلَ حدّثنا أبُو عَوَانَةَ عنْ أبى بِشْرٍ عنْ
سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ قال انْطَلَقَ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم
فى طائِفَةٍ مِنْ أصْحابِهِ عامِدِينَ إلى سُوقِ عُكاظٍ وقَدْ حِيلَ بَيْنَ الشَّياطِينِ وبَيْنَ
خَبَرِ السَّماءِ وأُرْسِلَتْ عَلَيْهِمُ الشُّهُبُ فَرَجَعَتِ الشَّياطِينُ فقالُوا مالَكُمْ فقالُوا
حِيلَ بَيْنَنا وبَيْنَ خَبَرِ السَّماءِ وأُرْسِلَتْ عَلَيْنا الشُّهُبُ قال ما حال بَيْنَكُمْ وبَيْنَ
خَبَرِ السَّماءِ إلاَّ ماحَدَثَ فاضْرِبُوا مَشارِقَ الأرْضِ ومَغارِبَها فانْظُرُوا مَا هَذَا لأمْرُ
الَّذِى حَدَثَ فَانْطَلَقُوا فضَرَبُوا مَشارِقَ الأرْضِ وَمَغَارِبَهَا يَنْظُرُونَ ماهٰذَا الأمْرُ
الَّذِى حالَ بَيْنَهُمْ وبَيْنَ خَبَرِ السَّماءِ قال فانْطَلَقَ الَّذِينَ تَوَجَّهُوا نَحْوَ تِهامَةَ إلى
رسولِ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم بِنَخْلَةَ وهْوَ عامِدٌ إلى سوقِ عُكاظٍ وهْوَ يُصَلِّى
بأصْحابِهِ صَلاَةَ الفَجْرِ فَلمَّا سَمِعُوا القُرْآنَ تَسَمَّعُوا لَهُ فقالُوا هٰذَا الَّذِي حالَ
بَيْنَكُمْ وبَيْنَ خَبَرِ السَّماءِ فَهُنالِكَ رَجَعُوا إلى قَوْمِهِمْ فقالُوا ياقَوْمَنا إنَّا سَمِعْنا
قُرْآنًا عَجَبًا يَهْدِي إلى الرُّشْدِ فآمَنَّا بِهِ ولَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنا أحَدًا وأنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ
وجَلَّ على نَبِيِّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم قُلْ أُوحِىَ إلَىَّ أنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الجِنِّ
وإنما أُوحِىَ إلَيْهِ قَوْلُ الجِنِّ *

441-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), sahâbîlerinden bir topluluk içinde Ukâz panayırına doğru, oraya gitmek üzere yürüdü. O târîhte şeytânlar ile semâ haberi arasına engel konulmuş, yânî semâdan haber almaktan men' edilmişler ve üzerlerine delici ateş parçaları atılmağa başlamış bulunuyordu. (Semâya doğru

---

ve *"Ecennehu"*, O'nu örttü, gizledi. *"Cenne aleyhi'l-leylu"*, Gece üzerini örttü, bürüdü"; *"Cunne";* kalkan yânî siper; *"Cenîn"*, henüz doğmamış, rahimde örtülü çocuk yâhud kabir, *"Cenân"*, bâtındaki kalb, *"Cennet"*, zemîni örtmüş bağ ve bustân yâhud da histen gizli bağ, *"Cunûn"*, nefis ile akıl arasına perde olmuş delilik. Bütün bu kelimelerde ve ma'nâlarında histen bir gizlilik ma'nâsı vardır.

el-Ahkaaf ile bu sûrede birtakım cinnlerin Peygamber'e gelip Kur'ân dinledikleri ve O'na îmân ile kavimlerine dönüp nasîhat ederek da'vet eyledikleri zikr ve beyân edilmiş olduğunda şübhe yoktur. Bununla ilgili hadîslerden biri, buradaki İbn Abbâs hadîsidir.

çıkıp kovulan) Şeytânlar, kavimleri yanına döndüklerinde kendilerine:

— Ne olursunuz (neden bir haber getirmiyorsunuz)? dediler.

Onlar da:

— Semâdan haber almaktan men' edildik, üzerimize ateşler gönderildi, dediler.

Bunun üzerine İblîs onlara:

— Sizin haber almanıza engel olan muhakkak yeni meydana gelmiş birşeydir. Arzın doğularını ve batılarını dolaşın da semâdan haber almanıza engel olan bu yeni meydana gelmiş işin ne olduğuna bakın, dedi.

Akabinde cinnler yürüdüler, Arz'ın doğularını ve batılarını dolaştılar, her yerde kendileriyle semâ-haber arasına engel olan bu işin ne olduğuna bakıp arıyorlardı.

İbn Abbâs dedi ki: İşte bunların içinden Tıhâme yönüne yönelip gitmiş olan takım, Ukâz panayırına gitmek üzere nahle mevkiinde bulunan Rasûlullah'ın bulunduğu yere varmış oldular. O sırada Rasûlullah orada sahâbîlerine sabâh namâzını kıldırıyordu. (Namâzda okuduğu) Kur'ân'ı işitince bunlar ona iyice kulak verip işitmeye çalıştılar. Ve birbirlerine:

— Semâdan haber almanıza mâni' olan işte budur, dediler.

İşte o zamân bu haberciler kendi kavimleri yanına döndüklerinde:

— Ey kavmimiz, ***"Biz hakîkî hayrânlık veren bir Kur'ân dinledik ki, o Hakk'a ve doğruya götürüyor. Bundan dolayı biz de ona îmân ettik. Rabb'imize hiçbirşeyi aslâ ortak tutmayacağız"*** dediler.

Azîz ve Celîl olan Allah da Peygamberi üzerine: ***"De ki: Bana şu hakîkat vahyolunmuştur: Cinnden bir zümre benim okuyuşumu dinlemiş de şunu söylemişlerdir: Biz hakîkî hayrânlık veren bir Kur'ân dinledik..."*** âyetlerini indirdi.

Rasûlullah'a ancak cinnin bu sözleri vahyolunmuştur [733].

733 Hadîs, el-Cinn Sûresi'nin inme sebebini açıklamaktadır. Bunun bir rivâyeti Namâz Kitâbı, "Sabâh namâzı kırâatini açıktan okumak bâbı"nda geçmişti. Bu vak'a, Peygamber'in hicretten önce Tâif'ten dönmesinden sonra olmuştur. Yine bu hadîsten, Peygamber'in ins gibi cinne de gönderildiği açıkça anlaşılmaktadır. el-Ahkaaf Sûresi'nin sonları ile el-Cinn Sûresi'ndeki âyetler bu ulu risâleti bizlere bildirmek için indirilmiştir.

Cinnlerin buradaki "Ey kavmimiz!" hitâbı, el-Ahkaaf: 30. âyetindendir. Devâmı el-Cinn Sûresi'ndedir. İbn Abbâs bu iktibâs ile -Allah en bilendir- her iki sûredeki âyetlerin aynı kıssaya âid olduğunu îmâ etmek istemiştir...

٧٣ـ سورة المزمل

73- el-Muzzemmil Sûresi [734]

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال مجاهد وتبتل أخلص . وقال الحسن أنكالا قيودا . منفطر به
مثقلة به : وقال ابن عباس كثيبا مهيلا الرمل السائل . وبيلا شديدا *

"*Rabb'inin adını an, O'na tebettul edip kesil*" (Âyet: 8): Mucâhid: Buradaki "*Tebettul edip kesil*", "O'na ihlâs et" manâsınadır, dedi [735].

"*Çünkü bizim yanımızda*

---

734 el-Muzzemmil'in nuzûl sebebi ile el-Muddessir'in nuzûl sebebi bir ve ikisi de risâlet işinin i'lânı ile alâkalıdır...

Peygamber(S)'e Hıra mağarasında melek gelip de söylediklerini söylemesi üzerine, Peygamber, Hadîce'nin yanına döndüğü zamân *"Zemmilûnî, zemmilûnî = Beni örtün, beni örtün"* demişti. Bunun üzerine ***"Yâ eyyühe'l-müddessir"***, arkasından da ***"Yâ eyyuhe'l-müzzemmil"*** inmiştir. el-Müddessir'in evveli nuzûlde daha evvel bulunmakla berâber, el-Muzzemmil'in sebeb ve mukaddimelere, Muddessir'in gâye ve murâda ilgisi daha sarîh ve enfüsten âfâka seyri daha şumûllü olduğu için tertîbde Muddessir, Muzzemmil'den sonraya konulmuştur.

el-Muzzemmil, tefa'ul bâbından fâil isimdir, aslı *"Mütezemmil"* idi, tâ harfi zâ'ya girdirilmiştir. Örtüsünü bürünüp örtünen demektir ki, kendisi örtünmüş veya başkası tarafından örtülmüş olabilir...

735 ***Tebettul,*** lugatte kesmek ve kesilmek demektir. Nitekim ibâdette Allah'a kesilmesinden dolayı Meryem'e "Betûl" denilmiştir.

Tebtîl, iyice ve tamâmiyle kesmek; ***Tebettul,*** çalışarak kesilip çekilmektir.

bukağılar var ve yakıcı bir ateş var'' (Âyet: 12).

el-Hasenu'l-Basrî şöyle demiştir: ''*Enkâlen*'', "Kuyûden" yânî "Bukağılar (bağlama tobrukları)" ma'nâsınadır.

''*Eğer siz küfrederseniz, çocukları ak saçlı ihtiyârlara çevirecek olan bir günden kendinizi nasıl koruyabileceksiniz? Gök bile o sebeble yarılmış, O'nun va'di fiile çıkarılmış olacaktır*'' (Âyet: 17-18); buradaki ''*Munfatırun bihi*'', "Onunla ağır yük yükletilmiş, ağırlıkla bastırılmış" demektir.

İbn Abbâs da şöyle demiştir:

''*O günde yerler, dağlar sarsılır ve dağlar akıp dağılan bir kum yığınına döner*'' (Âyet: 14); buradaki ''*Kesîben mehîlen*'', "Akıcı kum" ma'nâsınadır.

''*Fir'avn, o Rasûl'e isyân etti de biz de onu ağır ve çetin bir tutuşla yakalayıverdik*'' (Âyet: 16); buradaki ''*Vebîlen*'', "Şedîden" ma'nâsınadır.

٧٤ـ سورة المُدَّثِّر

74- el-Muddessir Sûresi

بِسْــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

قال ابنُ عبَّاسٍ عَسِيرٌ شَدِيدٌ . قَسْوَرَةٌ رِكْزُ النَّاسِ وأصْوَاتُهُمْ : وقال أبو هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنه الأسَدُ وكلُّ شَدِيدٍ قَسْوَرَةٌ مُسْتَنْفِرَةٌ نافِرَةٌ مَذْعُورَةٌ *

"Ey bürünüp sarınan! Kalk artık korkut. Rabb'ini büyük tanı, elbiselerini temizle, azâbı terkeyle, iyiliği -çoğu isteyerek- yapma. Rabb'in için katlan. Çünkü o boru öttürülünce; işte o gün, kâfirlerin aleyhine pek çetin bir gündür, kolay değildir" (Âyet: 1-10); **buradaki *"Yevmun asîrun"*, "Yevmun şedîdun" ma'nâsınadır**[736]**.**

"Artık şefâat edicilerin hiçbir şefâati onlara fayda vermeyecek. Böyle iken şunlara ne oluyor ki, hâlâ öğütten yüz çeviricidirler? Sanki onlar arslandan ürküp

---

736 *el-Muddessir,* aslı: *"Mutedessir"* idi, disâre bürünen demektir. *Disâr* entâri, cübbe, kaftân, ihrâm gibi şiârın üstüne giyilen veyâ örtülen dış kisvesi, veyâ bürgüsü; *Şiâr* da gömlek, don, izâr gibi bedene dokunan iç çamaşırıdır. el-Muzzemmil'de de geçtiği üzere Peygamber böyle bir örtüye sarınıp bürünmüş ve yatmıştı.

Burada *"Kâfirlere pek zor"* denildikten sonra *"Kolay değil"* buyurulmuş, bu, ilk bakışta lüzumsuz gibi görünür. Lâkin zorluk iki türlüdür: Birisi evvelâ çok zor olmakla berâber gittikçe kolaylaşır, yenilebilir. Birisi de gittikçe zorlaşır, hiç kolaylaşmaz. O gün herkes için zor olacak olduğu bildirilmek üzere *"Zor gün"* denildikten sonra, *"Gayru yesîr = Kolay olmayacak"* buyurulmuştur.

kaçan vahşî eşeklerdir!" (Âyet: 48-51); **buradaki "*Kasvere*", insanların hafif hışırtısı, tıkırdısı ve sesleri ma'nâsınadır. Ebû Hureyre (R) de: Arslan ve her şiddetli şey "*Kasvere*"dir, demiştir. "*Mustenfira*", "Nefret eden, kaçan", ürkütülmüş, korkutulmuş" ma'nâsınadır** [737].

٤٤٢ـ حدّثنا يَحْيَى حدّثنا وكِيعٌ عنْ عَلِي بنِ المُبارَكِ عنْ يَحْيَى ابنِ أبِي كثِيرٍ سألْتُ أبا سلَمَةَ بنَ عبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ أوَّل مانَزَلَ مِنَ القُرْآنِ قال ياأيُّها المُدَّثِّرُ قُلْتُ يَقُولُونَ اقْرَأْ باسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ فقال أبو سَلَمَةَ سألْتُ جابِرَ بنَ عبْدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنهما عنْ ذٰلِكَ وقُلْتُ لهُ مِثْلَ الَّذِي قُلْتَ فقال جابِرٌ لا أُحَدِّثُكَ إلاَّ ما حدّثنا رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال، جاوَرْتُ بِحِرَاءٍ فَلمَّا قَضَيْتُ جِوَارِي هَبَطْتُ فَنُودِيتُ فَنَظَرْتُ عنْ يَمِينِى فَلَمْ أرَ شَيْئًا ونَظَرْتُ عنْ شِمالِي فَلمْ أرَ شَيْئًا ونَظَرْتُ أمامِي فَلمْ أرَ شَيْئًا ونَظَرْتُ خَلْفِي فَلمْ أرَ شَيْئًا فَرَفَعْتُ رأسِي فَرَأيْتُ شَيْئًا فأتَيْتُ خَدِيجَةَ فَقُلْتُ دَثِّرُونى وصُبُّوا عَلَيَّ ماءً بارِدًا قال فَدَثَّرُونِي وصَبُّوا عَلَيَّ ماءً بارِدًا قال فَنَزَلَتْ ياأيُّها المُدَّثِّرُ قُمْ فانْذِرْ ورَبَّكَ فَكَبِّرْ *

442- Bize Yahyâ ibn Mûsâ el-Belhî tahdîs etti. Bize Vekî' ibnu'l-Cerrâh, Alî ibnu'l-Mubârek'ten; o da Yahyâ ibn Ebî Kesîr'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Ben Ebû Seleme ibn Abdirrahmân ibn Avf'a Kur'ân'dan ilk inen vahyi sordum.

O:

— "*Yâ eyyuhe'l-muddessir...*" der.

Ben:

— "***İkra' bi'smi Rabbike'llezî halaka***" olduğunu söylüyorlar, dedim.

---

737 ***Kasvere, Kasr'***dan türemiş olarak zorlu, zorba demek gibi olup, zorlu avcı alayı veyâ arslan ma'nâlarına geldiği beyân ediliyor. Lugatçilerin çoğu Kasvere "Arslan"dır demişlerdir... İşte Kur'ân ile verilen Allah nasîhatinden kaçan, onu dinlemek istemeyen budalalar öyle ürküp kaçıyorlar. Hâlbuki o zavallı yabânî eşeklerin kaçmaları bir çâresizlik olmakla berâber, yine tehlikeden kaçmaktır. Onda belki bir kurtulma düşünülür. Öğütten kaçan bu budalalar ise tehlikeden değil, kurtuluştan kurtarıcıdan kaçıyorlar; faydalarını bırakıp helâke koşuyorlar..

Bunun üzerine Ebû Seleme şöyle dedi:

— Ben Câbir ibn Abdillah'a bundan sordum ve ona senin söylediğini söyledim. Câbir şöyle dedi: Ben sana Rasûlullah'ın bize tahdîs ettiğinden başka birşey tahdîs etmiyorum. Rasûlullah şöyle buyurdu: *"Ben Hırâ'da i'tikâf ettim. Oradaki i'tikâfımı yerine getirdiğim zamân,* (oradaki mağaradan) *aşağıya indim. Bu esnâda nidâ olundum. Ben sağımdan baktım, hiçbirşey göremedim; solumdan baktım hiçbirşey göremedim. Önüme baktım yine birşey göremedim, arkama baktım yine hiçbirşey göremedim. Başımı yukarı kaldırdığımda birşey gördüm... Akabinde Hadîce'ye geldim ve: Beni disâr*(la) *örtün ve üzerime soğuk su dökün! dedim."* Rasûlullah devâmla buyurdu ki: *"Beni örttüler ve üzerime soğuk su döktüler."* Rasûlullah devamla buyurdu ki: *"Akabinde **Ey bürünüp sarınan*** (= Muddessir), ***kalk artık inzâr et, Rabb'ini büyükle...*** *âyetleri indi"* [738].

٣٣٠ــ بابٌ قَوْلُهُ قُمْ فأَنْذِرْ

330- BÂB: YÜCE ALLAH'IN *"Kalk da inzâr et"* KAVLİ

٤٤٣ــ حدّثنى مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ **حدّثنا** عبْدُ الرَّحْمنِ بنُ مَهْدِىٍّ وغَيْرُهُ قالا **حدّثنا** حَرْبُ بنُ شَدَّادٍ عنْ يَحْيَى بنِ أبى كَثِيرٍ عنْ أبى سلَمَةَ عنْ جابِرِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنهما عنِ النبىِّ ﷺ قال جاوَرْتُ بِحِرَاءٍ مِثْلَ حَدِيثِ عُثْمانَ بنِ عُمَرَ عنْ عَلِىِّ بنِ المُبارَكِ *

443-....... Buradaki râvîlerin oluşturduğu senedde de Peygamber(S)'in *"Ben Hırâ'da i'tikâf ettim..."* buyurduğunu, Usmân ibn Umer'in, Alî ibnu'l-Mubârek'ten rivâyet ettiği hadîsin benzeri olarak rivâyet etmişlerdir.

---

738 Bu hadîste el-Muddessir Sûresi'nin nuzûlünün beyânı vardır. Câbir'în bu hadîsinden vahyin fetretinden, yânî bir süre kesilmesinden sonra ilk nâzil olan âyetler ***"Yâ eyyuhe'l-muddessir"*** sûresi"nin baş tarafları olduğu anlaşılıyor.

Bundan bir parça, Vahy Kitâbı'nda geçmişti. Oradaki rivâyette başını kaldırınca gördüğü şey şöyle anlatılmıştı: *"Ben yürürken birden gökyüzü tarafından bir ses işittim. Başımı kaldırdım. Bir de baktım ki Hırâ'da bana gelen Melek, semâ ile yer arasında bir kürsî üzerinde oturmuş, pek ziyâde korktum..."* Nitekim bu kısım daha sonraki hadîslerde de gelecektir.

٣٣١ــ باب قوله وربك فكبر

331- YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI: *"Ve Rabb'ini tekbîr edip büyükle"*

(Âyet: 3).

٤٤٤ــ حدّثنا إسْحاق بنُ مَنْصُورٍ حدّثنا عبْدُ الصَّمَدِ حدّثنا حَرْبٌ
حدّثنا يَحْيَى قال سألْتُ أبا سَلَمَةَ أيُّ القُرْآنِ أُنْزِلَ أوَّلُ فقال ياأيُّها المُدَّثِّرُ فَقُلْتُ
أُنْبِئْتُ أنَّهُ اقْرَأْ باسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَ فقال أبو سَلَمَةَ سألْتُ جابِرَ بنَ عَبْدِ
اللَّهِ أيُّ القُرْآنِ أُنْزِلَ أوَّلُ فقال ياأيُّها المُدَّثِّرُ فَقُلْتُ أُنْبِئْتُ أنَّهُ اقْرَأْ باسْمِ رَبِّكَ
الَّذِي خَلَقَ فقال لاأُخْبِرُكَ إلاَّ بما قال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم قال
رسولُ اللَّهِ ﷺ جاوَرْتُ فى حِرَاءٍ فلمَّا قَضَيْتُ جَوَارِى هَبَطْتُ فاسْتَبْطَنْتُ
الوَادِيَ فَنُودِيتُ فَنَظَرْتُ أمامى وخَلْفِى وعنْ يَمِينِى وعنْ شِمالِى فاذَا هُو جالِسٌ
عَلى عَرْشٍ بَيْنَ السَّماءِ والأرْضِ فأتَيْتُ خَدِيجَةَ فقُلْتُ دَثِّرُونِى وصُبُّوا عَلَىَّ
ماءً بارِدًا وأُنْزِلَ علَىَّ ياأيُّها المُدَّثِّرُ قُمْ فأنْذِرْ ورَبَّكَ فَكَبِّرْ *

444-....... Yahyâ ibn Ebî Kesîr tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Ebû Seleme'ye:

— Kur'ân'ın hangi kısmı ilk önce indirildi? diye sordum.

O:

— *"Yâ eyyuhe'l-müddessir"* dedi.

Ben kendisine:

— Bana, ilk indirilenin *"İkra' bi'smi Rabbike'llezî halaka"* olduğu haber verildi, dedim.

Bunun üzerine Ebû Seleme ibn Abdirrahmân şöyle dedi:

— Ben de Câbir ibn Abdillah'a: Kur'ân'ın hangi kısmı ilk önce indirildi? diye sordum. Câbir de bana: *"Yâ eyyuhe'l-müddessiru"*dur, dedi. Ben de kendisine: Bana, ilk indirilen kısmın *"İkra' bi'smi rabbike'llezî halaka"* olduğu haber verildi, dedim. Bunun üzerine Câbir şöyle dedi: Ben sana Rasûlullah(S)'ın söylediği şeyden başkasını haber vermiyorum. Rasûlullah şöyle buyurdu: *"Ben Hırâ'da i'tikâfta bulundum. İ'tikâfımı yerine getirince dağdan aşağıya inip vâdînin içine girdiğimde nidâ edildim. Önüme, ardıma baktım; sağımdan ve solumdan baktım, bir de gördüm ki, o melek gökle yer arasında bir taht üzerinde oturmuş... Akabinde Hadîce'ye geldim de: Beni örtün ve üzerime soğuk su dökün, dedim. Bu sırada bana "Yâ eyyuhe'l-müd-*

dessir = Ey bürünüp örtünen Müddessir! Kalk inzâr et ve Rabb'ini büyükle! indirildi" 739.

٣٣٢ـ باب قوله وثيابك فطهر

332- YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI: *"Ve elbiselerini tertemiz yap"* (Âyet: 4).

٤٤٥ـ حدّثنا يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهابٍ
وحدّثني عَبْدُ اللّهِ بنُ مُحَمَّدٍ حدّثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أخبرَنا مَعْمَرٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال
أخبرَني أبو سَلَمَةَ بنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ عنْ جابرِ بنِ عَبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عنهما
قال سَمِعْتُ النبيَّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم وهُوَ يُحَدِّثُ عَنْ فَتْرَةِ الوَحْيِ فقال
في حَدِيثِهِ فَبَيْنا أنا أمْشِي إذْ سَمِعْتُ صَوْتًا مِنَ السَّماءِ فَرَفَعْتُ رأسِي فإذَا المَلَكُ
الَّذِي جاءَنِي بِحِرَاءٍ جالِسٌ عَلى كُرْسِيٍّ بَيْنَ السَّماءِ والأرْضِ فَجَئِثْتُ مِنْهُ رُعْبًا
فَرَجَعْتُ فَقُلْتُ زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي فَدَثَّرُونِي فأنْزَلَ اللّهُ تعالى ياأيُّها المُدَّثِّرُ إلى
والرِّجْزَ فاهْجُرْ قَبْلَ أنْ تُفْرَضَ الصَّلاةُ وهْيَ الأوْثانُ *

445-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân haber verdi ki, Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, kendisi vahyin bir ara kesilmesinden söz ediyordu. İşte bu hadîsi sırasında şöyle buyurdu:

— *"Ben yürürken birdenbire gökyüzünden bir ses işittim. Başımı kaldırdım. Bir de baktım ki Hırâ'da, bana gelen melek* (yânî Cibrîl aleyhi's-selâm) *semâ ile Arz arasında bir kürsî üzerine oturmuş. Bundan çok korktum. Evime dönüp: Beni örtün, beni örtün! dedim. Beni örttüler. Bunun üzerine Yüce Allah: **"Ey bürünüp örtünen*** (Muddessir)!" *Sûresi'ni **"Ve'r-ricze fehcur"** kavline kadar indirdi."*

Bu (temizlik emri), namâz farz kılınmadan önceydi. Buradaki ***"er-Rucze",*** Vesenler, putlardır 740.

---

739 Bu iki bâb altındaki hadîsler de geçen Câbir hadîsinin başka yollardan gelen rivâyetleridir.

740 Bu da geçen Câbir hadîsinin başka bir rivâyetidir. Ancak Buhârî hadîsi burada iki yoldan getirmiştir: Biri Yahyâ ibn Bukeyr el-Mısrî, o da el-Leys ibn Sa'd, o da Ukayl ibn Hâlid, o da Muhammed ibn Müslim ibn Şihâb ez-Zuhrî... yolu.

٣٣٣ـ بابٌ قَوْلُهُ والرِّجْزَ فاهْجُرْ يُقالُ الرِّجْزُ والرِّجْسُ العَذَابُ

333- BÂB: YÜCE ALLAH'IN:
"Ve'r-ricze fehcur"
KAVLİ

"*er-Riczu*" ve"*r-Ricsu*", "Azâb"dır, deniliyor [741].

٤٤٦ـ **حدّثنا** عبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ **حدّثنا** اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ قال ابنُ شِهابٍ سَمِعْتُ أبا سَلَمَةَ قال أخبَرَنى جابِرُ بنُ عبْدِ اللَّهِ أنَّهُ سَمِعَ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم يُحَدِّثُ عنْ فَتْرَةِ الوَحْيِ فَبَيْنا أنا أمْشِي سَمِعْتُ صَوْتًا مِنَ السَّماءِ فَرَفَعْتُ بَصَرِي قِبَلَ السَّماءِ فإذَا المَلَكُ الَّذى جاءَنى بِحِراءٍ قاعِدٌ عَلى كَرْسِيٍّ بَيْنَ السَّماءِ والأرْضِ فَجَئِثْتُ مِنْهُ حتَّى هَوَيْتُ إلى الأرْضِ فَجِئْتُ أهلِى فقلْتُ زَمِّلُونِى زَمِّلُونِى فَزَمَّلُونِى فأنْزَلَ اللَّهُ تعالى ياأيُّها المُدَّثِّرُ إلى قوْلِهِ فاهْجُرْ. قال أبو سَلَمَةَ والرِّجْزَ الأوْثانَ ثُمَّ حمِيَ الوَحْىُ وتَتابَعَ *

446-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Ben Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan işittim, o şöyle dedi: Bana Câbir ibnu Abdillah (R) haber verdi. O da Rasûlullah(S)'tan işitti ki, Rasûlullah vahyin bir süre kesilmesi vaktini anlatıyordu:

— *"Ben yürürken gökten bir ses işittim, hemen gözümü gökyüzü tarafına kaldırdım. Gördüm ki, bana Hirâ'da gelmiş olan melek, gök ile yer arasında bir kürsî üzerinde oturmaktadır. Ben ondan korktum, hattâ yere düştüm. Âileme geldim de: Beni örtün, beni örtün! dedim. Onlar beni örttüler. Akabinde Yüce Allah* **"Yâ eyyuhe'l-muddessir!"** *sûresini* **"Fehcur"** *kavline kadar indirdi."*

Ebû Seleme: **"*er-Rıczu*"**, vesenler, putlardır, dedi. Bundan sonra vahy kızıştı da arka arkaya devâm etti (ardı arası kesilmedi) [742].

Diğeri de Abdullah ibn Muhammed el-Müsnidî, o da Abdurrazzâk, o da Ma'mer ibn Râşid, o da ez-Zuhrî yolu.

741 ***"Ve o pisliklere yaklaşma, onları terket"***. Bu kelime râ'nın ötresi ve kesresi ile pislik ve azâb ma'nâsına geldiği gibi (bundan önceki hadîsin sonunda) vesenler ve putlar demek olduğunu da beyân etmişlerdir.

742 Bu da geçen Câbir hadîsinin başka bir yoldan rivâyetidir. Vahy Kitâbı'nda da belirtildiği üzere İkra' Sûresi'nin ilk beş âyetinin inmesinden sonra vahy bir süre kesilmiş ve Cibrîl bir daha görülmemişti. Vahyin bu kesilme süresi hakkındaki rivâyetler çeşitlidir. En azı onbeş gün, en çoğu da üç senedir.

Bu hadîslere göre İkra' Sûresi indi, bununla kendisine peygamberlik verildi. Bu vahy kesilmesinden sonra el-Muddessir Sûresi ve el-Muzzemmil Sûresi indi, bunlarla da rasûllükle teblîğe me'mûr edildi.

٧٥ ـ سُورَةُ القِيامَةِ
75- el-Kıyâme Sûresi [743]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقَوْلُهُ لاتُحَرِّكْ بِهِ لسانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ . وقال ابنُ عَبَّاسٍ سُدًى هَمَلاً
لِيَفْجُرَ أمامَهُ : سَوْفَ أتُوبُ سَوْفَ أعْمَلُ . لاوَزَرَ لاحِصْنَ *

VE YÜCE ALLAH'IN ŞU:
"Onu acele etmen için dilini onunla depretme"
(Âyet: 16)
KAVLİNİN TEFSÎRİ

Ve İbn Abbâs şöyle demiştir:
"Kıyâmet gününe and ederim. Kendini alabildiğine kınayan nefse de yemîn ederim. İnsan zanneder mi ki, herhâlde biz onun kemiklerini toplayıp bir araya getirmeyeceğiz? Evet, biz parmak uçlarını bile derleyip iâde etmeye kaadiriz. Fakat insan, önündekini yalanlamak diler" (Âyet: 1-5);
buradaki *"Suden"*, "Hemelen" (yânî "Kaanûnlarla mükellef tutulmaz, cezâlandırılmaz, ihmâl edilmiş") ma'nâsınadır.

"Li-yefcura emâmeh": **İnsan: "Tevbe edeceğim, iyi amel yapacağım" der durur (yânî, insan gelecek zamân**

---

743 Buna "Lâ uksimu Sûresi" de denilir.

içinde günâh işlemek üzerinde devâm etmek ister ve tevbe edeceğim, iyi amel yapacağım der durur) [744]. ***"O gün insan: Kaçış nereye? diyecek. Hayır, hiçbir sığınak yok"*** (Âyet: 10-11); **buradaki *"Lâ vezera"*, "Lâ hısna" ma'nâsınadır** [745].

٤٤٧ــ حدّثنا الحُمَيْدِيُّ حدّثنا سُفْيانُ حدّثنا مُوسَى بنُ أبي عائِشَةَ وكانَ ثِقَةً عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنْهُما قال كانَ النبيُّ ﷺ إذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الوَحْيُ حَرَّكَ بِهِ لِسانَهُ ووَصَفَ سُفْيانُ يُرِيدُ أنْ يَحْفَظَهُ فأنْزَلَ اللَّهُ لاتُحَرِّكْ بِهِ لِسانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ *

447-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kendisine vahy indiği zamân onunla dilini hareket ettirip depretirdi. Bu hadîsin râvîlerinden Sufyân ibn Uyeyne, dili hareket ettirme keyfiyetini vasıflayıp ta'rîf etmiştir. Peygamber bununla Kur'ân'ı bellemeyi istiyordu. İşte bunun üzerine Allah: ***"Onu acele bellemen için dilini onunla depretme..."*** âyetlerini indirdi.

٣٣٤ ــ بابٌ إنَّ علينا جَمْعَهُ وقُرْآنَهُ

334- BÂB:

"Onu (göğsünde) toplamak ve onu okutmak, şübhesiz bize âiddir" (Âyet: 16) [746].

744 *"Fakat insan önünde fucûr etmesini ister":* Şehvetlerinden, ma'siyetlerinden, lezzetlerinden ayrılmamasını, ileride onlara devâm etmesini ister, fucûrda devâmı salâha tercîh eder.

745 ***Mefer, Firâr*** ma'nâsına mîmli masdar veyâ kaçacak yer ma'nâsına mekân ismidir. O fâcir insan, o vakit dehşetinden kaçacak yer arar, ümîdsizliğinden, şaşkınlığından böyle der. Bu ümîdsizlik ifâde eden inkârî bir istifhâmdır. ***"Kellâ lâ vezera"*** bu ümîdsizliği açıkça söylemedir. Bununla berâber şaşkınlıkla hakîkî istifhâm da olabilir. Bu sûrette ***"Kellâ lâ vezer = Hayır yok bir kaçacak, sığınacak yer!"***.

Vezer, aslında ağırlık ma'nâsından men' edici dağ, sarp ve muhkem dağ demektir. Böyle dağlar kaçakların sığındıkları yerler olduğu için, gerek dağ, gerek kal'a, gerek silâh, gerek insan vesâire mutlakaa melce', sığınak, ev veyâ siper ma'nâsında yaygın olmuştur.

746 Bu âyetteki ***"Bihî"*** zamîrinin mercii zâhir değildir... Lâkin hitâb bilhassa Peygamber'e olmak ve sonra da Kur'ân denilmiş bulunmak i'tibâriyle, bu ***"Bihî"***

٤٤٨ ـ حدّثنا عُبَيْدُ اللّهِ بنُ مُوسَي عنْ أسْرَائِيلَ عنْ مُوسَى بنِ أبى عائِشَةَ أنَّهُ سأَلَ سَعِيدَ بنَ جُبَيْرٍ عنْ قَوْلِهِ تعالى لاتُحَرِّكْ بِهِ لِسانَكَ : قال وقال ابنُ عبَّاسٍ كانَ يُحَرِّكُ شَفَتَيْهِ إذَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ فقِيلَ لهُ لاتُحَرِّكْ بِهِ لِسانَكَ يَخْشَى أنْ يَنْفَلِتَ مِنْهُ إنَّ عَلَيْنا جمْعَهُ وقُرْآنَهُ أنْ نَجْمَعَهُ فى صدْرِكَ وقُرْآنَهُ أنْ تَقْرَأهُ فإذَا قَرَأْناهُ يَقُولُ أُنْزِلَ عَلَيْهِ فاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ثُمَّ إنَّ عَلَيْنا بَيانَهُ أنْ نُبَيِّنَهُ عَلى لِسانِكَ *

448-....... Mûsâ ibnu Ebî Âişe el-Kûfî, Saîd ibn Cubeyr'e, Yüce Allah'ın *"Dilini onunla depretme"* kavlinden sordu. İbn Cubeyr dedi ki: İbn Abbâs şöyle dedi:

— Peygamber (S) kendisine vahy indirildiği zamân dudaklarını hareket ettirdi. (Cibrîl'in diliyle) kendisine: *"Vahy ile dilini hareket ettirme"* denildi. Peygamber Kur'ân'dan birşeyin kaçmasından korkuyordu. *"Onu toplamak ve okutmak bize âiddir";* yânî buradaki *"Cem'ahu"* "Kur'ân'ı senin göğsünde toplamamız bize âiddir"; *"Kurânehu"* da "Onu senin dilinle okutmak yine bize âiddir." *"Öyleyse biz onu okuduğumuz vakit"*, "Üzerine indirildiği vakit", *"Sen onun kırâatine uy. Sonra açıklamak da hakîkat bize âiddir"*, yânî "Onu senin dilin üzere beyân etmemiz de bize âdidir" buyuruyor [747].

٣٣٥ ـ بابٌ قَوْلُهُ فإذَا قَرَأْناهُ فاتَّبِعْ قُرْآنَهُ : قال ابنُ عبَّاسٍ قَرَأْناهُ بَيَّنَّاهُ فاتَّبِعْ اعْمَلْ بَهِ

335- BÂB: YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ:
"Öyleyse biz onu okuduğumuz vakit sen onun kırâatine uy" (Âyet: 18).
İbn Abbâs şöyle demiştir:

zamîrinin evvelâ bu sırada Peygamber'in kalbine inmekte bulunan Kur'ân'a dönmesi gerekir. Zîrâ zamîrin mercii, ma'nen veyâ hükmen geçmiş olmak yeter olduğu ve *"Biz onu kadir gecesinde indirdik"* gibi birçok yerlerde Kur'ân'ın ismi geçmeden makaam karînesiyle ona zamîr gönderilegeldiği bilinmekle berâber, burada siyâkın buna husûsî bir delâleti de vardır. Onun için tefsîrler bu *"Bihî"* zamîrinin Kur'ân'a râci' olduğunu beyân etmektedirler. Burada getirilen hadîsler de bunun açık delîlleridir.

747 Bundan da anlaşıldı ki, Peygamber (S) bu sûre inerken, bilhassa bu noktada dilini depretmiş, acele okumak istemişti; bu âyet de bunun üzerine inmiş ve iyi zabtetmek için, işin evvelinde hareketsiz dinlemek emrolunmuştur.

"*Okuduğumuz vakit*", "Onu beyân ettiğimiz vakit";
"*Sen ona uy*", "Onunla amel et" demektir.

٤٤٩ ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ حدّثنا جَرِيرٌ عنْ مُوسَي بنِ أبي عائِشَةَ
عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ فى قَوْلِهِ لاتُحرِّكْ بِهِ لِسانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ قال
كانَ رسولُ اللّهِ صلى اللّه عليه وسلم إِذَا نَزَلَ جبريلُ بالوَحْيِ وكانَ مِمَّا يُحَرِّكُ
بِهِ لِسانَهُ وَشَفَتَيْهِ فيَشْتَدُّ عَلَيْهِ وكانَ يُعْرَفُ مِنْهُ فأَنْزَلَ اللّهُ الآيَةَ الَّتِي فى لا أُقْسِمُ
بيَوْمِ القِيامةِ لا تُحَرِّكْ بِهِ لِسانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ إنَّ عَلَيْنا جَمْعَهُ وقُرْآنَهُ قال عَلَيْنا
أنْ نَجْمَعَهُ فى صَدْرِكَ وقُرْآنَهُ فإِذَا قَرَأْناهُ فاتَّبِعْ قُرْآنَهُ فإذَا أنْزَلْناهُ فاسْتَمِعْ ثُمَّ إنَّ
عَلَيْنا بَيانَهُ عَلَيْنا أنْ نُبَيِّنَهُ بِلِسانِكَ قال فكانَ إذا أتاهُ جِبْرِيلُ أطْرَقَ فاذا ذَهَبَ
قَرَأَهُ كَما وعَدَهُ اللّهُ . أوْلَى لَكَ فأوْلى تَوَعُّدٌ *

449- Bize Kuteybe ibn Saîd tahdîs etti. Bize Cerîr ibn Abdilhamîd, Mûsâ ibn Ebî Âişe'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, "***Lisânını onunla depretme***" kavli hakkında İbn Abbâs şöyle demiştir:

— Rasûlullah (S), Cibrîl vahiyle indiği zamânlarda, vahy sebebiyle dilini ve dudaklarını hareket ettirmesi nev'inden bir hâlde olurdu. Böyle vahy inmesi hâleti kendisine şiddetli olurdu. Vahy inmesi hâletindeki bu şiddetli oluş, kendisinden tanınır, bilinirdi. İşte kendisine şiddetli olurdu. Vahy inmesi hâletindeki bu şiddetli oluş, kendisinden tanınır, bilinirdi. İşte kendisine olan bu şiddet sebebiyle Allah "***Lâ uksimubi-yevmi'l-kıyâme***" Sûresi'ndeki "***Onu acele etmen için dilini onunla depretme. Onu toplamak ve onu okutmak, şübhesiz bize âiddir***" âyetlerini indirdi. "***Cem'ahu***": Onun senin göğsünde toplamamız bize âiddir, onu okutmak da bize âiddir. "***Biz onu okuduğumuz vakit sen onun okunuşuna uy***": Biz onu indirdiğimiz zamân sen onu iyi dinle, "***Sonra onu beyân etmek de hakîket bize âiddir***": Onu senin dilinle açıklamamız bize âiddir, buyurdu.

İbn Abbâs:

— Artık Cibrîl O'na geldiği zamân susar, Cibrîl gittiği zamân da getirdiği vahyi Allah'ın kendisine va'd ettiği gibi okur oldu [748].

---

748 Bu da geçen hadîsin başka yoldan gelmiş bir rivâyetidir.

"***Sonra beyânı da bize âiddir***": Lûzum ve ihtiyâç hâsıl oldukça beyân ve-

"Sana yaklaşsın, çünkü lâyıksın. Yine sana yaklaşsın, çünkü lâyıksın" (Âyet: 34-35); buradaki *"Evlâ leke fe-evlâ"*, bir tehdîddir.

---

cihlerinden biriyle murâdın beyân ve îzâhı da bize âiddir. Usûl ilminde tafsîl olunduğu üzere, beyânın vecihleri beştir: *Takrîr beyânı, Tefsîr beyânı, Tağyîr beyânı, Tebdîl beyânı, Zarûret beyânı*'dır. Bu sûretle Kur'ân'ın birçok âyetleri birbirlerini beyân ederler. Burada dikkate değer olan noktalardan biri de şudur ki, ***"Cem'ahu ve kurânehu vettebı' kurânehu"*** âyetlerinde ***Kurân,*** isim değil, *"Kırâat"* mâ'nâsına *Ruchân* vezninde masdârdır. İkincisi *"Makruvv"* yânî *"Okunan"* ma'nâsına da olabilir... Yânî ***Kurân*** kalbine, basîretine inerken sâde dinle, çünkü bize âiddir onun cem'i ve kurânı -yânî tamâmını toplayıp kurân hâlinde tesbît ederek okutmak bizim taahhüd etmiş olduğumuz bir iştir. Onu sana indiren okutacaktır...

٧٦ـ سورَةُ هَلْ أتَى عَلى الإنْسانِ

76- "Hel etâ ale'l-insâni" Sûresi [749]

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

يُقالُ مَعْناهُ أتَى عَلى الإنْسانِ وهَلْ تَكُونُ جَحْدًا وتَكُونُ خَبَرًا وهٰذَا مِنَ الخَبَرِ يَقُولُ كانَ شَيْئًا فَلَمْ يَكُنْ مَذْكُورًا وذٰلِكَ مِنْ حِينِ خَلَقَهُ مِنْ طِينٍ إلى أنْ يُنْفَخَ فِيهِ الرُّوحُ . أمْشاجٍ الأخْطَاطُ ماءُ المَرْأةِ وماءُ الرَّجُلِ الدَّمُ والعَلَقَةُ ويُقالُ إذَا خُلِطَ مَشِيجٌ كَقَوْلِكَ لَهُ خَلِيطٌ ومَمْشُوجٌ مِثْلُ مَخْلُوطٍ . ويُقالُ سَلاَسِلاً وأغْلاَلاً ولَمْ يُجِزْهُ بَعْضُهُمْ . مُسْتَطِيرًا مُمْتَدًّا . البَلاَءُ والقَمْطَرِيرُ الشَّدِيدُ يُقالُ يَوْمٌ قَمْطَرِيرٌ ويَوْمٌ قُماطِرٌ . والعَبُوسُ والقَمْطَرِيرُ والقُماطِرُ والعَصِيبُ أشَدُّ مايَكُونُ مِنَ الأيَّامِ فى البَلاَءِ . وقال مَعْمَرٌ أسْرَهُمْ شِدَّةُ الخَلْقِ وكُلُّ شَىْءٍ شَدَدْتَهُ مِنْ قَتَبٍ أوْ غَبِيطٍ فَهْوَ مأسورٌ *

''İnsanın üzerine uzun devirden öyle bir zamân geldi ki, o, anılmaya değer birşey bile değildi. Hakîkat biz insanı birbiriyle karışık bir damla sudan yarattık. Onu imtihân ediyoruz. Bu sebeble onu işitici, görücü yaptık''

(Âyet: 1-2);

---

749 Buna ''İnsan Sûresi'', ''Dehr Sûresi'', ''Ebrâr Sûresi'', ''Enşûc Sûresi'' de denilir.

burada *"Hel etâ ale'l-insâni"*deki *"Hel"*'in ma'nâsı hakkında şöyle deniliyor: *"Hel"*, "Cahd" (yânî inkâr ve nefî) de olur, haber de olur (yânî kararlaştırılmış bir işten kendisiyle haber verilen edad ma'nâsına da olur). Buradaki "Kad" ma'nâsına olan haber nev'indendir [750]. Yüce Allah "İnsan bir şeydir, fakat o müddet içinde insan anılır, bu ad ile tanınır birşey değildi" buyuruyor. Bu "İnsan nâmıyle anılmadığı devir", Allah'ın onu balçıktan yaratmaya başladığı zamândan içine rûh üflenmesine kadardır [751]. *"Min nutfetin emşâcın"*, "Karışık bir nutfeden" demektir ki, bu *"Karışık nutfe"* kadının suyu, erkeğin suyu, daha sonra kan ve alaka'dır. Birşey birşeyle karıştırıldığında "Meşîcun" denilir. Bu, senin ona "Halîtun" ve "Memşûcun" demekliğin gibidir; bu "Mahlût"un benzeridir.

"Gerçek biz ona yolu gösterdik. İster şükredici, ister nankör olur. Hakîkat biz kâfirler için zincirler, bukağılar, alevlendirilmiş bir ateş hazırladık" (Âyet: 3-4); buradaki *(Selâsile"* kelimesi (Nâfi', Hişâm, Ebû Bekr ve Kisâî kırâatlerinde) diğerleri gibi tenvînlidir. Bâzıları bunun tenvînli olmasına cevâz vermemiştir. *"İyiler adağını yerine getirirler, şerri yaygın olan o günden korkarlar"* (Âyet: 7); buradaki *"Mustatîren"*, "Çok uzamış, yayılmış" ma'nâsınadır. *"el-Belâ"* ve *"el-Kamtarîr"*, "Şiddetli, yaygın musîbet"tir. *"Yevmun kamtarîrun"* ve *"Yevmun kumâtırun"* şeklinde de söylenir. *"el-Abûs"* (Âyet: 10), *"el-Kamtarîr"*, *"el-Asîb"*

---

750 ***Hel,*** soru harflerinden olmakla berâber bâzen ***"Hel hâzâ illâ beşerun"*** (el-Enbiyâ: 3) gibi "Mâ" ma'nâsında nefî, bâzen de burada olduğu gibi "Kad" ma'nâsında isbât yerinde kullanılır. Müfessirler burada ve ***"Hel etâke hadîsu'l-gâşiye"***'de "Kad" ma'nâsında olduğunu söylemişlerdir. Bunun iki vechi vardır: Birisi, ***"Hel"*** aslında "Kad" ma'nâsına tahkîk ve takrîb için olmaktır ki, hakîkaten "Geldi" yâhud "Yaklaştı geldi" demek olur. Birisi de takrîrî istifhâm olmak sûretiyle "Geldi mi geldi", "Geldi yâ" diye aynı ma'nâyı ifâde eder. Bununla insan hilkatinin tekvîn târîhinde sonraya bırakılışı tahkîk ve takrîr olunmuştur...

751 Yânî insan nâmıyle anılan, anlaşılan, insanlık mâhiyetiyle düşünülen birşey olmamış, bu gün insan ünvânıyle tasavvur olunup zikrolunan cins vücûd bulmamıştı. Ancak insan unvânıyle tanınmayan birşey olmuştu...

(Hûd: 77), **bunlar belâ içinde olabilecek günlerden en şiddetlileridir** [752]**.**

"Biz yarattık onları. Mafsıllarını da biz pekiştirdik. Dilediğimiz vakit de yerlerine kendileri gibi olanları getiririz" (Âyet: 28). **Ma'mer (ibn Râşid) buradaki "*Esrahûm*", "Şiddetu'l-halk" yânî "Yaratılışlarının sağlamlığı"dır. Senin deve semeri ve kadın mahfesi nev'inden hayvan üzerine bağladığın herşey "Me'sûr"dur, yânî "Bağlanmış"tır, demiştir** [753]**.**

---

752 ***Mustatîr*** uçan, uçuşan, yangının veyâ sabâhın yayılması gibi etrâfa dağılıp yayılmak kaabiliyetinde bulunan demektir.

753 *Esâret* maddesi olan *Esr,* aslında sıkı bağlamak ma'nâsına masdar olup, bağlamak vâsıtası olan kayıt ve bende de denilir ki, burada hilkat bendleri, bedenlerin mafsıllarını bağlayan damarlar, sinirler ve kaslar gibi râbıtalar ile tefsîr edilmiştir.

٧٧ـ سورَةُ والمُرْسَلاتِ
77- el-Murselât Sûresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال مجاهِدٌ جمالاتٌ حِبالٌ . ارْكَعُوا لايَرْكَعُونَ صَلُّوا لا يُصَلُّونَ .
وسُئِلَ ابنُ عبَّاسٍ لايَنْطِقُونَ واللّٰهِ رَبِّنا ما كُنَّا مُشْرِكِينَ اليَوْمَ نَخْتِمُ عَلى أفْوَاهِهِمْ
فقال إنَّهُ ذو ألْوَانٍ مَرَّةً يَنْطِقُونَ ومَرَّةً يُخْتَمُ عَلَيْهِمْ *

"(O kâfirlere şöyle denilecek:) Haydi o yalan diyegeldiğiniz şeye gidin. Haydi o üç çatallının gölgesine gidin. Ki o gölgelendirici değil, alevden de korumaz. Çünkü o öyle kıvılcım atar ki, herbiri sanki bir saraydır. Herbiri sanki sarı sarı erkek develerdir. Yalan sayanların vay o gün hâline! Bu, dillerinin konuşmayacağı bir gündür. Onlara izin de verilmeyecek ki özür dilesinler" (Âyet: 29-36). **Ve Mucâhid, buradaki "*Cumâlât*", "Hıbâl" (yânî gemileri bağladıkları kalın ipler) ma'nâsınadır, demiştir [754].**

---

754 Bu, kelime cîm'in ötresi ile "***Cumâlât***" okunuşuna göredir. Cîm'in kesresiyle "***Cimâlât***" okunuşuna göre *Cemel*'in cem'i olup, "erkek develer" ma'nâsınadır.

Buradaki "***Üç şu'beli gölge***" hakkında güzel bir tefsîr yapılmıştır: Yânî Allah'ın birliğini tanıyan muvahhid mü'minlere mahsûs koyu gölgede gölgelenmeye sizin hakkınız yoktur. Siz Tevhîd'e inanmıyordunuz; şirk'e, Teslîs'e inanıyordunuz. Şimdi muvahhid mü'minler Arş'ın gölgesinde, gölgeleyici gölgede gölgelenirlerken, siz i'tikaad ettiğiniz üç çatallı bir gölgeye sığınınız. Atâ'-dan rivâyetle bu üç çatallı gölge, cehennem dumanının gölgesi diye tefsîr

''Onlara rukû' edin (eğilin) denildiği zamân rukû' etmezler'' (Âyet: 4); **bu, "Namâz kılın denildiği zamân namâz kılmazlar" ma'nâsınadır, demiştir.**

İbn Abbâs'a *''Bu, dillerinin konuşmayacağı bir gündür''* (Âyet: 35) **kavli, *''Rabb'imiz olan (Sen) Allah'a and ederiz ki, biz müşriklerden değildik''*** (el-En'âm: 22) **kavli ve bir de *''O gün ağızlarının üstüne mühür basarız...''*** (Yâsîn: 65) **âyetleri soruldu (yânî: Bunlar arasını birleştirmek nasıldır? denildi). O da bu soruya: Kıyâmet günü çok çeşitli zamânları ve mekânları olan uzun bir gündür. Bir zamân ve mekânda konuşurlar, bir zamân ve mekânda da ağızları üzerine mühür basılır (konuşmaz olurlar), diye cevâb vermiştir.**

٤٥٠ــ **حدّثنى** مَحْمُودٌ **حدّثنا** عُبَيْدُ اللَّهِ عنْ إسْرَائِيلَ عنْ مَنْصُورٍ عنْ إبْرَاهِيمَ عنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنهُ قال كُنَّا مَعَ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم وأُنْزِلَتْ عَلَيْهِ والمُرْسَلاَتِ وإنَّا لَنَتَلَقَّاهَا مِنْ فِيهِ فَخَرَجَتْ حَيَّةٌ فابْتَدَرْنَاهَا فَسَبَقَتْنَا فَدَخلَتْ جُحْرَهَا فقال رسولُ اللَّهِ ﷺ وُقِيَتْ شَرَّكُمْ كما وُقِيتُمْ شَرَّهَا ٭

450-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'ın berâberinde idik. Kendisine ***''Ve'l-murselâti''*** Sûresi indirildi. Biz de hemen bu sûreyi O'nun ağzından almağa çalışıyorduk. Bu sırada bir yılan çıktı. Biz hemen onu öldürmeğe koşuştuk, fakat yılan bizleri geçti ve kovuğuna girdi. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— *''Sizler onun şerrinden korunduğunuz gibi, o da sizin şerrinizden korundu''* buyurdu.

٤٥١ــ **حدّثنا** عَبْدَةُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ أخبرنا يَحْيَى بنُ آدَمَ عنْ إسْرَائِيلَ

---

olunmuştur... Lâkin Ebû Hayyân'ın naklettiği vechile İbn Abbâs: Bu hitâb Salîb'e tapanlara söylenecektir. Mü'minler Allah'ın sâyesinde, Arş'ın gölgesinde korunacak, onlara ''Ma'bûdunuz olan salîb'in gölgesine gidin'' denecek; çünkü salîbin üç şu'besi vardır, demiştir.

Demek ki bu ***''Üç çatallı gölge''***, Hristiyanlığın ''Teslîs'' akîdesinin, ''Üç Uknûm''un bir remzidir. Salîb onu temsîl eder. Hristiyanlık bunu ve âhireti yalanlamıyor, fakat en büyük kurtuluşu bundan bekleyerek, buna i'tikaad ediyor.. (*Hakk Dîni,* VII, 5523).

عنْ مَنصُورٍ بِهٰذَا * وعنْ إسْرَائِيلَ عنِ الأعْمَشِ عنْ إبْرَاهِيمَ عنْ عَلْقَمَةَ عنْ عَبْدِ اللّهِ مِثْلَهُ * وتَابَعَهُ أسْوَدُ بنُ عَامِرٍ عنْ إسْرَائِيلَ: وقال حَفْصٌ وأبو مُعَاوِيَةَ وسُلَيْمَانُ بنُ قَرْمٍ عنِ الأعْمَشِ عنْ إبْرَاهِيمَ عنْ الأسْوَدِ * قال يَحْيَى بنُ حَمَّادٍ أخْبرنا أبو عَوَانَةَ عنْ مُغِيرَةَ عَنْ إبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عنْ عَبْدِ اللّهِ * وقال ابنُ إسْحَاقَ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ الأسْوَدِ عنْ أبِيهِ عنْ عَبْدِ اللّهِ *

451-....... Buhârî burada bu Abdullah ibn Mes'ûd hadîsinin rivâyet edildiği ayrı ayrı beş senedi tam olarak vermiş, metin vermemiştir.

٤٥٢ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ حدّثنا جَرِيرٌ عنِ الأعْمَشِ عنْ إبْرَاهِيمَ عنِ الأسْوَدِ قال قال عَبْدُ اللّهِ بَيْنَا نَحْنُ مَعَ رسولِ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم فِي غَارٍ إذْ نَزَلَتْ عَلَيْهِ والمُرْسَلاَتِ فَتَلَقَّيْنَاهَا مِنْ فِيهِ وإنَّ فاهُ لَرَطْبٌ بِهَا إذْ خَرَجَتْ حَيَّةٌ فقال رسولُ اللّهِ ﷺ عَلَيْكُمْ اقْتُلُوهَا قال فابْتَدَرْنَاهَا فَسَبَقَتْنَا قال فقال وُقِيَتْ شَرَّكُمْ كَمَا وُقِيتُمْ شَرَّهَا *

452-...... el-Esved şöyle demiştir: Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Bizler (Minâ'da) bır mağaranın içinde Rasûlullah(S)'ın berâberinde bulunduğumuz sırada kendisine ***"Ve'l-murselâti"*** Sûresi indi. Biz de hemen O'nun ağzı bu sûreyi okumakla henüz ıslak olduğu hâlde (yânî inmesinin ilk vaktinde tâze tâze), bu sûreyi O'nun ağzından aldık. Bu sırada bir yılan çıktı. Rasûlullah (S):

— *"Üzerinize vâcibdir: Bu yılanı öldürünüz"* buyurdu.

Abdullah dedi ki: Biz yılana doğru koşuştuk, fakat yılan bizim önümüze geçti.

Abdullah dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Yılan sizin şerrinizden vikaaye olundu, nitekim sizler de onun şerrinden vikaaye olundunuz"* buyurdu [755].

٣٣٦ــ بابٌ قَوْلُهُ إنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كالْقَصْرِ

---

755 Hadîslerin sûrenin iniş zamânı ve yerini bildirmesi bakımından başlıkla uygunlukları açıktır. Bu hadîsin bir rivâyeti Bed'u'l-Halk Kitâbı'nda da geçmişti.

336- BÂB: YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ:
"Çünkü o ateş öyle kıvılcım atar ki, herbiri sanki bir saraydır" (Âyet: 32) [756].

٤٥٣ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ ابنُ عَابِسٍ قال سَمِعْتُ ابنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصَرِ قال كُنَّا نَرْفَعُ الخَشَبَ بِقَصَرٍ ثَلاثَةَ أَذْرُعٍ أَوْ أَقَلَّ فَنَرْفَعُهُ لِلشِّتَاءِ فَنُسَمِّيهِ القَصَرَ *

453-....... Bize Abdurrahmân ibnu Âbis en-Nahaî tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'tan işittim. O *"İnnehâ termî bi-şererin ke'l-kasarı"* kavlini *"Ke'l-kasari"* şeklinde fetha ile okuyor ve şöyle diyordu:

— Biz ağacı üç zirâ' kadar yâhud daha az uzunlukta olarak kaldırırdık. Biz bu uzunluktaki ağâcı kışın onunla ısınmak için kaldırır dikerdik de buna "el-Kasar" ismi verirdik [757]

٣٣٧ــ بابٌ قَوْلُهُ كَأَنَّهُ جِمَالاتٌ صُفْرٌ

337- BÂB: YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ:
'Sanki o kıvılcımın herbiri sarı sarı erkek develerdir" (Âyet: 33) [758].

٤٥٤ــ حدّثنا عَمْرو بنُ عَلِيٍّ حدّثنا يَحْيَى أَخْبَرَنا سُفْيَانُ حدّثني عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ عَابِسٍ قال سَمِعْتُ ابنَ عَبَّاسٍ رضى اللّٰهُ عنهما تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ قال كُنَّا نَعْمِدُ إِلَى الخَشَبَةِ ثَلاثَةَ أَذْرُعٍ وفَوْقَ ذٰلِكَ فَنَرْفَعُهُ لِلشِّتَاءِ فَنُسَمِّيهِ القَصَرَ كَأَنَّهُ جِمَالاتٌ صُفْرٌ حِبَالُ السُّفُنِ تُجْمَعُ حَتَّى تَكُونَ كَأَوْسَاطِ الرِّجَالِ *

---

756 *"Çünkü o alev saçan ateş öyle kıvılcımlar atar ki saray gibi"*. *"Kasr"* burada "Büyük ve sağlam yapılmış ev" diye tefsîr olunmuştur ki, maksad büyüklük benzetilmesi olduğundan saray gibi demek olur.

757 İbn Abbâs bu kelimeyi sâd'ın fethasıyle *"el-Kasari"* şeklinde okumuş ve bunun ma'nâsının da kışın soğuktan korunmak için siper yapmak maksadıyle diktikleri üç zirâ' ve buna yakın uzunluktaki ağaç gövdeleri demek olduğunu bildirmiştir...

758 Bundan evvelki benzetme irilik i'tibâriyle idi, bu da kıvılcımların rengi, çokluğu ve hareketi i'tibâriyledir.

454-....... Abdurrahmân ibnu Âbis şöyle dedi: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim, o *"İnnehâ termî bi-şererin ke'l-kasrı"* -sâd'ın sükûnu ile- kelâmı hakkında şöyle dedi:

— Biz üç zirâ' kadar ve bundan uzun ağaç gövdesini almaya karar verirdik de bunu kışın soğuğundan siperlenmek için kaldırır dikerdik. İşte biz bu uzunluktaki ağaca "el-Kasar" ismi verirdik. *"Keennehu cumâlâtun sufrun"*, buradaki *"Cumâlât"*, "Birbiri üstüne yığılıp toplanır da nihâyet adamların belleri gibi olan gemilerin bağlandığı kalın iplerdir [759].

٣٣٨ـ بابٌ قَوْلُهُ هٰذَا يَوْمُ لا يَنْطِقُونَ

338- BÂB: YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ: *"Bu, onların konuşamayacakları gündür"*

(Âyet: 35).

٤٥٥ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصِ بنِ غِيَاثٍ حدّثنا أبي حدّثنا الأعْمَشُ حدّثني إبْرَاهِيمُ عنِ الأسْوَدِ عنْ عَبْدِ اللهِ قال بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم في غَارٍ إذْ نَزَلَتْ عَلَيْهِ والمُرْسَلاتِ فإنَّهُ لَيَتْلُوهَا وإنِّي لأَتَلَقَّاهَا مِنْ فِيهِ وإنَّ فَاهُ لَرَطْبٌ بِهَا إذْ وَثَبَتْ عَلَيْنَا حَيَّةٌ فقال النبيُّ ﷺ اقْتُلُوهَا فَابْتَدَرْنَاهَا فَذَهَبَتْ فقال النبيُّ ﷺ وُقِيَتْ شَرَّكُمْ كَمَا وُقِيتُمْ شَرَّهَا * قال عُمَرُ حَفِظْتُهُ مِنْ أبي في غَارٍ بِمِنًى *

455-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'in berâberinde (Minâ'da) bir mağara içinde bulunduğumuz sırada kendisine *"Ve'l-murselâti"* Sûresi indi. Peygamber bu sûreyi tilâvet ediyordu. O'nun ağzı bu sûreyi okumakla taptâze olduğu hâlde (yânî ilk inişinde) ben de O'nun ağzından bu sûreyi almaya çalışıyordum. Ansızın bir yılanın üzerimize hücûm ettiğini gördük. Peygayber (S):

— *"Yılanı öldürün"* buyurdu.

Biz de onu öldürmeye davrandık. Fakat yılan gitti. Bunun üzerine Peygamber:

---

759 İbn Abbâs bu hadîste cîm'in ötresiyle *"Cumâlât"* şeklinde okuyor ki, bunun ma'nâsı da onun îzâh ettiği gibi, gemileri bağladıkları kalın iplerdir. Onların üst üste yığılmasıyle oluşan ip yığını büyüklüğünde kıvılcımlar demek olur.

— *"Siz yılanın şerrinden korunduğunuz gibi, o da sizin şerrinizden korundu"* buyurdu.

Buhârî'nin üstâdı Umer ibnu Hafs: Ben bu hadîsi babam Hafs ibn Gıyâs'tan ezberledim, bunda "Minâ'da bir mağara içinde bulunuyorduk" fıkrası vardır, demiştir [760].

---

760 Bu da yukarıda geçmiş olan İbn Mes'ûd hadîsinin başka bir senedle gelen rivâyetidir. Burada Buhârî'nin üstâdının kendi babasından hıfzettiği ziyâde fıkra kıymetlidir, mühimdir. Çünkü bu fıkra, nuzûlün Minâ'da olduğunu açıkça belirtmektedir. Bu da Mekke devrinde olmuştur.

٧٨ـ سورة عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ

78- "Amme yetesâelûne" Sûresi [761]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

قال مُجَاهِدٌ لاَ يَرْجُونَ حِسَابًا لاَ يَخَافُونَهُ . لاَ يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا : لاَ يُكَلِّمُونَهُ إلاَّ أنْ يَأْذَنَ لَهُمْ وقال ابنُ عَبَّاسٍ ثَجَاجًا مُنْصِبًّا. أَلْفَافًا مُلْتَفَّةً صَوَابًا حَقًّا فِى الدُّنْيَا وَعَمِلَ بِهِ. وقالَ ابنُ عَبَّاسٍ وهَّاجًا مُضِيئا: وقال غَيْرُهُ غَسَاقًا غَسَقَتْ عَيْنُهُ ويَغْسِقُ الجُرْحُ يَسِيلُ كأنَّ الغَسَاق والغَسِيقَ واحدٌ : عَطَاءً حِسَابًا جزَاءً كافِيًا وافِيًا أعْطَانِى ما أحْسَبَنِى أىْ كَفَانِى *

Mucâhid şöyle dedi:
"*Çünkü onlar hiçbir hesâb ummuyorlardı*" (Âyet: 27), **"Onlar hesâba çekilmekten korkmuyorlardı" ma'nâsınadır.**

"*Ona hitâbda bulunmaya mâlik olamazlar*" (Âyet: 37). **"Kendilerine kelâm husûsunda izin vermesi müstesnâ, O'na kelâm edemezler" demektir [762]. "*O gün Rûh ve***

---

761 Buna "***Onlar birbirlerine neyi soruşturuyorlar? Hakkında ihtilâf edici oldukları o büyük haberi mi?***" (Âyet: 1-3) kelâmından dolayı "Amme Sûresi" ve "Nebe' Sûresi" de denilir.

762 Yânî bütün gökler ve yer sâkinleri yukarıda ve aşağıda bütün mahlûkaat fiilen O'nun işine müdâhale etmek şöyle dursun, O'nun adına kendiliklerinden bir söz söylemek veyâ ona bir hitâbda bulunmak selâhiyetine mâlik değiller. Gelen âyette

melekler saff saff ayakta duracaktır. Bir kelime söyleyemezler, ancak o Rahmân'ın izin verdiği ve doğru söyleyen kimse müstesnâ" (Âyet: 38); buradaki "*Savâben*", "Dünyâda hakk söyleyen ve onunla amel eden" (yâhud "*Lâ ilâhe ille'llah* diyen kimse) müstesnâ, demektir [763].

İbn Abbâs, "*Parıl parıl parıldayan bir kandil astık. O sıkıcı mengenelerden de şarıl şarıl bir su indirdik. Onunla dâne, nebât ve sarmaşmış bahçeler çıkaralım diye*" (Âyet: 13-16); buradaki "*Seccâcen*", "Şarıl şarıl dökülen"; "*Elfâfen*", "Birbirine sarmaşmış" ma'nâsınadır, demiştir. Yine İbn Abbâs, buradaki "*Vehhâcen*", "Mudîen(= Ziyâ saçan)" ma'nâsınadır, demiştir.

İbn Abbâs'tan başkası da şöyle demiştir: "*Onlar orada ne bir serinlik, ne de içilecek birşey tatmayacaklar. Sâde bir kaynar su, bir de irin!*" (Âyet: 24-25); buradaki "*Gassâkan*", "Seyyâlen" (yânî "Çok akan") ma'nâsınadır. Çünkü bu "*Gasağat aynuhu*", "Gözü aktı, şiþillendi" ve "*Yağsıku'l-cerhu*", "Yara akıyor" (yânî "Ondan sarı su akıyor") "Seyelân ediyor" ma'nâsındandır. "*Gassâk*" ve "*Gasîk*" bir şey gibidir. "*(Bunlar) Rabb'inden bir mükâfât ve yeter bir bağış olarak (verilir)*" (Âyet: 36); buradaki "*Atâen hısâben*", "Kâfî ve bol bir mükâfât olarak", "A'tânî mâ ahsebenî = Bana yeter dedirttiği şeyi verdi" denilir ki, "Bana yetecek şeyi verdi" demektir. (Burada "*Hisâben*", "Hasbu", yânî "Yeter" ma'nâsındandır.) [764]

---

beyân olunacağı üzere, izin verdiği müstesnâ. O vakit de mâlik olarak değil, izinli olarak söyleyebilirler...

763 "Bunlar da bir söz söyleyemezler. Ancak o Rahmân'ın izin verdiği doğru söyleyen kimse müstesnâ": O kimse izne nâil olmak ve doğru söylemek şartıyle söyleyebilir. Ve söylemesi yine mâlikiyetle değil, müsâade ile olmuş olur. Demek ki, bu izin ile istisnâda şefâat kapısının bir açılması vardır...

764 Burada "*Hisâben*", "*Hasbuna'llâhu*"da olduğu gibi tam kifâyet ma'nâsından "Yeter mi yeter" deyinceye kadar kâfî ve bol meâlinde tefsîr edilmiştir. Aslında "*Hisâben*", "Hesâba çekmek ve hesâba çekilmek" ma'nâsına geldiği gibi, "Hasbu", yânî "Yeter, kâfî olur" ma'nâsına da gelir.

٣٣٩ـ بابٌ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا زُمَرًا

339- BÂB:
"O gün sûra üfürülecek de hepiniz bölük bölük geleceksiniz" (Âyet: 18).

٤٥٦ـ حدّثني مُحَمَّدٌ أخبرنا أَبُو مُعَاوِيَةَ عنِ الأَعْمَشِ عنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي اللَّهُ عَنْهُ قال قال رسولُ اللَّهِ ﷺ مابَيْنَ النَّفْخَتَيْنِ أَرْبَعُون قال أَرْبَعُونَ يَوْمًا قال أَبَيْتُ قال أَرْبَعُونَ شَهْرًا قال أَبَيْتُ قال أَرْبَعُونَ سَنَةً قال أَبَيْتُ قال ثُمَّ يُنْزِلُ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ ماءً فَيَنْبُتُونَ كما يَنْبُتُ البَقْلُ لَيْسَ مِنَ الإِنْسَانِ شَيْءٌ إِلاَّ يَبْلَى إِلاَّ عَظْمًا وَاحِدًا وهُوَ عَجْبُ الذَّنَبِ ومِنْهُ يُرَكَّبُ الخَلْقُ يَوْمَ القِيَامَةِ *

456-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):
— *"Sûra iki üfleme arasında kırk vardır"* buyurdu.
Arkadaşlarından biri Ebû Hureyre'ye:
— Bu, kırk gün mü? diye sordu.
Ebû Hureyre dedi ki: Ben cevâb vermekten çekindim.
O kimse:
— Kırk ay mı? dedi.
Ebû Hureyre dedi ki: Ben cevâb vermekten çekindim.
O soran:
— Kırk yıl mı? dedi.
Ebû Hureyre: Ben yine cevâb vermekten çekindim, dedi.
Rasûlullah:
— *"Sonra Allah semâdan bir su indirir de* (ölü olan) *sizler yeşil otun bitmesi gibi -kabirlerinizden- bitersiniz. İnsan bedeninden herşey çürür, yalnız bir tek kemik parçası çürümez. O da kuyruk sokumu kemiğidir. Kıyâmet günündeki* (ikinci) *yaratma, bu parçadan terkîb olunur"* buyurdu [765].

---

765 Bu hadîsin bir rivâyeti ez-Zumer Sûresi tefsîrinde de geçmişti. *"Acbu'z-zeneb"*, kuyruk sokumundaki kemiğin başı ve en küçük bir parçasıdır. İbnu Ebi'd-Dünyâ'nın Ebû Saîd Hudrî'den rivâyetinde Rasûlullah'a "Bu nedir?" diye diye sorulmuş. O da: *"Hardal dânesi kadar bir parçadır"* buyurmuştur.

٧٩ــ سورَةُ والنَّازِعَاتِ

79- "Ve'n-nâziâti" Sûresi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال مُجَاهِدٌ الآيَةَ الكُبْرَى عَصَاهُ ويَدُهُ سَمكَهَا بنَاهَا بِغَيْرِ عَمَدٍ : طَغَى عَصٰى يُقَالُ النَاخِرَةُ والنَّخِرَةُ سَوَاءٌ مِثْلُ الطَّامِعِ والطَّمِعِ والباخِلِ والبَخِيلِ. وقال بَعْضُهُمْ النَّخِرَةُ البالِيَةُ والناخِرَةُ العَظْمُ المُجَوَّفُ الَّذِى تَمُرُّ فِيهِ الرِّيحُ فَيَنْخَرُ. وقال ابنُ عَبَّاسٍ الحافِرَةُ الَّتِى أَمْرُنَا الاوَّلُ إِلَى الحَيَاةِ. وقال غَيْرُهُ أَيَّانَ مُرْساها مَتَى مُنْتَهَاهَا ومُرْسَى السَّفِينَةِ حَيْثُ تَنْتَهِى *

Mucâhid şöyle dedi:
"*Ona o en büyük mu'cizeyi gösterdi. Fakat Fir'avn yalanladı ve isyân etti*" (Âyet: 20-21); buradaki "*En büyük âyet*", Mûsâ'nın asâsı ve eli'dir.
"*Onun boyunu O yükseltti, derken ona bir nizâm verdi*" (Âyet: 28); buradaki "*Semkehâ*", "Onu direksiz olarak binâ etti" demektir [766].

"*Fir'avn'a git. Çünkü o pek azmıştır*" (Âyet: 17); buradaki "*Tağâ*", "Âsâ" (yânî "Sınırı geçip isyân etti") ma'nâsınadır.

"*Onlar derler ki: Biz mi sâhiden eski hâle döndürülmüş*

---

766 *Semk*, birşeyin irtifâ' ta'bîr ettiğimiz boyu, aşağıdan yukarıya uzunluğu ve yüksekliğidir. Yukarıdan aşağı düşünüldüğü zamân "*Umk*" denir.

***olacağız? Biz çürüyüp dağılmış kemikler olduğumuz vakit mi?"* (Âyet: 10-11); buradaki *"Izâmen nahıraten"* hakkında: *"en-Nâhira"*, *"en-Nahıra"*, "et-Tâmıu", "et-Tamau" ve "el-Bâhılu", "el-Bahîlu" (vezinlerinde olduğu) gibi, ma'nâda müsâvîdir, deniliyor.**

Bâzıları da: *"en-Nahıratu"*, "Çürümüş"; *"en-Nâhıratu"* ise içi oyulup boşaltılmış olan kemik'tir, ki içinden rüzgâr geçtikçe (içinin boşluğundan dolayı) ses çıkarır, demişlerdir [767].

İbn Abbâs: Buradaki *"el-Hâfıra"*, "(Ölümümüzün ardından) ilk işimiz, yânî hâlimiz olan hayâta mı döndürüleceğiz?" ma'nâsınadır, dedi [768].

İbn Abbâs'tan başkası: *"Sana o sâati, onun ne zamân demir atacağını sorarlar"* (Âyet: 42); buradaki *"Eyyâne mursâhâ"*, "Onun varıp dayanacağı son ne zamândır?" ma'nâsınadır. Geminin mursâsı, varıp duracağı son yerdir, demiştir [769].

٤٥٧ـ حدّثنا أحْمَدُ بنُ المِقْدَامِ حدّثنا الفُضَيْلُ بنُ سُلَيْمَانَ حدّثنا أبُو حَازِمٍ حدّثنا سَهْلُ بنُ سَعْدٍ رضى اللّهُ عنه قال رأيْتُ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ علَيْهُ وسلم قال بإصْبَعَيْهِ هٰكَذَا بالوُسْطَى والّتِي تَلِي الإبْهَامَ بُعِثْتُ والسَّاعَةَ كَهَاتَيْنِ : الطَّامَّةُ تَطُمُّ عَلَى كلِّ شَيْءٍ *

457-....... Sehl ibn Sa'd (R): Ben Rasûlullah(S)'ın *"Kıyâmet günü*

---

767 *Nahıre,* çürümüş, ufalanmış, rüzgârla savrulur yâhud delik deşik, göz göz olmuş, rüzgâr estikçe ses verir, vızlar kemiktir. Evvelkine *Nahıre,* ikinciye *Nâhıra* demekle fark da edilmiştir.

768 *Hâfir, Hâfire,* esâsen kazıcı ma'nâsına sıfat olmakla berâber, atın tırnağına isim olmuştur. Ve o münâsebetle tırnağın kazdığı çukura, yânî izine ve o sûretle açılan çığıra da denilir.

769 *Mursâ,* mîm'li masdar olarak *Irsâ* ma'nâsına veyâ mekân ismi yâhud zamân ismi olarak müntehâ ma'nâsınadır. *Irsâ,* subût ma'nâsına olan *Resâ*'dan, geminin demir atılarak durdurulması gibi sâbit kılınıp durdurulmak demektir. Dağlara *Revâsî* denilmesi de bu ma'nâdandır. Geminin varıp durduğu yere geminin mursâsı denilir. Burada bir istiâre var demek olur. Yânî Allah o sâati ne vakit getirip dikecek, o kıyâmet ne zamân vâki' olacak? diye soruyorlar.

ile ben şu ikisi gibi gönderildim" buyurup da şehâdet parmağı ve onun yanındaki orta parmağıyle işâret ettiğini gördüm, demiştir [770].

"Fakat o en büyük belâ geldiği zamân" (Âyet: 34); buradaki ***"et-Tâmme"***, "Herşeyi kaplayacak felâket" ma'nâsınadır ki, kıyâmetin isimlerindendir.

770 Hadîsin başlıkla, yânî sûre ile uygunluğu, onun da kıyâmet hakkında zikredilenler cümlesinden olması bakımındandır. Bunun bir rivâyeti Rikaak Kitâbı'nda da gelecektir.

٨٠ـ سورة عَبَسَ
80- Abese Sûresi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

عَبَسَ كَلَحَ وأعْرَضَ. وقال غَيْرُهُ مُطَهَّرَةٌ لاَ يَمَسُّهَا إلاَّ المُطَهَّرُونَ وهُمُ المَلاَئِكَةُ وهٰذَا مِثْلُ قَوْلِهِ فالمُدَبِّرَاتِ أمْرًا جَعَلَ المَلاَئِكَةَ والصُّحُفَ مُطَهَّرَةً لِأنَّ الصُّحُفَ يَقَعُ عليْهَا التَّطْهِيرُ فَجُعِلَ التَّطْهِيرُ لِمَنْ حَمَلَهَا أيْضًا. سَفَرَةٌ المَلاَئِكَةُ واحِدُهُمْ سَافِرٌ سَفَرْتُ أصْلَحْتُ بَيْنَهُمْ وَجُعِلَتِ المَلاَئِكَةُ إذَا نَزَلَتْ بِوَحْيِ اللَّهِ وتأدِيَتِهِ كالسَّفِيرِ الَّذِي يُصْلِحُ بَيْنَ القَوْمِ . وقال غَيْرُهُ تَصَدَّى تَغَافَلَ عَنْهُ . وقال مُجَاهِدٌ لمَّا يَقْضِ لاَ يَقْضِي أحَدٌ ما أُمِرَ بِهِ .وقال ابنُ عَبَّاسٍ تَرْهَقُهَا تَغْشَاهَا شِدَّةٌ . مُسْفِرَةٌ مُشْرِقَةٌ بأيْدِي سَفَرَةٍ . وقال ابْنُ عَبَّاسٍ كَتَبَةٍ أسْفَارًا كُتُبًا تَلَهَّى تَشَاغَلَ يُقَالُ واحِدُ الأسْفَارِ سِفْرٌ *

"Yüzünü ekşitip çevirdi, kendisine o a'mâ geldi diye. Sana hangi şey bildirdi? Belki o (öğrenecekleriyle) temizlenecekti. Yâhud öğüt alacaktı da bu öğüt kendisine fâide verecekti. Ammâ kendisini ihtiyâcsız gören adam; işte sen onu karşına alıyor(ona yöneliyor)sun" (Âyet: 1-6); **buradaki "*Abese*", "Yüz ekşitti ve yüz çevirdi" ma'nâsınadır** [771]

---

771 Buhârî'de bunun nuzûl sebebine dâir bir rivâyet zikredilmemiştir. Tirmizî'de Âişe'den şöyle rivâyet edilmiştir:

Başkası da şöyle dedi:
"*O çok şerefli, kadri yüce, tertemiz sahîfelerdedir. Kıymetli, sevgili, takvâ sâhibi kâtiblerin elleriyle yazılmıştır*" (Âyet: 13-16); buradaki "*Mutahhare*", "*Ona tam bir sûrette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez*" (el-Vâkıa: 79) demektir. Ve onlar meleklerdir. Ve bu "*Bir de işi tedbîr edenlere*" (en-Nâziât: 5) gibidir. Hem melekleri, hem sahîfeleri "Mutahher", yânî tertemiz kılmıştır. Çünkü sahîfeler üzerine temizleme vâki' olur. Onun için tathîr, onun gibi onların taşıyıcılarına da yapılmıştır. "*Seferetun*", meleklerdir. Vâhidi "Sâfir"dir. "*Sefertu*", "Aralarını iyileştirdim" demektir. Melekler Allah'ın vahyi ile indiklerinde, ve onu te'diye husûsunda kavmin arasını ıslâh edip iyileştiren sefîr gibi kılınmıştır [772].

Ve başkası: "*Tesaddâ*", "Ondan tegâfil ediyorsun" ma'nâsınadır, dedi [773].

Mucâhid: "*Gerçek (insan cinsi Allah'ın) emrettiği şeyleri yerine getirmedi*" (Âyet: 23); buradaki "*Lemma yakdı*", "Hiçbir kimse emrolunduğu şeyleri yerine getirmez" ma'nâsınadır, dedi.

"*Abese ve tevellâ*" a'mâ İbnu Ümmi Mektûm hakkında indi. Rasûlullah'a gelmişti. Yâ Rasûlallah, beni irşâd et! deyip duruyordu. Rasûlullah'ın yanında ise müşriklerin büyüklerinden birisi vardı. Rasûlullah, a'mâdan yüz çeviriyor, diğerine yöneliyor ve: Söyleyeceğinde bir be's görüyor musun? diyordu, hayır deniliyordu. Bunun hakkında indirildi. Tirmizî buna garîb bir hasen hadîs demiş ve bâzı rivâyetleri bulunduğunu da söylemiştir.

Abs ve *Ubus*, huzûrsuzluktan yüz burkulmak ma'nâsınadır ki, yüz ekşimek, burun çevrilmek, çehre dürülmek ta'bîr olunur. Müteaddî olarak da kullanılır ki, yüz ekşitmek, surat etmek, surat asmak, çehreyi dürmek, kaşını çatmak ta'bîrleriyle ifâde edilir...

772 *Sefere, Sâfir*'in cem'idir, *Kâtib, Ketebe* gibi *Sâfir, Ketb* vezninde ve aynı ma'nâda, yânî yazı yazmak demek olan *Sefr*'den *Kâtib,* kitâb yazıcı, hattât ma'nâsına gelir. Nitekim bu maddeden sîn'in kesriyle *Sifr,* kitâb demek olduğu "Yecahu esfâran"da geçmişti. Bu maddenin aslı, örtülü şeyi açmak, keşfetmek ma'nâsına konulduğu ve yazı yazmak da ma'nâyı ve merâmı bir nevi' keşf ve îzâh demek olduğu için, yazmağa *Sefr,* yazana *Sâfir,* ve yazılana *Sifr* denilmiştir...

773 *Tesaddâ,* saded eden, yâhud *Sadâ*'dan olabilir. Evvelkinde: Sen onun sadedinde oluyorsun, ona yönelip onun irşâd ve ıslâhına uğraşıyorsun demek olur. İkincide de: Sen ondan sadâ bekliyor, uzaktan uzağa, dağdan taştan ses aksedip gelmesini bekler gibi sesinin ondan aksetmesini gözetiyor, ona özeniyorsun demek olur..

İbn Abbâs:

"O gün yüzler vardır, parıl parıl parlayıcıdır, gülücüdür, sevinicidir. O gün yüzler de vardır, üzerleri tozludur. Onu da bir karanlık ve siyahlık kaplayacaktır" (Âyet: 38-41); **buradaki *"Terhakuhâ"*, "Onu bir şiddet kaplar; *"Musfiratun"*, "Muşrıkatun" yânî "Parlayıcı" ma'nâsınadır, demiştir.**

Yine İbn Abbâs şöyle demiştir: *"Bi-eydî seferetin"*, "Ketebetin esfâran" yânî "Kitâbları yazan kâtibler eliyle" ma'nâsınadır; *"Sen ise ondan kendini alıkoyup oyalanırsın"* (Âyet: 10); **buradaki *"Anhu telehhâ"*, "Onu bırakıp başkasıyle uğraşıyorsun" ma'nâsınadır. *"Esfâr"*'ın tekili "Sifrun"dur, deniliyor.**

٤٥٨ــ حدّثنا آدَمُ **حدّثنا** شُعْبَةُ **حدّثنا** قَتَادَةُ قال سَمِعْتُ زُرَارَةَ ابنَ أوْفَى يُحَدِّثُ عنْ سَعْدِ بنِ هِشَامٍ عنْ عَائِشَةَ عنِ النبىِّ ﷺ قال مَثَلُ الَّذِي يَقْرَأُ القُرْآنَ وهْوَ حافِظٌ لَهُ مَعَ السَّفَرَةِ الكِرَامِ وَمَثَلُ الَّذِى يَقْرَؤُهُ وهْوَ يَتَعاهَدُهُ وهْوَ عَلَيْهِ شَدِيدٌ فَلَهُ أجْرَانِ *

458-....... Katâde tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Zurâre ibn Evfâ'dan işittim, o Sa'd ibn Hişâm'dan; o da Âişe(R)'den tahdîs ediyordu ki, Peygamber(S) şöyle buyurmuştur: *"Kur'ân'ı ezberleyerek okuyan hâfız kişinin meseli* (sıfat ve şânı) *es-Seferetu'l-Kirâm olan meleklerle berâberdir. Kurân'ı hâfız olmayarak kendisine zor geldiği hâlde taahhüd edip çalışarak okuyan kimsenin meseli ise, ona iki ecir vardır"* (Kur'ân okumak ecri, zorluk ecri) [774].

---

774 Hadîsin başlığa uygunluğu *"es-Seferetu'l-kirâmu'l-berere"* kavli sebebiyledir. İşte Kur'ân, böyle melekler ellerinde öyle temiz, yüksek, mükerrem sahîfeler içinde bir tezkiredir. Onun için bunu dileyen tezekkür etsin, dileyen düşünsün, bellesin, amel etsin.

٨١ـ سورَةُ إذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ

81- "İze'ş-şemsu kuvvirat" Sûresi [775]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

انْكَدَرَتْ انْتَثَرَتْ . وقال الحَسَنُ سُجِّرَتْ ذَهَبَ ماؤُهَا فَلاَ تَبْقَى قَطْرَةٌ. وقال مُجَاهِدٌ المَسْجُورُ المَمْلُوءُ . وقال غَيْرُهُ سُجِرَتْ أَفْضَى بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ فَصَارَتْ بَحْرًا واحِدًا والخُنَّسُ تَخْنِسُ فِي مُجْرَاها تَرْجِعُ وتَكْنِسُ تَسْتَتِرُ كَا تَكْنِسُ الظِّباءُ: تَنَفَّسَ ارْتَفَعَ النَّهَارُ. والظَّنِينُ المُتَّهَمُ. والضَّنِينُ يَضَنُّ بِهِ . وقال عُمَرُ النُّفُوسُ زُوِّجَتْ يُزَوَّجُ نَظِيرَهُ مِنْ أَهْلِ الجَنَّةِ والنَّارِ ثُمَّ قَرَأَ رضى اللّٰهُ عنه احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وأَزْوَاجَهُمْ . عَسْعَسَ أَدْبَرَ *

"Güneş dürüldüğü zamân, yıldızlar (dağılıp) düştüğü zamân, dağlar yürütüldüğü zamân, gebe develer salıverildiği zamân, vahşî hayvanlar bir araya toplandığı zamân, denizler ateşlendiği zamân, nefisler çiftlendirildiği zamân... nefis ne hazırlamışsa bilmiştir"
(Âyet: 1-14) [776].

---

775 Buna *"et-Tekvîr Sûresi"* ve *"Kuvviret Sûresi"* de denilir.
İbn Umer (R): Rasûlullah (S) *"Her kim kıyâmet gününe göz görür gibi bakmak arzû ederse İza'ş-şemsu kuvviret, İza's-semâu infataret, İzâ's-semâu inşakkat sûrelerini okusun"* buyurdu, demiştir (İmâm Ahmed, Tirmizî, Hâkim).

776 Burada İzâ ile oniki hâdise zikredilmiş, cevâbında "Nefis ne hazırlamış olduğunu bilecektir" buyurulmuştur.

Buradaki *"Fe-ıze'n-nucûmu inkederet"*, "Yıldızlar saçılıp döküldüğü zamân" demektir [777]. el-Hasenu'l-Basrî: *"Ve iza'l-bihâru succirat"*, "Denizlerin suları gidip de bir damla su kalmadığı zamân" ma'nâsınadır, demiştir.

Mucâhid de: Bu *"Doldurulmuş denizler"* (et-Tûr: 6) **de olduğu gibi ("Doldurmak" ma'nâsındandır) demiştir.**

Mucâhid'den başkası da şöyle demiştir: *"Succiret"*, yânî denizler yarılıp akıtıldığı, bâzıları diğerlerine ulaştığı ve hepsi bir deniz olduğu (böylece Arz'ın her tarafını kapladığı) zamân, ma'nâsınadır [778].

"And ederim o sinen ve geri dönenlere, akıp akıp yuvalarına gidenlere, karanlığa yöneldiği zamân geceye, nefeslendiği dem sabâha ki, şübhesiz muhakkak o (Kur'ân) çok şerefli bir elçinin (getirdiği) kelâmdır" (Âyet: 15-19). **Burada *"el-Hunnes"*, aktığı yerde gizlenen ve tekrar dönen, âhûların ormandaki yuvalarında gizlenmeleri gibi gizlenip sütrelenenler, ma'nâsınadır. *"Sabâh nefeslendiği zamân"*, "Gündüz yükseldiği zamân" ma'nâsınadır [779].**

"O gayb üzerine aslâ cimri değildir" (Âyet: 24); **burada "Zî" harfiyle *"ez-Zanînu"*, "İttihâm edilmiş", Dâd**

---

777 *Inkidâr,* bulanmaktır. Bunda iki ma'nâ rivâyet edilmiştir. Birisi nûrlarının safveti değişip sönmesi, diğeri de saçılıp dökülmeleridir. Buhârî yalnız bunu rivâyet etmiş, müfessirler de ekseriyâ bunu tercîh etmişlerdir. Çünkü *Inkidâr*'da aslolan insibâb, yânî dökülmedir...

778 *Tescîr,* alevli ateşle fırın kızdırmak ve doldurmak ma'nâlarına gelir. Burada bu iki ma'nâdan üç sûrette tefşîr edilmiştir: Birisi, denizlerden volkan hâlinde ateşler çıkarak suların çekilmesi. İkincisi, ateşle doldurulmuş olması. Üçüncüsü de denizlerin yarılıp akıtılarak Arz'ın her tarafını bir deniz hâlinde kaplaması. Bu üç ma'nâyı Buhârî burada özetle nakletmiştir.

779 *Hunnes,* sinenler veyâ dönenler ma'nâsınadır. *Hunnes, Hânis*'in cem'idir. *Hans* ve *Hunûs:* Büzülüp sinmek veyâ gerilemek ve geri kalmak ma'nâlarına lâzım ve müteaddî olduğuna göre *Hânis,* sinen, gâib olan veyâ sindirip gâib eden yâhud geri kalan veyâ gerileten demek olur.

"el-Cevâri'l-kunnesi"'deki *"Cevâri"*, *Cereyân*'dan *"Câriye"*'nin cem'i "Akanlar" demek olup *"Hunnes"*'e sıfat veyâ bedeldir. *"el-Kunnes"*, *"Kânis"*-in cem'idir. *"Kânis"*, süpürmek ma'nâsına *"Kens"*'ten "Süpüren" ve "Kunûs"'ten "Kinâs"'a giren demektir. *"Kinâs"*, âhû kısmının ağaçlık ve ormanlık aralığında gizlendiği yatağına, yuvasına denir ki, kumu, toprağa kadar süpürüp açtığı için böyle isimlendirilmiştir. Çokları bu akanların yıldızlar olduğunu söylemişlerdir.

harfiyle "*ed-Danînu*", "Kendisine teblîğ edilmek üzere verilen şeye cimrilik eden" ma'nâsınadır [780].

Umer ibnu'l-Hattâb (R): "*en-Nufûsu zuvvicet*", cennet ehlinden ve ateş ehlinden her biri kendi benzeri ile tezvîc olunur, yânî çiftleştirilir dedi de, bundan sonra "*O zulmedenleri ve onlara eş olanları, Allah'ı bırakıp tapmakta oldukları şeyleri hep bir araya toplayın da cehennem yoluna götürün*" (es-Sâffât: 22) âyetini okudu.

"*Ve yöneldiği dem geceye yemîn ederim*" (Âyet: 17); buradaki "*As'ase*", "Geri döndüğü zamân" ma'nâsınadır [781].

---

780 Dâd harfiyle *Danîn*, "Cimrilik" demek olan "*Dann*"dan fâil veznidir. Fâil ma'nâsına da mef'ûl ma'nâsına da olabilir. Yânî o müşâhadeniz olan husûslarda cimri olmadığı gibi gayba dâir olan husûslarda da kıskanç ve cimri değildir. Almış olduğu vahyi teblîğ etmekte, haber verip bildirmekte cimrilik etmez. Kırâatlerin bâzısında *Dâd* yerine *Zî* ile okunur. Bu da töhmet ma'nâsına "*Zınne*"den olup, o gayb üzerine töhmetli, maznûn değildir, emîn ve mevsûktur demek olur... Yine buradan za'f ve azlık ma'nâsından olarak: O, nefsinde kuvvesi zaîf, hâfızası çürük değildir, demek olur.

781 *As'ase*, zıd ma'nâlı olup hem yönelme, hem geri dönme ma'nâsına geldiğinden, burada ikisiyle de tefsîr edilmiştir.

٨٢ــ سورَةُ إذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ

82- "İze's-semâu infatarat" Sûresi

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال الرَّبِيعُ بنُ خُثَيْمٍ فُجِّرَتْ فاضَتْ. وقَرَأَ الأَعْمَشُ وعاصِمٌ فَعَدَلَكَ بالتَّخْفِيفِ. وقَرَأَهُ أَهْلُ الحِجَازِ بالتَّشْدِيدِ وأَرَادَ مُعْتَدِلَ الخَلْقِ ومَنْ خَفَّفَ يَعْنِي فِي أَيِّ صُورَةٍ شاءَ إِمَّا حَسَنٌ وإِمَّا قَبِيحٌ وطَوِيلٌ وقَصِيرٌ *

"Gök yarıldığı zamân, yıldızlar dağılıp döküldüğü zamân, denizler fışkırtıldığı zamân, kabirler deşilip alt üst edildiği zamân her nefis önden ne yolladı, geriye ne bıraktıysa bilecektir" (Âyet: 1-5). **er-Rabî' ibnu Huseym: Buradaki "*Fucciret*", "Taşıp aktı" ma'nâsınadır, demiştir** [782].

"Ey insân, o keremi bol Rabb'ine karşı seni aldatan ne? Ki O seni yaratan, sana şu sâlim ve dengeli organları veren, sana şu nizâm ve i'tidâli bahşedendir. Seni dilediği herhangibir sûrette terkîb edendir"

(Âyet: 6-8).

---

782 Buna *"el-Infitâr Sûresi"* de denilir.

Bundan evvelki sûrenin başında kıyâmet işlerinden onikisi sayılıp, onlara yemîn edildiği gibi, buradada da dört hâdise zikrediliyor ve neticede bu dört iş olduğu vakit "Her nefis dünyâda neyi takdîm ve neyi te'hîr etmiş olduğunu bilecektir" buyuruluyor. Bu takdîm ve te'hîr de birkaç türlü tefsîr edilmiştir...

er-Rabî' ibnu Huseym şöyle demiştir:
el-A'meş ile Âsım "*Adaleke*" lafzını şeddesiz okudular. Hicâz ehli (yânî Ebû Amr ile İbnu Âmir) ise bu lafzı şeddeli okudular. "*Addeleke*" diye şeddeli okuyan "Yaratmayı dengeli yapıcı" ma'nâsını irâde etti (yânî "Organlarını birbirine uygun ve dengeli yarattı" demek istedi). Şeddesiz "*Adaleke*" okuyan da yine aynı ma'nâyı kasdeder.

"Seni dilediği herhangi sûrette terkîb edendir": **Ya güzel, ya çirkin, kısa ve uzun sûretlerde [783]...**

783 Burada biri *"Adl"*'den dâl'ın fethası ve tahfîfiyle ***"Adaleke"***, birisi de *"Ta'dîl"*'den dâl'ın teşdîdiyle ***"Addeleke"*** şeklinde iki kırâat vardır. İkisi de bir ma'nâya olarak denkleştirmek ve mu'tedil kılmak olduğuna göre, tesviyenin kemâlini ifâde etmek üzere bu da birkaç vechile tefsîr edilmiştir. *Hakk Dîni,* VII, 5632-5640'tan okunmağa değer.

٨٣ـ سورة ويل للمطففين
83- "Veylun li'l-mutaffifîne" Sûresi

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال مجاهد بل ران ثبت الخطايا. ثوب جوزى. وقال غيره المطفف لايوفى غيره : الرحيق الخمر ختامه المسك طينته : التسنيم يعلو شراب أهل الجنة *

"Ölçekte ve tartıda hîleye sapanların vay hâline! Ki onlar insanlardan ölçekle aldıkları zamân tastamam alırlar, onlara ölçekle yâhud tartı ile verdikleri zamân ise eksiltenlerdir. Sâhiden onlar (öldükten sonra) büyük bir gün için diriltileceklerini sanmıyorlar mı? Âlemlerin Rabbi için insanların kalkacağı günde?"

(Âyet: 1-6) [784].

"Hayır bil'akis, onların işleyegeldikleri ma'siyetler kalblerini yenmiş, paslandırmıştır"

(Âyet: 14).

Mucâhid

şöyle demiştir: Buradaki *"Bel râne"*, günâhların sâbit olması ma'nâsınadır. *"Nasıl o kâfirlere işleyegeldiklerinin sevâbı verildi mi?"* (Âyet: 36); buradaki

---

784 Buna *"et-Tatfîf Sûresi"* de denilir. *Mutaffifîn, "Mutaffif"*'in cem'i "Mutaffifler"; "Alırken dolgun, verirken eksik ölçenler" demek olduğu, önünde açıcı sıfat olan iki âyet ile anlatılmıştır.

"*Suvvibe*", "Cûziye", yânî "Cezâlandırıldı" ma'nâsınadır [785].

"Mucâhid'den başkası da şöyle demiştir: "*el-Mutaffif*", "Başkasına tam vermeyen" ma'nâsınadır.

"Onlara mühürlü hâlis bir şarabdan içirilecek ki, onun içiminin sonu bir misktir. O hâlde nefâset isteyenler bunu arzû etmelidirler. Onun katkısı tesnîmdendir" (Âyet: 25-27). **Buradaki "*er-Rahîk*", "Şarâb": "*Hitâmuhu misk*", "Tînetuhu misk"; "*et-Tesnîm*", "Cennet ehlinin içeceklerine üstün olur" ma'nâsınadır [786].**

٤٥٩ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ **حدّثنا** معْنٌ قال **حدّثنى** مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما أنَّ النبىَّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم قال يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ العَالِمينَ حَتَّى يَغِيبَ أحَدُهُمْ فِى رَشْحِهِ إلى أنْصَافِ أُذُنَيْهِ *

459-....... Ma'n şöyle demiştir: Bana Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) *"İnsanlar* (hesâb için) *Âlemlerin Rabbi dîvânında durdukları gün o kadar*

---

785 ***Râne*** *"Reyn"*dendir. *"Reyn"* ve *"Ruyûn"*, birşeye pas basıp galebe etmektir. Bundan kalbe günâh ve katılık basmağa da denilmiştir, ki Kur'ân'da kalb mühürlenmek, hatm ve tab' dahî ta'bîr edilmiştir. Burada ***"Bel râne"***, lâm ra'ya idgâm olunmamak için Hafs rivâyetinde lâm'da hafif bir sekte yapılarak okunur ki, *"Reyn"*'in ma'nâsındaki tutukluğa açık bir telmîh olur.

Tevsîb ve ***İsâbe,*** sevâb vermek demektir. Sevâb da esâsen cezâ gibi, hayır veyâ şerr herhangibir şeyin karşılığıdır. Sonra da sevâb hayırda meşhûr olmuştur. Nitekim cezâ da şerrde şâyi' olmuştur. Burada ***Tesvîb,*** *"Tecziye"* yânî "Karşılık vermek" ma'nâsınadır. İstifhâm da takrîr içindir.

786 ***Rahîk*** hiç karışığı olmayan hâlis şarab, en eskisi, en hoşu da denilmiş ve hepsinin yakın ma'nâlar olduğu söylenmiştir.

"Hitâmuhu misk": Hâtimesi, kesimi misk; içildiği zamân sonu bir misk kokar, içilirken tadıcı lezzetinin kemâlini ihlâl etmemek için, misk kokusu içimin sonunda duyulmağa başlar. Ve bu hâl hem o kokunun, hem de o içkinin latîf hâssalarından birini teşkîl eder...

"Mizâcı da tesnîmdendir": O rahîk içileceği zamân, içine ***"Tesnîm"***'den de katılır. Bununla karıştırılan rahîk, sâdesinden daha nefis olur. Çünkü ***Tesnîm*** daha yüksektir.

Tesnîm, esâsen hörgüçleyerek yukarı yükseltmek ma'nâsına masdar olup, yükseklik ma'nâsıyle cennet çeşmelerinden birinin ismidir. İbn Abbâs'tan rivâyet edildiğine göre, cennet içkilerinin en yükseğidir.

terleyecekler ki, hattâ onlardan herhangi biri iki kulağının yarı yerine kadar kendi teri içinde kaybolacaktır" buyurmuştur [787].

787 Hadîsin burada zikrinin sebebi, Yüce Allah'ın ***"İnsanların Âlemlerin Rabbi için kalkacakları günde"*** kavlini içine almış olmasıdır.

٨٤ـ سورة إذا السّماءُ انْشَقَّتْ

84- "İze's-semâu inşakkat" Sûresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال مُجَاهِدٌ أذِنَتْ سَمِعَتْ وطَاعَتْ لِرَبِّهَا وألْقَتْ ما فِيهَا منَ المَوْتَى وتَخَلَّتْ عنْهُمْ *

قال مُجَاهِدٌ. كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ يأخُذُ كِتَابَهُ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِهِ. وسَقَ جَمَعَ مِنْ دَابَّةٍ . ظَنَّ أنْ لَنْ يَحُورَ لاَ يَرْجِعَ إلَيْنَا * وقال ابنُ عَبَّاسٍ يُوعُونَ يَسْتُرُونَ *

"Gök yarıldığı (yarılmakla da) Rabb'ini dinleyip boyun eğdiği zamân, ki gök zâten buna lâyık olarak yaratılmıştır. Yer uzatıldığı, içinde ne varsa atıp bomboş kaldığı, (bu husûsta da) Rabb'ini dinleyip boyun eğdiği zamân, ki yer zâten buna lâyık olarak yaratılmıştır. Ey insan, hakîkat sen Rabb'ine kavuşuncaya kadar durmadan didineceksin, nihâyet O'na ulaşacaksın"

(Âyet: 1-6).

Mucâhid şöyle demiştir: Buradaki "*Ezinet*", "Rabb'ini dinledi ve itâat etti"; "*Elkat mâfîhâ*", "İçindeki ölüleri dışarı atıp onlardan bomboş oldu" demektir [788].

---

788 Buna *"İnşakkat"* veyâ *"İnşikaak Sûresi"* de denilir. Bu da kıyâmette olacak işlerin bir kısmını anlatmaktadır.

Buradaki *"Ezinet"*; "Uzun" kelimesinden kulak vermek, dinlemek ma'nâsından olarak inkıyâd ve itâat etmek ma'nâsına mecâzdır.

Yine Mucâhid şöyle demiştir: *"Amma kitâbı arkasından verilen kimse"* (Âyet: 10); bu, kitâbını sırtının arkasından sol tarafından alacak kimse ma'nâsınadır [789].

***"And ederim o şafaka, o geceye ve onun derleyip topladığı şeylere"* (Âyet: 16-17); buradaki *"Vesaka"*, "Hayvandan ve diğerlerinden topladığı" ma'nâsınadır.**
***"Çünkü O, hakîkaten ve kesin olarak Rabb'ine dönmeyeceğini sanmıştı"* (Âyet: 14); buradaki *"Zanne len yehûra"*, "Bize aslâ dönmeyecek sandı" ma'nâsınadır [790].**

İbn Abbâs da:
***"Hâlbuki Allah, onlar yüreklerinde neler saklıyorlar, pek iyi bilendir"* (Âyet: 23); buradaki *"Yûûne"*, "Yesturûne" (yânî "Setredip örtüyorlar") ma'nâsınadır, demiştir.**

٣٤٠ ــ بابٌ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا

340- BÂB:

"O, kolayca bir hesâb ile muhâsebe edilecek"

(Âyet: 8) [791]

٤٦٠ ــ حدّثنا عَمْرُو بنُ عَلِيٍّ حدّثنا يَحْيَى عَنْ عُثْمَانَ بنِ الأَسْوَدِ قال سَمِعْتُ ابنَ أَبِى مُلَيْكَةَ سَمِعْتُ عَائِشَةَ رضىَ اللَّهُ عنها قَالَتْ سَمِعْتُ النبىَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم *

789 el-Hâkka Sûresi'nde ***"Bi-yemînihî"*** mukaabilinde ***"Bi-şimâlihî"***; burada ***Verâe zahrihi"*** denilmesi, ikisinden de maksûd bir olduğuna delâlet eder. İkisinde de terslik, uğursuzluk, zorluk, hakaaret ve tehlike ma'nâsı vardır. Onun için ***"Bi-şimâlihi"***, ***"Verâe zahrihi"*** diye tefsîr edilmiş, arkalarından sollarına verilir denilmiştir.

790 ***Havr,*** bir kemâlden sonra noksan ve zevâle dönmektir. Nitekim Rasûlullah: *"Kevrden sonra havrdan Allah'a sığınırız"* demiştir, ki sarık sarıldıktan sonra tersine çözülüp bozulması gibi, arttıktan sonra noksana, kemâlden sonra zevâle, salâhtan sonra fesâda, yükselişten sonra gerilemeye dönüş ve inkılâb demektir.

791 ***"Hesâbı yesîr"***, hiç münâkaşa edilmeyen kolay bir hesâb ki, Rasûlullah bunu arz ve sâde kitâba bakılıp geçiştirilmek ile tefsîr etmiştir.

460-....... Buhârî burada sâdece hadîsin bir senedini vermiştir.

٤٦١ــ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عنْ أَيُّوبَ عنِ ابنِ أَبِى مُلَيْكَةَ عنْ عَائِشَةَ رضى اللّٰهُ عنها عنِ النبىِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم *

461-.......Buhârî burada da başka bir sened vermekle yetinmiştir.

٤٦٢ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ عنْ يَحْيَى عَنْ أَبِى يُونُسَ حَاتِمِ بنِ أَبِى صَغِيرَةَ عَنِ ابنِ أَبِى مُلَيْكَةَ عَنِ القَاسِمِ عنْ عَائِشَةَ رضى اللّٰهُ عنها قالَتْ قالَ رسُولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم لَيْسَ أَحَدٌ يُحَاسَبُ إلاَّ هَلَكَ قَالَتْ قُلْتُ يا رسولَ اللّٰهِ جَعَلَنِى اللّٰهُ فِدَاءَكَ أَلَيْسَ يَقُولُ اللّٰهُ عَزَّ وجَلَّ فأَمَّا مَنْ أُوتِىَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا قال ذَاكِ العَرْضُ يُعْرَضُونَ وَمَنْ نُوقِشَ الحِسَابَ هَلَكَ *

462-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Hesâba çekilen bir kimse, başka değil, behemahal halâl olur"* buyurdu.

(İbn Ebî Muleyke dedi ki:) Âişe şöyle dedi: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Allah beni Sana fedâ kılsın. Azîz ve Celîl olan Allah ***"Kitâbı sağ eline verilen kimseye gelince; o, kolay bir hesâb ile muhâsebe edilecek"*** buyurmuyor mu? dedim.

Rasûlullah:

— *"O arzdır, arzolunurlar ve her kim hesâbda münâkaşa olunursa helâk olur"* buyurdu [792].

---

792 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî bunu burada üç ayrı yoldan getirmiştir. Bunun bir rivâyeti İlim Kitâbı'nda da geçmişti.

Arz'dan maksad, amelleri tartılmak üzere insanların mîzâna yâhud amellerin sâhiblerine arz olunmasıdır. Bu arz günündeki hesâb, Ashâbu'l-Yemîn denilenler hakkında pek kolay geçeceği Kitâb'ın bu nassı ile bilinmiştir. Bunlar muhâsebeye ma'rûz kaldıkları gün gufrân ile müjdelenecekler ve amellerinin kendilerine arzında taksîrâtlarıyle berâber nâil oldukları büyük büyük ni'metlere muttali' olacaklardır. Mağfiret müjdesine bitişik olmayan muhâsebe ise ağırdır. Hasenelerden zannolunan nice amellerin kabûle yakın olmadığı, hesâb münâkaşası esnâsında belireceğinden, bu münâkaşa azâba götürücü yâhud başa baş selâmet menziline erişilse de münâkaşanın kendisi azâb olmuş olur.

Yâ Rabb! Bu satırları yazan Mehmed Sofuoğlu kulunu da hesâbı kolay olacak sağcı bahtiyârlar zümresinden kıl! Âmîn!

٣٤١ـ بابٌ لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ

341- BÂB: "*Elbette ve elbette siz tabaktan tabaka bineceksiniz*" (Âyet: 19) [793]

٤٦٣ـ حدّثنا سَعِيدُ بنُ النَّضرِ أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ أخبرنَا أَبو بِشْرٍ جَعْفَرُ ابنُ إيَاسٍ عَنْ مُجَاهِدٍ قال قال ابنُ عَبَّاسٍ لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ حالاً بَعْدَ حَالٍ قال هٰذَا نَبِيُّكُمْ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ *

463-....... Mucâhid şöyle demiştir: İbn Abbas: "*Hiç şübhesiz sizler tabaktan tabaka bineceksiniz*" kavlinin ma'nâsı: "Sizler hâl-

---

793 Bundan öncekilerle meâl şöyledir: "***And ederim o şafaka, o geceye ve onun derleyip topladığı şeylere, toplu bir hâle geldiği zamân Ay'a ki,*** (ey insanlar) ***siz hiç şübhesiz hâlden hâle bineceksiniz***".

Şafakın, gecenin ve içindekilerin, kamerin hâlden hâle geçmeleri gibi hâlden hâle, tabakadan tabakaya veyâ karndan karna intibâk eden, birbirinden üstün tahavvüller ve inkılâblara binecek, beyân olunduğu üzere sonunda Rabb'inize gideceksiniz.

Tabak kelimesi esâsen *Mutâbakaat* ve *Mutâbık* mefhûmuyle birçok ma'nâlara gelir. Aslında birşeyi diğer birşeyin mikdârınca fevkınde kılmak ma'nâsınadır... Burada en ziyâde birbirine mutâbık hâlden hâle geçeceksiniz diye tefsîr edilmiştir ki, en şumûllü ma'nâsı budur... Bunların hepsi insanların gerek ferd ve gerek cemiyet i'tibâriyle hayâtta bir kararı olmayıp, ölüm ve âhirete doğru Allah'a dönünceye kadar tahavvülden tahavvüle geçmeye mahkûm olduklarını ifâde ediyor. Bu sûretle dünyâda beşer hayâtı tavırdan tavıra terakkî ve tedennîye giden mütemâdî bir inkılâb demek olduğu ve bunun için beyân olunduğu üzere nihâyet Allah'a varıp hesâb vermek muhakkak bulunduğu anlatılmış oluyor.

Bu sûretle rukûb ve tabakta bir yolculuk, ya yukarı veyâ aşağı giden bir inkılâb tasvîr ve tehyîci vardır. Hâlin birisi dünyâ, birisi âhirettir. Dünyâ bir inkılâb âlemi, bir geçit; âhiret bir karar yurdudur. Bu karar da ya sürûrda veyâ saîrdedir.

Hâsılı bu âyette hayâtın terakkî veyâ tedennî yürüyüşünde kaanûn olan mühim hakîkatler vardır: Hayât, muhîte mutâbakaat diye düşünüldüğüne göre de en yüksek hayât, en yüksek muhîte mutâbakat demek olur. En yüksek muhît ise Evvel-Âhir, Zâhir-Bâtın olan, herşeyi bilen, nerede olursanız berâberinizde bulunan (el-Hadîd: 3-4); herşeye şâhid (altı yerde); herşeyi ihâta etmiş (Fussilet: 54) olan Allah Taâlâ'dır. Binâenaleyh en yüksek hayât, her hâl ü kârda Allah'ın emrine intibâk ederek O'na kavuşmaya yükselmekle olur. O yükseliş ki "***Bu dünyâ hayâtı bir eğlenceden, bir oyundan başka birşey değildir. Âhiret yurduna gelince: Şübhe yok ki, o asıl hayâtın tâ kendisidir, bunu bilir olsalardı***" (el-Ankebût: 64) buyurulan âhiret hayâtı saâdetin aksâsıdır. Ona yükselmek için de ondan beride hiçbir gâye ve maksadın durup kalmaması îcâb eder. (*Hakk Dîni*, VII, 5679-5683).

den hâle bineceksiniz (Hakk'a doğru varacaksınız)'' demektir, dedi; ardından da:

— İşte bu sûretle yükselen Peygamber'iniz salla'llâhu aleyhi ve sellem'dir,. sözünü söyledi [794].

794 Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.

٨٥- سورة البروج
85- el-Burûc Sûresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال مُجَاهِدٌ الأُخْدُودُ شَقٌّ فِي الأَرْضِ. فَتَنُوا عَذَّبُوا : وقال ابنُ عَبَّاسٍ
فِي قَوْلِهِ تَعَالَى الوَدُودِ الحَبِيبُ . المَجِيدُ الكَرِيمُ *

"And olsun burçlara sâhib olan göğe, o va'd olunan güne, şâhidle meşhûde ki, tutuşturucu (malzeme ile hazırladıkları) o ateş çukurlarının sâhibleri gebertilmiştir" (Âyet: 1-5).

Mucâhid: Buradaki "*el-Uhdûd*", "Yerde olan yarık"tır; "*Hakîkat erkek mü'minlerle kadın mü'minleri belâya uğratanlar, sonra da tevbe etmeyenler, işte onlar için cehennem azâbı vardır, onlar için bir de yangın azâbı vardır*" (Âyet: 10); buradaki "*Fetenû*(= Fitneye uğrattılar)", "Azâb ettiler, işkence ettiler" ma'nâsınadır, demiştir [795].

795 ***Uhdûd*** ve ***Hadd,*** yerde olan uzun hendek veyâ yarığa, bir de kamçı ile döğülen kimselerin bedenlerinde yol yol kan oturarak moraran kamçı yerlerine denir. Burada iştimâl bedeli sûretiyle şöyle îzâh ediliyor: O ateş ki vehûdlu -tutuşturacak odunu, çırası çok yânî o alevli-ateşi müştemil olan ***Uhdûd***'un, o ateş hendekleri nin sâhibleri ki, bunlar mü'minleri îmânlarından vazgeçirmek üzere içine atmak için böyle ateş hendekleri yaptıklarından dolayı "***Ashâbu'l-Uhdûd***" nâmını almışlar. Lâkin kalblerdeki îmânı bu sûretle yıkmağa çalışanlar muvaffak olamamış, bil'akis la'netlenerek mağlûb ve kahredilip bednâm olmuşlardır. Bunların

İbn Abbâs da: Yüce Allah'ın "*el-Vedûd*" (Âyet: 14) kavli hakkında: "*Habîb*" (yânî "Çok seven"), "*el-Mecîd*", "*el-Kerîm*(= Cömert)" ma'nâsınadır, demiştir [796].

---

kimler ve nerelerde olduğuna dâir bâzı rivâyetler nakledilmiş ise de, Kur'ân'da ta'yînlerine kasdedilmediğinden ancak vasıflarıyle zikrolunmuşlardır.

Ebû Hayyân der ki: Müfessirler, ***Ashâbu'l-Uhdûd*** hakkında ondan fazla kavil zikretmişlerdir. Her kavlin de uzun bir kıssası vardır, biz onları bu kitâbımızda yazmak istemedik, hepsinin özü şudur: Kâfirlerden birtakım kimseler yerde hendekler açtılar ve onlara ateş yaktılar, mü'minleri ona arz ettiler. Dîninden döneni bıraktılar, îmânda ısrâr edeni yaktılar. ***Ashâbu'l-Uhdûd***, mü'minleri yakanlardır.

Kaffâl *Tefsîr*'inde de şöyle demiştir: ***Ashâbu'l-Uhdûd*** kıssasında çeşitli rivâyetler zikretmişlerdir. Bununla berâber içlerinde sahîh denecek derecede birşey yoktur. Ancak şunda ittifâk etmişlerdir; mü'minlerden bir kavim, kendi kavimlerine yâhud üzerlerinde hâkim olan kâfir bir melike muhâlefet etmişler, o da onları ateşli çukurlara attırmıştır... (*Hakk Dîni*, VII, 5690-5691).

796 ***Vedûd***, sevgi ma'nâsına *Vudd*'den, feûl vezninde fâil veyâ mef'ûl ma'nâsına "Çok seven" veyâ "Çok sevilen" ma'nâlarına gelebilir. İkisiyle de tefsîr edilmiştir. "Mecîd", zât ve sıfatında büyük demektir.

٨٦ـ سورَةُ الطَّارِقِ

86- et-Târık Sûresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

هُوَ النَّجْمُ وما أتاكَ لَيْلاً فَهُوَ طَارِقٌ. النَّجْمُ الثَّاقِبُ المُضِيءُ

وقال مُجَاهِدٌ ذَاتِ الرَّجْعِ سَحَابٌ يَرْجِعُ بِالمَطَرِ . ذَاتِ الصَّدْعِ
الأَرْضُ تَتَصَدَّعُ بِالنَّبَاتِ . وقال ابنُ عَبَّاسٍ لَقَوْلٌ فَصْلٌ لِحَق لمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ
إلاَّ عَلَيْهَا حَافِظٌ.

(*"Târık"*, "Yıldız"dır, geceleyin sana gelen de *"Târık"*tır. *"en-Necmu's-sâkıb"*, "Işık saçıcı yıldız" demektir.)

"And olsun o göğe ve Târık'a. Târık'ın ne olduğunu sana hangi şey bildirdi? (O, ziyâsıyle karanlığı) delen yıldızdır. Hiçbir nefs hâriç değildir ille onun üzerinde bir gözeten vardır" (Âyet: 1-4) [797]

---

797 Kasemin fâidesi, yemîn edilen şeylerin ehemmiyetine dikkat nazarını çekmek ile haberi kuvvetlendirmektir. Burada iki şeye yemîn ediliyor. Birisi semâ, birisi de ***Târık. Târık*** aslında *"Tark"*tan fâil isimdir. *"Tark"*, bir ses işittirecek şekilde şiddetle vurmak, çarpmaktır. Çeşitli lâzımelerinde genişleterek kullanılmıştır: Çekiç ve çomak ma'nâsına *"Mıtraka"* ondandır; *"Tarîk"*, yânî yol da ondandır. Çünkü yolcular ona ayak vururlar. Bu sûretle ***"Târık"***, "Şiddetle vuran" demek olup, yola giden yolcu, geceleyin gelip kapı çalan ve gönül hoplatan ziyâretçi ma'nâlarına kullanıldı. Sonra her ne olursa olsun, geceleyin zuhûr edip göze gönle çarpan herşeye denildi. Burada *"Târık"*, yemîn ile cevâbı

"And olsun o dönüş sâhibi olan göğe, o (nebât ile) yarılan yere ki, hakîkaten o Kur'ân (hakk ile bâtılı kesin) ayırdeden bir sözdür, o bir şaka değildir"

(Âyet: 11-14).

Mucâhid, buradaki "*Zâtı'r-rec'ı*", "Bulut"tur ki, yağmurla döner; "*Zâtı's-sad'ı*", "Yer"dir, nebâtla (ve pınarla) yarılır durur, demiştir [798].

İbn Abbâs: "*Le-kavlun faslun*", "Elbette haktır"; "*Lemmâ aleyhâ hâfız*", "İllâ aleyhâ hâfız" ma'nâsınadır, demiştir.

---

arasında ara cümlesi olarak şöyle tefsîr olunuyor: Bildin mi Târık ne? O delici yıldızdır -Bu da ziyânın kuvvetinden dolayı karanlığı deliyor gibi görünen her parlak yıldıza denilir... Yânî semâya ve sizi karanlıklarda nurlandırmak için yıldız gibi şuûrunuza çarpan ve maddiyâtınızı delip gönüllerinize nüfûz eden hakk nûruna yemîn olsun ki, her nefis üzerinde mutlak bir hâfız vardır. Onu her hâlinde bütün mevcûdiyetiyle bütün fiilleri ve hareketleriyle gözetir, korur... Bütün muhâfızlar O'nundur. İnsanın hâfızası da O'nun hıfzının âyetlerinden biridir...

798 ***Rec', İrcâ'*** veyâ ***Rucû'*** ma'nâlarına müteaddî ve lâzım olduğuna göre, dönümlü semâ veyâ döndürümlü semâ demek olabilir. Bundan zihne ilk çarpan ma'nâ semânın kendisinde veyâ içine aldığı şeylerde tekerrür eden devrî hareketler ve tahavvüllerin hepsini şâmil olan rucû' veyâ ircâ'dır... Mucâhid'in buradaki tefsîrine göre: Döndürüp döndürüp yağmur yağdıran semâ yâhud dönüp dönüp yağan bulut demek olur.

٨٧ــ سورة سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى
87- "Sebbih isme Rabbike'l-a'lâ" Sûresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال مُجَاهِدٌ قَدَّرَ فَهَدَى قَدَّرَ لِلإِنْسَانِ الشَّقَاءَ والسَّعَادَةَ: وهَدَى الأَنْعَامَ لِمَرَاتِعِهَا. وقال ابنُ عَبَّاسٍ غُثَاءً أَحْوَى هَشِيمًا مُتَغَيِّرًا *

"Rabb'inin o çok yüce adını tesbîh et ki, O herşeyi yaratıp düzene koyandır. Takdîr eden, ona göre de yol gösterendir. Yeşil otu çıkaran, sonra da onu kapkara kupkuru bir hâle getirendir. Seni okutacağız da sen aslâ unutmayacaksın, Allah'ın dilediği başka" (Âyet: 1-7).

Mucâhid: Buradaki "*Kaddera fe-hedâ*", "İnsan için bedbahtlığı ve mes'ûdluğu takdîr etti, hayvanları da otlaklarına hidâyet etti" ma'nâsınadır, dedi [799] **.**

---

799 *"O, takdîr edip de hidâyet buyurandır":* Yarattığı herşeye *"Allah herşey için bir ölçü ta'yîn etmiştir"* (et-Talâk: 3) uyarınca, ilim ve irâdesiyle bir kader ta'yîn eyledi. Cinslerinde, nevi'lerinde, ferdlerinde, sıfatlarında, fiillerinde, ecellerinde birtakım özelliklerle birer hadd ve mikdâr tahsîs etti... Bâzıları burada hidâyeti akıl ve dîn hidâyeti gibi insana mahsûs olan hidâyet ve irşâd ile, bâzıları da umûmî olarak hayât sâhibi olanlara âid olmak üzere yaşadıkları müddette kendilerine gövre muhtâc oldukları erzak ve sâir hayât gereklerinin takdîriyle onlardan yararlanma yollarını tanıtmak ve kaçılacaklardan kaçılıp, koşulacaklara koşulmak ve ona göre uzvî vazîfelerini îfâ ettirmek ma'nâsıyle hayvanlara âid ilhâmlar ve fıtrî sevk ile tefsîr etmişlerse de doğrusu insanlara mahsûs olan ve bilhassa Rasûlullah'a âid bulunan hidâyet ve irşâd, bunun en yüksek misâl ve mâsika-lehi olmakla berâber *"Hidâyet etti"* denmesinin zâhiri *"Herşeye hil*

İbn Abbâs:
"*Gusâen ahvâ*", "Kurumuş ufalanmış, rengi değişici" ma'nâsınadır, demiştir [800].

٤٦٤ـ حدّثنا عَبْدَانُ قال أخبرنى أبى عنْ شُعْبَةَ عنْ أبى إسْحَاق عنِ البَرَاءِ رضى اللّهُ عنهُ قال أوَّلُ مَنْ قَدِمَ علَيْنَا منْ أصْحَابِ النبىِّ صلى اللّهُ عليه وسلم مُصْعَبُ بنُ عُمَيْرٍ وابنُ أمّ مَكْتُومٍ فَجَعَلاَ يُقْرِئَانِنَا القُرْآنَ ثُمَّ جاءَ عَمَّارٌ وبِلاَلٌ وسَعْدٌ ثُمَّ جَاءَ عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ فِى عِشْرِينَ ثُمَّ جَاءَ النبىُّ صلى اللّهُ عليه وسلم فَمَا رأيْتُ أهْلَ المَدِينَةِ فَرِحُوا بِشَيْءٍ فَرَحَهُمْ بِهِ حَتَّى رأيْتُ الوَلاَئِدَ والصِّبْيَانَ يَقُولُونَ هذَا رسولُ اللّهِ قَدْ جَاءَ فَمَا جَاءَ حَتَّى قَرَأْتُ سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأعْلَى فِى سُوَرٍ مِثْلِهَا *

464-....... el-Berâ ibnu Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber'in sahâbîlerinden bize ilk önce hicret edip gelenler Mus'ab ibnu Umeyr ve İbnu Ümmi Mektûm'dur. Bunlar geldiler ve bize Kur'ân okutmaya başladılar. Sonra Ammâr ibn Yâsir, Bilâl ve Sa'd (ibn Ebî Vakkaas) geldiler. Daha sonra yirmi kişi içinde Umer ibnu'l-Hattâb geldi. Bunlardan sonra Peygamber (S) -Ebû Bekr ve Âmir ibn Fuheyre ile- geldi. Artık ben Medîne ahâlîsinin, Peygamber'in gelişiyle ferahlandıkları kadar hiçbirşey ile ferahlandıklarını görmedim. Hattâ genç kızlar ve çocukları görüyordum ki, bunlar:

— İşte bu Rasûlullah'tır, geldi! diyorlar (seviniyorlardı).

Ben "*Sebbih isme Rabbike'l-a'lâ*" Sûresini onun gibi birkaç sûre içinde okuyuncaya kadar Rasûlullah Medîne'ye gelmemişti [801].

---

katini veren, sonra da yolunu gösterendir (Tâhâ: 50) gibi, herşeyi gerek tabîî ve gerek ihtiyârî sûrette hilkati gâyesine yöneltmek ma'nâsıyle bütün eşyâyı şâmil olmaktır...

800 ***"Ve O ki mer'ayı çıkardı": "Ondan suyunu, otlağını çıkardı, dağları dikti, hep size ve davarlarınıza birer fâide olmak üzere*** (en-Nâziât: 31-33) buyurulduğu üzere, insanların ve hayvanların faydalanmaları için güdek ve yaylım yeri olan o mer'âyı, o otlakları, yaylakları... yetiştirip çıkardı. ***"Sonra da onu kapkara bir gusâya çevirdi":*** Gübre ve kömür hâline getirdi ki, en bâriz kaabiliyetleri yanıp tutuşarak ateşe hizmet etmektir... *"Gasî"* ve *"Gaseyan"* ma'nâlarıyle alâkalı olan ***"Gusâ"***, seyl suyunun mer'alardaki otları, çöpleri birbirine katarak sürükleyip getirdiği ve derelerin etrafına fırlattığı ot, çöp, yaprak ve köpük makûlesi karışık şeylere denir. ***"Ahvâ"***, karamsı, esmer, koyu yeşil isli, koyu renklere denir...,

801 Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasındadır. Bu, "Ben Rasûlullah hicret etme-

den önce -Mufassal'dan sayılan sûrelerle berâber- ***"Sebbih isme Rabbike"*** Sûresi'ni okumuştum" fıkrası, sûrenin Mekke devrinde indiğinin delîlidir. Bunun bir rivâyeti Peygamber'in Hicreti, "Peygamber'in Medîne'ye gelişi bâbı"nda da geçmişti.

"Rabb'inin o en yüksek ismini tesbîh ile tenzîh et!": Yânî, seni yetiştiren Rabb'in zâtında herşeyden üstün, hepsinden yüksek olduğu gibi, O'nun sıfat ve isimleri de bütün sıfatların, müsemmâsını tanıtan isimlerin en yükseği, en a'lâsıdır. O'nun güzel isimlerinden birisi de ***"el-A'lâ"*** ismidir. Onun için sen O'nun bütün isimlerini O'na lâyık olmayacak şeylerden, eksikliklerden tenzîh ve takdîs ederek O'nu tesbîh et!

Şundan gaflet etmemek lâzım gelir ki, ismi tenzîh, en belîğ sûrette müsemmâyı tenzîhtir. Çünkü müsemmânın ulviyeti ve kudsiyeti, ismin ulviyet ve nezâhetiyle ifâde olunur.

٨٨ـ سورة هَلْ أتاكَ حَدِيثُ الغَاشِيَةِ

88- "Hel etâke hadîsü'l-ğâşiye" Sûresi

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال ابنُ عَبَّاسٍ عَامِلَةٌ ناصِبَةٌ النَّصَارَى . وقال مُجَاهِدٌ عَيْنٌ آنِيَةٌ بلَغَ إناها وحانَ شُرْبُهَا حَمِيمٍ آنٍ بلَغَ إنَاهُ . لاَ تَسْمَعُ فِيهَا لا غِيَةً شَتْمًا. الضَّرِيعُ نَبْتٌ يُقَالُ لهُ الشِّبْرِقُ يُسَمِّيهِ أهْلُ الحِجَازِ الضَّرِيعَ إذَا يَبِسَ وهُوَ سَمٌّ. بِمُسَيْطِرٍ بِمُسَلَّطٍ ويُقْرَأُ بالصَّادِ والسِّينِ. وقال ابنُ عَبَّاسٍ إيَابَهُمْ مَرْجِعُهُمْ *

"Herşeyi sarıp kaplayacak olan kıyâmet gününün hadîsi sana geldi mi? Birtakım yüzler o gün zelîldir. Yorucu işler yapan, fakat boşuna yorulandır. Kızgın bir ateşe girecek, son derece sıcak bir kaynaktan içeceklerdir. Onlar için darî' dikeninden başka bir yiyecek yoktur ki, o ne semirtir, ne de açlığı giderir" (Âyet: 1-7) [802].

---

802 ***Hadîsu'l-Ğâşiye,*** bütün mahlûkaatı sarıp bürüyecek olanın haberi. ***"Ğaşiye"*** esâsında *"Ğaşî"*'den fâil isim olarak, birşeyi her tarafından sarıp bürüyen salgın, sargın, müstevlî demektir. "Tâ"sı mevsûfu i'tibâriyle müenneslik veyâ mübâlağa veyâ bâzı hâllerde vasıflıktan isimliğe nakl içindir. ***"Onlar, herkesi kaplayacak olandan emîn mi oldular?"*** (Yûsuf: 107) kavli bu ma'nâdandır. Bu ma'nâdan lâm ile ***"el-Ğâşiye"*** de kıyâmetin isimlerindendir...

Hadîs, herkes tarafından birbirine nakl ve rivâyet edilerek söylenmeye, hikâye edilmeye ve her söylenişinde tâze gibi dinlenmeye lâyık söz ve haber demektir ki, bu ***"Ğâşiye"*** hadîsi de dâimâ böyle ehemmiyetle dinlenilmesi gereken bir haberdir.

İbn Abbâs:
Buradaki *"Âmiletun"*, *"Nâsibetun"*, "Hristiyanlar"dır, demiştir.

Mucâhid: *"Aynun âniyetun"*, "Sıcaklıkta sonuna ulaşmış, içilmesi son derecede sıcaklığa erişmiş pınar" demektir ki, bu *"Onlar cehennemle kaynar su arasında dolaşacaklardır"* (er-Rahmân: 44) buyurulan sıcaklığı son dereceye ulaşan gâyet kızgın bir pınardır.

"Birtakım yüzler o gün güzeldir, çalıştığından hoşnûddur, yüksek bir cennettedir. Orada boş bir lâf işitmez. Orada dâimâ akan bir nice pınar..." (Âyet: 8-12); *"Orada lâğiye işitmez"*, "Kötü söz işitmez" ma'nâsınadır.

"ed-Darî", şıbrık denilen bir bitkidir; Hicâz ahâlîsi ona *"ed-Darî"* ismini verirler, kuruduğu zamân zehirdir [803].

"Musaytırın" (Âyet: 22), "Musallat" ma'nâsınadır, sâd ile ve sîn ile okunur.

İbn Abbâs *"Şübhesiz onların dönüşleri ancak bizedir, sonra hesâbları da muhakkak bize âiddir"* (Âyet: 25-26); buradaki *"İyâbehum"*, "Merci'uhum" (yânî "Dönüşleri") ma'nâsınadır, demiştir.

803 el-Hasen'den bir rivâyette *"Elîmun"*, *"Mu'limun"*; *"Semîun"*, *"Musmiun"*; *"Bedîun"*, *"Mubdiun"* ma'nâsına olduğu gibi, *"Darîun"* da *"Mudarriun"* (yânî "İnletici") ma'nâsına olur. Alınmasında sertliği, acılığı, yakıcılığı ile onları zillet ve tadarrua mecbûr eden şey ma'nâsına olur.

٨٩ـ سورَةُ والفَجْرِ

89- Ve'l-Fecri Sûresi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال مُجَاهِدٌ الوِتْرُ اللَّهُ: إِرَمَ ذَاتِ العِمَادِ القَدِيمَةِ والعِمَادُ أَهْلُ عَمُودٍ لا يُقِيمُونَ. سَوْطَ عَذَابِ الَّذِى عُذِّبُوا بِهِ. أَكْلاً لَمًّا السَّفُّ. وَجَمًّا الكَثِيرُ. وقال مُجَاهِدٌ كُلُّ شَىْءٍ خَلَقَهُ فَهُوَ شَفْعٌ السماءُ شَفْعٌ. والوِتْرُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى. وقال غَيْرُهُ سَوْطَ عَذَابِ كَلِمَةٌ تَقُولُهَا العَرَبُ لِكُلِّ نَوْعٍ مِنَ العَذَابِ يَدْخُلُ فِيهِ السَّوْطُ. لَبِالمِرْصَادِ إِلَيْهِ المَصِيرُ. تَحَاضُّونَ تُحَافِظُونَ وتَحُضُّونَ تَأْمُرُونَ بِإِطْعَامِهِ. المُطْمَئِنَّةُ المُصَدِّقَةُ بالثَّوَابِ : وقال الحَسَنُ يا أَيَّتُهَا النَّفْسُ إِذَا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وجَلَّ قَبْضَهَا اطْمَأَنَّتْ إِلَى اللَّهِ واطْمَأَنَّ اللَّهُ إِلَيْهَا ورَضِيَتْ عنِ اللَّهِ ورَضِيَ اللَّهُ عنْهَا فَأَمَرَ بِقَبْضِ رُوحِهَا وأَدْخَلَهَا اللَّهُ الجَنَّةَ وجَعَلَهُ مِنْ عِبَادِهِ الصَّالِحِينَ. وقال غَيْرُهُ. جَابُوا نَقَبُوا مِنْ جَيْبِ القَمِيصِ قُطِعَ لهُ جَيْبٌ يَجُوبُ الفَلاَةَ يَقْطَعُهَا. لَمًّا لَمَمْتُهُ أَجْمَعَ أَتَيْتُ علَى آخِرِهِ *

"And olsun fecre, on geceye, hem çifte hem teke"

(Âyet: 1-3)

Mucâhid:

(*"eş-Şef"*, "Yaratılmış olan herşey");

"el-Vitr",
"Allah"tır, demiştir [804].

"Görmedin mi Rabb'in nice yaptı Âd'e, (yânî) o direk sâhibi İrem'e? Ki o, şehirler içinde bir benzeri yaratılmayandı. Ve vâdîlerde kuyuları oyan Semûd'a, o kazıklar sâhibi Fir'avn'a, ki bütün bunlar memleketlerde azgınlık edenlerdi. O sûretle ki, orada fesâdı çoğaltmışlardı. Bundan dolayı Rabb'in de üzerlerine bir azâb kamçısı yağdırıverdi. Çünkü Rabb'in şübhesiz ki rasad yerindedir" (Âyet: 6-14).

Yine Mucâhid dedi ki: Buradaki *"İreme zâti'l-İmâd"*, kadîme olandır (yânî ilk Âd'dir). *"İmâd"*, "Direkler sâhibi" yânî "Çadırlarda oturan, bir yerde ikaamet etmeyenler" ma'nâsınadır. *"Azâb kamçısı"*, onların azâblandırıldıkları şeydir.

"Amma insan ne zamân Rabb'i onu imtihân edip de kendisine kerem eder, ona ni'metler verirse: 'Rabb'im beni şerefli kıldı' der. Fakat ne vakit de onu deneyerek üzerine rızkını daraltırsa, şimdi de: 'Rabb'im beni hor kıldı' der. Hayır, siz bil'akis yetîme iyilik etmezsiniz, yoksulu yedirmek için birbirinizi kandırmazsınız. Mîrâsı halâl harâm demeyip alabildiğine yersiniz, malı pek seversiniz" (Âyet: 15-20).

"Eklen lemmen", "Hırslı, hepsini derip toplayıcı bir yiyişle"; *"Cemmen"*, "Çok yığmacasına, çok toplarcasına" ma'nâsınadır. Mucâhid *"Ve'ş-şef' ve'l-vetri"* kavli hakkında: Allah'ın yarattığı herşey *"Şef'"*'dir. *"el-Vitru"* ise Allah Tebâreke ve Taâlâ'dır, demiştir.

Mucâhid'den başkası da şöyle demiştir:

---

804 Yânî çifte ve teke. *Şefi'* ve *Vetr* kelimeleri masdar ve isim olarak kullanılır. Masdar olduğu zamân *eş-Şef'*, birşeyi diğerine eklemek demek olup, çiftlemek ve şefâat etmek ma'nâlarına gelir. *Vetr* de *"İytâr"* gibi, teklemek ve intikam almak, öc almak ma'nâlarına gelir, öce, kîne *"Tiretun"* denilir. İsim olduğu zamân zamân da *"Şefi'"* çift, *"Vitr"* tek demek olur. *"Vetr"*, vav'ın fethasıyle de, kesresiyle de okunmuştur. Her mahlûkun bir misli veyâ zıddı vardır ki, bir şefi' teşkîl ederler; semâ-arz; deniz-kara; ins-cinn; rûh-cisim hep çifttirler. Allah ise *Lâ şerîke leh*, *"Leyse kemislihi şey'un"*, *Vitrun, Ahadun, Samedun'*-dur. Hadîste *"Allah tektir, tek'i sever"* gelmiştir.

"Savte azâbın(= Azâb kamçısı)" ta'bîri, Arab kavminin herbir azâb nev'i için söylemekte olduğu bir kelimedir (yânî bir kelâmdır) ki, bunun içine kamçı da girer. *"Le-bi'l-mirsâd"*, "Dönüş ancak O'nadır" ma'nâsınadır. *"Lâ tehâddûne"*, "Muhâfaza etmiyorsunuz"; *"Lâ tehuddûne"*, "Miskîni doyurmaya teşvîk etmiyor, emretmiyorsunuz" demektir.

"Ey itmı'nâne ermiş rûh! Dön Rabb'ine, sen O'ndan râzı, O da senden râzı olarak. Haydi gir kullarımın içine. Gir cennetime!" (Âyet: 27-30); buradaki *"en-Nefsu'l-mutmainne"*, "Sevâb işlemekle îmânını doğrulaycı nefs" demektir.

el-Hasenu'l-Basrî de şöyle demiştir: *"Yâ eyyetuhâ'n-nefsu!* Azîz ve Celîl olan Allah onu kabzetmek isteyince, Allah'a gidişte sükûna kavuşan ve Allah'ın da ona sebât ve istikrar verdiği, Allah'tan râzı olan, Allah'ın da ondan râzı olduğu ve rûhunu kabzedip almakla emrettiği ve Allah'ın onu cennete girdirip de sâlih kullarından kıldığı nefs"tir [805]. Ondan başkası da şöyle demiştir: *"Câbû"*, "Kayaları deldiler" demektir. "Ceyb"in aslı "Kesmek"tir. "Gömleğe yaka kesmek" ma'nâsından "Gömleğe yaka kesildi" ta'bîrinden alınmıştır. *"Yecûbu'l-felâte"*, "Çölü kesip gidiyor" demektir. *"Lemmen"*, "Hepsini topladım, sonuna geldim, yânî hepsini tükettim" ma'nâsınadır.

---

805 *Nefs,* birşeyin kendisi denilen zât ve hakîkatidir. Nitekim *"O binefsihi kaaim"* denilir, yânî "Kendi kendine duruyor" demektir. İnsanın nefsi de "Ben" dediği zât ve hakîkati, kendisidir ki, kendisine muhâlif şuûneti içinde vahdetle bir şuûru, duygusu vardır. Bu i'tibâr ile biri *"Duyan = Şâir"* biri de *"Duyulan = Meş'ûr"* olmak üzere iki haysiyeti hâizdir. Nefsin hakîkati bu iki haysiyetin vahded ve intibâkı noktasındadır... Hâsılı insanın nefsi, duyan ve duyulan her iki haysiyetle "Ben" dediği zât hakîkatidir. Yalnız idrâki haysiyetiyle rûha da denilir. Onun için burada çokları zât ma'nâsına, bâzıları da rûh ma'nâsına almışlardır. Şu hâlde *"Mutmain nefis"*, *İtmı'nâne ermiş* zât veyâ rûh demek olur. Râzî de: İtmı'nân: İstikrâr ve sebâttır demiştir...

Yâ Rabb! Bu satırları acz ve taksîr içinde ömrünün sahîfelerine yazmağa çalışan bu hakîr kula ve bunları hüsnü nazarla (güzel bir bakış ve düşünüşle) okuyup ona hayır duâ edenleri öyle bir mutmainne nefs ile râzı ve merdî olarak Sana dönüp cennetinle Cemâl'ine eren hâlis kulların zümresine ilhâk eyle! Âmîn! (*Hakk Dîni,* VII, 5813-5821).

٩٠ــ سورة لا أُقْسِمُ

90- "Lâ uksimu (Bi-hâze'l-beledi)" Sûresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال مُجَاهِدٌ بِهَذَا البَلَدِ مَكَّةَ لَيْسَ عَلَيْكَ ما عَلَى النَّاسِ فِيهِ مِنَ الإِثْمِ.
ووَالِدٍ آدَمَ وما وَلَدَ لِبَدًا كَثِيرًا. والنَّجْدَيْنِ الخَيْرُ والشَّرُّ. مَسْغَبَةٍ مَجَاعَةٍ. مَتْرَبَةٍ
السَّاقِطُ فِي التُّرَابِ. يُقَالُ فَلاَ اقْتَحَمَ العَقَبَةَ فَلَمْ يَقْتَحِمِ العَقَبَةَ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ
فَسَّرَ العَقَبَةَ فقال وما أدرَاكَ ما العَقَبَةُ فَكُّ رَقَبَةٍ أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ *

"*Şu beldeye yemîn ederim, -sen bu beldeye halâl iken, babaya da, doğana da (yemîn ederim) ki, biz insanı hakîkat meşakkat içinde yarattık*" (Âyet: 1-4). **Mucâhid şöyle demiştir:**

Yemîn edilen bu beled, Mekke'dir; orada insanlar üzerine günâh olan şey, sana günâh değildir. "*Vâlid*" (yânî baba) Âdem, "*Ve mâ velede*", onun zürriyetidir [806].

---

806 Yemîn edilen bu beled'in Mekke olduğunda müfessirlerin ittifâkı vardır. *Kaamûs*'ta: *el-Beled* ve *el-Belde*, Mekke'nin ismidir, der... Mekke'ye ahd iâmı ile "el-Beled" denilmesi, ***"Şübhesiz âlimlere çok feyizli ve aynı hidâyet olmak üzere konulan ilk ev, elbette Mekke'de olandır. Orada apaçık alâmetler ve İbrâhîm'-in makaamı vardır..."*** (Âlu İmrân: 96-97) vasfı gereğince *"Atîk Beyt"* olan Ka'-be ile birtakım açık âyetleri ihtivâ eden emniyetli harem olmak i'tibâriyle, âlemin hürmetle tanıması vâcib, mübârek, ma'rûf bir şehir olduğuna işârettir.

Bu yemînlerle te'kîd ve takviye edilerek bildirilen cevâb: ***"Hakîkaten biz***

"O, kendisine kimsenin güç yetiremeyeceğini mi sanıyor? O 'Yığın yığın mal telef ettim' der. O kendisini hiçbir gören olmadığını mı sanıyor? Biz ona vermedik mi iki göz, bir dil, iki dudak? Biz ona iki de yol gösterdik"

(Âyet: 6-10).

Buradaki *"Lubeden"*, "Çok mal" ma'nâsınadır. *"Necdeyn*(= İki yol)", hayır ve şerr'dir. *"Mesğabe"*, "Yaygın açlık"; *"Metrabe"*, "(Fakîrliğinden dolayı evi olmayıp) toprağa düşmüş kimse" demektir.

"Fakat insan o yokuşa saldıramadı"*; bunun ma'nâsı: İnsan dünyâda o yokuşa (insanlık vazîfelerinin meşakkatlerine) saldırıp tırmanamadı, deniliyor. Bundan sonra Yüce Allah o akabeyi, yânî sarp yokuşu tefsîr edip şöyle buyurdu: *"Bu sarp yokuşun ne olduğunu sana hangi şey bildirdi? O, kul azâd etmektir, yâhud salgın bir açlık gününde yemek yedirmektir"

(Âyet: 11-16) [807].

***insanı bir şiddet ve meşakkat içinde yarattık*" cümlesidir. İnsan hayâta bir anda kolaylıkla gelivermiş olmadığı gibi, kolaylıkla geçip gidiverecek de değildir. O, ciğerlere işleyecek şiddetli bir meşakkat ile çevrilmiş olarak ve ilâhî inâyet ile tavırdan tavıra o meşakkatler içinden geçirtilerek yaratılmış, hayâta çıkarılmış, o sûretle insan olmuştur. Demek ki, mihnet ve meşakkat içinden insanlık gâyesine ermek, insan hilkatinin bir lâzımı ve Hâlık Taâlâ'nın bir kaanûnudur. İnsan olgunlaşmak için vazîfelerin meşakkatlerine göğüs germeli, Hâlık'ına her hâlinde hamdeylemelidir.

807 ***Akabe,*** engin bir vâdîden yüksek bir dağa doğru çıkan sarp yokuş demektir.

Iktıhâm, hız ve tazyîk ile birşeye atılmak, saldırmak, kahramanlıkla hücûm etmektir ki, düşünmeden kendini bir işe atmak ma'nâsına *"Kuhûm"* masdarından gelir. Yânî insan o yüksek gâyeye ermek için çıkılması lâzım gelen o sarp ve çetin yokuşa göğüs verip de onun müşkillerini yenmek üzere ona kendini atacak bir kahramanlık, bir necâdet gösteremedi...

Fekku rakabe, esîrlik bağıyle bağlanmış bir boyunu, bir kimseyi çözüp esîrlikten kurtarmak ve hürriyetine kavuşturmaktır. Bu evvelâ insanın kendi hürriyetine mâlik olarak nefsini kurtarmış olmasına bağlı ve bunun, en basit misâli köle azâd etmektir ve bunun fazîleti çoktur... Bir ferdi hürriyete kavuşturmak böyle büyük bir fazîlet ve kahramanlık olunca, bir kavmin, bir cemâatin hürriyetini kurtarmak ne büyük kahramanlık olacağını anlamalı!

Mesğabe, *"Seğab"*'dan mîmli masdar, açlık ve bilhassa meşakkat ve yorgunluk içinde açlık. Ebû Hayyân'ın beyânına göre, umûmî olan açlıktır... Hakîkaten böyle umûmî bir açlık zamânında yemek yedirebilmek, can kurtarmak demek olduğundan, bağlı boyunun bağını çözmek gibi bir kahramanlıktır.

Metrabe de *"Turâb"*'dan mîmli masdar olarak topraklanmak demektir. *"Zâ metrabe"* Türkçemizde *"Toprak döşenip taş yaslanan"* ta'bîr edildiği gibi, şiddetli fakîrlik ve ihtiyâcdan kinâyedir. Öyle umûmî açlık zamânlarında böyle şid-

detli fakîrlik ve ihtiyâç ile sefâlet içinde kalmış birçok kimseler bulunabileceğinden, uzak yakın böyle bir çâresize yemek yedirebilmek şübhesiz ki göğüslenmesi büyük kalb kuvveti ile himmete bağlı olan sarp bir yokuştur... (*Hakk Dîni*, VII, 5822-5844).

٩١ـ سورة والشَّمْسِ وضُحَاهَا
91- "Ve'ş-şemsi ve duhâhâ" Sûresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال مُجاهِدٌ ضُحَاهَا ضَوْءَهَا إذَا تَلاَهَا تَبِعَهَا. وطَحَاهَا دَحَاهَا. دَسَّاهَا أغْوَاهَا. فألْهَمَهَا عَرَّفَهَا الشَّقَاءَ والسَّعَادَةَ وقال مُجَاهِدٌ بِطَغْوَاهَا بِمَعَاصِيهَا ولاَ يَخَافُ عُقْبَاهَا عُقْبَى أحَدٍ *

"And ederim Güneş'e ve onun aydınlığına, ona tâbi' olduğu zamân Ay'a, ona parlaklık verdiği zamân gündüze, onu örtüp bürüdüğü zamân geceye, göğe ve onu binâ edene, Yer'e ve onu yayıp döşeyene, her bir nefse ve onu düzenleyene, sonra da ona hem kötülüğü, hem (ondan) sakınmayı ilhâm edene ki, onu tertemiz yapan muhakkak umduğuna ermiş, onu alabildiğine örten ise elbette ziyâna uğramıştır" (Âyet: 1-10) [808].

Mucâhid şöyle demiştir:
Buradaki *"Duhâhâ"*, "Onun ışığı"; *"İzâ telâhâ"*,

---

808 Evvelâ güneşin görünsün görünmesin, bütün özellikleriyle mutlak olarak kendisine, sonra da bilhassa meydana çıkması hâlindeki ziyâsına yemîn ile başlanmıştır. Çünkü âlemin parlayan bir kandili olan güneş doğuşunda da, batışında da özellikleriyle sistemindeki hareket ve hayât değişikliklerinin başlıca çıkış yeri, ziyâsı ile de bize etrafımızdaki cismânî âlemin en büyük aydınlatma vâsıtası ve bu sûretle de Yaratan'ının lutuf ve inâyetini, kudret ve azametini tanıtan enfüsî ve ruhânî aydınlatmaları idrâke vesîle olan en açık ibretler dolu bir âyettir...

"Onun ardından gittiği zamân"; *"Tahâhâ"*, *"Dehâhâ"* (yânî aynı ma'nâda olup) "Onu döşeyene" demektir. *"Dessâhâ"*, "Nefsi saptırıp azdırmak" (yânî korumayıp kötülüklerle gerileterek gömen); *"Fe-elhemehâ"*, "Allah nefse şakîliği -bedbahtlığı- ve saîdliği -mes'ûdluğu- tanıtıp öğretti" ma'nâsınadır [809].

Yine Mucâhid:

"Semûd kavmi azgınlığı yüzünden tekzîb etti" (Âyet: 11) kelâmındaki *"Bi-tağvâhâ"*, "Ma'siyetleri yüzünden"; *"Bundan dolayı Rabb'leri de onları günâhları yüzünden örtüverdi. Öyle ki, hepsini bir yaptı, bunun sonundan korkmaz"* (Âyet: 14-15), yânî "Hiçbir kimsenin sonundan korkmaz" ma'nâsınadır, demiştir [810].

٤٦٥ــ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ حدّثنا وُهَيْبٌ حدّثنا هِشَامٌ عنْ أبِيهِ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ عبْدُ اللَّهِ بنُ زَمْعَةَ أَنَّهُ سَمِعَ النبىَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم يَخْطُبُ وذَكَرَ النَّاقَةَ والَّذِى عقَرَ فقال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم إِذِ نْبَعثَ أشْقَاهَا انْبَعَثَ لَهَا رجُلٌ عَزِيزٌ عارِمٌ مَنِيعٌ فِى رَهطِهِ مِثْلُ أبِى زَمْعَةَ وذَكَرَ النِّسَاءَ فَقَالَ يَعْمِدُ أَحَدُكُمْ يَجْلِدُ امْرَأَتَهُ جَلْدَ العَبْدِ فَلَعَلَّهُ يُضَاجِعُهَا مِنْ آخِرِ يَوْمِهِ ثُمَّ وعَظَهُمْ فِى

---

809 Arz'ın *"Tahvı"* ve *"Dahvı"*, Arz kabuğunun tekvîni ile yüzeyinin hayâta elverişli bir sûrette döşenmesidir...

İlhâm, aslında birşeyi bir defada yutmak ma'nâsına *"Lehm"*'den if'al olup bir lahzada yutturmak ma'nâsınadır.

Fucûr, haktan sapmak, hakk yolunu yarıp nizâmından çıkarak fâsıklığa, isyâna düşmektir; edebsizlik etmektir. ***Takvâ,*** bunun zıddı olarak nefsi kurtarmanın, Allah'ın vikaayesinde fenâlıktan korunmanın ismidir. Netîcesi korunmak olan hayır ve tâat fiillerini şâmil olur. Şu hâlde bir nefse fucûrunu ve takvâsını ilhâm, fucûr yapmamasını ve ondan korunmasını kalbine duyurmak, fucûrun nefse zarar, bozukluk, takvânın nefsi koruma, iyilik olduğunu duyurmak, binâenaleyh fiili veyâ terki fucûr ve şerr olan işlerden sakınmak, takvâ ve hayır olan işleri yaparak korunmak lâzım geldiğini telkîn eylemektir... Şübhe yok ki, Allah Taâlâ her nefse bir iyilik, kötülük, kâr ve zarar duygusu vermiştir.

810 ***"Ve O, onun âkıbetinden korkmaz"***, yânî Allah yaptığı ukûbetin âkıbetinden, acabâ sonunda bir zarar veyâ mes'ûliyet gelir mi diye endîşe etmez. Çünkü O'nun üstünde O'nu sorumlu tutacak, O'na zarar verebilecek hiçbir kuvvet ve kudret yoktur. Bütün mülk O'nun olduğu için mülkünde ***"O yapacağından mes'ûl olmaz"*** (el-Enbiyâ: 23), ***"Ne dilerse hakkıyle yapandır"*** (Hûd: 107, el-Burûc: 16) olarak dilediğini yapar.

ضَحِكِهِمْ مِنَ الضَّرْطَةِ وقال لِمَ يَضْحَكُ أَحَدُكُمْ مِمَّا يَفْعَلُ . وقال أَبُو مُعَاوِيَةَ حدّثنا هِشَامٌ عنْ أَبِيهِ عنْ عَبْدِ اللَّهِ ابنِ زَمْعَةَ قال النبىُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم مِثْلُ أَبِى زَمْعَةَ عَمِّ الزُّبَيْرِ ابنِ العَوَّامِ *

465-....... Abdullah ibnu Zem'ate (R) haber verdi ki, kendisi Peygamber(S)'den hutbe yaparken Sâlih Peygamber'in dişi devesini ve onu yıkıp öldüren kimseyi zikrettiğini işitmiştir. Rasûlullah bu hutbesinde "(O kavmin) ***en şakî adamı ayaklandığı zamân*** " (Âyet: 12) kavlini okudu da şöyle buyurdu:

— *"O dişi deveye doğru şiddetli* (fesâdçı, habîs), *kuvvetli ve kendi cemiyeti içinde arkalı bir adam fırlayıp kalktı. O, kavmi içinde* (Mekke'deki) *Ebû Zem'a'nın benzeri idi".*

Rasûlullah bu hutbesinde kadınları da zikretti:

— *"Sizden biriniz karısını köle döver gibi dayakla dövmek ister, belki de o, gününün sonunda o kadınla bir yatakta yatacaktır!"* buyurdu.

Sonra Rasûlullah (ictimâî edeblerden olmak üzere) bir hatâ eseri yellenen kişiye gülmeleri (ve bu sûretle onu teşhîr etmelerinin kötülüğü) husûsunda onlara öğütler verdi de:

— *"Herhangi biriniz insanın yapageldiği böyle bir işten niçin gülersiniz* (ve sâhibini utandırırsınız)*?"* buyurdu.

Bu hadîsin râvîlerinden Ebû Muâviye şöyle demiştir: Bize Hişâm, babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Abdullah ibn Zem'a'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S): *"Zubeyr ibnu'l-Avvâm'ın amcası Ebû Zem'a'nın benzeri"* buyurdu [811].

---

811 Hadîsin başlığa uygunluğu ondan bir âyeti ihtivâ etmesi yönündendir. Hadîsin râvîsi Abdullah ibn Zem'a, meşhûr bir sahâbîdir. Anası Karîbe kadın, Peygamber'in eşlerinden Ümmü Seleme'nin kardeşidir. İbn Abdilberr'in beyânına göre, Abdullah ibn Zem'a'nın bu hadîsten başka Buhârî'de hadîsi yoktur. Urve'nin rivâyet ettiği bu hadîs, üç hadîsin toplamıdır. Peygamber'in bu hutbesinde bahsettiği üç konuyu içine almaktadır.

Sâlih Peygamber'in mu'cizesi olan dişi deveyi ayaklarından kesmek sûretiyle devirip öldüren şakî, Peygamber tarafından, vaktiyle Mekke'de müslümânlarla alay edenlerden biri olan Ebû Zem'a'ya benzetilmiştir. Bu Ebû Zem'a, hadîsin ikinci rivâyetinde Zubeyr ibn Avvâm'ın amcasıdır ve râvî Abdullah ibn Zem'a'nın büyükbabasıdır. Bu Ebû Zem'a, Mekke'de müşrik olarak ölmüştür. Oğlu Zem'a da Ebû Cehl'in maiyyetinde Bedir harbine katılmış ve orada öldürülmüştür.

٩٢ـ سورَةُ واللَّيْلِ إذَا يَغْشَى
92- "Ve'l-leyli izâ yağşâ" Sûresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال ابنُ عَبَّاسٍ بالحُسْنَى بالخَلَفِ . وقال مُجَاهِدٌ تَرَدَّى ماتَ وتَلَظَّى تَوَهَّجَ . وقَرَأ عُبَيْدُ بنُ عُمَيْرٍ تَتَلَظَّى*

[*''And olsun bürüyüp örttüğü zamân geceye, açıldığı zamân gündüze, erkeği dişiyi yaradana ki, hakîkaten sizin sa'yiniz çeşit çeşittir''* (Âyet: 1-4)]

İbn Abbâs:
''*O en güzeli yalan sayarsa*'' (Âyet: 9), "Verilen şeyin yerine geçen bedeli yalan sayarsa" ma'nâsınadır, demiştir.

Mucâhid de şöyle demiştir:
''*Tereddâ*'' (Âyet: 11), "Öldü"; ''*Telezzâ*'' (Âyet: 14), "Alevlendikçe alevlendi" ma'nâsınadır. Bu lafzı, Ubeyd ibnu Umeyr, ''*Tetelezzâ*'' şeklinde aslı üzere iki tâ ile okudu.

٣٤٢ـ بابٌ والنَّهَارِ إذا تَجَلَّى
342- BÂB:

"Açıldığı zamân gündüze"

(Âyet: 2).

٤٦٦ـ **حدّثنا** قَبِيصَةُ بنُ عُقْبَةَ **حدّثنا** سُفْيَانُ عنِ الأَعْمَشِ عنْ إبْرَاهِيمَ عنْ عَلْقَمَةَ قال دَخلْتُ فِى نَفَرٍ مِنْ أصْحَابِ عَبْدِ اللَّهِ الشَّأْمَ فَسَمِعَ بِنَا أَبُو الدَّرْدَاءِ فأتَانَا فقال أفِيكُمْ مَنْ يَقْرَأُ فَقُلْنَا نَعَمْ قال فَأَيُّكُمْ أَقْرَأُ فأشَارُوا إلَىَّ فقال اقْرَأْ فَقَرَأْتُ واللَّيْلِ إذَا يَغْشَى والنَّهَارِ إذَا تَجَلَّى والذَّكَرِ والأُنْثَى قال آنْتَ سَمِعْتَهَا مِنْ فِى صَاحِبِكَ قُلْتُ نَعَمْ قال وأنا سَمِعْتُهَا مِنْ فِى النبىِّ ﷺ وهؤُلاَءِ يَأْبَوْنَ علَيْنَا *

466-....... Alkame şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'-un talebelerinden birkaç kişi içinde olarak Şâm'a girdim. Bizim gelişimizi Ebu'd-Derdâ işitmiş, akabinde bizim yanımıza geldi de:

— İçinizde Abdullah ibn Mes'ûd'un kırâati üzere okuyan kimse var mı? diye sordu.

Biz:

— Evet var, dedik.

Ebu'd-Derdâ:

— Hanginiz en iyi okuyan? dedi.

Arkadaşlarım işâret edip beni gösterdiler. Ebu'd-Derdâ bana:

— Oku! dedi.

Ben ***"Ve'l-leyli izâ yağşâ ve'n-nehâri izâ tecellâ ve'z-zekeri ve'l-ünsâ"*** şeklinde (Mâ'nın hazfıyle) okudum.

Ebu'd-Derdâ:

— Sen bu okuyuşu sâhibin İbn Mes'ûd'un ağzından mı işittin? diye sordu.

— Evet, dedim.

Ebu'd-Derdâ:

— Ben de bu okuyuşu Peygamber(S)'in ağzından işitmişimdir. Bu Şâmlılar bize karşı dayatıp, bu okuyuşumuza râzı olmuyorlar, dedi [812].

---

812 Bu hadîsin bir rivâyetini Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn.., "Kur'ân'ın çeşitli kırâatleriyle ilgili şeyler bâbı"nda getirmiştir. "Ve'l-leyli Sûresi"nin bu âyetinde İbn Mes'ûd'un ve Ebu'd-Derdâ'nın ısrâr ettiği kırâat, mütevâtir olan ve Mushaf'ta tesbît olunan kırâate muhâliftir. Bu âyet bir kerre ***"Ve'z-zekeri ve'l-ünsâ"*** sûretinde, ikincisinde de ***"Ve mâ halaka'z-zekere ve'l-ünsâ"*** sûretinde inmiş ve bu iki büyük sahâbî de birinci inişi ezberlemiş olabilirler. Bu yüzden de cumhûrun rivâyet ettiği mütevâtir kırâate muhâlefet etmiş olabilirler... Bu âyetle İbn

٣٤٣ــ بابٌ وما خَلَقَ الذَّكَرَ والأُنثَى

343- BÂB:

"Erkeği ve dişiyi yaratana"

(Âyet: 3)

٤٦٧ــ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصٍ حدّثنا أبِى حدّثنا الأعْمَشُ عنْ إبْرَاهِيمَ قال قَدِمَ أصْحَابُ عَبْدِ اللَّهِ على أبِى الدَّرْدَاءِ فَطَلَبَهُمْ فَوَجَدَهُمْ فقال أيُّكُمْ يَقْرَأُ عَلى قِراءَةِ عَبْدِ اللَّهِ قال كُلُّنَا قال فأيُّكُمْ يَحْفَظُ وأشَارُوا إلَى عَلْقَمَةَ قال كَيْفَ سَمِعْتَهُ يَقْرَأُ واللَّيْلِ إذَا يَغْشَى قال عَلْقَمَةُ والذَّكرِ والأُنْثَى قال أشْهَدُ أنِّى سَمِعْتُ النبىَّ ﷺ يَقْرَأُ هٰكَذَا وهٰؤُلاَءِ يُرِيدُونِى علَى أنْ أقْرَأ وما خَلَقَ الذَّكَرَ والأُنْثَى واللَّهِ لا أُتَابِعُهُمْ»

467-....... Bize el-A'meş, İbrâhîm en-Nahaî'den tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Abdullah ibn Mes'ûd'un talebeleri Ebu'd-Derdâ'nın oturduğu yere (yânî Şâm'a) geldiler, Ebu'd-Derdâ da bu gelenleri aradı ve onları buldu da:

— Hanginiz Abdullah'ın okuyuşu üzere okuyor? diye sordu.

Alkame:

— Hepimiz onun kırâati üzere okuruz, dedi.

Ebu'd-Derdâ:

— Hanginiz ezber ediyor? dedi.

Arkadaşları Alkame ibn Kays'ı işâret ettiler.

Ebu'd-Derdâ:

— Sen, İbn Mes'ûd'un ***"Ve'l-leyli izâ yağşâ"*** sûresini nasıl okurken işittin? dedi.

Alkame:

— ***"Ve'z-zekeri ve'l-ünsâ"*** şeklinde okurken işittim, dedi.

Ebu'd-Derdâ:

— Şehâdet ediyorum ki, ben de Peygamber(S)'in bu âyeti böylece okuduğunu işitmişimdir. Fakat bu Şâmlılar benim ***"Ve halaka'z-zekera ve'l-ünsâ"*** şeklinde okumamı istiyorlar, vallâhi ben onlara tâbi olmuyorum, dedi [813].

Mes'ûd ile Ebu'd-Derdâ kırâatine göre, mahlûka, yânî yaratılmış olan erkek ve dişiye yemîn edilmiş olur. Mütevâtir kırâate göre ise, bunların Hâlık'ına, yaratanına yemîn edilmiş olur... (*Müslim Tercemesi,* II, 473).

813 Bu da geçen hadîsin başka yoldan gelen rivâyetidir. Bunun sevk sûreti, mürsel

٣٤٤ــ بابٌ قَوْلُهُ فأمَّا مَنْ أعْطَى واتَّقَى

344- BÂB: YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ: *"Bundan sonra kim verir ve sakınırsa"* (Âyet: 5).

٤٦٨ــ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ حدّثنا سُفْيَانُ عنِ الأعْمَشِ عنْ سَعْدِ ابنِ عُبَيْدَةَ عنْ أبِى عَبْدِ الرَّحْمٰنِ السُّلَمِىِّ عنْ عَلِىٍّ رضى اللّٰهُ عنهُ قال كُنَّا مَعَ النبىِّ صلى اللّٰهُ عليْهِ وسلم فى بَقِيعِ الغَرْقَدِ فِى جَنَازَةٍ فقال ما مِنْكُمْ مِنْ أحَدٍ إلاَّ وقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنَ الجَنَّةِ ومَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ فقالُوا يا رسولَ اللّٰهِ أفَلاَ نَتَّكِلُ فقال اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ ثُمَّ قَرَأَ فأمَّا مَنْ أعْطَى واتَّقَى وصَدَّقَ بالحُسْنَى إلَى قَوْلِهِ لِلعُسْرَى *

468-....... Alî (R) şöyle demiştir: Biz Bakî'u'l-Garkad mezarlığında Peygamber'in berâberinde bir cenâzede bulunduk. Peygamber (S):

— *"Sizlerden hiçbiriniz müstesnâ olmamak üzere muhakkak cennetten olacak oturağı ve ateşten olacak oturağı yazılmıştır"* buyurdu.

Bunun üzerine sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Öyleyse (Allah'ın bizim üzerimize yazmış bulunduğu bu yazımıza) dayanıp güvenemez miyiz? dediler.

Rasûlullah:

— *"Sizler çalışıp amel ediniz. Herkes yaratıldığı şeye kolaylaştırılmıştır"* buyurdu.

Sonra da: ***"Kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdîk ederse..."*** âyetlerini ***"Biz de ona en güç olanı müyesser kılarız"*** (Âyet: 10) kavline kadar okudu.

٣٤٥ــ بابُ قَوْلِهِ وصَدَّقَ بالحُسْنَى

345- YÜCE ALLAH'IN

---

hadîs sûretidir. Çünkü İbrâhîm bu kıssada hazır bulunmamıştı, lâkin geçen rivâyette İbrâhîm'den; o da Alkame'den şeklinde geldiği için, bu takdîrde bunda da mürsellik yoktur.

Bu âyet "Erkeği ve dişiye yaratan o büyük kudret sâhibi Hâlık'a da yemîn ederim", yâhud "Mâ" masdariyye olduğuna göre "Yaradışına yemîn ederim" ma'nâsınadır.

"Ve o en güzeli tasdîk ederse"
(Âyet: 6)
KAVLİ BÂBI

٤٦٩ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ حدّثنا الأَعْمَشُ عنْ سَعْدِ ابنِ عُبَيْدَةَ عنْ أَبِى عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ عَلِيٍّ رضى اللّٰهُ عنهُ قال كُنَّا قُعُودًا عِنْدَ النبىِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم فَذَكَرَ الحَدِيثَ *

469-....... Buradaki senedle el-A'meş; Sa'd ibn Ubeyde'den; o da Ebû Abdirrahmân'dan tahdîs etti ki, Alî (R): Biz Peygamber'in yanında oturuyorduk, demiş ve geçen hadîsi zikretmiştir.

٣٤٦ــ بابٌ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى

346- BÂB:
"Biz de ona en kolay olanı kolaylaştıracağız"
(Âyet: 6-7).

٤٧٠ــ حدّثنا بِشْرُ بْنُ خَالِدٍ أخبرنَا مُحَمَّدُ بنُ جَعْفَرٍ حدّثنا شُعْبَةُ عنْ سُلَيْمَانَ عَنْ سَعْدِ بنِ عُبَيْدَةَ عنْ أَبِى عبْد الرَّحْمٰنِ السُّلَمِّى عنْ عَلِيٍّ رضى اللّٰهُ عنه عنِ النبىِّ صلى اللّٰهُ عليْهِ وسلم أَنَّهُ كانَ فِى جِنَازَةٍ فأَخَذَ عُودًا يَنْكُتُ فِى الأَرْضِ فقال ما مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إلاَّ وقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ أَوْ مِنَ الجَنَّةِ قالُوا يا رَسُولَ اللّهِ أفَلاَ نَتَّكِلُ قال اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ فأَمَّا مَنْ أَعْطَى واتَّقَى وصَدَّقَ بالحُسْنَى الآيَةَ : قَالَ شُعْبَةُ وحدّثنى بِهِ مَنْصُورٌ فلمْ أُنْكِرْهُ مِنْ حَدِيثِ سُلَيْمَانَ *

470-....... Bize Şu'be, Süleymân el-A'meş'ten; o da Saîd ibn Ubeyde'den; o da Ebû Abdirrahmân es-Sulemî'den; o da Alî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir cenâzede bulundu. Orada eline bir deynek aldı, onunla yere vurmaya ve birtakım çizgi ve izler meydana getirmeye koyuldu da:

— *"Sizden hiçbir kimse müstesnâ olmamak üzere, muhakkak ateşten yâhud cennetten oturacağı yer yazılmıştır"* buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Öyle ise bizler bu yazımıza dayanmayalım mı (Amelin fâidesi nedir)? dediler.

Rasûlullah (S):

— *"Sizler amel edip çalışın. Çünkü herkes niçin yaratıldıysa, o şey kendisine kolaylaştırılmıştır"* buyurdu ve ***"Kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdîk ederse, biz de onu en kolaya hazırlayacağız..."*** âyetlerini okudu.

٣٤٧ــ بابُ قَوْلِهِ وأمَّا مَنْ بَخِلَ واسْتَغْنَى

347- YÜCE ALLAH'IN *"Ammâ kim cimrilik eder, kendisini müstağnî görürse"*

(Âyet: 8)

KAVLİ BÂBI

٤٧١ــ حدّثنا يَحْيَى حدّثنا وكِيعٌ عنِ الأعْمَشِ عنْ سَعْدِ بنِ عُبَيْدَةَ عنْ أبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلامُ قال كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النبيِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلَّم فقال ما مِنْكُمْ مِنْ أحَدٍ إلاَّ وَقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنَ الجَنَّةِ ومَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ فَقُلْنَا يا رسُولَ اللّٰهِ أفَلاَ نَتَّكِلُ قال لا اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ ثُمَّ قَرَأَ فأمَّا مَنْ أعْطَى واتَّقَى وصَدَّقَ بالحُسْنَى فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى إلَى قَوْلِهِ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى *

471-....... Bize Vekî' ibn Cerrâh, el-A'meş'ten; o da Sa'd ibn Ubeyde'den; o da Ebû Abdirrahmân'dan tahdîs etti ki, Alî aleyhi's-selâm şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in yanında oturuyorduk.

— *"Sizden hiçbir kimse müstesnâ olmamak üzere muhakkak cennetten oturacağı yer ve ateşten oturacağı yer yazılmıştır"* buyurdu.

Biz de:

— Yâ Rasûlallah! Öyleyse bizler (çalışmayı bırakıp) bu yazıya dayanmayalım mı? dedik.

Rasûlullah (S):

— *"Hayır* (siz o yazıya dayanıp durmayın). *Siz çalışıp amel edin. Çünkü herkes* (yaratıldığı şeye) *kolaylaştırılmıştır"* buyurdu.

Bundan sonra da şu âyetleri okudu: ***"Kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdîk ederse, biz de onu en kolaya hazırlayacağız. Ammâ kim cimrilik eder, kendisini ihtiyâcsız görür ve o en güzeli yalan sayarsa, biz de onu o en güç olan için hazırlayacağız"*** (Âyet: 5-10).

٣٤٨ـ باب قوله وكذّب بالحسنى

348- BÂB: YÜCE ALLAH'IN *"Ve o en güzeli yalanlarsa"* KAVLİ

٤٧٢ـ حدّثنا عُثْمَانُ بنُ أبِى شَيْبَةَ حدّثنا جَرِيرٌ عنْ مَنْصُورٍ عنْ سَعْدِ بنِ عُبَيْدَةَ عنْ أبِى عَبْدِ الرَّحْمٰنِ السُّلَمِىِّ عنْ عَلِىٍّ رضى اللّٰهُ عنهُ قال كُنَّا فِى جَنَازَةٍ فى بَقِيعِ الغَرْقَدِ فأتَانَا رسُولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم فَقَعَدَ وقَعَدْنَا حَوْلَهُ وَمَعَهُ مِخْصَرَةٌ فَنَكَّسَ فَجَعَلَ يَنْكُتُ بِمِخْصَرَتِهِ ثُمَّ قَالَ ما مِنْكُمْ مِنْ أحَدٍ وما مِنْ نَفْسٍ مَنْفُوسَةٍ إلاَّ كُتبَ مَكانُهَا مِنَ الجَنَّةِ والنَّارِ وإلاَّ قَدْ كُتِبَتْ شَقِيَّةً أوْ سَعِيدَةً قال رجُلٌ يا رسولَ اللّٰهِ أفَلاَ نَتَّكِلُ على كِتَابِنَا ونَدَعُ العَمَلَ فَمَنْ كانَ مِنْ أهْلِ السَّعَادَةِ فَسَيَصِيرُ إلَى أهْلِ السَّعَادَةِ ومنْ كانَ مِنَّا مِنْ أهْلِ الشَّقَاءِ فَسَيَصِيرُ إلَى عَمَلِ الشَّقَاوَةِ قال أمَّا أهْلُ السَّعَادَةِ فَيُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أهْلِ السَّعَادَةِ وأمَّا أهْلُ الشَّقَاوَةِ فَيُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أهْلِ الشَّقَاءِ ثُمَّ قَرَأ فَأمَّا مَنْ أعْطَى واتَّقَى وصَدَّقَ بالحُسْنَى الآيَةَ *

472-....... Alî (R) şöyle demiştir: Bizler Bakî'u'l-Garkad(mezarlığın)da bir cenâzede bulunduk. Rasûlullah (S) bizim yanımıza gelip oturdu. Biz de O'nun etrafına oturduk. Rasûlullah'ın berâberinde bir deynek vardı. Rasûlullah başını eğdi, düşünceli bir hâlde elindeki deynekle yere vurup dürtüştürmeğe, çizgiler ve izler meydana getirmeğe başladı. Sonra:

— *"Sizden hiçbir kimse ve yaratılmış hiçbir nefis müstesnâ olmamak üzere, muhakkak cennetteki ve cehennemdeki yeri yazılmış, takdîr edilmiştir. Ve herkesin bedbaht ve bahtiyâr olduğu muhakkak yazılmıştır"* buyurdu.

Bunun üzerine sahâbîlerden bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Öyle ise bizler ameli terkedip bu yazımız üzerine dayanıp durmayalım mı (yânî amelin fâidesi nedir)? dedi.

Rasûlullah (S):

— *"Saâdet ehlinden olan kimse, saâdet sâhibinin ameline varıp ulaşacaktır. Bizlerden şekaavet ehlinden olan kimse de şekaavet ehlinin ameline varıp ulaşacaktır"* buyurdu ve şunu ilâve etti: *"Saâdet ehli, saâdet ehlinin ameline kolaylaştırılırlar; şekaavet ehline gelince, onlar da şakîlik ehlinin ameline kolaylaştırılırlar".*

Rasûlullah bundan sonra *"Kim verir ve sakınırsa ve o en güzeli de tasdîk ederse..."* âyetlerini okudu [814].

٣٤٩ـ باب فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى

349- BÂB:

"Biz de onu, o en zor olana hazırlayacağız"

(Âyet: 10).

٤٧٣ـ حدّثنا آدَمُ حدّثنا شُعْبَةُ عنِ الأَعْمَشِ قال سَمِعْتُ سَعْدَ ابنَ عُبَيْدَةَ يُحَدِّثُ عنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ السُّلَمِيِّ عنْ عَلِيٍّ رضى اللّٰهُ عنهُ قال كانَ النبيُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم في جَنازَةٍ فأَخَذَ شَيْئًا فَجَعَلَ يَنْكُتُ بِهِ الأَرْضَ فقال ما مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إلاَّ وقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ ومَقْعَدُهُ مِنَ الجَنَّةِ قالوا يا رسولَ اللّٰهِ أَفَلاَ نَتَّكِلُ على كِتابِنَا ونَدَعُ العَمَلَ قال اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ أَمَّا مَنْ كانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَيُيَسَّرُ لِعَمَلِ أَهْلِ السَّعادَةِ وأَمَّا مَنْ كانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ فَيُيَسَّرُ لِعَمَلِ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ ثُمَّ قَرَأَ فأَمَّا مَنْ أَعْطَى واتَّقَى وصَدَّقَ بالحُسْنَى الآيَةَ *

473-....... el-A'meş dedi ki: Ben Sa'd ibn Ubeyde'den işittim; o, Ebû Abdirrahmân es-Sulemî'den tahdîs ediyordu ki, Alî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir cenâzede idi. Eline birşey aldı da onunla yere dürtüp vurmaya, birtakım izler meydana getirmeye başladı da:

— *"Sizden hiçbir kimse müstesnâ olmamak üzere, muhakkak ateşten olacak oturacağı yeri ve cennetten olan oturacağı yeri yazılmıştır"* buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Öyleyse bizler ameli terkedip de bu yazımız üzerine dayanıp durmayalım mı? dediler.

Rasûlullah:

— *"Sizler çalışıp amel ediniz. Çünkü herkes ne için yaratılmış ise o kendisine kolaylaştırılmıştır: Saâdet ehlinden olan kimseye saâdet ehlinin ameli kolaylaştırılır. Ammâ şakîlik ehlinden olan kimseye geline, ona da şekaavet ehlinin ameli kolaylaştırılır"* buyurdu.

---

814 Alî'den gelen bu hadîslerin bâzısı Cenâzeler Kitâbı'nda da geçmişti.

Bundan sonra şu âyetleri okudu: ***"Kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdîk ederse, biz de onu en kolaya hazırlayacağız. Ammâ kim cimrilik eder, kendisini ihtiyâcsız görür ve o en güzeli yalan sayarsa, biz de onu o en güç olan için hazırlayacağız"*** [815].

---

815 Buhârî burada Alî'den gelen bu hadîsleri ayrı ayrı senedler ve bâzı küçük farklılıklarla herbiri için âyetleri kesik kesik yaparak açtığı altı bâbda getirmiştir. Elbette ki Buhârî'nin hadîsleri bu şekilde arka arkaya sıralayıp getirmesinde hem senedlere, hem de metinlere âid birtakım incelikler ve fâideler vardır.

Bu hadîslerden bir kısmını ve daha başka sahâbîlerden gelen diğerlerini Müslim, Kader Kitâbı'nda toplamıştır: *Müslim Tercemesi,* VIII, 113-126. Burada hadîslerle ilgili bâzı açıklamalar verilmiştir.

٩٣ـ سورة والضُّحى

93- Ve'd-Duhâ Sûresi

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال مُجَاهِدٌ إِذَا سَجَى اسْتَوَى : وقال غَيْرُهُ سَجَى أَظْلَمَ وسَكَنَ. عَائِلاً ذُو عِيَالٍ *

Mucâhid:

"*And olsun kuşluk vaktine, sükûna vardığı dem geceye*" (Âyet: 1-2); buradaki "*Secâ*", "İstevâ" (yânî "Dümdüz oldu") ma'nâsınadır, dedi.

Mucâhid'den başkası da: "*Secâ*", "Karanlık bastı", bir de "Sükûna kavuştu" ma'nâsınadır; "*Seni, bir fakîr olduğunu bilip de zengin yapmadı mı?*" (Âyet: 8); buradaki "*Âilen*", "Kendisine muhtâc olanlar sâhibi" (yânî "Kendisine muhtâc olanlar çok oldu ve fakîr oldu") ma'nâsınadır, demiştir.

٣٥٠ـ بابٌ ما وَدَّعَكَ رَبُّكَ وما قَلَى

350- BÂB:

"Rabb'in seni terketmedi ve darılmadı"

(Âyet: 3).

٤٧٤ـ حدّثنا أحْمَدُ بنُ يُونُسَ حدّثنا زُهَيْرٌ حدّثنا الأسْوَدُ بنُ قَيْسٍ قال سَمِعْتُ جُنْدُبَ بنَ سُفْيَانَ رضي اللّهُ عنهُ قال اشْتَكَى رسُولُ اللّهِ ﷺ فَلَمْ يَقُمْ لَيْلَتَيْنِ أوْ ثَلاثًا فَجاءَتِ امْرَأةٌ فقالَتْ يَا مُحَمَّدُ إنِّي لأَرْجُو أنْ يَكُونَ شَيْطَانُكَ قَدْ تَرَكَكَ لَمْ أرَهُ قَرِبَكَ مُنْذُ لَيْلَتَيْنِ أوْ ثَلاثًا فأنْزَلَ اللّهُ عَزَّ وجَلَّ والضُّحَى واللَّيْلِ إذَا سَجَى مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وما قَلَى *

474-....... Bize el-Esved ibn Kays tahdîs edip şöyle dedi: Ben Cundub ibn Sufyân (R)'den işittim, şöyle dedi: Rasûlullah (S) rahatsızlandı da iki yâhud üç gece kalkmadı. Bir kadın geldi ve:

— Yâ Muhammed! Ben umarım ki, şeytânın seni bırakıp terketmiş olsun! Görüyorum ki, iki yâhud üç geceden beri sana yaklaşmadı, dedi.

Bunun üzerine Azîz ve Celîl Allah: "*And olsun kuşluk vaktine, sükûna vardığı dem geceye ki, Rabb'in seni terketmedi ve darılmadı*" sûresini indirdi [816].

٣٥١ـ بابٌ قَوْلُهُ ما وَدَّعَكَ رَبُّكَ وما قَلَى تُقْرَأُ بالتَّشْدِيدِ والتَّخْفِيفِ بِمَعْنًى واحِدٍ ما تَرَكَكَ رَبُّكَ. وقال ابنُ عَبَّاسٍ ما تَرَكَكَ وما أبْغَضَكَ

351- BÂB: YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ:

"*Rabb'in seni terketmedi ve darılmadı*". Buradaki "*Mâ veddeake*" fiili şeddeli de, şeddesiz de okunur; ikisi de

---

816 Hadîs, sûrenin nüzûl sebebini bildirdiği için başlıkla uygunluk açıktır. Nüzûl sebebi birkaç gün vahyin kesilmesi ile Rasûlullah'ın bir sıkılması olmuştur ki, bu konuda çeşitli rivâyetler vardır. Buradaki hadîste vahyin kesilme müddeti iki yâhud üç gün, bir rivâyette dört gün olmuş oluyor. İbn Cureyc'den oniki gün, Kelbî'den onbeş gün; on küsûr da denilmiş; İbn Abbâs'tan yirmibeş gün; Suddî ve Mukaatil'den kırk gün diye de rivâyetler vardır. Belli ki bu gibi müddetleri bilmek, başlangıcını bilmek ile farklı olur. Onu tamâmıyle bilmek Rasûlullah'ın kendisinden olabilir. Bu ise Rasûlullah'tan merfû' olarak rivâyet edilmemiştir. Sahîh olarak bilinen şudur: Bir müddet vahyin gecikmesi vâki' olmuş ve Rasûlullah bundan hüzün ve ıztırab duymuş ve hâllerinden bu hissedilmiştir. İki üç gece kalkmadığı görülünce, O'nun her hâlini ta'kîb eden müşrikler öyle söylenmeye bir vesîle bulmuştur. Allah da O'nun kalbine sükûn vermek üzere bu sûreyi indirmiştir.

bir ma'nâyadır: "Rabb'in seni terketmedi" demektir. İbn Abbâs da: "*Mâ veddeake*", "Seni terketmedi"; "*Mâ kalâ*", "Seni buğz etmedi" ma'nâsınadır, demiştir.

٤٧٥ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ جَعْفرٍ غُنْدَرٌ حدّثنا شُعْبَةُ عنِ الأسْوَدِ بنِ قَيْسٍ قال سَمِعْتُ جُنْدُبًا البَجَلِيَّ قالَتِ امْرَأةٌ يا رسولَ اللَّهِ ما أُرَى صَاحِبَكَ إلاَّ أبطأكَ فنَزَلَتْ ما وَدَّعَكَ ربكَ وما قَلَى *

475-....... Buradaki senedde el-Esved ibn Kays şöyle demiştir: Ben Cundub el Becelî'den işittim (şöyle diyordu): Bir kadın:

— Yâ Rasûlallah! Sâhibinin (yânî Cibrîl'in) muhakkak sana gelmekte yavaşlayıp geciktiğini zannediyorum, dedi.

Bunun üzerine "***Rabb'in seni terketmedi ve darılmadı***" sûresi indi [817].

---

817 Hadîs, bundan öncekinin bir başka yoldan rivâyetidir. Şerhlerde bu kadının, mü'minlerin anası Hadîce olduğu ve bu sözü sızlanarak ve üzülerek söylediği belirtiliyor.

Tevdî', aslında konuğun vedâ etmesi, yânî giderken kalanlara "Hoşça kalın, Allaha ısmarladık" gibi va'd = bolluk, hoşluk, âkıbet duâsıyle bırakıp gitmesi ve böyle vedâ ile uğurlanması demek olup, sonra mutlakaa terkedip bırakmak ma'nâsına da kullanılmıştır. Allah hakkında bilinen ma'nâsıyle *Vedâ* ve *Teşyî'* tasavvur edilemeyeceğinden, burada da "Terk" ma'nâsıyle tefsîr edilmiştir. Nüzûl sebebi de buna diğer bir karînedir. Yânî bırakmadı ve darılmadı. Bırakmaması dargınlıktan, gadabdan değil, rahmet ve inâyetinden bırakmamaktır. Çünkü bırakmamak iki türlü olur: Birisi lutuf, birisi kahr ifâde eder. Yoksa "***İnsan kendisinin başı boş bırakılacağını mı sanıyor?***" (el-Kıyâme: 36) ma'nâsınca, hiçbir insan muhmel olarak terkedilmez. Rubûbiyyetin gereği teklîf sırrı ile rahmet eseri veyâ gadab eserinin hükmü altında bulunur... (*Hakk Dîni*, VII, 5889).

٩٤ـ سورَةُ أَلَمْ نَشْرَحْ

94- "Èlem neşrah" Sûresi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال مُجَاهِدٌ وِزْرَكَ فِى الجَاهِلِيَّةِ. أَنْقَضَ أَثْقَلَ. مَعَ العُسْرِ يُسْرًا قال ابنُ عُيَيْنَةَ أيْ مَعَ ذٰلِكَ العُسْرِ يُسْرًا آخَرَ كَقَوْلِهِ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إلاَّ إحْدَى الحُسْنَيَيْنِ وَلَنْ يَغْلِبَ عُسْرٌ يُسْرَيْنِ . وقال مُجَاهِدٌ فانْصَبْ فِى حَاجَتِكَ إلَى رَبِّكَ. ويُذْكَرُ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ أَلَمْ نَشْرَحْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلإِسْلامِ *

''*Göğsünü senin için açıp genişletmedik mi? Senden yükünü de indirmedik mi? Ki o senin sırtına ağır gelmişti. Senin nâmını da yükselttik. Demek hakîkaten güçlükle berâber bir kolaylık var. Muhakkak güçlükle berâber bir kolaylık var*'' (Âyet: 1-6).

Mucâhid: ''*Vizrake*'', "Câhiliyet'te olan yükünü"; ''*Enkada*'', "Senin sırtına ağır basmıştı" ma'nâsınadır, dedi [818].

---

818 ***Vadı'***, mutlak koymak ma'nâsına olduğu gibi aşağılatmak, indirmek, düşürmek-ma'nâlarına da gelir. Burada yükü indirmek ma'nâsınadır ki, bütün bütün düşürmek veyâ hafifletmekten daha umûmî olabilir. Zîrâ ''*Vizr*'', ağır yük demektir. Günâh ve vebâl ma'nâsı da bundandır.

İnkaad: Arkayı ağır yük basmakla arık ve tâkatsiz bırakmak veyâ ağır yük sırt kemiklerini çıtırdatmak, semerleri gıcırdatmak ma'nâsınadır. Rasûlullah'ın ilk vahiyleri alması zamânlarında indirilen âyetlerin -bunca tehlikeler önünde-

"*Güçlükle berâber bir kolaylık var*" âyeti hakkında Sufyân ibn Uyeyne şöyle demiştir: Yânî bu "Aynı zorluğun berâberinde diğer bir kolaylık var" ma'nâsınadır. Bu ifâde, Yüce Allah'ın "*De ki: Siz bizde iki güzelliğin birinden başkasını mı gözetliyorsunuz?*" (et-Tevbe: 52) **kavli gibidir (yânî mü'minler için birden fazla güzellik sâbit olduğu gibi, birden fazla kolaylık da sâbit olur).**

"*Bir zorluk da iki kolaylığı aslâ yenemez*"[819]**.**

"*O hâlde boş kaldın mı hemen yorul. Ve (her işinde) ancak Rabb'ine sarıl*" (Âyet: 7-8).

Mucâhid: "*Fensab*", "(Farzı bitirdiğinde) ihtiyâcın husûsunda yine Rabb'in yolunda yorul" ma'nâsınadır, demiştir[820]**.**

İbn Abbâs'tan zikrolunuyor ki, o: "*Biz senin göğsünü açmadık mı?*" kavli hakkında: Allah onun göğsünü İslâm için açıp genişletti, demiştir[821]**.**

---

teblîğinde sırtına yüklenen bütün şirk âleminin karanlıklardan aydınlığa çıkarılması vazîfeleri ağır yüklerdi. Karşılaşacağı zorluklar ancak ilâhî bir tevfîk ve imdâd ile hafifletilebilir veyâ giderilebilirdi. İşte bu âyetteki "Yük indirme" - Allah en bilir- budur...

819 Burada "*Maa*", "Ba'de" ma'nâsınadır. Zîrâ zorluk ve kolaylık zıdlardan oldukları için birleşmeleri câiz olmaz, bir mahall üzere arka arkaya gelirler. Şu kadar ki, bir yere gelmeleri i'tibâriyle maiyyet ile de düşünülebilirler. Yânî bir cihetten zor görünen birşeyde diğer cihetten bir kolaylık vardır...

Burada iki defa zikredilen "el-Usr", ma'rifedir, ikisi de aynıdır, aynı güçlük demektir. "Yusran" ise nekredir, başka başka kolaylık demektir. O hâlde Allah bir güçlüğe mukaabil iki kolaylık ihsân etmiştir.

Bu son fıkra, Hâkim'in el-Hasenu'l-Basrî'den rivâyet ettiği mürsel bir hadîstir.

820 Boşaldığın vakit, farzlarını tam yaptığın vakit yine yorul. İş bitti diye rahata düşüp kalma da yine zahmete girip diğer bir ibâdet için kalk, çalış, yorul, farz bittiyse nâfileye geç, namâz bittiyse duâya geç ki, bu zorluklarla berâber kolaylıklar da artıp dursun, şükürde devâm etmiş olasın. Kolaylık tembelliğe sebeb olmamalı, çalışmaya teşvîk edici olmalıdır ki, onun üzerine de diğer kolaylık sâbit olarak yükselme hâsıl olsun. Bütün bu işlerde ancak Rabb'ine rağbet et.

— Her ne umarsan O'ndan um. O'ndan berideki sebeblerde ve illetlerde veyâ gâyelerde durup kalma, başka maksada bağlanma da bütün çalışmalarında ancak O'na yönel, devâmlı O'na doğru yürü, O'na doğrul, bütün lutuf ve ni'met O'nundur. Onun için sâde ni'mete ve esere rağbet ile kalmamalı, ni'metten, ni'meti vereni görüp hep O'na doğru yürümeli, O'nun için çalışmalıdır...

821 Göğüs açıp genişletmekten maksad, ma'rifet ve tâate dönücü olan ma'nâdır ki, bu da birkaç şekilde açıklanmıştır.

a. Dünyânın horluğuna, âhiretin kemâline ilimden ibâret olur ki, bunun

benzeri "***Allah kime doğru yolu gösterir, îmâna muvaffak kılarsa, onun göğsünü İslâm için açar*** (genişletir). ***Kimi de sapıklıkta bırakmak dilerse, onun da kalbini son derece daraltır, sıkar...*** " (el-En'âm: 125) kavlidir. İbn Abbâs'tan "...." zikrolunuyor denmekle, yalnız bu ma'nâ gösterilmiştir.

b. Rasûlullah'ın göğsü bütün mühim işlere açılmıştı, telâş etmez, muztarib olmaz, şaşırmaz, sıkıntı ve ferah hâllerinin ikisinde de inşirâhlı bulunur, mükellef olduğu vazîfelerini edâ ile meşgûl olurdu...

٩٥ـ سورة والتين

95- "Ve't-tîni" Sûresi

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال مُجاهِدٌ هُوَ التِّينُ والزَّيْتونُ الَّذي يأكُلُ النَّاسُ يُقالُ فَمَا يُكَذِّبُكَ فَمَا الَّذى يُكَذِّبُكَ بأنَّ النَّاسَ يُدانُونَ بأعْمالِهِمْ كأنَّهُ قال وَمَنْ يَقْدِرُ على تَكْذِيبِكَ بالثَّوابِ والعِقابِ *

"And olsun incire, zeytine, Sînâ Dağı'na ve şu emin beldeye ki, biz hakîkat insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik"

(Âyet: 1-5).

Mucâhid şöyle demiştir:
Buradaki *"İncir"* ve *"Zeytin"*, insanların yemekte bulunduğu şeylerdir [822].

---

822 *"Tîn"* ve *"Zeytûn"*, incir ve zeytin demek ise de, burada öyle terceme etmek uygun olmayacaktır. Zîrâ müfessirlerin birçoğunun beyânına göre, burada *"Tîn"* ve *"Zeytûn"* bir özel isim mevkiindedirler. Özel isim olmuş adların ise tercemesine kalkışmak doğru değildir. Çünkü onlar ma'nâlarıyle değil, lafızlarıyle müsemmâlarını ta'rîf ederler...

Bir kısım müfessirler demişlerdir ki, zâhiri *"Tîn"* ve *"Zeytûn"*'dan murad, bu ad ile meşhûr olan incir ve zeytin yemişleri veyâ ağaçlarıdır. Zîrâ lugat yönünden zâhir olan bu olduğu gibi, Hasen, Mucâhid, İkrime, İbrâhîm en-Nahaî, Atâ, Mukaatil, Kelbî ve daha başkalarından bu ma'nâ nakledilmiş ve bu İbn Abbâs'a da dayandırılmıştır.

"*O hâlde hangi şey sana dîni yalan saydırabilir?*" (Âyet: 7) kavli hakkında: "İnsanların amelleri mukaabilinde cezâya uğratılacaklarını sana yalandır dedirtip yalan saydıracak olan şey nedir?" ma'nâsınadır, deniliyor. Sanki bu:" (Bunca delîllerden sonra) sevâbı ve ikaabı sana yalan saydırmaya kimin gücü yeter?" demiş gibidir [823].

٤٧٦ـ **حدّثنا** حَجَّاجُ بنُ مِنْهَالٍ **حدّثنا** شُعْبَةُ قال أَخْبَرَنِى عَدِىٌّ قال سَمِعْتُ البَرَاءَ رضَى اللَّهُ عنهُ أنَّ النبىَّ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ كانَ فِى سَفَرٍ فَقَرَأَ فِى العِشَاءِ فِى إحْدَى الرَّكْعَتَيْنِ بالتِّينِ والزَّيْتُونِ تَقْوِيمِ الخَلْقِ *

476-....... Adiyy ibn Sâbit haber verip şöyle demiştir: Ben el-Berâ(ibn Âzib -R)'dan işittim: Peygamber (S) bir seferde idi, yatsı namâzında iki rek'atin birinde "***Ve't-tîni ve'z-zeytûni***" sûresini okudu (dedi) [824].

Mucâhid: "***Ahsenu't-takvîm***", "En güzel yaratma"dır, demiştir.

---

823 En güzel bir biçimde yarattığını, sonra da onu en rezîl ömre döndürdüğünü bildirdikten sonra, bu onu tekrar diriltmeye de kudretine delâlet etmez mi? *(Celâleyn)*

Mukaatil'e göre ma'nâ şudur: Ey insan, o güzel sûretin, gençliğin ve çok ihtiyârlığın beyânından sonra sana tekrar diriltilmeyi ve cezâyı hangi şey yalan saydırıyor? Sûretine aldanma, Allah seni tekrar diriltmeye de kaadirdir (Ebu'l-Leys).

824 Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivâyeti Namâz Kitâbı, "Yatsı namâzında kırâat bâbı"nda da geçmişti.

٩٦ـ سورة اقْرَأْ باسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَ

96- "İkra' bi'smi Rabbike'llezî halaka" Sûresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال قُتَيْبَةُ حدّثنا حَمَّادٌ عنْ يَحْيَى بنِ عَتِيقٍ عنِ الحَسَنِ قال اكْتُبْ فِى المُصْحَفِ فِى أوَّلِ الإمَامِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ واجْعَلْ بَيْنَ السُّورَتَيْنِ خطًّا: وقال مُجَاهِدٌ نادِيَهُ عَشِيرَتَهُ. الزَّبَانِيَةَ المَلائِكَةَ :وقال مَعْمَرٌ الرُّجْعَى المَرْجِعُ. لَنَسْفَعَنْ قال لَنَأْخُذَنْ ولَنَسْفَعَنْ بالنُّونِ وهْىَ الخَفِيفَةُ سَفَعْتُ بِيَدِهِ أخَذْتُ *

Kuteybe ibnu Saîd şöyle dedi: Bize Hammâd ibnu Zeyd, Yahyâ'bnu Atîk'ten tahdîs etti ki, el-Hasenu'l-Basrî: İmâmın evvelinde (yânî Kur'ân'ın evveli olan Fâtiha'nın başında) *"Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm"*'i yaz, bundan sonraki her iki sûre arasına da bir çizgi çek, demiştir [825].

---

825 Yânî yalnız Fâtiha'nın evvelinde Besmele yaz, yâhud Kur'ân'dan herbir sûrenin evvelinde Besmele yaz. Bu mes'elede âlimler arasında meşhûr ihtilâf vardır. el-Hasenu'l-Basrî'nin mezhebi, Buhârî'nin burada "Kuteybe dedi ki..." senediyle zikrettiğidir. Bu, Yedi Kırâat İmâmları'ndan Hamze'nin de mezhebidir. ed-Dâvûdî şöyle dedi: Eğer Hasen, her iki sûre arasını ayırıcı olmak üzere Besmele'siz yalnız bir çizgi çek demek istediyse, bu, sahâbîlerin Berâe Sûresi müstesnâ, bütün sûrelerin evvellerinde "Besmele" yazılması üzerinde ittifâk etmiş

"Eğer vazgeçmezse andolsun onu alnından tutup sürükleriz, yalancı günâhkâr alnından. O vakit meclisini da'vet etsin dursun! Biz de zebânîleri çağırırız"

(Âyet: 15-18).

Mucâhid: Buradaki "*Nâdiyehu*", "Aşîretini"; "*ez-Zebâniyetu*", "Melekleri" ma'nâsınadır, demiştir. Ma'mer ibn Müsennâ: "*Şübhesiz dönüş ancak Rabb'inedir*" (Âyet: 8)deki "*er-Ruc'â*", "Merci'" (yânî "Dönüş") ma'nâsınadır; "*Le-nesfean*", "Le-ne'huzen" (yânî "Elbette onu yakalarız") ma'nâsınadır. Hafif nûn, yânî şeddesiz nûn ile "Le-nesfean", "Elinden yakaladım" ma'nâsına olan "Seaftu bi-yedîhî"dendir.

٣٥٢ــ بابٌ

352- BÂB:

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

٤٧٧ــ **حدّثنا** يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ **حدّثنا** اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ* ح **وحدّثنى** سَعِيدُ بنُ مَرْوَانَ **حدّثنا** مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ العَزِيزِ بنِ أَبِى رِزْمَةَ أَخْبَرَنَا أَبُو صَالِحٍ سَلْمُويَةُ قال **حدّثنى** عَبْدُ اللَّهِ عنْ يُونُسَ بنِ يَزِيدَ قال أَخْبَرَنِى ابنُ شِهَابٍ أَنَّ عُرْوَةَ بنَ الزُّبَيْرِ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النبىِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم قالَتْ كانَ أَوَّلُ ما بُدِىءَ بِهِ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم الرُّؤْيَا الصَّادِقَةَ فى النَّوْمِ فَكَانَ لاَ يَرَى رُؤْيَا إلاَّ جَاءَتْ مِثْلَ فَلَقِ الصُّبْحِ ثُمَّ حُبِّبَ إلَيْهِ الخَلاَءُ فَكَانَ يَلْحَقُ بِغَارِ حِرَاءٍ فَيَتَحَنَّثُ فِيهِ قال والتَحَنُّثُ التَّعَبُّدُ اللَّيَالِىَ ذَوَاتِ العَدَدِ قَبْلَ أنْ يَرْجِعَ إلَى أَهْلِهِ وَيَتَزَوَّدُ لِذٰلِكَ ثُمَّ يَرْجِعُ إلَى خَدِيجَةَ فَيَتَزَوَّدُ بِمِثْلِهَا حَتَّى فَجِئَهُ الحَقُّ وَهْوَ فِى غَارِ حِرَاءٍ فَجَاءَهُ المَلَكُ فقال اقْرَأْ فقال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم ما أنا بقارِىءٍ قال فأَخَذَنِى فَغَطَّنِى حَتَّى بلَغَ مِنِّى الجُهْدَ ثُمَّ أَرْسَلَنِى فقال اقْرَأْ قُلْتُ ما أنا بِقَارِىءٍ فأَخَذَنِى فَغَطَّنِى الثَّانِيَةَ حَتَّى بلَغَ مِنِّى

---

olmaları sebebiyle, doğru değildir. Eğer *İmâm* sözü ile herbir sûrenin önüne Besmele ile berâber bir çizgi de çek demiş ise, bu, güzeldir (Aynî).

Besmele hakkındaki araştırma el-Fâtiha'nın başında da geçmişti.

الجُهْدَ ثُمَّ أرْسَلَنِي فقال اقْرَأْ قُلْتُ ما أنا بِقَارِىءٍ فأخَذَنِي فَغَطَّنِي الثَّالِثَةَ حَتَّى بلَغَ مِنِّي الجُهْدَ ثُمَّ أرْسَلَنِي فقال اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الإنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ اقْرَأْ ورَبكَ الأكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ الآيَاتِ إلَى قَوْلِهِ عَلَّمَ الإنْسَانَ مالَمْ يَعْلَمْ فَرَجَعَ بِهَا رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليْهُ وسلم تَرْجُفُ بَوادِرُهُ حَتَّى دَخَلَ علَى خَدِيجَةَ فقال زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي فَزَمَّلُوهُ حَتَّى ذَهَبَ عَنْهُ الرَّوْعُ قَالَ لخَدِيجَةَ أىْ خَدِيجَةُ مالِي لَقَدْ خَشِيتُ علَى نَفْسِي فأخْبَرَهَا الخَبَرَ قَالَتْ خَدِيجَةُ كلا أَبْشِرْ فَوَاللَّهِ لا يُخْزِيكَ اللَّهُ أبَدًا فَوَاللَّهِ إنَّكَ لَتَصِلُ الرَّحِمَ وَتصْدُقُ الحَدِيثَ وَتَحْمِلُ الكَلَّ وتَكْسِبُ المَعْدُومَ وتَقْرِى الضَّيْفَ وتُعِينُ علَى نَوائِبِ الحَقِّ فَانْطَلَقَتْ بِهِ خَدِيجَةُ حَتَّى أتَتْ بِهِ ورَقَةَ بنَ نَوْفَلٍ وهْوَ ابنُ عَمِّ خَدِيجَةَ أخِي أبِيهَا وكانَ امْرَءًا تَنَصَّرَ فِي الجَاهِلِيَّةِ وكانَ يَكْتُبُ الكِتَابَ العَرَبِيَّ ويَكْتُبُ مِنَ الإنْجِيلِ بالعَرَبِيةِ ماشَاءَ اللَّهُ أنْ يَكْتُبَ وكانَ شَيْخًا كَبِيرًا قدْ عَمِيَ فَقَالَتْ خَدِيجَةُ يَا عَمِّ اسْمَعْ مِنِ ابنِ أخِيكَ قال ورَقَةُ يا ابْنَ أخِي ماذَا تَرَى فأخْبَرَهُ النبيُّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم خبَرَ ما رَأى فقال ورَقَةُ هٰذَا النَّامُوسُ الذى أُنْزِلَ علَى مُوسٰى لَيْتَنِي فِيهَا جَذَعًا لَيْتَنِي أكُونُ حَيًّا ذَكَرَ حَرْفًا قَالَ رسولُ اللَّهُ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم أوَ مُخْرِجِيَّ هُمْ قال ورَقَةُ نعَمْ لَمْ يأتِ رجُلٌ بِمَا جِئْتَ بِهِ إلاَّ أُوذِيَ وإنْ يُدْرِكْنِي يَوْمُكَ حَيًّا أنْصُرْكَ نَصْرًا مُؤَزَّرًا ثُمَّ لَمْ يَنْشَبْ ورَقَةُ أنْ تُوُفِّيَ وَفَتَرَ الوَحْيُ فَتْرَةً حَتَّى حَزِنَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم: قال مُحَمَّدُ بنُ شِهَابٍ فأخْبَرنِي أبو سَلَمَةَ أنَّ جَابِرَ بنَ عَبْدِ اللَّهِ الأنْصَارِيَّ رضى اللَّهُ عنهما قال قال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عَلَيْهُ وسلم وهْوَ يُحَدِّثُ عنْ فَتْرَةِ الوَحْيِ قال فى حَدِيثِهِ بَيْنَا أنا أمْشِي سَمِعْتُ صَوْتًا مِنْ السَّمَاءِ فَرَفَعْتُ بَصَرِي فإذَا المَلَكُ الذى جَاءَنِي بِحِرَاءٍ جَالِسٌ علَى كُرْسِيٍّ بَيْنَ السَّمَاءِ والأرْضِ فَفَرِقْتُ مِنْهُ فَرَجَعْتُ فَقُلْتُ زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي فَدَثَّرُوهُ فأنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى يا أيُّهَا المُدَّثِّرُ قُمْ فأنْذِرْ ورَبَّكَ فَكَبِّرْ وثِيَابَكَ فَطَهِّرْ والرِّجْزَ فَاهْجُرْ . قال أبو سَلَمَةَ وهْيَ الأوْثَانُ الَّتِي كانَ أهْلُ الجَاهِلِيَّةِ يَعْبُدُونَ قال ثُمَّ تَتَابَعَ الوَحْيُ *

477-....... Ebû Sâlih Selmûye haber verip şöyle demiştir: Bana Abdullah ibnu'l-Mubârek tahdîs etti ki, Yûnus ibnu Yezîd şöyle demiştir: Bana İbnu Şihâb haber verdi. Ona da Peygamber'in zevcesi Âişe (R) haber verip şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'ın ilk vahy başlangıcı uykuda, doğru rü'yâ görmekle olmuştur. Hiçbir rü'yâ görmezdi ki, sabâh aydınlığı gibi apaçık meydana çıkmasın (yânî her gördüğü rü'yâ muhakkak sabâh aydınlığı gibi apaçık meydana gelirdi). Bundan sonra kendisine yalnızlık sevdirildi. Hırâ mağarasına katılır, orada âilesinin yanına dönmeden, sayısı belli gecelerde tahannus ederdi -Râvî ez-Zuhrî: "Tahannus", "Taabbud", yânî "İbâdet etmek" ma'nâsınadır, demiştir-. İşte bunun için yanına azık alır giderdi. Oradaki ibâdet gecelerinden sonra Hadîce'ye döner ve bir o kadar zamân için yine azık tedârik ederdi. Nihâyet O Hırâ mağarasında bulunduğu sırada ona ansızın Hakk (emri, yânî vahy) geldi. Şöyle ki: O'na Melek gelip:

— Oku! dedi.

Rasûlullah:

— *Ben okuyucu değilim"* diye cevâb verdi.

Rasûlullah buyurdu ki:

— *"O zamân melek beni alıp tâkatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine 'Oku!' dedi. Ben de ona: Ben okuyucu değilim, dedim. Yine beni alıp ikinci defa tâkatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni salıverip yine 'Oku!' dedi. Ben de: Okuyucu değilim, dedim. Beni üçüncü kerre tuttu ve yine tâkatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bıraktı da:* ***'Yaratan Rabb'inin adıyle oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabb'in nihâyetsiz kerem sâhibidir. Ki o, kalemle öğretendir. İnsana bilmediğini O öğretti'*** (Âyet; 1-5) *âyetlerini söyledi."*

Bunun üzerine Rasûlullah, bu âyetleri alarak, korkudan vücûdunun etleri titreye titreye döndü ve Hadîce'nin yanına girdi de:

— *"Beni sarıp örtün, beni sarıp örtün"* dedi.

Korkusu gidinceye kadar kendisini sarıp örttüler. Sonra Rasûlullah, Hadîce'ye:

— *"Ey Hadîce! Bana ne oluyor ki? And olsun ben kendimden korktum"* dedi ve vukû'a gelen haberi Hadîce'ye haber verdi.

Hadîce de ona:

— Öyle deme, sevin, Allah'a yemîn ederim ki, Allah Seni hiçbir vakit utandırmaz. Yine Allah'a yemîn ediyorum, çünkü Sen hısımlara iyilik ekler durursun, sözü dosdoğru söylersin, işini görmekten âciz olanların ağırlığını yüklenirsin, fakîre verir, kimsenin kazandıramayacağını kazandırırsın, konuğa yemek yedirir ağırlarsın, hakk yolunda meydana gelen hâdiseler ve mühim işlerde halka yardım edersin, dedi.

Bundan sonra Hadîce, Rasûlullah'ı birlikte alıp, O'nu babasının erkek kardeşinin, yânî Hadîce'nin amcasının oğlu olan Varaka ibnu Nevfel'e götürdü. Bu zât Câhiliyet zamânında Hristiyan Dîni'ne girmiş bir kimse olup, Arabça yazı yazabilir ve İncîl'den de Allah'ın yazmasını dilediği mikdârda bâzı şeyleri Arabça yazardı. Varaka gözleri görmez olmuş yaşlı büyük bir şeyh idi. Hadîce, Varaka'ya:

— Ey amca! Kardeşinin oğlundan dinle bak, ne söylüyor! dedi.

Varaka:

— Ey kardeşimin oğlu! Ne görüyorsun? deyince, Peygamber gördüğü şeyleri kendisine haber verdi.

Bunun üzerine Varaka:

— Bu gördüğün, Mûsâ Peygamber üzerine indirilmiş olan Nâmûs'tur (yânî vahy meleğidir). Âh keşki Sen'in da'vet günlerinde genç olaydım. Kavmin Sen'i çıkaracakları zamân keşki hayâtta olsaydım! dedi, ve bir cümle daha zikretti [826].

Rasûlullah:

— *"Onlar beni çıkaracaklar mı ki?"* diye sordu.

Varaka da:

— Evet, (çünkü) Sen'in gibi birşey getirmiş (yânî vahy teblîğ etmiş) bir kimse, muhakkak eziyete uğratılmıştır. Eğer Sen'in da'vet gününe diri olarak yetişirsem, Sana son derecede yardım ederim, cevâbını verdi.

Bundan sonra çok geçmedi, Varaka vefât etti. O esnâda bir vahy fetreti oldu (yânî bir müddet için vahy kesikliğe uğradı). Rasûlullah bundan hüzünlendi [827].

Muhammed ibn Şihâb şöyle dedi: Bana Ebû Seleme Abdurrahmân ibn Avf haber verdi ki, Câbir ibn Abdillah el-Ensârî (R) de -geçen hadîsi rivâyet edip- şöyle demiştir: Rasûlullah vahy fetretinden bahsederken sözü arasında şöyle buyurdu:

— *"Ben* (bir gün) *yürürken birdenbire gökyüzü tarafından bir ses işittim. Gözümü kaldırdım, bir de baktım ki, Hırâ'da bana gelen melek* (yânî Cibrîl aleyhi's-selâm) *gök ile yer arasında bir kürsî üzerinde oturmuş. Ben bundan çok korktum ve hemen* (evime) *dönüp: Beni örtün, beni örtün, dedim. Beni disâr denilen örtü ile sarıp örttüler. Akabinde Yüce Allah: **Ey bürünüp sarınan! Kalk artık korkut, Rabb'inin büyüklüğünü i'lân et, elbiselerini temizle, pisliği -azâbı- terkeyle...**" el-Müddessir âyetlerini indirdi".*

---

826 Bu cümle diğer rivâyette: Kavmin Sen'i (Mekke'den) çıkaracakları vakit sağ olsaydım" şeklinde gelmiştir.

827 Varaka'ya âid kıssa "...Vefât etti" sözüyle sona ermiştir. Onun hayâtı ve ölümü ile vahy kesilmesi arasında münâsebet ve alâka yoktur. Binâenaleyh "Ve fetere'l-vahyu"daki vâv, âtıfa vâvı değil, istînâfiyye, yânî sözün yeniden başlamasını ifâde eden vâv'dır.

Ebû Seleme: Buradaki *"er-Ric"*, Câhiliyet ehlinin ibâdet edegeldikleri vesenler, putlardır, dedi.

Câbir: Bundan sonra vahy kesilmeyip arka arkaya devâm edip durdu, dedi [828].

٣٥٣ــ بابٌ قوْلُهُ خلَقَ الإنْسانَ مِنْ عَلَقٍ

353- BÂB: YÜCE ALLAH'IN *"İnsanı bir kan pıhtısından yarattı"* KAVLİ

٤٧٨ــ حدّثنا ابنُ بُكَيْرٍ حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهابٍ عنْ عُرْوَةَ أنَّ عائِشَةَ رضيَ اللَّهُ عنها قالَتْ أوَّلُ ما بُدِئَ بِهِ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم الرُّؤْيا الصَّالِحَةُ فجاءَهُ المَلَكُ فقال اقْرَأْ باسْمِ رَبِّكَ الذِي خَلَقَ. خلَقَ الإنْسانَ مِنْ علَقٍ اقْرَأْ ورَبُّكَ الأكْرَمُ *

478-....... Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a vahyin ilk başlangıcı sâlih rü'yâdır. Sonra O'na melek geldi de: ***"Yaratan Rabb'inin adıyle oku! O insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabb'in nihâyetsiz kerem sâhibidir. Ki O, kalemle öğretendir. İnsana bilmediğini O öğretti"*** âyetlerini söyledi.

٣٥٤ــ بابٌ قوْلُهُ اقْرَأْ ورَبُّكَ الأكْرَمُ

354- BÂB: YÜCE ALLAH'IN *"Oku! Rabb'in nihâyetsiz kerem sâhibidir"* KAVLİ

٤٧٩ــ حدّثنا عبْدُ اللَّهِ بنُ مُحَمَّدٍ حدّثنا عبْدُ الرَّزَّاقِ أخبَرَنا مَعْمَرٌ عنِ الزُّهْرِيِّ . ح وقال اللَّيْثُ حدّثني عُقَيْلٌ قال مُحَمَّدٌ أخبَرني عُرْوَةُ عنْ عائِشَةَ

828 Bu hadîslerin birer rivâyeti Vahy Kitâbı'nda da geçmişti. Oradaki rivâyette Varaka'nın İbrânîce yazı yazar olduğu, burada ise Arabça yazı yazar olduğu ifâde edilmiştir ki, bu iki veyâ üç yazıyı bilmesi zâten birbirinin gereğidir. Bütün bunlardan Varaka'nın birkaç türlü yazı ve dil bilir âlim ve mütefekkir bir zât olduğu anlaşılıyor.

رضى اللّهُ عنْها أوَّلُ ما بُدِئَ بِهِ رسولُ اللّهِ ﷺ الرُّؤْيا الصَّادقَةُ جاءَهُ المَلَكُ فقال اقْرَأْ باسْمِ رَبِّكَ الذي خَلَقَ . خلَقَ الإنْسانَ مِنْ علَقٍ اقْرَأْ ورَبُّكَ الأكْرَمُ الَّذي علَّمَ بالْقَلَمِ *

479-....... Buradaki iki senedde yine Âişe(R)'den: Rasûlullah'a vahyin ilk başlangıcı sâdık rü'yâ (görmekle) olmuştur. O'na melek geldi de: ***"Yaratan Rabb'inin adıyle oku! O insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabb'in nihâyetsiz kerem sâhibidir. Ki O, kalemle öğretendir. İnsana bilmediğini O öğretti"*** âyetlerini söyledi.

٣٥٥ـ بابٌ الَّذى علَّمَ بالْقَلَمِ

355- BÂB:
"O, kalemle öğretendir".

٤٨٠ـ حدّثنا عبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شهابٍ قال سَمِعْتُ عُرْوَةَ قالَتْ عائِشَةُ رضى اللّهُ عنها فَرَجَعَ النبيُّ ﷺ إلَى خَدِيجَةَ فقال زَمِّلُونِى زَمِّلُونِى فذَكَرَ الحَدِيثَ *

480-....... İbn Şihâb dedi ki: Ben Urve'den işittim. Âişe (R): Sonra Peygamber (S) Hadîce'ye döndü de:

— *"Beni örtün, beni örtün"* dedi şeklinde söyleyip, yukarıda geçen hadîsi zikretmiştir [829].

٣٥٦ـ بابٌ كَلاّ لَئِنْ لمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعنْ بالنَّاصِيَةِ ناصِيَةٍ كاذِبَةٍ خاطِئَةٍ

356- BÂB:
"Sakınsın o. Eğer (küfürden) vazgeçmezse, and olsun onu alnından tutup sürükleriz. Yalancı, günâhkâr alnından!" (Âyet: 15-16).

---

829 Buradaki üç başlık ve altlarındaki hadîslerin birbirlerine uygunlukları açıktır. Bu hadîsler, geçen uzun hadîsin başka yollardan gelen ve kısaltılarak verilen rivâyetleridir.

٤٨١ـ حدّثنا يَحْيَى حدّثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ عَبْدِ الكَرِيمِ الْجَزَرِيّ عَنْ عِكْرِمَةَ قال ابنُ عبَّاسٍ قال أَبو جَهْلٍ لَئِنْ رَأَيْتُ مُحَمَّدًا يُصَلِّي عِندَ الكَعْبَةِ لأَطَأَنَّ عَلى عُنُقِهِ فَبَلَغَ النبيَّ ﷺ فقال لَوْ فَعَلَهُ لأَخَذَتْهُ المَلائِكَةُ* تَابَعَهُ عَمْرُو بنُ خالِدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ عَنْ عَبْدِ الكَرِيمِ *

481-....... Bize Abdurrazzâk, Ma'mer ibn Râşid'den; o da Abdulkerîm el-Cezerî'den; o da İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir gün Ebû Cehil:

— Eğer Muhammed'i Ka'be yanında namâz kılarken görürsem, muhakkak boynu üzerine ayağımla basıp çiğneyeceğim, demişti.

Bu haber Peygamber(S)'e ulaşınca:

— *"Eğer Ebû Cehil bunu yapmaya davransaydı, muhakkak onu melekler yakalayacaktı"* buyurdu.

Bu hadîsi, Ubeydullah'tan; o da Abdulkerîm'den rivâyet etmekte Abdurrazzâk'a, Amr ibnu Hâlid mutâbaat etmiştir [830].

---

830 Ebû Hureyre'nin rivâyetinde: Ebû Cehil, Rasûlullah'ı namâz kılarken görürse, muhakkak boynunu çiğneyip yüzünü yere sürteceğine dâir Lât ve Uzzâ'ya yemîn etmiş, sonra da Rasûlullah, namâz kılarken dediğini yapmak için varmış, fakat birdenbire arkasına dönmüş, elleriyle korunarak çekilmiş. "Ne oldu sana?" denildiğinde, "Onunla benim aramda ateşten bir hendek, bir hevl, ve birtakım kanatlar var" demiş. Rasûlullah da: *"Bana yaklaşsaydı, melekler onu parça parça ederlerdi"* buyurmuştur. (Ahmed, Müslim, Nesâî).

Bütün bu hadîslerin ifâde ettiği şudur: İkra' Sûresi'nin ilk beş âyeti ilk evvel indi, bunlarla Muhammed'e peygamberlik verildi. Sonra bir fâsıla ardından el-Müddessir Sûresi indi, bununla da rasûllük verilip teblîğe me'mûr edildi.

٩٧ـ سورة إنَّا أنْزَلْناهُ

97- "İnnâ enzelnâhu" Sûresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

يُقال المَطْلَعُ هُوَ الطُّلُوعُ والمَطْلِعُ المَوْضِعُ الَّذِى يُطْلَعُ مِنْهُ أَنْزَلْناهُ الْهَاءُ كِنايَةٌ عنِ القُرْآنِ أَنْزَلْناهُ مَخْرَجَ الجَمِيعِ والمُنْزِلُ هُوَ اللّٰهُ والعَرَبُ تُوَكِّدُ فِعْلَ الوَاحِدِ فَتَجْعَلُهُ بِلَفْظِ الجَمِيعِ لِيَكُونَ أَثْبَتَ وأَوْ كَدَ *

"Gerçek biz onu kadir gecesinde indirdik..."
(Âyet: 1) [831];

"O tan yeri ağarıncaya kadar bir Selâm'dır"
(Âyet: 5).

Deniliyor ki, (lâm'ın fethasıyle) *"Matla'"*, mîmli masdar olup "Tulû'", yânî "Doğuş"; lâm'ın kesresiyle *"Matlı'"*, "Fecrin kendisinden doğurulacağı yer", yânî

---

831 Buna *"el-Kadr Sûresi"* de denilir. ***"Muhakkak onu biz indirdik"***, ilâhî kudret her kudretin üstünde, her kemâli toplayıcı olduğuna tenbîh için azamet nûn'u ile ***"İnnâ enzelnâhu"*** buyurulması, indiricinin azemetini ifâde ederken, indirilenin şânına ta'zîmi de ifâde eder. İndirilenin ismi açıkça söylenmeyerek *"Hu"* zamîriyle iş'âr olunması dahî onun açıkça söylenmesine lüzûm olmayacak derecede zihinlerde ma'lûm bulunduğuna işâret olmak i'tibâriyle, şânının yüksekliğine ikinci bir tenbîhtir. Sonra Kadir gecesinde indirildiğini beyân ile Kadir gecesinin kadr ve fazîleti anlatılması da yine onun kadr ve şerefini açıklamadır.

mekân ismidir. *"Enzelnâhu"*da "Hu" zamîrindeki hâ, Kur'ân'dan kinâyedir. *"Enzelnâhu"*, cemî' yerinde, yânî cemî' nûn'u ile gelmiştir. Hâlbuki "İndirici", tek olan Allah'tır. Arab vâhidin fiilini te'kîd eder de fiilin daha sâbit ve daha te'kîdli olması için, onu cemî' lafzıyle getirir [832].

832 *"İnnâ"*, aslı *"İnnenâ"*dır. *"Inne"* hükmü tahkîk ile te'kîd eder. *"Nâ"* onun ismi olarak müsned-ileyh, ***"Enzelnâhu"*** fiil ve fâil bir fiil cümlesi olarak haberi olduğundan isim ve haber toplamı olan ***"İnnâ enzelnâ"*** bir fiil cümlesini içine almış bir isim cümlesidir. Bu üç kat te'kîdli bir cümledir. Bu kabîl cümleler kasr veyâ hükmün kuvvetlenmesini ifâde ederler. *"Hu"* zamîrinin merciine gelince müfessirlerin cumhûru Kur'ân'a râci'dir, demişlerdir. Burada zikrolunan da Kur'ân'dan kinâye olmasıdır.

٩٨ـ سورة لَمْ يَكُنْ

98- "Lem yekûn" Sûresi 833

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

مُنْفَكِّينَ زائِلِينَ : قَيِّمَةٌ القائِمَةُ دِينُ القَيِّمَةِ أضاف الدِّينَ إلى المُؤَنَّثِ *

"Kitâblılardan ve müşriklerden küfredenler kendilerine apaçık bir hüccet, (yânî) içinde en doğru hükümler yazılı, temiz sahîfeleri okuyacak Allah'tan bir rasûl gelinceye kadar (dînlerinden) ayrılacak değillerdi" (Âyet: 1-3). **Buradaki *"Münfekkîn"*, "Üzerinde bulundukları şeyden zâil olup ayrılacak değillerdi" ma'nâsınadır** 834.

"Hâlbuki onlar Allah'a, O'nun dîninde ihlâs sâhibi

---

833 Buna *"el-Beyyine"*, *"el-Kayyime"*, *"el-Münfekkîn"*, *"el-Beriyye Sûresi"* adları da verilir.

834 Yânî bulundukları o hâllerinden ayrılacak ayırtlaşacak değiller idi. *"Münfekkîn"*, *"Lem yekûn"*'un haberidir, hattâ da ona bağlıdır.

Beyyine, ma'lûm ki nûr gibi kendisini beyyin, yânî gâyet açık olup da başkasını da beyân eden, açıklatan demektir. Onun için da'vâcının da'vâsını açık, vâzıh sûrette beyân ve isbât eden şâhide, sağlam nâtık hüccete ve mu'cizeye *Beyyine* denilir. Burada da hakkı beyân ve isbât edecek açık ve kat'î nutkedici huccet veyâ mu'cize demektir ki, maksadın ne olduğu *"Allah'tan bir rasûl"* bedeli ile beyân olunuyor yâhud *"Hiye rasûlün"* takdîrinde mahzûf mübtedânın haberi olarak beyyineyi tefsîrdir...

muvahhidler olarak ibâdet etmelerinden, namâzı dosdoğru kılmalarından, zekâtı vermelerinden başkasıyla emrolunmamışlardı. En doğru dîn de bu idi"

(Âyet: 5);

buradaki "*Kayyime*", "Kaaime" (yânî "Sâbit ve ayakta duracak olan ebedî dîn") ma'nâsınadır.

"*Dînu'l-kayyime*" terkîbinde Allah, dîni müennes olan bir şeye izâfe etti [835].

٤٨٢ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ حدّثنا غُنْدَرٌ حدّثنا شُعْبَةُ قال سَمِعْتُ قَتادَةَ عَنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ رضىَ اللّهُ عنه قال النبيُّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم لأُبَيِّ بنِ كَعْبٍ إنَّ اللّهَ أَمَرَنِى أَنْ أَقْرأَ عَلَيْكَ لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا قال وسَمَّانِى قال نَعَمْ فَبَكَى *

482-....... Şu'be şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten, ki Peygamber (S) Ubeyy ibn Ka'b'a hitâben:

— *"Şübhesiz Allah bana Lem yekûni'llezîne keferû sûresini sana karşı okumamı emir buyurdu"* dedi.

Ubeyy, Peygamber'e:

— Allah benim ismimi andı mı? diye sordu.

Peygamber:

— *"Evet andı"* buyurunca, Ubeyy ağladı [836].

٤٨٣ــ حدّثنا حَسَّانُ بنُ حَسَّانَ حدّثنا هَمَّامٌ عَنْ قَتادَةَ عَنْ أَنَسٍ رضى اللّهُ عنه قال قال النبيُّ صلى اللّهُ عليه وسلم لأُبَيٍّ إنَّ اللّهَ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ

---

835 *"Zâlike dînu'l-kayyime"*. Ve işte bu üç esâs: Dîni ihlâs ile Allah'a ibâdet, namâzı ikaame, zekâtı verme ayakta duracak dîndir. Yânî sâbit ve pâydâr kalacak olan milletin dînidir. Diğer ta'bîrle yukarıda zikri geçen sağlam kitâbların, doğru, bozulmaz, sâbit hakk kitâbların beyân ettiği dîndir. Demek olur ki, bu üç esâs, bütün hakk dînlerinin hiç değişmeyen en sağlam esâsıdır. Namâz ile zekât da îmândan sonra bütün ibâdetlerin üssü'l-esâsıdır; diğerleri fürû'dur. Bunların edâ sûreti i'tibâriyle tafsîlleri her peygamberin zamânına ve şerîatine göre değişebilirse de asıl salât ve zekât hepsinde sâbittir.

836 Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivâyeti Ubeyy ibn Ka'b'ın menkabeleri bâbı'nda geçmiştir.

الْقُرْآنَ قال أُبَيٌّ آللَّهُ سَمَّانِي لَكَ قال اللَّهُ سَمَّاكَ لِي فَجَعَلَ أُبَيٌّ يَبْكِي قال قَتادَةُ فانْبِئْتُ أَنَّهُ قَرَأَ عَلَيْهِ لَمْ يَكُنِ الذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الكِتابِ *

483-....... Hemmâm ibn Yahyâ, Katâde'den tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), Ubeyy'e hitâben şöyle:

— *"Allah bana sana karşı Kur'ân'ı okumamı emretti"* dedi.

Ubeyy:

— Allah benim ismimi Sana açıkça andı mı? diye sordu.

Peygamber:

— *"Allah senin ismini bana açıkça söyledi"* buyurdu.

Bunun üzerine Ubeyy ağlamağa başladı.

Katâde şöyle demiştir: Bana haber verildi ki, Peygamber, Ubeyy'e karşı ***"Lem yekûni'llezîne keferû min ehli'l-kitâbi"*** sûresini okumuştur.

٤٨٤ــ حدّثنا أَحْمَدُ بنُ أَبِي دَاوُدَ أَبُو جَعْفَرٍ المُنادِي **حدّثنا** رَوْحٌ **حدّثنا** سَعِيدُ بنُ أَبِي عَرُوبَةَ عنْ قَتادَةَ عنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال لأُبَيِّ بنِ كَعْبٍ إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أُقْرِئَكَ القُرْآنَ قال آللَّهُ سَمَّانِي لَكَ قال نَعَمْ قال وقدْ ذُكِرْتُ عِنْدَ رَبِّ العالَمِينَ قال نَعَم فَذَرَفَتْ عَيْناهُ *

484-....... Saîd ibnu Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) Ubeyy ibn Ka'b'a:

— *"Allah bana Kur'ân'ı sana okumamı emir buyurdu"* dedi.

Ubeyy:

— Allah benim ismimi Sana söyledi mi? dedi.

Peygamber:

— *"Evet* (söyledi)*"* buyurdu.

Ubeyy:

— Ben Âlemlerin Rabbi katında anılmış mı oldum? dedi.

Peygamber:

— *"Evet"* deyince, Ubeyy'in iki gözü yaş akıttı [837].

---

837 Bunlar da aynı hadîsin başka yollardan az farkla gelen rivâyetleridir. Müslim bunun bir rivâyetini Namâz'da ve Fadîletler'de getirmiştir.

Bu sûrenin Ubeyy'e okunması emri, şübhesiz ona öğretmek içindir. Bilhassa Ubeyy'e öğretilmesinin sebebi de, onun Kur'ân lafızlarını, edâ keyfiyyetlerini, kırâate âid özellikleri öğrenmeye ehemmiyet vermesidir. Başka bir sebeb de Kur'ân'ı onun ağzından öğrenmeye teşvîk olabilir. Kur'ân içinden bu sûrenin tahsîs buyurulması da, bunun İslâm Dîni'nin asıllarını, kaaidelerini ve en yüksek umdelerini veciz bir sûrette içine almış olmasıdır.

٩٩ـ سورة إذَا زُلْزِلَتِ الأَرْضُ زِلْزَالَهَا

99- "İzâ zulzileti'l-ardu zilzâlehâ" Sûresi

بِسْـــمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٣٥٧ـ باب قَوْلُهُ فمَنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ خيْرًا يَرَهُ . يُقالُ أوْحَى لَهَا أوْحَى إليْها ووَحَى لَها ووَحَى إليْها واحِدٌ

357- BÂB: YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ:

"Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor idiyse onu görecek" (Âyet: 7).

"*Evhâ lehâ*", "Evhâ ileyhâ", "Vahâ lehâ" ve "Vahâ ileyhâ" ma'nâda birdir, deniliyor [838].

٤٨٥ـ حدّثنا إسْماعِيلُ بنُ عبْدِ اللّهِ حدّثنا مالِكٌ عنْ زَيْدِ بنِ أسْلَمَ عنْ أبِى صالِحٍ السَّمَّانِ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنْهُ أن رسولَ اللّهِ ﷺ قال الخَيْلُ لِثَلاَثَةٍ لرَجُلٍ أجْرٌ ولِرَجُلٍ سِتْرٌ وعَلى رَجُلٍ وِزْرٌ فأمَّا الذِى لهُ أجْرٌ فَرَجُلٌ رَبَطَها فى سَبِيلِ اللّهِ فأطالَ لَها فى مَرْجٍ أوْ رَوْضَةٍ فَما أصابَتْ

---

838 Buna "ez-Zilzâl Sûresi, "ez-Zelzele Sûresi" de denilir. Bu isimler kıyâmet gününde Arz'ın kendi büyüklüğüne uygun şiddetli bir sarsıntı ile sarsılıp sallanmasını anlatan ilk âyetinden alınmıştır. Bu kıyâmet zelzelesinin çok büyük ve çok korkunç olacağı el-Hacc: 1, el-Vâkıa: 4-6'da ve daha başka sûrelerde beyân edilmiştir.

فى طِيَلِها ذٰلِكَ فى الْمَرْجِ والرَّوْضَةِ كانَ لهُ حَسَناتٍ ولَوْ أنَّها قطعَتْ طِيَلَها فاسْتَنَّتْ شَرَفًا أوْشَرَفَيْنِ كانَتْ آثارُها وأرْوَاثُها حَسَناتٍ لهُ وَلَوْ أنَّها مَرَّتْ بِنَهرٍ فَشَرِبَتْ مِنْهُ ولَمْ يُرِدْ أنْ يَسْقِيَ بِهِ كانَ ذٰلِكَ حَسَناتٍ لهُ فَهْىَ لِذَلِكَ الرَّجُلِ أجْرٌ ورَجُلٌ رَبَطَها تَغَنِّيًا وتَعَفُّفًا ولَمْ يَنْسَ حَقَّ اللّهِ فى رِقابِها ولا ظُهُورِها فَهْىَ لهُ سِتْرٌ ورَجُلٌ رَبَطَها فَخْرًا ورِئاءً ونِوَاءً فَهْىَ عَلى ذٰلِكَ وِزْرٌ فَسُئِلَ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم عنِ الحُمُرِ قال ما أنْزَلَ اللّهُ علَىَّ فِيها إلاَّ هٰذِهِ الآيَةَ الفاذَّةَ الجَامِعَةَ فمَنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ خيْرًا يَرَهُ ومَنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ »

485-....... Bize Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da Ebû Sâlih es-Semmânî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

— *"Atlar şu üç kimseye âid olur: Bir kimse için ecirdir, bir kimse için ihtiyâcına bir perdedir, bir kimse üzerine de bir günâhtır. At kendisi için ecir ve sevâb olan kimseye gelince, o atını Allah yolunda* (cihâd için) *bağlamıştır, atın bağını da bol otlu geniş bir sâhada veyâ çayırlıkta uzatmıştır. Bu bol otlu sâhadan veyâ çayırlıktan atın bu uzun ipinde iken yediği her ot, sâhibi için birer hasenedir, iyiliktir. Hele bir de atın ipi kopsa da şahlanarak bir veyâ iki yükseklik -yâhud bir iki mil kadar- neşât ile koşsa, yerde tırnaklarının bıraktığı izleri ve onun gübreleri de sâhibi için haseneler olur. Bir de hayvan bu arada bir nehre uğrayıp da ondan içerse -sâhibi sulamak istememiş olsa bile- bu su da sâhibi için haseneler, iyilikler olur. İşte cihâd için bağlanan bu gazâ atı, sâhibi için büyük bir ecirdir.*

Bir kimse de atını halka muhtâc olmamak, iffetini korumak için bağlar da sonra bu kimse gerek hayvanların üzerindeki Allah hakkını, gerek arkalarına tâkatlerinden fazla yüklememeyi unutmazsa, bu at da o kimse için (fakîrliğe karşı) *bir perdedir.*

Bir kimse de atını öğünmek için, gösteriş için ve müslümânlara düşmanlık için bağlarsa, bu hayvan da onun üzerine büyük bir vizrdir".

Rasûlullah'a merkeblerden soruldu da, O:

— *"Onlar hakkında Allah bana her hükmü toplayıcı bir vecîze olan şu âyetten başka birşey indirmedi:* ***Her kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor idiyse onu görecek; kim de zerre ağırlığınca bir şerr yapıyor idiyse onu görecek*** (Âyet: 7-8)" [839].

---

839 Hadîsin başlığa uyğunluğu, sonundaki âyeti içine almasındadır. Buhârî bunun

٣٥٨ـ بابٌ ومنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

358- BÂB:

"Kim de zerre ağırlığınca şerr yapıyor idiyse onu görecek"

(Âyet: 8)

٤٨٦ـ حدّثنا يَحْيَى بنُ سُلَيْمانَ قال حدّثني ابنُ وهْبٍ قال أخبرني مالِكٌ عنْ زَيْدِ بنِ أَسْلَمَ عنْ أبي صالِحٍ السَّمَّانِ عنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللَّهُ عنهُ سئِلَ النبيُّ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم عنِ الحُمُرِ فقال لَمْ يُنْزَلْ عليَّ فِيها شَيْءٌ إلاَّ هٰذِهِ الآيَةُ الجَامِعَةُ الفاذَّةُ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ خيْرًا يَرَهُ ومَنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ *

486-....... İbnu Vehb şöyle dedi: Bana Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da Ebû Sâlih es-Semmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber'e eşeklerden sorulduğunda şöyle buyurmuştur: *"Eşekler hakkında bana her hükmü toplayıcı bir vecîze olan şu âyetten başka birşey indirilmedi: **Her kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor idiyse onu görecek, kim de zerre ağırlığınca bir şerr yapıyor idiyse onu görecek**"* [840].

---

bir rivâyetini Şirb'de, bir rivâyetini Cihâd'da, bir rivâyetini de Peygamberlik Alâmetleri'nde getirmiştir.

840 Bu da başka bir yoldan, aynı kıssa hakkında hadîsin kısaltılmış bir rivâyetidir.

١٠٠ـ سورة والعاديات
100- "Ve'l-âdiyâti" Sûresi [841]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال مُجاهِدٌ الكَنُودُ الكَفُورُ يُقالُ . فأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا رَفَعْنَ بِهِ غُبارًا لِحُبِّ الخَيْرِ مِنْ أَجْلِ حُبِّ الخَيْرِ : لَشَدِيدٌ لَبَخِيلٌ ويُقالُ لِلْبَخِيلِ شَدِيدٌ . حُصِّلَ مُيِّزَ *

Mucâhid şöyle demiştir:
"*Muhakkak insan, Rabb'ine karşı çok nankördür*" (Âyet: 7); buradaki "*el-Kenûd*", "el-Kefûr" (yânî "Çok nankör") ma'nâsınadır.
Şöyle deniliyor:
"*Fe-eserne bihi nak'an*", "Derken orada bir toz yükseltenlere" ma'nâsınadır. "*Li-hubbi'l-hayri*", "Mal sevgisinden dolayı"; "*Le-şedîdun*", "Pek cimridir" ma'nâsınadır. Ve cimri kişi için "Şedîd" ta'bîri söylenir.
"*Göğüslerde ne varsa onlar da derlenip toparlandığı zamân*" (Âyet: 10); buradaki "*Hussıle*", "Ayrılıp seçildiği zamân" ma'nâsınadır.

---

841 "*And olsun o harıl harıl koşanlara, o çakarak ateş çıkaranlara, sabahleyin baskın yapanlara*" (Âyet: 1-3).

Bu sûre dahî Arz'ın zelzelesi ma'nâsında olan ve bir kıyâmet gününü andıran harb hareketlerini ve kuvvetlerini hatırlatmakla, hayır ve şerr amellerin görünüşü hemgâmını bir nevi' tavzîh etmektedir.

١٠١ـ سورة القارعة

101- el-Kaaria Sûresi[842]

بِسْــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

كالفَرَاشِ المَبْثُوثِ كغَوْغاءِ الجَرَادِ يَرْكَبُ بَعْضُهُ بعْضًا كذَلِكَ النَّاسُ
يُجُولُ بَعْضُهُمْ فى بعْضٍ . كالْعِهْنِ كالْوَانِ العِهْنِ : وقَرَأ عبْدُ اللّهِ كالصُّوفِ *

"O gün insanlar yaygın pervâneler gibi olacak. Dağlar atılmış renkli yünler gibi olacak" **(Âyet: 4-5); buradaki *"Ke'l-ferâşi'l-mebsûs"*, "Birbiri üzerine binen çekirge dalgaları gibi" demektir. İnsanlar işte bunun gibi o gün bâzıları bâzıları içinde dolaşır durur. *"Ke'l-ihni'l-menfûşi"*, "Renkli yünlerin didilmişleri gibi". Abdullah ibn Mes'ûd bu *"Ke'l-ihni"* lafzını *"Ke's-sûfi"* şeklinde okudu.**

---

842 ***"Dehşetiyle kalbleri vuracak olan; nedir o dehşetiyle kalbleri vuracak olan? O dehşetiyle kalbleri vuracak olanı sana bildiren nedir?"*** (Âyet: 1-3). Lâm ile ***"el-Kaaria"*** da kıyâmetin isimlerinden olmuştur. ***"el-Kaaria"***, "Kıra" maddesinden fâil isimdir ki, şiddetli bir ses çıkararak çarpıcı, vurucu belâ yânî kıyâmet demektir.

١٠٢ـ سورة ألهاكم

102- "Elhâkumu't-tekâsuru" Sûresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال ابنُ عبَّاسٍ التَّكاثُرُ مِنَ الأمْوَالِ والأوْلادِ

"Sizi çoklukla böbürleniş oyaladı, tâ kabirleri ziyâret edişinize kadar"

(Âyet: 1-2);

İbn Abbâs:

"*et-Tekâsur*", mallarda ve çocuklarda yapılan çokluk yarışıdır, demiştir [843].

---

843 İbn Abbâs'ın bu tefsîri şu âyetin ma'nâsına uygundur: ***"Bilin ki*** (âhiret kazancına yer vermeyen) ***dünyâ hayâtı ancak bir oyundur, bir eğlencedir, bir süstür, aranızda bir öğünüştür. Mallarda ve çocuklarda bir çokluk yarışıdır..."*** (el-Hadîd: 20).

Şu hadîs de insandaki doymazlığı belirtir:

"Âdem oğlunun iki vâdî dolusu malı olsa, üçüncü bir vâdî daha temennî ederdi, Âdem oğlunun karnını ancak toprak doldurur. Sonra Allah tevbe edene kabûl ile nazar buyurur" (Müslim, Tirmizî).

١٠٣ـ سورة والعصر

103- "Ve'l-asri" Sûresi

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال يَحْيَى الدَّهْرُ أقْسَمَ بِهِ

[*"And olsun asra ki, muhakkak insan kesin bir ziyândadır. Ancak îmân edenlerle güzel güzel amellerde bulunanlar, bir de birbirine hakkı tavsiye ve sabrı tavsiye edenler böyle değildir"*]

(Âyet: 1-3).

Yahyâ ibn Ziyâd el-Ferrâ:
"*el-Asr*", "*ed-Dehr*"dir (yânî, âlemin başlangıcından son bulmasına kadar olan müddettir); -acîbeleri ve ibretleri şâmil bulunması sebebiyle- Allah bununla yemîn etti, demiştir [844].

---

844 Bu sûre gâyet sâde ve kısa olmakla berâber, geçen sûrelerin bütün nasîhatlerini özetleyen bir cem'iyyeti hâizdir. Kendilerini çokluk yarışı aldatmayan kimselerin hâllerini beyân ile ***"Sonra and olsun o gün elbet ve elbet ni'metlerden sorulacaksınız"*** (et-Tekâsür: 8) âyetinin tefsîrini de içine aldığı için, ondan sonraya konmuştur.

İmâm Şâfiî: Başka birşey inmeseydi, Kur'ân'dan bu sûre insanlara yeterdi; bu, Kur'ân'ın bütün ilimlerini şâmildir, demiştir.

Asr'ı böyle "***Dehr***" ve "Zamân" ma'nâsına hamletmek, en umûmî ve en şumûllü ma'nâsı olmak i'tibâriyle, diğer ma'nâların fâidelerini de şâmil olabilecektir...

Hani Ashâb-ı Kirâm ayrılalım, derlerken,
Mutlaka "Sûre-i ve'l-Asr"ı okurmuş, bu neden?
Çünkü meknûn o büyük sûrede esrâr-ı felâh:
Başta îmân-ı hakîkî geliyor, sonra salâh,
Sonra hakk, sonra sebât, işte kuzum insanlık.
Dördü birleşti mi yoktur sana hüsrân artık.

(M. Âkif, *Safahât*, s. 419)

١٠٤ـ سورة وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ

104- "Veylun li-kulli humezetin" Sûresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

الحطمة إسْمُ النَّارِ مِثْل سَقَرَ ولَظَى

[*"Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi ve ayıplamayı âdet edinen her kişinin vay hâline! Ki o, malı yığıp tekrar tekrar sayandır. Malı hakîkaten kendisine ebedî hayât vereceğini sanır o. Hayır. O, and olsun Hutame'ye atılacak. O Hutame'nin neydiğini sana bildiren ne? O, Allah'ın tutuşturulmuş bir ateşidir ki, tırmanıp yüreklerin tâ üstüne çıkacaktır"* (Âyet: 1-7).**]**

Buradaki *"el-Hutame"*, *"Sekar"*
(el-Kamer: 48; el-Müddessir: 26-27)
ve *"Lazâ"*
(el-Leyl: 14; el-Maâric: 15)
gibi "Ateş"in ismidir [845].

---

845 ***Hutame,*** önüne geleni kırıp geçirmek, yalayıp yutmak âdeti olduğundan bir adına da *"Hutama"* denilmiş olan cehennemin isimlerindendir. *Mevlîd*'de "Korkarım ki yerleri ola tamu" denildiği gibi, eski Türkçelerde *"Cehennem"*'e *"Tamu"* denildiğinden, burada *"Hutame"*'yi *"Tamu"* diye tercüme etmek de yakışabilir. Lâkin bu ateşin diğer ateşlere benzemeyen bambaşka bir ateş olduğu anlatılmak üzere, tehvîl için şöyle buyuruluyor: ***"Ve edrâke ma'l-Hutame = Bildin***

---

mi Hutame ne?" Yâhud: "Ne dehşetli Hutame!". *"Nâru'llahi":* -O Allah'ın ateşi, Allah ateşidir- yânî ma'lûm olan ateşlerle mukaayese edilmeyecek derecede öyle celâlli ve fevkalâde büyük bir ateş ki, *"el-Mu'kade"*, îkaad olunmuş, Allah'ın emriyle yakılmış, tutuşturulmuştur. Ebediyyen sönmek bilmez... Öyle tutuşturulmuş bir ateş ki *"Tattalıu ale'-l-ef'ide":* Yüreklerin, kalblerin içi, merkezi demek olan fuâdların, yânî idrâk mahalli olan gönüllerin üstüne çıkar. Tenden geçer rûhlara, ma'neviyâta muttali' olur, çatar, sarar, canlar yakar. Gerçi onları öldürmez: *"O arada hem ölmeyecek, hem dirilmeyecek"* (Tâhâ: 74; el-A'lâ: 13) olur. Lâkin uzanır, sarar, azâb eder.

Ittılâ', bir şeyin üzerine çıkmaktır. İlmî olan *Ittılâ'* ve *Mutâlaa* bundan alınmıştır. *"Gönüllerin üzerine"* ta'bîri, belli ki dimâğı da içine alır. Ateşin böyle hayâtın merkezi olan kalblerin içini bütün üzerinden sarması, onların üzerine çıkması azâbın şiddetini ve kuşatmasını belîğ bir beyândır... (*Hakk Dîni,* VIII, 6092-6094).

١٠٥ـ سورَةُ أَلَمْ تَرَ

105- "Elem tere" Sûresi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

قال مُجاهِدٌ أَلَمْ تَرَ أَلَمْ تَعْلَمْ : قال مُجاهِدٌ أبابيلَ مُتَتابِعَةً مُجْتَمِعَةً :

وقال ابنُ عبَّاسٍ مِنْ سِجِّيلٍ هِىَ سَنْكِ وكِلْ*

[*"Rabb'inin fil sâhiblerini nasıl ettiğini görmedin mi? O, bunların kötü plânlarını boşa çıkarmadı mı? O bunların üzerlerine sürü sürü kuşlar göndermedi mi? Ki bunlar onlara pişkin tuğladan taşlar atıyorlardı. Derken onları yenik ekin yaprağı gibi yapıverdi"* (Âyet: 1-5).]

Mucâhid: Buradaki *"Elem tere"*, *"Elem ta'lem"* (yânî "Bilmedin mi?") ma'nâsınadır demiştir. Yine Mucâhid: Buradaki *"Ebâbîl"*, "Alay alay, bölük bölük, birbiri ardınca, katar katar, toplu toplu kuş sürüleri" ma'nâsınadır demiştir [846].

---

846 ***Ru'yet,*** basariyye'den istiâre olarak kalbî ru'yettir, yânî gözünle görmüş gibi muhakkak bilmiyor musun? Yâ Muhammed! Çünkü söylenecek olan Fîl sâhibleri vak'ası, o vakit onu gözleriyle gören şâhidleri henüz çoklukla mevcûd, hattâ o zamâna yetişmiş yedi muallaka şâirlerinden olup yüzaltmış sene kadar ömür süren Lebîd gibi kimseler hayâtta oldukları gibi, aynı zamânda bir târîh başlangıcı olarak herkesce de mütevâtiren ma'lûm bir vak'a bulunuyordu. Hattâ fili çekenlerden iki kişinin kötürüm, a'mâ olarak kalıp Mekke'de dilendiklerini gör-

İbn Abbâs:
"*Min siccîl*", "Senk" ile "Kil" kelimelerindendir, demiştir [847].

düm diye Hz. Âişe'den rivâyet dahî vardır. Bu sebeple o zamân vak'ayı görmüş bulunan herhangi bir kimseye veyâ hitâb umûmî olmak dahî mümkin ise de, Peygamber'e hitâb olması daha zâhirdir. Zîrâ bu vak'a Peygamber'in doğumuna mukaddime olan ilâhî âyetlerden olduğu ve Kur'ân'a ilk muhâtab olan Peygamber olduğundan, bilhassa "***Rabbike***" hitâbı da ona karînedir.

847 Bâzı müfessirler, bunun Fârisî iki kelime olup Arab'ın bir kelime yapmış olduğunu zikretmişlerdir. *"Senc ü Cil"*, yânî *"Hacer ü tîn"*. Fî'l-vâki' İbn Cerîr ve diğerleri de İbn Abbâs'tan *"Siccîl"*, Fârisî olan *"Seng-gil"* muharrefidir. *"Seng"*, *"Taş"*, *"Gil"*, "Çamur" demek olduğunu rivâyet etmişlerdir. Buna göre "Kiremit gibi çamurdan taşlaşmış taş" demek olup, Arab bunu bir kelime yaparak, katı, sert ma'nâsına kullanmıştır.

١٠٦ــ سورة لإيلاف قريش

106- "Li-iylâfi Kureyşin" Sûresi

بِسْــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال مُجاهِدٌ لإيلَافِ أَلِفُوا ذٰلِكَ فَلاَ يَشُقُّ عَلَيْهِمْ فِي الشِّتَاءِ الصَّيْفِ
وآمَنَهُمْ مِن كلِّ عَدُوِّهِمْ فى حَرَمِهِمْ *
قال ابنُ عُيَيْنَةَ لإِيلاَفِ لِنِعْمَتِي عَلَى قُرَيْشٍ

[*"Kureyş'i emniyet ve selâmete, kış ve yaz kendilerini seyr ve seferde esenliğe kavuşturduğundan dolayı, şu Beyt'in Rabb'ine ibâdet etsinler; onları açlıktan doyuran, kendilerine korkudan emînlik verendir O"* (Âyet: 1-4).]

Mucâhid:

"*Li-iylâfi Kureyşin*", "Kureyş öteden beri bu yolculuklara ülfet edip alıştılar da artık kışta ve yazda yaptıkları bu seferler kendilerine meşakkat olmuyordu" demektir.

"*Ve âmenehum*", "Allah onları kendi haremleri içinde her bir düşmanlarından emîn kıldı" ma'nâsınadır, demiştir [848].

848 *Li-iylâf*, çeşitli okunuşlarının hepsi de *"İlf"* ve *"Ülfet"*tendir. Nitekim *Kaa-*

Sufyân ibn Uyeyne: "*Li-iylâfi*", "Kureyş üzerindeki ni'metlerim sebebiyle alıştırılmasından dolayı" ma'nâsınadır, demiştir [849].

---

mûs'ta şöyle der: Tenzîlde *İylâf* ahd ve hufâre ile icâzeye benzer, yâni ahd ve emân ve korkunç yoldan yolcuların emniyet ve selâmetle gidip gelmeleri zımnında yasakçılık ve himâye tarzında verilen icâzet (=pasaport), geçirtme ruhsatiyesine benzer, emir ve taahhüddür. Bunda Kureyş'e izâfeti fâiline izâfet olmak zâhirdir. ***İylâfi Kureyşi:*** Kureyş'i alıştırmak, ısındırmak, Kureyş'in alıştırılması, alışması demek olabileceği gibi, Kureyş'in birbiriyle yâhud başkalarıyle ahidleşmesi, andlaşması, anlaşması, ülfet etmesi veyâ ettirilmesi ma'nâlarını da ifâde eder...

Allah'ın onlar üzerinde sayısız ni'metleri vardır. Eğer bu ni'metlerden dolayı ibâdet edemezlerse, bâri seyr ve seferde nâil oldukları emînlikten ötürü kulluk etsinler. Kureyş Ka'be'nin sâkinleri ve bekçileri oldukları için, komşu memleketler halkı tarafından onların serbestçe seyr ve seyâhatlerine, bilhassa kışın Yemen'e, yazın Şâm'a selâmetle gidip gelmelerine, o memleketlerin başkanları tarafından resmen müsâade edilmiş, bu sâyede onlar rızıklarını ve ticâretlerini her kavimden ziyâde sağlamışlar (Beydâvî, *Medârik, Celâleyn, Kaamûs*).

Buradaki açlık ve doyum hakkında üç görüş vardır:

a. Birisi İbrâhîm Peygamber'in duâsına işâret olmasıdır: İbrâhîm: 38.

b. İkincisi, yine bu duânın semeresi ve Beyt'in bereketi olarak Kureyş'in yaz ve kış ticâret seferlerine alıştırılması vâsıtasıyle o muhîtte tabiî olması gereken açlıktan korunmuş olmalarıdır.

c. Üçüncüsü de Yûsuf'un seneleri gibi süren şiddetli kıtlıklara işâret olduğu söylenmiştir.

849 Sufyân'ın bu tefsîri Ebû Zerr rivâyetinde buradadır; doğru olan da budur. Bâzı rivâyetlerde ise bu "Erâeyte Sûresi" başlığının altındadır.

١٠٧ـ سورة أرأيت

107- "Eraeyte" Sûresi [850].

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال مُجاهِدٌ يَدُعُّ يَدْفَعُ عنْ حقِّهِ يُقالُ هُوَ مِنْ دَعَعْتُ يُدَعُّونَ يُدْفَعُونَ . ساهُونَ لاهُونَ : والماعُونُ المَعْرُوف كُلُّهُ . وقال بَعْضُ العَرَبِ الماعُونُ الماءُ : وقال عِكْرِمَةُ أعْلاَها الزَّكاةُ المَفْرُوضَةُ وأدْناها عارِيَّةُ المَتاعِ *

[*"Dîni yalan sayanı gördün mü? İşte yetîmi şiddetle iten, yoksulu doyurmayı teşvîk etmeyen odur. İşte (bu vasıflarla berâber) namâz kılanların vay hâline ki, onlar namâzlarından gâfildirler, onlar gösterişçilerin tâ kendileridirler. Onlar zekâtı da men' ederler"* (Âyet: 1-7).]

Mucâhid şöyle demiştir:

Buradaki *"Yedu'u'l-yetîme"*, "Yetîmi hakkından şiddetle def' eder, iter" ma'nâsınadır. Bu ta'bîrin "İttim" demek olan "Daa'tu"dan olduğu söylenir. *"O gün onlar cehennem ateşine itilip kakılırlar"* (et-Tûr:

---

850 Buna *"Mâûn Sûresi, "Dîn Sûresi"* de denilir.

Mâûn zekâta, atıyye ve ihsâna ve az çok menfâati bulunan herhangi birşeye, konu komşu arasında âriyet olarak verilip alınan çanak, çömlek, kap kacak, sofra, balta, kürek gibi ev metâ'ları, âletlerine denir. Bâzıları da aslı iâne ve yardım demek olan *"Me'ûnet"*tir, demiş, diğer bâzıları da iâne ma'nâsına *"Avn"*dan mef'ûl isim olup *"Me'vûn"* iken bu vezne döndürülmüştür, demiştir.

13) **kavlindeki** ***"Yuda'ûne"*** **de "İtilip kakılırlar" ma'nâsınadır.**

"Onlar namâzlarında sehvedicidirler, yanılıcıdırlar"**, "Oyalanıcı, eğlenicidirler -namâzın ehemmiyetinden gaflet edip onu gereği gibi ciddî kılmayanlardır-" ma'nâsınadır.**

"el-Mâûn"**, ma'rûf olan iyilik cinsinin hepsidir. Arablar'ın bâzısı:** ***"el-Mâûn"*****, "Su"dur, demiştir.**

İkrime de: ***"Mâûn"*****'un en yükseği, farz kılınmış olan zekâttır. En aşağısı ise faydalanılacak şeyleri âriyeten vermektir, demiştir [851].**

851 Bu sûrede onların rûh hâletleriyle hüviyetlerini tanıtmak ve öylelerin huylarındaki düşkünlüklerden mü'minleri sakındırmak için dikkat çekilmiştir... Dînin rûhu Allah'ın emrine ihlâs ile ta'zîm ve bütün havl, kuvvet, cezâ ve mükâfâtı O'ndan bilerek, O'nun nâmına halkına şefkat esâsında toplanır. Onun için Kur'ân'da îmândan sonra sâlih amellerin esâsı olmak üzere namâz ve zekât berâber zikrolunagelmiştir. Böyle iken dîndâr geçinen birtakım kimseler vardır ki, namaz kılar görünürler de sâde onunla bütün dînî vazîfelerini îfâ edivermiş gibi farzederek yanılırlar, zekât gibi diğer vazîfelere ehemmiyet vermez, kaçınırlar...

١٠٨ــ سورة إنَّا أعْطَيْناكَ الكَوْثَرَ

108- "İnnâ a'taynâke'l-kevser" Sûresi

بِسْــــمِ اللّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال ابنُ عَبَّاسٍ شانِئَكَ عدُوَّكَ *

[*"Biz verdik sana hakîkatte Kevser. Sen de Rabb'in için namâz kıl, kurbân da kesiver. Doğrusu sana buğz edendir ebter"* (Âyet: 1-3).] [852]

İbn Abbâs:
"*Şânieke*", "Aduvveke" (yânî "Sana düşmanlık eden") ma'nâsınadır, demiştir.

٤٨٧ــ حدّثنا آدَمُ حدّثنا شَيْبانُ حدّثنا قَتادَةُ عنْ أنسٍ رضى اللّهُ عنه

852 Buna *"Nahr Sûresi"* de denilir. Bu ismi Bıkâî ve Şihâb açıkça söylemişlerdir. Kur'ân'da sâdece üç âyetten ibâret üç sûre vardır: *"Ve'l-Asri"*, *"el-Kevser"*, *"en-Nasr"* Sûreleri. Bunlar içinde en kısası *"el-Kevser Sûresi"*dir. Kelime ve harf sayısına göre *Kevser* en kısalarıdır. *"el-Asr Sûresi"* ondört kelime ve altmışsekiz harfli olduğu hâlde *"Kevser"*, on kelimeli, kırkiki harflidir. Bu sebeble *"Kevser"*'in bütün Kur'ân sûrelerine nisbetle bir seçkinliği, bir özelliği vardır.
Kevser, asıl lugatte çokluk demek olan *"Kesret"*'ten, cevher gibi fev'al vezninde vasıf veyâ isim olup, kesreti ifrât derecede olan, yânî çok, pek çok, gâyet çok şey demektir. *Kaamûs*'ta da *Kevser,* herşeyin çoğu, birbirine sarılıp burulmuş olan çok toz, İslâm ve peygamberlik,... ve nehir ma'nâsınadır, ve cennette mahsûs bir nehir adıdır ki, cennetin bütün ırmakları ondan şu'belenir, Kevser Sûresi bunu içirir demiştir.

قال لَمَّا عُرِجَ بالنبىِّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم إلى السَّماءِ قال أَتَيْتُ عَلَى نَهَرٍ حافَتاهُ
قِبابُ اللُّؤْلُؤِ مُجَوَّفًا فَقُلْتُ ما هٰذَا ياجِبْرِيلُ قال هٰذَا الكَوْثَرُ *

487-....... Katâde tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) semâya yükseltildiği zamân (gördüklerini) anlatırken şöyle buyurmuştur: *"Ben bir ırmak üzerine götürüldüm. Onun iki taraf sâhili, içleri boşaltılmış olarak hâlis inci kubbelerdi.*

— *Yâ Cibrîl, bu nedir? diye sordum.*

O da:

— *İşte bu Kevser'dir! diye cevâb verdi"* [853].

٤٨٨ـ حدّثنا خالِدُ بنُ يَزِيدَ الكاهِلِيُّ حدّثنا إسْرَائِيلُ عنْ أَبِي إِسْحاقَ
عنْ أَبِي عُبَيْدَةَ عنْ عائِشَةَ رضى اللّهُ عنها قال سألْتُها عنْ قَوْلِهِ تعالى إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ
الكَوْثَرَ قالَتْ نَهَرٌ أُعْطِيَهُ نَبِيُّكُمْ صلى اللّهُ عليه وسلم شاطِئَاهُ عَلَيْهِ دُرٌّ مُجَوَّفٌ
آنِيَتُهُ كَعَدَدِ النُّجُومِ رَواهُ ذَكَرِيَّاءُ وأبُو الأَحْوَصِ ومُطَرِّفٌ عنْ أبِى إسْحاقَ *

488-....... İsrâîl ibn Yûnus, Ebû İshâk'tan; o da Ebû Ubeyde (Âmir ibn Abdillah ibn Mes'ûd)dan; o da Âişe(R)'den tahdîs etmiştir. Ebû Ubeyde: Ben, Yüce Allah'ın ***"Biz hakîkatte sana Kevser'i verdik"*** kavlinden sordum. Âişe:

— Kevser muazzam bir ırmaktır ki, Peygamberiniz(S)e bahşedilmiştir. Onun iki taraf sâhili üzeri, içi boşaltılmış hâlis incidir. Bu ırmağın bardakları yıldızlar sayısıncadır, dedi.

Bu hadîsi Zekeriyyâ ibnu Ebî Zâide, Ebu'l-Ahvas ve Mutarrıf da Ebû İshâk'tan rivâyet etmişlerdir.

---

853 Hadîsin başlığa uygunluğu apaçıktır.

Kevser'in tefsîri hakkında birkaç görüş sıralanmıştır:

a. Kevser, buradaki iki hadîste bildirildiği üzere cennette bir ırmak veyâ havzdır.

b. İkrime'den rivâyet edildiği üzere Kevser, peygamberliktir. Zîrâ Peygamber, "Dâreyn hayırlarını", yânî hem dünyâ, hem dîn saâdetini; hem umûmî başkanlığı toplayan ve bundan dolayı hem başlangıç bakımından Rahmânî atâ, hem de sonuç bakımından Rahmânî atâ'yı hâizdir, çok hayırdır. ***"Kime de hikmet verilirse muhakkak ki, ona çok hayır verilmiştir"*** (el-Bakara: 269) diye çok hayır olduğu beyân buyurulan hikmetin en yüksek derecesidir...

c. Ümmetin âlimleridir.

d. Tâbi'lerin çokluğudur. Allah ona o kadar çok hayırlı sebebler ve tâbiler ihsân etmiştir ki, cennet ehlinin yarısından çoğu O'nun ümmetinden olacağı sahîh hadîslerde va'd edilmiştir.

e. Peygamber'in çocuklarının çokluğu, neslinin devâmıdır.

٤٨٩ــ حدّثنا يَعْقُوبُ بنُ إبْرَاهِيمَ حدّثنا هُشَيْمٌ حدّثنا أبُو بِشْرٍ عَنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما أنهُ قال فى الكَوْثَرِ هُوَ الخَيْرُ الَّذِى أعْطاهُ اللّهُ إيَّاهُ : قال أبُو بِشْرٍ قُلْتُ لِسَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ فإنَّ النَّاسَ يَزْعُمُونَ أنَّهُ نَهَرٌ فى الجَنَّةِ فقال سَعِيدٌ النَّهَرُ الَّذي فى الجَنَةِ مِنَ الخَيْرِ الَّذِى أعْطاهُ اللّهُ إيَّاهُ *

489-....... Bize Ebû Bişr, Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) Kevser hakkında: O da Allah'ın Peygamber'ine vermiş olduğu hayırdır, demiştir.

Ebû Bişr dedi ki: Ben, Saîd ibn Cubeyr'e:

— İnsanlar Kevser'in cennette bir ırmak olduğunu söylüyorlar, dedim.

Bunun üzerine Saîd ibnu Cubeyr:

— Cennette bulunan o nehir de Allah'ın kendi Peygamber'ine vermiş olduğu hayırdandır, dedi [854].

---

854 Bu hadîslerin de başlığa delâleti meydanda olup, aynı ma'nâyı kuvvetlendirmekte ve Kevser'in çokluk ma'nâsını te'kîdli olarak ortaya koymaktadır.

Şimdi burada şöyle bir suâl hatıra gelebilir: ***Kevser***'in cennette bir nehir olduğu hakkındaki hadîsler sahîh ve hattâ selef ve halefte tevâtüre yakın bir derecede meşhûr iken, doğrudan doğruya Rasûlullah'tan sâbit olan bu tefsîre karşı diğer ma'nâ ve ihtimâllerden bahsetmek nasıl câiz olur? Ve bunca müfessirler böyle çeşitli görüşlere nasıl gidebilirler?

Buna cevâb *Çok hayır* ma'nâsının kesinlik ve şumûlü ile berâber, hadîslerin bir misâl ile tefsîr olması ihtimâlidir. Şöyle ki, hadîsin birinde *"Onda çok hayır vardır"* denilmesinden de anlaşıldığı üzere *"Çok hayır"* ma'nâsı, lafzın esâslı anlamı olduğu ve âyette ***"el-Kevser"***'in lâm'ı ahde hamlolunduğu takdîrde dahî bu anlamın subûtunda tereddüde yer olmadığı gibi, hadîslerin de mutlak olan i'tâyı yalnız âhirete tahsîs ma'nâsına olmayıp, ***Kevser***'in yalnız akıl ile bilinmesi kaabil olmayan ve ancak müşâhede ve peygamberlik haberiyle bilinebilecek olan en mühim bir misâli ile tefsîr kabîlinden olması muhtemel bulunduğundan, müfessirler lafzın ma'kûl olan bütün ihtimâllerini de düşündürmek üzere *"Çok hayır"* mefhûmu üzerinde diğer birçok misâllerini de tefsîr siyâkında zikretmeyi vazîfe bilmişlerdir... (*Hakk Dîni*, VII, 6187).

١٠٩ـ سورَةُ قُلْ ياأَيُّها الكافِرُونَ

109-"Kul yâ eyyuha'l-kâfirûne" Sûresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

يُقالُ لَكُمْ دِينُكُمْ الكُفْرُ ولِىَ دِينِ الإِسْلاَمُ ولَمْ يَقُلْ دِينى لأَنَّ الآياتِ بالنُّونِ فَحُذِفَتِ الياءُ كَما قال يَهْدِينِ ويَشْفِينِ . وقال غَيْرُهُ لاأَعْبُدُ ماتَعْبُدُونَ الآنَ ولاَ أُجيبُكُمْ فِيما بَقِىَ مِنْ عُمُرِى ولاَ أَنْتُمْ عابدُون ماأعبُدُ وهُمُ الَّذِينَ قال ولَيَزِيدنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ ما أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيانًا وكُفْرًا *

[***"De ki:***
Ey kâfirler, tapmam sizin taptığınıza
Siz ki tapmıyorsunuz benim taptığıma
Ben de tapıcı değilim sizin taptığınıza
Size dîniniz, bana dînim" (Âyet: 1-6)

(-Mehmed Âkif-] 855

---

855 Buna *"Mukaşkışe Sûresi"* de denilir, illetlerden iyileştirmek demek olan *"Kaşkaşe"*den türemiş olup şirk ve nifâk derdlerinden berî kılan ma'nâsına *"Muberrie"* demektir. *"Kaşkaşe"*, Türkçemizde def' etmek, kovalamak ma'nâsına kışkışlamak ile de tercüme olunsa yakışmaz değildir.

Buna *"İbâdet Sûresi"* de denilmiş olduğu gibi *"İhlâs Sûresi"* de denilir. Ondan dolayı ***"Kul huve'llâhu ahad"*** ile *"İhlâsayn"* yânî *"İki İhlâs"* ta'bîr olunur. Nitekim Rasûlullah'ın sabâh ve akşâm namâzlarının sünnetlerinde bu iki sûreyi okuduğunu bildiren İbn Umer'den ve Âişe'den gelen hadîslerde bunlara *"İhlâsayn"* denildiği de görülür.

Burada "*Sizin dîniniz size*", yânî "Küfr size"; "*Benim dînim de bana*", yânî "İslâm dîni de bana"dır, buyuruluyor. Yüce Allah burada "*Dînî*" şeklinde aslıyle söylemedi. Çünkü bundan önceki âyetlerin sonları hep nûn harfiyledir. Âyet sonlarının birbirine uygun olması için "Dînî"nin sonundaki yâ zamîri hazf edilmiştir. Nitekim şu âyetlerde de "*Yehdîn*" ve "*Yeşfîn*" şeklinde böyle yâ zamîrini hazf ile söylemiştir:

"*(O Rabb) ki beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir. Bana yediren, bana içiren O'dur. hastalandığım zamân bana şifâ veren O'dur. Beni öldürecek, sonra beni diriltecek olan O'dur*" (eş-Şuarâ: 78-81).

Başkası da (yânî Ferrâ'dan başkası da) şöyle dedi: Ben, şimdi sizin ibâdet etmekte bulunduğunuz şeylere ibâdet etmem. Ömrümden kalan süre içinde de tapmakta olduklarınıza tapmam için yaptığınız çağrıda da sizlere icâbet etmem. Sizler benim ibâdet etmekte olduğuma ibâdet ediciler değilsiniz. Onlar öyle kimselerdir ki, Allah onlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"*... And olsun sana Rabb'inden indirilen (bu Kur'ân) onlardan birçoğunun taşkınlığını ve gâvurluğunu artıracaktır. O hâlde o kâfirler gürûhuna karşı gamlanma*" (el-Mâide: 68) [856]

Keşşâf sûreye şöyle ma'nâ vermiştir: "Ben müstakbelde benden istediğinizi, o ilâhlarınıza ibâdeti yapmam, siz de müstakbelde o benim sizden istediğimi, benim ilâhıma ibâdeti yapacak değilsiniz. Ve ben sizin taptıklarınıza geçmişte bile aslâ tapmadım, yânî Câhiliyye'de bile benden putlara ibâdet bilinmemiştir, o hâlde o benden İslâm'da nasıl ümîd olunabilir! Siz de benim ibâdet eylemekte olduğum ma'bûduma hiçbir vakit ibâdet etmediniz".

Ebu's-suûd da bunu tercîh etmiştir.

856 "***Sizin dîniniz size***"**:** Âdet edindiğiniz o şirk i'tikaad ve ibâdeti, bütün mes'ûliyeti, hesâbı, cezâsı size âiddir, bana geçemez. Yânî ben ondan tamâmen berîyim. Benden onun kabûlünü aslâ ummayın.

Müfessirlerin çoğu şöyle demişlerdir: "***Le kum dînukum***", yukarıdaki "***Lâ a'budu mâ ta'budûn***" kavliyle "***Ve lâ ene âbidun mâ abedtum***" kavlini takrîrdir. Yânî onların mazmunu olan kararı teblîğdir. "***Benim dînim de bana***"**:** Tevhîd ve ihlâs ile Allah'a ibâdet ve tâatten ibâret olan "***Hakk dîn, Allah indinde***

İslâm'dır (Âlu İmrân: 19), ***"O, Rasûlünü hidâyetle, hakk dîn ile -sırf o dîni her dîne gâlib kılmak için gönderendir..."*** (et-Tevbe: 34, el-Feth: 28, es-Saff: 9) buyurulan hakk İslâm Dîni de benimdir. Onun ecri ve sevâbı, Kevser'i de ancak bana âiddir, sizin ondan nasîbiniz yoktur. ***"Dîni"*** aslı "Dînî"dir, kesre ile yetinilerek mütekellim yâ'sı hazfedilmiştir. Bu da ***"Ve lâ entum âbidûne mâ a'budu"*** kavlini takrîrdir.

İbn Cerîr ve Râzî'nin kaydettikleri gibi ***"De ki: Siz ey câhiller, bana Allah'tan başkasına mı tapmamı emrediyorsunuz?"*** (ez-Zumer: 64) âyeti de böyle bir çağırma sebebiyle inmişti. Onda Allah'tan başkasına ibâdet emrettiklerinden dolayı cehâletleriyle tevbîh edilerek ***"Ey Câhiller"*** diye hitâb emredilmişti, burada daha ağır olarak ***"Ey kâfirler"*** diye hitâb emrolunuyor.

Kaadı Beydâvî de şöyle demiştir: Bunda ne küfre izin, ne de cihâddan men' vardır ki, kıtâl âyeti ile mensûh olsun...

١١٠ـ سورة إذا جاءَ نَصْرُ اللَّهِ

110- "İzâ câe nasrullâhi" Sûresi

بِسْـــــمِ اللَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

[*"Allah'ın nusratı ve fetih gelince, sen de insanların fevc fevc Allah'ın dînine gireceklerini görünce, hemen Rabb'ini hamd ile tesbîh et. O'nun mağfiretini iste. Şübhesiz ki, O tevbeleri çok kabûl edendir"* (Âyet: 1-3).] 857

٤٩٠ـ حدّثنا الحَسَنُ بنُ الرَّبِيعِ حدّثنا أبو الأحْوَصِ عنِ الأعْمَشِ عنْ أبي الضُّحَى عنْ مَسْرُوقٍ عنْ عائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها قالَتْ ما صَلَّى النبيُّ

---

857 Buna *"en-Nasr Sûresi"* ve *"İzâ câe Sûresi"* denilir. İbn Mes'ûd'dan buna *"et-Tevdî' Sûresi"*'de denildiği rivâyet edilmiştir. Çünkü bunda Peygamber'in vefâtına bir îmâ vardır, gelecek hadîsler buna delâlet etmektedir.

Yâ Muhammed! Seni gönderen Allah'ın nusratı ve fethi gelecek, hem sen insanların Allah'ın dînine fevc fevc girmeğe başladıklarını göreceksin. *"Şübhesiz biz rasûllerimize ve îmân edenlere hem dünyâ hayâtında, hem şâhidlerin dikileceği gün herhâlde yardım edeceğiz"* (el-Mü'min: 51); *"Allah'a ve Rasûlü'ne muhâlefet edenler, işte onlar şübhesiz ki en çok zillete düşenlerin içindedirler. Allah şöyle yazmıştır: And olsun ki, ben elbette gâlib geleceğim, rasûllerim de. Şübhesiz Allah yegâne kuvvet sâhibidir, mutlak gâlibdir"* (el-Mucâdele: 20-21). *"Ey îmân edenler! Siz Allah'a* (yânî onun dînine) *yardım ederseniz, O da size yardım eder ve ayaklarınızı sâbit kılar"* (Muhammed: 7) buyurulmuştur. Sen Allah'ın Rasûlü olduğun ve tevhîd ve ihlâs ile Allah'a ibâdet ve ubûdiyet edip sırf O'nun dînine sarıldığın, bu sûretle mücâdele ederek ona yardım ettiğinden dolayı bunlar muhakkak olacak, işte bunlar gerçekleştiği vakit Rabb'ine hamd ile tesbîh et.

ﷺ صَلاَةً بَعْدَ أَنْ نَزَلَتْ عَلَيْهِ إِذا جاءَ نَصْرُ اللَّهِ والفَتْحُ إلاَّ يَقُولُ فِيها سُبْحانَكَ رَبَّنا وبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْلِى *

490-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kendisine ***"İzâ câe nasrullâhi ve'l-fethu"*** indikten sonra kıldığı her namâzda muhakkak ***"Subhâneke Rabbenâ ve bi-hamdike, Allâhumme'ğfir lî"*** derdi.

٤٩١ـ حدّثنا عُثْمانُ بنُ أَبِى شَيْبَةَ **حدّثنا** جَرِيرٌ عنْ مَنْصُورٍ عنْ أَبِى الضُّحَى عنْ مَسْرُوقٍ عنْ عائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها قالَتْ كانَ رسولُ اللَّهِ ﷺ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ فى رُكُوعِهِ وسُجُودِهِ سُبْحانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنا وبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْلِى يَتأَوَّلُ القُرْآنَ *

491-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) rukû'unda ve sucûdunda ***"Subhâneke'llâhumme Rabbenâ ve bi-hamdike, Allâhumme'ğfir lî"*** sözlerini söylemeyi çok yapar olmuştu. Rasûlullah bunu çok söylemekle ***"Rabb'ini hamd ile tesbîh et ve O'ndan mağfiret iste"*** âyetindeki Kur'ân emrini yerine getiriyor, onunla amel ediyordu [858].

٣٥٩ـ بابٌ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فى دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا

359- BÂB:
"Sen de insanların fevc fevc Allah'ın dînine gireceklerini görünce"

(Âyet: 2).

٤٩٢ـ حدّثنا عبْدُ اللَّهِ بنُ أَبِى شَيْبَةَ **حدّثنا** عبْدُ الرَّحْمنِ عنْ سُفْيانَ عنْ حَبِيبِ بنِ أَبِى ثابِتٍ عنْ سعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عبَّاسٍ أَنَّ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنه سأَلَهُمْ عنْ قوْلِهِ تعالى إِذَا جاءَ نَصْرُ اللَّهِ والْفَتْحُ قالُوا فَتْحُ المَدَائِنِ والقُصُورِ قال ماتَقُولُ يا ابنَ عبَّاسٍ قال أَجَلٌ أَوْ مَثَلٌ ضُرِبَ لِمُحَمَّدٍ ﷺ نُعِيَتْ لهُ نَفْسُهُ *

---

858 Bunların birer rivâyeti Namâz Kitâbı, "Rukû' ve sucûdda duâ ve tesbîh bâbı"nda da geçmişti.

492-....... Bize Abdullah ibni Ebî Şeybe tahdîs etti. Bize Abdurrahmân ibn Mehdî, Sufyân es-Sevrî'den; o da Habîb ibnu Ebî Sâbit'ten; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. Umer (R) Bedir ihtiyârlarına, Yüce Allah'ın ***"İzâ câe nasrullâhi ve'l-fethu"*** kavlinden sordum. Onlar:

— Bu, şehirlerin ve sarayların fethidir, dediler.

Umer:

— Sen ne dersin ey Abbâs oğlu? diye sordu.

Ben İbn Abbâs da:

— Bu, Rasûlullah'ın ecelidir -yâhud: Muhammed için beyân edilmiş bir meseldir- ki, bununla nefsinin vefât edeceği kendisine bildirildi, dedi [859].

٣٦٠ــ بابٌ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ واسْتَغْفِرْهُ إنَّهُ كانَ تَوَّابًا تَوّابٌ عَلَى العِبادِ والتَّوّابُ مِنَ النّاسِ التّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ

360- BÂB:

"Sen de hemen Rabb'ini hamd ile tesbîh et ve O'nun mağfiretini iste. Şübhesiz ki O, tevbeleri çok kabûl edendir" (Âyet: 3).

Allah, kullara mağfiret ve tevbe kabûl etmeğe çok dönücü demektir. İnsanlardan olan *"Tevvâb"* ise, "İşlemiş olduğu günâhtan çok tevbe edici" ma'nâsınadır.

٤٩٣ــ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْماعِيلَ حدّثنا أَبُو عَوانَةَ عنْ أبِي بِشْرٍ عنْ سعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبّاسٍ قال كانَ عُمَرُ يُدْخِلُنِي مَعَ أشْياخِ بَدْرٍ فكأنَّ بعْضَهُمْ وجَدَ فِي نَفْسِهِ فقال لِمَ تُدْخِلُ هٰذا مَعَنا ولَنا أبْناءٌ مِثْلُهُ فقال عُمَرُ إنَّهُ

859 Sûrenin Vedâ Haccı'nda, teşrîk günlerinde Minâ'da indiği rivâyetine göre müfessirlerin çoğu bu nusrat ve fethi cinse hamletmişlerdir ki, bu ma'nâ Kevser'in verilmesinde beyân olunan ma'nâ gibi olarak ***"Bu gün size dîninizi kemâle erdirdim ve üzerinizdeki ni'metimi tamamladım ve size dîn olarak müslümânlığı hoşnûd oldum"*** (el-Mâide: 3) buyurulan güne işâret olmuş olur. Bu îzâhtan sonra şu netîceye gelebiliriz ki, fetihten murâd yalnız memleket fethinden ibâret olmayıp daha ziyâde kalblerin îmân ve İslâm'a fethi, açılması demek olur. Mekke fethi üzerine İslâm'ın derhâl yayılıvermiş olması, yirmi seneden beri Kureyş'in muhâlefetinden dolayı hakkın kabûlüne kapalı duran kalblerin İslâm'a açılıvermiş bulunmasıdır. Fethin mü'minlere dîn kapısının açılması ma'nâsına hamlolunması da kalbe çarpan ma'nâlardandır...

مِنْ حَيْثُ عَلِمْتُمْ فدَعا ذَاتَ يَوْمٍ فأَدْخلَهُ مَعَهُمْ فما رؤيتُ أنَّهُ دَعانِى يَوْمَئِذٍ إلاَّ لِيُرِيَهُمْ قال ماتقولُونَ فى قَوْلِ اللَّهِ تعالى إذَا جاءَ نَصْرُ اللَّهِ والْفَتْحُ فقال بَعْضُهُمْ أُمِرْنا نَحْمَدُ اللَّهَ ونَسْتَغْفِرُهُ إذا نُصِرْنا وفُتِحَ علَيْنا وسَكَتَ بعْضُهُمْ فلَمْ يقُلْ شَيْئًا فقال لى أكَذَاكَ تَقُولُ يا ابنَ عبَّاسٍ فقُلْتُ لا قال فَما تقُولُ قُلْتُ هُو أجَلُ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم أعْلَمَهُ لهُ قال إذا جاءَ نَصْرُ اللَّهِ والْفَتْحُ وذٰلِكَ عَلامَةُ أجَلِكَ فسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ واسْتَغْفِرْهُ إنَّهُ كانَ تَوَّابًا فقال عُمَرُ ماأعْلَمُ مِنْها إلاَّ ماتَقُولُ *

493-....... Ebû Avâne, Ebû Bişr'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Umer beni Bedir ihtiyârlarıyle berâber kendi meclisine girdirirdi. Buna bâzısı içerlemiş gibi:

— Bunu niçin bizimle beraber alıyorsun? Bizim onun kadar oğullarımız var? demişler.

Umer de:

— O bildiğiniz sebebden (yânî o, sizin de bildiğiniz ilim sâhibi kimselerden olduğu için meclisime alıyorum), demiş.

Günün birinde Umer, İbn Abbâs'ı yine çağırdı da, Bedir ihtiyârlarıyle berâber meclisine girdirdi. Sonra anladım ki, o gün Umer beni onlara göstermek için çağırmış.

Umer:

— Yüce Allah'ın ***"İzâ câe nasrullâhi ve'l-fethu"*** kavli hakkında ne dersiniz? diye sordu.

Bâzıları:

— Bize nusrat ve fetih verildiği zamân Allah'a hamd etmemiz ve mağfiret dilememiz emrolundu, dediler.

Bâzıları da sükût etti, birşey söylemedi. Umer bana:

— Sen de mi böyle söylüyorsun ey Abbâs oğlu? dedi.

Ben:

— Hayır, dedim.

— Ya ne diyorsun? dedi.

Ben:

— O, Rasûlullah'ın ecelidir. Allah bunu kendisine bildirdi de: ***"Allah'ın nusratı ve fetih geldiği zamân"***, işte bu Sen'in ecelinin alâmetidir. ***"Artık Rabb'ine hamd ile tesbîh et ve O'ndan mağfiret iste. Şübhesiz ki O, tevbeleri çok kabûl edendir"*** buyurdu, dedim.

Umer de:

— Benim bilmekte olduğum da ancak senin söylemekte olduğun şeydir, dedi [860].

860 Bu hadîsin bir rivâyeti Mağâzî Kitâbı, "Fetih günü peygamber'in konaklama yeri bâbı"ndan sonraki başlıksız bir bâbda da geçmişti.

Bu sûrenin inme zamânını ta'yînde iki görüş vardır: Bâzıları bunun Vedâ Haccı'nda teşrîk günlerinde indiğini söylemişlerdir. Bâzıları da sûrenin Mekke fethinden önce indiğini söylemişlerdir. Sûrenin "*İzâ*" ile gelmesi de bunu iş'âr eder ve Rasûlullah'ın mu'cizelerinden bulunur. Müslim, İbnu Ebî Şeybe ve İbnu Merdûye, İbn Abbâs'tan: Bütün Kur'ân'da en son inen sûre "*İzâ câe nasrullâhi*"dir dediğini rivâyet etmişlerdir.

١١١ـ سورة تَبَّتْ يَدَا أَبِى لَهَبٍ وتَبَّ

111- "Tebbet yedâ Ebî Lehebin ve tebbe" Sûresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

تَبَابٌ خُسْرَانٌ : تَتْبِيبٌ تَدْمِيرٌ.

''Ebû Leheb'in iki eli kurusun, kendisi de kurudu'' (Âyet: 1).

''Fir'avn'ın düzeni başka değil, ancak husrânda idi'' (el-Mü'min: 37); **buradaki *''Tebâb''*, "Hüsrân"dır.** ***''Onlara biz zulmetmedik, fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler. Binâenaleyh Allah'ı bırakıp taptıkları (yalancı) tanrılar, Rabb'lerinin (azâb) emri geldiği zamân, onlara hiçbir fâide vermedi, ziyânlarını artırmaktan başka birşey yapmadı''*** (Hûd: 101); **buradaki *''Tetbîb''*, "Tedmîr" (yânî "Yok etmek, helâk etmek") ma'nâsınadır** [861].

٤٩٤ــ حدّثنا يُوسُفُ بنُ مُوسٰى حدّثنا أَبُو أُسَامَةَ حدّثنا الأَعْمَشُ حدّثنا عَمْرُوبنُ مُرَّةَ عَنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّٰهُ عنْهمَا قال

---

861 Bunları ''Tebbe''nin aslını ve tef'îl'deki ma'nâsını bildirmek için getirmiştir.

لَمَّا نَزَلَتْ وأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الأَقْرَبِينَ ورَهْطَكَ مِنْهُمُ المُخْلَصِينَ خَرَجَ رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم حَتَّى صَعِدَ الصَّفَا فَهَتَفَ يا صَبَاحَاهْ فقالُوا مَنْ هٰذَا فاجْتَمَعُوا إِلَيْهِ فقال أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخْبَرْتُكُمْ أَنَّ خَيْلاً تَخْرُجُ مِنْ سَفْحِ هٰذَا الجَبَلِ أَكُنْتُمْ مُصَدِّقِيَّ قالُوا ما جَرَّبْنَا عَلَيْكَ كَذِبًا قال فإِنِّي نَذِيرٌ لكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عذابٍ شَدِيدٍ : قال أَبُو لَهَبٍ تَبًّا لَكَ مَا جَمَعْتَنَا إِلاَّ لِهَذَا ثُمَّ قامَ فَنَزَلَتْ تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ وقَدْ تَبَّ هٰكَذَا قرأَهَا الأَعْمَشُ يَوْمَئِذٍ *

494-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: ***"En yakın hısımlarını*** (ve onlardan ihlâsa erdirilen cemâatini) ***inzâr et"*** (eş-Şuarâ: 214) âyeti inince, Rasûlullah (S) çıkıp Safâ'ya yükseldi ve:

— ***"Yâ sabâhâh! -Ey Kureyş! Buraya geliniz! Büyük bir iş karşısında bulunuyorsunuz!-"*** diye nidâ etmişti.

Kureyş:

— Bu kimdir? dediler de Peygamber'in yanına toplandılar.

Peygamber onlara:

— *"Ne dersiniz? Ben size 'Şu dağın arkasından birtakım atlar çıkacak' diye haber versem, sizler beni doğrular mısınız?"* buyurdu.

— Biz sende bir yalan tecrübe etmedik, dediler.

Peygamber (S):

— *"Öyleyse ben sizlere şiddetli bir azâbın önünde bir uyarıcıyım"* buyurdu.

Ebû Leheb:

— Yazık sana! Bizi buraya bunun için mi topladın! dedi, sonra kalktı.

Bunun üzerine ***"Tebbet yedâ Ebî Lehebin ve tebbe kad tebbe"*** sûresi indi.

el-A'meş o gün bu âyeti bu şekilde okumuştur [862].

٣٦١ــ بابٌ قَوْلُهُ وتَبَّ ما أَغْنَى عنْهُ مالُهُ وما كَسَبَ

361- BÂB: YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ:

862 Bu hadîste sûrenin inme sebebi zikredilmiştir. ***"Ve onlardan ihlâsa erdirilmiş cemâatini..."*** fıkrası yâ ***"Aşîrateke"*** sözünün tefsîridir veyâ şâzze bir kırâattir. Hadîsin sonundaki "el-A'meş o gün böyle okudu" fıkrası, bunun Peygamber'-in çağırdığı günde kendisine karşı vukû' bulan şeyleri haber verme olup, İbn Abbâs'ın bu kıssaya erişmediği görüşünü kuvvetlendirmektedir.

"Ona ne malı, ne kazandığı fâide vermedi"

(Âyet: 2)

٤٩٥ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ سَلاَمٍ أخبرنَا أَبو مُعَاوِيَةَ حدّثنا الأَعْمَشُ عنْ عَمْرِو بنِ مُرَّةَ عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النبىَّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم خَرَجَ إلَى البَطْحَاءِ فصَعِدَ إلَى الجَبَلِ فَنَادَى يا صَبَاحَاهْ فَاجْتَمَعَتْ إلَيْهِ قُرَيْشٌ فقال أرَأَيْتُمْ إنْ حَدَّثْتُكُمْ أَنَّ العَدُوَّ مُصَبِّحُكُمْ أوْ مُمَسِّيكُمْ أكُنْتُمْ تُصَدِّقُونِى قالُوا نَعَمْ قال فإنِّى نَذِيرٌ لكُمْ بَيْنَ يَدَىْ عَذَابٍ شَدِيدٍ فقال أَبو لَهَبٍ أَلِهَذَا جَمَعْتَنَا تَبًّا لَكَ فأنْزَلَ اللّهُ عَزَّ وجَلَّ تَبَّتْ يَدَا أَبِى لَهَبٍ إلَى آخِرِهَا *

495-....... el-A'meş, Amr ibnu Murre'den; o da Saîd ibnu Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(S)'tan şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) Mekke içindeki Bathâ'ya, seyl yerine doğru çıktı ve oradaki tepeye (yânî Safâ Tepesi'ne) yükseldi. Akabinde:

— *"Yâ sabâhâh! -Ey Kureyş! Buraya geliniz! Büyük bir iş karşısında bulunuyorsunuz!-"* diye seslendi.

Bunun üzerine Kureyş, Peygamber'in yanına toplandılar. Peygamber:

— *"Re'y edip düşündünüz mü? Eğer ben size, düşman sizi ya sabâh baskınına yâhud akşâm baskınına uğratacaktır diye söylesem, beni doğrular, tasdîk eder misiniz?"* diye sordu.

Kureyş:

— Evet (doğrular, tasdîk ederiz), dediler.

Peygamber:

— *"Öyle ise ben sizi şiddetli bir azâbın önünde bir korkutucu, bir uyarıcıyım"* dedi.

Bu söz üzerine Ebû Leheb:

— Bizi bunun için mi topladın? Yazık sana! dedi.

Akabinde Azîz ve Celîl Allah: ***"Ebû Leheb'in iki eli kurusun..."*** sûresini sonuna kadar indirdi [863].

---

863 Bu da geçen hadîsin başka bir yoldan gelen rivâyetidir.

Tebbet, ***"Tebâb"*** masdarındandır. ***"Tebâb"***, helâk ve helâke götüren hüsrân, emeği boşa çıkıp murâdına ermemek, yânî berbâd muvaffakıyetin zıddı olan haybet, yuf olmak, yuh olmak, berbâd olmak ma'nâlarına gelir. *"Tebben lehu"*, *"Tebben leke"* ta'bîrleri "Yuf ona", "Yuh sana" gibi kötüleme ve beddûa yerinde kullanılır. Baş tarafta Buhârî, ***"Tebâb"***, "Husrân"; ***"Tedbîb"***, "Tedmîr", demektir, demişti. Râgıb: ***"Tebâb"*** husrânda devâmlılıktır, demiş, müfessirlerin çoğu da helâke götüren husrân veyâ helâk demişlerdir.

٣٦٢ـ بابٌ قوْلُهُ سَيَصْلَى نارًا ذَاتَ لَهَبٍ

362- BÂB: YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ:
"O alevli bir ateşe girecek"
(Âyet: 3).

٤٩٦ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصٍ حدّثنا أبِى حدّثنا الأعْمَشُ حدّثنى عَمْرُو ابنُ مُرَّةَ عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّٰهُ عنهما قال أبو لَهَبٍ تَبًّا لَكَ أَلِهٰذَا جَمَعْتَنَا فَنَزَلَتْ تَبَّتْ يَدَا أبِى لَهَبٍ *

496-....... el-A'meş tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Murre, Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Ebû Leheb:

— Yûh sana! Bizleri bunun için mi topladın? demiş, bunun üzerine *"Ebû Leheb'in iki eli kurudu..."* sûresi inmiştir [864].

٣٦٣ـ بابٌ وامْرَأتُهُ حَمَّالَةَ الحَطَبِ . وقال مُجَاهِدٌ حَمَّالَةَ الحَطَبِ تَمْشِى بالنَّمِيمةِ: فى جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ يُقَالُ مَسَدٍ لِيفِ المُقْلِ وهْىَ السِّلْسِلَةُ التى فى النَّارِ *

363- BÂB:
"Karısı da, odun hammâlı olarak".
Mucâhid: *"Odun hammâlı olarak"*, "Koğucu, ötekine berikine söz götüren fesâdcı kadın" ma'nâsınadır, demiştir.

"Boynunda bükülmüş bir ip de olduğu hâlde"
(Âyet: 4-5).

"*Mesed*", Mukl ağacının lîfinden bükülmüş ipe denilir. O da (âhirette) ateşte takılacak olan zincirdir [865].

---

864 Bu da aynı hadîsin başka bir rivâyeti olup burada kısaltılmış olarak getirdi.

865 *"Karısı da"* -ki Harb'in kızı Ümmü Cemîle ve Ebû Sufyân ibnu Harb'in kızkardeşi imiş. Yânî Ebû Leheb'in yalnız kendisi değil, karısı da o ateşe yaslanacak. *"Hammâlete'l-hatabı"*, "Karısı da odun hammalı olarak cehenneme

girecek''. Bu ta'bîr, bir de ''Koğucu, öteye beriye lâf götüren fesâdcı'' ma'nâsına mecâz olarak mesel olmuştur.

Cîd, boyun demek ise de, *''Unuk''* gibi sâde boyun değil, bilhassa gerdanlık gibi süslerle süslenmeye lâyık güzel boyunlar hakkında söylenir, onun için ''Fî unikıhâ'' denilmemiş, ***''Fî cîdihâ''*** buyurulmuştur.

''Mesed''den: Sağlam liflerden, kuvvetli tellerden bükülmüş, kıvratılmış, örülmüş, fitillisinden. Râgıb: ''Mesed'', hurma çubuklarından edinilir de mesed olunur, yânî fitillenir, sağlam bükülüp örülür, liftir demiştir. Yâhud cehenneme giden kâfirlere hazırlanmış olan zincirler ve bağlardır (ed-Dehr: 4).

Ve işte o ateş babası Ebû Leheb, parlaklığına ve birtakım meziyetlerine rağmen Allah'a ve Rasûlü'ne karşı küfür ocağı yakmak istediğinden dolayı, o ateşe odun olarak böyle hüsrân ve helâke gitmiş ve karısıyle berâber bu sûretle âleme mesel olmuştur.

١١٢ــ سورة قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ

112- "Kul huve'llâhu ahad" Sûresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

يُقَالُ لا يُنَوَّنُ أَحَدٌ أَىْ واحِدٌ

[*"De ki: O Allah'tır, bir tektir. O Allah'tır, sameddir, O doğurmamıştır ve doğurulmamıştır. Hiçbirşey O'nun dengi değildir"* (Âyet: 1-4)**]** [866]

"Vâhid" ma'nâsına olan *"Ahad"* lafzı, ulamada tenvînlenmez, deniliyor.

٤٩٧ــ حدّثنا أَبُو اليَمَانِ حدّثنا شُعَيْبٌ حدّثنا أَبُو الزِّنَادِ عن الأَعْرَجِ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنهُ عنِ النبىِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم قال قال اللّٰهُ

866 el-Fâtiha gibi, bu sûrenin de birçok adları vardır. En meşhûrları "İhlâs" ve "Kul huve'llâhu ahad"dır. Bu sûre dînin üssü'l-esâsı olan Tevhîd'i en hâlis ve en güzel sûrette ifâde ettiği için, buna "İhlâs" denilmiş olduğu gibi, "Esâs"da denilmiştir. Allah "Kürsî Âyeti" ile bu "İhlâs Sûresi"nde olduğu kadar Kur'ân'dan başka hiçbir kitâbda, İslâm'dan başka hiçbir dînde böyle güzel ta'rîf olunmamıştır. Zâtında vücûdu vâcib, mutlak kemâli câmi', ihtiyâcdan, şerîk ve nazîrden münezzeh bir varlık olmasaydı hiçbirşey olamazdı. Hıssda ve akılda birbirleriyle birleştikleri görülüp duran bütün semâları, arzları ile âlem hep O'nun birliğine delâlet eyleyen, hep O'nun varlığını ve birliğini bildiren âyetler ve delîller olarak yaratılmış ma'nâsına bu sûrenin mazmûnu üzerine kurulmuştur. Bundan dolayı buna *"Tevhîd", "Tefrîd", "Tecrîd", "Necât", "Velâyet", "Ma'rifet" Sûresi* dahî denilmiştir. Çünkü bu sûrenin ma'nâsına ma'rifetle Allah tanınmış olur...

تَعَالَى كَذَّبَنِي ابنُ آدَمَ ولَمْ يَكُنْ لَهُ ذٰلِكَ وشَتَمَنِي ولَمْ يَكُنْ لَهُ ذٰلِكَ فأمَّا تكذِيبُهُ إيَّايَ فَقَوْلُهُ لَنْ يُعِيدَنِي كما بَدَأنِي ولَيْسَ أوَّلُ الخَلْقِ بأهْوَنَ علَيَّ مِنْ إعَادَتِهِ وأمَّا شَتْمُهُ إيَّايَ فقَوْلُهُ اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا وأنا الأحَدُ الصَّمَدُ لَمْ ألِدْ وَلَمْ أُولَدْ ولَمْ يَكُنْ لِي كُفُئًا أحَدٌ *

497-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hurey-re(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle demiştir: *"Yüce Allah şöyle buyurdu: Âdem oğlu beni yalanladı, hâlbuki beni yalanlamak ona yakışmazdı. Bâzısı da bana sövdü, hâlbuki bana sövmek ona yakışmazdı. Âdem oğlunun beni yalanlamasına gelince: Beni ilk defa yarattığı gibi, Allah beni öldükten sonra tekrar yaratamaz sözüdür. Hâlbuki ilk yaratma, benim üzerime ikinci defa yaratmaktan daha kolaydır. Âdemoğlunun bana sövmesine gelince: Allah bir çocuk edindi sözüdür. Hâlbuki ben ahadım, samedim, doğurmadım ve doğurulmadım ve hiçbir kimse benim dengim olmamıştır"* [867].

٣٦٤ـ بابٌ قَوْلُهُ اللَّهُ الصَّمَدُ والعَرَبُ تُسَمِّي أشْرَافَهَا الصَّمَدَ: قال أبو وَائِلٍ هُوَ السَّيِّدُ الَّذِي انْتَهَى سُودَدُهُ

364- BÂB: YÜCE ALLAH'IN:
"O Allah sameddir"
KAVLİ

Arablar, şerîflerine "Samed" ismi verirler. Ebû Vâil: O, efendiliği kendisinde son bulan seyyiddir, demiştir [868].

---

867 Bunun bir rivâyeti *"Onlar: 'Allah çocuk edindi' dediler, hâşâ..."* (el-Bakara: 116) âyetinde geçmişti.

868 İbn Enbârî şöyle demiştir: Lugâtçiler arasında *Samed:* "İnsanların hâcetleri ve işlerinde kendisine samed eder (yânî doğrudan doğruya maksûd ve matlûb edinerek mürâcaat ve ilticâ eyler) ve üstü yok seyyid" demek olduğunda ihtilâf yoktur.

Zeccâc da şöyle demiştir: *Samed, "Sûded"*, yânî "Ululuk kendisinde son bulan, kendisine samd olunan, yânî herşey ona dayanır, onu maksad ve mercî' edinir olan"dır.

Alî ibn Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle rivâyet eylemiştir: *Samed,* sûdedinde kâmil olan seyyid, şerefinde kâmil olan şerîf, azametinde kâmil olan a'zîm, hilminde kâmil olan halîm, ilminde kâmil olan alîm, hikmetinde kâmil olan hakîm, velhâsıl şeref ve ululuk nevi'lerinin hepsinde ekmel olandır.

٤٩٨ــ حدّثنا إسْحَاقُ بنُ منْصُورٍ قال وحدّثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أخْبَرَنا مَعْمَرٌ عنْ هَمَّامٍ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ قال قال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم كَذَّبَنِى ابنُ آدَمَ ولَمْ يَكُنْ لَهُ ذٰلِكَ وشَتَمَنِى ولَمْ يَكُنْ لَهُ ذٰلِكَ أمَّا تَكْذِيبُهُ إيَّاىَ أنْ يَقُولَ إنِّى لَنْ أُعِيدَهُ كَمَا بَدَأْتُهُ وأمَّا شَتْمُهُ إيَّايَ أنْ يَقُولَ اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا وأنا الصَّمَدُ الَّذِى لَمْ ألِدْ ولَمْ أُولَدْ ولَمْ يَكُنْ لِى كُفُوًا أحَدٌ ه

498-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, Hemmâm ibn Münebbih'-ten haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle dedi: *"-Allah buyurdu:-* (Bâzı) ***Âdem oğlu beni yalanladı. Hâlbuki ona yakışmazdı. Ve yine o bana sövdü. Hâlbuki sövmek ona yakışmazdı. Beni yalanlamasına gelince: Benim onu ilk evvel yarattığım gibi yeniden yaratmayacağımı söylemesidir. Ammâ bana sövmesine gelince: 'Allah çocuk edindi' sözünü söylemesidir. Hâlbuki ben o samedim ki, doğurmadım, doğurulmadım ve hiçbir kimse benim dengim olmamıştır".***

٣٦٥ــ بابٌ لَمْ يَلِدْ ولَمْ يُولَدْ ولَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أحَدٌ:

كُفُوًا او كَفِيئًا وكِفَاءً واحِدٌ

365- BÂB:

"O doğurmamıştır, doğurulmamıştır ve hiçbirşey O'nun dengi değildir"

(Âyet: 3-4).

"*Kufuen*", "Kefîen", "Kifâen" bir ma'nâyadır [869].

---

869 ***"Ve O'na, ancak O'nadır ki, hiçbir küfüv olmadı":*** Ne evvelinde doğuran bir sâbıkı, en sonunda doğacak bir lâhıkı olmadığı gibi, O'na kadr ve şânında berâber olacak hiçbir vechile hiçbir denk, ne zât, ne sıfâtta hiçbir müsâvî hiçbir benzer; ne zıdlaşacak, ne birleşecek hiçbir eş, hiçbir şerîk olmamıştır.

Gerek vâv, gerek hemze ile ***"Kufu'", "Kufuv"*** ve ***"Kef'"*** hepsi de aynı ma'nâda olup, birşeye kadr ve menzilette berâber, yânî müsâvî olan şeye denir ki, misil ve nazîr demektir.

١١٣ـ سورة قل أعوذ برب الفلق
113- "Kul eûzu bi-Rabbi'l-felâk" Sûresi

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

وقال مجاهد الفلق الصبح وغاسق الليل إذا وقب غروب الشمس يقال
أبين من فرق وفلق الصبح وقب إذا دخل في كل شيء وأظلم *

[*"De ki: Sabâh'ın Rabb'ine sığınırım, yarattığı şeylerin şerrinden; karanlığı çöküp bastığı zamân gecenin şerrinden, düğümlere üfürenlerin şerrinden. Ve hased edenin hased ettiği zamân şerrinden"* (Âyet: 1-5)**]** [870].

870 *"**Kul eûzu**"* emriyle başlayan bu *"el-Felâk Sûresi"* ile bundan sonraki *"en-Nâs Sûresi"*'ne, vâv'ın kesresiyle *"Muavvizeteyn"* ve *"İhlâs"*'la berâber üçüne *"Muavvizât"* denilir, ki "Sığındırıcı sûreler" demektir. Rasûlullah bir rahatsızlık duyduğu zamân ve her gece yatağına yatacağı sıra bu üç sûreyi okuyup ellerine üfleyerek başına ve yüzünden başlamak ile aşağıya doğru ön ve arkadan bedenine mesheder ve bunu üç kerre yapardı diye *Sahîh*'de Âişe'den rivâyet olunmuştur.

Muavvizeteyn'in ikisinin de berâber indiklerinde pek söz yoktur, yalnız Mekkî mi, Medenî mi oldukları ittifâkla tesbît olunamamış, bâzıları Mekkî, bâzıları Medenî demişlerdir.

İşte bütün bu zikrolunanların şerrlerinden, o felâkın Rabb'ine sığınırım de, böylece o Allâhu's-samed'e sığın, çünkü hepsini yaratan ve hepsinin şerrinden koruyacak olan O'dur. Ve O'na öyle ihlâs ile sığınanlara O'nun hıfzı ve himâyesi va'd edilmiştir: *"**Allah en hayırlı koruyucudur. O rahmet edicilerin en merhametlisidir**"* (Yûsuf: 64).

Mucâhid şöyle demiştir:
"*el-Felâk*", "es-Sabuh" (yânî "Sabâh"); "*Ğâsık*", "Gece"; "*İzâ vakabe*", "Güneşin batması" ma'nâsınadır. "O, sabâhın ayrılmasından ve sabâhın açılmasından daha açıktır" denilir. Herbir şeyin içine girdiği ve karanlık bastığı zamân "*Vakabe*" denilir.

٤٩٩ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ حدّثنا سُفْيَانُ عنْ عَاصِمٍ وعَبْدَةَ عن زِرِّ ابنِ حُبَيْشٍ قال سألْتُ أُبَيَّ بنَ كَعْبٍ عنْ المُعَوِّذَتَيْنِ فقال سألْتُ رسولَ اللّهِ ﷺ فقال قِيلَ لِى فَقُلْتُ فَنَحْنُ نَقُولُ كَمَا قال رسولُ اللّهِ ﷺ *

499-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdete (ibnu Ebî Lubâbe)'den tahdîs etti ki, Zırr ibnu Hubeyş şöyle demiştir: Ben Ubeyy ibn Ka'b'a Muavvizeteyn'den sordum. Ubeyy ibn Ka'b (R) şöyle dedi: Ben de Rasûlullah(S)'a sordum da O:

— "(Cibrîl'in diliyle) *bana bu iki sûre söylendi, ben de size söyledim*" buyurdu.

Ubeyy: İşte biz de Rasûlullah'ın söylediği gibi okuyup söylüyoruz, dedi [871].

---

871 Muavvizeteyn hakkında İbn Mes'ûd'un bir tereddüdü nakledilmiş ise de, sonradan bu ihtilâf tamâmen kalkarak, bu iki sûrenin Kur'ân câmiasından bulunduğunda sahâbîlerin icmâı vâki olmuştur. Bunun için bunların Kur'ân'da olduğunu inkâr etmek küfürdür. Rasûlullah bu sûreleri sabâh namâzı sünnetinde de okumuştur.

١١٤ــ سورة قُلْ أعوذُ بِرَبِّ النَّاسِ

114- "Kul eûzu bi-Rabbi'n-nâsi" Sûresi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

ويُذْكَرُ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ الوَسْوَاسِ إذَا وُلِدَ خَنَسَهُ الشَّيْطَانُ فإذَا ذُكِرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ذَهَبَ وإذَا لَمْ يُذْكَرِ اللَّهُ ثَبَتَ على قَلْبِهِ ٭

[*"De ki: Sığınırım Rabb'ine nâsın, Melik'ine nâsın, İlâh'ına nâsın, şerrinden o vesvâsın ki, fiskos eder bağrında nâsın, gerek cinnden olsun, gerekse nâstan"* (Âyet: 1-6)] [872].

İbn Abbâs'tan, şöyle dediği zikrolunuyor: *"el-Vesvâs"* şudur: Çocuk doğurulduğu zamân, şeytân onu geriletir, sindirir. Azîz ve Celîl Allah anıldığı zamân şeytân gider, Allah'ın anılmadığı zamân ise onun kalbinde sâbit olup kalır.

٥٠٠ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ حدّثنا سُفْيَانُ حدّثنا عَبْدَةُ بنُ أبي لُبَابَةَ عنْ زِرِّ بنِ حُبَيْشٍ وحدّثنا عَاصِمٌ عنْ زِرٍّ قال سألْتُ أُبَيَّ ابنَ كَعْبٍ قُلْتُ يا أبَا المُنْذِرِ إنَّ أخَاكَ ابنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ كَذَا وكَذَا فقال أبَيٌّ سألْتُ رسُولَ

---

872 Hâfız Hüseyin Küçük merhûm, 1956 yılında İstanbul İmâm Hatîb Okulu'nda Kur'ân öğretmenliği yaparken *"el-Kevser"*, *"el-Kâfirûn"* ve *"Kul eûzu"* Sûrelerinin Meḥmed Âkif tarafından yapılmış tercümelerini bana yazıp vermişti.

اللهِ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم فقال لِى قِيلَ لِى فَقُلْتُ قال فَنَحْنُ نَقُولُ كَمَا قال
رسولُ اللهِ ﷺ •

500-....... Bize Abdetu'bnu Ebî Lubâbe, Zırr ibn Hubeyş'ten tahdîs etti. Ve yine bize Âsım tahdîs etti ki, Zırr şöyle demiştir: Ben Ubeyy ibn Ka'b'a sordum da:

— Yâ Ebâ Munzir! Kardeşin (ve ilim yoldaşın) Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle şöyle sözler söylüyor (yânî ***"Kul eûzu bi-Rabbi'l-felâk"*** ve ***"Kul eûzu bi-Rabbi'n-nâsi"*** sûreleri Kur'ân'dan değildir, diyor). Sen ne dersin? dedim.

Ubeyy bana cevâb verip şöyle dedi:

— Bu iki sûreyi ben de Rasûlullah(S)'a sordum. Cevâb olarak bana: *"Bunlar Kur'ân'dandır, oku! denildi. Ben de okudum"* buyurdu.

Ubeyy:

— İşte biz de Rasûlullah'ın okuyup söylediği gibi okuyoruz, dedi [873].

---

873 Bu da geçen hadîsin başka yoldan daha geniş bir rivâyetidir.

el-Fâtiha ve el-Bakara'nın evveli ile el-İhlâs ve Muavvizeteyn, bu üç sûrenin ma'nâ ve mazmûnu düşünüldüğü zamân doğrudan doğruya ma'nâlar arasındaki insicâm ve münâsebetler, evvel ve âhir arasındaki âhenk ve vahdet, fikrî ve beyânî silsile apaçık görülür. Bu âhenk ve tenâsüb bize Kur'ân sûrelerinin tertîbi de vahiy ile olduğu hakkındaki mezhebimizin kuvvet ve isâbetini gösterir...

Dîn günü selâmete ermek için doğru yola hidâyet talebi ilk maksad olduğu gibi, o yolda insanlık mertebelerinin en son kemâli olan Allah'tan bekaa saâdetine kavuşmak için de gizli açık her türlü vesveseden, reyb ve şübheden sakınarak tam bir îkaan ile Allah Taâlâ'nın rubûbiyetine, melekûtuna, ulûhiyetine sığınmak maksadın sonu olduğunun hâtime olarak beyân buyurulmuş olması şübheden âzâde olarak gösteriliyor ki, insanlığın saâdet gâyesi îkaan ile ittikaadır, güzel hâtime onunladır, ***"Ve'l-âkıbetu lil-muttakîn"*** (el-A'râf: 127, el-Kasas: 83)'dır. Ve işte ***"Lâ raybe fîh"*** olan bu Ekmel Kitâb, böyle ***"Huden lil-muttakîn"*** olarak indirilmiştir. Gereğince amel edenler de hep o güzel âkıbete ermiştir. Gereğince amel de Allah'ın lutfu ve muvaffak kılmasıyledir. Bize düşen ***"İyyâke na'budu ve iyyâke nesteînu*** (= Yalnız Sana ibâdet eder, yalnız Sen'den yardım isteriz)" mîsâkıyle O'nu istemek, îkaan ve ihlâs ile O'na sığınmaktır (***Hakk Dîni,*** VIII, 6431-6432).

رَبِّ هَبْ لِى حُكْماً وَالْحِقْنِى بِالصَّالِحِينَ . وَاجْعَلْ لِى لِسَانَ صِدْقٍ فِى الْاٰخِرِينَ . وَاجْعَلْنِى
مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ۞ رَبَّنَا اغْفِرْلَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِى اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا
عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ۞ رَبَّنَا هَبْلَنَا مِنْ اَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ اَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ اِمَامًا
رَبَّنَا اغْفِرْلَنَا وَلِاِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْاِيمَانِ وَلَاتَجْعَلْ فِى قُلُوبِنَا غِلاًّ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا رَبَّنَا
اِنَّكَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ۞ رَبَّنَا اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ۞
رَبَّنَا اغْفِرْلِى وَلِوَالِدَىَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ۞ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا
يَصِفُونَ وسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Rahmân ve Râhîm olan Allah'ın ismiyle

Ey Rabb'im! Bana bir hüküm ihsân et ve beni sâlihler zümresine kat. Sonrakiler içinde bana bir sadâkat dili -zikr cemîl- tahsîs eyle! Benî naîm cennetinin vârislerinden kıl (eş-Şuarâ: 82-84).

Ey Rabb'imiz! Bizim günâhlarımızı ve işimizdeki isrâfımızı mağfiret eyle, ayaklarımızı sâbit kıl ve kâfirler gürûhuna karşı bizlere yardım et! (Âlu İmrân: 147).

Ey Rabb'imiz! Bizlere eşlerimizden ve zürriyetlerimizden gözler bebeği olacak (iyi insanlar) ihsân et! Bizi takvâ sâhiblerine rehber kıl! (el-Furkaaan: 74).

Ey Rabb'imiz! Bize ve îmân ile daha önden bizi geçmiş olan (dîn) kardeşlerimize mağfiret buyur ve îmân etmiş olanlar için kalblerimizde bir kin tutturma!

Ey Rabb'imiz! Şübhesiz ki, Sen çok mağfiret edicisin, çok merhamet eyleyicisin! (el-Haşr: 10).

Ey Rabb'imiz! Bize dünyâda da bir güzellik ver, âhirette de bir güzellik ver ve bizi o ateş azâbından koru! (el-Bakara: 201).

Ey Rabb'imiz! Hesâb ayağa kalkacağı gün bana, ana ve babama ve bütün îmân edenlere mağfiret eyle! (İbrâhîm: 41).

Ğalebe sâhibi Rabb'in onların isnâd etmekte oldukları vasıflardan yücedir, münezzehtir, gönderilen bütün peygamberlere Selâm ve Âlemlerin Rabb'i olan Allâh'a hamd olsun! (es-Sâffât: 180-181).

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٦٦ـ كِتَابُ فَضَائِلِ القُرْآنِ

66- KİTÂBU FADÂİLİ'L-KUR'ÂN

(Kur'ân'ın Fazîletleri Kitâbı) [1]

١ـ بابٌ كَيْفَ نُزُولُ الوَحْيِ وأوَّلُ ما نَزَلَ. قال ابنُ عَبَّاسٍ المُهَيْمِنُ الأمِينُ القُرْآنُ أمِينٌ على كلِّ كِتابٍ قَبْلَهُ

1- BÂB: VAHYİN NUZÛLÜ NASILDIR VE İLK NÂZİL OLAN?

İbn Abbâs:
"el-Muheymin" (el-Mâide: 51), **"el-Emîn" demektir; Kur'ân, kendinden önceki herbir kitâb üzerine emîndir, demiştir** [2].

---

1 Kitâbu't-Tefsîr ile Kitâbu Fadâili'l-Kur'ân arasındaki münâsebet açıktır, gizli olmaz. *Fadâil, Fadîlet*'in cem'idir. Cevherî, *Fadl* ile *Fadîlet, Naks* ile *Nakîsa'*-nın hilâfıdır, demiştir (Aynî).

Buhârî, Kur'ân'ın Fazîletleri Kitâbı'nı Kitâbu't-Tefsîr'den sonra zikretti, çünkü Tefsîr daha mühimdir. İşte bundan dolayı Tefsîr ile başladı (İbn Kesîr).

2 İbn Abbâs'ın ***"el-Muheymin"*** lâfzının tefsîri hakkındaki sözüne gelince, Buhârî bununla el-Mâide Sûresi'nde Yüce Allah'ın Tevrât ve İncîl'in zikrinden sonraki şu kavlini murâd etmiştir: ***"Sana da hakk olarak Kitâb'ı, kendinden evvelki kitâbı tasdîk edici*** (ve doğrultucu) ***ve ona karşı bir şâhid olmak üzere gönderdik, o hâlde aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet..."*** (el-Mâide: 48).

İbn Abbâs bir rivâyette ***"Muheyminen aleyhi"***, "Şehîden aleyhi" (yânî "Onun üzerine bir şâhiddir") şeklinde söylemiştir.

١ ــ حدّثنا عُبَيْدُ اللَّهِ بنُ مُوسَى عن شَيْبَانَ عَنْ يَحْيَى عن أبى سَلَمَةَ قال أخْبَرَتْنِى عَائِشَةُ وابنُ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهُمْ قالا لَبِثَ النبىُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم بِمَكَّةَ عَشْرَ سِنِينَ يُنْزَلُ عليْهِ القُرْآنُ وبالمَدِينَةِ عَشْرًا *

1-....... Ebû Seleme şöyle dedi: Bana Âişe ile İbn Abbâs haber verip şöyle dediler: Peygamber (S), kendisine Kur'ân indirilir olduğu hâlde on sene Mekke'de, on sene de Medîne'de ikaamet etti [3].

٢ ــ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ حدّثنا مُعْتَمِرٌ قال سَمِعْتُ أبى عنْ أبى عُثْمَانَ قال أُنْبِئْتُ أنَّ جِبْرِيلَ أتَى النبىَّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم وعِنْدَهُ أُمُّ سَلَمَةَ فَجَعَلَ يَتَحَدَّثُ فقال النبىُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم لِأُمِّ سَلَمَةَ مَنْ هٰذَا أوْ كَمَا قال قَالَتْ هٰذَا دِحْيَةُ فَلَمَّا قَامَ قالَتْ واللَّهِ ما حَسِبْتُهُ إلاَّ إيَّاهُ حَتَّى سَمِعْتُ خُطْبَةَ

---

*"Heymene"*nin aslı "Hıfzetmek" ve "Gözetmek"tir... Yüce Allah'ın isimlerinde de *"el-Muheymin"* (el-Haşr: 23) vardır. Bu, herşey üzerine şâhid, herşeyi bakıp gözetici ve muhâfaza edici demektir.

Kur'ân'ın diğer peygamberlerin kitâbları lehine veyâ onlar üzerine şehâdeti bir gerçektir. Ehli kitâbın ilâhî kitâbdan bir nasîbe mazhar kılındıkları hâlde kendilerine hatırlatılan şeylerden büyük bir payı tahrîf ettikleri ve unutmuş oldukları, Kur'ân'ın şehâdeti cümlesindendir. Ve yine onların kendi kitâblarının hepsini muhâfaza edemedikleri, muhâfaza etmekte olduklarının bir kısmını dahî tahrîf etmiş bulundukları husûsu da bu şehâdet cümlesindendir.

3 Peygamber'in Medîne'de on sene ikaamet etmesi, hakkında hilâf olmayan husûslardandır. Nübüvvetten sonra Mekke'de ikaamet müddeti ise, meşhûr olan onüç senedir. Çünkü kendisi kırk yaşında iken O'na vahy indirilmiş, sahîh rivâyete göre de altmış üç yaşında iken vefât etmiştir... İbn Abbâs'ın on sayısı üzerindeki fazlayı, kelâmda kısaltma yapmak için kaldırmış olması muhtemeldir. Çünkü Arablar çok defa konuşmalarındaki kesirleri kaldırırlar...

Bu hadîsin Kur'ân'ın Fazîletleri ile münâsebet ciheti şudur: Kur'ân'ın ilk defa nuzûle başlaması, şerefli bir mekânda ve şerefli bir zamânda vâki' olmuştur -ki, o mekân el-Beledu'l-Harâm, o zamân da Ramazân ayıdır- binâenaleyh Kur'ân için hem zamân şerefi, hem mekân şerefi bir yere gelmiştir. İşte bundan dolayı Ramazân ayında Kur'ân tilâvetini çok yapmak müstehâb olur. Çünkü Ramazân ayı, Kur'ân'ın inmeğe başladığı aydır. Ve yine bundan dolayıdır ki, Cibrîl Kur'ân'ı her sene Ramazan ayında Rasûlullah ile mukaabele ederdi. Nihâyet Rasûlullah'ın vefât edeceği yıl olunca, Cibrîl Kur'ân'ı te'kîd ve tamâmiyle tesbît etmek için iki defa mukaabele etmiştir. Ve kezâ bu hadîste Kur'ân'ın bir kısmının Mekkî, bir kısmının Medenî olduğunun beyânı da vardır. Mekkî, hicretten evvel inendir. Medenî ise, ister Medîne'de olsun yâhud ondan başka herhangi bir şehirde olsun, hattâ Mekke'de yâhud Arafe'de olsun, müsâvî olarak hicretten sonra inendir... (İbn Kesîr).

النبىّ صلى اللّهُ عليه وسلم يُخْبِرُ خَبَرَ جِبْرِيلَ أوْ كَمَا قال قال أبِى قُلْتُ لِأبِى عُثْمَانَ مِمَّنْ سَمِعْتَ هٰذَا قال مِنْ أُسَامَةَ بنِ زَيْدٍ *

2-....... Mu'temir bize tahdîs edip şöyle dedi: Ben babamdan işittim. Ebû Usmân şöyle demiştir: Bana haber verildi ki, Cibrîl aleyhi's-selâm Peygamber'e gelmişti. Bu sırada Peygamber'in yanında (kadınlarından) Ümmü Seleme bulunuyordu. Cibrîl, Peygamber'le konuşmaya başladı. (Sonra kalkıp gitti.) Peygamber (S) Ümmü Seleme'-ye:

— *"Bu kimdir?"* diye sordu, yâhud kendi dediği gibi bir suâl sordu.

Ümmü Seleme:

— Bu Dıhye'dir, dedi.

Ümmü Seleme yine şöyle dedi:

— Allah'a yemîn ederim ki, Peygamber'in Cibrîl haberini sahâbîlerine haber vermek üzere îrâd ettiği hutbesini işitinceye kadar ben Cibrîl'i, başka değil, muhakkak Dıhye sandım.

(Râvî:) Ümmü Seleme ya böyle yâhud kendi dediği gibi bir söz söyledi, dedi.

Babam şöyle dedi: Ben Ebû Usmân'a:

— Sen bu hadîsi kimden işittin? diye sordum.

O:

— Usâmetu'bnu Zeyd'den, dedi [4].

٣ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ حدّثنا اللَّيْثُ حدّثنا سَعِيدٌ المَقْبُرِيُّ عنْ أبِيهِ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ قال قال النبيُّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم ما مِنَ الأنْبِيَاءِ نَبِىٌّ

---

4 Buhârî bu hadîsin bir rivâyetini Alâmâtu'n-Nübüvve'de, Müslim de Ümmü Seleme'nin fazîletleri bâbı'nda getirmiştir. Hadîsi burada getirmekten maksad, Allah ile Peygamber arasındaki sefîrin Cibrîl olduğudur. O Yüce Allah'ın şu âyetlerde buyurduğu gibi kerîm, vecâhet, celâlet ve mekânet sâhibi bir melektir:

"O Kur'ân muhakkak ki Âlemlerin Rabbi'ndendir. O'nu Rûhu'l-emîn, inzâr edicilerden olasın diye senin kalbine ma'nâsı açık, Arabça bir dil ile indirmiştir. Şübhe yok ki, o Kur'ân, daha evvelkilerin kitâblarında da vardır. İsrâîl oğulları bilginlerinin bunu bilmesi de onlar için bir delîl değil miydi?" (eş-Şuarâ: 192-197).

"Muhakkak ki o Kur'ân çok şerefli bir elçinin (getirdiği) ***kelâmdır. Çetin bir kudrete mâliktir. Arş'ın sâhibi nezdinde çok i'tibârlıdır. Orada kendisine itâat olunandır, bir emîndir, sizin sâhibiniz bir mecnûn değildir"*** (et-Tekvîr: 19-22).

Binâenaleyh yüceliğine hudûd olmayan Rabb, iki kulunu ve iki elçisini, Cibrîl ve Muhammed'i övmüştür... (İbn Kesîr).

إلاَّ أُعْطِيَ ما مِثْلُهُ آمَنَ عَلَيْهِ البَشَرُ وإنَّمَا كانَ الَّذِى أُوتِيتُ وحْيًا أَوْحَاهُ اللَّهُ
إلَيَّ فأرْجُو أنْ أَكُونَ أكْثَرَهُمْ تابِعًا يَوْمَ القِيامَةِ *

3-....... Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Peygamberlerden hiçbir peygamber yoktur ki, ona mu'cizelerden* (kendi zamânlarındaki) *insanların inandıkları kadar verilmiş olmasın. Mu'cize olarak bana verilen ise, ancak Allah'ın bana vahyettiğidir. Bunun için kıyâmet gününde ben, peygamberlerin en çok tâbi'i bulunanı olacağımı ümîd ederim"* [5].

٤ــ حدّثنا عَمْرُو بنُ مُحَمَّدٍ حدّثنا يَعْقُوبُ بنُ إبْرَاهِيمَ حدّثنا أبِى عَنْ صَالِحِ بنِ كَيْسَانَ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبَرَنِى أنَسُ بنُ مالِكٍ رضى اللَّهُ عنهُ أنَّ اللَّهَ تَعَالَى تَابَعَ عَلَى رسولِهِ ﷺ الوَحْىَ قَبْلَ وفاتِهِ حَتَّى تَوَفَّاهُ أكْثَرَ ما كانَ الوَحْىُ ثُمَّ تُوُفِّىَ رسولُ اللَّهِ ﷺ بَعْدُ *

4-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle haber verdi: Yüce Allah, Rasûlü'nün üzerine vefâtından evvele kadar arka arkaya vahy indirdi.

---

5 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Mu'cize olarak bana verilen ise ancak Allah'ın bana vahyettiğidir"* sözünden alınır. Bu hadîs Kur'ân mu'cizesinin bütün peygamberlere verilenlerden üstünlüğüne ve fazîletine delâlet eder. Nevevî şöyle demiştir: Bu hadîsin ma'nâsında ihtilâf edilip şu ma'nâlar ileri sürülmüştür:

a. Her peygambere zamânına göre insanları inanmağa mecbûr eden birtakım mu'cizeler verilmiştir. Benim en büyük ve en açık mu'cizem Kur'ân'dır ki, uslûbundaki belâgati ve ihtivâ ettiği medenî, adlî, ictimâî hükümleri i'tibâriyle böyle bir kitâb başka bir peygambere verilmemiştir. Bu cihetle ben peygamberlerin en çok ümmetlisi olacağım.

b. Bana bir Kur'ân mu'cizesi verildi ki, o kimseyi sihir ile zann ve hayâle düşürmez. Mûsâ'nın asâ mu'cizesinin Fir'avn'ın sihirbâzlarının el çubukluğu ile icrâ ettikleri şeylere velev ki sûrette benzediği gibi, hiçbir şeye benzemeyip görenleri "Acabâ?" diye düşündürmez ve hatâya düşürmez.

c. Öbür peygamberlerin mu'cizeleri onların hayâtında yaşamış, onlar ölünce mu'cizeleri de son bulmuştur. Onların mu'cizelerini görmek, ancak kendileriyle yaşayanlara münhasır kalmıştır. Peygamberimizin Kur'ân mu'cizesi ise kıyâmet gününe kadar devâm edecektir...

Kur'ân insanlara tevâtürle nakledilmiştir. İstikbâldeki herbir zamân için de, o indirildiği gibi sapasağlamdır. Kur'ân, benzerini yâhud on sûresinin yâhud bir sûresinin benzerini getirmeleri için insanlığa meydan okumuş, her devirdeki insanlar bundan âciz olmuşlardır; bu meydan okuma kıyâmete kadar da devâm edecektir. (el-İsrâ: 88, Hûd: 13, Yûnus: 3, el-Bakara: 23-24).

Hattâ O'nu, vahy en çok olduğu zamân vefât ettirdi. Bundan sonra Rasûlullah (S) vefât etti [6].

٥ــ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ حدّثنا سُفْيَانُ عَنِ الأسْوَدِ بنِ قَيْسٍ قال سَمِعْتُ جُنْدَبًا يَقُولُ اشْتَكَى النبيُّ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم فَلَمْ يَقُمْ لَيْلَةً أوْ لَيْلَتَيْنِ فأتَتْهُ امْرَأةٌ فقالَتْ يَا مُحَمَّدُ ما أُرَى شَيْطَانَكَ إلاَّ قَدْ تَرَكَكَ فأنْزَلَ اللّهُ عَزَّ وجَلَّ والضُّحَى واللَّيْلِ إذَا سَجَى ما وَدَّعَكَ رَبُّكَ وما قَلَى *

5-....... Esved ibn Kays demiştir ki, Cundeb ibn Sufyân(R)'dan işittim, şöyle dedi: Rasûlullah (S) rahatsızlandı. Bir kadın geldi:

— Yâ Muhammed! Ben umarım ki şeytânın Seni bırakmış olsun. Görüyorum ki, bir gece yâhud iki gecedir Sana yaklaşmadı, dedi.

Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah ***"Ve'd-duhâ ve'l-leyli izâ secâ mâ veddeake Rabbuke ve mâ kala"*** sûresini indirdi [7].

٢ــ بابٌ نَزَلَ القُرْآنُ بِلِسَانِ قُرَيْشٍ

6 Hadîsin ma'nâsı şudur: Yüce Allah, Rasûlü üzerine her vakit ihtiyâç duyulan kadar azar azar birbiri arkasından vahy indirmiştir. Ve ilk fetretten sonra bir fetret daha vâki' olmamıştır. O ilk fetret de Meleğin ilk evvel ***"Ikra' bismi Rabbike"*** kavliyle inişinin ardından olmuştu ki, bu ilk gelişin ardından vahy bir müddet gecikmişti. Sonra vahy kızıştı ve arka arkaya kesiksiz devâm etti. Bu fetretten sonra inen ilk vahy ise ***"Yâ eyyuhe'l-müddessir kum fe-enzir"*** Sûresidir.

7 Bu hadîs ile bundan evvelki hadîsin Kur'ân'ın Fazîletleri Kitâbı'nda zikredilmelerindeki münâsebet, Yüce Allah'ın, Rasûlü'ne büyük ihtimâmı (onunla meşgûl olması) ve şiddetli mahabbeti olmasıdır. Çünkü vahyi O'nun üzerine arka arkaya devam ettirmiş ve O'ndan vahyi kesmemiştir. Bunun içindir ki, Kur'ân O'na ancak fırka fırka indirilmiştir. Hiç şübhesiz böyle parça parça indirilmesi inâyet ve ikrâmda daha belîğ olur.

Bu rivâyette vahyin kesilip gecikmesi, bir iki gecedir. Bir rivâyette dört gündür. İbn Cureyc'den oniki gün, Kelbî'den onbeş gün, Süddî ve Mukaatil'den kırk gün diye de rivâyetler vardır. Belli ki bu gibi müddetlere ilim, başlangıcına ilim ile farklı olur. Onu tamâmiyle bilmek, Rasûlullah'ın kendisinden olabilir. Bu ise merfû' olarak rivâyet edilmemiştir. Sahîh olarak bilinen şudur: Bir müddet vahyin gecikmesi vâkı' olmuştur. Rasûlullah bundan hüzün ve ıztırâb duymuş, hâllerinden bu hissedilmiştir. İki üç gece kalkmadığı görülünce O'nun bu hâlini ta'kîb eden müşrikler öyle söylenmeğe bir vesîle de bulmuştur. Allah da O'nun kalbine itminan vermek üzere bu sûreyi indirmiştir (*Hakk Dîni,* VIII, 5885).

والعَرَبِ قُرْآنًا عَرَبِيًّا بِلِسَانٍ عَرَبِىٍّ مُبِينٍ

2- BÂB: KUR'ÂN, KUREYŞ LİSÂNI İLE VE ARAB LİSÂNI İLE NÂZİL OLDU

Bu, birçok âyetlerde "*Kur'ânen Arabiyyen*", "*Bi-lisânin Arabiyyin mübînin*" şeklinde sarîh olarak beyân edilmiştir [8].

٦ــ حدّثنا أَبو اليَمَانِ حدّثنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِىِّ وأَخْبَرَنِى أَنَسُ ابنُ مالِكٍ قال فأَمَرَ عُثْمَانُ زَيْدَ بنَ ثابِتٍ وسَعِيدَ بنَ العَاصِ وعَبْدَ اللّهِ ابنَ الزُّبَيْرِ وعَبْدَ الرَّحْمٰنِ بنَ الحَارِثِ بنِ هِشَامٍ أَنْ يَنْسَخُوهَا فِى المَصَاحِفِ وقال لَهُمْ إِذَا اخْتَلَفْتُمْ أَنْتُمْ وزَيْدُ بنُ ثَابِتٍ فِي عَرَبِيَّةٍ مِنْ عَرَبِيَّةِ القُرْآنِ فاكْتُبُوهَا بِلِسَانِ قُرَيْشٍ فإِنَّ القُرْآنَ أُنْزِلَ بِلِسَانِهِمْ فَفَعَلُوا *

6-....... Enes ibn Mâlik haber verip şöyle dedi: Usmân, Zeyd ibn Sâbit, Saîd ibnu'l-Âs, Abdullah ibnu'z-Zubeyr ve Abdurrahmân ibnu'l-Hâris ibn Hişâm'a sûreleri Mushaflara nakletmelerini emretti ve o istinsâh hey'etindeki son üç kişiye hitâben:

— Sizler ve Zeyd ibn Sâbit, Kur'ân'ın Arabça lugatlerinden herhangi Arabça bir lugatte ihtilâf ettiğiniz zamân, o lugati Kureyş lisâniyle yazınız. Çünkü Kur'ân, Kureyş kabîlesinin dili ile indirildi, dedi.

Onlar da böyle yaptılar [9].

٧ــ حدّثنا أَبو نُعَيْمٍ حدّثنا هَمَّامٌ حدّثنا عَطَاءٌ : وقال مُسَدَّدٌ حدّثنا يَحْيَى عنِ ابنِ جُرَيْجٍ قال أَخْبَرَنى عَطَاءٌ قال أَخْبَرَنِى صَفْوَانُ بنُ يَعْلَى ابنِ أُمَيَّةَ أَنَّ يَعْلَى كانَ يَقُولُ لَيْتَنِى أَرَى رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم حِينَ يُنْزَلُ عليْهِ الوَحْىُ فَلَمَّا كانَ النبىُّ ﷺ بالْجِعْرَانَةِ وعَلَيْهِ ثَوْبٌ قَدْ أُظِلَّ عَلَيْهِ ومَعَهُ ناسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ إِذَا جَاءَهُ رجُلٌ مُتَضَمِّخٌ بِطِيبٍ فقال يا رسُولَ اللّهِ كَيْفَ

---

8 Buhârî bu âyet parçalarını burada başlığa delîl olarak getirmiştir. Bunlar birçok yerde geçmektedir: "*Kur'ânen Arabiyyen*" (Yûsuf: 2, Tâhâ: 112, ez-Zumer: 28, Hâmîm Secde: 3, eş-Şûrâ: 7, ez-Zuhruf: 3); "*Bi-lisânin Arabiyyin*" (en-Nahl: 103, eş-Şuarâ: 195, el-Ahkaaf: 12).

9 Bu hadîs, yakında kendisi üzerine kelâm gelecek olan hadîsten bir parçadır. Buhârî'nin bundan maksadı açıktır. O'da Kur'ân'ın Kureyş lugati ile indiği ve Kureyş'in de Arab'ın hulâsası olduğudur.

تَرَى فِى رَجُلٍ أَحْرَمَ فِي جُبَّةٍ بَعْدَ ما تَضَمَّخَ بِطِيبٍ فنظَرَ النبيُّ ﷺ سَاعَةً
فَجاءَهُ الوَحْيُ فأَشَارَ عُمَرُ إِلَى يَعْلَى أَنْ تَعَالَ فَجَاءَ يَعْلَى فأَدْخَلَ رَأْسَهُ فإِذَا
هُوَ مُحْمَرُّ الوَجْهِ يَغِطُّ كَذَلِكَ سَاعَةً ثُمَّ سُرِّىَ عَنْهُ فقال أَيْنَ الَّذِى يَسْأَلُنِى عَنِ
العُمْرَةِ آنِفًا فالْتُمِسَ الرَّجُلُ فَجِيءَ بِهِ إِلَى النبيِّ ﷺ فقال أَمَّا الطِّيبُ الَّذِى
بِكَ فاغْسِلْهُ ثَلاثَ مَرَّاتٍ وأَمَّا الْجُبَّةُ فانْزِعْهَا ثُمَّ اصْنَعْ فِى عُمْرَتِكَ كَمَا تَصْنَعُ
فِى حَجِّكَ *

7-....... Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle dedi: Bana Safvân ibn Ebî Ya'lâ ibn Umeyye şöyle haber verdi:

— Ya'lâ, keşki ben Rasûlullah'ı, üzerine vahy indirildiği sırada göreydim, der dururdu.

Nihâyet Peygamber (S) Cı'râne'de bulunduğu zamân, üzerinde bir kumaş kendisini gölgelendirmiş ve yanında da sahâbîlerinden birtakım insanlar bulunduğu sırada, güzel koku sürünmüş bir kimse yanına çıkageldi. Ve:

— Yâ Rasûlallah! Güzel koku süründükten sonra bir cübbe içinde umre için ihrâma giren kimse hakkında ne dersiniz? diye sordu.

Peygamber, bir müddet baktı. Akabinde kendisine vahy geldi. Bunun üzerine Umer, Ya'lâ'ya "Gel" diye işâret etti. Ya'lâ geldi ve başını, Peygamber'i örtmekte olan örtünün içine soktu. Peygamber'i yüzü kızarmış, uyuyan kimsenin gidip gelen nefesi gibi horulduyor vaziyette gördü. Peygamber'in hâli bir müddet böyle devâm etti. Sonra Peygamber'den bu hâl sıyrıldı. Bunun üzerine Peygamber:

— *"Biraz evvel umreden bana suâl soran kimse nerede?"* diye sordu.

Hemen o suâli soran kimse arandı ve bulunup Peygamber'in yanına getirildi. Peygamber:

— *"Sendeki kokuya gelince, onu üç kerre yıka, üzerindeki cübbeye gelince, onu da çıkar, sonra haccında yapmakta olduğun fiilleri umrende de yap"* buyurdu [10].

---

10 Hadîsin bir rivâyeti Hacc Kitâbı'nda da geçmişti.

Hadîsin bu bâba girme sebebi, Kur'ân'ın ve sünnetin her ikisinin de tek bir vahiyle ve tek bir dille geldiğini tenbîh etmektir denildi. Şöyle de denildi: Buhârî bununla ***"Biz hiçbir rasûlü kendi kavminin dilinden başkasıyle göndermedik ki, onlara apaçık anlatsın..."*** (İbrâhîm: 4) âyetinin, Peygamber'in kavmi oldukları için sırf Kureyş'in diliyle gönderilmesini gerektirmediğine, fakat bütün Arab'ın diliyle gönderildiğine işâret etmiştir. Çünkü o, onların hepsine gönderilmiştir. Zîrâ Peygamber kendisine soran bedeviye, sorusunun cevâbı olan

٣ــ باب جَمْعِ القُرْآنِ

3- KUR'ÂN'IN SAHÎFELER İÇİNDE TOPLANMASI BÂBI [11]

٨ــ حدّثنا مُوسٰى بنُ إسْمَاعِيلَ عنْ إبْرَاهِيمَ بنِ سَعْدٍ حدّثنا ابنُ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ بنِ السَّبَّاقِ أنَّ زَيْدَ بنَ ثَابِتٍ رضى اللّٰهُ عنهُ قال أرْسَلَ إلَيَّ أبو بَكْرٍ مَقْتَلَ أهْلِ اليَمَامَةِ فاذَا عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ عِنْدَهُ قال أبو بَكْرٍ رضى اللّٰهُ عنه إنَّ عُمَرَ أتَانِى فقال إنَّ القَتْلَ قَدِ اسْتَحَرَّ يَوْمَ اليَمَامَةِ بقُرَّاءِ القُرْآنِ وإنِّى أخْشَى أنْ يَسْتَحِرَّ القَتْلُ بالقُرَّاءِ بالمَوَاطِنِ فَيَذْهَبَ كَثِيرٌ مِنَ القُرْآنِ وإنِّى أرَى أنْ تَأْمُرَ بجَمْعِ القُرْآنِ قُلْتُ لِعُمَرَ كَيْفَ تَفعَلُ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عَلَيْهِ وسلَّمَ قال عُمَرُ هٰذَا واللّٰهِ خَيْرٌ فلَمْ يَزَلْ عُمَرُ يُراجِعُنِى حَتَّى شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرِى لِذَالِكَ ورَأيْتُ فِى ذَٰلِكَ الَّذِى رَأىْ عُمَرُ قال زَيْدٌ قال أبو بَكْرٍ إنَّكَ رجُلٌ شابٌّ عاقِلٌ لاَ نَتَّهِمُكَ وقَدْ كُنْتَ تَكْتُبُ الوَحْىَ لِرَسولِ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم فَتَتَبَّعِ القُرْآنَ فاجْمَعْهُ فَوَاللّٰهِ لَوْ كَلَّفُونِى نَقْلَ جَبَلٍ مِنَ الجِبَالِ ما كانَ أثْقَلَ عَلَيَّ مِمَّا أمَرَنِى بِهِ مِنْ جَمْعِ القُرْآنِ قُلْتُ كَيْفَ تَفعَلُونَ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رسولُ اللّٰهِ ﷺ قال هُوَ واللّٰهِ خَيْرٌ فَلَمْ يَزَلْ أبو بَكْرٍ يُرَاجِعُنِى حَتَّى شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرِى لِلَّذِى شَرَحَ لَهُ صَدْرَ أبِى بَكْرٍ وعُمَرَ رضى اللّٰهُ عنهما فَتَتَبَّعْتُ القُرْآنَ أجْمَعُهُ مِنَ العُسُبِ واللِّخَافِ وصُدُورِ الرِّجَالِ حَتَّى وجَدْتُ آخِرَ سورَةِ التَّوْبَةِ مَعَ أبِى

---

vahy indikten sonra, ona anlayacağı şekilde hitâb etmiştir. Bu da vahyin, Kureyşli olsun, gayrısı olsun, her Arab'ın anlayacağı şekilde inmekte olduğuna delâlet etmiştir. Vahy de tilâvet edilir yâhud tilâvet edilmez olmaktan daha umûmîdir.

İbn Battâl da şöyle demiştir: Hadîsin başlığa uygunluğu, metluvv olsun, gayrı metluvv olsun vahyin hepsinin ancak Arab diliyle indiğidir. Bu, Peygamber'in Arab ve gayrı Arab bütün insanlara ve daha başkalarına gönderilmiş olmasını reddetmez. Çünkü vahyin indiği dil Arapça'dır. O da, bunu Arab tâifelerine teblîğ etmektedir. Onlar da bunu Arab olmayanlara onların dilleriyle tercüme edeceklerdir... (İbn Hacer, Aynî).

11 Buradaki cem' ile murâd, mahsûs bir cem'dir ki, o da ayrı ayrı yazılmış olan metinlerin sahîfeler içinde toplanması, sonra da bu sahîfelerin bir Mushaf içinde sûreleri tertîb edilip sıralanmış olarak toplanmasıdır. Üç bâb sonra "Kur'ân'ın te'lîfi bâbı" gelecektir. Orada bundan maksad ise âyetlerin bir sûre içinde te'lîfi yâhud sûrelerin Mushaf içinde tertîbidir (İbn Hacer).

خُزَيْمَةَ الأَنْصَارِىِّ لَمْ أَجِدْهَا مَعَ أَحَدٍ غَيْرِهِ لَقَدْ جَاءَكُمْ رسولٌ منْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ ما عَنِتُّمْ حَتَّى خَاتِمَةِ بَرَاءَةَ فَكَانَتِ الصُّحُفُ عِنْدَ أَبِى بَكْرٍ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ ثُمَّ عِنْدَ عُمَرَ حَيَاتَهُ ثُمَّ عِنْدَ حَفْصَةَ بِنْتِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنه *

8-....... Zeyd ibn Sâbit şöyle demiştir: Ebû Bekr Yemâme'de şehîd olanların ölümünü müteâkib haber yollayıp beni çağırdı. Yanında Umer ibn Hattâb da bulunuyordu. Ebû Bekr bana şu sözleri söyledi: Umer bana geldi ve:

— Yemâme gününün şiddetli harbinde Kur'ân hâfızlarından birçoğu şehîd oldu. Ben diğer harb sâhalarında da harbin şiddetli olup Kur'ân hâfızlarının şehîd edilmelerinden, bu sebeble de Kur'ân'dan büyükçe bir kısmın zâyi' olup gitmesinden endîşe ediyorum. Binâenaleyh ben senin, Kur'ân'ın kitâb hâlinde toplanmasını emretmeni düşünüyorum, dedi.

Ben Umer'e:

— Rasûlullah'ın yapmadığı bir işi nasıl yaparsın? dedim.

Umer:

— Vallâhi bu hayırdır, dedi, ve bana mürâcaatta devâm etti.

Nihâyet Allah benim göğsümü bu işi için açtı ve ben de Umer'in düşündüğü bu işte onun gibi düşündüm.

Zeyd dedi ki: Bu sözlerden sonra Ebû Bekr, bana hitâben şunları söyledi:

— Sen genç ve akıllı bir erkeksin, biz seni hiçbir kusurla ittihâm etmiyoruz. Sen Rasûlullah için vahyi yazıyordun. Binâenaleyh sen Kur'ân'ı tetebbu' et ve onu bir araya topla!

Zeyd buna karşı: Vallâhi eğer bana dağlardan bir dağın nakledilmesini teklîf etmiş olsalardı, o iş benim üzerime, bana emrettiği bu Kur'ân'ı toplama işinden daha ağır olmazdı, dedi.

Zeyd dedi ki: Ben:

— Sizler, Rasûlullah'ın yapmadığı bir işi nasıl yapıyorsunuz? dedim.

Ebû Bekr:

— Allah'a yemîn ederim ki, bu hayırlı bir iştir, dedi.

Ve Ebû Bekr bana mürâcaatta devâm etti. Nihâyet Allah, Ebû Bekr'le Umer'in akıllarını yatırdığı ve göğüslerini ferahlandırdığı bu işe, benim de aklımı açtı ve gönlümü ferahlandırdı. Bunun üzerine ben de Kur'ân'ın ardına düşüp gereği gibi araştırdım ve onu yazılı bulunduğu hurma dallarından, ince taş levhalardan ve hâfızların ezberlerinden topladım. Nihâyet et-Tevbe Sûresi'nin sonunu Ebû Huzeyme el-Ensârî'nin yanında buldum. O âyeti ondan başka kimsenin

yanında bulmadım. Bu âyet, ***"Le kad câekum rasûlun min enfusikum azîzun aleyhi mâ anıttum..."*** sözlerinden Berâe Sûresi'nin sonuna kadar devâm eden âyetti [12]. Netîcede toplanan bu sahîfeler, tâ Allah kendisini vefât ettirinceye kadar Ebû Bekr'in yanında bulundu. Sonra hayâtı müddetince Umer'in yanında kaldı. Bundan sonra Umer'in kızı Hafsa'nın yanında kaldı [13].

٩ـــ **حدّثنا** مُوسٰى **حدّثنا** إِبْرَاهِيمُ **حدّثنا** ابنُ شِهَابٍ أَنَّ أَنَسَ بنَ مالِكٍ حَدَّثَهُ أَنَّ حُذَيْفَةَ بنَ اليَمَانِ قَدِمَ عَلَى عُثْمَانَ وكانَ يُغَازِى أَهْلَ الشَّأْمِ فِى فَتْحِ إِرْمِينِيَةَ وأَذْرَبِيجَانَ مَعَ أَهْلِ العِرَاقِ فأَفْزَعَ حُذَيْفَةَ اخْتِلاَفُهُمْ فى القِرَاءَةِ فقال حُذَيْفَةُ لِعُثْمَانَ يا أَمِيرَ المُؤْمِنِينَ أَدْرِكْ هٰذِهِ الأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا فِي الكِتَابِ اخْتِلاَفَ اليَهُودِ والنصَارَى فأَرْسَلَ عُثْمَانُ إِلَى حَفْصَةَ أَنْ أَرْسِلِى إِلَيْنَا بالصُّحُفِ نَنْسَخُهَا فِى المصاحِفِ ثُمَّ نَرُدها إِلَيْكِ فأَرْسَلَتْ بِهَا حَفصَةُ إِلَى عُثْمَانَ فأَمَرَ زَيْدَ بنَ ثَابِتٍ وعَبْدَ اللَّهِ بنَ الزُّبَيْرِ وسَعِيدَ بنَ العَاصِ وعَبْدَ الرَّحْمٰنِ بنَ الحَارِثِ بنِ هِشَامٍ فَنسخُوهَا فِى المصَاحِفِ: وقال عُثْمَانُ لِلرَّهْطِ القُرَشِيِّينَ الثَّلاَثَةِ إِذَا اخْتَلَفْتُمْ أَنْتُم وزَيْدُ ابنُ ثَابِتٍ فِى شَىْءٍ مِنَ القُرْآنِ فاكْتُبُوهُ بِلِسَانِ قُرَيْشٍ فإِنَّمَا نَزَلَ بِلِسَانِهِمْ فَفَعَلُوا حَتَّى إِذَا نَسَخُوا الصُّحُفَ فِى المَصَاحِفِ رَدَّ عُثْمَانُ الصُّحُفَ إِلَى حَفْصَةَ فأَرْسَلَ إِلَى كُلِّ أُفُقٍ بِمُصْحَفٍ مِمَّا نَسَخُوا وأَمَرَ بِمَا سِوَاهُ مِنَ القُرْآنِ فِى كُلِّ صَحِيفَةٍ أَوْ مُصْحَفٍ أَنْ يُحْرَقَ : قال ابنُ شِهَابٍ

---

12 Yânî Zeyd bu âyeti, Peygamber'e vahy yazmakta bulunan kimselerden diğer birinin yanında yazılmış olarak bulamamıştır. Yoksa bu âyeti ondan başkası ezber etmemişti demek değildir. Zîrâ bu âyeti pekçok kimseler ezber etmişler de namâz içinde ve namâz hâricinde tilâvet etmekte idiler.

13 Buhârî bu hadîsi *el-Câmi'u's-Sahîh*'in birkaç yerinde getirmiştir. İşte bu Kur'ân'ı yazılı bulunduğu dağınık yerlerden bir araya toplama işi, Ebû Bekr'in yaptığı işlerin en güzeli, en büyüğü ve en azametlisidir... Ebû Bekr, her okuyucunun tamâmını ezber etmeye muktedir olması için Kur'ân-ı Azîm'i yazılı bulunduğu dağınık yerlerinden derleyip kitâb hâlinde topladı. Ve işte bu toplama Yüce Allah'ın ***"Kur'ân'ı biz indirdik biz, onun koruyucuları da şübhesiz biziz"*** (el-Hıcr: 9) kavlinin sırrından olmuştur.

İşte böylece Ebû Bekr es-Sıddîk, hayırları toplamış, şerrli işleri men' eylemiştir. Allah ondan râzı olsun ve onu da râzı kılsın. İşte bundan dolayı birçok imâmlar Alî ibn Ebî Tâlib(R)'nin: "Mushaflar husûsunda insanların en büyük ecirlisi Ebû Bekr'dir. Çünkü Ebû Bekr Kur'ân'ı iki levha arasında toplayanların birincisidir" dediğini rivâyet etmişlerdir. Bu, sahîh bir isnâddır (İbn Kesîr).

وأخبرنى خارجة بن زيد بن ثابت سمع زيد بن ثابت قال فقدت آية من الأحزاب حين نسخنا المصحف قد كنت أسمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقرأ بها فالتمسناها فوجدناها مع خزيمة بن ثابت الأنصارى من المؤمنين رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه فألحقناها فى سورتها فى المصحف *

9-....... İbn Şihâb şöyle tahdîs etti: Ona da Enes ibn Mâlik şöyle tahdîs etmiştir: Ermenistan fethinde Sûriyeliler'le, Azrebîcân fethinde de Iraklılar'la birlikte harb eden Huzeyfetu'bnu'l-Yemân, bunların Kur'ân'ı çeşitli şekillerde okumalarının kendisine verdiği endîşe üzerine Usmân'ın yanına geldi ve ona:

— Ey Mü'minlerin Emîri, sen, Kur'ân'ı okumakta Yahûdîler'le Hrıstiyanlar'ın kendi kitâblarını okumakta uğradıkları ayrılığa benzer bir ihtilâfa düşmeden evvel bu ümmete yetiş, bu işin îcâbına bak, dedi.

Bunun üzerine Usmân, Hafsa'ya haber gönderip:

— Bize Kur'ân'ın yazılı olduğu sahîfeleri gönder de, biz sûreleri Mushaflara nakledelim, sonra da o sahîfeleri tekrar sana iâde edelim, dedi.

Bunun üzerine Hafsa muhâfaza ettiği Kur'ân'ı Usmân'a gönderdi. Usmân da Zeyd ibn Sâbit, Abdullah ibnu'z-Zubeyr, Saîd ibnu'l-Âs ve Abdurrahmân ibnu'l-Hâris ibn Hişâm'dan kurulu istinsâh hey'etine emir verdi. Onlar da bu asıl nushadaki sûreleri Mushaflara istinsâh edip naklettiler. Usmân bu istinsâh işinin başında, Zeyd'in Medîneli olması yüzünden Kureyşli olan üç kişiye hitâben:

— Sizler Zeyd ibn Sâbit ile Kur'ân'dan herhangi birşeyde ihtilâf ettiğiniz zamân, Kur'ân'ı Kureyş lisânı ile yazınız. Çünkü Kur'ân, Kureyş lisânı ile nâzil olmuştur, dedi [14].

Onlar da işte böyle yaptılar, nihâyet sahîfeleri Mushaflara istinsâh edip naklettikleri zamân, Usmân asıl sahîfeleri tekrar Hafsa'ya iâde etti.

Hey'et ferdlerinin istinsâh ettikleri Mushaflar'dan birer Mushaf'ı da her tarafa gönderdi. Bu gönderdiği (resmî) Mushaflar'ın dışında

---

14 Yânî kitâbetin resminde meselâ hemzeli ve gayrısı nev'inden olmakta ihtilâf ettiğiniz zamân, onu Kureyş dili ve lehçesine uygun olan resimle yazınız. Çünkü Kur'ân, Kureyş lehçesiyle inmiştir. Çünkü Kureyş lehçesi Rasûlullah'ın lehçesidir ve Arab lehçelerinin en fasîhidir. Cibrîl Peygamber'e diğer Arab lugatleri ve lehçeleriyle, Kur'ân'ın tertîli kendilerine kolaylaşsın ve ma'nâsını düşünmekten alıkoymasın diye, sırf bir ruhsat olarak okumuştur.

kalan ve içinde Kur'ân yazılı bulunan her sahîfenin yâhud mushafın da yakılmasını emretti [15].

İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Zeyd ibn Sâbit'in oğlu Harîce haber verdi: O, babası Zeyd ibn Sâbit'ten şöyle dediğini işitmiştir: Mushaf'ı istinsah ettiğimiz sırada ben el-Ahzâb Sûresi'nden bir âyeti kaybettim. Hâlbuki ben Rasûlullah'ın o âyeti okumakta olduğunu işitir durur-dum. (Böyle iken ben o âyeti yazılı olarak bulamamıştım.) O âyeti şiddetle araştırdık. Nihâyet onu Huzeymetu'bnu Sâbit el-Ensârî'nin yanında (yazılı) bulduk. En sonu onu da (hey'etin kararıyle) Mus-haf'taki kendi sûresine kattık. O âyet şudur:

"Mü'minlerin içinde Allah'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler var. İşte onlardan kimi adadığını ödedi, kimi de (bunu) ***bek-liyor. Onlar hiçbir sûretle*** (ahidlerini) ***değiştirmediler"*** (el-Ahzâb: 23) [16].

٤ ـ بابُ كَاتِبِ النَّبِيِّ ﷺ

4- PEYGAMBER'İN KÂTİBİ BÂBI [17]

15 Bu emrin hikmeti şudur: Hafsa'nın yanından alınan Mushaf, resmî mushafla-rın istinsâh edilip yazılmış oldukları aslî Mushaf'tır. Bu resmî Mushaf'ların top-lanma ve istinsâhları husûsunda hey'et ferdleri çok ciddî ve samîmî araştırma yapmışlardır. Binâenaleyh resmî Mushaflardan başkalarının var olmasını mü-bâh kılmaktan, onların bâzısında yanlış bulunması yâhud yalan ve ihtilâf için herhangi bir sebeb bulunması cihetinden endîşe edilirdi.

16 İşte "Mushaflar istinsâh ettirip resmîleştirerek Kur'ân'ın en mükemmel şekilde muhâfazasına ve nesilden nesile tam ve ihtilâfsız olarak intikaalini temînât altı-na almaktan ibâret olan" bu muazzam iş, Mü'minlerin Emîri Usmân ibn Af-fân(R)'ın en büyük menkabelerindendir.

Hiç şübhesiz ki, Kur'ân'dan herhangi birşeyin zâyi' olup gitmemesi için Kur'-ân'ın muhâfazasına, ilk iki büyük zât Ebû Bekr ile Umer, Usmân'a sebkat et-mişler, bu işi ondan önce te'mînât altına almışlardır. Usmân ise insanları, Kur'ân husûsunda ihtilâf etmemeleri için bir okuyuş üzerinde toplamıştır. Bu iş üzerin-de sahâbîlerin hepsi Usmân'a muvâfakat etmişlerdir. Ancak Abdullah ibn Mes'-ûd'dan, onun resmî mushaflar yazan kimselerden olmaması sebebiyle bir öfkesi rivâyet edilmiştir. Bu öfkeyle, Usmân'ın "İmâm Mushaf'tan başkalarının yakılmalarını" emrettiği zamân kendi adamlarına ellerinde bulunan mushafları saklamalarını emretmişti. Bundan sonra İbn Mes'ûd da muvâfakata dönmüş-tür. Hattâ Alî ibn Ebî Tâlib: "Eğer Usmân bu işi yapmamış olsaydı, onu mu-hakkak bizzât ben yapardım" demiştir. Binâenaleyh Dört İmâm, yânî Ebû Bekr, Umer, Usmân ve Alî bu işin dînî maslahatlardan olduğu üzerinde ittifâk etmiş-lerdir. Bu dört zât ise öyle halîfelerdir ki, Rasûlullah (S) onlar hakkında *"Be-nim sünnetime iyi yapışın, benden sonra da Râşid Halîfeler'in sünnetine"* bu-yurmuştur. (Ahmed, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce... İrbâd -R-dan) -İbn Kesîr, *Fadâilu'l-Kur'ân-*

17 Buhârî bu başlık ile yalnızca Zeyd ibn Sâbit'i kasdetmiştir. Çünkü Zeyd vahyi

١٠ ــ حدّثنا يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ حدّثنا اللَّيْثُ عنْ يُونُسَ عنِ ابنِ شهَاب
أنَّ ابنَ السَّبَّاقِ قال إنَّ زَيْدَ بنَ ثَابِتٍ قال أرْسَلَ إلَيَّ أبو بَكْرٍ رضى اللّهُ عنه
قال إنَّكَ كُنْتَ تَكْتُبُ الوَحْيَ لِرَسولِ اللّهِ صلى اللّهُ علَيهِ وسلم فاتَّبعِ القُرْآنَ
فَتَتَبَّعْتُ حَتَّى وجَدْتُ آخِرَ سُورَةِ التَّوْبَةِ آيَتَيْنِ مَعَ أبِى خُزَيْمَةَ الأنْصَارِىِّ لَمْ
أجِدْهُمَا مَعَ أحَدٍ غَيْرَهُ لَقَدْ جَاءَكُمْ رسُولٌ مِنْ أنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ ما عَنِتُّمْ
إلَى آخِرِهَا *

10-....... Ubeyd ibnu's-Sebbâk şöyle dedi: Zeyd ibn Sâbit şöyle dedi: Ebû Bekr bana haber gönderip çağırdı da:

— Sen, Rasûlullah (S) için vahyi yazıyordun. Binâenaleyh sen Kur'ân'ın ardına düşüp gereği gibi araştır, dedi.

Bunun üzerine ben de Kur'ân'ın ardına düşüp gereği gibi araştırdım. Nihâyet et-Tevbe Sûresi'nin sonundaki iki âyeti Ebû Huzeyme el-Ensârî'nin yanında buldum, onları ondan başka bir kimsenin yanında (yazılı olarak) bulamadım. O iki âyet şunlardır: ***"And olsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Mü'minleri cidden esirgeyicidir, bağışlayıcıdır o.*** (Sana îmân etmekten) ***yüz çevirirlerse de ki: Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir tanrı yok. Ben ancak O'na güvenip dayandım. O, büyük Arş'ın sâhibidir"*** (et-Tevbe: 128-129) [18].

---

en çok yazan kimse olduğu ve yazma işi ile uğraşıp meşgûl olması çok olduğu için ona ahd lâmı ile "el-Kâtib" ismini vermiştir (İbn Hacer).

İbn Hacer buradaki hadîsin şerhinde Mekke'deki ve Medîne'deki vahy kâtiblerini şöyle zikretti: Peygamber'e vahy yazanlardan bâzıları topluca şunlardır: 4 Halîfe, 5. Zubeyr ibnu'l-Avvâm, 6. ve 7. Saîd ibnu'l-Âs ibn Umeyye'nin iki oğlu Hâlid ve Ebân, 8. Hanzalatu'bnu'r-Rabî' el-Esedî, 9. Muaykıb ibn Ebî Fâtıma, 10. Abdullah ibnu'l-Erkam ez-Zuhrî, 11. Şurahbîl ibn Hasene, 12. Abdullah ibn Revâha ve diğerleri...,

18 Hadîsin başlığa uygunluğu, Ebû Bekr'in Zeyd'e hitâben "Sen Rasûlullah için vahyi yazıyordun" sözündedir. Bu hadîsin bir rivâyeti daha önce de geçmişti.

Bu âyetlerin bu sûretle Kur'ân'a konulması, sonraları şöyle bir tenkîde uğramış ve derin bir incelemeye vesîle olmuştur: "Kur'ân'ın birinci şartı Tevâtür iken Zeyd ibn Sâbit yalnız Huzeyme'nin yanında bulduğu âyetleri nasıl olup da Mushaf'a koyabilmiş ve Kur'ân'dan sayabilmiştir?" deniliyor ve buna şöyle cevâb veriliyor:

Tevâtür vardır - yoktur mes'elesi, Peygamber'in sahâbîlerinden sonraki devre âiddir. Tâbi'î ve Etbâu Tâbi'î zamânlarına nisbetle tasavvur olunur. Sahâbîlere gelince, onlar Peygamber'den herhangi bir âyetin Kur'ân olduğunu işitince, onun Kur'ânlığını kat'î olarak bilirlerdi.

١١ ـ حدّثنا عُبَيْدُ اللَّهِ بنُ مُوسَى عنْ إسْرَائِيلَ عنْ أبِي إسْحَاقَ عنِ البَرَاءِ قال لما نَزَلَتْ لا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ المُؤْمِنِينَ والمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قال النبيُّ ﷺ ادْعُ لِي زَيْدًا ولْيَجِيءْ باللَّوْحِ والدَّوَاةِ والكَتِفِ أوِ الكَتِفِ والدَّوَاةِ ثُمَّ قال اكْتُبْ لا يستَوِي القَاعِدُونَ وخَلْفَ ظَهْرِ النبيِّ ﷺ عَمْرُو بنُ أُمِّ مَكْتُومٍ الأعْمَى قال يا رسولَ اللَّهِ فَمَا تأمُرُنِي فإنِّي رَجُلٌ ضَرِيرُ البَصَرِ فَنَزَلَتْ مَكَانَهَا لايَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ المُؤْمِنِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ

11-....... el-Berâ şöyle dedi: ***"Lâ yestevi'l-kaaidune mine'l-mü'minîne ve'l-mucâhidûne fî sebîli'llâhi..."*** (en-Nisâ: 95) âyeti nâzil olduğu zamân Peygamber (S):

— *"Bana Zeyd'i çağır, levha, divit ve kürek kemiği* -yâhud: *kürek kemiği ve divit- getirsin"* buyurdu.

Sonra:

— *"Yaz: **Lâ yestevi'l-kaaidun...**"* buyurdu.

Peygamber'in sırtının arkasında, a'mâ olan Amr ibnu Ümmi Mektûm vardı. O:

— Yâ Rasûlallah! Ben gözleri zarara uğramış bir kimseyim, binâenaleyh bana ne emredersin? dedi.

Akabinde bu âyetin yerinde: ***"Lâ yestevi'l-kaaidune mine'l-mü'minîne fî sebîli'llâhi gayru uli'd-darari..."*** (en-Nisâ: 95) nâzil oldu [19].

٥ ـ بابٌ أُنْزِلَ القُرْآنُ علَى سَبْعَةِ أحْرُفٍ

5- BÂB:
"Kur'ân yedi harf üzere indirildi"

---

el-Ahzâb ve et-Tevbe âyetlerinin Huzeyme gibi yüksek bir sahâbînin yanında bulunması ayrıca bir i'tibâr ve emniyet medârı olmuştur. Bunun için Zeyd ibn Sâbit bu hadîsinde Huzeyme'nin yalnız başına şâhidliğini, Rasûlullah'ın iki şâhidin şâhidliğine denk ve müsâvî tuttuğunu bildirmiştir.

Bu el-Ahzâb ve Berâe âyetlerinin Kur'âniyetinin sahîhliğinde, Zeyd ibn Sâbit'in zâtî fazîleti ve ilmî kudret ve i'tibârı da hesâb edilmelidir...

Zeyd bu üç âyeti yalnız kendi ictihâdıyle de Mushaf'a koymuş değildir. O, başkanlık ettiği ilmî şûrânın kararıyle hareket etmiştir. En sonra bu şûrânın kararı, usûlen halîfelik makaamının tasdîkine arz olunmuş ve neşredilen bir teblîğ ile bütün sahâbîlerin ma'lûmu olup sükûtî bir icmâ' mün'akid olmuştur. Mushaf dışında Kur'ân olarak ne bir âyet, ne bir sûre kalmamıştır... Yukarıdaki delîller bu hakîkate de zarûrî bir ilim ve ıttılâ bahşeder (İbn Kesîr, *Fadâilu'l-Kur'ân*).

19 Hadîsin başlığa uygunluğu apaçık meydandadır.

١٢ــ حدّثنا سَعِيدُ بنُ عُفَيْرٍ قال حدّثنى اللَّيْثُ قال حدّثنى عُقَيْلٌ عنْ ابنِ شِهَابٍ قال حدّثنى عُبَيْدُ اللّهِ بنُ عَبْدِ اللّهِ أنَّ ابنَ عَبَّاسٍ رضىَ اللّهُ عَنْهُمَا حَدَّثَهُ أنَّ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم قال أقْرَأنِي جِبْرِيلُ على حَرْفٍ فَرَاجَعْتُهُ فَلَمْ أزَلْ أسْتَزِيدُهُ ويَزِيدُنِى حَتى انْتَهَى إلَى سَبْعَةِ أحْرُفٍ *

12-....... İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Abdullah'ın oğlu Ubeydullah tahdîs etti. Ona da Abdullah ibn Abbâs şöyle tahdîs etmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: *"Cibrîl bana Kur'ân'ı bir okunuş üzerine okuttu. Ben ona mürâcaat ettim ve durmadan bunun artmasını isterdim. O da bana artırırdı. Nihâyet yedi türlü okunuşa erişti* (yânî yedi türlü okunuşu geçmeyip orada durdu)" [20].

١٣ــ حدّثنا سَعِيدُ بنُ عُفَيْرٍ قال حدّثنى اللَّيْثُ قال حدّثنى عُقَيْلٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال حدّثنى عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّ المِسْوَرَ بنَ مَخْرَمَةَ وعَبْدَ الرَّحْمٰنِ بنَ عَبْدٍ القارِيَّ حدّثاهُ أنَّهُمَا سَمِعَا عُمَرَ بنَ الخطَّابِ يَقُولُ سَمِعْتُ هِشَامَ بنَ حَكِيمٍ يَقْرَأُ سورَةَ الفُرْقَانِ فِى حَيَاةِ رسُولِ اللّهِ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم فاسْتَمَعْتُ لِقِرَاءَتِهِ فإذَا هُوَ يَقْرَأُ على حُرُوفٍ كَثِيرَةٍ لَمْ يُقْرِئْنِيهَا رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عَلَيْهِ وسلَمَ فَكِدْتُ أُسَاوِرُهُ فِى الصَّلاَةِ فَتَصَبَّرْتُ حَتَّى سَلَّمَ فَلَبَّبْتُهُ بِرِدَائِهِ فَقُلْتُ مَنْ أقْرَأكَ هٰذِهِ السُّورَةَ الَّتِى سَمِعْتُكَ تَقْرَأُ قال أقْرَأنِيهَا رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم فَقُلْتُ كَذَبْتَ فإنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قَدْ أقْرَأنِيهَا على غَيْرِ ما قَرَأْتَ فانْطَلَقْتُ بِهِ أقُودُهُ إلَى رسولِ اللّهِ ﷺ فَقُلْتُ إنِّى سَمِعْتُ هٰذَا يَقْرَأُ بِسُورَةِ الفُرْقَانِ علَى حُرُوفٍ لَمْ تُقْرِئْنِيهَا فقال رسولُ اللّهِ ﷺ أرْسِلْهُ : اقْرَأْ يا هِشَامُ فَقَرَأَ عَلَيْهِ القِرَاءَةَ الَّتِى سَمِعْتُهُ يَقْرَأُ فقال رسولُ اللّهِ ﷺ كَذَلِكَ أُنْزِلَتْ ثُمَّ

---

20 Buhârî bunun bir rivâyetini Bed'u'l-Halk'da da getirdi. Müslim bir defa Yûnus'tan, bir defa da Ma'mer'den, bu ikisi de Zuhrî'den olmak üzere bu tarzda rivâyet etti (*Müslim Ter.* II, 462-467).

Bunu İbnu Cerîr de Zührî hadîsinden olmak üzere rivâyet etti. Sonra râvî İbn Şihâb şöyle demiştir: Yedi harfe dâir ma'lûmât bana ulaştı. Bununla yalnız bir medlûlü ifâde eden müteaddid zelîkaya müsâade buyurulduğuna muttali' oldum. Yoksa halâl ve harâma dâir hiçbir kelime üzerinde ihtilâf yoktur (İbn Kesîr).

قال اقْرَأْ يا عُمَرُ فَقَرَأْتُ القِرَاءَةَ الَّتِى أَقْرَأَنِى فقال رسولُ اللَّهِ ﷺ كَذٰلِكَ أُنزِلَتْ إنَّ هٰذَا القُرْآنَ أُنْزِلَ علَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ فاقْرَؤُوا ما تَيَسَّرَ مِنْهُ *

13-....... İbn Şihâb dedi ki: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr tahdîs etti. Ona da Mısver ibn Mahrame ile Abdurrahmân ibn Abd el-Kaarî tahdîs etmişlerdir. Onlar da Umer ibnu'l-Hattâb şöyle derken işitmişlerdir: Ben Rasûlullah'ın sağlığında (namâzda) Hişâm ibn Hakîm'i el-Furkaan Sûresi'ni okurken işittim. Ve onun okuyuşuna kulak tutup dinledim. Bir de baktım ki, Hişâm bu sûreyi Rasûlullah'ın bana okutmadığı birtakım lehçelerle okuyor. Az kaldı namâzın içinde onun üzerine atılacaktım. Fakat selâm verinceye kadar güçlükle sabrettim. (Selâm verince kaçırmamak için) hemen ridâsını göğsünün üzerinde toplayıp:

— Senden işitmiş olduğum bu sûreyi sana kim okuttu? dedim.

Hişâm:

— Onu bana Rasûlullah okuttu, dedi.

— Yalan söyledin. Çünkü Rasûlullah bu sûreyi bana, senin okuduğundan başka bir lehçe ile okutmuştur, dedim.

Ve onu yakasından tutarak Rasûlullah'a götürdüm.

— Yâ Rasûlallah! Şunun el-Furkaan Sûresi'ni, Sen'in o sûreyi bana okutmadığın birtakım lehçeler üzerine okurken işittim, dedim.

Rasûlullah (S) bana:

— *"Hişâm'ın yakasını bırak"* buyurdu.

Ona da:

— *"Yâ Hişâm, oku!"* diye emretti.

O da, kendisini okurken işitmiş olduğum kırâati Rasûlullah'a karşı okudu. Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Bu sûre böyle indirildi"* buyuruldu.

Bundan sonra:

— *"Yâ Umer, sen de oku!"* diye emretti.

Ben de vaktiyle bana okutmuş olduğu okuyuşla okudum. Bana da:

— *"Bu sûre böyle indirildi. Şübhesiz bu Kur'ân yedi harf* (yedi lugat ve yedi lehçe) *üzerine indirilmiştir. Bunlardan hangisi kolayınıza gelirse, onu okuyunuz"* buyurdu [21].

---

21 Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrası olduğu açıktır. Bunun bir rivâyeti Husûmât Kitâbı'nda geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

Hadîsin sonundaki *"Seb'atu ahruf* (= Yedi harf)*"* ta'bîri, yedi lugat ve yedi lehçe ve yedi şîve demektir. Buhârî'nin İbn Abbâs'tan rivâyet ettiği hadîse göre Kur'ân başlangıçta bir lugat ve bir lehçe üzerine indirildiği halde -ki bu

٦ــ بابُ تأليفِ القُرْآنِ

6- KUR'ÂN'IN TE'LÎFİ BÂBI [22]

١٤ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ مُوسَى أخْبَرَنَا هِشَامُ بنُ يُوسُفَ أنَّ ابنَ جُرَيْجٍ
أخْبَرَهُمْ قال وأخْبَرَنِي يُوسُفُ بنُ مَاهَكٍ قال إنِّي عِنْدَ عَائِشَةَ أمِّ المُؤْمِنِينَ رضى
اللّٰهُ عنها إذْ جَاءَهَا عِرَاقِيٌّ فقال أيُّ الكَفَنِ خَيْرٌ قَالَتْ وَيْحَكَ وما يَضُرُّكَ قال
يا أمَّ المُؤْمِنِينَ أرِينِي مُصْحَفَكِ قالَتْ لِمَ قال لَعَلِّي أُوَلِّفُ القُرْآنَ عَلَيْهِ فانَّهُ يُقْرَأُ
غَيْرَ مُؤَلَّفٍ قالَتْ وما يَضُرُّكَ أيَّهُ قَرَأْتَ قَبْلُ إنَّمَا نَزَلَ أوَّلَ ما نَزَلَ مِنْهُ سورَةٌ
مِنَ المُفَصَّلِ فِيهَا ذِكْرُ الجَنَّةِ والنَّارِ حَتَّى إذَا ثابَ النَّاسُ إلَى الإسْلَامِ نَزَلَ
الحَلالُ والحَرَامُ وَلَوْ نَزَلَ أوَّلَ شَيْءٍ لا تَشْرَبُوا الخَمْرَ لَقَالُوا لا نَدَعُ الخَمْرَ
أبَدًا ولَوْ نَزَلَ لاَ تَزْنُوا لَقَالُوا لا نَدَعُ الزِّنَا أبَدًا لَقَدْ نزَلَ بِمَكَّةَ على مُحَمَّدٍ
ﷺ وإنِّي لَجَارِيَةٌ ألْعَبُ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ والسَّاعَةُ أدْهَى وأمَرُّ وما نَزَلَتْ

Kureyş lehçesi idi- Rasûlullah Kur'ân'ın kabîleler arasında çabuk yayılması için diğer Arab kabîlelerinin lehçeleri üzerine de okunmasını arzû ediyordu. Bu yolda ısrarlı duâlar sonunda yedi kabîlenin lehçesi üzerine de okunmasına izin verildi... Kur'ân'ın her kelimesi değil, bâzı kelimeleri yedi lehçe ile okunmuştur. Kur'ân bu sûretle yayıldıktan sonra Peygamber'in vefâtı yılının ramazânında Cibrîl'le yapılan el-Arzatu'l-Âhire'de Kureyş lehçesi kararlaştı. Şu da bilinsin ki, bu lehçe farkı, bir nev'ilenmeden ibârettir, ma'nâ yönünden bir çelişki gerektirmez. Nitekim Abdullah ibn Mes'ûd: "Ben değişik kabîlelerin Kur'ân kırâatlerini dinledim, hepsini ma'nâ yönüyle birbirlerine yakın buldum. Aranızda *Helumme, Akbil* demeniz gibi ki, ikisi de *Geliniz* diye çağrıdan ibârettir" demiştir.

Âlimler bu yedi harfin ma'nâsı hakkında çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir:

a. Bundan murâd *Akbil, Taâl* ve *Helumme* gibi muhtelif lafızlarla birbirine yakın ma'nâlardan meydana gelen yedi vecîhtir.

b. Bundan maksad, Kur'ân'ın hepsi yedi harf üzere okunur demek değildir. Lâkin bâzısı bir harf, yânî bir lehçe üzere, bâzısı da diğer bir lehçe üzere okunur...

c. Kur'ân'ın yedi lugati -lehçesi-, kabîlelerin kendi lehçelerinde birbirine muhâlefet etmelerine rağmen, hâsseten Mudar kabîlelerine münhasırdır. Çünkü Usmân: Kur'ân Kureyş lugatiyle indi, demiştir. Kureyş ise en-Nadr ibnu'l-Hâris oğulları'dır.

d. Bütün kırâat vecihleri yedi şeye dönmektedir: Harekesi değişmeyen, sûreti ve ma'nâsı da değişmeyen, sûreti değişmeyip ma'nâsı değişen,...

e. Yedi harften maksûd emir, nehiy, va'd, vaîd... gibi ma'nâlardır... (İbn Kesîr).

22 Tek sûrenin âyetlerini toplama yâhud sûreleri tertîbli olarak bir Mushaf'ta toplama.

سُورَةُ البَقَرَةِ وَالنِّسَاءِ إِلاَّ وَأَنَا عِنْدَهُ قال فَأَخْرَجَتْ لَهُ المُصْحَفَ فَأَمْلَتْ عَلَيْهِ آيَ السُّورَةِ *

14-....... İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Yûsuf ibn Mâhek haber verip şöyle dedi: Ben Mü'minlerin annesi Âişe'nin yanında idim. Derken onun yanına Iraklı bir kimse çıkageldi de:

— Kefenin hangisi daha hayırlıdır? dedi.

Âişe:

— Yazık sana! (Artık ölümünden sonra hislerin bâtıl olduğu için) sana hangi şey zarar verebilir ki? dedi.

Bu sefer o Iraklı zât:

— Ey mü'minlerin annesi, bana kendi Mushaf'ını göster, dedi.

Âişe:

— Niçin? diye sordu.

O zât:

— Ben ümîd ederim ki, Kur'ân'ı senin Mushaf'ına göre te'lîf ederim. Çünkü Kur'ân te'lîf edilmiş olmayarak okunuyor, dedi.

Âişe:

— Diğer sûrenin kırâatinden evvel Kur'ân'ın hangi sûresini okumuş olsan sana ne zarar verir ki? Kur'ân'dan ilk nâzil olan Mufassal'dan, içinde cennet ve ateş zikrolunan bir sûredir. Nihâyet insanlar İslâm'a döndükleri zamân, halâl ve harâm nâzil oldu. Şâyet ilk evvel "*Şarab içmeyin*" yasağı inseydi, insanlar elbette: Biz ebeden şarâbı bırakmayız, derlerdi. Ve şâyet yine ilk evvel "*Zinâ etmeyin*" yasağı inmiş olsaydı, insanlar muhakkak: Biz zinâyı ebeden bırakmayız, diyeceklerdi. Yemînle söylüyorum ki, ben henüz oyun oynayan bir kız çocuğu iken Mekke'de Muhammed'e: "***Bel'i's-sâatu meviduhum ve's-sâatu edhâ ve emerru = Daha doğrusu onlara va'd olunan asıl vakit, o sâattir. O sâat daha belâlı ve daha acıdır***" (el-Kamer: 46) inmiştir, el-Bakara ile en-Nisâ Sûreleri ancak ben Peygamber'in yanındayken inmişlerdir, dedi.

Râvî dedi ki: Bundan sonra Âişe, o Iraklı için Mushaf'ı meydana çıkardı ve o şahsa sûrenin -bir rivâyette: Sûrelerin- âyetlerini imlâ ettirip yazdırdı [23].

---

23 Burada te'lîften maksad, sûrelerin tertîbidir. Bu Iraklı zât evvelâ hangi kefen daha hayırlı ve daha fazîletlidir diye sormuştur. Âişe de ona: Bu, sorulmağa, kasdedilmeğe ve hazırlanmağa i'tinâ gösterilmesi gerekmeyen şeylerdendir. Çünkü bunda fâidesiz külfete girme vardır... şeklinde konuşmuş ve sorduğu şeyin mühim bir iş olduğunu zannetmesin diye, kelâmda ciddiyet ve cehd göstermemiştir...

Sonra o Iraklı zât, Âişe'ye Kur'ân'ın tertîbinden sordu. Böylece büyük bir suâle geçti. Ve Âişe'ye Kur'ân'ı te'lîf edilmemiş olarak, yânî sûreleri sıralanma-

١٥ ـ حدّثنا آدَمُ حدّثنا شُعْبَةُ عنْ أبِي إسْحَاقَ قال سَمِعْتُ عَبْدَ
الرَّحْمٰنِ بنَ يَزِيدَ قال سَمِعْتُ ابنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ فِي بَنِي إسْرَائِيلَ والْكَهْفِ
ومَرْيَمَ وطَهَ والأنْبِيَاءِ إنَّهُنَّ مِنَ العِتَاقِ الأوَّلِ وهُنَّ مِنْ تِلادِي *

15-....... Ebû İshâk dedi ki: Ben Yezîd oğlu Abdurrahmân'dan işittim, o şöyle dedi: Ben İbn Mes'ûd'dan işittim, o, Benû İsrâîl (yânî el-İsrâ), el-Kehf, Meryem, Tâhâ ve el-Enbiyâ Sûreleri hakkında, bu sûreler ilk atîklerdendirler, bunlar kadîm sûrelerdendirler, diyordu [24].

١٦ ـ حدّثنا أبُو الوَلِيدِ حدّثنا شُعْبَةُ أنْبَأنا أبُو إسْحَاقَ سَمِعَ البَرَاءَ رضى
اللَّهُ عنهُ قال تَعَلَّمْتُ سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ قَبْلَ أنْ يَقْدَمَ النبيُّ ﷺ *

16-....... el-Berâ (R): Ben ***"Sebbih isme Rabbike'l-a'lâ"*** sûresini, Peygamber'in Medîne'ye gelmesinden evvel öğrendim, dedi [25].

١٧ ـ حدّثنا عَبْدَانُ عنْ أبِي حَمْزَةَ عَنِ الأعْمَشِ عنْ شَقِيقٍ قال قال
عَبْدُ اللَّهِ قَدْ عَلِمْتُ النظَائِرَ الَّتِي كانَ النبيُّ ﷺ يقْرَؤُهُنَّ اثْنَيْنِ اثْنَيْنِ فِي كلِّ

---

mış olarak okuduğunu haber verdi. Bu, Mü'minlerin Emîri Usmân'ın bugün meşhûr olan tertîb üzere te'lîf edilmiş olan "İmâm Mushafları" etrafa göndermesinden ve bu Mushafları lâzım kılmasından önce idi. Allah en iyi bilendir. İşte bunun için Âişe, o kimseye:

— Kur'ân'ın sûrelerinden hangisi ile başlasan sana zarar vermez. Şübhesiz ilk inen sûre, içinde cennet ve cehennem zikredilen sûredir, diye haber vermişti.

Bu sûre İkra' Sûresi değilse, Âişe'nin, içinde va'd ve vaîd bulunan el-Mufassal sûrelerinin cins ismini irâde etmiş olması muhtemeldir...

Sûreler içinde âyetlerin tertîbine gelince, bunda hiçbir ruhsat yoktur; bu, takrîri yukarıda geçtiği gibi, tamâmıyle Rasûlullah tarafından yapılmış tevkîfî bir iştir. Bundan dolayı Âişe, o şahsa bu husûsta bir ruhsat vermedi. Fakat kendi Mushaf'ını o şahıs için ortaya çıkardı ve ona sûrelerin âyetlerini imlâ ettirdi ve Allah en iyi bilendir... (İbn Kesîr).

24 Buhârî bunu yalnız olarak tahrîc etmiştir. Bundan maksad, İbn Mes'ûd'un Mushaf'ındaki bu sûrelerin tertîbinin Usmân'ın Mushaf'ları gibi olduğunu zikretmektir. İbn Mes'ûd'un "Min ıtâkı'l-uveli" sözü, "İnmesi kadîm olanlardan" demektir. "Ve hunne min telâdî" sözü de "İlk kazanılanlardan ve ezber edilenlerdendir" demektir.

25 Bu, sıhhatinde Buhârî ile Müslim'in ittifâk ettiği bir hadîstir. Bu hadîs, hicret hadîsinden bir parçadır. Bu hadîsten maksad ***"Sebbih isme Rabbike'l-a'lâ"***'nın hicretten evvel inmiş Mekkî bir sûre olduğunu ortaya koymaktır. Ve Allah en iyi bilendir (İbn Kesîr).

رَكْعَةٍ فَقَامَ عَبْدُ اللَّهِ وَدَخَلَ مَعَهُ عَلْقَمَةُ وخَرَجَ عَلْقَمَةُ فَسأَلْنَاهُ فقال عِشْرُونَ سورَةً مِنْ أَوَّلِ الْمُفَصَّلِ على تأليفِ ابنِ مَسْعُودٍ آخِرُهُنَّ الحَوَامِيمُ حم الدُّخان وعَمَّ يَتَسَاءَلُونَ *

17-....... Şakîk şöyle dedi: Abdullah (ibn Mes'ûd): Ben Peygamber'in herbir rek'atte ikişer ikişer okumak âdetinde olduğu uzunluk ve kısalıkça birbirine yakın bulunan sûreleri kat'î olarak bilmişimdir, dedi. Müteâkıben Abdullah oturduğu yerden kalktı, odasına girdi, berâberinde Alkame de girdi. Sonra Alkame dışarıya çıktı. Biz hemen Alkame'ye bu sûreleri sorduk. Alkame:

— İbn Mes'ûd'un te'lîfi üzere el-Mufassal'ın evvelinden yirmi sûredir. Onların sonuncusu "Hâmîmler"dir, ***"Hâ. Mîm. ed-Duhân"*** ve ***"Amme yetesâelûn"***, dedi [26].

٧ـ بابٌ كانَ جِبْرِيلُ يَعْرِضُ القُرْآنَ على النبيِّ ﷺ * وقال مَسْرُوقٌ عنْ عَائِشَةَ رضىَ اللَّهُ عنها عنْ فَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلاَمُ أَسَرَّ إِلَيَّ النبيُّ ﷺ أَنَّ جِبْرِيلَ يُعَارِضُنِي بالْقُرْآنِ كُلَّ سَنَةٍ وإِنَّهُ عارَضَنِي العَامَ مَرَّتَيْنِ ولاَ أَرَاهُ إلاَّ حَضَرَ أَجَلِي

7- BÂB: CİBRÎL KUR'ÂN'I PEYGAMBER'E ARZEDER İDİ

Mesrûk, Âişe'den; o da Fâtıma aleyhi's-selâm'dan şöyle demiştir: Peygamber (S) bana gizlice şöyle söyledi: *"Her sene Cibrîl, Kur'ân'ı benimle bir kerre mukaabele ederdi. Bu sene iki defa mukaabele eyledi. Öyle sanıyorum ki, ecelim yaklaşmıştır"* [27].

١٨ـ حدّثنا يَحْيَى بنُ قَزَعَةَ حدّثنا إِبْرَاهِيمُ بنُ سَعْدٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عنْ

---

26 Bu, *el-Câmi'u's-Sahîh*'in Ebû Zerr rivâyetidir. Bundan başka olan Buhârî nushalarında ***"Hâ.Mim. ed-Duhân"*** ve ***"Amme yetesâelûne"*** sözleri düşmüştür. İşte İbn Mes'ûd'dan gelen bu te'lîf garîbdir; Usmân Mushafı'na muhâliftir. Çünkü Usmân Mushafı'ndaki el-Mufassal grubu, el-Hucurât Sûresi'nden Kur'ân'ın sonuna kadar olan kısımdır. ed-Duhân Sûresi buraya hiçbir vechile girmez... (İbn Kesîr).

27 Buhârî bunu burada muallak olarak zikretti. Alâmâtu'n-Nübüvve'de ve diğer yerlerde senedini de tam olarak getirmiştir.

عُبَيْدِ اللَّهِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما قال كانَ النبيُّ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسَلم أَجْوَدَ النَّاسِ بالخَيْرِ وأَجْوَدُ ما يَكُونُ فِى شَهْرِ رَمَضَانَ لأَنَّ جِبْرِيلَ كانَ يَلْقَاهُ فِى كُلِّ لَيْلَةٍ فِى شَهْرِ رَمَضَانَ حَتَّى يَنْسَلِخَ يَعْرِضُ عَلَيْهِ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم القُرْآنَ فإِذَا لَقِيَهُ جِبْرِيلُ كانَ أَجْوَدَ بالخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ المُرْسَلَةِ *

18-....... İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Peygamber (S) hayırda insanların en cömerdi idi. En cömerd olduğu zamân da ramazân ayında idi. Çünkü ramazân ayı çıkıncaya kadar Cibrîl her gece O'nunla mulâkî olur, Rasûlullah da Kur'ân'ı Cibrîl'e arzeder idi. İşte bundan dolayı Cibrîl, Peygamber'e kavuştuğu zamân, Peygamber hayırda, esmesi mâniaya uğramayan rüzgârdan daha cömerd olurdu [28].

١٩ ــ حدّثنا خَالِدُ بنُ يَزِيدَ حدّثنا أَبُو بَكْرٍ عَنْ أَبِى حصِينٍ عَنْ أَبِى صَالِحٍ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قال كانَ يَعْرِضُ عَلَى النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم القُرْآنَ كُلَّ عَامٍ مَرَّةً فَعَرَضَ عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ فِى الْعَامِ الَّذِى قُبِضَ فِيهِ وكانَ يَعْتَكِفُ كُلَّ عَامٍ عَشْرًا فاعْتَكَفَ عِشْرِينَ فِى الْعَامِ الَّذِى قُبِضَ *

19-....... Ebû Hureyre şöyle dedi: Cibrîl, Peygamber'e Kur'ân'ı her sene bir defa arzederdi. Peygamber'in vefât ettiği yıl içinde O'na iki defa arzetti. Peygamber her sene on gün i'tikâf ederdi. Rûhunun kabzolunduğu yılda ise yirmi gün i'tikâf etti [29].

---

28 Bu hadîsin bir rivâyeti *Sahîh*'in evvelinde Vahy Kitâbı'nda geçmişti. Bu, sahîhliğinde ittifâk edilmiş hadîslerdendir.

29 Cibrîl'in Kur'ân'ı Peygamber'e her sene muâraza etmesinden maksad, Allah'tan Peygamber'e vahyettiği Kur'ân'ı, kendisindekiyle karşılaştırmasıdır. Bunu da bâkî kalanın kalması, nesh olunanın gitmesi için, bir pekiştirme, sâbitliğini ebedî kılma ve bir koruma olarak yapıyordu. İşte bu maksad için Peygamber, ömründeki son yıl içinde Kur'ân'ı Cibrîl'e iki kerre arzetti, Cibrîl de Kur'ân'ı O'nunla böylece iki kerre mukaabele etti. Peygamber bu iki kerre karşılaştırmadan ecelinin yaklaştığını anladı.

Usmân (R) da İmâm Mushaf'ı işte bu "Son arza" üzerine topladı. Bu toplama işini de aylar arasından ramazân ayına tahsîs etti. Çünkü Kur'ân'ın vahyedilmeye başlaması, ramazân ayında olmuştu. İşte bundan dolayı ramazân ayında Kur'ân'ı birbirine karşı okumak ve tekrâr etmek müstehâb olur. Yânî bir kerre biri okur, öteki dinler; diğerinde ise dinleyen okur, öbürüsü dinler... (İbn Kesîr).

٨ـ بابُ القُرَّاءِ مِنْ أصْحَابِ النبيِّ ﷺ

8- PEYGAMBER'İN SAHÂBÎLERİNDEN MEŞHÛR OLAN KUR'ÂN ÜSTÂDLARI BÂBI [30]

٢٠ـ حدّثنا حَفْصُ بنُ عُمَرَ حدّثنا شُعْبَةُ عنْ عَمْرٍو عنْ إبْرَاهِيمَ عنْ مَسْرُوقٍ ذَكَرَ عَبْدُ اللّهِ بنُ عمْرٍو عَبْدَ اللّهِ بنَ مَسْعُودٍ فقال لأَزَالُ أُحِبُّهُ سَمِعْتُ النبيَّ صلى اللّهُ عليه وسلم يَقُولُ خُذُوا القُرْآنَ مِنْ أرْبَعَةٍ منْ عَبْدِ اللّهِ بنِ مَسْعُودٍ وسالِمٍ ومُعَاذِ بنِ جَبَلٍ وأُبَيِّ بنِ كَعْبٍ *

20-....... Mesrûk'tan: Abdullah ibn Amr, Abdullah ibn Mes'ûd'u zikretti de:

— Ben Abdullah ibn Mes'ûd'u sevmekte devâm edeceğim; Peygamber(S)'den: *"Kur'ân'ı şu dört kimseden alınız: Abdullah ibn Mes'ûd'dan, Sâlim'den, Muâz ibn Cebel'den ve Ubeyy ibn Ka'b'dan"* derken işittim, dedi [31].

٢١ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصٍ حدّثنا أبِى حدّثنا الأعْمَشُ حدّثنا شَقِيقُ ابنُ سَلَمَةَ قال خَطَبَنَا عَبْدُ اللّهِ فقال واللّهِ لَقَدْ أخَذْتُ مِنْ فِى رسولِ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم بِضْعًا وسَبْعِينَ سورَةً واللّهِ لَقَدْ عِلِمَ أصْحَابُ النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم أنِّى مِنْ أعْلَمِهِمْ بِكِتَابِ اللّهِ وما أنا بِخَيْرِهِمْ: قال شَقِيقٌ فَجَلَسْتُ فِى الحَلَقِ أسْمَعُ ما يَقُولُونَ فَمَا سَمِعْتُ رَادًّا يَقُولُ غَيْرَ ذٰلِكَ*

21-....... Şakîk ibn Seleme tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah ibn Mes'ûd bir hutbe îrâd etti de şöyle dedi: Allah'a yemînle söy-

---

30 Yânî Kur'ân'ı ezberlemekle ve öğretmesine girişmekle meşhûr olanlar. Bu *"Kurrâ"* lafzı selef örfünde Kur'ân hakkında tefakkuh eden kimse için de kullanılırdı (İbn Hacer).

31 Buhârî bunu el-Menâkıb Kitâbı'nda birkaç yerde getirmişti.

İşte bu dört zâtın ikisi ilk Muhâcirler'dendir. Bunlar Abdullah ibn Mes'ûd ile Ebû Huzeyfe'nin himâyesinde bulunan Sâlim'dir. Bu Sâlim, müslümanların ulularından ve değerlilerindendi. Peygamber'in Medîne'ye gelmesinden önce insanlara imâmlık yapardı. Bu dört kişiden diğer ikisi de Ensâr'dandır. Bunlar Muâz ibn Cebel ile Ubeyy ibn Ka'b'dır. İşte bu ikisi de hakkıyle büyük ve ulu iki zâttırlar. Allah hepsinden râzı olsun! (İbn Kesîr).

lüyorum ki, ben Rasûlullah'ın ağzından yetmiş küsûr sûre almışımdır. Yine Allah'a yemînle söylüyorum ki, Peygamber'in sahâbîleri, benim onların en hayırlısı olmadığım hâlde Allah'ın Kitâbı'nı en iyi bilenlerinden olduğumu muhakkak bilmişlerdir.

Şakîk dedi ki: Ben topluluk içindeki dâirelerde oturdum da ne söylüyorlar diye dinliyordum. İbn Mes'ûd'un sözünün gayrısını söyleyen bir tek reddedici işitmedim.

٢٢ــ حدّثنى مُحَمَّدُ بنُ كَثِيرٍ أَخْبَرنَا سُفْيَانُ عَنِ الأَعْمَشِ عنْ إِبْرَاهِيمَ عنْ عَلْقَمَةَ قال كُنَّا بِحِمْصَ فَقَرأ ابنُ مَسْعُودٍ سورَةَ يُوسُفَ فقال رجُلٌ ما هٰكَذَا أُنْزِلَتْ قَالَ قَرَأْتُ عَلَى رسولِ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم فقال أَحْسَنْتَ ووجَدَ مِنْهُ رِيحَ الخَمْرَ فقال أَتَجْمَعُ أَنْ تُكَذِّبَ بِكِتَابِ اللّٰهِ وتَشْرَبَ الخَمْرَ فَضَرَبَهُ الحَدَّ *

22-....... Alkame şöyle dedi: Biz Hımıs'ta bulunuyorduk. İbn Mes'ûd Yûsuf Sûresi'ni okudu. Bir kimse:

— Sûre böyle nâzil olmadı, dedi.

İbn Mes'ûd:

— Ben Rasûlullah'ın huzûrunda okudum da O bana *"Güzel okudun"* buyurdu, dedi.

Ve o şahısta şarâb kokusu buldu. Bunun üzerine:

— Sen Allah'ın Kitâbı'nı yalanlamakla şarâb içmeyi bir araya mı topluyorsun? dedi ve o şahsa şarâb içme cezâsı uyguladı.

٢٣ــ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصٍ حدّثنا أَبِى حدّثنا الأَعْمَشُ حدّثنا مُسْلِمٌ عنْ مَسْرُوقٍ قال قال عَبْدُ اللّٰهِ رضىَ اللّٰهُ عنه واللّٰهِ الَّذى لاإلَهَ غَيْرُهُ ما أُنْزِلَتْ سُورَةٌ مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ إلاَّ أنا أعْلَمُ أيْنَ أُنزِلَتْ ولاَ أُنْزِلَتْ آيَةٌ مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ إلاَّ أنا أعْلَمُ فِيمَ أُنْزِلَتْ ولوْ أعْلَمُ أحَدًا أعْلَمَ مِنِّى بِكِتَابِ اللّٰهِ تُبَلِّغُهُ الإبِلُ لَرَكِبْتُ إِلَيْهِ *

23-....... Mesrûk, şöyle dedi: Abdullah (R) şöyle dedi:

— Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemîn ile söylüyorum, Allah'ın Kitâbı'ndan hiçbir sûre inmedi ki, ben onun nerede indirildiğini bilir olmayayım; yine Allah'ın Kitâbı'ndan hiçbir âyet indirilmedi ki, ben onun ne hakkında indirildiğini bilir olmayayım

Eğer Allah'ın Kitâbı'nı benden daha iyi bilir, kendisine develerin ulaştırabileceği bir kimsenin mevcûd olduğunu bileydim, muhakkak biner, ona giderdim [32].

٢٤ــ حدّثنا حَفْصُ بنُ عُمَرَ حدّثنا هَمَّامٌ حدّثنا قَتَادَةُ قال سألْتُ أنَسَ بنَ مالِكٍ رضى اللّهُ عنهُ مَنْ جَمَعَ القُرْآنَ علَى عَهْدِ النبىِّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم قال أَرْبَعَةٌ كُلُّهُمْ مِنَ الأنْصَارِ أُبَىُّ بنُ كَعْبٍ ومُعَاذُ بنُ جَبَلٍ وزَيْدُ بنُ ثَابِتٍ وأبو زَيْدٍ * تَابَعَهُ الفَضْلُ عنْ حُسَيْنِ بنِ واقِدٍ عنْ ثُمَامَةَ عَنْ أنسٍ *

24-....... Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e:

— Peygamber(S)'in zamânında Kur'ân'ı cem' edenler kimlerdir? diye sordum.

Enes:

— Dört kişidir; hepsi de Ensâr'dandır: Ubeyy ibn Ka'b, Muâz ibn Cebel, Zeyd ibn Sâbit ve Ebû Zeyd, dedi.

Bu hadîsi el-Fadl, Hüseyin ibn Vâkıt'tan; o da Sumâme'den; o da Enes'ten isnâdıyle rivâyet etmesinde Hafs ibn Umer'e mutâbaat eylemiştir.

٢٥ــ حدّثنا مُعَلّى بنُ أسَدٍ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنى ثَابِتٌ البُنَانِيُّ وثُمَامَةُ عنْ أنَسٍ قال ماتَ النبيُّ صلى اللّهُ عليه وسلم ولَمْ يَجْمَعِ القُرْآنَ غَيْرُ أرْبَعَةٍ أبو الدَّرْدَاءِ ومُعَاذُ بنُ جَبَلٍ وزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وأَبو زَيْدٍ قال ونَحْنُ ورِثْنَاهُ *

25-....... Enes şöyle dedi: Peygamber (S) vefât etti. Kur'ân'ı şu dört kişiden başkası toplamadı: Ebu'd-Derdâ, Muâz ibn Cebel, Zeyd ibn Sâbit ve Ebû Zeyd.

---

32 Burada arka arkaya gelen bu üç hadîs, İbn Mes'ud'la ilgilidir.

Bunların hepsi haktır, doğrudur. Bu sözler, kişinin bizzât kendisinden bilmekte olduğu, bâzen başkalarının bilemeyecekleri nevi'den olan haberlerdendir. Kişinin böyle kendinden haber vermesi, bir ihtiyâc için ise câiz olur. Nitekim Yüce Allah da Yûsuf Peygamber'in Mısır ülkesinin sâhibine karşı kendisinden bahsedip: *"Beni memleketin hazîneleri üzerine me'mûr et. Çünkü ben onları iyice korumaya muktedirim, bilenim"* (Yûsuf: 55) dediğini Yûsuf'tan haber vermiştir. İbn Mes'ûd'u medh ve senâ olarak Rasûlullah'ın: *"Kur'ân'ı dört kişiden okuyunuz..."* buyurup da bu dördü saymaya İbn Mes'ûd'la başlaması kâfîdir (İbn Kesîr).

Enes: Ve biz, bu Ebû Zeyd'e vâris olduk, dedi (Çünkü bu Ebû Zeyd, Enes'in amcası idi ve zürriyet bırakmamıştı) [33].

---

33 Bu hadîsin zâhiri,sahâbîlerden sâdece bu dört kişiden başkasının Kur'ân'ı cem' etmemiş olduğudur. Hâlbuki hadîsin ma'nâsı böyle değildir. Aksine, hakkında hiç şübhe edilmeyen hakîkat; Kur'ân'ı Muhâcirler'den de bir çok kimselerin cem' etmiş bulunduklarıdır.Belki Enes'in maksadı Ensâr'dan bu dörtten başkası Kur'ân'ı cem' etmedi demektir. Ve işte bunun için muttafakun aleyh olan birinci rivâyette Ensâr'dan bu dört kişiyi zikretmiş ve onlar da: Ubeyy ibn Ka'b'dır... diye saymıştır. Buhârî'nin yalnız olarak rivâyet ettiği hadîslerden olan ikinci rivâyette ise Ebu'd-Derdâ, Muâz ibn Cebel, Zeyd ibn Sâbit ve Ebû Zeyd vardır. Bunların hepsi meşhûr kimselerdir. Ancak bu Ebû Zeyd meşhûr değildir. Zîrâ o ma'rûf değildir ve ancak bu hadîste tanınmıştır. Onun isminde de ihtilâf edilmiştir: Vâkıdî: Onun ismi Kays ibnu's-Seken ibn Kays ibn Zeûrâ ibn Harâm ibn Cündüb ibn Âmir ibn Ganem ibn Adiyy ibni'n-Neccâr'dır dedi. İbnu Numeyr ise: Onun ismi, Sa'd ibn Ubeyd ibni'n-Nu'mân ibn Kays ibn Amr ibn Zeyd ibn Umeyye'dir, Evs kabîlesindendir dedi. Bunlar Evs'ten Kur'ân'ı cem' eden iki kişidir denildi. Bunu Ebû Umer ibn Abdilberr hikâye etti. Bu ise uzak bir görüştür. Vâkıdî'nin kavli ise daha sahîhtir. Çünkü o zât Hazrecli'dir. Zîrâ Enes: Biz ona vâris olduk, demiştir, onlar ise Hazrec kabîlesindendirler. Lâfızların birinde Enes: Ebû Zeyd benim amcalarımdan idi, demiştir. Katâde de Enes'in şöyle dediğini nakletti. Ben iki kabîle ile Evs ve Hazrec kabîleleriyle övünüyorum. Evs kabîlesi meleklerin yıkadığı Hanzala ibn Ebî Âmir bizdendir, arı cemâatının -yâhud arkadan esen rüzgârın- himâye etmiş olduğu Âsım ibn Sâbit bizdendir, ölümünden dolayı Arş'ın titrediği Sa'd ibn Muâz bizdendir, şâhidliği iki erkeğin şâhidliğine denk kılınan Huzeymetu'bnu Sâbit bizdendir, dedi. Buna karşı Hazrec kabîlesi de: Bizden dört kişi var ki, bunlar Rasûlullah'ın zamanında Kur'ân'ı cem' etmişlerdir: Ubeyy ibn Ka'b, Muâz ibn Cebel, Zeyd ibn Sâbit ve Ebû Zeyd, dedi. İşte bunun hepsi Vâkıdî'nin sözünün sahîh olduğuna delâlet etmektedir. İşte bu Ebû Zeyd, bir kaç kişinin zikrettiğine göre Bedir'de hâzır bulunmuştur. Mûsâ ibn Ukbe (141) de ez-Zuhrî'den naklen: Ebû Zeyd Kays ibnu's-Seken, Hicret'ten sonra onbeşinci senenin başında Ebû Ubeyd Köprüsü gününde öldürüldü, demiştir.

Muhâcirler'den de Kur'ân'ı cem' eden kimselerin bulunduğuna delîl şudur: Ebû Bekr es-Sıddîk ki, Rasûlullah onu, kendi hastalığı zamanında bütün Muhâcirler ve Ensâr topluluğu üzerine imâm yapıp öne geçirmiştir. Hâlbuki Rasûlullah: *"Bir topluluğa onların içinde Allah'ın Kitâbı'nı en iyi okuyanları imâmlık eder"* buyurmuştur. Öyleyse eğer Ebû Bekr onların içinde Allah'ın Kitâbı'nı en iyi okuyan kimse olmuş olmayaydı, Rasûlullah onu sahâbîler topluluğu üzerine imâm yapıp öne geçirmezdi. Bu ifâde eş-Şeyh Ebû'l-Hasen Alî ibn İsmâîl el-Eş'arî'nin takrîr ettiği muhâkemenin mazmûnudur. Bu takrîr def' edilemez ve bunda şübhe de olunamaz. Hâfız İbnu's-Sem'ânî (615) bu husûsta bir risâle cem' etmiştir. Ben de bunun takrîrini *Müsnedu'ş-Şeyhayn*'da genişletmişimdir.

Kur'ân'ı tamâmıyle cem' eden Muhâcirler'den biri de Usmân ibn Affân'dır. O yakında zikredeceğimiz gibi Kur'ân'ı bir rek'âtte okumuştur. Bunlardan bir diğeri Alî ibn Ebî Tâlib'dir. Onun, Kur'ân'ı indiriliş sırasına göre cem' ettiği söylenir. Biz bunu daha evvel takdîm etmiş bulunuyoruz. Onlardan bir diğeri Abdullah ibn Mes'ûd'dur. Onun: "Allah'ın Kitâbı'ndan hiç bir âyet yok ki, ben o âyetin nerede indiğini ve ne hakkında indiğini bilmiş olmayayım. Şâyet Allah'ın Kitâbı'nı benden daha iyi bilir, ve kendisine bineklerin ulaştırabileceği bir kimse bileydim elbette binib o zâta giderdim" dediği de daha önce geçmişti.

٢٦ــ **حدّثنا** صَدَقَةُ بنُ الفَضْلِ أخْبَرنَا يَحْيَى عنْ سُفْيَانَ عنْ حَبِيبِ ابنِ أبِى ثَابِتٍ عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ قال قال عُمَرُ أُبَىٌّ أقْرَؤُنا وإنَّا لَنَدعُ مِنْ لَحَنِ أُبَىٍّ وأُبَيٌّ يَقُولُ أخَذْتُهُ مِنْ فِى رسولِ اللَّهِ ﷺ فَلاَ أتْرُكُهُ لِشَىْءٍ قال اللَّهُ تَعَالَى ما نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أوْ نَنْسَأْهَا نأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أوْ مِثْلِهَا *

Onlardan bir diğeri de Ebû Huzeyfe'nin himâyesinde olan Sâlim'dir. O necîb seyyidlerden ve nakîb imâmlardan idi, Yemâme harbinde şehîden öldürülmüştür.

Yine onlardan biri, deryâ âlim, Rasûlullah'ın amcası oğlu ve Tercemânu'l-Kur'ân olan Abdullah ibn Abbâs'tır. Mucâhid'in şöyle dediği yukarıda geçmişti: Ben Kur'ân'ı iki kerre İbn Abbâs'a arz ettim, her bir âyetin yanında duruyor ve kendisine o âyetin ma'nâsını soruyordum.

Yine onlardan biri Abdullah ibn Amr'dır. Nitekim en-Nesâî ile İbn Mâce, İbn Cureyc'den; o da Abdullah ibn Ebî Muleyke'den; o da Yahyâ ibn Hakîm ibn Safvân'dan olmak üzere şu hadîsi rivâyet etmişlerdir: Abdullah ibn Amr: Ben Kur'ân'ı cem' ettim ve her gece kırâat ettim. Benim Kur'ân'ı her gece okumam haberi Rasûlullah'a ulaştı da o: *"Kur'ân'ı bir ay içinde okuyup hatmet"* buyurdu demiştir. Râvî bu hadîsin tamamını böylece zikretmiştir (İbn Kesîr).

Enes ibn Mâlik'den "Kur'ân'ı sahâbîlerden dört kişiden başkası cem' etmedi" dediği şeklinde zikredilen bu hasr, kat'î olarak hatâdır. Bu hatânın râvîlerin birinden olması câizdir. Lâkin hadîsciler bu hadîsin senedinin sahîh olmasına tâbi' olarak metnin sahîhliği için de bir vecih aramakla meşgûl olmuşlardır. Hâfız İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de bir çok ihtimaller îrâd ettikten sonra Enes'in bu sözüne cevâb olmak üzere muhakkıkların söyledikleri görüşleri tamâmıyle almıştır. Nassı şudur:

el-Kâadı Ebû Bekr el-Bâkıllânî ve diğerleri Enes'in bu hadîsinden bir çok cevâblarla cevâb vermişlerdir. Birincisi: Bunun mefhûmu muhâlifi yoktur, binâenaleyh bunlardan başkalarının Kur'ân'ı cem' etmiş olmamaları lâzım gelmez. İkincisi: Murâd, Kur'ân'ı nâzil olduğu bütün vecihler ve kırâatler üzerine bu dört zâttan başkası cem' etmedi, demektir. Üçüncüsü: Kur'ân'dan, tilâvetinin ardından nesh edilenleri ve nesh edilmemiş olanları bu dört kişiden başkası cem' etmedi demektir. Bu görüş ikinci görüşe yakındır. Dördüncüsü: Kur'ân'ın cem' edilmesinden murâd, diğerlerinin hilâfına vâsıtasız olarak onu bizzat Rasûlullah'ın kendi ağzından almaktır. Buna göre bâzılarının Kur'ân'ı almaları bir vâsıta ile olması muhtemil olur. Beşincisi: Bunlar dâimâ Kur'ân'ı takrîr etme ve öğretme işiyle meşgûl olmuşlardır da bundan dolayı böyle Kur'ân'ı cem' edenler olarak meşhûr olmuşlardır. Ve yalnız bunların bu hâlini bilen kişiye, başkalarının halleri gizli kalmıştır da o kimse Kur'ân'ı cem' etme işini kendi bilgisine göre sâdece bu dört zâta hasretmiştir. Hâlbuki iş haddizâtında böyle değildir. Yâhud da diğerlerinin gizli kalmalarına sebeb, onların riyâ ve kendini beğenme gâilesinden korkmuş olmalarıdır, böyle tanınmamakla o gâileden emîn olunmuştur. Altıncısı: Cem'i ile murâd, yazmaktır. Binâenaleyh bu diğerlerinin sırf hâfıza ile ezberlemiş olarak cem' etmiş olmalarını nefyetmez. Buradaki dört kişiye gelince; onlar hem yazılı olarak, hem de sırf hâfızadan ezberlemiş olarak Kur'ân'ı cem' etmişlerdir. Yedincisi: Murâd, her bir insan Rasûlullah zamanında Kur'ân'ı ezberlemeyi tamamlaması ma'nâsıyle Kur'ân'ı cem' ettiği-

26-....... İbn Abbâs dedi ki: Umer şöyle dedi: Alî bizim en iyi hüküm verenimizdir; Ubeyy de bizim en iyi okuyanımızdır. Bizler ise,

---

ni açıklamamıştır. Sâdece buradaki dört zât, diğerlerinin hilâfına bunu açıklamışlardır. Diğerleri bunu açıkça söylememiştir. Çünkü gerçekte sahâbîlerden her biri Kur'ân'ın cem'ini ancak Rasûlullah'ın vefâtı sırasında Kur'ân'dan en son âyet nâzil olduğu ve tebliğ edildiği zaman tamâmiyle ikmâl etmişlerdir. Muhtemil ki, bu en son âyete ve en son nâzil olmuşa benziyen âyetlere, daha önce bütün Kur'ân'ı cem' etmiş olan kimselerden sâdece bu dört zât hâzır olmuştur. Her ne kadar bu son nâzil olan âyetlere, diğer âyetleri apaçık şekilde cem' etmemiş olan kimseler de hâzır bulunmuş iseler de. Sekizincisi: Kur'ân'ın cem'inden murâd, dinlenip ona itâat edilmesi ve mûcebiyle amel olunmasıdır.

Ahmed, *ez-Zühd*'de Ebu'z-Zinâd tarîkinden şu hadîsi tahrîc etmiştir: Bir kimse Ebu'd-Derdâ'nın yanına geldi de: Benim oğlum Kur'ân'ı cem' etmiştir, dedi. Bunun üzerine Ebu'd-Derdâ da: Yâ Allah, gufrânını taleb ederim, Kur'ân'ı ancak onu dinleyip itâat eden kimse cem' etmiştir, dedi. Bu ihtimallerin çoğunda ve bilhassa sonuncusunda bir külfete giriş vardır. Ben bunlardan önce diğer bir ihtimâle imâ etmiştim, o da murâdın, bu dört kişiyi Evs'in karşısında, Hazrec kabîlesi lehine isbât etmek olduğudur. Binâenaleyh bu hadîs, Evs ve Hazrec kabîleleri dışındaki Muhâcirler'den ve onlardan sonra gelenlerden Kur'ân'ı cem' edenlerin mevcûdiyetini nefyetmez. Bir de Enes bunlardan başkaları kendisine gizli olmadığı halde maksadının sırf bunlarla ilgili bulunmasından dolayı, sâdece bunlar üzerine iktisar etmiştir de denilmesi muhtemildir.

Birçok hadîslerden zâhir olan şudur: Ebû Bekr, Peygamber'in hayâtında Kur'ân'ı ezbere biliyordu. Peygamber gönderildiği ilk Mekke yıllarında Ebû Bekr'in, kendi evinin avlusunda bir mescid binâ ettiği, ve orada Kur'ân'ı devamlı okur olduğu geçmişti. Ebû Bekr'in okuduğu o Kur'ân metinleri her ne kadar Kur'ân'dan o zaman nâzil olmuş bulunan metinlere hamledilirse de bu, vukûunda hiç şübhe edilemiyecek bir husûstur. Buna Ebû Bekr'in, Peygamber'le Mekke'de bulundukları ilk sıkıntılı yıllarda dahî Kur'ân'ı Peygamber'den almaya olan şiddetli hırsı ve gönlünü Kur'ân için boşaltması ve Peygamber'le Ebû Bekr'in biribirleriyle çok sık buluşup beraber olmalarını da ilâve etmelidir. Hattâ Âişe, hicret hadîsinde geçtiği gibi, Peygamber'in kendi evlerine sabâh akşâm gelmeyi i'tiyâd edindiğini söylemiştir. Müslim *"Bir kavme, Allah'ın Kitâbı'nı en iyi okuyanları imâmlık eder"* hadîsini *Sahîh*'inde rivâyet etmiş ve ben de o hadîse yukarıda işâret etmiştim. Ve yine Peygamber'in, kendi hastalığı sırasında kendi yerine imâmlık etmesi için Ebû Bekr'e emrettiği de geçmişti ki, bu da Ebû Bekr'in, sahâbîler içinde Kur'ân'ı en iyi okuyan bir kimse olduğuna delâlet eder. Ve yine Alî'den de, kendisinin, Peygamber'in ölümünün akabinde nuzûl sırasına göre Kur'ân'ı cem' etmiş olduğu haberi geçmişti.

en-Nesâî sahîh bir isnâdla Abdullah ibn Amr'dan tahrîc etti ki o şöyle demiştir: Ben Kur'ân'ı cem' ettim ve onu her gece okudum. Benim bu okuyuşum Peygamber'e ulaştı. Bunun üzerine Peygamber, beni çağırdı da: *"Kur'ân'ı bir ay içinde okuyup hatm eyle"* buyurdu. Bu hadîsin aslı Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'leri içindedir. Ve diğer bir hadîste İbn Mes'ûd'un ve Ebû Huzeyfe'nin himâyesinde bulunan Sâlim'in zikri de geçmişti. İşte bunların hepsi Muhâcirler'dendir. Ebû Ubeyd, Peygamber'in sahâbîlerinden olan meşhûr Kur'ân okuyucularını zikretmiş ve Muhâcirler'den dört Râşid Halîfeleri, Talha'yı, Sa'd'ı, İbn Mes'ûd'u, Huzeyfe'yi, Sâlim'i, Ebû Hureyre'yi, Abdullah ibn Sâib'i ve Abâdile'yi (Abdullah ibn Abbâs, Abdullah ibn Umer, Abdullah ibn Zubeyr, Abdullah ibn Amr ibn Âs'ı); kadınlardan ise Âişe'yi, Hafsa'yı, Ümmü Seleme'yi saymıştır.

Ubeyy: "Ben onu Rasûlullah'ın ağzından aldım, binâenaleyh ben hiçbir neshedici şeyden dolayı Rasûlullah'tan almış olduğum okuyuşu terketmem" der olduğu hâlde, Ubeyy'in kavlinden bir kısmını muhakkak terketmekteyiz. Ubeyy: Yüce Allah şöyle buyurdu: *"Mâ nensah min âyetin ev nense'hâ ne'ti bi-hayrin minhâ ev mislihâ"* (el-Bakara: 106), şeklinde okurdu [34].

٩ ـ باب فَضْلِ فَاتِحَةِ الكِتَابِ

9- FÂTİHATU'L-KİTÂB'IN FAZÎLETİ BÂBI

٢٧ ـ حدّثنا عَلِيّ بنُ عَبْدِ اللّهِ حدّثنا يَحْيَى بنُ سَعِيدٍ حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثني خُبَيْبُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ عنْ حَفْصِ بنِ عَاصِمٍ عَنْ أَبِي سَعِيدِ بنِ المُعَلَّى قال كُنْتُ أُصَلِّي فَدَعَانِي النَّبِيُّ صلى اللّهُ عليه وسلم فَلَمْ أُجِبْهُ قُلْتُ يا رسولَ اللّهِ إِنِّي كُنْتُ أُصَلِّي قال أَلَمْ يَقُلِ اللّهُ اسْتَجِيبُوا لِلّهِ ولِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ ثُمَّ قال أَلاَ أُعَلِّمُكَ أَعْظَمَ سورَةٍ فِي القُرْآنِ قَبْلَ أَنْ تَخْرُجَ مِنَ المَسْجِدِ فأَخَذَ بِيَدِي فَلَمَّا أَرَدْنَا أَنْ نَخْرُجَ قُلْتُ يَا رسُولَ اللّهِ إِنَّكَ قُلْتَ لأُعَلِّمَنَّكَ أَعْظَمَ سُورةٍ مِنَ القُرْآنِ قال الحَمْدُ لِلّهِ ربِّ العَالَمِينَ هِيَ السَّبْعُ المَثَانِي والقُرْآنُ العَظِيمُ الَّذِي أُوتِيتُهُ *

Lâkin bunların bâzısı Kur'ân'ın cem'ini ancak Peygamber'den sonra ikmâl etmiştir, binâenaleyh Enes hadîsindeki hasrı reddetmez.

Ebû Dâvûd'un oğlu da *Kitâbu'ş-Şerîa*'da Muhâcir okuyuculardan olmak üzere Temîn ibn Evs ed-Dârî'yi, Ukbetu'bnu Âmir'i, Ensâr'dan Ubâdetu'bnu's-Sâmit'i, Ebû Halîme diye künyelenen Muâz'ı, Mecma' ibn Hârise'yi, Fudâle ibn Ubeyd'i, Mesleme ibn Mahled'i, ve diğerlerini saymış ve bunlardan bâzılarının Kur'ân'ı Peygamber'den sonra cem' ettiklerini tasrîh etmiştir. Kur'ân'ı cem' edenlerden biri de yukarıda geçtiği üzere Ebû Mûsâ el-Eş'arî'dir. Bunu Ebû Amr ed-Dânî zikretti. Sonraki âlimlerden bâzısı Amr ibnu'l-Âs'ı, Sa'd ibn Ubbâd'ı ve Ümmü Varaka'yı da sahâbîlerin okuyucularından saymışlardır. (Muhammed Reşid Rızâ) (Bu sayımlara göre sahâbîlerden Kur'ân'ı tamamiyle cem' edib okuyuşuyla da meşhûr olan hâfızların sayısı 29 oluyor. Bunlardan dördü kadın, 25'i erkektir).

34 Bu hadîs, büyük olan bir kimsenin haddızâtında hatâ olduğu hâlde bâzen birşeyi doğru zannederek söyleyebileceğine delâlet etmektedir. İşte bunun için İmâm Mâlik şöyle demiştir: "Hiçbir kimse yoktur ki, sözünden bir kısmı alınır, bir kısmı da reddedilir olmasın. Bu hükümden ancak şu kabrin sâhibinin (yânî Peygamber'in) sözü müstesnâdır. O'nun sözlerinin hepsi makbûldür. Allah'ın salevâtı ve selâmı üzerine olsun!"

27-....... Ebû Saîd ibnu'l-Muallâ şöyle dedi: Ben Mescid'de namâz kılıyordum. Peygamber (S) beni çağırdı. Ben de O'na icâbet etmedim. (Namâzdan sonra vardığımda:)

— Yâ Rasûlallah, ben namâz kılıyordum, diye özür beyân ettim.

Rasûlullah:

— *"Kur'ân'da Allah: **Ey îmân edenler, sizi, size hayât verecek şeylere da'vet ettiği zamân Allah'a ve Rasûlü'ne icâbet edin...*** (el-Enfâl 24) *buyurmadı mı?"* dedi.

Sonra Rasûlullah bana:

— *"Haberin olsun, sen mescidden çıkmadan evvel ben sana muhakkak Kur'ân'daki en büyük sûreyi öğreteceğim"* buyurdu.

Sonra elimi tuttu. Mescidden çıkmak istediğimiz zamân ben:

— Yâ Rasûlallah, Sen bana *"Muhakkak sana Kur'ân'daki en büyük sûreyi öğreteceğim"* demiştin, dedim.

Rasûlullah (S):

— *"O sûre **el-Hamdu lillâhi Rabbi'l-âlemîn**'dir ki, namâzlarda tekrâr olunan yedi âyet ve bana verilen azîm Kur'ân'dır"* buyurdu[35].

٢٨ـــ **حدّثنى** مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى **حدّثنا** وهْبٌ **حدّثنا** هِشَامٌ عنْ مُحَمَّدٍ عَنْ مَعْبَدٍ عنْ أبِى سَعِيدٍ الخُدْرِىِّ قال كُنَّا فِى مَسِيرٍ لَنا فَنَزَلْنَا فَجَاءَتْ جارِيَةٌ فَقالَتْ إنَّ سَيِّدَا لَحَىٌّ سَلِيمٌ وإنَّ نَفَرَنَا غَيَّبٌ فَهَلْ مِنْكُمْ رَاقٍ فَقَامَ مَعَها رَجُلٌ ما كُنَّا نَأْبُنُهُ بِرُقْيَةٍ فَرَقاهُ فَبَرَأ فأمَرَلهُ بِثَلاثِينَ شاةً وسقانا لَبَنًا فَلَمَّا رجَعَ قُلْنَا لهُ أكُنْتَ تُحْسِنُ رُقْيَةً أوْ كُنْتَ تَرْقِى قال لا مارَقَيْتُ إلاَّ بأُمِّ الكِتَابِ قُلْنَا لا تُحْدِثُوا

---

35 Bu hadîsin bir rivâyeti Tefsîr Kitâbı'nın başında geçmişti.

Kendisinden başkaları daha uzun ise de, el-Fâtiha'nın Kur'ân Sûrelerinin en büyüğü olması, okunması üzerine sâbit olan sevâbın büyüklüğü yönündendir.

Bu hadîsin mühim bir noktası, el-Fâtiha Sûresi'ne ***"es-Seb'u'l-Mesânî"*** isminin verilmesidir. ***Seb'***, yedi sayısının adıdır. el-Fâtiha da ittifâkla yedi âyettir. Şu kadar ki, Hanefîler Besmele'yi el-Fâtiha'dan saymamışlar da ***"En'amte aleyhim"***'i müstakil bir âyet saymışlardır. Şâfiîler ise bunun aksine, Besmele'yi el-Fâtiha'dan bir âyet saymışlar, ***"En'amte aleyhim"***'i müstakil bir âyet saymamışlardır.

Mesânî, Mesnâ'nın cem'idir; iki, çift ve tekrarlanmış ma'nâsınadır. el-Fâtiha'nın okunması namâzın her rek'atinde tekrarlandığı yâhud eklenen sûre ile çiftlendiği için böyle isimlendirilmiştir. ***"And olsun ki, biz sana tekrarlanan yediyi ve şu Büyük Kur'ân'ı verdik"*** (el-Hıcr: 87) âyetindeki ***"es-Seb'u'l-Mesânî"*** ile el-Fâtiha murâd olunduğunda bu Ebû Saîd hadîsi nasstır, kuvvetli bir delîldir.

Kur'ân ismi, tamâmında vâki' olduğu gibi, bâzısında da vâki' oluyor. Buna Yüce Allah'ın Yûsuf Sûresi'ni kasdederek: ***"Biz sana bu Kur'ân'ı vahyetmek sûretiyle en güzel beyânı kıssa olarak sana anlatacağız..."*** (Yûsuf: 3) âyeti delâlet etmektedir.

شَيْئًا حَتَّى نأْتِيَ أَوْ نَسأَلَ النبىَّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم فَلَمَّا قَدِمْنَا المَدِينَةَ ذَكَرْنَاهُ
لِلنبىِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فقال وما كانَ يُدْرِيهِ أَنَّهَا رُقْيَةٌ اقْسِمُوا واضْرِبُوا
لِى بِسَهْمٍ * وقال أَبو مَعْمَرٍ **حدّثنا** عَبْدُ الوَارِثِ **حدّثنا** هِشَامٌ **حدّثنا** مُحَمَّدُ
بنُ سِيرِينَ **حدّثنى** مَعْبَدُ ابنُ سِيرِينَ عنْ أَبِى سَعِيدٍ الخُدْرِىِّ بِهٰذَا *

28-....... Ebû Saîd Hudrî şöyle dedi: Biz, bize âid bir yolculukta bulunuyorduk. Derken bir yerde konakladık. Akabinde bir kız geldi ve:

— Kabîlenin büyüğü (bir akreb tarafından) sokulmuştur. Erlerimiz yanımızda yoklardır. Binâenaleyh sizlerden bir ilâç yapıcı var mıdır? dedi.

O kızın berâberinde bir adam kalktı. Biz onu rukye yapar olarak bilmiyorduk. O kimse, o sokulmuş olan kimseye rukye yaptı. Sokulmuş olan kimse derhâl iyileşti. Ve bizden giden o kimse için otuz koyun verilmesini emretti. Ve bizlere de süt içirdi. Bizden olan kimse bize dönünce ona:

— Sen rukyeyi güzel yapar mıydın yâhud sen rukye yaparmıydın? dedik.

O:

— Hayır yapmazdım. Ben ona Ümmü'l-Kitâb'ı okumaktan başka bir rukye yapmadım, dedi.

Biz kendi kendimize;

— Biz gelinceye yâhud Peygamber'e bu olan işleri arzedip soruncaya kadar hiçbirşey ihdâs etmeyin, bildirmeyin, dedik.

Nihâyet Medîne'ye geldiğimizde bunu Peygamber(S)'e zikrettik.

— *"Fâtiha Sûresi'nin bu kadar müessir bir duâ olduğunu ona öğreten nedir?"* dedi.

Sonra seriyye halkına:

— *"Şimdi sürüyü taksîm edin, benim için de bir pay ayırın"* buyurdu.

Ebû Ma'mer de şöyle dedi: Bize Abdu'l-Vâris tahdîs etti. Bize Hişâm tahdîs etti. Bize Muhammed ibn Sîrîn tahdîs etti. Bana Ma'-bed ibn Sîrîn, Ebû Saîd Hudrî'den bunu tahdîs etti [36].

---

36 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü bu hadîs, el-Fâtiha'nın fadlına açık olarak delâlet etmektedir. Bunun bir rivâyeti İcâre Kitâbı'nda, "Rukyede verilen şey bâbı"nda geçmişti.

Kurtubî şöyle demiştir: el-Fâtiha, Kur'ân'ın başlangıcı olmak ve Kur'ân'ın ilimlerinin hepsini hâvî olmakla üstün oldu. Çünkü o, Allah'ı senâyı, ibâdetini ikrârı, O'na ihlâsı, O'ndan hidâyet istemeyi, ni'metlerinin hakkını ödemekten

١٠ ــ باب فضل سورة البقرة

10- EL-BAKARA SÛRESİ'NİN FAZÎLETİ BÂBI

٢٩ ــ حدّثنا محمّد بن كثير أخبرنا شعبة عن سليمان عن إبراهيم عن عبد الرحمن عن أبى مسعود رضى اللّه عنه عن النبىّ صلى اللّه عليه وسلم قال من قرأ بالآيتين *

29-....... Ebû Mes'ûd(R)'dan: Peygamber (S): *"Her kim bir gecede iki âyeti okursa..."* buyurdu. **H**

٣٠ ــ حدّثنا أبو نعيم حدّثنا سفيان عن منصور عن إبراهيم عن عبد الرحمن بن يزيد عن أبى مسعود رضى اللّه عنه قال قال النبىّ ﷺ من قرأ بالآيتين من آخر سورة البقرة فى ليلة كفتاه *

30-....... Ebû Mes'ûd (R) şöyle dedi: Peygamber (S): *"Her kim bir gecede el-Bakara Sûresi'nin sonundan iki âyeti okursa, artık ona o gece* (ibâdet etmek, o gece âfetlerden ve şeytân şerrlerinden emîn olmak üzere) *kifâyet eder"* buyurdu [37].

٣١ ــ وقال عثمان بن الهيثم حدّثنا عوف عن محمّد بن سيرين عن أبى هريرة رضى اللّه عنه قال وكّلنى رسول اللّه ﷺ بحفظ زكاة رمضان فأتانى آتٍ فجعل يحثو من الطّعام فأخذته فقلت لأرفعنّك إلى رسول اللّه ﷺ فقصّ الحديث فقال إذا أويت إلى فراشك فاقرأ آية الكرسىّ لن يزال

---

acze, mâad işine ve inkârcıların âkıbetinin beyânına işâreti içine almaktadır ki, bunların hepsi onun rukye yeri olmasını gerektirecek şeylerdendir (İbn Hacer).

37 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Kefetâhu"* sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâlarından biri "bu iki âyet gece ibâdeti yerine kifâyet eder" demektir. Parantez içindeki ziyâdenin ilk kısmı Abdullah ibn Umer'in rivâyetinden alınmıştır. Bu yeterliliğin, gece ibâdeti yerine yeterlilik, gece okuması yerine yeterlilik, insan ve şeytân şerrine karşı yeterlilik olması şıkları söylenmiştir. Yeterliliğin bu iki âyete tahsîs edilmesi, Azîz ve Celîl olan Allah'ın sıfatlarını, Rasûl'ün ve sahâbîlerin örnek îmânlarını, îmân esâslarını en güzel ve en câmialı yedi duâ cümlesini içine almasındandır.

مَعَكَ مِنَ اللّٰهِ حافِظٌ ولاَ يَقْرَبُكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ. وقال النبيُّ ﷺ صَدَقَكَ
وهُوَ كَذُوبٌ ذَاكَ شَيْطَانٌ *

31- Ve Usmân ibnu'l-Heysem şöyle dedi: Bize Avf, Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah (S) beni ramazân zekâtını muhâfazaya tevkîl etti. Bir gece bana birisi geldi. Sadaka hurmasından avuçlamaya başladı. Ben onu yakaladım ve:

— Seni muhakkak Rasûlullah'ın huzûruna çıkaracağım, dedim.

Ebû Hureyre, hadîsi yukarıda geçtiği gibi anlattı (Hadîs, Kitâbu'l-Vekâle'de mufassalan geçti).

Nihâyet o kimse:

— Yatağına (uyumaya) girdiğinde "Âyete'l-Kursî"yi bitirinceye kadar oku! (Sabâha kadar) seninle berâber Allah tarafından bir muhâfız bulunmakta devâm eder. Sabâha girinceye kadar sana şeytân da yaklaşamaz, dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— *"O, çok yalancı olduğu hâlde, bu sefer sana doğru söylemiş. İşte o* (insan sûretinde) *bir şeytândır"* buyurdu [38].

١١ ـ بابُ فَضْلِ سورَةِ الكَهْفِ

11- EL-KEHF SÛRESİ'NİN FAZÎLETİ BÂBI

٣٢ ـ حدّثنا عَمْرُو بنُ خَالِدٍ حدّثنا زُهَيْرٌ حدّثنا أبو إسْحَاقَ عنِ البَرَاءِ قال كانَ رجُلٌ يَقْرَأُ سورَةَ الكَهْفِ وإلَى جَانِبِهِ حِصَانٌ مَرْبُوطٌ بِشَطَنَيْنِ فَتَغَشَّتْهُ سَحَابَةٌ فَجَعَلَتْ تَدْنُو وَتَدْنُو وجَعَلَ فَرَسُهُ يَنْفِرُ فَلَمَّا أصْبَحَ أتَى النبيَّ ﷺ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فقال تِلْكَ السَّكِينَةُ تَنَزَّلَتْ بالْقُرْآنِ *

32-....... el-Berâ şöyle dedi: (Sahâbîlerden) bir kimse el-Kehf Sûresi'ni okuyordu. Yanıbaşında da iki uzun iple bağlanmış olan at vardı. Atı bir bulut ihâta etti ve gittikçe yaklaşmağa ve yaklaşmağa başla-

38 Bu hadîsin tam bir rivâyeti Vekâlet Kitâbı'nda geçmişti.

Âyete'l-Kursî, Allah'ın sıfatlarını en mükemmel sûrette toplayıp öğrettiği için Peygamber (S): *"Kur'ân'daki âyetlerin en büyüğü Âyete'l-Kursî'dir"* buyurmuştur.

dı. Bundan dolayı at da ürkmeğe başladı. Sabâha erişince o kimse Peygamber(S)'e geldi ve bunu kendisine zikretti. Peygamber (S):

— *"Bulut gibi görünen şey, sekînettir. Kur'ân'ı tebcîl için inmiştir"* buyurdu [39].

١٢ـ بابُ فَضْلِ سورَةِ الفَتْحِ

12- EL-FETH SÛRESİ'NİN FAZÎLETİ BÂBI

٣٣ـ حدّثنا إسْمَاعِيلُ قال **حدّثنى** مالِكٌ عنْ زَيْدِ بنِ أسْلَمَ عنْ أبِيهِ أنَّ رسُولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم كانَ يَسِيرُ فِى بَعْضِ أسْفَارِهِ وعُمَرُ ابنُ الخَطَّابِ يِسِيرُ مَعَهُ لَيْلاً فسَألَهُ عُمَرُ عنْ شَيْءٍ فَلَمْ يُجِبْهُ رسولُ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ سألَهُ فَلَمْ يُجِبْهُ ثُمَّ سألَهُ فَلَمْ يُجِبْهُ فقال عُمَرُ ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ نَزَرْتَ رسولَ اللَّهِ ﷺ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ كُلُّ ذَلِكَ لا يُجِيبُكَ قال عُمَرُ فَحَرَّكْتُ بَعِيرِى حَتَّى كُنْتُ أمَامَ النَّاسِ وخَشِيتُ أنْ يَنْزِلَ فِىَّ قُرآنٌ فَمَا نَشِبْتُ أنْ سَمِعْتُ صَارِخًا يَصْرُخُ قال فَقُلْتُ لَقَدْ خَشِيتُ أنْ يَكُونَ نَزَلَ فىَّ قُرْآنٌ قال فَجِئْتُ رسولَ اللَّهِ ﷺ فَسَلَّمْتُ عليْهِ فقال لَقَدْ أُنْزِلَتْ علَىَّ اللَّيْلَةَ سورَةٌ لِهْىَ أحَبُّ إلَىَّ مِمَّا طَلَعَتْ علَيْهِ الشَّمْسُ ثُمَّ قَرَأَ إنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا *

33-....... Umer ibn Hattâb'ın kölesi Eslem şöyle dedi: Rasûlullah (S) seferlerinin birinde (Hudeybiye dönüşünde) yoluna devâm ediyordu. Umer ibn Hattâb da geceleyin O'nunla berâber gidiyordu. Bu sırada Umer, Rasûlullah'a birşey sordu. Fakat Rasûlullah (vahy ile meşgûl bulunduğundan) Umer'e cevâb vermedi. Umer sonra yine sor-

---

39 Bu hadîsin bir rivâyeti el-Feth Sûresi'nin tefsîri sırasında geçmişti. Başlığa uygunluğu, okunmasıyle sekînenin inmesidir.

Bu hadîste bulut gibi görülen şeyin adı "Sekîne" olduğu bildirilmiştir. *Sekîne* kelimesi müteşâbih bir lafızdır. Medlûlünü ta'yîn için birçok görüşler söylenmiştir. Bunlardan birisi melekleri ihtivâ eden bir varlık olduğudur. Bu hadîs de bunu te'yîd eder mâhiyettedir.

Nevevî şöyle demiştir: Muhtar olan, *es-Sekîne*'nin, içinde tuma'nîne ve rahmet bulunan mahlûklardan olmasıdır. Berâberinde melekler vardır. Kur'ân'da ve hadîste *Sekînet* lafzı tekrar tekrar gelmiştir. Geldiği herbir yerde zikredilen ma'nâlardan yakışana hamledilir. Bu bâbda zikrolunana yakışan, Dahhâk'ın görüşü olan rahmettir (Aynî).

du. Rasûlullah yine cevâb vermedi. Umer (Rasûlullah işitmedi sanarak) bir daha sordu. Rasûlullah yine cevâb vermedi. Bunun üzerine Umer kendi kendine:

— Ey Umer, anan seni kaybetsin (de yok olasın)! Bak üç kerre Rasûlullah'a sorguda ısrâr ettin de, bunların hepsine Rasûlullah cevâb vermedi, dedi.

Umer dedi ki: Bunun üzerine devemi sürdüm. Hakkımda (tevbîh olarak) Kur'ân inmesinden korktum da kaafilenin önüne geçtim. Fakat çok geçmedi, bir çağırıcının çağırmasını işittim. Ve (kendi kendime):

— Şimdi hakkımda Kur'ân inmiş olmasından hakîkaten korktum, dedim.

(Bu korku içinde) Rasûlullah'a geldim ve selâm verdim. Rasûlullah (sevinç içinde) bana:

— *"Bu gece bana bir sûre indirildi ki, o sûre bana, üstüne güneş doğan herşeyden muhakkak daha sevimlidir"* buyurdu.

Sonra: ***"İnnâ fetehnâ leke fethan mubînâ... = Biz senin istikbâlin için parlak bir fetih ve zafer*** (kapısını) ***açtık..."*** âyetini okudu [40].

١٣ــ بابُ فَضْلِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أحَدٌ فِيهِ عَمْرَةُ عنْ عائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها عنِ النبيِّ ﷺ

13- "KUL HUVE'LLÂHU AHAD" SÛRESİ'NİN FAZÎLETİ BÂBI

Bu konuda Amre, Âişe'den; o da Peygamber(S)'den senedi ile gelen hadîs de vardır [41].

٣٤ــ حدّثنا عبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ أخبرَنا مالِكٌ عنْ عبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ عبْدِ اللَّهِ بنِ عبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ أبى صَعْصَعَةَ عنْ أبِيهِ عنْ أبى سعِيدٍ الخُدْرِىِّ أنَّ رجُلاً سَمِعَ رجُلاً يقْرَأُ قُلْ هُوَ اللَّهِ أحَدٌ يُرَدِّدُها فلَمَّا أصْبَحَ جاءَ إلى رسولِ اللَّهِ ﷺ فذَكَرَ ذٰلكَ لهُ وكأنَّ الرَّجُلَ يَتقالُّها فقال رسولُ اللَّهِ ﷺ والَّذِى

---

40 Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasında olduğu apaçıktır. Yânî *"Bu gece bana bir sûre indirildi ki, o bana, üzerine güneş doğan herşeyden çok sevimlidir"* sözündedir. Hakîkaten bu sözler el-Feth Sûresi'nin fazîletini en güzel ve en belîğ şekilde ifâde etmektedir. Bu hadîsin bir rivâyeti el-Feth Sûresi tefsîrinde, bir rivâyeti de Hudeybiye Seferi'nde geçmiş ve oralarda bâzı açıklamalar verilmişti.

41 Buhârî bu senedle olan hadîsin tamâmını Kitâbu't-Tevhîd'in başında getirmiştir.

نَفسى بيَدِهِ إنَّها لتَعْدِلُ ثُلُثَ القُرْآنِ * وزَادَ أبو مَعْمَرٍ حدّثنا إسْماعِيلُ بنُ جَعْفرٍ عَنْ مالِكِ بنِ أنَسٍ عَنْ عَبْدِ الرحْمٰنِ ابنِ عَبْدِ اللّهِ بنِ عبد الرَّحْمٰنِ بنِ أبى صَعْصَعَةَ عَنْ أبيهِ عَنْ أبى سَعيدٍ الخُدْرِىِّ أخبرَنى أخى قَتادَةُ بنُ النُّعْمانِ أنَّ رجُلاً قامَ فى زَمَنِ النبىِّ ﷺ يقْرَأُ مِنَ السَّحَرِ قُلْ هُوَ اللّهُ أحَدٌ لايزِيدُ عليْها فَلَمَّا أصْبَحْنا أتَى رجُلٌ النبيَّ ﷺ نَحْوَهُ *

34-....... Ebû Saîd Hudrî şöyle demiştir: Bir kişi, diğer bir kişinin bütün gece tekrâr tekrâr ***"Kul huve'llâhu ahad"*** Sûresi'ni okuduğunu işitti. Sabâh olunca Rasûlullah'a geldi ve o diğer kişinin sâdece bu sûreyi okumasını azımsayarak, bunu Rasûlullah'a zikretti. Rasûlullah (S) da cevâben:

— *"Hayâtım elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, bu sûreyi okumak, elbette bütün Kur'ân'ın üçte birine denk olur"* buyurdu.

Ve râvî Ebû Ma'mer yine Ebî Saîd'e varan diğer bir rivâyette şunu ziyâde etti [42]: Ebû Saîd şöyle dedi: Bana kardeşim Katâdetu'bnu'n-Nu'mân haber verip şöyle dedi: Bir kimse Peygamber zamânında seher vaktinde kalkıp ***"Kul huve'llâhu ahad"*** Sûresi'ni okur, onun üzerine başkasını ziyâde etmezdi. Biz sabâha dâhil olduğumuz zamân bir kimse Peygamber'e geldi. Hadîsin bundan sonrası yukarıki hadîsin sevki gibidir [43].

٣٥ــ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصٍ حدّثنا أبى حدّثنا الأعْمَشُ حدّثنا إبْرَاهِيمُ والضَّحّاكُ المَشْرِقِىُّ عَنْ أبى سَعِيدٍ الخُدْرِىِّ رضى اللّهُ عنهُ قال قال النبىُّ ﷺ لاصْحابِهِ أيَعْجِزُ أحَدُكُمْ أنْ يَقْرَأَ ثُلُثَ القُرْآنِ فى لَيْلَةٍ فَشَقَّ ذٰلِكَ عِلَيْهِمْ وقالُوا أينا يُطِيقُ ذٰلِكَ يارسُولَ اللّهِ فقال اللّهُ الوَاحِدُ الصَّمَدُ ثُلُثُ القُرْآنِ : قالَ الفِرَبْرِيُّ

42 Bu ta'lîkı, en-Nesâî ile el-İsmâîlî, Ebû Ma'mer'den, o da İsmâîl ibn Ca'fer'den... tarîkinden mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

43 Hadîste ne bütün gece İhlâs okuyanın, ne de bunu işitip azımsayanın adları bildirilmemiştir. Bunların adları şârihler tarafından bildiriliyor ki, dinleyen râvî Ebû Saîd'in kendisi, okuyanın da Katâde ibn Nu'mân imiş. İhlâs Sûresi'nin kırâatinin Kur'ân'ın üçte birini okumağa denk olması keyfiyetini bâzı âlimler, sevâb yönünden bunun bu mikdâra denk bulunduğunu söylemişlerdir. Mâzerî de şöyle demiştir: Kur'ân'ın muhtevâsı kıssalar, hükümler, Allah'ın sıfatları olmak üzere üç kısma ayrılır. Bu sûre bunlardan sâdece ilâhî sıfatları ihtivâ ettiği için, Peygamber tarafından sevâb ve fazîletçe Kur'ân'ın üçte birisine denk olduğu bildirilmiştir... (Aynî).

سَمِعْتُ أبا جَعْفرٍ مُحَمَّدَ بنَ أبي حاتِمٍ وَرَّاقَ أبي عبْدِ اللّهِ يقولُ قال أبو عبْدِ اللّهِ عنْ إبْرَاهِيمَ مُرْسَلٌ : وعنِ الضَّحَّاكِ المَشْرِقِيِّ مُسْنَدٌ *

35-....... Ebû Saîd Hudrî şöyle dedi: Peygamber (S) sahâbîlerine hitâben:

— *"Sizden herhangi biriniz bir gecede Kur'ân'ın üçte birini okumaktan âciz olur mu?"* diye sordu.

Bu teklîf sahâbîlere güç geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Bizim hangimiz buna tâkat yetirir? dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— *"Allâhu'l-vâhidu's-samedu sûresi, Kur'ân'ın üçte birisidir"* buyurdu [44].

Firabrî şöyle dedi: Ben, Ebû Abdillah el-Buhârî'nin varrâkı olan Ebû Ca'fer Muhammed ibn Ebî Hâtim'den işittim, o şöyle diyordu: Ebû Abdillah el-Buhârî: Bu hadîs, İbrâhîm en-Nahaî'den; o da Ebû Saîd'den insadıyle mürsel'dir (yânî munkatı'dır); ed-Dahhâk el-Meşrıkî'den; o da İbn Saîd'den senediyle ise müsned'dir (yânî muttasıl'dır), dedi [45].

١٤ـ باب فَضْلِ المُعَوِّذَاتِ

14- EL-MUAVVİZÂT SÛRELERİNİN FAZÎLETİ BÂBI

٣٦ـ حدّثنا عبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ أخْبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهابٍ عنْ عُرْوَةَ عنْ عائِشَةَ رضىَ اللّهُ عنها أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ كانَ إذَا اشْتكَي يَقْرَأُ

44 Başlığa uygunluğu *"Allâhu'l-vâhidu's-samedu Kur'ân'ın üçte birisidir"* sözündedir. Bu *"Allâhu'l-vâhidu's-samed"* sözü ***"Kul huve'llâhu ahad"***'dan kinâyedir, işte bu, Kur'ân'ın üçte birisidir. Bu hadîste ***"Kul huve'llâhu ahadun"***'un fazîletini isbât vardır. Âlimlerden bâzısı: Bu sûre, Tevhîd Kelimesi'ne benzemektedir. Çünkü bu isbât edici ve nefyedici cümleleri şâmildir... demiştir (İbn Hacer).

45 Bunun zâhiri şudur: Müellif *"Mürsel"* lafzını *"Munkatı"* yerine, *"Müsned"* lafzını da *"Muttasıl"* yerine kullanmaktadır. Kullanmada meşhûr olan ise, ***Mürsel***: Tâbi'î'nin Peygamber'e izâfe etmekte olduğu hadîs; *Müsned* ise, kendisine kadar senedinde ittisâl apaçık olmak şartıyle, sahâbînin Peygamber'e izâfe etmekte olduğu hadîstir... (Kastallânî).

عَلَى نَفْسِهِ بِالْمُعَوِّذَاتِ وَيَنْفُثُ فَلَمَّا اشْتَدَّ وَجَعُهُ كُنْتُ أَقْرَأُ عَلَيْهِ وَأَمْسَحُ بِيَدِهِ رَجَاءَ بَرَكَتِهَا *

36-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir rahatsızlık duyduğu zamân kendi üzerine Muavvize (= Sığındırıcı) sûrelerini okur, nefes ederdi. Hastalığı şiddetlendiği zamân O'na ben okur ve O'nun elinin bereketini ümîd ederek, kendi eliyle O'na meshederdim [46].

٣٧ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ حدّثنا المُفَضَّلُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابنِ شِهابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عائِشَةَ أَنَّ النبيَّ ﷺ كانَ إذَا أَوَى إلى فِرَاشِهِ كلَّ لَيْلَةٍ جَمَعَ كَفَّيْهِ ثُمَّ نَفَثَ فِيهِما فقَرَأَ فِيهِما قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الفَلَقِ وقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِما مااسْتَطاعَ مِنْ جَسَدِهِ يَبْدَأُ بِهِما عَلى رَأْسِهِ وَوَجْهِهِ وما أَقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ يَفْعَلُ ذلِكَ ثَلاثَ مَرَّاتٍ *

37-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) her gece yatağına geldiği zamân iki elini birleştirir, sonra bunlara nefes ederdi. Şöyle ki: İki eline ***"Kul huve'llâhu ahad"***, ***"Kul eûzu bi-Rabbi'l-felâk" ve "Kul eûzu bi Rabbi'n-nâs"*** sûrelerini okur (ellerine nefes eder), sonra bunlarla vucûdundan yetişebildiği yerlere sıvazlardı. Elleriyle sıvazlamaya başı ve yüzü üzerinden başlar, vücûdunun ön kısmını da sıvazlardı. Bu okuyup nefes ederek vucûdunu meshetmeyi üç defa tekrarlardı [47].

---

46 Bu hadîsi Müslim de Tıbb'da getirmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de ***"Kul eûzu bi-Rabbi'l-felâk"***, ***"Kul eûzu bi-Rabbi'n-nâs"*** Sûrelerine *"Muavvizetâni"* yâni *"İki sığındırıcı sûre"* denir. Bu hadîste cemî' sigâsıyle geldiğine ve Arabça'da cemi' en az üç sayısına denildiğine göre, ***"Kul huve'llâhu ahad"*** Sûresi de bu vasfa katılmıştır. Rasûlullah dâimâ bu üç sûre ile taavvüz eder, Allah'a sığınırdı. Rasûlullah bu sığınma duâlarını yalnız hastalanıp rahatsızlandığı zamânlarda değil, her akşâm yatağına yatarken de okurdu. Bundan sonraki hadîs bunun apaçık delîlidir.

Kur'ân-ı Kerîm bu sığındırıcı üç sûre ile son bulmuştur. Bunlar bütün insanlığa ihsân edilmiş en güzel, en vecîz ve en câmialı sığınma, korunma duâlarıdır. ***"Kul huve'llâhu ahad"***, bütün şirk ve îmânsızlık şerrlerinden insanı Allah'a sığındırır. Diğer iki sûre de bütün mahlûkaatın maddî ve ma'nevî, görünür ve görünmez şerrlerinden Allah'a sığındırır. Allah'a sığınıp Allah'ın himâyesine nâil olanlar da her türlü şerrlerden kötülüklerden tam ma'nâsıyle korunmuşlardır: ***"Allah en hayırlı koruyucudur, O merhamet edenlerin en merhametlisidir"*** (Yûsuf: 64), (*Müslim Ter,* VII, 46, "2192").

47 Bu sûreler hakkında Tefsîr'de de bâzı açıklamalar geçmişti.

١٥ ــ باب نُزُولِ السَّكِينَةِ والمَلائِكَةِ عِنْدَ قِراءَةِ القُرْآنِ

15- KUR'ÂN'IN OKUNMASI SIRASINDA ES-SEKÎNE'NİN VE MELEKLERİN İNMESİ BÂBI

٣٨ ــ وقال اللَّيْثُ حدّثني يَزِيدُ بنُ الهَادِ عنْ مُحَمَّدِ بنِ إبْرَاهِيمَ عنْ أُسَيْدِ بنِ حُضَيْرٍ قال بَيْنَما هُوَ يَقْرَأُ مِنَ اللَّيْلِ سُورَةَ البَقَرَةِ وفَرَسُهُ مَرْبُوطٌ عِنْدَهُ إذْ جالَتِ الْفَرَسُ فَسكَتَ فَسَكَنَتْ فقَرَأ فَجالَتِ الفَرَسُ فَسكَتَ وسَكَنَتِ الفَرَسُ ثُمَّ قَرَأ فَجالَتِ الفَرَسُ فانْصَرَفَ وكانَ ابْنُهُ يَحْيَى قَرِيبًا مِنْها فأشْفَقَ أنْ تُصِيبَهُ فَلمَّا اجْتَرَّهُ رفَعَ رأسَهُ إلى السَّماءِ حتَّى ما يَراها فَلمَّا أصْبَحَ حَدَّثَ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فقال لَهُ اقْرَأْ يا ابنَ حُضَيْرٍ اقْرَأْ يا ابنَ حُضَيْرٍ قال فأشْفَقْتُ يا رسُولَ اللَّهِ أنْ تَطأَ يَحْيَى وكان مِنْها قَرِيبًا فَرَفَعْتُ رأسِي فانْصَرَفْتُ إلَيْهِ فَرَفَعْتُ رأسِي إلى السَّماءِ فإذَا مِثْلُ الظُّلَّةِ فِيها أمْثالُ المَصابِيحِ فخَرَجَتْ حتَّى لا أرَاها قال وتَدْرِي ماذاكَ قال لا قال تِلْكَ المَلائِكَةُ دَنَتْ لصَوْتِكَ ولَوْ قَرأْتَ لأصْبَحَتْ يَنْظُرُ النَّاسُ إلَيْها لاتَتَوارَى مِنْهُمْ * قال ابنُ الهَادِ وحدّثني هٰذَا الحَدِيثَ عبْدُ اللَّهِ بنُ خَبَّابٍ عنْ أبي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ عنْ أُسَيْدِ بنِ حُضَيْرٍ *.

38-....... Useyd ibn Hudayr (R) şöyle dedi: Bir kerre Useyd gece vakti el-Bakara Sûresi'ni okuyordu. Atı da yanında bağlanmıştı. Kur'ân'ı okuyorken birden at deprenmeye başladı. Useyd sustu. O susunca at da sâkinleşti. Useyd tekrâr okumağa başladı. At yine şahlandı. Useyd sustu, at da sâkinleşti. Bundan sonra Useyd bir daha okumağa başladı, at yine hırçınlaştı. Useyd de artık vazgeçti. Useyd'in oğlu Yahyâ ise ata yakın bir yerde (yatmakta) idi. Atın çocuğa bir zararı dokunmasından endîşe ederek, çocuğu geriye çekti. Bu sırada başını kaldırıp göğe baktığında (beyaz bulut gölgesine benzer bir sis içinde kandiller gibi birtakım şeylerin parlamakta olduklarını gördü de) nihâyet onu göremez oldu [48].

---

48 *Sekîne* hakkında daha önce geçtiği yerde bâzı bilgiler verilmişti.

İbn Hacer şöyle dedi: Bu ibârede bir kısaltma vardır. Aslı, Ebû Ubeyd'in rivâyet ettiği gibi: "Başını yukarıya kaldırdığında beyaz bulut gölgesine benzer bir sis içinde kandiller gibi birtakım şeylerin parlamakta olduklarını gördü de nihâyet onu görmez oldu" şeklindedir. Buhârî'de buna benzer birçok hazflar vardır. Bunun sebebi, râvîlerin bâzısı rivâyetinden terketmekte olduğu şey bilindiği

Sabâh olduğunda Useyd, Peygamber'e bunu söyledi. Peygamber ona:

— *"Oku ey Hudayr oğlu, oku ey Hudayr oğlu!"* dedi.

Useyd:

— Yâ Rasûlallah, atın Yahyâ'yı çiğnemesinden endîşelendim. Çünkü çocuk ata yakın bir yerde idi. Başımı kaldırıp çocuğa gittim. Başımı göğe doğru kaldırdığımda, beyaz bulut gölgesine benzer bir sis içinde kandiller gibi birçok şeylerin parlamakta olduklarını gördüm. Artık bu beyaz gölge tabakası içindeki ışıklı parlak cisimler manzûmesi göğe doğru çekilip çıktı. Nihâyet onu görmez oldum, dedi.

Peygamber (S):

— *"Bilir misin onlar nedir?"* buyurdu.

Useyd:

— Hayır, dedi.

Peygamber:

— *"Onlar meleklerdi, senin Kur'ân okuyuş sesine yaklaşmışlardı. Eğer okumaya devâm etseydin, sabâha kadar seni dinlerlerdi. İnsanlar da onlara bakarlardı. Onlar insanların gözünden gizlenemezlerdi"* buyurdu [49].

Râvî İbnu'l-Hâd: Bana bu hadîsi Abdulah ibn Habbâb, Ebû Saîd el-Hudrî'den, Useyd ibnu Hudayr'dan tahdîs etti, dedi.

١٦ ـ بابُ مَنْ قال لَمْ يتْرُكِ النبىُّ ﷺ إلاَّ مابَيْنَ الدَّفَّتَيْن

16- PEYGAMBER (S), MUSHAF'IN İKİ DEFFESİ (YÂNÎ MUSHAF'I İKİ YANINDAN İHÂTA EDEN CİLDLERİ) ARASINDA BULUNANDAN BAŞKA BİRŞEY BIRAKMADI DİYEN KİMSE BÂBI

٣٩ ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ حدّثنا سُفْيانُ عنْ عبْدِ العَزِيزِ بنِ رُفَيْعٍ

---

için, rivâyeti kısaltır. Buhârî de artık onun aslının kâmil olduğunu tanımayan kimseler hadîsi anlamasalar da, hadîsi o râvînin kısa lafzı üzere yazar. Burada rivâyetin geri kalanında da kendisinden hazfedilen şeye bir misâl vardır (Reşîd Rızâ).

49 Bu ifâde, Âdem oğullarının melekleri görmeleri câiz olduğuna delâlet eder. Râvî Useyd ibn Hudayr, sahâbîlerin en meşhûrlarından olup Akabe Bey'atı'nda ve Bedir gazvesinde bulunmak meziyyetleriyle berâber, en yüksek bir husûsiyeti de hoş sadâ ve edâ ile Ebû Mûsâ el-Eş'arî derecesinde te'sîrli Kur'ân okumasıdır. Bu sebeble melekler bile okuduğu Kur'ân'ı dinlemeğe gelmişlerdir. Bunun gibi bir tecellîye el-Kehf Sûresi'ni okurken de mazhar olmuştu. Useyd, Bedir'den Kudüs'ün fethine kadar bütün hayâtını cihâdla ve Kur'ân'a hizmetle geçirmiş, hicretin yirminci yılında vefât etmiş. Bakî kabristanına konulacağı sırada Mü'minlerin Emîri Umer, tabutunun iki kolunu yüklenmek sûretiyle yüksek bir hurmet göstermiştir.

قال دَخَلْتُ أنا وشَدَّادُ بنُ مَعْقِلٍ عَلى ابنِ عَبَّاسٍ رضي اللّهُ عنهما فقال لَهُ شَدَّادُ
بنُ مَعْقِلٍ أتَرَكَ النبيُّ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم مِنْ شَيْءٍ قال ماتَرَكَ إلاَّ مابَيْنَ الدَّفَّتَيْنِ
قال ودَخَلْنا عَلَى مُحَمَّدِ بنِ الْحَنَفِيَّةِ فَسألْناهُ فقال ماتَرَكَ إلاَّ مابَيْنَ الدَّفتَيْنِ *

39-....... Abdulazîz ibn Rufey' şöyle dedi: Ben Şeddâd ibn Ma'kıl ile berâber İbn Abbâs'ın yanına girdim. Şeddâd ibn Ma'kıl, İbn Abbâs'a:

— Peygamber (S) birşey bıraktı mı? diye sordu.

İbn Abbâs:

— Mushaf'ın iki yanını kuşatan cildler arasında bulunandan başka birşey bırakmadı, dedi.

Biz yine berâberce Muhammed ibnu'l-Hanefiyye'nin yanına girdik ve ona da aynı suâli sorduk. Muhammed ibnu'l-Hanefiyye de:

— İki kap arasında bulunandan başka birşey bırakmadı, dedi [50].

١٧ــ بابُ فَضْلِ القُرْآنِ على سائِرِ الكَلاَمِ

17- KUR'ÂN'IN DİĞER SÖZLERE ÜSTÜNLÜĞÜ BÂBI

٤٠ــ حدّثنا هُدْبَةُ بنُ خالِدٍ أبو خالِدٍ حدّثنا هَمَّامٌ حدّثنا قَتادَةُ حدّثنا
أنَسٌ عنْ أبِى مُوسى عنِ النبيِّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم قال مَثَلُ الَّذِى يَقْرَأُ القُرْآنَ
كالأُتْرُجَّةِ طَعْمُها طَيِّبٌ ورِيحُها طَيِّبٌ والَّذِى لايَقْرَأُ القُرْآنَ كالتَّمْرَةِ طَعْمُها طيِّبٌ
ولا رِيحَ لَها ومَثَلُ الفاجِرِ الَّذِى يقْرَأُ القُرْآنَ كَمَثَلِ الرَّيْحانَةِ رِيحُها طَيِّبٌ

---

50 Buhârî bu hadîsi yalnız olarak rivâyet etmiştir. Bunun ma'nâsı, Peygamber, kendisinden mîrâs alınacak hiç bir mal ve hiç bir şey bırakmamış olduğudur. Nitekim Cuveyriye'nin erkek kardeşi olan Amr ibnu'l-Hâris de: Rasûlullah (S) dînâr, dirhem, erkek köle, dişi köle ve hiçbirşey bırakmadı, demiştir.

Ebû'd-Derdâ'nın hadîsinde "Peygamberler altın para ve gümüş parayı mîrâs bırakmadılar, onlar ancak ilmi mîrâs bırakmışlardır. Her kim bu ilim mîrâsından almışsa, işte o bol bir pay almıştır" buyurmuştur. İşte bunun için İbn Abbâs da: Peygamber ancak iki kap arasındakini, yânî Kur'ân'ı bırakmıştır, demiştir. Sünnet, Kur'ân'ı tefsîr edici, beyân edici ve tavzîh edicidir, yânî sünnet, Kur'ân'a tâbi'dir. En büyük maksûd Yüce Allah'ın Kitâbı'dır. Nitekim Yüce Allah: "*Sonra biz o Kitâb'ı kullarımızdan seçtiklerimize mîrâs bıraktık. İşte onlardan kimi nefsine zulmedendir, onların bâzısı mu'tedildir, onlardan bir kısmı da Allah'ın izniyle hayırlarda öncü olanlardır. İşte bu büyük fadldır*" (Fâtır: 32) buyurmuştur. (İbn Kesîr)

وطَعْمُها مُرٌّ ومَثَلُ الْفاجِرِ الَّذِى لايَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الحَنْظَلَةِ طَعْمُها مُرٌّ ولا رِيحَ لَها *

40-....... Ebû Mûsâ'dan: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Kur'ân okur mü'min kimsenin benzeri, tadı güzel, kokusu güzel turunç -portakal- meyvesi gibidir. Kur'ân okumaz mü'minin benzeri, tadı güzel ve fakat kokusu olmayan hurma gibidir. Kur'ân okuyan fâcir kimsenin benzeri, kokusu güzel, tadı acı reyhâne otu gibidir. Kur'ân okumayan fâcir kişinin benzeri ise tadı acı, kokusu yok Ebû Cehil karpuzu gibidir"* [51].

٤١ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ عنْ يَحْيَى عنْ سُفْيَانَ **حدّثنى** عَبْدُ اللَّهِ بنُ دِينَارٍ قال سَمِعْتُ ابنَ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما عنِ النبىِّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم قال إنَّمَا أجَلُكُمْ فِى أجَلِ مَنْ خلاَ مِنَ الأُمَمِ كَمَا بَيْنَ صَلاَةِ العَصْرِ ومَغْرِبِ الشَّمْسِ ومَثَلُكُمْ ومَثَلُ اليَهُودِ والنَّصَارَى كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَعْمَلَ عُمَّالاً فقال مَنْ يَعْمَلُ لِى إلَى نِصْفِ النَّهَارِ علَى قِيرَاطٍ قِيرَاطٍ فَعَمِلَتِ اليَهُودُ فقال مَنْ يَعْمَلُ لِى مِنْ نِصْفِ النَّهَارِ إلَى العَصْرِ علَى قِيرَاطٍ فَعَمِلَتِ النَّصَارَى ثُمَّ أنْتُمْ تَعْمَلُونَ مِنَ العَصْرِ إلَى المَغْرِبِ بِقِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ قالُوا نَحْنُ أكْثَرُ عَمَلاً وأقَلُّ عَطَاءً قال هَلْ ظَلَمْتُكُمْ مِنْ حَقِّكُمْ قالوا لا قال فَذَاكَ فَضْلِى أُوتِيهِ مَنْ شِئْتُ *

41-....... Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Umer'den işittim, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Geçmiş ümmetlerin müddetleri içinde sizin müddetiniz, ancak ikindi namâzı ile güneşin batması arasındaki müddet gibidir. Sizin meseliniz ile Yahûdîler ve Hristiyanlar'ın meseli, birtakım işçiler tutan şu kimsenin meseli gibidir: O kimse:*

— Gündüzün yarısına kadar benim için birer kırât yevmiyeye karşılık kim çalışır? dedi.

Yahûdîler çalıştı.

Sonra:

---

51 Buhârî bu hadîsi *Sahîh*'inin başka yerlerinde de getirmiştir. Hadîsin bâb ismine münâsebet ciheti, güzel kokunun varlığı ve yokluğunun Kur'ân'la berâber devretmesidir. Bu da iyiden ve kötüden çıkan, diğer bütün sözler üzerindeki şerefine delâlet etmiştir (İbn Kesîr).

— *Gündüzün yarısından ikindiye kadar birer kırât yevmiyeye kim çalışır? dedi.*

Hrıstiyanlar çalıştı.

Sonra sizler ikindiden akşâma kadar ikişer kırât ikişer kırât yevmiye ile çalışıyorsunuz.

Eski ümmetler:

— *Biz çok çalıştık, az ücret aldık, dediler.*

Allah:

— *Hakkınızdan eksilttim mi? buyurdu.*

— *Hayır, dediler.*

Allah:

— *İşte bu, benim fadlımdır ki, ben onu dilediğime veririm, buyurdu"* [52].

---

52 Bunun bir rivâyeti Namâz Vakitleri Kitâbı, "İkindiden bir rek'âte erişen kimse bâbı"nda geçmişti. Hadîsin bâb ismine münâsebeti, bu ümmetin, müddetinin kısalığıyla berâber, müddetleri uzun olmasına rağmen geçmiş ümmetlere üstün olmasıdır. Nitekim Yüce Allah: ***"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız..."*** (Âlu İmrân: 110) buyurdu.

Müsned'de ve *Sünen*'de, Behz ibn Hakîm'den; o da babasından şu hadîs gelmiştir. Dedesi şöyle demiştir. Rasûlullah (S): *"Sizler yetmiş ümmete ağır basıyorsunuz, sizler Allah'a göre o ümmetlerin en hayırlısı ve en keremlisisiniz"* buyurdu.

Son ümmet bu yüksek şerefe ancak bu Azîm Kitâb olan Kur'ân bereketiyle zafer bulmuştur. Öyle Kur'ân ki, Allah ona, indirdiği her kitâb üstünde bir şeref vermiş, onu öncekini koruyucu, neshedici ve hitâma erdirici kılmıştır. Çünkü geçmiş olan her kitâb yeryüzüne bir defada toptan inmiştir. Bu Kur'ân ise, hem kendisine, hem de indirildiği ümmete olan şiddetli i'tinâdan dolayı vâkıalara göre parça parça indirilmiştir. Böylece her bir iniş, geçmiş kitâblardan bir kitâbın inişi gibidir.

Geçmiş ümmetlerin en büyükleri Yahûdîler ve Hristiyanlar'dır. Yahûdîler'e gelince, Allah onları Mûsâ zamânından Îsâ zamânına kadar kullandı. Hristiyanlar' da Îsâ'dan, Muhammed'i peygamber göndermesine kadar kullandı. Sonra da Muhammed Ümmeti'ni kıyâmetin kopmasına kadar kullandı. Bu son ümmetin zamânı, gündüzün sonuna benzetilmiştir. Ve Allah geçmiş ümmetlere birer kırât ücret verdi, bu ümmete ise ötekilere verdiğinin iki katı olarak, ikişer kırât ikişer kırât ücret verdi. Buna karşı o ümmetler: Ey Rabbimiz! Bize ne oldu ki amelce biz çoğuz, ücretce biz azız? dediler. Allah: Ben sizin ücretinizden herhangi birşey eksilttim mi? buyurdu. Onlar: Hayır, dediler. Allah: İşte bu benim fadlımdır -yânî size verdiğimin üstünde olan bu ziyâdelik, benim dilediğime verdiğim bir şeydir-, buyurdu. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu: ***"Ey îmân edenler, Allah'tan korkun, O'nun Peygamberi'ne de îmân edin ki, Allah size rahmetinden iki*** (kat) ***nasîb versin. Sizin için yürüyeceğiniz bir nûr lûtfetsin. Sizi mağfiret eylesin. Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir."***

١٨ـ باب الوَصَاةِ بِكِتَابِ اللّهِ عَزَّ وجَلَّ

18- AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLAH'IN KİTÂBIYLE VASİYYET BÂBI

٤٢ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ حدّثنا مالِكُ بنُ مِغْوَلٍ حدّثنا طَلْحَةُ قال سألْتُ عَبْدَ اللّهِ بنَ أبِى أوْفَى آوْصَى النبىُّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم فقال لا فَقُلْتُ كَيْفَ كُتِبَ علَى النَّاسِ الوَصِيَّةُ أُمِرُوا بِهَا ولَمْ يُوصِ قال أوْصَى بِكِتَابِ اللّهِ*

42-....... Talhatu'bnu Musarrıf tahdîs edip şöyle dedi: Ben, Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya:

— Peygamber (S) vasiyyet etti mi? diye sordum.

O:

— Hayır, dedi.

Ben de:

— Öyle ise, insanlara vasiyyet nasıl yazıldı, yâhud Peygamber vasiyyet etmediği hâlde insanlar nasıl vasiyyetle emrolundular? dedim.

Abdullah ibn Ebî Evfâ:

— Peygamber, Allah'ın Kitâbı'na tutunmakla vasiyyet etti, dedi [53].

١٩ـ بابٌ مَنْ لَمْ يَتغَنَّ بالقُرْآنِ وقَوْلُهُ تعالى أوَلَمْ يَكْفِهِمْ

---

53 Buhârî bunu, râvîlerin bakîyyesiyle birlikte diğer yerlerde de rivâyet etti. Ebû Dâvûd ise ancak Mâlik ibn Miğvel'den gelen tarîklerden rivâyet etmiştir.

Bu hadîs de İbn Abbâs'tan geçmiş olan "Rasûlullah Mushaf'ın iki kabı arasında bulunandan başka bir şey bırakmadı" hadîsinin benzeridir.

Bu da şöyledir: İnsanlar üzerine kendi malları husûsunda vasiyyet etmeleri yazılmıştır. Nitekim Yüce Allah: ***"Sizden birinize ölüm gelip çattığı vakit -eğer mal bırakacaksa- anaya, babaya, yakın akrabâya meşrû bir sûrette vasiyyette bulunmak takvâ sâhibleri üzerinde bir hakk olarak farz edildi"*** (el-Bakara: 180) buyurdu.

Amma Peygamber'e gelince, O kendisinden mîrâs olunacak birşey bırakmadı. O malını kendinden sonra cereyân edecek bir sadaka olmak üzere terk edince, mal husûsunda bir vasiyyet yapmaya muhtâç olmadı. O kendisinden sonra Halîfe olacak birini de ta'yîn üzere vasiyyet etmedi. Çünkü bu iş, Peygamber'in Ebû Bekr'e işâretleri ve îmâları ile zâhir olmuştu. İşte bundan dolayı Ebû Bekr'e vasiyyet yapmayı düşündüğü zaman, sonradan bu niyetinden vazgeçip: *"Allah da, mu'minler de ancak Ebû Bekr'e râzî olurlar"* buyurmuştu. Hakîkaten de böyle olmuştur. Ve bir de Peygamber insanlara ancak Allah'ın Kitâbı'na uymayı vasiyyet etmiştir (İbn Kesîr).

أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَى عَلَيْهِمْ

19- BÂB: KUR'ÂN'LA YETİNMEYEN KİMSE VE YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ:

"*Sana indirdiğimiz o Kitâb -ki karşılarında okunup duruyor- onlara kâfî gelmedi mi? Onda îmân edecek bir kavim için elbette bir rahmet ve bir öğüt var*"

(el-Ankebût: 51) [54].

٤٣ــ حدّثنا يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنى اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبرَنى أبُو سَلَمَةَ بنُ عبدِ الرَّحْمنِ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه أنَّهُ كانَ يَقُولُ قال رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم لَمْ يأْذَنِ اللّهُ لشَىْءٍ ما أذِنَ لِلنبىِّ صلى اللّهُ عليْهِ وسلَّمَ يَتَغَنَّى بالقُرْآنِ وقال صَاحبٌ لهُ يُريدُ يَجْهَرُ بِهِ»

43-....... Ebû Hureyre şöyle diyordu: Rasûlullah (S): *"Allah, Peygamber'e Kur'ân'ı tegannî etmesi karşılığı kadar hiçbir şey için mükâfât vermemiştir"* buyurdu.

Râvî Ebû Seleme'nin bir arkadaşı ona *"Yeteğannâ bihi"* sözüyle "Yecheru bihi (= Demek istiyor)" dedi(;aslında: "İstima' etmemiştir", fakat bundan murâd bol mükâfâttır) [55].

---

54 "Men lem yeteğanne bil-Kur'ân" başlığı, Buhârî'nin Ahkâm'da getirdiği bir hadîsin parçasıdır. Buhârî bunu "Kur'ân'la yetinmeyen kimse" ma'nâsına almış, buna delîl olmak üzere de müteâkıben el-Ankebût: 51. âyetini sevketmiştir. Bu parçanın bir ma'nâsı da "Kur'ân'la avâz yapmayan kimse"dir.

Bu iki ma'nâyı cem' etmek de mümkindir: Kur'ân'ı güzel ses ve avâzla okumak, Kur'ân'daki bilgileri öğrenip uygulamakla yetinip diğer semâvî kitâblardan vazgeçmek.

55 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bundan sonraki hadîs de onun başka bir yoldan gelen rivâyetidir.

Hadîsteki "İşitmek" ma'nâsına olan *"el-Ezen"*den murâd, rızâ ve kabûl işitmesidir. Bunun benzeri rukû'dan doğrulurken zikredilen ***"Semi'allâhu limen hamideh"*** kavlidir. Bunun fiili "Taibe" ve "Taribe" bâbındandır.

Bu hadîsi Müslim ile en-Nesâî de Sufyân ibn Uyeyne hadîsinden olmak üzere tahrî etmişlerdir. Bunun ma'nâsı Yüce Allah hiçbirşeyi, bir peygamberin, âşikâre ılıp güzelleştirerek yaptığı kırâatini kulak tutup dinlemesi kadar kulak tutup dinlememiştir, demektir. Bu da şundandır: Peygamber'in kırâatinde, hilkatlerinin kemâlinden dolayı ses ve savt güzelliği ile haşyet tamamlığı bir yere toplanır. Bu ise kırâatte gâye olan birşeydir. Münezzeh ve Yüce Allah iyi olsun, fâcir olsun kullarının hepsinin savtını işitmektedir. Nitekim Âişe (R): "İşitmesi bütün sesleri ihâta eden Allah'ı tesbîh ederim" demiştir. (Buhârî, Tevhîd, "Kavlullâhi Teâlâ: Ve kânellâhu semî'an basîran"). Lâkin Yüce Allah'ın, mü'min olan

٤٤ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللّهِ حدّثنا سُفْيَانُ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ أبِي سَلَمَةَ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ عنِ النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم قال ما أذِنَ اللّهُ لِشَيْءٍ ما أذِنَ لِلنبيِّ أنْ يَتَغَنَّى بالقُرْآنِ: قال سُفْيَانُ تَفْسِيرُهُ يسْتَغْنِي بِهِ *

---

kullarının kıraatlerini işitip dinlemesi daha büyüktür. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu: ***"Sen herhangibir işte bulunmayadur, onun hakkında Kur'ân'dan birşey okumayadur ve sizler de hiçbir iş işlemeyedurun ki, onun içine daldığınız vakit biz başınızda şâhidizdir. Ne yerde, ne gökte zerre ağırlığınca birşey Rabb'inden uzak*** (ve gizli) ***kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha küçüğü de hâriç olmamak üzere hepsi muhakkak apaçık bir kitâbda***(yazılı)***dır"*** (Yûnus: 61).

Sonra Yüce Allah'ın, peygamberlerinin kıraatlerini dinlemesi, bu büyük hadîsin delâlet ettiği gibi daha belîğdir. Buradaki *"el-Ezen"*'i kimisi *"Emr"* ma'nâsıyla tefsîr etmiştir. Evvelkisi yânî *"İşitmek"* ma'nâsına olması daha yakındır. Çünkü şu hadîs bu ma'nâya delâlet etmektedir: *"Allah hiçbirşeyi, Kur'ân'ı teğannî ederek yânî âşikâr kılarak okuyan Peygamberi dinlediği kadar dinlemedi."*

Ezen, siyâkın da buna delâlet etmesinden dolayı *İstimâ'*, yânî bir söze kulak tutup dinlemek ma'nâsınadır. Nitekim Yüce Allah da şöyle buyurdu:

"Gök yarıldığı, Rabb'ini dinleyip boyun eğdiği zamân, ki gök zâten buna lâyık yaratılmıştır. Yer uzatıldığı, içinde ne varsa atıp bomboş kaldığı (bu husûsda da) ***Rabb'ini dinleyip boyun eğdiği zamân, ki yer zâten buna lâyık olarak yaratılmıştır"*** (el-İnşikaak: 1-5). Yânî Rabb'ini dinlediği zamân, ki o zâten buna lâyık olarak yaratılmıştır. Yânî zâten o, Rabb'inin emrini dinleyip, ona itâat etmeye lâyık olarak yaratılmıştır. Binâenaleyh burada *"el-Ezen"* lâfzı, *"İstimâ'"* yânî kulak tutup dinlemekten ibârettir.

Bunun içindir ki, İbn Mâce'nin sağlam bir senedle Fudâle ibn Ubeyd'den rivâyet ettiği bir hadîste şöyle gelmiştir: Fudâle dedi ki: Rasûlullah (S): *"Allah'ın güzel sesli kimsenin Kur'ân okuyuşuna, şarkıcı kadın sâhibi kimsenin kendi şarkıcı kadınını dinlemesinden daha şiddetli bir dinlemesi vardır"* buyurdu.

Sufyân ibn Uyeyne'nin: *"Teğannî"* ile murâd; "Onunla yetinir" demektir, kavline gelince: Eğer o, Kur'ân'la dünyâdan yetinir demeği murâd ettiyse -ki Ebû Ubeyd el-Kaasım ibn Sellâm ve diğerlerinin mutâbaat etmiş oldukları kelâmdan zâhir olan budur- bu, hadîsten murâd olan zâhirin hilâfıdır. Çünkü o hadîsi râvîlerin bâzısı *"Cehr"* ile yânî *"Sesli okumak"* ile tefsîr etmiştir. O da okuyuşu güzelleştirme ve okuyuşla sesi inceltmektir. Harmele şöyle dedi: Ben İbn Uyeyne'den işittim. O: *"Yeteğannî bihî"*'nin ma'nâsı "Yestağnî bihî" demektir, diyordu.

Bana eş-Şâfiî şöyle dedi: *"Yeteğannî"*'nin ma'nâsı böyle değildir. Eğer o böyle olaydı muhakkak *"Yeteğânâ"* şeklinde olurdu. O ancak *Tehazzün etmek* yânî sesi inceltip yufkalaştırmak ve terennüm etmektir. Muzenî ile Rubey' de Şâfiî'den böyle naklettiler.

Buna göre Buhârî'nin bu bâba, Yüce Allah'ın ***"Sana indirdiğimiz o Kitâb -ki karşılarında okunup duruyor- onlara kâfî gelmedi mi? Onda îmân edecek bir kavim için elbette bir rahmet ve bir öğüt var"*** (el-Ankebût: 51) kavlini başlık yapmasında bir nazar yânî tefekkür için bir meydan vardır. Çünkü bu âyet, Peygamber'in doğruluğuna delâlet edecek birtakım mu'cizeler isteyen kimselere karşı bir red olarak zikredilmiştir. Çünkü öncekiyle birlikte âyet şöyledir: ***"Ona Rabb'inden*** (başkaca) ***âyetler de indirilmeli değil miydi? dediler. De ki: O âyetler an-***

44- Bize Alî ibnu Abdillah tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Allah, Peygamber'e Kur'ân'ı tegannî etmesi karşılığı kadar hiçbirşey için mükâfât vermedi"* buyurdu.

Sufyân ibn Uyeyne: *"Yeteğannâ"* lafzının tefsîri "Yesteğnî bihi"dir, dedi. (Yânî "Kur'ân'la tegannî eder" demek, "Onunla yetinir, mustağnî olur" demektir, dedi.)

٢٠ ـ بابُ اغْتِبَاطِ صَاحِبِ القُرْآنِ

20- KİŞİNİN KUR'ÂN SÂHİBİNE GIBTA ETMESİ BÂBI [56]

çak Allah'ın nezdindedir. Ben sâde apâşikâr haber verenim. Sana indirdiğimiz o Kitâb -ki karşılarında okunup duruyor- onlara kâfî gelmedi mi? Onda îmân edecek bir kavim için elbette bir rahmet ve bir öğüt var" (el-Ankebût: 50-51). Bunun ma'nâsı "Sen Ummî bir kimse iken, senin üzerine Kur'ân'ı indirmemiz senin doğruluğuna delâlet edici bir âyet olarak onlara kâfî gelmedi mi?" demektir. Peygamber'in ümmîliği de şöyle belirtildi: *"Sen bundan evvel hiç bir kitâb okur değildin. Elinle de onu yazmadın. Böyle olsaydı bâtıl söyleyenler elbette şübhelenirdi"* (el-Ankebût: 48). Yânî sen böyle ümmî olduğun halde o Kur'ân'ın içinde evvelkilerin ve sonrakilerin haberlerini getirdin, demektir. Bu ma'nâ nerede, Kur'ân okurken sesi güzelleştirmek yâhud Kur'ân'la diğer dünyâ işlerinden müstağnî olmak ma'nâsına olan Kur'ân'la teğannî nerede? Binâenaleyh her bir takdîre göre bâba bu âyetin başlık yapılmasında düşünmeye bir meydan vardır (İbn Kesir).

"İkinci takdîre göre bu âyetin bâba başlık yapılması, Buhârî şârihlerinin i'timâd ettikleri zâhir bir vecihdir. Bu da mutlak olarak Kur'ân'la yetinip başkasına muhtaç olmamaktır ki, bunun içine buna uygun olacak herşey girebilir. Bu âyetin nuzûl sebeblerinden olmak üzere Taberî'nin tahrîc ettiği şu hadîsi zikrettiler: Müslümânlardan bir grup insan, Ehl-i Kitâb'dan işittiklerinin bâzısını yazmış oldukları birtakım kitâblarla geldiler. Bunun üzerine Peygamber: *"Peygamberlerinin kendilerine getirdiğinden yüz çevirip diğer peygamberin başkalarına getirdiği şeylere yönelip rağbet etmesi bir kavme dalâlet olarak kâfî oldu"* buyurdu. Akabinde bu âyet nâzil oldu" (Muhammed Reşîd Rızâ).

Bu konuyu İbn Kesîr, Fadâilu'l-Kur'ân Kitâbı'nda genişçe ve doyurucu olarak incelemiştir. Mısırlı Muhammed Reşîd Rızâ da kıymetli hâşiyeler ilâve etmiştir: *Kur'ân'ın Fazîletleri,* Mütercim: Mehmed Sofuoğlu, İstanbul, 1978.

56 *Gıbta,* bir kimsenin nâil olduğu ni'met sâhibinden zâil olmayarak, onun benzerinin kendisi için de olmasını arzû ve temennî etmek, iştihâ duymaktır. Bu kelimede hased eylemek ma'nâsı da vardır, fakat bu kötülenmiş ve çirkin bir huy olan hased değil, verilen ma'nâda, has bir haseddir. Kötülenmiş olan hased: Başkasındaki ni'metin gitmesini isteyerek benzeri bir ni'metin kendisinde olmasını arzû etmektir.

Iğtıbat da *Gıbta*'nın iftiâl bâbı olup, aynı ma'nâyadır.

٤٥ـ حدّثنا أبو اليَمانِ أخْبرَنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال حَدّثني سَالِمُ بنُ عَبْدِ اللّهِ أنَّ عَبْدَ اللّهِ بنَ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما: قال سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم يَقُولُ لا حَسَدَ إلاَّ عَلَى اثْنَتَيْنِ رَجُلٌ آتَاهُ اللّهُ الكِتَابَ وقامَ بِهِ آنَاءَ اللَّيْلِ ورَجُلٌ أعْطَاهُ الله مالاً فَهْوَ يَتَصَدَّقُ بِهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وآنَاءَ النَّهارِ *

45-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: *"Şu iki kişiden başkasına gıbta edilmez: Bunlardan biri, Allah kendisine Kitâb'ı verdi, o da bu Kitâb'la gece sâatlerinde kaaim oldu* (onu okuyup uyguladı). *Diğeri de Allah kendisine mal verdi, o da bu malı gece sâatlerinde ve gündüz sâatlerinde sadaka yapar durur"* [57].

٤٦ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ إبْرَاهِيمَ حدّثنا رَوْحٌ حدّثنا شُعْبَةُ عنْ سُلَيْمَانَ سَمِعْتُ ذَكْوَانَ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ أنَّ رسُولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم قال لاَ حَسَدَ إلاَّ فِى اثْنَتَيْنِ رجُلٌ عَلَّمَهُ اللّهُ القُرْآنَ فَهْوَ يَتْلُوهُ آنَاءَ اللَّيْلِ وآنَاءَ النَّهارِ فَسَمِعَهُ جارٌ لَهُ فقال لَيْتَنِى أُوتِيتُ مِثْلَ ما أُوتِىَ فُلاَنٌ فَعَمِلْتُ مِثْلَ ما يَعْمَلُ ورَجُلٌ آتَاهُ اللّهُ مالاً فَهْوَ يُهْلِكُهُ فِى الحَقِّ فقال رجُلٌ لَيْتَنِى أُوتِيتُ مِثْلَ ما أُوتِىَ فُلاَنٌ فَعَمِلْتُ مِثْلَ ما يَعْمَلُ *

46-....... Ebû Hureyre şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"İki kimseden başkasına gıbta edilmez: Biri, Allah ona Kur'ân öğretmiş, o da gecenin sâatleriyle gündüzün sâatlerinde Kur'ân okur ve komşusu işitir de: Keşki Fulân'a verilen Kur'ân ni'meti gibi bana da verilseydi ve onun amel ettiği gibi ben de amel etseydim, der. İkincisi, Allah ona da mal vermiştir, o da malını hakk yolunda sarfetmektedir. Bunu bilen bir kimse: Keşki şu Fulân kimseye verilen mal gibi bana da verilse de onun hayır işlediği gibi ben de işleseydim diye imrenir"* [58].

---

57 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Şu kimseden başkasına hased edilmez"* sözündedir. Çünkü burada hasedle murâd, hâs bir haseddir ki, o da başlığın delâlet etmekte olduğu gıbtadan ibârettir (Aynî).

Bunu bu tarîkten getirmekte Buhârî, Müslim'den ayrıldı. Sufyân'ın ez-Zuhrî'den gelen rivâyetiyle getirmekte ise ittifâk etmişlerdir.

58 Hadîs'in başlığa uygunluğu meydandadır.

٢١ـ بابٌ خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ القُرْآنَ وعَلَّمَهُ

21- BÂB:
"Sizin en hayırlınız Kur'ân öğrenen ve öğretendir".

٤٧ـ حدّثنا حَجَّاجُ بنُ مِنْهَالٍ حدّثنا شُعْبَةُ قال أخبرنى عَلْقَمَةُ بنُ مَرْثَدٍ سَمِعْتُ سَعْدَبْنَ عُبَيْدَةَ عنْ أَبِى عَبْدِ الرَّحْمنِ السُّلمِىِّ عنْ عُثْمَانَ رضى اللّهُ عنهُ عنِ النبِىِّ صلى اللّهُ عليه وسلم قال خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ القُرْآنَ وعَلَّمَهُ قَالَ وأَقْرَأَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمٰنِ فِى إِمْرَةِ عُثْمَانَ حَتَّى كانَ الحَجَّاجُ قال وذَاكَ الَّذِى أَقْعَدَنِى مَقْعَدِى هٰذَا *

47-....... Usmân(R)'dan Peygamber (S): *"Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğretendir"* buyurdu.

Hadîsin râvîsi Sa'd ibn Ubeyde şöyle dedi: Ebû Abdirrahmân es-Sulemî, Usmân ibn Affân'ın halîfeliği zamânından Haccâc ibn Yûsuf es-Sakafî zamânı oluncaya kadar insanları okuttu. Ebû Abdirrahmân es-Sulemî:

— İşte Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenin efdaliyeti hakkında Usmân'ın Peygamber'den rivâyet ettiği bu hadîstir ki, beni şu Kur'ân okutma makaamıma oturtmuştur, dedi.

٤٨ـ حدّثنا أَبو نُعَيْمٍ حدّثنا سُفْيَانُ عنْ عَلْقَمَةَ بنِ مَرْثَدٍ عنْ أَبِى عَبْدِ

Bu iki hadîsin ihtivâ ettiği ma'nâ, Kur'ân sâhibinin imrenilecek güzel bir ni'met içinde bulunduğudur ki, o da hâl güzelliğidir. Bundan dolayı Kur'ân sâhibinin, içinde bulunduğu güzel hâl ve ni'metle çok sevinip refâk, gınâ, surûr ve şadmânî üzere olması yakışır. Ve bu hâlini gıbta edilmiş kılması mustehab olur. Bir kimsede bulunan ni'metin benzerini temennî ettiği zaman, ikinci bâbdan *"Ğabatahu, Yağbituhu, Ğabtan"* denilir. Bu, kötülenmiş olan hasedin hilâfınadır. Kötülenen ise, bu hased edici için hâsıl olsun veyâ olmasın müsâvî olarak, hased edilmiş kimseden ni'metin zevâlini temennî etmektir. İşte bu, dînen kötülenmiş olan helâk edici bir huydur. Bu Yüce Allah'ın Âdem'e ihsân eylediği kerem, ihtirâm ve büyütme ni'metini hased ettiği zaman İblîs'in işlediği ma'siyetlerin ilkidir. Meşrû' ve makbûl olan hased ise sevindirici bir hâlet üzere bulunan kimsenin bu iyi hâlinin benzerini kendisi için de temennî eylemektir. İşte bunun için Rasûlullah (S): *"İki kişiden başkasına hased edilmez..."* buyurdu da akabinde fâidesi kendisine kasrolan, gece ve gündüz sâatlerinde Kur'ân tilâvet etmek ni'meti ile fâidesi başkalarına geçici olan gece gündüz mal infâk eylemek ni'metlerini zikretti. Nitekim Yüce Allah da şöyle buyurdu: ***"Hakîkat, Allah'ın Kitâbı'nı okumaya devâm edenler, namâzı dosdoğru kılanlar, kendilerine rızk olarak verdiğimizden gizli ve âşikâr infâk edenler kat'iyyen kesâd bulmıyacak bir kazanç umabilirler"*** (Fâtır: 29) (İbn Kesir)

الرَّحْمٰنِ السُّلَمِيِّ عَنْ عُثْمَانَ بنِ عَفَّانَ قال قال النبيُّ ﷺ إنَّ أفْضَلَكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ القُرْآنَ وعَلَّمَهُ *

48-....... Ebû Abdirrahmân es-Sulemî'den: Usmân ibn Affân şöyle dedi:

— Peygamber (S): *"Muhakkak ki en fazîletli olanınız, Kur'ân'ı öğrenen ve öğretendir"* buyurdu [59].

---

59 Başlık, hadîsten bir parça olduğu için, hadîslerle başlık arasındaki uygunluk son derecededir.

Hedef, Peygamber'in *"En hayırlınız, Kur'ân'ı öğrenen ve öğretendir"* buyurmuş olmasıdır. Bu da, rasûllere tâbi' olan mü'minlerin sıfatlarıdır. Onlar nefislerinde kâmil kimseler olup başkalarını da mükemmelleştirmeye çalışanlardır. Bu ise yalnız kendisinde kalıcı fayda ile başkasına geçici faydayı toplamaktır. İşte bu, ne kendileri fayda veren, ne de faydalanmaları mümkün olanlardan herhangibir kimseyi faydalanması için terketmiyen cebbâr kâfirlerin sıfatının hilâfınadır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu: ***"Kâfir olup da*** (insanları) ***Allah'ın yolundan men' edenler, biz onların*** (çektikleri) ***azâbın üstünde,*** (dünyâda) ***çıkarageldikleri fesâdlara mukaabil bir azâb daha katıp artırdık"*** (en-Nahl: 88). Ve yine Yüce Allah şöyle buyurdu: ***"Onlar, hem*** (insanları) ***bundan*** (Kur'ân'dan veyâ Peygamber'e yaklaşmaktan) ***vazgeçirmeye çalışırlar, hem kendileri ondan uzaklaşırlar. Onlar bilmiyerek kendilerinden başkasını helâke sürüklemiş olmuyorlar"*** (el-En'âm: 26). Bu kelâm hakkında müfessirlerin iki görüşünün en sahîhine göre ma'nâ, onlar bizzat kendileri ondan ayrılıp uzaklaşmalariyle birlikte insanları da Kur'ân'a ittibâ etmekten nehyediyorlar demektir. Binâenaleyh onlar tekzîb ile men' etme suçunu birleştirmişlerdir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu: ***"...İşte size Rabb'inizden apaçık bir hüccet, bir hidâyet, bir rahmet gelmiştir. Artık Allah'ın âyetlerini yalan sayandan, onlardan yüz çevirenden daha zâlim kimdir? Biz âyetlerimizden yüz çevirenleri bu sebeble yaman bir azâb ile cezâlandıracağız"*** (el-En'âm: 157). İşte bu, şerrli kâfirlerin hâlidir. Hâlis iyilik sâhibi hayırlılarının hâli ise hem kendi nefsinde kemâle ulaşmak, hem de Peygamber'in: *"En hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve başkasına da öğretendir"* buyurduğu gibi, başkalarını mükemmelleştirmek husûsunda koşup gayret göstermektir. Nitekim Yüce Allah da şöyle buyurdu: ***"Allah'a da'vet ve iyi amel eden ve, "Ben şübhesiz müslümanlardanım" diyen kimseden daha güzel sözlü kimdir?"*** (Fussilet: 33).

Böyle olan kimse Allah'a da'vet ile -ki bu da'vet ezân okumak ile olsun yâhud Kur'ân, hadîs, fıkıh öğretmek kabîlinden Allah'ın rızâsı taleb olunan diğer "Allah'a da'vet" nevîlerinden herhangisiyle olsun müsâvîdir -bizzat sâlih amel işlemek ve sâlih söz söylemek fiillerini cem' etmiştir ki, bundan daha güzel halli bir kimse yoktur.

Ebû Abdirrahmân Abdullah ibn Habîb es-Sulemî el-Kûfî de, işte bu Allah'a da'vet makaamına rağbet etmiş olan İslâm imâmlarından ve muallimlerinden biri olmuştur. O, Usmân'ın devlet başkanlığından i'tibâren tâ Haccâc'ın günlerine kadar bu Kur'ân muallimliği makaamında oturup insanlara Kur'ân öğretmekte devâm etmiştir. İnsanlara Kur'ân öğretmenliği yapmakta sâbit kaldığı zamânın mikdârı yetmiş sene olmuştur dediler (İbn Kesîr).

٤٩ــ حدّثنا عَمْرُو بنُ عَوْنٍ حدّثنا حَمَّادٌ عنْ أبِى حَازِمٍ عنْ سَهْلِ ابنِ سَعْدٍ قال أتَتِ النبىَّ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم امْرَأةٌ فقالَتْ إنَّهَا قَدْ وهبتْ نَفْسَهَا لِلّهِ ولِرَسولِهِ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم فقال مالى فِى النِّسَاءِ مِنْ حَاجَةٍ فقال رجُلٌ زَوِّجْنِيهَا قال أعْطِهَا ثَوْبًا قال لا أجِدُ قال أعْطِهَا ولَوْ خَاتَمًا مِنْ حديد فاعْتَلَّ لهُ فقال ما مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ قال كَذَا وكَذَا قال فَقَدْ زَوَّجْتُكَهَا بِمَا معك مِنَ القُرْآنِ *

49-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Peygamber'e bir kadın geldi de kendi nefsini Allah'a ve Rasûlü'ne hibe ettiğini söyledi. Peygamber:

— *"O kadına bir sevb ver"* buyurdu.

Adam:

— Bulamıyorum, dedi.

Peygamber (S):

— *"Ona velev demirden yapılmış bir halka ver"* buyurdu.

O zât özür beyân edip hüzünlendi.

Bu sefer Peygamber:

— *"Kur'ân'dan sende ne var?"* diye sordu.

O zât:

— Şu ve şu sûreler var, dedi.

Peygamber:

— *"Öyleyse Kur'ân'dan sende bulunan o sûreler karşılığında seni o kadınla evlendirdim"* buyurdu [60].

---

60 Bu hadîs, müteaddid yollardan tahrîcinin sahîhliği üzerinde ittifak edilmiş bir hadîstir. Bu hadîsten Buhârî'nin kasdettiği hedef, bu zâtın, Kur'ân'dan öğrenmiş olduğu mikdârda sûreleri bilmekte olduğu ve Peygamber'in ona, bu kadına öğretmesini emrettiği ve bu sûreleri öğretmenin de evlenmeye karşılık kadın için bir sadâk (mehr) olmasıdır. Bu, âlimler arasında hakkında nizâ edilen bir mes'eledir: Bu öğretme işinin bir mehr yapılması câiz olur mu? Yâhud Kur'ân öğretmeye karşılık ücret almak câiz olur mu? Bu hüküm bu zâta mı hass olmuştur? Peygamber'in *"Kur'ân'dan sende bulunan o sûreler karşılığında seni o kadınla evlendirdim"*; yâhud *"Sende bulunanlar sebebiyle..."* sözünün ma'nâsı nedir? Nitekim Ahmed ibn Hanbel de bu ma'nâyı söylemiştir: Sende bulunanlar sebebiyle onu sana ikrâm ediyoruz. Yâhud da sende bulunan sûrelere bedel onu sana ikrâm ediyoruz. Bu, *Sahîh-i Müslim*'deki: "O zât, o sûreleri kadına öğretti" sözünden dolayı en kuvvetli olan görüştür. İşte bu görüş Buhârî'nin burada kasdetmiş olduğu görüştür. Bu husûstaki ihtilâfın geri kalanının tahrîri Nikâh ve İcâreler bölümlerinde zikredilmiştir. Yardım isteme ancak Allah iledir (İbn Kesîr).

٢٢ ـ باب القراءة عن ظهر القلب

22- MUSHAF'A BAKMAKSIZIN EZBERDEN KUR'ÂN OKUMAK BÂBI [61]

٥٠ ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ حدّثنا يعْقُوبُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ أبِي حَازِمٍ عنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ أنَّ امْرَأةً جَاءَتْ رَسُولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فقالَتْ يا رسولَ اللَّهِ جِئْتُ لِأَهَبَ لَكَ نَفْسِي فَنَظَرَ إلَيْهَا رسُولُ اللَّهِ ﷺ فَصَعَّدَ النَّظَرَ إلَيْهَا وصَوَّبَهُ ثُمَّ طَأْطأَ رَأْسَهُ فَلَمَّا رَأتِ المَرْأةُ أنَّهُ لَمْ يَقْضِ فِيهَا شَيْئًا جَلَسَتْ فقَامَ رَجُلٌ مِنْ أصْحَابِهِ فقال يا رسولَ اللَّهِ إنْ لَمْ يَكُنْ لَكَ بِهَا حَاجَةٌ فزَوِّجْنِيهَا فقال لَهُ هَلْ عِنْدَكَ منْ شَيْءٍ فقال لا واللَّهِ يَا رسولَ اللَّهِ قال اذْهَبْ إلَى أهْلِكَ فانْظُرْ هَلْ تَجِدُ شَيْئًا فَذَهَبَ ثُمَّ رجَعَ فقال لا واللَّهِ يا رسولَ اللَّهِ ما وجَدْتُ شَيْئًا قال انْظُرْ ولَوْ خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ فَذَهَبَ ثُمَّ رجَعَ فقال لا واللَّهِ يا رسولَ اللَّهِ ولاَ خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ ولٰكِنْ هٰذَا إزَارِي قال سَهْلٌ مالَهُ رِدَاءٌ فَلَهَا نِصْفُهُ فقال رسولُ اللَّهِ ﷺ ما تَصْنَعُ بإزَارِكَ إنْ لَبِسْتَهُ لَمْ يَكُنْ علَيْهَا مِنْهُ شَيْءٌ وإنْ لَبِسَتْهُ لَمْ يَكُنْ علَيْكَ شَيْءٌ فَجَلَسَ الرَّجُلُ حَتَّى طَالَ مَجْلِسُهُ ثُمَّ قامَ فرآهُ رسولُ اللَّهِ ﷺ مُوَلِّيًا فأمَرَ بِهِ فَدُعِيَ فَلَمَّا جاءَ قال ماذَا مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ قال مَعِي سُورَةُ كذَا وسُورَةُ كَذَا وسُورَةُ كَذَا عَدَّهَا قال أتَقْرَؤُهُنَّ عنْ ظَهْرِ قَلْبِكَ قال نَعَمْ قال اذْهَبْ فَقَدْ ملَّكْتُكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ *

50-....... Sehl ibn Sa'd şöyle demiştir: Bir kadın Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Ben nefsimi sana hibe etmek için geldim, dedi.

Rasûlullah kadına baktı. Bakışı yukarıya kaldırıp doğrulttu, sonra başını aşağıya indirdi. Kadın, Peygamber'in kendisi hakkında herhangibir hüküm vermediğini görünce oturdu. Müteâkıben Peygamber'in sahâbîlerinden bir kimse ayağa kalktı da:

---

61 Buhârî burada Sehl ibn Sa'd'ın kendini Peygamber'e hibe eden kadın hakkındaki hadîsini zikretti. Bu hadîs de başlık yapılan husûsta zâhirdir. Çünkü bunda Peygamber o şahsa: *"Sen o sûreleri ezberden okuyabiliyor musun?"* dedi. O da: Evet okuyorum, dedi. İşte bu, Kur'ân'ı ezberden okumanın daha fazîletli olduğuna delâlet etmiştir. Çünkü ezberden okuyabilmek, onu başkasına öğretmeye çalışmak da kişiyi daha kuvvetli kılar... (İbn Hacer)

— Yâ Rasûlallah! Eğer Sen'in bu kadına ihtiyâcın yoksa, beni onunla evlendir, dedi.

Rasûlullah (S) ona:

— "(Mehr olacak) *birşeyin var mı?*" diye sordu.

O zât:

— Hayır vallâhi yâ Rasûlallah (yoktur), dedi.

Rasûlullah:

— "*Akrabânın yanına git de bak, birşey bulacak mısın?*" buyurdu.

Bunun üzerine o zât gitti, sonra dönüp geldi de:

— Hayır vallâhi yâ Rasûlallah, hiçbirşey bulamadım, dedi.

Rasûlullah:

— "*Bak, velev demirden bir yüzük olsun* (bul)" buyurdu.

O zât yine gitti, sonra dönüp geldi de:

— Hayır yâ Rasûlallah, demirden bir yüzük de bulamadım. Velâkin şu izârım (belden aşağı örten ihrâmım) var. -Sehl: Onun ridâsı, yânî belden yukarısını örten ihrâmı yoktu, dedi.- Bunun yarısı onun olsun, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "*İzârınla ne yapabilirsin; onu sen giyersen kadının üstünde ondan birşey bulunmaz, açıkta kalır; kadın giyerse senin üzerinde ondan birşey kalmaz, sen çıplak kalırsın*" buyurdu.

Adamcağız bulunduğu yere oturdu. Bu oturuşu uzayınca da nihâyet kalkıp (üzüntülü hâlde) gitti. Rasûlullah bu zâtın (hüzünlü ve ümîdsiz) arkasını çevirip gittiğini görünce, onun geri getirilmesini emretti. O zât çağırıldı. Geldiği zamân:

— "*Kur'ân'dan senin ezberinde ne var?*" diye sordu.

O:

— Ezberimde şu sûre, şu sûre, şu sûre var! diye birtakım sûreler saydı.

Rasûlullah ona:

— "*Sen bu sûreleri ezberinden okuyor musun?*" diye sordu.

O zât:

— Evet (okuyorum), dedi.

Rasûlullah:

— "*Öyleyse git, Kur'ân'dan ezberindeki sûrelerle seni bu kadına mâlik kıldım*" buyurdu [62].

---

62 İbn Kesîr şöyle demiştir:

Buhârî bu başlıkta ancak Ebû Hâzım ibn Sehl ibn Sa'd'ın biraz evvel geçmiş olan hadîsini getirmiştir. Bu hadîste Peygamber o kadınla evlenmek isteyen erkeğe hitâben: "*Kur'ân'dan sende ne var?*" diye sordu. O zât: Ezberimde şu sûre, şu sûre var diye bir takım sûreler s vdı. Peygamber ona: "*Sen bu sûreleri ezberinden okuyor musun?*" diye sordu. O zât: Evet (okuyorum), dedi. Pey-

٢٣ـ باب اسْتِذْكَارِ الْقُرْآنِ وتَعَاهُدِهِ

23- KUR'ÂN'IN EZBER EDİLİP EZBERDEN OKUNMASI VE EZBERDE TUTMA AHDİNİN DÂİMÂ YENİLENEREK TE'KÎD EDİLİP DURMASI BÂBI

---

gamber: *"Öyleyse git. Kur'ân'dan ezberindeki sûrelerle seni bu kadına mâlik kıldım"* buyurdu. Buhârî tarafından yazılan bu başlık, Mushaf'a bakmaksızın ezberden Kur'ân okumanın daha fazîletli olduğunu iş'âr edicidir. Ve Allah en iyi bilendir. Lâkin âlimlerden birçok kimselerin tasrîh ettiği ise, Kur'ân'ı Mushaf'tan okumanın daha fazîletli olduğu görüşüdür. Çünkü Mushaf'tan okumak hem tilâveti, hem de Mushaf'a bakmayı müştemil olur. Mushaf'a bakmak da Selef'ten bir kaç âlimin sarîh olarak beyân ettiği gibi bir ibâdettir. Onlar bir kimse üzerinden Mushaf'a bakmaksızın bir günün geçmesini kerîh görmüşlerdir.

Onlar Mushaf'a bakıp tilâvet etmenin efdaliyetine İmâm Ebû Ubeyd'in Fadâilu'l-Kur'ân Kitâbı'nda rivâyet ettiği şu hadîsle istidlâl ettiler:

Bize Nuaym ibn Hammâd, Bakıyye ibn el-Velîd'den; o da Muâviye ibn Yahyâ'dan; o da Suleym ibn Muslim'den; o da Abdullah ibn Abdirrahmân'dan; o da Peygamber'in sahâbîlerinin bâzısından tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle dedi: *"Kur'ân'ı Mushaf'a bakarak okumanın, onu ezberden okuyan kimse üzerine fazîleti, farîzanın nâfile üzerindeki fazîleti gibidir".* Bu isnâdda bir zaîflik vardır. Çünkü bu seneddeki Muâviye ibn Yahyâ, es-Sadefî yâhud da el-Etrâblûsî'dir. Hangisi olsa o zât zayıftır. es-Sevrî, Âsım'dan; o da Zirr'den söyledi ki, İbn Mes'ûd: "Mushaf'a bakmayı devâm ettiriniz" demiştir.

Hammâd ibn Seleme, Alî ibn Zeyd'den; o da Yûsuf ibn Mâkek'ten; o da İbn Abbâs'tan söyledi ki, İbn Umer evine girdiği zamân Mushaf'ı yayar ve ondan okur idi. Yine Hammâd Sâbit'ten; o da Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ'dan söyledi ki, İbn Mes'ûd, yanında arkadaşları toplandıkları zamân Mushaf'ı açarlar, İbn Mes'ûd okur yâhud onlar için tefsîr eder idi. Bu, sahîh isnâddır. Hammâd ibn Seleme, Haccâc ibn Ertât'den; o da Suveyr ibn Ebî Fâhıte'den; o da İbn Umer'den söyledi ki, o: Herhangi biriniz çarşısından döndüğünde Mushaf'ı yayıp açsın ve ondan okusun, demiştir.

A'meş, Heyseme'den söyledi: Ben İbn Umer'in yanına girdim, o Mushaf'tan okumakta idi. Benim girmem akabinde: Bu, geceleyin okumakta olduğum cüz'ümdür, dedi.

İşte bu haberler, onun ondan okunmamak sebebiyle Mushaf'ın muattal olmaması için Mushaf'tan okumanın matlûb bir iş olduğuna delâlet etmektedir. Bu aynı zamanda sahâbîlerin yanlarındaki Mushaf bolluğuna ve çokluğuna da delâlet etmektedir ki bu, insanlardan bir çoğunun bilmediği bir husûstur. Olur ki, hâfızların bâzısına bir unutma vâkı' olur, o da unuttuğunu Mushaf'tan hatırına yerleştirmeye çalışır. Yâhud bir kelime veyâ bir âyetin tahrîfi yâhud takdîm veyâ te'hîri vâkı' olur, bu hallerde acele etmeyip teennî eylemek ve subûtunu araştırmak evlâdır. Bu husûslarda Mushaf'a dönmek ise hâfızların ağızlarına dönmekten daha sağlamdır.

Kur'ân'ın telkîn edilip dilde akıtılmasına gelince bunun, telkîn edicinin ağzından alınması daha güzeldir. Çünkü yazı edâya delâlet etmez. Nitekim sırf yazıdan ezberlemiş olanların bir çoğunda müşâhede edilen, tashîfinin ve galatının çok olmasıdır. Hal böyle tashîfe ve yanlışa götürdüğünde, kendisini Kur'ân lâfızları üzerinde vâkıf kılacak bir üstâd bulunduğu zaman, yazıdan ezberlemesi men' edilir. Üstâd tarafından telkîn olunmakdan acz hâlinde ise *"Allah hiç*

٥١ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ أخْبَرَنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عنهُمَا أنَّ رسُولَ اللَّهِ ﷺ قال إنَّمَا مَثَلُ صَاحِبِ القُرْآنِ كَمَثَلِ صَاحِبِ الإبِلِ المُعَقَّلَةِ إنْ عَاهَدَ علَيْهَا أمْسَكَهَا وإنْ أطْلَقَهَا ذَهَبَتْ *

51-....... İbn Umer'den, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: *"Kur'ân sâhibi*(hâfız kişi)*nin benzeri, bağlı devenin sâhibinin misâli gibidir. Eğer deve sâhibi devesini gözetler durursa onu elinde tutabilir, ona dikkat etmeyip bırakıverirse deve kaçar gider"* 63.

٥٢ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَرْعَرَةَ حدّثنا شُعْبَةُ عنْ منْصُورٍ عنْ أبِي وائِلٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ قال قال النبىُّ ﷺ بِئْسَ مالأحَدِهِمْ أنْ يَقُولَ نَسِيتُ آيَةَ كَيْتَ وكَيْتَ بَلْ نُسِّىَ واسْتَذْكِرُوا القُرْآنَ فإنَّهُ أشَدُّ تَفَصِّيًا مِنْ صُدُورِ الرِّجَالِ مِنَ النَّعَمِ *

52-....... Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Kur'ân sâhiblerinin birisi için şu şu âyetleri unuttum demesi ne fenâ şeydir. Bunun yerine unutturuldu denilmek gerektir. Kur'ân sâhibi olan hâfızlar! Sizler Kur'ân'ı dâimâ okuyup müzâkere ediniz! Çünkü Kur'ân'ın hâfız kişilerin gönüllerinden ayrılıp kaçması develerin boşanıp kaçmasından daha şiddetlidir".*

٥٣ــ حدّثنا عُثْمَانُ حدّثنا جَرِيرٌ عنْ مَنْصُورٍ مِثْلَهُ * تَابَعَهُ بِشْرٌ عنِ ابنِ المُبَارَكِ عنْ شُعْبَةَ : وتابَعَهُ ابنُ جُرَيْجٍ عنْ عَبْدَةَ عنْ شَقِيقٍ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ سَمِعْتُ النبىَّ ﷺ *

53- Bize Usmân ibn Ebî Şeybe tahdîs etti. Bize Cerîr ibn Abdil-

---

bir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez" (el-Bakara: 286). Binâenaleyh refâhiyet sırasında câiz olmıyan şey, zarûret indinde câiz olur. Böyle zarûret hâlinde bâzı kelimeleri aslî lâfızlardan kendi lugatı ve lâfzına tahrîf edebileceği farz olunsa bile Mushaf'tan okuyup ezberlemesinde üzerine bir günâh yoktur..." (Fadâilu'l-Kur'ân)

63 Hadîslerin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunları Müslim de Namâz Kitâbı'nda, "Salâtu'l-Musâfirîn"de getirmiştir: *Müslim Ter.*, II, 435.

hamîd, Mansûr ibnu'l-Mu'temir'den, bundan evvelki hadîsin benzerini tahdîs etti.

Râvî Bişr ibn Abdillah, bu hadîsi Abdullah ibnu'l-Mubârek'ten; o da Şu'be'den diye rivâyet etmekte Muhammed ibn Ar'ara'ya mutâbaat etti.

Abdulmelik ibn Abdilazîz ibn Cureyc de, Abdete'bne Ebî Lubâbe'den; o da Şakîk ibn Seleme'den, Şakîk'in: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'dan işittim, ben Peygamber(S)'den işittim, diye bu hadîsi bu senedle rivâyet etmekte Muhammed ibn Ar'ara'ya mutâbaat etti.

٥٤ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ العَلاَءِ **حدّثنا** أَبو أُسَامَةَ عنْ بُرَيْدٍ عنْ أَبِى بُرْدَةَ عنْ أَبِى مُوسَى عنِ النبىِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم قال تَعَاهَدُوا القُرْآنَ فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَهُوَ أَشَدُّ تَفَصِّيًا منَ الإِبِلِ فِى عُقُلِهَا *

54-....... **Ebû Mûsâ'dan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Kur'ân'ı ezberde tutmaya ihtimâm ediniz. Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, Kur'ân'ın hâfızadan çıkıp kaçması, bağlı develerin* (ihtimâmsızlık yüzünden) *boşanıp kaçmalarından daha şiddetlidir"* [64].**

---

64 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Kur'ân'ı ezberde tutmaya ihtimâm ediniz"* kelâmındadır... (Aynî).

İbn Kesîr şöyle dedi:

Bu hadîslerin mazmûnu, Kur'ân hâfızının, Kur'an'ı unutmağa ma'rûz bırakmaması için Kur'ân'ı çok tilâvet etmeye, onu ezberinde tutmak için tekrar tekrar okumaya ve ezberinde tutma ahdini dâimâ yenileyip durmaya rağbetlendirmedir. Çünkü Kur'ân'ı unutmak büyük bir hatâdır, günahtır. Bundan Allah'a sığınır, muâfiyet niyâz eyleriz. Zîrâ İmâm Ahmed şöyle dedi: Bize Halef ibnu'l-Velîd tahdîs etti. Bize Hâlid, Yezîd ibn Ebî Ziyâd'dan; o da Îsâ ibn Fâid'den; o da bir kimseden; o da Sa'd ibn Ubâde'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah şöyle buyurdu: *"On kişiye âmirlik yapmış hiçbir emîr yok ki kıyâmet günü elleri boynuna geniş demir kelepçelerle bağlanmış olarak getirilmesin. Onu bu geniş boyun kelepçelerinden adlden başka hiçbirşey çözüp ayıramaz"*.

Bu hadîsi Cerîr ibn Abdilhamîd ile Muhammed ibn Fudayl de Yezîd ibn Ebî Ziyâd'dan böyle, Hâlid ibn Abdillah'ın rivâyet ettiği gibi rivâyet ettiler. Bu hadîsi Ebû Dâvûd da, Muhammed ibnu'l-Alâ'dan; o da İbn İdrîs'den; o da Yezîd ibn Ebî Ziyâd'dan; o da Îsâ ibn Fâid'den; o da Sa'd ibn Ubâde'den; o da Peygamber'den Kur'ân'ı kıssası ile ve mübhem racülü zikretmeden tahrîc etmiştir. Kezâ bu hadîsi, Ebû Bekr ibn Abbâs, Yezîd ibn Ebî Ziyâd'den rivâyet etti. Ve bu hadîsi Saîd de isnâdında vehmederek rivâyet etmiştir. Ve bunu Vekî' onun ashâbından; onlar da Zeyd ibn Îsâ ibn Fâid'den; o da Peygamber'den mürsel olarak rivâyet etti. Bunu İmâm Ahmed de Ubâdetu'bnu Sâmit'in *Musned*'inde rivâyet edip şöyle demiştir: Bize Abdussamed tahdîs etti. Bize Abdu-

٢٤ ـ باب القراءة على الدابة

lazîz ibn Muslim tahdîs etti. Bize Yezîd ibn Ebî Ziyâd, Îsâ ibn Fâid'den tahdîs etti. Ubâde ibnu's-Sâmit şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"On kişiye emîr olan hiçbir kimse yoktur ki, kıyâmet günü elleri boynuna enli demir kelepçe ile bağlanmış olarak getirilmesin. O kimseyi bu demir kelepçelerden adlinden başka hiçbirşey çözüb ayıramaz. Ve Kur'ân'ı öğrendikten sonra onu unutmuş olan hiçbir kimse yoktur ki, kıyâmet günü Allah'a cüzzâm hastalığına tutulmuş olarak kavuşmasın".* Ve bu hadîsi Ebû Avâne de Yezîd ibn Ebî Ziyâd'dan böyle rivâyet etti. Bu hadîste bir ihtilâf vardır. Lâkin bu hadîs, Allah en iyi bilir ki, rağbetlendirme bâbında makbûldür. Bilhassa diğer bir tarîkten buna bir şâhid mevcûd olunca! Nitekim Ebû Ubeyd şöyle dedi: Bize Haccâc tahdîs etti. İbn Cureyc (150) şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik'ten bana tahdîs olundu ki, o şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Bana, kişinin, mescidden çıkaracağı bir tek çöp ve bir tek pisliğe varıncaya kadar ümmetimin bütün ücretleri* (nâil olacakları sevâblar) *arzolundu. Yine bana ümmetimin günâhları da arzolundu ki, ben bunlar içinde Allah'ın Kitâbı'ndan bir âyet veyâ bir sûre kendisine verilmiş* (öğretilmiş) *de bunu unutmuş olan kimsenin günâhından daha büyük bir günâh görmedim".* İbn Cureyc şöyle dedi: Bana Selmân el-Fârisî'den tahdîs olundu ki, o şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Herhangi birinizin ezberinde bulunup da sonra unutmuş olduğu Allah'ın Kitâbı'ndan bir tek sûre, kıyâmet günü ümmetimin tastamam yükleneceği günâhların en büyüğündendir".*

Ebû Dâvûd, Tirmizî, Ebû Ya'lâ, Bezzâr ve diğerleri, İbn Ebî Dâvûd -belki İbn Ebî Ziyâd- hadîsinden; o da, İbn Cureyc'den; o da el-Muttalib ibn Abdillah ibn Hantab'dan olmak üzere şu hadîsi rivâyet etmişlerdir: Enes ibn Mâlik şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Bana, kişinin mescidden çıkaracağı bir tek çöpe varıncaya kadar ümmetimin bütün ücretleri arzolundu. Ve bana ümmetimin günâhları da arzolundu ki ben kişiye verilmiş de sonra unutmuş olduğu, Kur'ân'dan bir tek sûre veyâ bir tek âyetten daha azametli bir günâh görmedim".* Tirmizî: Garîbdir, biz bu hadîsi bu tarîkten başka bir tarîkten tanımıyoruz. Ben bu hadîsi Buhârî ile müzâkere ettim de Buhârî bunu garîb addetti, demiştir.

el-Vâlibî de Abdullah ibn Abdirrahmân ed-Dârimî'den, onun el-Muttalib'in, Enes ibn Mâlik'ten işitmesini kerîh gördüğünü hikâye etti. (Ben derim ki:) Bunu Muhammed ibn Yezîd el-Udmî, İbn Ebî Dâvûd'dan; o da İbn Cureyc'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Enes'ten; o da Peygamber'den olmak üzere rivâyet etmiştir. Allah en iyi bilendir.

Müfessirlerin bâzısı bu ma'nâyı Yüce Allah'ın şu kavli içine katmışlardır: ***"Kim benim zikrimden yüz çevirirse, onun hakkı da dar bir geçimdir ve biz onu kıyâmet gününde kör olarak haşr ederiz. O: Rabbim, beni niçin kör haşrettin? Hâlbuki ben hakîkaten görücü idim, demiştir. Allah buyurmuştur: Öyledir! Sana âyetlerimiz geldi de sen onları unuttun! İşte bu gün de öylece unutuluyorsun!"*** (Tâhâ: 124-126).

İşte onun söylemiş olduğu söz de budur, her ne kadar bunun hepsi murâd edilmiş değilse de, o bunun bir kısmıdır. Çünkü Kur'ân tilâvetinden yüz çevirmek, onu unutmaya ma'rûz bırakmak ve ona i'tinâ göstermemek hâllerinde Kur'ân'a büyük bir hakaaret ve hakîr görme ve şiddetli bir taksîr vardır. Bundan Allah'a sığınırız. Bunun içindir ki, Peygamber: *"Kur'ân'ı ezberde tutma ahdini yenileyip durun",* bir lâfızda da: *"Kur'ân'ı ezberinizde iyice tutmaya çalı-*

24- BİNEK ÜZERİNDE KUR'ÂN OKUMAK BÂBI [65]

٥٥ ـ حدّثنا حَجَّاجُ بنُ مِنْهَالٍ حدّثنا شُعْبَةُ قال أخْبرنِى أبو إيَاسٍ قالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بنَ مُغَفلٍ قال رَأيْتُ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ وهْوَ يَقْرَأُ على رَاحِلَتِهِ سُورَةَ الفَتْحِ *

55-....... Abdullah ibn Muğfel: Ben Mekke fethi günü Rasûlullah(S)'ı binek hayvanı üzerinde el-Fetih Sûresi'ni okurken gördüm, demiştir [66].

şın, çünkü Kur'ân'ın insanların gönüllerinden ayrılıp kaçması, develerin boşanıp kaçmalarından daha şiddetlidir" buyurmuştur. *"et-Tafassî", "et-Tahallus"* yânî kurtulmak demektir. Bir kimse bir beliyyeden kurtulduğu zaman, "Tefassâ Fulânun mine'l-beliyyeti" denilir. Hurma çekirdeğinin hurmadan çıkıp kurtulduğu zaman da "Tafassâ'n-nevâ mine't-temreti" denilmesi de bu ma'nâdandır. Yânî Kur'ân'ın gönüllerden kurtulup kaçması, bağsız olarak salıverildikleri zamân develerin uzaklaşıp gitmelerinden daha şiddetlidir.

Ebû Ubeyd (224) şöyle dedi: Bize Ebû Muâviye, A'meş'ten tahdîs etti. İbrâhîm şöyle dedi: Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Şübhesiz ben, Kur'ân okuyucusuna -şâyet onu semiz, besili ve fakat Kur'ân'ı çok unutkan görürsem- elbette öldürürcesine hırpalarım. Ve Abdullah ibnu'l-Mübârek'in hadîsi, Abdulazîz ibn Ebî Dâvûd'dandır, o şöyle demiştir: Ben Dahhâk ibn Muzâhim'den işittim, şöyle diyordu: Kur'ân'ı öğrenip de sonra unutmuş hiçbir kimse yoktur ki, bu hâl ona kendisinin ihdâs etmekte olduğu bir günâh sebebiyle olmasın. Çünkü Yüce Allah: ***"Sizi çarpan her musîbet kendi ellerinizin işleyip kazandığı*** (günahlar) ***yüzündendir. Bununla berâber Allah birçoğunu da affeder*** (de musîbete uğratmaz)" (eş-Şûrâ: 30). Şübhe yok ki Kur'ân'ı unutmak musîbetlerin en büyüğündendir. Bunun için İshâk ibn Râhaveyh ve başkaları: İçlerinde Kur'ân'ı okumayarak üzerinden 40 günün geçip gitmesi kişiye mekrûh olur, nitekim Kur'ân'ı üç günden az bir müddet zarfında okuması da mekrûh olur, demiştir. Nitekim bu hadîs, bundan sonra Buhârî'nin zikredeceği yerde yakında gelecektir..." *(Fadâilu'l-Kur'ân).*

65 Yânî bu, binek üzerinde binicinin Kur'ân okumasının cevâzını beyân bâbıdır. Buhârî, bununla binek üzerinde kırâati kerîh görenleri reddetmek istemiştir.

Binek üzerinde Kur'ân okumanın aslı, bizzât Kur'ân'da da vardır: "(O Allah ki) ***bütün mahlûkları sınıf sınıf yaratmış, gemilerden ve hayvanlardan da bineceğiniz şeyler yapmıştır. Tâ ki, sırtlarında karar kılasınız, sonra üzerlerine yerleştiğiniz zamân*** (kalblerinizle) ***Rabb'inizin ni'metini iyice düşünesiniz ve*** (dilinizle de): ***'Bunları bize râm eden Allah'ın şânı ne yücedir, münezzehtir. Yoksa biz bunlara güç yetiremezdik. Biz herhâlde ancak Rabb'imize dönüp gidicileriz' diyesiniz"*** (ez-Zuhruf: 12-14).

66 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bunun bir rivâyeti Mağâzî Kitâbı'nda da geçmişti.

٢٥ ـ باب تَعْلِيمِ الصِّبْيَانِ الْقُرْآنَ

25- KUR'ÂN'I ÇOCUKLARA ÖĞRETMEK BÂBI

٥٦ ـ حدّثنى مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ حدّثنا أبُو عَوَانَةَ عنْ أبِى بشْرٍ عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ قال إنَّ الَّذِى تَدْعُونَهُ المُفَصَّلَ هُوَ المُحْكَمُ قال وقال ابنُ عَبَّاسٍ تُوُفِّىَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم وأنا ابنُ عَشْرِ سِنِينَ وقَدْ قَرأْتُ المُحْكَمَ *

56-....... Saîd ibn Cubeyr şöyle dedi: Sizin Kur'ân'dan el-Mufassal adını vermekte olduğunuz kısım, içinde hiç nesh bulunmayan el-Muhkem'dir.

Ve yine Saîd ibn Cubeyr dedi ki: İbn Abbâs: Ben on yaşında iken, Kur'ân'ın el-Muhkem kısmını okumuş olduğum hâlde Rasûlullah (S) vefât etti, demiştir.

٥٧ ـ حدّثنا يَعْقُوب بنُ إبْرَاهِيمَ حدّثنا هُشَيْمٌ أخْبَرَنَا أبُو بِشْرٍ عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما جَمَعْتُ المُحْكَمَ فِى عَهْدِ رسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ لَهُ وما المُحْكَمُ قال المُفَصَّلُ *

57-....... Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: İbn Abbâs (R):

— Ben Rasûlullah (S) zamânında el-Muhkem'i hâfızamda topladım, dedi.

Ben de İbn Abbâs'a:

— el-Muhkem nedir? diye sordum.

İbn Abbâs:

— el-Mufassal'dır, dedi [67].

---

67 Bu hadîsi Buhârî yalnız olarak tahrîc etmiştir. Bunda çocukların Kur'ân öğrenmelerinin cevâzına delâlet vardır. Çünkü İbn Abbâs, Rasûlullah'ın ölümü sırasında on yaşında iken Kur'ân'ın el-Mufassal bölümünü hâfızasında toplamış olduğunu haber vermiştir. el-Mufassal bölümü, daha önce de geçtiği gibi, el-Hucurât Sûresi'nden başlar. O zamân İbn Abbâs'ın yaşı on senedir.

Buhârî İbn Abbâs'ın: Rasûlullah vefât etti, ben sünnet edilmiş haldeydim, dediğini de rivâyet etmiştir: Hâlbuki onlar çocuk ihtilâm oluncaya kadar sünnet yapmazlardı. Buna göre yukarıki hadîs ile bunun arasını cem' için İbn Abbâs'ın on yaşında ihtilâm olması muhtemel olur. Bir de İbn Abbâs'ın yukarıki rivâyette on rakamını zikretmekte mecâz yapması ve on üzerinde ziyâde olan kesîri terk eylemesi de muhtemeldir, Allah en iyi bilendir.

Her takdîre göre de bu hadîste çocukluk devresinde Kur'ân öğretmenin cevâzına delâlet vardır, bu zâhirdir. Hattâ bu bâzen müstehâb veyâ vâcib bile ola-

٢٦ ــ بابُ نِسْيَانِ القُرْآنِ وهَلْ يقولُ نَسِيتُ آيَةَ كَذَا وكَذَا.
وقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى سَنُقْرِئُكَ فَلاَ تَنْسَى إلاَّ ماشاءَ اللَّهُ

26- KUR'ÂN'I UNUTMAK; BİR KİMSE "BEN ŞU ÂYETLERİ UNUTTUM" DER Mİ? VE YÜCE ALLAH'IN: *"Biz seni okutacağız da sen aslâ unutmayacaksın. Allah'ın dilediği başka"* (el-A'lâ: 5-7) KAVLİ BÂBI

٥٨ ــ حدّثنا رَبِيعُ بنُ يَحْيَى حدّثنا زَائِدَةُ حدّثنا هِشَامٌ عنْ عُرْوَةَ عنْ عَائِشَةَ رضِىَ اللَّهُ عنها قالَتْ سَمِعَ النبىُّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم رَجُلاً يَقْرَأُ فى المَسْجِدِ فقال يَرْحَمُهُ اللَّهُ لَقَدْ أذْكَرَنِى كَذَا وكَذَا آيَةً مِنْ سُورَةِ كَذَا *

58-....... Âişe (R) şöyle dedi: Peygamber (S) mescidde Kur'ân okumakta olan bir kimsenin sesini işitti de: *"Allah ona merhamet eylesin. Yemîn olsun o bana, fulân sûreden şu şu âyetleri hatırlatmıştır"* buyurdu.

٥٩ ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عُبَيْدِ بنِ مَيْمُونٍ حدّثنا عِيَسى عنْ هِشَامٍ وقال أَسْقَطْتُهُنَّ مِنْ سُورَةِ كَذَا . تَابَعَهُ عَلِىُّ بنُ مُسْهِرٍ وعَبْدَةُ عنْ هِشَامٍ .

59-....... Buradaki rivâyette Hişâm *"Ben o âyetleri* (unutmak sebebiyle) *fulân sûreden düşürmüştüm"* lafzını ziyâde etti.

Alî ibn Mushir ile Abdetu ibnu Süleymân bu hadîsi Hişâm'dan rivâyet etmekte Muhammed ibn Ubeyd'e mutâbaat etmişlerdir.

---

bilir. Çünkü çocuk Kur'ân'ı öğrendiği zamân namâz kılarken okuyacağı metinleri tanıyor halde bulûğa erişir. Ve çocuğun küçüklükte ezberlemesi büyükken ezberlemesinden daha iyi ve hatırında yapışıp kalması bakımından da daha şiddetli, daha köklü ve daha sağlamdır. Nitekim bu, insanların hâlinden bilinmiş bir şeydir.

Selef'ten bâzısı çocuğu ömrünün başında oyun için biraz terk etmeyi, sonra çocuğun himmetini okuma üzerine çoğaltmayı müstehâb görmüştür ki, bu da çocuğu evvelâ okumaya yapıştırmamak, okumaktan bıktırmamak ve okumaktan oyuna saptırmamak içindir. Bâzısı da çocuk henüz kendisine söyleneni akletmeden ona Kur'ân öğretmeyi kerîh gördü, velâkin çocuk aklettiği ve seçebildiği zamân oluncaya kadar terkolunur da, himmeti, ihtiyâcı, ezberlemesi ve zihin cömertliğine göre azar azar öğretilir. Umer ibnu'l-Hattâb, beşer âyet beşer âyet telkîn etmeyi müstehâb gördü. Bu bize Umer'den sağlam bir senedle rivâyet olundu (İbn Kesîr).

٦٠ ـ حدّثنا أحْمَدُ بنُ أبِي رجَاءٍ حدّثنا أبو أُسَامَةَ عنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ عنْ أبِيهِ عنْ عَائِشَةَ قالَتْ سَمِعَ رسولُ اللّهِ ﷺ رجُلاً يَقْرَأُ فِي سورَةٍ باللّيْلِ فقال يَرْحَمُهُ اللّهُ لَقَدْ أذْكَرَنِي كَذَا وكَذَا آيَةً كُنْتُ أُنْسِيتُهَا مِنْ سُورَةِ كَذَا وكَذَا *

60-....... Âişe şöyle demiştir: Rasûlullah (S) geceleyin bir sûre içindeki âyetleri okumakta bulunan bir kimsenin sesini işitti de: *"Allah ona merhamet eylesin! And olsun o kimse bana, şu şu sûrelerden bana unutturulmuş bulunan şu ve şu âyetleri hatırlatmıştır"* buyurdu [68].

---

68 Hadîsin başlığa uygunluğu, ma'nâsının, Peygamber'in şu şu âyetleri unutması, sonra da onları hatırlamış olması yönündendir.

Bu hadîsi Müslim de Ebû Usâme Hammâd ibn Usâme'den rivâyet etmiştir (Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn..., Fadâilu'l-Kur'ân; *Müslim Tercemesi,* II, 433).

"Fakîhler bu gibi hadîslerle Peygamber üzerine unutmanın cevâzına istidlâl ettiler. Lâkin onlar bunu ittifakan tebliğ yolunda olmayan şeylerle kayıtladılar. Binâenaleyh teblîğ edilecek şeylerin gizlenmeleri câiz olamıyacağı gibi unutulmaları da câiz olamaz. Peygamber'de gizlemekle unutmanın netîceleri birdir, her ne kadar diğer insanlar hakkında bunların hükümleri, unutma taksîr olmaksızın tabîî bir şey olması ve sâhibi unutmaktan dolayı muâheze edilmemesi bakımından çeşitli ise de. Lâkin Allah gönderildikleri şeyler hakkında risâlet hikmetinin bâtıl olmaması için teblîğini emrettiği şeyleri unutmaktan bütün peygamberlerini korumuştur. Yüce Allah'ın şu: ***"Sen aslâ unutmıyacaksın, Allah'ın dilediği müstesnâ"*** (el-A'lâ: 7) kavlinde râcih olan, buradaki istisnânın, nefyi te'kîd için olan munkatı' bir istisnâ olmasıdır. Buna göre ma'nâ şöyledir: Sana okutacağımız şeyleri unutmak, başkalarında tabîat gereği vâkı' olduğu gibi senden vukûu mümkin olmıyacaktır, mümteni'dir ve hâllerden hiçbir halde sen unutmıyacaksın; lâkin yalnız Allah bir şeyi sana unutturmak irâde ettiği zaman, onun bu meşîetini reddedebilecek yoktur, demektir. Bu da âyette işâret edilen meşîetin vukûuna delâlet etmez. Bu Yüce Allah'ın halîli İbrâhîm Peygamber'in, müşrik olan kavmine hitâbından hikâye olarak bildirdiği şu kavli gibidir: ***"Kavmi ona hüccet getirmeye kalkıştı. O dedi ki: Allah beni doğru yola iletmişken siz benimle O'nun hakkında hâlâ çekişiyor musunuz? Ben O'na eş tanıdığınız şeylerden korkmam. Meğer ki Rabb'im birşey dilemiş olsun. Rabb'imin ilmi herşeye sargın ve taşkındır. Hâlâ düşünüp öğüt almıyacak mısınız? Hem Allah'ın size hiç bir delîl ve burhân indirmediği şeyleri siz O'na eş tanıdığınızdan korkmazken, ben eş tuttuğunuz o nesnelerden nasıl korkarım? Şimdi biliyorsanız*** (söyleyin), ***iki zümreden hangisi*** (korkudan) ***emîn olmaya daha lâyıktır?"*** (el-En'âm: 80-81)

Ve o âyetin ma'nâsı hakkında Ferrâ(211)nın kavli şudur: Burada Allah'ın bu meşîeti teberrük içindir ve burada istisnâ edilen hiçbirşey yoktur.

Bir de menfî olan nisyânla murâd, onunla ameldir denildi. Bu da fasîh ve kullanılmış bir mecâzdır. Hadîste zikredilen nisyâna gelince, onun mevzûu tebliğ vâkı' olmuş birşeydir. Zannederim ki, o andaki unutması gelip geçici, ârızî bir nisyândı. Şöyle ki, şâyet Peygamber o zâtı işitmeden de, sonra o sûreyi oku-

٦١ــ حدّثنا أبو نُعَيْم، حدّثنا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أبِي وائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قال قال النبيُّ ﷺ بِئْسَ مالِأَحَدِهِمْ يَقُولُ نَسِيتُ آيَةَ كَيْتَ وكَيْتَ بَلْ هُوَ نُسِّيَ *

61-....... Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Peygamber (S): *"Kur'ân'ı ezberleyenlerin biri için 'Ben şu ve şu âyetleri unuttum' demesi ne kötü sözdür. Bunun yerine söylenmesi gereken söz 'Unutturuldu' sözüdür"* buyurdu [69].

٢٧ــ بابُ مَنْ لَمْ يَرَ بأْسًا أنْ يَقُولَ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وسورَةُ كَذَا وكَذَا

saydı muhakkak bu sûreyi tam olarak okuyacaktı. Yoksa Buhârî indinde hadîsin senedi sahîh olsa da bu rivâyet reddedilmiş olurdu. Zirâ Buhârî dahî gayrileri gibi râvîlerin hallerinden, zâhirden başkasını bilir değildir. Bu zâhir, onların rivâyetlerini kabûl etmekte kâfî olur, ancak rivâyete böyle bir mâni' ârız olursa kabûl edilmez. Gördüğün gibi Buhârî bu hadîsi rivâyet etmekte infirâd etmiştir. Kur'ân'ı unutmak ise, o husûsta gelmiş olan hadîslerden dolayı büyük günâhlardandır (Muhammed Reşîd Rızâ).

(el-A'lâ: 5-7. âyetlerinin tefsîri hakkında Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır merhûmun vecîz ve kuvvetli îzâhları tekrar tekrar okunmaya değer özelliktedir: *Hakk Dîni Kur'ân Dili,* VII, 5758-5761. *Müslim Tercemesi,* II, 310'da 137 rakamlı hâşiyede bu mes'eleye dâir bir açıklamamız geçmiş, II, 433'te 63 rakamlı hâşiyede de buna bir atıf yapılmıştır).

69 Bu hadîsi Müslim ile en-Nesâî de Mansûr hadîsinden olmak üzere rivâyet etmişlerdir. Daha önce geçti ki, Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inde ise bunun lâfzı sîn'in tahfîfi ile "İnnemâ huve nusiye (:O unutuldu)" tarzındadır.

Bu hadîste ve bundan evvelki hadîste, bir şahsa, çalışması ve hırs göstermesinin ardından olduğu zamân, unutmanın meydana gelmesinin kendisi için bir eksiklik olmadığına delîl vardır.

İbn Mes'ûd'un hadîsinde ayrıca unutmanın husûlünü ifâde etmek husûsunda bir edeb de mevcûddur: Buna göre kişi "Ben şunu unuttum" demez. Çünkü unutmak, kulun fiilinden değildir. Ve bâzen kuldan, unutmaya çalışma, kasden gaflet gösterme ve birşeyi hakîr görme nev'inden unutmaya götüren unutma sebebleri sudûr eder. Unutmanın bizzât kendisi kulun fiili değildir. İşte bundan dolayı Peygamber meçhûl sîgasıyla: *"Fakat o unutturuldu"* buyurdu. Bu unutturmanın Yüce Allah'a izâfe edilmemesinde de yine diğer bir edeb vardır. Yüce Allah'ın şu kavlinde de unutmak kula isnâd edilmiştir: *"...Unuttuğun zaman Rabb'ini an..."* (el-Kehf: 24). Allah en iyi bilir ki bu, müsebbebi zikr ve sebebi irâde ile şâyi' olan mecâz bâbındandır. Çünkü unutmak ancak, bâzen günâh olabilen bir sebebden meydana gelir. Nitekim Dahhâk ibn Muzâhım'den de böyle dediği geçmişti. İşte Yüce Allah, ezân okunması sırasında gidişi gibi, kalbden şeytânın gitmesi için unuttuğu zaman Rabbini anıp söylemesini emretmiştir. Hasene de seyyieyi giderir (Hûd: 114). Unutmaya sebeb olan şey zâil olup, yerinden ıraklaşınca, Yüce Allah'ı zikr etmek sebebiyle unutulan o şeyi hatırlamak hâsıl olur. Allah en iyi bilendir (İbn Kesîr).

27- "EL-BAKARA SÛRESİ", "ŞUNUN SÛRESİ" VE "ŞUNUN SÛRESİ" DEMEKTE BİR ZARAR GÖRMEYEN KİMSE BÂBI [70]

٦٢ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصٍ حدّثنا أبِى حدّثنا الأعْمَشُ قال حدّثنى إبْرَاهِيمُ عنْ عَلْقَمَةَ وعَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ يَزِيدَ عنْ أبِى مَسْعُودٍ الأنْصَارِىِّ قال قال النبىُّ ﷺ الآيَتَانِ مِنْ آخِرِ سورَةِ البَقَرَةِ مَنْ قَرأ بِهِمَا فِى لَيْلَةٍ كفَتَاهُ *

62-....... Ebû Mes'ûd el-Ensârî şöyle dedi: Peygamber (S): *"el-Bakara Sûresi'nin sonundan iki âyet: her kim bu iki âyeti bir gecede okursa, bunlar o kimseye kifâyet ederler"* buyurdu [71].

٦٣ـ حدّثنا أبُو اليَمَانِ أخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِىِّ قال أخْبَرَنِى عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ عنْ حَدِيثِ المِسْوَرِبنِ مَخْرَمَةَ وعَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ عَبْدٍ القارِىِّ أنَّهُمَا سَمِعَا عُمَرَ بنَ الخَطَّابِ يَقُولُ سَمِعْتُ هِشَامَ بنَ حَكِيمِ بنِ حِزَامٍ يَقْرَأُ سورَةَ الفُرْقَانِ فِى حَيَاةِ رسولِ اللّهِ ﷺ فاسْتَمَعْتُ لِقِرَاءَتِهِ فإذَا هُوَ يَقْرَؤُهَا علَى حُرُوفٍ كَثِيرَةٍ لَمْ يُقرِئْنِيهَا رسولُ اللّهِ ﷺ فَكِدْتُ أُسَاوِرُهُ فِى الصَّلاَةِ فانْتَظَرْتُهُ حَتَّى سَلَّمَ فَلَبَّبْتُهُ فَقُلْتُ مَنْ أقْرَأكَ هٰذِهِ السُّورَةَ الَّتِى سَمِعْتُكَ تَقْرَأُ قال أقْرَأنِيهَا رسولُ اللّهِ ﷺ فَقُلْتُ لَهُ كَذَبْتَ فَوَاللّهِ إنَّ رسُولَ اللّهِ ﷺ لَهْوَ أقْرَأنِى هذِهِ السُّورَةَ الَّتِى سَمِعْتُكَ فانْطَلَقْتُ بِهِ إلَى رسولِ اللّهِ ﷺ أقُودُهُ فَقُلْتُ يا رسُولَ اللّهِ إنِّى سَمِعْتُ هٰذَا يَقْرَأُ سُورَةَ الفُرْقَانِ علَى حُرُوفٍ لَمْ تُقْرِئْنِيها وإنَّكَ أقْرَأْتَنِى سُورَةَ الفُرْقَانِ فقال يا هِشَامُ اقْرَأْ هَا فقَرَأهَا القِرَاءَةَ الَّتِى سَمِعْتُهُ فقال رسولُ اللّهِ ﷺ هٰكَذَا أُنْزِلَتْ ثُمَّ قال اقْرَأْ يا عُمَرُ فَقَرَأتُهَا الَّتِى أقْرَأنِيهَا فقال رسولُ اللّهِ ﷺ هٰكَذَا أُنْزِلَتْ ثُمَّ قال رسولُ اللّهِ ﷺ إنَّ القُرْآنَ أُنزِلَ علَى سَبْعَةِ أحْرُفٍ فاقْرَؤُا ما تَيَسَّرَ مِنْهُ *

63-....... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr, el-

---

70 Buhârî bu başlıkla "el-Bakara Sûresi denilmez, ancak içinde el-Bakara zikredilen sûre, şu zikredilen sûre denilir" diyen kimseyi reddetmek istemiş gibidir.

71 Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Bu hadîs, el-Bakara Sûresi'nin fazîleti bâbı'nda geçmişti (Aynî).

Mısver ibn Mahrame ve Abdurrahmân ibn Abdin el-Kaarî hadîsinden haber verdi. Bu iki zât, Umer ibnu'l-Hattâb'dan şöyle derken işitmişlerdir: Ben, Rasûlullah'ın sağlığında Hişâm ibn Hakîm ibn Hizâm'ı el-Furkaan Sûresi'ni okumaktayken işittim. Onun okuyuşuna kulak tuttum, duydum ki, Hişâm bu sûreyi Rasûlullah'ın bana okutmadığı birtakım lehçeler üzere okuyor. Az kaldı namâzın içinde üzerine atılıp onunla çekişecektim. Fakat onu bekledim. Nihâyet selâm verince (kaçırmamak için) hemen ridâsını göğsünün üzerinde toparlayıp:

— Senden işittiğim bu sûreyi sana kim okuttu? dedim.

— Bana bu sûreyi Rasûlullah okuttu, dedi.

— Yalan söyledin. Allah'a yemîn ederim ki, senden işittiğim bu sûreyi bana muhakkak Rasûlullah okutmuştur, dedim.

Ve onu yakasından çekerek Rasûlullah'a götürdüm de:

— Yâ Rasûlallah! Ben bunu, el-Furkaan Sûresi'ni, Sen'in bana okutmamış olduğun birçok lehçeler üzere okurken işittim. Hâlbuki el-Furkaan Sûresi'ni bana okutan Sen'sin, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— *"Yâ Hişâm, o sûreyi oku!"* diye emretti.

Hişâm da o sûreyi benim kendisinden işitmiş olduğum kırâatle okudu.

Rasûlullah:

— *"Sûre böyle indirildi"* buyurduktan sonra:

— *"Oku yâ Umer!"* diye emretti.

Ben de o sûreyi, kendisinin bana okutmuş olduğu okuyuşla okudum. Bitirdiğimde Rasûlullah:

— *"Sûre böyle indirildi"* buyurdu.

Bundan sonra da Rasûlullah:

— *"Şübhesiz bu Kur'ân yedi harf üzere indirilmiştir. Binâenaleyh kolay geleninî okuyunuz"* buyurdu [72].

٦٤ــ **حدّثنا** بِشْرُ بنُ آدَمَ أخبرنا علىُّ بنُ مُسْهِرٍ أخبرنَا هِشَامٌ عنْ أَبِيهِ عنْ عَائِشَةَ رضَىَ اللَّهُ عنها قالَتْ سَمِعَ النبىُّ ﷺ قارِئًا يَقْرَأُ مِنَ اللَّيْلِ فِى المَسْجِدِ فقال يَرْحَمُهُ اللَّهُ لَقَدْ أذْكَرَنِى كَذَا وكَذَا آيَةً أسْقَطْتُهَا منْ سُورَةِ كَذَا وكَذَا *

72 Hadîsin başlığa uygunluğu ve delîlliği "el-Furkaan Sûresi..." sözündedir. Bunun bir rivâyeti "Kur'ân yedi harf üzere indirildi bâbı"nda geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

64-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceleyin mescidin içinde Kur'ân okumakta olan bir okuyucunun sesini işitti de: *"Allah o kimseye merhamet eylesin. Yemîn olsun o kimse bana şu ve şu sûreden* (unutturulması sebebiyle) *düşürdüğüm şu ve şu âyetleri hatırlattı"* buyurdu [73].

٢٨ــ بابُ التَّرْتِيلِ فِى القِرَاءَةِ وقَوْلِهِ تَعالَى ورَتِّلِ القُرْآنَ تَرْتِيلاً وقَوْلِهِ وقُرْآنًا فَرقْنَاهُ لِتقْرَأهُ علَى النَّاسِ علَى مُكْثٍ وما يُكْرَهُ أنْ يُهذَّكَهَذِّ الشِّعْرِ: فِيهَا يُفْرَقُ يُفَصَّلُ . قال ابنُ عَبَّاسٍ فَرقْنَاهُ فصَّلْنَاهُ

28- KIRÂATTE TERTÎL VE YÜCE ALLAH'IN: *"Kur'ân'ı tertîl ile (yânî açık açık, tâne tâne) oku"* (el-Muzzemmil: 4) KAVLİ BÂBI

Ve yine Yüce Allah'ın: *"Biz onu bir Kur'ân olmak üzere (âyet âyet) ayırdık ki, insanlara karşı onu dura dura (ağır ağır, tâne tâne) okuyasın..."* (el-İsrâ: 106) kavli; ve mekrûh olan okuyuşun, şiirin kesik kesik sür'atle okunması gibi Kur'ân'ın çabuk çabuk okunması olduğu. *"Fîha yufraku"* (ed-Duhân: 4), "Yufassalu" demektir. İbn Abbâs: *"Faraknâhu"* (el-İsrâ: 106), "Fassalâhu" demektir, dedi [74].

---

73 Bu hadîsin bir rivâyeti de yakında "Kur'ân'ı unutmak bâbı"nda geçmişti.
Sahîhayn'da İbn Mes'ûd'dan gelen hadîs dahî böyledir: İbn Mes'ûd Minâ'da vâdî içinden cemreye taş atıyor ve: Burası, Peygamber'e el-Bakara Sûresi indirilmiş olan makaamdır, diyordu.
Seleften bâzısı da bunu kerîh gördü. Onlar "İçinde şu ve şu zikredilmekte bulunan sûre" denilmekten başkasını doğru görmediler. Nitekim böyle hadîs gelmiş ve yukarıda da geçmiştir. Bu hadîs Yezîd el-Fârisî rivâyetinden; o da İbn Abbâs'tan; o da Usmân'dandır. Usmân şöyle demiştir: Kur'ân'dan bir şey nâzil olduğu zaman Rasûlallah (S): *"Bunu içinde şu ve şu zikredilmekte bulunan sûrenin içindeki şu yerine koyunuz"* buyururdu. Şübhesiz bu daha ihtiyâtlı ve daha lâyıktır. Velâkin diğer tarafta sûreleri isimlendirmeye ruhsat veren bir çok hadîsler de sahîh olmuştur. Bugün Mushaf'larında sûrelerin başlıklarını koymakta insanların ameli bunun üzerinedir. Ve muvaffak kılınmak da ancak Allah iledir (İbn Kesîr).

74 *er-Retelu*, bir nesne inci dizisi gibi latîf bir vech ve mütenâsib bir uslûb üzere muntazam ve müretteb olmak...
et-Tertîl, (الرتيل) tef'îl vezninde kelâmı yerli yerinde güzel ve uygun, latîf bir nizâm üzere te'lîf ve tertîb eylemek ma'nâsınadır... Şârih der ki: Kur'ân tertîli bundan alınmıştır ki, Kur'ân'ı dâne dâne ve rûşen, teennî ve teemmül ederek yavaş yavaş okumaktan ibârettir...

٦٥ـ **حدّثنا** أَبُو النُّعْمَانِ **حدّثنا** مَهْدِيُّ بنُ مَيْمُونٍ **حدّثنا** واصلٌ عَنْ أَبِى وَائِلٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ غَدَوْنَا على عَبْدِ اللَّهِ فقالَ رجُلٌ قَرَأْتُ المُفَصَّلَ البَارِحَةَ فقال هَذًّا كَهَذِّ الشِّعْرِ إنَّا قَدْ سَمِعْنَا القِرَاءَةَ وإنِّى لأَحْفَظُ القُرَنَاءَ الَّتِى كانَ يَقْرَأُ بِهِنَّ النبىُّ ﷺ ثَمَانِىَ عَشْرَةَ سُورَةً مِنَ المَفَصَّلِ وسُورَتَيْنِ منْ آلِ حم*

65-....... Ebû Vâil Şakîk ibnu Seleme şöyle dedi: Biz kuşluk vakti Abdullah ibn Mes'ûd'un yanına gittik. Bir kimse:

— Ben dün gece el-Mufassal'ı okudum, dedi.

Bunun üzerine İbn Mes'ûd:

— Şiir okuyuşu gibi çabuk çabuk okudun. Bizler kırâati işittik.

---

et-Terettul, tefa'ul vezninde sözü acele söylemeyip teennî ve tedebbür ederek söylemek manâsınadır *(Kaamus Ter.)*.

Tertîlin Açıklaması: "Tertîl bir şeyi güzel tensîk ve tertîb ile kusursuz olarak açık açık hakkını îfâ ederek tebyîn eylemektir. Aralarında çok değil, biraz açıklık bulunmakla berâber gâyet güzel bir nizâmda görünen parlak ön dişlere *"Seğrun retel"* ta'bîr ederler. Sözü de öyle tâne tâne, yavaş yavaş, mühlet ile ve güzel te'lîf ve beyân ile söylemeğe dahî *"Tertîlu kelâm"* derler. Kur'ân'ın tertîli de böyle her harfinin, edâsının, nazmının, ma'nâsının hakkını doyura doyura vererek okunmasıdır. Burada *"Rettil"*den sonra *"Tertîlen"* masdarî ile te'kîd olunması da bu tertîlin en güzel mertebede olması matlûb bulunduğunu gösterir. Bir söz haddizâtında ne kadar güzel olursa olsun, gereği gibi güzel okunmayınca güzelliği kalmaz. Güzel okumasını bilmiyenler güzel sözleri berbâd ederler. Kelâmın tertîl ile güzel söylenmesi ve okunması ise, sâde ses güzelliği ile gelişi güzel eze büze tegannî etmek, saz teli gibi sâde ses üzerinde yürümek kabîlinden bir mûsıkî işi değildir. Nazmın ma'nâ ile münâsebeti ve lisân fasâhati ve belâgati hakkıyle gözetilerek, rûhî ve ma'nevî bir mutâbakatle yerine göre şiddet, yerine göre yumuşaklık, yerine göre medd, kasr; yerine göre gunne, yerine göre ızhâr, yerine göre ihfâ, yerine göre ıklâb, yerine göre vasl, yerine göre sekt veyâ vakf ve hâsılı bütün maksad, ma'nâyı duymak ve mümkin olduğu kadar duyurmak olmak üzere, tecvîd ile okumak işidir. Bunun için Kur'ân okumakta tertîl ve tecvîd lâzımdır. Tecvîd ile "kaf çatlatmak" derdiyle çatlatmaktaki ma'nâyı kaybetmek değildir. Kıraat ilmi ve tecvîd kitâblarında Kur'ân kırâati üç mertebe üzere tasnîf olunmuştur: *Tahkîk, tedvîr, hadr. Tahkîk,* meddi munfasılı dört veyâ beş elif mikdârı çekecek sûretle gâyet ağır bir âhenk ile okumaktır. *Tedvîr,* iki veyâ üç elif mikdârı çekecek vechile okumaktır. *Hadr* da meddi tabîî gibi bir elif mikdârı çekecek vechile serî' okumaktır. Bir elif, iki fetha mikdârı demek olduğuna göre, bir harekenin belli olacak vechile okunuşundaki ilk ses müddeti âhengin sür'at ve ağırlığına göre her kırâatin miftâhını teşkîl eder. Âsım, Hamza, Nâfi'den *Verş* kırâatleri tahkîk: İbn Âmir, Kisâî kırâatleri tedvîr; sâirleri hadr tarzındadır. Lâkin bunların hiçbirinde bir harf veyâ harekenin hakkı çiğnenecek vechile okunmak câiz olmıyacağı cihetle, asıl ma'nâsıyle tertîl hepsinde şarttır. Böyle hadr ve tedvîr taksîmine cevâz veren ise gelecek olan ***"Artık Kur'ân'dan kolay geleni okuyun"*** (el-Muzzemmil: 20) emridir... (*Hakk Dîni,* VII, 5426-5428).

Ve ben Peygamber'in okumak i'tiyâdında olduğu uzunlukta birbirine yakın olan sûreleri el-Mufassal grubundan on sekiz sûreyi ve *"Hâ Mîm"* âilesinden iki sûreyi elbette ezberimde tutmaktayım, dedi [75].

٦٦ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ حدّثنا جَرِيرٌ عنْ مُوسَى بنِ أبِى عَائِشَةَ عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما فِى قَوْلِهِ لاَ تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ قال كانَ رسُولُ اللهِ ﷺ إذَا نَزَلَ علَيْهِ جِبْرِيلُ بالوَحْىَ و كانَ مِمَّا يُحَرِّكُ بِهِ لِسَانَهُ وشَفَتَيْهِ فَيَشْتَدُّ عَلَيْهِ و كانَ يُعْرَفُ مِنْهُ فأنْزَلَ اللَّهُ الآيَةَ التى فى لا أُقْسِمُ بيَوْمِ القِيمَامَة لا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ إنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وقُرْآنَهُ فَإذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ فإذَا أنْزَلْنَاهُ فاسْتَمِع ثُمَّ إنَّ علَيْنا بَيَانَهُ قال إنَّ علَيْنا أنْ نُبَيِّنَهُ بِلِسَانِكَ قال و كانَ إذَا أتَاهُ جِبْرِيلُ أطْرَقَ فإذَا ذَهَبَ قَرَأهُ كَمَا وَعَدَهُ اللَّهُ *

66-....... İbn Abbâs (R) ***"Onu acele etmen için dilini onunla depretme"*** (el-Kıyâme: 16) kavli hakkında şöyle dedi: Rasûlullah (S), Cibrîl kendisine vahy getirdiği zamân, vahyi çabuk ezberlemek kasdıyle dilini ve dudaklarını kımıldatırdı, bu da kendisine şiddetli olurdu da kendisine vahy geldiği bundan anlaşılırdı. Bunun üzerine Allah ***"Lâ uksimu bi-yevmi'l-kıyâmeti"*** Sûresi'ndeki şu âyetleri indirdi:

"Onu acele etmen için dilini onunla depretme. Onu toplamak, onu okutmak şübhesiz bize âiddir. Öyleyse biz onu okuduğumuz vakit, sen onun kırâatine uy" (yânî: Biz onu indirdiğimiz zamân sen yalnız dinle). ***"Sonra onu açıklamak da hakîkat bize âiddir".***

İbn Abbâs: "Onu senin lisânınla beyân etmek bize âiddir" dedi.

Ve yine İbn Abbâs: Cibrîl O'na geldiği zamân sessizce dinler, o gittiği zamân ise Allah'ın O'na va'd ettiği gibi gelen vahyi okurdu, dedi [76].

---

75 Hadîs, başlıktaki "Mekrûh olan okuyuşun, şiirin kesik kesik sür'atle okunması gibi Kur'ân'ın çabuk çabuk okunması olduğu" fıkrasına delîldir. Bu hadîsin bir rivâyeti Namâz Kitâbı, "Bir rek'atte iki sûre arasını birleştirip cem' etmek bâbı"nda geçmişti.

76 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Onu acele etmen için dilini onunla hareket ettirme"* kavlinden alınır. Çünkü bu nehy sözü, okumada teennînin müstehâblığını gerektirir. Bundan da tertîl hâsıl olur (Aynî).

Buhârî böylece bu hadîsin tamâmını zikretti. Nitekim bu hadîs, yakında yine gelecektir. Bu, Buhârî ile Müslim'in sahîhliğinde ittifâk ettikleri bir hadîstir. Bunda ve bundan önceki hadîste kırâati tertîl etmenin, ne tîz tîz, ne de ifrât derecede sür'atle değil, fakat teemmülle ve tefekkürle okumanın ve kırâatte teressul eylemenin müstehâblığına delîl vardır. Yüce Allah da şöyle buyurmuş-

٢٩ـ باب مَدِّ القِرَاءَةِ

29- OKUMADA UZATILACAK HARFLERİ UZATMAK BÂBI

٦٧ـ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ حدّثنا جَرِيرُ بنُ حَازِمٍ الأَزْدِيُّ حدّثنا قَتَادَةُ قال سألْتُ أنَسَ بنَ مالِكٍ عنْ قِرَاءَةِ النبيِّ ﷺ فقال كانَ يَمُدُّ مَدًّا *

67-....... Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e, Peygamber'in okuyuşunu sordum da, o:

— Peygamber (S), uzatılması gereken harfleri uzatırdı, dedi [77].

٦٨ـ حدّثنا عَمْرُو بنُ عَاصِمٍ حدّثنا هَمَّامٌ عنْ قَتَادَةَ قال سُئِلَ أنَسٌ كَيْفَ كانَتْ قِرَاءَةُ النبيِّ ﷺ فقال كانَتْ مَدًّا ثُمَّ قَرَأَ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ يَمُدُّ بِبِسْمِ اللهِ ويَمُدُّ بالرَّحْمٰنِ ويَمُدُّ بالرَّحِيمِ *

68-....... Katâde şöyle dedi: Enes ibn Mâlik'e:

— Peygamber'in okuyuşu nasıl idi? diye soruldu.

O da:

— Peygamber'in okuyuşu, uzatılacak harfleri uzun okur idi, dedi.

Sonra Enes (misâl olarak) ***Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm***'i okudu da;

— Peygamber ***Bismi'llâh***'ı uzatır, ***er-Rahmân***'ı uzatır ve ***er-Rahîm***'i uzatır idî, dedi [78].

٣٠ـ بَابُ التَّرْجِيعِ

---

tur: "(Bu Kur'ân) ***âyetlerini iyiden iyi düşünsünler, temiz akıl sâhibleri ibret alsınlar diye sana indirdiğimiz feyz kaynağı bir kitâbdır***" (Sâd: 29) (İbn Kesîr).

Burada geçen *et-Terassul,* tefa'ul vezninde, bir işi unf ve acele ile tutmayıp, rıfk ve suhûlet ve teennî ile yavaş yavaş tutmak ma'nâsınadır. Dura dura, rıfk ile ve mühletli okuduğu zamân "Teressele fî Kur'ânıhi" denilmesi bu ma'nâdandır.

el-Herzeme, Dahraca vezninde tiz tiz söylemek ve tiz tiz okumak ma'nâsınadır. "Yuhezrimu'l-kelâme ve'l-kıraate" denir ki, "Sür'atli söylüyor ve sür'atli okuyor" demektir (*Kaamûs Ter.*).

77 Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bunu *Sünen* sâhibleri de rivâyet ettiler.

78 Bu da aynı hadîsin başka yoldan gelen rivâyetidir. Enes bunda Allah lafzının lâmını, Besmele'deki isimleri uzatarak okumuştur. Bu uzutmaya tabiî medd ismi verilir. Bu medd, harfsiz tahakkuk etmez. Medd harfleri ise elif, vâv ve sâkin yâ'dır.

30- KIRÂATTE TERCÎ' BÂBI

٦٩ــ حدّثنا آدَمُ بنُ أبِي إيَاسٍ حدّثنا شُعْبَةُ حدّثنا أَبُو إيَاسٍ قال سَمِعْتُ عَبْدَ اللّهِ بنَ مُغَفَّلٍ قال رأيْتُ النبيَّ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم يَقْرَأُ وهْوَ علَى ناقَتِهِ أوْ جَمَلِهِ وهْيَ تَسِيرُ بِهِ وهْوَ يَقْرَأُ سورَةَ الفَتْحِ أوْ مِنْ سُرَةِ الفَتْحِ قِرَاءَةً لَيِّنَةً يَقْرَأُ وهْوَ يُرَجِّعُ *

69-....... Ebû Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Mugaffel'den işittim, o şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'i dişi devesi -yâhud erkek devesi- üzerinde Kur'ân okurken gördüm; deve Peygamber'e yol aldırıyor, Peygamber de el-Feth Sûresi'ni -yâhud el-Feth Sûresi'nden- yumuşak bir okuyuşla okuyordu. Peygamber tercî' yaparak okuyordu [79].

٣١ــ باب حُسْنِ الصَّوْتِ بالقِرَاءَةِ للقُرْآنِ

31- KUR'ÂN OKUMAKTA SES GÜZELLİĞİ BÂBI

٧٠ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ خَلَفٍ أَبُو بَكْرٍ حدّثنا أَبُو يَحْيَى الحِمَّانِيُّ حدّثنا بُرَيْدُ بنُ عَبْدِ اللّهِ بنِ أبِي بُرْدَةَ عنْ جَدِّهِ أبِي بُرْدَةَ عنْ أبِي مُوسَى رضى اللّهُ عنه عنِ النبيِّ ﷺ قال لَهُ يا أَبَا مُوسَى لَقَدْ أُوتِيتَ مِزْمارًا مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ *

79 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun birer rivâyeti Mağâzî ve Tefsîr Kitâbları'nda da geçti.

et-Tercî': Kıráatte harekelerin vuruşlarının birbirlerine yakın olmalarıdır -yânî okurken sesi titretmek, dalgalandırmak, nağme yapmaktır- (Aynî).

Ve ezânda tercî', iki şehâdet kelimelerinin herbirini yavaşça dedikten sonra sesi yükseltmekle demekten ibârettir... Şârih der ki, bu İmâm Şâfiî kavlidir. Ve savtta tercî', avâzı boğazda terdîd, yânî tekrâr eylemekten ibârettir ki, Kur'ân okurken yâhud beste söylerken nağme ve âhenge çalmaktır... (*Kaamûs Ter.*).

Bu hadîs "Binek üzerinde okumak bâbı"nda da geçmiştir. Bunda Peygamber'in bu okuyuşunun Fetih günü olduğu da vardır. Bu, sıhhatinde ittifâk edilen hadîslerdendir.

Tercî'e gelince, bu savtta getirip götürme yapmaktır. Nitekim yine Buhârî'de "Peygamber'in Â Â Â demeğe başladığı" hadîsi de vardır. Muhtemel ki, bu ses götürüp getirmesi, altındaki havyanın hareketinden meydana gelmiştir. Bu hadîs, sesi böyle ırlamaya vardırsa hayvan üzerinde ve tercî' ile tilâvetin cevâzına delâlet etmiştir. Ve bu, harflerde ziyâde yapma bâbından da olmaz. Bu, te'hîr etmek imkânıyle birlikte ve namâz kıbleye doğru olurken, her nereye yöneltirse yöneltsin hayvan üzerinde namâz kılmasında olduğu gibi, bir ihtiyâctan dolayı yapılmıştır. Ve Allah en iyi bilendir (İbn Kesîr).

DÂVÛD PEYGAMBER'İN SES GÜZELLİĞİ İLE "TERCÎ'" VE "EVVÂB" TA'BÎRLERİNE ÂİD TEFSÎR ÖZETİ:

"Dağları ve kuşları, Dâvûd ile birlikte tesbîh etmek üzere râm etmiştik. Bunları yapanlar bizdik" (el-Enbiyâ: 74).

"Şânım hakkı için Dâvûd'a bizden bir fadl verdik: Ey dağlar çınlayın onunla berâber ve ey kuşlar! dedik ve ona demiri yumuşattık." (Sebe': 10)

"Hakîkaten şânım hakkı için Dâvûd'a, en güzel inâbe etmiş olan Dâvûd Peygamber'e bizden, bizim tarafımızdan, yânî ale'l-âde değil, ilâhî azameti ayrıca bir husûsiyetle ifâde eden, mahzâ ilâhî bir atıyye, fevkalâde bir mu'cize olarak bir fadl, o vakte kadar diğer peygamberlere verilenden fazla bir âyet, bir ni'met verdik. Şöyle ki *(Yâ Cibâlu evvibî maahu):* Ey dağlar, dedik, onunla berâber te'vîb yânî tercî' yapın, ötün, çınlayın! *(Ve't-Tayra:)* Siz de ey kuşlar!- Yukarıda geçen el-Enbiyâ: 74. âyeti, gelecek olan Sâd Sûresi'nin 17-19. âyetleri bunun tefsîri demektir. Yâ'nî Dâvûd'a öyle güzel bir ses, öyle şanlı bir edâ verilmişti ki, akşâm sabâh tesbîh ettikçe onun sesine bütün dağlar ve kuşlar iştirâk eder, çınlar öterlerdi. Demek ki, güzel sesle hüsnü elhân Dâvûd'un husûsî bir fazîleti, kuşları dahî başına toplayan bir mu'cizesi olmuştu. Bu ma'nâ iledir ki, *Dâvûdî savt* meşhûr olduğu gibi, *Dâvûd'un mezâmiri* de meşhûrdur. Bu güzel san'atı, İslâm'da mutlak sûrette kötülenmiş zannedenler olmuştur. Fakat bilmek lâzım gelir ki, kötülenmiş olan fısk lahinleridir. Yoksa Kur'ân okurken tertîl ve savt güzelleştirmesi emredilmiştir. Bu bâbda sahîh hadîs kitâblarında hayli hadîsler vardır. Birçokları gınânın, yânî mûsıkînin te'sîrini rûhânî zannederler. Böyle bir zann, rûhu hevâ zannetmektir. Ses bir hevâ ihtizâzı olduğu için mûsıkînin doğrudan doğruya verdiği te'sîr ve heyecân, bir bûse zevki gibi cismânî ve asabî bir te'sîrdir. Teğannî ancak bir kelimenin, bir kelâmın ma'nâsını rûha duyurmağa hizmet etmesi i'tibâriyledir ki rûhânî bir kıymet olabilir. Fısk ehli, hep şehevânî mevzûlarla cismânî heyecân aradığı için, ma'nâyı öldürerek sâde â'sâba basan kuru nağmelerle cismânî te'sîr arar. Bu ise rûhânî şuûru terbiye değil, ifnâ eder. Belki fâsık için bütün şuûrundan geçip akletmez bir mest olmak bir zevktir. Fakat dînin, şer'in vermek istediği zevk bu değil, güzel ma'nâlı, mukaddes şuûrlu bir hayât yaşatmaktır. Şeri' istiyor ki Kur'ân okunurken ses güzelleştirilsin, teğannî edilsin, ancak nazmı bozarak, ma'nâyı unutturarak kuru ses ta'kîb eden fısk ehli lahinleri ve nağmeleriyle değil, elfâzın tecvîdini, fesâhatini bozmayarak, ma'nâsını belâğatinin incelikleriyle duyarak şuûrlu bir hayât yaşatacak olan bir lahn ile okunsun ki, buna Peygamber'in

hadîsinde *"Yuhûnu Arab"* ta'bîr buyurulması, biz Kur'ân okurken Hz. Dâvûd'un mu'cizesini yaşamış oluruz. Nitekim Kur'ân'ı güzel okuyan hakkında *"Âlu Dâvûd'un mizmârlarından bir mizmâr verilmiştir"* diye sitayiş buyurulmuştur. Hz. Dâvûd'un dağları teshîr eden, uçan kuşları durduran mu'cizesi de kuru bir ses oyunundan ibâret mücerred terennümler değil, rûhtan kopup Hudâ'ya arz olunan takdîsler ve teşbîhler idi. Nitekim bu ma'nâyı belâgatle ifâde için onun maiyyetinde dağlar zevi'l-ukûl gibi gösterilerek *"Yâ Cibâlu"* diye nidâ *"Ve't-Tayra"* onun mahalline atıf edilmiştir. Dağlar, kuşlar böyle musahhar olduğu gibi ve ona demiri de yumuşattık. (*Hakk Dîni,* V, 3946-3949).

Onlar ne derlerse sabr et. Kulumuzu, o kuvvet sâhibi Dâvûd'u hatırla. Çünkü o çok tercî yapar(evvâb) idi. Çünkü biz dağları (kendisine) musahhar kıldık ki, bunlar akşâmleyin ve işrâk vakti -kuşluk vakti- onunla birlikte durmayıp tesbîh ederlerdi. Toplanıp gelen kuşları da. Toplu olarak hepsi onun için tercî' yapar(evvâb)idi (Sâd: 17-19).

"Evvâb, Tevvâb vezninde *Evb*'den mubâleğalı ismi fâildir. *Evb,* Râgıb'ın beyanına göre rucûun bir nev'i, irâdî olan kısmıdır. Dönülmesi lâzım gelen yere dönmek demektir. Bu ma'nâdan *Evvâb, Tevvâb* gibi Allah'a çok rucû' eden demek olur. Onun için burada ، رجاع الى مرضاة الله ، diye tefsîr etmişlerdir. Ancak reccâ', hem rucû'dan, hem de müteaddîsi olan reci'den olabilir. Reci' ise ircâ' ve tercî' man'âlarına geldiğine ve seste tercî', nağme ve âhenk yapmak veya sadâ vermek demek olduğuna göre reccâ', iyi tercî' yapan mürecci' ma'nâsını dahî ifâde etmiş olur. Nitekim ، يا جبال اوبى ، (Sebe': 10) de bu ma'nâ açıktır. Bu münâsebetle evvâb, Mucâhid'den rivâyet olunduğu üzere bir de müsebbih, çok tesbîh eden ma'nâsına tefsîr edilmiştir ki Ebu's-Suud bunun vechinde şöyle diyor: İkinci evvâb, müsebbi yerine konmuştur, çünkü tesbîhi tercî' yapıyordu, mürecci' de reccâ'dır. Çünkü ard ardına fiiline rucû' eder durur. Evvâb, Allah Taâlâ'ya çok rucû' eden tevvâb demek olduğuna göre de çok tevbekâr olanın âdeti çok zikru tesbîh ve takdîs etmektir. Kaamusda evb, kasd ve istikaamet ma'nâlarına dahî geldiğinden evvâb, çok doğru ve azimkâr demek de olabilir. Şu halde evvâb bir çok ma'nâlara muhtemil bir kelime olduğundan hepsini aynı bir kelime ile terceme kaabil olmıyacaktır. Evvelâ Allah'a rucû' sûfîlerin irâdî mevt ta'bîr ettikleri fenâ fillah makaamıdır ki tevbe ve inâbe bunun başıdır. Bu makaamda sâdır olan her kuvvet ilâhîdir. Onun için te'yîd ve kuvvetinin illetinde şöyle buyuruluyor. Çünkü o bir evvâb idi. ، انا سخرنا الجبال معه ، Hakîkaten biz dağları onun maiyyetinde musahhar kılmıştık. Öyle ki dağlar ، يسبحن بالعشى والاشراق ، akşam ve işrak vakıtları tesbîh ederlerdi. Bunun zâhiri onunla beraber sesle tesbîh etmeleri, onun tesbîhine te'vîb ve tercî' tarîkıyle cevâb vermeleridir. Rasûlulah'ın avucunda taşların tesbîhi kabîlinden olduğu da söylenmiştir... (*Hakk Dîni,* VI, 4086-4090).

70-....... Ebû Mûsâ'dan, Peygamber (S) ona hitâben: *"Yâ Ebâ Mûsâ! Muhakkak sana Dâvûd Peygamber'in nağmelerinden bir nağme -bir sadâ âhengi- verilmiştir"* buyurdu [80].

٣٢ــ باب مَنْ أحَبَّ أنْ يَسْمَعَ القُرْآنَ مِنْ غَيْرِهِ

32- BAŞKASINDAN KUR'ÂN DİNLEMEYİ SEVEN KİMSE BÂBI

٧١ــ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصِ بنِ غِيَاثٍ حدّثنا أبِي عنِ الأعْمَشِ قال حدّثني إبْرَاهِيمُ عنْ عَبِيدَةَ عنْ عَبْدِ اللهِ رضى اللّهُ عنهُ قال قال لِي النبيُّ ﷺ اقْرَأْ علَيَّ القُرْآنَ قُلْتُ آقْرَأُ علَيْكَ وعَلَيْكَ أُنْزِلَ قال إنِّي أُحِبُّ أنْ أسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي *

71- Bize Umer ibn Hafs ibn Gıyâs tahdîs etti. Bize babam tahdîs etti. Bize el-A'meş, İbrâhîm'den; o da Abîde'den tahdîs etti. Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Peygamber (S) bana:

— *"Haydi bana karşı Kur'ân oku"* diye emretti.

Ben:

— Kur'ân Sana indirildiği hâlde ben onu Sana karşı mı okuyayım? dedim.

Peygamber:

---

80 Hadîsin başlığa uygunluğu şu yöndedir: Hadîsin râvîsi Ebû Mûsâ el-Eş'arî cidden güzel sesli idi. Ve bundan dolayı Peygamber (S) ona: *"Sana bir mızmâr* (yânî güzel ses) *verilmiştir"* buyurmuştur. *Mızmâr*, aslında bir âlettir, onun ismi, aralarındaki benzerlik sebebiyle "Güzel ses" ma'nâsına kullanılmıştır (Aynî).

Bu hadîsi Tirmizî de Mûsâ ibn Abdirrahmân'dan; o da Yahyâ el-Hammâmî'den- ve onun ismi Abdulhamîd ibn Abdirrahmân'dır- böyle rivâyet etmiş ve: Hasendir, sahîhtir demiştir. Muslim de bunu, Talha ibn Yahyâ ibn Talha'dan; o da Ebû Burde'den; o da Ebû Mûsâ'dan rivâyet etmiştir. (Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn ve kasrihâ..., İstihbâbı tahsîni's-savt bi'l-Kur'ân; *Müslim Tercemesi,* II, 437-438). Burada bir de kıssa vardır.

Savt güzelleştirme üzerine kelâm, Buhârî'nin "Kur'ân'la tegannî etmiyen kimse" kavli sırasında geçmiştir. Ve ben orada bir çok hükümler zikretmiştim ki, onları burada tekrar etmekten mustağnî oluyorum. Ve Yüce Allah en iyi bilendir (İbn Kesîr).

— *"Ben Kur'ân'ı kendimden başkasından işitmeyi severim"* buyurdu [81].

٣٣ـ باب قَوْلِ المُقْرِىءِ لِلقَارِىءِ حَسْبُكَ

33- OKUTUCU OLAN KİMSENİN OKUYUCUYA "HASBUKE(=SANA YETER)" SÖZÜ BÂBI

٧٢ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ حدّثنا سُفْيَانُ عنِ الأَعْمَشِ عنْ إِبْرَاهِيمَ عنْ عَبِيدَةَ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ مَسْعُودٍ قال قال لِي النبيُّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم اقْرَأْ عَلَيَّ قُلْتُ يا رَسولَ اللَّهِ آقْرَأُ عليْكَ وعَلَيْكَ أُنْزِلَ قال نَعَمْ فَقَرَأْتُ سُورَةَ النِّسَاءِ حَتَّى أَتَيْتُ إِلَى هٰذِهِ الآيَةِ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وجِئْنَا بِكَ عَلَى هٰؤُلاَءِ شَهِيدًا قال حَسْبُكَ الآنَ فالْتَفَتُّ إِلَيْهِ فإِذَا عَيْنَاهُ تَذْرِفَانِ *

72-....... Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Peygamber (S) bana:

— *"Haydi bana karşı oku"* diye emretti.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Kur'ân Sana indirildiği hâlde, onu Sana karşı mı okuyacağım? dedim.

Peygamber:

— *"Evet"* buyurdu.

Bunun üzerine ben en-Nisâ Sûresi'ni okumağa başladım. Nihâyet şu ***"Her ümmetten birer şâhid, onların üzerine de seni bir şâhid***

---

81 Hadîsin başlığa uygunluğu, Kur'ân'ı arzetmenin bir sünnet olması sebebiyle Peygamber'in başkasından Kur'ân işitip dinlemeyi sevmesi yönündendir. Bunun da tedebbür ve anlamayı artırma için olması muhtemeldir. Çünkü dinleyici buna -okuyucunun kırâatle meşgûl bulunmasından dolayı- okuyucudan daha kuvvetli ve daha neşâtlıdır (Aynî).

İbn Mâce hâriç, bu hadîsi el-A'meş'ten gelen yollarla bir cemâat rivâyet etmiştir. Hadîsin, yazılması uzayacak olan birçok yolları vardır. Müslim'in de Talha ibn Yahyâ ibn Talha'dan; onun da Ebû Burde'den; onun da Ebû Mûsâ'dan şu hadîsi rivâyet ettiği yukarıda geçmişti: Rasûlullah (S) Ebû Mûsâ'ya:

— *"Yâ Ebâ Mûsâ! Dün gece Kur'ân okuyuşunu benim dinler hâlde bulunduğumu bilseydin* (bu seni hoşlandırırdı)*!"*

Ebû Mûsâ da O'na:

— Allah'a yemîn ederim ki, eğer Sen'in benim okuyuşumu dinlemekte olduğunu biliyor olsaydım, elbette okuyuşu Sen'in için iyice süslendirirdim, dedi (*Müslim Ter.*, II, 437).

olarak getirdiğimiz zamân hâlleri nice olur'' (en-Nisâ: 41) âyete geldiğimde, Peygamber:

— *"Şimdilik sana yeter''* buyurdu.

Ben Peygamber'e döndüm, bir de baktım ki, Peygamber'in iki gözü yaş döküyordu [82].

٣٤ ــ بابٌ فى كَمْ يَقْرَأُ القُرْآنَ وقَوْلُ اللّهِ تعالى فاقْرَأُوا ما تَيَسَّرَ مِنْهُ

34- BÂB: KUR'ÂN NE KADAR MÜDDETTE OKUNUP HATMEDİLİR?

Ve Yüce Allah'ın:

"Artık Kur'ân'dan kolay geleni okuyun'' (el-Muzzemmil: 20) kavli [83].

٧٣ ــ حدّثنا عَلِيٌّ حدّثنا سُفْيَانُ قال لِى ابنُ شُبْرُمَةَ نَظَرْتُ كَمْ يَكْفِى الرَّجُلَ مِنَ القُرْآنِ فَلَمْ أَجِدْ سُورَةً أَقَلَّ مِنْ ثَلاَثِ آيَاتٍ فَقُلْتُ لاَ يَنْبَغِى لِأَحَدٍ أَنْ يَقْرَأَ أَقَلَّ مِنْ ثَلاَثِ آيَاتٍ : قال عَلِيٌّ حدّثنا سُفْيَانُ أخبرنا مَنْصُورٌ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ يَزِيدَ أَخْبَرَهُ عَلْقَمَةُ عَنْ أَبِى مَسْعُودٍ وَلَقِيتُهُ وهُوَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ فَذَكَرَ النبىَّ ﷺ أَنَّ مَنْ قَرَأَ بِالآيَتَيْنِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ البَقَرَةِ فِى لَيْلَةٍ كَفَتَاهُ *

73- Bize Alî ibnu'l-Medînî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Abdullah ibn Şubrume bana:

— Ben kişiye Kur'ân'dan ne mikdârının kâfî geleceğine baktım da üç âyetten daha az bir süre bulamadım, dedi.

Bunun üzerine ben de:

— Hiçbir kimseye üç âyetten daha az okuması lâyık olmaz, dedim [84].

---

82 Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in İbn Mes'ûd'a hitâben söylediği *"Hasbuke* (=Sana yeter)'' sözündedir. Bu hadîsin bir rivâyeti en-Nisâ Sûresi tefsîrinde de geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

83 Buhârî bu âyeti, okumanın kemmiyeti hakkında bir hudûdlandırma olmadığına delîl yerinde getirmiştir. Çünkü bu âmmdır, kolaylaştırmaya göre Kur'ân'dan bir cüz'ü de, daha azı da, daha çoğu da şâmil olur. Muayyen hudûdlu ve belli vakitli bir cüz gerektirmez. Bu konuda gelen hadîsler ve haberler de mikdârda ve vakitte kemmiyetin ta'yînine delâlet etmez.

84 Bunun başlığa uygunluğu üç âyetle bir kemmiyete delâlet etmesi yönündendir. Lâkin bu da ne vucûba, ne de sünnete göre bir hudûdlandırma değildir (Aynî).

Alî ibnu'l-Medînî şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Bize Mansûr ibnu'l-Mu'temir, İbrâhîm en-Nahaî'den; o da Abdurrahmân ibn Yezîd'den haber verdi. Ona da Alkame, Ebû Mes'ûd'dan haber vermiştir. Alkame şöyle demiştir: Ben Ebû Mes'ûd'a Beyt'i tavâf eder hâlde kavuştum; Ebû Mes'ûd, Peygamber(S)'i (ve O'nun): *"Bir gecede el-Bakara Sûresi'nin âhirinden iki âyeti okuyan kimseye bu iki âyet kifâyet eder"* sözünü zikretti [85].

٧٤ــ حدّثنا مُوسَى حدّثنا أَبُو عَوَانَةَ عنْ مُغِيرَةَ عنْ مُجَاهِدٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عَمْرٍو قال أَنْكَحَنِى أَبِى امْرَأَةً ذَاتَ حَسَبٍ فَكَانَ يَتَعَاهَدُ كَنَّتَهُ فَيَسأَلُهَا عنْ بَعْلِهَا فَتَقُولُ نِعْمَ الرَّجُلُ مِنْ رجُلٍ لَمْ يَطَأْ لَنَا فِرَاشًا ولَمْ يُفَتِّشْ لَنَا كَنَفًا مُذْ أَتَيْنَاهُ فَلَمَّا طَالَ ذٰلِكَ عَلَيْهِ ذَكَرَ لِلنبىِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فقال القِنِى بِهِ فَلَقِيتُهُ بَعْدُ فقال كَيْفَ تَصُومُ قال كلَّ يَوْمٍ قال وكَيْفَ تَخْتِمُ قال كلَّ لَيْلَةٍ قال صُمْ فِى كلِّ شَهْرٍ ثَلاثَةً واقْرَإِ القُرْآنَ فِى كلِّ شَهْرٍ قال قُلْتُ أُطِيقُ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ قال صُمْ ثَلاثَةَ أَيَّامٍ فِى الجُمُعَةِ قال قُلْتُ أُطِيقُ أَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ قال أَفْطِرْ يَوْمَيْنِ وصُمْ يَوْمًا قال قُلْتُ أُطِيقُ أَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ قال صُمْ أَفْضَلَ الصَّوْمِ صَوْمَ

85 Bu hadîsin muttafakun aleyh olduğu yukarıda geçmiştir. Buhârî, Ebû Mes'ûd'dan hadîs almakta Abdurrahmân ibn Yezîd ile Alkame arasını cem' etmiştir. Bu da sahîhdir. Çünkü evvelâ bu hadîsi Alkame'den işitmiş, sonra da Ka'be'yi tavâf etmekteyken Ebû Mes'ûd'a kavuşmuş ve ondan bu hadîsi işitmiştir. Bu Alî, İbnu'l-Medînî'dir, şeyhi de Sufyân ibn Uyeyne'dir.

Kendi zamanında Kûfe'nin fakîhi olan Abdullah(ibn Şubrume)'ın söylediği hüküm ise güzel bir istinbâttır.

Sünen'deki bir hadîste *"Namâz ancak Fâtihatu'l-Kitâb ve üç âyetle olur"* buyruğu gelmiştir. Lâkin yukarıdaki hadîs yânî Ebû Mes'ûd hadîsi daha sahîh, daha meşhûr ve daha husûsîdir. Fakat bu Ebû Mes'ûd hadîsinin, Buhârî'nin zikrettiği başlık ile münâsebet vechinde tefekkür için bir meydan vardır. Allah en iyi bilendir. Ve şu gelecek olan ikinci hadîs münâsebette daha zâhirdir (İbn Kesîr).

Hâfız İbn Hacer, müellifin bu sözüne redd hakkında şöyle dedi: Ebû Mes'ûd hadîsinin bâb başlığı ile münâsebeti, İbn Kesîr'e gizli olmuştur. Zâhir olan ise bu münâsebet, başlık yapılan âyetin, İbn Uyeyne'nin, Ebû Mes'ûd hadîsinden istidlâl ettiği hükme münâsib olması cihetindendir. Âyetle hadîs arasını cem' eden ise, bunların her ikisinin, İbnu Şubrume'nin kaail olduğu hükmün hilâfiyle yetinmeye delâlet etmesidir (Reşîd Rızâ).

Bu ta'lîkaların sâhibi olan Muhammed Reşîd Rızâ şöyle der: Buhârî kastediyor ki, el-Muzzemmil âyeti, İbnu Şubrume'nin: "(Namâzda yâhud gece kıyâmında) hiç bir kimseye üç âyetten daha az okuması lâyık olmaz" sözünü redd etmektedir. İki âyetle yetinme husûsunda sarîh ve merfû' olan Ebû Mes'ûd hadîsi de böyledir ki, o iki âyet, el-Bakara Sûresi'nin sonu olan iki âyettir.

دَاوُدَ صِيَامَ يَوْمٍ وإفطَارَ يَوْمٍ واقْرَأْ فى كلِّ سَبْعِ لَيَالٍ مَرَّةً فَلَيْتَنِى قَبِلْتُ رُخْصَةَ
رسولِ اللَّهِ ﷺ وذَاكَ أنِّى كَبِرْتُ وضَعُفْتُ فكَانَ يَقْرَأُ على بَعْضِ أهْلِهِ السُّبُعَ
مِنَ القُرْآنِ بالنَّهَارِ والذِى يَقْرَؤُهُ يَعْرِضُهُ مِنَ النَّهَارِ لِيَكُونَ أخَفَّ علَيْهِ باللَّيْلِ
وإذَا أرَادَ أنْ يَتَقَوَّى أفطَرَ أيَّامًا وأحْصَى وصامَ مِثْلَهُنَّ كَرَاهِيَةَ أنْ يَتْرُكَ شَيْئًا
فَارَقَ النبىَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم عَلَيْهِ * قال أبُو عَبْدِ اللَّهِ وقال بعْضُهُمْ فى ثَلاثٍ
وفِى خَمْسٍ وأكْثَرُهُمْ علَى سَبْعٍ *

74-....... Abdullah ibn Amr şöyle dedi: Babam beni asâletli bir âile kadını ile evlendirdi ve her zamân geçimimiz husûsunda göz kulak olup, gelininden kocası Abdullah hakkında sorguda bulunurdu. Karım da:

— Abdullah erkek nev'i arasından öyle güzel bir kocadır ki, biz ona geldiğimizden beri âile döşeğimize ayak basmadı (yatmadı), örtülü eteğimizi araştırıp yoklamadı, demiştir.

Babam Amr'ın bu yoldaki incelemeleri uzayınca, nihâyet Peygamber'e oğlunun bu hâlini arzetti. Peygamber de:

— *"Abdullah'ı bana getir"* buyurdu.

Sonra Peygamber(S)'e kavuştuğumda bana:

— *"Nasıl oruç tutarsın?"* diye sordu.

Ben de:

— Her gün, dedim.

— *"Nasıl hatmedersin?"* dedi.

— Her gece, dedim.

Bunun üzerine Peygamber:

— *"Her ayın üç gününde oruç tut, her ayda bir Kur'ân'ı okuyup hatmeyle"* buyurdu.

Ben:

— Bundan çoğuna da gücüm yetişir, dedim.

Peygamber:

— *"Öyleyse her haftada üç gün oruç tut"* buyurdu.

Ben:

— Bundan çoğuna da gücüm yetişir, dedim.

Peygamber:

— *"İki gün iftâr et, bir gün oruç tut"* dedi.

Ben de:

— Bundan çoğuna da gücüm yetişir, dedim.

Peygamber:

— *"Oruçların en fazîletlisi olan Dâvûd Peygamber orucu tut ki,*

bir gün oruç, bir gün iftârdır. Bir de yedi gecede bir kerre Kur'ân'ı okuyup hatmeyle" buyurdu.

(Abdullah sonraları bu hadîsi rivâyet ederken:)

— Ah keşki ben, Rasûlullah'ın bana verdiği ruhsatı kabûl edeydim. İşte şimdi yaşlandım, zayıf düştüm! diye hayıflanıyordu.

Bundan dolayı ihtiyârlık çağında Abdullah ibn Amr, Kur'ân'ın yedide birini gündüzden âilesinden bâzılarının yanında okurdu ve gece okuyacağı Kur'ân'ı gündüz okuyup hazırlardı ki, gece okuması hafiflesin. Oruç husûsunda kuvvetli bulunmak isteyince de birkaç günler arka arkaya oruç tutmazdı ve bu oruç tutmadığı günleri sayardı ve -Peygamber'den ayrıldığı sıradaki ibâdet hayâtından birşey bırakmayı çirkin gördüğünden- oruç tutmadığı günlerin sayısınca arka arkaya oruç tutardı.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Râvîlerin bâzısı, *"Üç gecede bir defa hatmet"*; bâzısı *"Beş gecede hatmet"* dedi diye rivâyet etmiştir. Abdullah ibn Amr'dan rivâyet eden râvîlerin çoğu *"Yedi gecede bir defa hatmet"* dedi, diye rivâyet ettiler [86].

٧٥ـ حدّثنا سَعْدُ بنُ حَفْصٍ **حدّثنا** شَيْبَانُ عنْ يَحْيَى عنْ مُحَمَّدِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عمْرٍو قال قال لِي النبيُّ ﷺ فِي كَمْ تَقْرَأُ القُرْآنَ *

75-....... Abdullah ibn Amr: Peygamber (S) bana: *"Sen Kur'ân'ı ne kadar müddet içinde okuyorsun?"* diye sordu.

٧٦ـ حدّثني إِسْحَاقُ أخبرنا عُبَيْدُ اللَّهِ بنُ مُوسَى عنْ شَيْبَانَ عَنْ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بنِ عبْدِ الرَّحْمٰنِ مَوْلَى بَنِي زُهْرَةَ عنْ أَبِي سَلَمَةَ قال وأَحْسِبُنِي قال سَمِعْتُ أنا مِنْ أَبِي سَلَمَةَ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عَمْرٍو قال قال رسُولُ اللَّهِ ﷺ اقْرَإِ القُرْآنَ فِي شَهْرٍ قُلْتُ إِنِّي أَجِدُ قُوَّةً حَتَّى قال فاقْرَأْهُ فِي سَبْعٍ ولا تَزِدْ علَى ذٰلِكَ *

86 Başlığa uygunluğu, Peygamber'in *"Yedi gecede bir oku"* sözündedir.

Buhârî bu hadîsin bir rivâyetini Oruç Kitâbı'nda da getirmişti. Orada da zikredildiği gibi, zekî kadın, kocası Abdullah'ın en mühim ve en mahrem âile ihtiyâcı olan kocalık hakkını gözetmemesini, en iyi delâlet edici bir dille ve kötülemeyi iş'âr eden bir medihle ifâde etmiş ve bu sözleriyle kocasının namâz kılmaktan, oruç tutmaktan, hatim sürmekten kocalık vazîfesini yerine getirmeye vakti kalmıyor demek istemiştir.

76- Bana İshâk tahdîs etti. Bize Ubeydullah ibnu Mûsâ, Şeybân en-Nahvî'den; o da Yahyâ ibn Ebî Kesîr'den; o da Zuhre oğulları'nın âzâdlısı Muhammed ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Seleme'den haber verdi. Yahyâ ibn Ebî Kesîr: Ben kendimi bu hadîsi Ebû Seleme'den işittim sanıyorum, dedi. Bundan biraz durakladıktan sonra, kendisine bu hadîsi Muhammed ibn Abdirrahmân vâsıtasıyle işitmiş olduğu tahakkuk etti: Ben bu hadîsi Ebû Seleme'den işittim; o da Abdillah ibn Amr'dan, dedi. Amr şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— *"Kur'ân'ı bir ayda oku"* diye emretti.

Ben:

— Kendimde kuvvet buluyorum, dedim.

Nihâyet Rasûlullah:

— *"Kur'ân'ı yedi günde oku, bunun üzerine artırma!"* buyurdu [87].

٣٥ ـ بابُ البُكاءِ عِنْدَ قِراءَةِ القُرْآنِ

35- KUR'ÂN OKUMA ESNÂSINDA AĞLAMAK BÂBI [88]

٧٧ ـ حدّثنا صَدَقَةُ أخْبَرَنَا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ إبْراهِيمَ عَنْ عَبِيدَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قال يَحْيَى بَعْضُ الحَدِيثِ عَنْ عَمْرِو بنِ مُرَّةَ قال لِي النَّبِيُّ ﷺ *

77- Bize Sadaka ibnu'l-Fadl tahdîs etti. Bize Yahyâ ibn Kattân,

---

87 Hadîslerin başlığa uygunluğu tastamamdır. Hadîslerde geçen emirlerin hiçbiri vucûb için olmadığı gibi, bu son nehiy de tahrîm için değildir (Kastallânî).

Şeyh Ebû Zekeriyyâ en-Nevevî *el-Beyân* (yânî *et-Tibyân)* kitâbında, geçen haberlerden bir kısmını zikrettikten sonra şöyle dedi: Muhtâr olan bunun şahısların ihtilâfıyle muhtelif olmasıdır. Binâenaleyh kim fikir inceliği ile latîfeler ve ma'rifetlere sâhib ise o okuyacağını kemâliyle anlaması hâsıl olacak mikdâr üzerinde yetinsin. İlim neşri ve gayrısı gibi dînin ve müslümânların maslahatlarıyle meşgûl bulunan kimse de böyledir. O da kırâati sebebiyle hazırlayıcısı (gözeticisi) bulunduğu şeyi ihlâl etmiyecek mikdâr üzerine kısaltsın. Bunlardan biri olmıyan ise, usanma ve herzeme (yâni çok sür'atle okuma) hudûduna çıkmaksızın kendini mümkin olduğu mikdâr çoğaltsın (İbn Kesîr).

88 Yânî Kur'ân okuma sırasında ağlamanın güzelliğini beyân bâbıdır. Çünkü bu, âriflerin sıfatı ve sâlihlerin şiârıdır. Yüce Allah şöyle buyurdu: ***"İşte bunlar, Allah'ın kendilerine ni'metler verdiği peygamberlerden, Âdem'in zürriyetinden, Nûh ile berâber taşıdıklarımızdan, İbrâhîm ile İsmâîl'in neslinden, hidâyete erdirdiğimiz ve seçtiğimiz kimselerdendir. Onlara Rahmân'ın âyetleri okunduğu zamân, ağlayarak secdeye kapanırlar"*** (Meryem: 58).

Sufyân es-Sevrî'den; o da Süleymân el-A'meş'ten; o da İbrâhîm en-Nahaî'den; o da Abîdete'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan haber verdi. Yahyâ: Hadîsin bâzısı Amr ibn Murre'dendir, dedi. İbn Mes'-ûd: Peygamber (S) bana şöyle buyurdu:... dedi.

٧٨ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ عنْ يَحْيَى عنْ سُفْيَانَ عنِ الأعْمَشِ عنْ إبْرَاهِيمَ عنْ عَبِيْدَةَ عنْ عَبْدِ اللهِ قال الأعْمَشُ وبَعْضُ الحَدِيثِ حدّثني عَمْرُو بنُ مُرَّةَ عنْ إبْرَاهِيمَ و عنْ أبِيهِ عَنْ أبِي الضُّحَى عنْ عَبْدِ اللهِ قال قال رسولُ اللهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم اقْرَأْ علَيَّ قال قُلْتُ آقْرَأُ عليْكَ وعلَيْكَ أُنزِلَ قال إنِّي أشْتَهِي أنْ أسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي قال فَقَرَأْتُ النِّسَاءَ حَتَّى إذَا بَلَغْتُ فَكَيْفَ إذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وجِئْنَا بِكَ علَى هٰؤُلاءِ شَهِيدًا قال لِي كُفَّ أوْ أمْسِكْ فَرَأيْتُ عَيْنَيْهِ تَذْرِفَانِ *

78- Bize Müsedded, Yahyâ'dan; o da Sufyân'dan; o da el-A'meş'ten; o da İbrâhîm'den; o da Abîdete'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti. A'meş şöyle dedi: Hadîsin biri ''Bana Amr ibnu Murre, İbrâhîm'den tahdîs etti'' senediyledir. Ve kezâ ''Sufyân'ın babasından; o da Ebu'd-Duhâ'dan; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan'' senediyledir.

Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Rasûlullah (S):

— *''Bana karşı oku''* diye emretti.

Ben:

— Kur'ân Sana indirildiği hâlde, Sana karşı mı okuyayım? dedim.

Rasûlullah:

— *''Ben Kur'ân'ı benden başkasından işitmeyi arzû ederim''* dedi.

İbn Mes'ûd dedi ki: Bunun üzerine ben en-Nisâ Sûresi'ni okudum. Nihâyet ***''Her ümmetten birer şâhid, onların üzerine de seni bir şâhid olarak getirdiğimiz zamân hâlleri nasıl olur?''*** (en-Nisâ: 41) âyetine ulaştığımda, Peygamber bana:

— *''El çek* -yâhud: *Tut-!''* diye emretti.

Ben Peygamber'in iki gözünü gördüm ki, onlar yaş akıtıyorlar [89].

٧٩ــ حدّثنا قَيْسُ بنُ حَفْصٍ حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ حدّثنا الأعْمَشُ عَنْ إبْرَاهِيمَ عنْ عَبِيدَةَ السَّلْمَانِيِّ عنْ عَبْدِ اللهِ رضِيَ اللّهُ عنهُ قال قال لِي النبيُّ

89 Hadîs bu isnâdla en-Nisâ Sûresi'nin tefsîrinde geçmişti.

ﷺ اقْرَأْ عَلَىَّ قُلْتُ أَقْرَأُ عَلَيْكَ وعَلَيْكَ أُنْزِلَ قال إِنِّى أُحِبُّ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِى*

79-....... Buradaki senedle gelen rivâyette Abdullah ibn Mes'ûd şöyle demiştir: Peygamber (S):

— *"Bana oku"* dedi.

Ben:

— Sana indirildiği hâlde, Sana karşı mı okuyayım? dedim.

Peygamber:

— *"Ben kendimden başkasından işitmeyi severim"* buyurdu[90].

٣٦ـ بابُ مَنْ رَايَا بِقِرَائَةِ القُرْآنِ اوْ تأَكَّلَ بِهِ أَوْ فَجَرَ بِهِ

36- KUR'ÂN OKUMASI İLE GÖSTERİŞ YAPAN YÂHUD KUR'ÂN'LA YİYİCİLİK ETMEK İSTEYEN YÂHUD DA KUR'ÂN'I ÂLET EDEREK YALAN VE FÂCİRLİKLE HAKSIZLIK YAPAN KİMSELER(İN GÜNÂHI) BÂBI [91]

٨٠ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ كَثِيرٍ أخبرنَا سُفْيَانُ حدّثنا الأَعْمَشُ عنْ خَيْثَمَةَ عنْ سُوَيْدِ بنِ غَفَلَةَ قال قال عَلِيٌّ رضى اللّهُ عنهُ سَمِعْتُ النبىَّ ﷺ يَقُولُ يأْتِى فِى آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ حُدَثَاءُ الأَسْنَانِ سُفَهَاءُ الأَحْلامِ يَقُولُونَ مِنْ خَيْرِ قَوْلِ البَرِيَّةِ يَمْرُقُونَ منَ الإِسْلامِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ لاَ يُجَاوِزُ إِيمَانُهُمْ حَنَاجِرَهُمْ فأَيْنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فاقْتُلُوهُمْ فإِنَّ قَتْلَهُمْ أَجْرٌ لِمَنْ قَتَلَهُمْ يوْمَ القِيَامَةِ *

80-....... Alî (R) şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: *"Zamânın sonunda yaşları küçük, akılları az, tecrübeleri kıt bir zümre yetişecektir. Onlar mahlûkaatın hayırlısı olan Peygamber'in sözünden bahsedecekler. Fakat bunlar şiddetle atılan okun avı delip avdan öteye çıktığı gibi, İslâm Dîni'den hemen çıkıvereceklerdir. Onların îmânları boğazlarından öte geçmeyecektir. Siz*

90 Bu da daha önce geçen hadîsin başka yoldan gelmiş rivâyetidir.

91 Rivâyetlerin çoğunda *"Fucûr"* masdarından *"Fecere"* olup "Yalan söyleyen, haksızlık edip günâh işleyen"; bâzısında *"Mufâhere"* masdarından *"Fahara"* olup "Övünüp iftihâr eden kimse" şeklinde gelmiştir.

onları her nerede rastgelirseniz hemen öldürünüz. Çünkü (bunlar bozguncu anarşistlerdir;) *bunları öldürmekte, öldüren kişiye kıyâmet gününde ecr ve sevâb vardır*"[92].

٨١ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ أخبرنَا مالِكٌ عنْ يَحْيَى بنِ سَعِيدٍ
عَنْ مُحَمَّدِ بنِ إبْرَاهِيمَ بنِ الحَارِثِ التَّيْمِيِّ عَنْ أبِي سَلَمَةَ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ
أبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ رضى اللّهُ عنهُ أنَّهُ قال سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ ﷺ يَقولُ
يَخْرُجُ فِيكُمْ قَوْمٌ تَحْقِرُونَ صَلاَتَكُمْ مَعَ صَلاَتِهِمْ وصِيَامَكُمْ مَعَ صِيَامِهِمْ
وعَمَلَكُمْ مَعَ عَمَلِهِمْ ويَقْرَؤُنَ القُرْآنَ لاَ يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ يَمْرُقُونَ منَ الدِّينِ
كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ يَنْظُرُ فِي النَّصْلِ فَلاَ يَرَى شَيْئًا ويَنْظُرُ فِي القِدْحِ
فَلاَ يَرَى شَيْئًا ويَنْظُرُ فِي الرِّيشِ فَلاَ يَرَى شَيْئًا ويَتَمَارَى فِي الفُوقِ *

81-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işitim, şöyle buyuruyordu: "*Sizin içinizden öyle zümreler türeyecektir ki, siz onların namâzlarının yanında kendi namâzlarınızı, onların oruçlarının yanında kendi oruçlarınızı, onların iyi işleri yanında kendi iyi işlerinizi küçük göreceksiniz. Onlar Kur'-ân da okuyacaklar. Fakat Kur'ân*(ın feyzi) *onların hançerelerini geçmeyecek. Onlar okun avdan* (delip) *çıktığı gibi dînden çıkacaklar: Okun sâhibi* (avı delip geçen) *okunun demirine bakar* (kan nâmına) *birşey göremez. Ağaç kısmına bakar, orada da birşey göremez. Yelesine bakar, onda da kan bulaşığı göremez. Sonra avcı* (acaba ava dokunmadı mı?) *şübhesi ile fûk* (denilen yayın girecek) *yerine bakar* (orada da kan izi göremez)"[93].

٨٢ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ حدّثنا يَحْيَى عنْ شُعْبَةَ عنْ قَتَادَةَ عنْ أنَسِ ابنِ

---

92 Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. O da şöyledir: Kırâat, Allah'-tan başkası için olduğu zamân, işte bu insanlara gösteriş için yâhud onun karşılığında yemek için yâhud da benzeri dünyâlık bir yarar için olmuştur.

Bu hadîsin bir rivâyeti Nübüvvet Alâmetleri'nde geçmişti. Alî, hadîste bildirilen tecrübesiz, akılsız gençler zümresiyle Hâricîler'i kasdetmiştir. Sıffîn harbi sonunda her iki taraf hakeme dönmeye karar verdiklerinde Hâricîler Alî'ye isyân ederek: "Allah'tan başka hakem olmaz" demişlerdi. Bu söz şeklen doğru ve hakk bir sözdü. Fakat bâtıl ve bozuk bir maksadla söylenmişti.

93 Bunun da başlığa uygunluğu, bundan öncekinin uygunluğu gibidir. Bunun da bir rivâyeti daha uzun olarak Nübüvvet Alâmetleri Kitâbı'nda geçmişti.

مالِك عَنْ أَبِى مُوسَى عَنِ النَّبِىِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم قال المُؤْمِنُ الَّذِى يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَعْمَلُ بِهِ كالأُتْرُجَّةِ طَعْمُهَا طَيِّبٌ وَرِيحُهَا طَيِّبٌ والمُؤْمِنُ الَّذِى لا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَعْمَلُ بِهِ كالتَّمْرَةِ طَعْمُهَا طَيِّبٌ وَلاَ رِيحَ لَهَا وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِى يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كالرَّيْحَانَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وطَعْمُهَا مُرٌّ وَمَثَلُ المُنَافِقِ الَّذِى لا يَقْرَأُ القُرْآنَ كالحَنْظَلَةِ طَعْمُهَا مُرٌّ أَوْ خَبِيثٌ وَرِيحُهَا مُرٌّ*

82-....... Katâde, Enes ibn Mâlik'ten; Ebû Mûsâ'dan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Kur'ân'ı okuyan ve onunla amel eden mü'min kişi, tadı güzel, kokusu da güzel portakal meyvesi gibidir. Kur'ân'ı okumayan, fakat onunla amel eden mü'min kişi ise hurma meyvesi gibidir; onun tadı güzel, fakat kokusu yoktur. Kur'ân'ı okuyan münâfık kişinin meseli, kokusu güzel, fakat tadı acı reyhâne bitkisi gibidir. Kur'ân'ı okumayan münâfık kişinin meseli de tadı acı yâhud kötü ve kokusu acı Ebû Cehil karpuzu gibidir"* [94].

٣٧ـ بابٌ اقرَؤُا القُرْآنَ ما ائتَلَفتْ قُلُوبُكُمْ

37- BÂB: KUR'ÂN ÜZERİNDE KALBLERİNİZ BİRLEŞTİKÇE KUR'ÂN OKUYUNUZ

---

94 Bu hadîs de "Kur'ân'ın diğer sözlere üstünlüğü bâbı"nda geçmişti.

Bütün bu hadîslerin mazmûnu, Allah'a yaklaşma vesîlelerinin en büyüğü olan Kur'ân tilâveti ile gösteriş yapmaktan sakındırmaktır. Nitekim bir hadîste *"İyi bil ki sen ondan* -yânî Kur'ân'dan- *çıkandan daha büyük bir amel ile Allah'a aslâ yaklaşamazsın"* ibâresi gelmiştir. Alî ve Ebû Saîd hadîslerinde zikredilenler, Hâricîler'dir. Onlar, îmânları boğazlarından öteye geçmiyen (bozguncu) kimselerdir. Peygamber diğer bir rivâyette: *"Sizin herhangi biriniz, onların okuyuşu yanında kendi okuyuşunu, onların namâzları yanında kendi namâzını, onların oruçları yanında kendi orucunu hakîr görür"* buyurmuştur. Bu ibâdetlerle berâber onların öldürülmeleri emredilmiştir. Çünkü onlar amellerinde, işin kendisinde gösteriş yapıcılardır, her ne kadar bâzısı gösteriş yapmayı kasdetmez olsa da. Şu kadar var ki onlar amellerini sâlih olmıyan bir i'tikaad üzerine te'sîs etmişlerdir. Bu yüzden onlar amel husûsunda, Yüce Allah'ın şu kavlinde kötülenenler gibi olmuşlardır: ***"Binâsını Allah korkusu ve rızâsı üzerine kuran kimse mi hayırlıdır, yoksa yapısını yıkılacak bir yarın kenârına kurup da onunla berâber kendisi de cehennem ateşine çöküp giden kimse mi? Allah zâlimler gürûhuna hidâyet vermez"*** (et-Tevbe: 109).

Âlimler, Hâricîler'in tekfîr edilmeleri, fâsıklığa nisbet edilmeleri ve rivâyetlerinin reddedilmesi husûslarında ayrı ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir. Nitekim bunun tafsîli inşâallah kendi yerinde gelecektir.

٨٣ــ حدّثنا أبو النُّعْمَانِ حدّثنا حَمَّادٌ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الجَوْنِيِّ عَنْ جُنْدَبِ بنِ عَبْدِ اللّهِ عَنِ النبيِّ ﷺ قال اقرَؤُا القُرْآنَ ما ائْتَلَفَتْ قُلُوبُكُمْ فإذا اخْتَلَفْتُمْ فَقُومُوا عنْهُ *

83-....... Cundeb ibn Abdillah'tan: Peygamber (S): *"Kalbleriniz ülfet edip birleştiği müddetçe Kur'ân'ı okuyunuz, Kur'ân üzerinde ihtilâf ettiğiniz zamân da artık kalkıp ondan dağılınız"* buyurdu[95].

٨٤ــ حدّثنا عَمْرُو بنُ عَلِيٍّ حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمنِ بنُ مَهْدِيٍّ حدّثنا سَلاَّمُ بنُ أَبِي مُطِيعٍ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الجَوْنِيِّ عَنْ جُنْدَبٍ قال النبيُّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم اقرَؤُا القُرْآنَ ماائْتَلَفَتْ عليْهِ قُلُوبُكُمْ فَإِذَا اخْتَلَفْتُمْ فَقُومُوا عنْهُ * تَابَعَهُ الحَارِثُ بنُ عُبَيْدٍ وسَعِيدُ بنُ زَيْدٍ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ ولَمْ يَرْفَعْهُ حَمَّادُ بنُ سَلَمَةَ وأَبَانُ: وقال غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ سَمِعْتُ جُنْدَبًا قَوْلَهُ : وقال ابنُ عَوْنٍ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ الصَّامِتِ عَنْ عُمَرَ قَوْلَهُ وجُنْدَبٌ أَصَحُّ وأَكْثَرُ *

Zâhir bir kokusu ve acı bir tadı olan reyhâne bitkisine benzetilen münâfık, Kur'ân tilâvetiyle gösteriş yapan murâî kişidir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu: *"**Hakîkat münâfıklar** (akıllarınca) **Allah'a oyun etmek isterler. Hâlbuki o, kendi oyunlarını başlarına geçirendir. Onlar namâza kalktıkları vakit üşene üşene kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar. Allah'ı ancak birazcık hâtıra getirirler**"* (en-Nisâ: 142) (İbn Kesîr).

95 Başlık hadîsin yarısı olduğu için, uygunluk tamdır. Bundan sonraki hadîs de başka yoldan gelen bir rivâyettir. Buhârî onda hadîsin daha başka geliş yollarını da topluca göstermiştir.

İbn Kesîr şöyle dedi: İşte bunlar, bu hadîsin çeşitli tarîklerinin zikrinden kısaltma yoluyla müyesser olanlardır. Bunlardan sahîh olan ise, bu ilmin en büyük üstâdı olan Ebû Abdillah el-Buhârî'nin, hadîsin Cundeb ibn Abdillah'dan, Rasûlullah'a merfûan olanı daha çok ve daha sahîhtir diyerek işâret ettiğidir.

Bu hadîsin ma'nâsı şudur: Peygamber ümmetini, kalbleri tilâvet üzerinde toplu olduğu, Kur'ân'ı tefekkür ve tedebbür edici bulunduğu zamânlarda Kur'ân'ı tilâvet etmeye irşâd ve teşvîk etmiştir. Kalblerin meşgûliyetleri ve bıkkınlıkları hâlinde ise Kur'ân'ı tilâvet etmemeyi öğütlemiştir. Çünkü kalb meşgûliyeti ve isteksizliğinde Kur'ân tilâvet etmekten istenilen maksad hâsıl olmaz. Nitekim bir hadîste Peygamber'in şöyle buyurduğu sâbittir: *"Amelden, tâkat yetirebileceğiniz şeyleri üzerinize alınız, çünkü Allah sizler bıkmadığınız müddetçe bıkmayacaktır"* (Buhârî). Yine Peygamber: *"Allah'a amellerin en sevimli olanı, sâhibinin devamlı yaptığı ameldir* -diğer bir lâfızda: *Amellerin Allah'a en sevimli olanı, az olsa da devamlı olanıdır"* buyurmuştur (*Fadâilu'l-Kur'ân*).

84-....... Cundeb'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Kur'ân'ı, üzerinde gönülleriniz birleştiği müddetçe okuyunuz. Kur'ân hakkında ihtilâf ettiğiniz zamân da artık kalkıp ondan dağılınız".*

Ebû İmrân'dan; o da Cundeb'den rivâyet edilen bu hadîsi ref' etmekte Hâris ibnu Ubeyd ile Saîd ibnu Zeyd, Sellâm ibnu Muti'a mutâbaat etmişlerdir. Zikredilen bu hadîsi Hammâd ibn Seleme ile Ebân ibn Yezîd ref' etmeyip, Cundeb üzerine mevkûf olarak rivâyet etmişlerdir. (Lâkin Müslim, Ebân hadîsini merfû' olarak rivâyet etmiştir.)

Gunder, zikredilen bu hadîsi, Şu'be'den; o da Ebû İmrân'dan rivâyet etti. Ebû İmrân: Cundeb'den işittim, diyordu.

Ve İbn Avn da bu hadîsi Ebû İmrân'dan; o da Abdullah ibn Sâmit'ten; o da Umer ibnu'l-Hattâb'dan onun kavli olarak rivâyet etti.

Cundeb'den rivâyet etmek, isnâd bakımından daha sahîh; bu hadîsi Umer'den rivâyet edişten de daha çoktur.

٨٥ــ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ **حدّثنا** شُعْبَةُ عنْ عَبْدِ المَلِكِ بنِ مَيْسَرَةَ عنْ النَّزَّالِ بنِ سَبْرَةَ عنْ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ رجُلاً يَقْرَأُ آيَةً سَمِعَ النبىَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم خِلاَفَهَا فأَخَذْتُ بِيَدِهِ فانْطَلَقْتُ بِهِ إلَى النبىِّ ﷺ فقال كِلاَكُمَا مُحْسِنٌ فاقْرَآ * أَكْبَرُ عِلْمِى قال فإنَّ مَنْ كانَ قَبْلَكُمْ اخْتَلَفُوا فأَهْلَكَهُمْ *

85-....... Abdullah ibn Mes'ûd, bir kimseyi, kendisinin Peygamber'den hilâfını işittiği bir okuyuşla bir âyeti okurken işitti. (Dedi ki:)

— Hemen o kimsenin elinden tutup, onu Peygamber'e götürdüm. Peygamber (S): *"Her ikiniz de güzel okuyorsunuz. Binâenaleyh her ikiniz de okuyunuz"* buyurdu.

Râvî Şu'be şöyle dedi: Gâlib zannıma göre Peygamber: *"Şübhesiz sizden evvelki milletler ihtilâf ettiler de bu ihtilâfları kendilerini helâk etti"* buyurdu [96].

---

96 Başlığa uygunluğu hadîsin son fıkrasındadır. Hadîsin birer rivâyeti daha önce Eşhâs'ta, Ebu'l-Velîd'den; İsrâil oğulları'nın Zikri'nde de Âdem ibn Ebî Iyâs'tan olmak üzere geçmişti.

Bu hadîsi en-Nesâî de Şu'be rivâyetinden tahrîc etti. Bu da yukarıda geçen hadîsin ma'nâsındadır. Peygamber, kırâatte ihtilâf etmekten, o husûsta nizâlaşmaktan ve Kur'ân husûsunda gösteriş yapmaktan nehyetmektedir.

Tenbîh

Bu Fadâilu'l-Kur'ân Kitâbı'nın bâb başları ve hadîs metinleri, bir ramazân ibâdeti olarak tercemeye başlanıp 16 Ekim 1972 Pazartesi yatsıdan sonra bitirilmişti. Onbir yıl sonra *Sahîh*'in tercümesi işi buraya ulaşınca, yine bir ramazân ibâdeti olmak üzere, vaktiyle tercüme edilen hadîslere hâşiye şeklinde açıklamalar eklenmeye başlandı. Bu hâşiyeleri yazarken Buhârî şerhlerinden ve bilhassa İbn Kesîr'in *Fadâilu'l-Kur'ân*'ından faydalanıldı -ki bu tarafımdan tercüme edilip 1978'de Türdav yayınları arasında neşredilmişti-. Bu hâşiyelendirme de 19 Hazîran 1983/8 Ramazân 1403 Pazar günü ikindi ezânı okunurken müsvedde hâlinde bitirildi. Allah'ıma sayısız hamd ve senâlar olsun!

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى هَدٰينَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِىَ لَوْ لاَ اَنْ هَدٰينَا اللّٰهُ (الاعراف ، : ٤٣)

Bağlarbaşı-Üsküdar — *Mehmed Sofuoğlu*

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ısmiyle

٦٧ـ كِتابُ النِّكاحِ

67- KİTÂBU'N-NİKÂH

(Nikâh Kitâbı)

١ـ بابُ التَّرْغِيبِ فى النِّكاحِ

لِقَوْلِهِ عَزَّ وجَلَّ فانْكِحُوا ماطابَ لَكُمْ مِنَ النِّساءِ الآيَةَ

1- NİKÂHA RAĞBETLENDİRME BÂBI

Çünkü Azîz ve Celîl olan Allah'ın şu kavli vardır: *"Sizin için halâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Şâyet adâlet yapamıyacağınızdan endîşe ederseniz bir ile yâhud mâlik olduğunuz câriye ile yetinin. Bu, sizin eğilip sapmamanıza daha yakındır"* (en-Nisâ: 3) [1].

---

1 Buhârî bu âyeti başlığa delîl olarak getirdi. Delîl getirme ciheti şöyledir: Âyet emir sîgasıyledir. Emir de talebi gerektirir. Taleb derecelerinin en azı da nedb'dir. Böylece rağbetlendirme sâbit olmuştur (İbn Hacer).

en-Nikâh, nûn'un kesriyle vat' ma'nâsınadır ki, cimâ eylemektir ve cimâ'ın ibâhati için bir hâtûnu inşâya şer'î mevzû olan *"Zevvectu"* ve *"Tezevvectu"* kavilleriyle kendisine zevc, yânî eş eylemek ma'nâsınadır ve bu iki tarafta cârî olur, bir hâtûn ve bir eri kendisine, zikredilen vech üzere çift eylemek ma'nâsına da olur, birinci ve ikinci bâblardandır *(Kaamûs Ter.).*

Fakîhler örfünde *Nikâh,* diğer medenî akidler gibi, iki tarafın îcâb ve kabûlü ile oluşan bir akiddir. Bu akidle kadın ve erkek aralarında bir âile kurmuş olurlar. Âile müessesesi bu akdin hukûkî netîcesidir.

١ـ حدّثنا سَعيدُ بنُ أبي مَرْيَمَ أخبرنا مُحَمَّدُ بنُ جعْفَرٍ أخبرنا حُمَيْدُ بنُ أبي حُمَيْدٍ الطَّويلُ أنَّهُ سَمِعَ أنَسَ بنَ مالِكٍ رضيَ اللَّهُ عنه يَقُولُ جاءَ ثَلاثَةُ رَهْطٍ إلى بُيُوتِ أزْوَاجِ النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم يَسْألُونَ عنْ عِبادَةِ النبيِّ ﷺ فَلمَّا أُخْبِرُوا كأنَّهُمْ تَقالُّوها فقالُوا وَأيْنَ نَحْنُ مِنَ النبيِّ ﷺ قَدْ غُفِرَ لَهُ ماتَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وما تأخَّرَ قال أحَدُهُمْ أمَّا أنا فإنِّي أُصَلِّي اللَّيْلَ أبَدًا وقال آخَرُ أنا أصُومُ الدَّهْرَ ولاَ أُفْطِرُ وقال آخَرُ أنا أعْتَزِلُ النِّساءَ فَلاَ أتزَوَّجُ أبَدًا فَجاءَ رسولُ اللَّهِ ﷺ فقال أنْتُمُ الَّذِينَ قُلْتُمْ كَذَا وكَذَا أما واللَّهِ إنِّي لأخْشاكُمْ لِلَّهِ وأتْقاكُمْ لَهُ لَكِنِّي أصُومُ وأُفْطِرُ وأُصَلِّي وأرْقُدُ وأتَزَوَّجُ النِّساءَ فَمَنْ رَغِبَ عنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي *

1-....... Bize Humeyd ibnu Ebî Humeyd et-Tavîl haber verdi ki, kendisi Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Üç kişi Peygamber'in kadınlarının evlerine geldi de, Peygamber'in ibâdetinden soruyorlardı. Bunlara Peygamber'in ibâdeti haber verilince kendileri bu ibâdeti azımsadılar ve:

— Biz nerede, Peygamber nerede? Muhakkak Allah Peygamber'inin geçmiş olan ve gelecekte işlenmesi muhtemel bulunan bütün günâhlarını mağfiret etmiştir, dediler.

İçlerinden biri:

— Bana gelince, ben geceleri dâimâ namâz kılacağım! dedi.

Diğeri de:

— Ben her zamân oruç tutacağım ve oruçsuz olmayacağım, dedi.

Üçüncüsü de:

— Ben de kadınlardan ayrı yaşayacağım, hiç evlenmeyeceğim, dedi.

Onlar bu sözleri söylerken Rasûlullah (S) onların yanlarına çıkageldi de:

— *"Sizler şöyle şöyle söyleyen kimselersiniz. Dikkat edin! Allah'a yemîn ederim ki, ben sizin Allah'tan en çok korkanınız ve en çok takvâlı olanınız bulunuyorum. Bununla berâber ben oruç tutarım, oruçsuz bulunurum, nâfile namâz kılarım,* (gecenin bir kısmında) *uyurum, kadınlarla da evlenirim.* (İşte benim sünnetim, hayât yolum budur.) *Her kim benim bu sünnetimden* (hayât yolumdan) *yüz çevirirse, o benden değildir"* buyurdu [2].

---

2 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Benim yolumdan yüz çeviren benden değildir"* sö-

٢ـ حدّثنا عَلِيٌّ سَمِعَ حَسَّانَ بنَ إبْرَاهِيمَ عَنْ يُونُسَ بنِ يَزِيدَ عَنِ الزُّهْرِيِّ قال أخْبَرَنِي عُرْوَةُ أنَّهُ سأَلَ عَائِشَةَ عنْ قَوْلِهِ تَعَالَى وإنْ خِفْتُمْ أنْ لاَ تُقْسِطُوا فِي اليَتَامَى فانْكِحُوا ما طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلاَثَ ورُبَاعَ فإنْ خِفْتُمْ أنْ لاَ تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أوْ مَا مَلَكَتْ أيْمَانُكُمْ ذٰلِكَ أدْنَى أنْ لاَ تَعُولُوا قَالَتْ يابْنَ أُخْتِي اليَتِيمَةُ تَكُونُ فِي حَجْرِ وَلِيِّهَا فَيَرْغَبُ فِي مالِهَا وجَمَالِهَا يُرِيدُ أنْ يَتَزَوَّجَهَا بأدْنَى مِنْ سُنَّةِ صَدَاقِهَا فَنُهُوا أنْ يَنْكِحُوهُنَّ إلاَّ أنْ يُقْسِطُوا لَهُنَّ فَيُكْمِلُوا الصَّدَاقَ وأُمِرُوا بِنِكَاحِ مَنْ سِوَاهُنَّ مِنَ النِّسَاءِ *

2-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi ki, kendisi Âişe'ye Yüce Allah'ın şu kavlinden sormuş: ***"Eğer yetîm kızlar hakkında adâleti yerine getiremiyeceğinizden korkarsanız, sizin için halâl olan*** (diğer) ***kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Şâyet*** (bu sûretle de) ***adâlet yapamayacağınızdan endîşe ederseniz, o zamân bir tâne ile yâhud mâlik olduğunuz câriye ile yetinin. Bu, sizin için*** (Hakk'tan) ***eğrilip sapmamanıza daha yakındır"*** (en-Nisâ: 3).

Âişe şöyle demiştir:

— Ey kızkardeşimin oğlu! Bu yetîm kız, velîsinin velâyet ve himâyesinde bulunur. Velîsi onun malı ve güzelliği hakkında rağbet hisseder de o yetîm kızın akrânına vereceği mehrin en az mikdârı mukaabilinde onunla evlenmek ister (yânî mehrinden az vermek sûretiyle haksızlık eder). İşte (bu âyette) o çeşit velîler, velâyetleri altındaki yetîm kızları, haklarında adâlet edinceye ve mehrlerini tekmil-

---

zündedir. Bunda nikâha rağbetlendirme vardır. Bu rivâyette Peygamber'in bu sözleri o üç kişiye söylediği anlaşılıyor. Müslim'in rivâyetinde ise bu üç kişinin sözleri Peygamber'e ulaşınca, topluluğa karşı bir hutbe yapmış, Allah'a hamd ve senâdan sonra: *"Bâzı kimseler şöyle şöyle söylemişlerdir. Bu sözleriyle ne demek istiyorlar?"* diye söze başlamış ve bu hadîsteki sözleri söylemiştir.

Hadîsteki *"Sünnet"*, yol ma'nâsınadır, farz mukaabili olan *"Sünnet"* ve nâfile demek değildir. Onun için buradaki *"Sünnet"*, sünneti de, farîzayı da, nâfileyi de şâmildir.

Bu hadîsteki *"Raht"*, Müslim'de *"Nefer"* şeklinde gelmiştir. *"Raht"*, üç'ten on'a; *"Nefer"* de üç'ten dokuz'a kadar kişiye denir. Abdurrazzâk'ın Saîd ibn Cubeyr'den rivâyetinde bu üç kişinin Alî ibn Ebî Tâlib, Abdullah ibn Amr ibn Âs, Usmân ibn Maz'ûn'dan ibâret olduğu açıkça söylenmiştir.

Peygamber bu hadîsinde ibâdet ve istirâhat hayâtı ile âile ve medenî çalışma hayâtını bir vecîze hâlinde özetledikten sonra "İşte benim yolum budur, bundan ayrılanlar benden değildir" buyurmakla, müslümânlıkta ruhbânlık, dünyâyı terkedicilik olmadığını açık bir şekilde belirtmiştir.

leyinceye kadar nikâh etmelerinden nehyolundular da bunlardan başka (kendilerine halâl olan) kadınlardan nikâh etmeleriyle emrolundular [3].

٢ـ بابُ قَوْلِ النبيِّ صلى اللّهِ عليْهِ وسلم مَن اسْتَطاعَ مِنكُمُ الباءَةَ فلْيَتزَوَّجْ لأنّهُ أغضُّ لِلْبَصَرِ وأحْصَنُ لِلفَرْجِ وهَلْ يَتزَوَّجُ من لاأرَبَ لهُ في النِّكاحِ

2- PEYGAMBER(S)'İN ŞU KAVLİ BÂBI:

"Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Çünkü evlenmek gözü** (harâmdan) **en çok men' eder, ferci de en iyi korur".

Ve bir de nikâha ihtiyâcı olmayan kimse evlenir mi (evlenmez mi sorusu bâbı).

٣ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصٍ حدّثنا أبي حدّثنا الأعْمَشُ قال حدّثني إبْرَاهيمُ عنْ عَلْقَمَةَ قال كُنْتُ معَ عبْدِ اللّهِ فلَقِيَهُ عُثْمانُ بِمِنًى فقال ياأبا عبْدِ الرَّحْمٰنِ إنَّ لِي إلَيْكَ حَاجَةً فخَلَيا فقال عُثْمَانُ هَلْ لَكَ يَا أبا عَبْدِ الرَّحْمٰنِ في أنْ نُزَوِّجَكَ بِكْرًا تُذَكِّرُكَ ما كُنْتَ تَعْهَدُ فلَمَّا رأى عَبْدُ اللّهِ أنْ لَيْسَ لهُ حاجَةٌ إلى هٰذَا أشارَ إلَيَّ فقال يا عَلْقَمَةُ فانْتَهَيْتُ إلَيْهِ وهُوَ يَقُولُ أما لَئِنْ قُلْتَ ذٰلِكَ لقَدْ قال لَنا النبيُّ صلى اللّهِ عليهِ وسلم يامَعْشَرَ الشَّبابِ مَنِ

---

3 Hadîsin başlığa uygunluğu "O kızın malına ve güzelliğine rağbet eder" sözünden alınır. Bunun bir rivâyeti en-Nisâ Sûresi'nin tefsîrinde de geçmişti.

Buradaki ***"Fenkihû"*** emrinin ifâde ettiği nedir? Emir, vucûbda zâhir olacağı için, Zâhiriyye bu emrin vucûbu ifâde ettiğine ve binâenaleyh cimâ' ve infâka kaadir olan her ferd için nikâh aslının farzı ayn olduğuna kaail olmuşlardır. Ehli sünnet cumhûru da nefsin galeyânı ve zinâya düşmek korkusu hâlinde infâka kudreti olanlar için farzı ayn olduğunda müttefik iseler de, umûmî sûrette vucûba kaail değillerdir. Hanefîler'ce ferdî bakımdan galeyân hâlinde vâcib, i'tidâl hâlinde "Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse, o benden değildir" hadîsi mûcibince müekked sünnet; kadına cevr korkusu hâlinde mekrûhtur. Bundan başka yine Hanefîler'ce farzı kifâye olduğunu tasrîh edenler de vardır ki, her ferde değilse de, ümmetin mecmû'una nazaran farzdır. Umûmu terkederse günâhkâr olurlar demek olur. Biz de âyetten bunu anlıyoruz... (Elmalılı Muhammed Hamdî Yazır, *Hakk Dîni,* II, 1289).

اسْتَطاعَ مِنْكُمُ الْباءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وِجاءٌ *

3-....... Alkame şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'un berâberinde idim. Onunla Minâ'da Usmân ibn Affân karşılaştı da:

— Yâ Ebâ Abdirrahmân! Benim sana bir hâcetim var! dedi.

Akabinde ikisi tenhâlığa çekildiler. Usmân, Abdullah'a:

— Yâ Ebâ Abdirrahmân! Seni, bilmekte olduğun gençlik kuvvetini sana hatırlatacak, genç bir kızla evlendirmemiz husûsunda arzun var mı? dedi.

Abdullah, nefsi için Usmân'ın zikrettiği bu evlendirmeye bir ihtiyâcı olmadığını görünce, bana işâret etti ve:

— Yâ Alkame! diye seslendi.

Ben de yanına vardım. Bu sırada Abdullah, Usmân'a karşı şunları söylüyordu:

— Haberin olsun! Eğer sen bunu söylediysen, yemînle bildiririm ki, Peygamber (S) de bize şöyle buyurmuştur: *"Ey gençler zümresi! Sizden her kim evlenmek külfetine gücü yeterse, evlensin. Nikâh külfetine gücü yetmeyen kimse de oruç tutsun. Çünkü oruç, oruç tutan kimse için şehveti kıran birşeydir"* [4].

٣ــ بابٌ مَنْ لَمْ يَسْتَطِعِ الْباءَةَ فَلْيَصُمْ

3- BÂB:

"Evlenme külfetine gücü yetmeyen oruç tutsun".

٤ــ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصِ بنِ غِياثٍ حدّثنا أبي حدّثنا الأعْمَشُ قال حدّثني عُمارَةُ عنْ عبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ يَزِيدَ قال دَخَلْتُ مع عَلْقَمَةَ والأسْوَدِ عَلى عبْدِ اللّهِ فقال عبْدُ اللّهِ كُنّا معَ النبيِّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم شَبابًا لانَجِدُ شَيْئًا فقال لَنا رسُولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم يامَعْشَرَ الشَّبابِ مَنِ اسْتَطاعَ الباءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ فإنَّهُ أغضُّ لِلْبَصَرِ وأحْصَنُ لِلْفَرْجِ ومَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بالصَّوْمِ فإنَّهُ لَهُ وِجاءٌ *

4 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Hadîs, Oruç Kitâbı'nda "Nefsi üzerine bekârlıktan korkan kimse için oruç tutmak bâbı"nda daha tafsîlli olarak geçmişti. Buhârî başlıktaki sorunun cevâbını -kendi yerinde bilinene i'timâd ederek- açıkça zikretmedi. Fakat İbn Mes'ûd'un bu hadîsteki sözü de kısmen bu sorunun cevâbı olarak düşünülebilir.

4-....... Abdurrahmân ibn Yezîd şöyle demiştir: Ben Alkame ve el-Esved ile berâber Abdullah ibn Mes'ûd'un yanına girdim. Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Bizler Peygamber(S)'in maiyyetinde (evlenmek için) hiçbir imkân bulamayan birtakım gençler idik. Rasûlullah (S) bize:

— *"Ey gençler zümresi! Evlenmeye gücü yeten evlensin. Çünkü evlenmek, gözü harâmdan en çok men' eder, ferci de en iyi korur. Evlenmeye gücü yetmeyen de oruca devâm etsin. Çünkü oruç tutmak, kişi için bir inemedir* (yânî şehveti kıran birşeydir)" buyurdu [5].

٤ــ بابُ كَثْرَةِ النِّساءِ

4- (ARALARINDA ADÂLETE GÜCÜ YETEN KİMSE İÇİN) KADINLARIN ÇOK OLMASI BÂBI

٥ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ مُوسَى أخبرَنا هِشَامُ بنُ يُوسفَ أنَّ ابنَ جُرَيْجٍ أخْبَرَهُمْ قال أخبَرَنِى عَطاءٌ قال حضَرْنا معَ ابنِ عَبَّاسٍ جَنازَةَ مَيْمُونَةَ بِسَرِفَ فقال ابنُ عَبَّاسٍ هٰذِهِ زَوْجَةُ النبىِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم فإذا رَفَعْتُمْ نَعْشَها فَلا تُزَعْزِعُوها ولا تُزَلْزِلُوها وارْفُقوا فإنَّهُ كانَ عِنْدَ النبىِّ ﷺ تِسْعٌ كانَ يَقْسِمُ لِثمانٍ ولا يَقْسِمُ لِوَاحِدَةٍ ٭

5-....... İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verip şöyle dedi: Biz İbn Abbâs'la berâber Serif mevkiinde [6] Meymûne'nin cenâzesinde hazır bulunduk. İbn Abbâs hazır bulunanlara hitâb edip şöyle dedi:

— Bu ölü, Peygamber'in zevcesidir. Bunun tâbûtunu kaldırdığınız zamân, onu sallamayınız ve sarsmayınız; onu orta bir yürüyüşle

5 Bu da aynı hadîsin başka yoldan gelen bir rivâyetidir. Hadîs metnindeki *el-Vicâ* kelimesi hakkında şu bilgi verilmiştir:

el-Vec', vâv'ın fethi ve cîm'in sükûnu ile el ile, ya hançer ve bıçak ile vurmak ma'nâsınadır. Ve cimâ' eylemek ma'nâsınadır. *Vicâ*, kitâb vezninde, koçun yâ tekenin hâyelerini çıkarmayıp, hâyelerinin damarlarını iki taş arasında döğüp inemek ma'nâsınadır, bu sûrette hâyeleri sâlim kalır. Bir kavle göre hâyeleri hurdahaş edinceye kadar döğmektir, tâ ki, sınup inmiş hükmünde olsun... *(Kaamûs Ter.)*

6 Serif, Ten'îm yakınında bir yerin adıdır. Ten'îm de Mekke'ye üç, dört mil mesâfede bir mevziin ismidir. Beyt'e halâl olan etrâf mahallerin en yakınıdır *(Kaamûs Ter.)*

mülâyemetle yürüyüp götürünüz. Şu muhakkak ki, Peygamber'in yanında dokuz kadın vardı, bunlardan sekizi için nevbet taksîmi yapardı da birisi için nevbet taksîmi yapmazdı [7].

٦ــ **حدّثنا** مُسَدَّدٌ **حدّثنا** يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ **حدّثنا** سَعِيدٌ عنْ قَتادَةَ عنْ أَنَسٍ رضى اللَّهُ عنهُ أنَّ النبىَّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم كانَ يَطُوفُ عَلى نِساءِهِ في لَيْلَةٍ واحِدَةٍ ولَهُ تِسْعُ نِسْوَةٍ : وقال لِى خَلِيفَةُ **حدّثنا** يزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ **حدّثنا** سَعِيدٌ عنْ قَتادَةَ أنَّ أَنَسًا حَدَّثَهُمْ عنِ النبىِّ ﷺ *

6- Bize Müsedded tahdîs etti. Bize Yezîd ibnu Zuray' tahdîs etti. Bize Saîd ibn Ebû Arûbe, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber(S)'in dokuz kadını olduğu hâlde, tek bir gece içinde kadınlarının hepsi üzerine dolaşırdı.

Ve yine bana Halîfe ibn Hayyât şöyle dedi: Bize Yezîd ibnu Zuray' tahdîs etti: Bize Saîd, Katâde'den tahdîs etti ki, onlara da Enes, Peygamber'den olmak üzere bunu tahdîs etmiştir [8].

٧ــ **حدّثنا** عِلِىُّ بنُ الحَكَمِ الأَنْصارِيُّ **حدّثنا** أَبو عَوانَةَ عنْ رَقَبَةَ عنْ طَلْحَةَ اليامِىِّ عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ قال قال لِىَ ابنُ عَبَّاسٍ هلْ تَزَوَّجْتَ قُلْتُ لا قال فتَزَوَّجْ فإنَّ خَيْرَ هٰذِهِ الأُمَّةِ أَكْثَرُها نِساءً *

7-....... Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: İbn Abbâs bana:
— Evlendin mi? diye sordu.
Ben:
— Hayır evlenmedim, dedim.
İbn Abbâs:

---

7 Hadîsin başlığa uygunluğu "Dokuz kadın" sözündedir ki bu, kadınların çokluğudur. Lâkin bu sayı yalnız Peygamber hakkındadır. O'ndan başkaları hakkında ise en çok dört, yâhud üç, yâhud iki olur. Bunlara da (birden fazla ma'nâsına) çok denilir.

Meymûne 7. hicret yılında kazâ umresinden dönerken Serif'te Peygamber'le mehirsiz olarak evlenmiş, 51. yılda da yine aynı yerde vefât etmiştir *(Hulâsa)*.

8 Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivâyeti Gusl Kitâbı'nda da geçmişti. İkinci isnâddaki Halîfe ibn Hayyât, müellif Buhârî'nin üstâdlarından biridir. Bununla Enes'in hadîsi Katâde ve arkadaşlarına tahdîs ettiğini açıkça göstermek istemiştir.

— Evlen. Çünkü bu ümmetin hayırlısı, kadınları çok olanlardır, dedi [9].

٥ــ بابٌ مَنْ هاجَرَ أَوْ عَمِلَ خَيْرًا لِتَزْوِيجِ امْرَأَةٍ فَلَهُ مانَوَى

5- BÂB: *"Bir kadını kendisine eş yapmak için hicret eden yâhud bir hayır yapan kimseye, niyet ettiği şey vardır".*

٨ــ حدّثنا يَحْيَى بنُ قَزَعَةَ حدّثنا مالِكٌ عَنْ يَحْيَى بنِ سَعِيدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بنِ إبْرَاهِيمَ بنِ الحَارِثِ عَنْ علْقَمَةَ بنِ وقَّاصٍ عَنْ عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ رضى اللّهُ عنهُ قال قال النبىُّ ﷺ العَمَلُ بالنِّيَّةِ وإنَّمَا لامْرِىءٍ مانَوَى فمَنْ كانَتْ هِجْرَتُهُ إلى اللّهِ ورسولِهِ فهِجْرَتُهُ إلى اللّهِ ورَسولِهِ ﷺ ومَنْ كانَتْ هِجْرَتُهُ إلى دُنْيا يُصِيبُها أوِ امْرَأةٍ يَنْكِحُها فهِجْرَتُهُ إلى ما هاجَرَ إلَيْهِ *

8- Bize Yahyâ ibn Kazaa tahdîs etti. Bize Mâlik, Yahyâ ibn Saîd'den; o da Muhammed ibn İbrâhîm ibni'l-Hâris'ten; o da Alkame ibn Vakkaas'tan tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

— *"Amel niyete göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan ancak odur. Her kimin hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne yönelik ise, onun hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne varıcıdır. Kimin hicreti de nâil olacağı bir dünyâya yâhud nikâh edeceği bir kadına yönelik ise, onun hicreti de* (Allah'ın ve Rasûlü'nün rızâsına değil), *hicret sebebi olan şeye varıcıdır"* [10].

٦ــ بابُ تَزْوِيجَ المُعْسِرِ الَّذِى مَعَهُ القُرْآنُ والإسْلامُ : فِيهِ سَهْلٌ عَنِ النبىِّ ﷺ

---

9 "Bu ümmet" diye kayıdlaması, diğer ümmetlerden ayırmak içindir. Çünkü diğer ümmetlerde daha çok kadınlı peygamberler bile vardı. Bu Muhammed Ümmeti'nde ise en çok dört kadın olabilir (Kastallânî).

10 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun başka bir yoldan bir rivâyeti Buhârî'nin ilk hadîsi olmak üzere geçmişti. Başka yerlerde de bâzı sened ve lafız farklarıyle geçmiş, açıklamalar verilmişti.

6- BERÂBERİNDE KUR'ÂN VE İSLÂM BULUNAN FAKÎR KİMSEYİ EVLENDİRMEK BÂBI

Bu konuda Sehl ibn Sa'd'ın Peygamber(S)'den rivâyet ettiği hadîs vardır [11].

٩ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى حدّثنا يَحْيَى حدّثنا إسْمَاعِيلُ قال حدّثني قَيْسٌ عن ابنِ مَسْعُودٍ رضىَ اللّٰهُ عنهُ قال كُنَّا نَغْزُو مَعَ النبيِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم لَيْسَ لَنَا نِسَاءٌ فَقُلْنَا يَا رسولَ اللّٰهِ ألاَ نَسْتَخْصِي فَنَهَانَا عَنْ ذٰلِكَ *

9-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in berâberinde gazveye giderdik, yanımızda kadınlarımız yoktu (Cinsî münâsebete şiddetle ihtiyâç duyardık). Bunun üzerine biz:

— Yâ Rasûlallah! Erkeklik yumurtalarımızı çıkartıp hadım olalım mı? diye sorduk.

Rasûlullah (S) bizleri hadım olmaktan nehyetti [12].

٧ــ بابُ قَوْلِ الرَّجُلِ لأخِيهِ انْظُرْ أيَّ زَوْجَتَيَّ شِئْتَ حَتَّى أنْزِلَ لَكَ عَنْهَا : رَوَاهُ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ عَوْفٍ

7- BİR KİŞİNİN KENDİ AHDÎ KARDEŞİNE HİTÂBEN: "BAK! İKİ KADINIMDAN HANGİSİNİ İSTERSEN BEN SENİN İÇİN O KADINI BOŞAYAYIM" DEMESİ BÂBI

Bu hadîsi Abdurrahmân ibn Avf rivâyet etti [13].

١٠ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ كَثِيرٍ عنْ سُفْيَانَ عنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ قال

---

11 Sehl ibn Sa'd'ın bu hadîsinin bir rivâyeti Fadâilu'l-Kur'ân'da, "Ezberden Kur'ân okuma bâbı"nda geçmişti, bir rivâyeti de yakında yine gelecektir.

12 Hadîsin başlığa uygunluğu şöyledir: Peygamber onları yumurtalarını çıkarmaktan nehyetti ve nikâha havâle eyledi. Fakîr olan kişi yumurta çıkarmaktan men' edilmiş olduğu hâlde nikâh da etmez olsaydı, zulümle mükellef kılınmış olurdu. Hâlbuki onların herbirinde Kur'ân'dan bir mikdâr ezber vardır. Böylece onların Kur'ân'dan bildikleri mukaabilinde evlendirilmeleri zâhir oldu. Başlığın hükmü Sehl hadîsinden tansîs ile İbn Mes'ûd hadîsinden istidlâl ile sâbit olur (Kastallânî).

13 Bu başlık, Kitâbu'l-Buyû'da geçen Abdurrahmân ibn Avf hadîsinin bir parçasıdır. Buhârî o hadîsten isnâd ve metin farklılıkları gibi birçok fâidelere tenbîh olarak bu lafızları alıp, buraya başlık yapmıştır.

سمِعْتُ أَنَسَ بنَ مَالِكٍ قال قَدِمَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ عَوْفٍ فآخَى النبيُّ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم بَيْنَهُ وبَيْنَ سَعْدِ بنِ الرَّبيعِ الأنْصَارِيِّ وعِنْدَ الأنْصَارِيِّ امْرَأتَانِ فَعَرَضَ عَلَيْهِ أنْ يُنَاصِفَهُ أهْلَهُ ومالَهُ فقال بارَكَ اللّٰهُ لَكَ في أهْلِكَ ومالِكَ دُلُّونِي عَلَى السُّوقِ فأتَى السُّوقَ فَرَبِحَ شَيْئًا مِنْ أقِطٍ وشَيْئًا مِنْ سَمْنٍ فَرَآهُ النبيُّ ﷺ بَعْدَ أيَّامٍ وعَلَيْهِ وضَرٌ مِنْ صُفْرَةٍ فقالَ مَهْيَمْ يَا عَبْدَ الرَّحْمٰنِ فقال تَزَوَّجْتُ أنْصَارِيَّةً قال فَمَا سُقْتَ إلَيْهَا قال وزْنَ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ قال أوْلِمْ ولَوْ بِشَاةٍ *

10-....... Humeyd et-Tavîl şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle dedi: Abdurrahmân ibn Avf, (Muhâcir olup Mekke'den Medîne'ye) geldiği zamân Peygamber (S), onunla Sa'd ibnu'r-Rabî' el-Ensârî arasında kardeşlik akdi yaptı. Ensârî'nin yanında iki kadın vardı. Ensârî, Abdurrahmân'a kadınlarını ve malını yarı yarıya bölüşmeyi teklîf etti. Abdurrahmân ibn Avf, Sa'd ibnu'r-Rabî'e:

— Allah ehlin ve malın husûsunda sana bereket ihsân eylesin! Sen bana içinde alışveriş yapılan çarşıya delâlet et, dedi.

Akabinde Abdurrahmân ibn Avf (Kaynukaa kabîlesine âid) çarşıya gitti. Sonunda bir mikdâr yoğurt kurusu, bir mikdâr da yağ kazandı. Birkaç günler sonra Peygamber, Abdurrahmân'ı, üzerinde evlenen kişilere mahsûs olan sarı boyalı bir koku olduğu hâlde gördü ve ona hitâben:

— *"Hâlin, şânın nedir yâ Abdarrahmân* (evlendin mi)*?"* dedi.
O da:
— Ensârlı bir kadınla evlendim, dedi.
Peygamber:
— *"O kadına ne kadar mehr verdin?"* dedi.
Abdurrahmân:
— Bir çekirdek ağırlığında (beş dirhem) altın verdim, dedi.
Peygamber:
— *"Bir koyunla olsun düğün aşı yap!"* buyurdu [14].

٨ـ بابُ ما يُكْرَهُ مِنَ التَّبَتُّلِ والخِصَاءِ

8- KADINLARDAN KESİLİP EVLENMEYİ TERKETMENİN VE

14 Hadîsin başlığa uygunluğu "Ensârî'nin yanında iki kadın vardı, ona ehlini ve malını yarı yarıya bölüşmeyi teklîf etti" sözlerinden alınır.

ERKEKLİK YUMURTALARINI ÇIKARTMANIN MEKRÛH KILINMASI BÂBI

١١ـ حدّثنا أَحْمَدُ بنُ يُونُسَ حدّثنا إِبْرَاهِيمُ بنُ سَعْد أخبرنا ابنُ شِهابٍ سَمِعَ سَعِيدَ بنَ المُسَيَّبِ يَقُولُ سَمِعْتُ سَعْدَ بنَ أَبِي وقَّاصٍ يَقُولُ رَدَّ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم عَلَى عُثْمانَ بنِ مَظْعُونٍ التَّبَتُّلَ ولَوْ أَذِنَ لَهُ لاخْتَصَيْنَا *

11-....... İbn Şihâb, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den şöyle derken işittiğini haber vermiştir: Ben Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S), Usmân ibn Maz'ûn'un kadınlardan kesilip evlenmekten çekinmesini reddetti. Eğer Rasûlullah onun kadınlardan kesilip çekinmesine izin verseydi (biz daha ileri giderek) muhakkak hadımlaşırdık [15].

١٢ـ حدّثنا أَبُو اليَمانِ أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرني سَعِيدُ بنُ المُسَيَّبِ أَنَّهُ سَمِعَ سَعْدَ بنَ أَبِي وقَّاصٍ يَقُولُ لَقَدْ رَدَّ ذلِكَ يَعْنِي النبيَّ ﷺ عَلَى عُثْمانَ بنِ مَظْعُونٍ ولَوْ أَجازَ لَهُ التَّبَتُّلَ لاخْتَصَيْنَا *

12-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, kendisi Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan şöyle derken işitmiş-

15 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Hadîs metnindeki *"Tebettul"* kelimesi hakkında şu açıklama yapılmıştır:

el-Betl, bâ'nın fethiyle birinci ve ikinci bâblardan kesmek ve bir nesneyi diğerinden ayırıp ifrâz ve temyîz eylemek ma'nâlarınadır.

et-Tebettul, tefa'ul vezninde kesilmek ma'nâsınadır. Ve *"Tebettele ile'llâh",* mâsivâdan kesilip ihlâs vechiyle hakka teveccüh ve ubûdiyet eylemek, bir kavle göre nikâh ve tezevvücü terkedip zâhidlik eylemek ma'nâsınadır. Müellif ***"Ve tebettel ileyhi tebtîlen = Yalnız O'na yönel"*** (el-Muzzemmil: 8) âyetine işâret eylemiştir. Bi'l-külliye Hakk'a munkatı' ve müteveccih olup dâimâ nefsini mâsivâdan kat' ve tecrîd üzere olmayı mutazammındır. *el-Betul,* sabûr vezninde şol hâtuna denir ki, ricâl kısmından bi'l-külliye kesilip, aslâ onlara dâir hâceti, şehvet ve mürâcaatı olmaz. Meryem el-Azrâ (R) cenâbına *"Betûl"* denmesi bu cihetledir... *(Kaamûs Ter.).*

el-Ihtısâ, neslin devâmının dönüp dolaştığı uzuv olan erkeklik yumurtalarını çıkartıp kendini hadım yapmaktır. Bu, bâzı maksadlar için birtakım şartlarla hayvanlarda tatbîk edilir. Hayvanın yumurtalarının sapları döğülmek veyâ kıstırılmak sûretiyle ezilir yâhud da yumurtalar tamâmiyle çıkartılır. Buna "Hayvân iğdiş etme ameliyesi" denir. Bu, bâzı gâyeler için hayvanlarda tecvîz ediliyorsa da aslında Allah'ın yarattığı şekli değiştirmek, hayvana azâb vermek ve neslin kesilmesini gerektirdiğinden dolayı harâm kılınmıştır.

tir: Yemîn olsun Peygamber (S), Usmân ibnu Maz'ûn'un bu kadınlardan kesilme teşebbüsünü reddetmiştir. Şâyet Peygamber ona kadınlardan kesilip çekinmeye icâzet vermiş olsaydı, bizler muhakkak erkeklik yumurtalarımızı çıkartırdık [16].

١٣ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ حدّثنا جَرِيرٌ عنْ إسْمَاعِيلَ عَنْ قَيْسٍ قال قال عَبْدُ اللَّهِ كُنَّا نَغْزُو مَعَ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ ولَيْسَ لَنَا شَيْءٌ فَقُلْنَا ألا نَسْتَخْصِي فَنَهَانَا عنْ ذٰلِكَ ثُمَّ رَخَّصَ لَنَا أنْ نَنْكِحَ المَرْأةَ بالثَّوْبِ ثُمَّ قَرأ عَلَيْنَا يَاأيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ ما أحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ ولاَ تَعْتَدُوا إنَّ اللَّهَ لا يُحِبُّ المُعْتَدِينَ * وقال أصْبَغُ أخبرنى ابنُ وَهْبٍ عنْ يُونسَ بنِ يَزِيدَ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ أبِى سَلَمَةَ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضىَ اللَّهُ عنهُ قالَ قُلْتُ يا رسولَ اللَّهِ إنِّى رجُلٌ شابٌّ وأنا أخَافُ عَلَى نَفْسِي العَنَتَ ولا أجِدُ ما أتزَوَّجُ بِهِ النِّسَاءَ فَسَكَتَ عَنِّى ثُمَّ قُلْتُ مِثْلَ ذٰلِكَ فَسَكَتَ عَنِّى ثُمَّ قُلْتُ مِثْلَ ذٰلِكَ فَسَكَتَ عَنِّى ثُمَّ قُلْتُ مِثْلَ ذَلِكَ فقالَ النبىُّ ﷺ يا أبا هُرَيْرَةَ جَفَّ القَلَمُ بِمَا أنْتَ لاَقٍ فاخْتَصِ عَلَى ذَلِكَ أوْذَرْ *

13-....... Kays ibn Ebî Hâzım dedi ki: Abdullah (ibnu Mes'ûd -R) şöyle dedi: Biz Rasûlullah'ın maiyyetinde gazveye giderdik. Yanımızda maldan hiçbirşey yoktu. (Cinsî münâsebete şiddetle ihtiyâç duyardık). Bu sebeble biz:

— Erkeklik yumurtalarımızı çıkartıp hadım olalım mı? diye sorduk.

Rasûlullah bizi hadım olmaktan nehyetti. Sonra bize -muayyen bir müddete kadar- elbise (ve benzeri bir ücret) mukaabilinde kadın eş almamıza ruhsat verdi.

Bundan sonra Abdullah ibn Mes'ûd bize karşı şu âyeti okudu: ***"Ey îmân edenler! Allah'ın size halâl ettiği o en temiz şeyleri*** (nefsinize) ***harâm kılmayın, haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez"*** (el-Mâide: 87)

Esbağ ibnu'l-Ferec de şöyle dedi: Bana İbnu Vehb, Yûnus ibn Yezîd'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Ebû Seleme'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ben genç bir erkeğim. Nefsim aleyhine kötü

---

16 Bu da geçen hadîsin başka yoldan gelen bir rivâyetidir.

bir iş yapmaktan korkuyorum. Kadınlarla evlenecek dünyâlık da bulamıyorum, dedim. (Erlik yumurtalarımı çıkartayım mı? demek istedim.)

Rasûlullah (S) bana cevâb vermekten sustu. Sonra bu sûretle hâlimi bir daha arzettim. Yine sükût etti. Sonra bunun gibi bir daha söyledim, yine sustu. (Dördüncü) bir daha söylediğimde Rasûlullah (azarlayarak) bana:

— *"Yâ Ebâ Hureyre, senin kavuşacağın mukadderâtı yazan kalem*(in mürekkebi) *kurumuştur. Şu hâl üzerine sen ister hadımlaş, ister bırak* (müsâvîdir)" buyurdu [17].

٩ــ بابُ نِكاحِ الأبْكارِ : وقال ابنُ أبي مُلَيْكَةَ قال ابنُ عَبَّاسٍ لِعائِشَةَ
لَمْ يَنْكِحِ النبيُّ ﷺ بِكْرًا غَيْرَكِ

9- BÂKİRE KIZLARI NİKÂH ETMEK BÂBI

Ve İbnu Ebî Muleyke dedi ki:

İbn Abbâs, Âişe'ye hitâben: Peygamber (S) senden başka bir bâkire ile evlenmedi, dedi [18].

١٤ ــ حدّثنا إسْماعِيلُ بنُ عَبْدِ اللّهِ قال حدّثني أخِي عنْ سُلَيْمانَ عنْ هِشامِ بنِ عُرْوَةَ عنْ أبيهِ عنْ عائِشَةَ رضى اللّهُ عنها قالَتْ قُلْتُ يارسولَ اللّهِ أرَأيْتَ لوْ نَزَلْتَ وادِيًا وفِيهِ شَجَرَةٌ قَدْ أُكِلَ مِنْها وَوجَدْتَ شَجَرًا لَمْ يُؤْكَلْ مِنْها في أيِّها كُنْتَ تُرْتِعُ بَعِيرَكَ قال في الَّتي لَمْ يُرْتَعْ مِنْها تَعْنِي أنَّ رَسُولَ اللّهِ ﷺ لَمْ يَتَزَوَّجْ بِكْرًا غَيْرَها *

17 Buhârî burada getirdiği rivâyetlerle de bu konudaki nehyi kuvvetlendirmektedir. Son hadîste Rasûlullah, Ebû Hureyre'yi tehdîd ve tekdîr edip azarlamıştır. Çünkü Rasûlullah'ın dört kerre sorulan bir soruya sükût ile mukaabele ettikten sonra söylediği sözü, ancak tehdîd ve azarlamadır. Rasûlullah'ın ısrâr ile sükûtu, suâlin fenâlığını kemâlli bir belâgatle ifâde etmiş, sonunda söylediği cevâb da ancak nehye ve tehdîde delâlet etmiştir. Bu, Yüce Allah'ın şu âyeti gibidir: ***"De ki: O*** (Kur'ân), ***Rabb'inizden gelen bir haktır. Artık dileyen îmân etsin, dileyen kâfir olsun..."*** (el-Kehf: 29).

Ebû Hureyre'nin bu derece ısrârı da, belki Câhiliyet devrinde hadımlığın çeşitli maksadlarla yapılmış olmasına ve bunun zühdî bir maksadla yapılmasının hükmünü anlamak sevkiyledir. İslâm Dîni'nin gidermekle meşgûl olduğu Câhiliyet âdetleri arasında tevâşî geleneği de bulunuyor.

8 Buhârî bunun tamâmını en-Nûr Sûresi'nin tefsîrinde getirmişti.

14-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Lûtfen bana bildirir misin: Sen bir vâdîye insen de orada üzerindeki mahsûlü yenilmiş ve mahsûlü yenilmemiş hâlde iki nevi' ağaç bulsan, deveni bunların hangisinde yayar otlatırsın? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— *"Başkası tarafından otlatılmayan ağaçta otlatırım"* buyurdu.

Âişe bu sorusu ile Rasûlullah'ın kendisinden başka bâkir kız olarak kimse ile evlenmediğini kasdediyordu [19].

١٥ــ حدّثنا عُبَيْدُ بنُ إسْماعِيلَ حدّثنا أبُو أسامَةَ عنْ هِشامٍ عنْ أبِيهِ عنْ عائِشَةَ قالَتْ قال رسولُ اللّهِ ﷺ أُرِيتُكِ فى المَنامِ مَرَّتَيْنِ إذَا رجُلٌ يَحْمِلُكِ فى سَرَقَةِ حَرِيرٍ فيَقُولُ هٰذِهِ امْرَأتُكَ فأكْشِفُها فإذَا هِىَ أنْتِ فأقُولُ إنْ يَكُنْ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّهِ يُمْضِهِ *

15-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "(Yâ Âişe!) *Sen iki kerre ru'yâda bana gösterildin. Baktım ki, bir zât, senin sûretini bir ipekli kumaş parçasında taşıyor ve: Bu resmin sâhibi senin müstakbel zevcendir, diyordu. Ben de o ipek kumaşı açıyorum, bir de bakıyorum ki, o kumaş parçasındaki sûret sen idin. O zâtın, yânî Cibrîl'in o sözü üzerine ben: Eğer bu ru'yâ Allah tarafından gösterilmiş ise, Allah bunu yerine getirir, dedim"* [20].

١٠ــ بابُ الثَّيِّباتِ . وقالَتْ أُمُّ حَبِيبَةَ قال النبىُّ ﷺ لاتَعْرِضْنَ علىَّ بَناتِكُنَّ ولا أخَواتِكُنَّ

---

19 Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah, Âişe'den başka bâkire kız olarak kimse ile evlenmedi" sözündedir. Metindeki *"Bikr"*, er görmedik genç kıza denir. Ebû Nuaym'ın rivâyetinde Âişe'nin: "Ben meyvesine dokunulmamış bir ağacım" dediği nakledilmiştir. Bu sözünü en yüksek bir iftihâr olarak söylemiştir. Âişe'nin bu hadîsi "Bikr"in nikâhının efdal olduğuna delâlet eder.

Bu hadîste Âişe'nin belâgatinin gâyesi ve işlerdeki teennîsinin güzelliği vardır.

20 Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in, sâdık olan ru'yâda onu görmesinin ardından bâkire olduğu hâlde Âişe ile evlenmiş olması yönündendir. Bu hadîsin bir rivâyeti Ru'yâ Ta'bîri Kitâbı'nda geçecektir. Müslim de bunu Fadâil Kitâbı'nda getirmiştir.

10- DUL KADINLAR BÂBI [21]

Mü'minlerin annesi Ümmü Habîbe (R): Peygamber (S) bizlere hitâben: *"Bana kızlarınızı ve kızkardeşlerinizi arz ve teklîf etmeyin"* buyurdu, demiştir [22].

١٦ ــ حدّثنا أبو النُّعمانِ حدّثنا هُشَيْمٌ حدّثنا سَيَّارٌ عن الشَّعْبِيِّ عنْ جابِرِ بنِ عبْدِ اللَّهِ قال قَفَلْنا مَعَ النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم مِنْ غَزْوَةٍ فتَعَجَّلْتُ عَلى بَعِيرٍ لِي قَطُوفٍ فَلَحِقَنِي راكِبٌ مِنْ خَلْفِي فَنَخَسَ بَعِيرِي بعَنَزَةٍ كانَتْ مَعَه فانْطَلَقَ بَعِيرِي كأجْوَدِ ما أنْتَ راءٍ مِنَ الإبلِ فإذَا النبيُّ صلى اللَّهُ عليْه وسلم فقال ما يُعْجِلُكَ قُلْتُ كُنْتُ حَدِيثَ عَهْدٍ بعُرُسٍ قال بِكْرًا أمْ ثَيِّبًا قُلْتُ ثَيِّبٌ قال فَهَلاً جارِيَةً تُلاَعِبُها وتُلاَعِبُكَ قال فَلمَّا ذَهَبْنا لِنَدْخلَ قال أمْهِلُوا حتَّى تَدْخُلوا لَيْلاً أي عِشاءً لِكَيْ تَمْتَشِطَ الشَّعِثَةُ وتَسْتحِدَّ المُغِيبَةُ *

16-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in berâberinde bir gazveden dönüyorduk. Ben yavaş yürüyen bir devenin üzerinde acele hareket ettim. Derken arkamdan bana bir süvârî yetişti de berâberindeki bir deynekle benim deveme vurdu. Bu vuruş üzerine benim devem, görmekte olduğun develerin en hızlısı gibi yürüdü. Bir de baktım ki, o zât, Peygamber (S) imiş. Bana:

— *"Seni acele ettiren nedir?"* dedi.

Ben de O'na:

— Ben yakında evlenmiş bir kimseyim, dedim.

Peygamber:

— *"Kız ile mi yoksa dul ile mi evlendin?"* dedi.

Ben:

— Dul ile evlendim, dedim.

Peygamber:

— *"Senin onunla, onun da seninle oynaşacağınız bir genç kızla evlenseydin yâ!"* buyurdu.

Câbir devâmla dedi ki: Nihâyet Medîne'ye girmek için hareket edip gittiğimizde Peygamber:

— *"Kocasından ayrı kalmış kadının ustura tutunup temizlen-*

---

21 Bu başlık Ebû Zerr nushasında "Dul kadınların evlendirilmesi bâbı" şeklinde gelmiştir.

22 Bu, 28. bâbda 44 rakamıyle gelecek olan hadîsin son parçasıdır.

mesi ve dağınık saçlarını temizleyip taraması için yavaş hareket edin de, evlerinize geceleyin, yânî yatsı vaktinde girin'' buyurdu [23].

١٧ــ حدّثنا آدَمُ حدّثنا شُعْبَةُ حدّثنا مُحَارِبٌ قال سَمِعْتُ جَابِرَ بنَ عَبْدِ اللّٰهِ رضى اللّٰهُ عنهما يَقُولُ تَزَوَّجْتُ فقال لِى رسولُ اللّٰهِ ﷺ ما تَزَوَّجْتَ فَقُلْتُ تَزَوَّجْتُ ثَيِّبًا فقال مالَكَ وِلِلعَذَارَى ولِعَابِهَا فَذَكَرْتُ ذٰلِكَ لِعَمْرِو ابنِ دِينَارٍ فقال عَمْرٌو سَمِعْتُ جَابِرَ بنَ عَبْدِ اللّٰهِ يَقُولُ قال لى رسولُ اللّٰهِ ﷺ هَلاَّ جَارِيَةً تُلاَعِبُهَا وتُلاَعِبُكَ *

17-....... Muhârib ibn Disâr es-Sedûsî şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Ben evlendim. Rasûlullah (S) bana:

— *''Ne ile evlendin?''* diye sordu.

Ben:

— Dul bir kadınla evlendim, dedim.

Rasûlullah:

— *''Senin neyin vardı ki bâkire kızları ve onlarla oynaşmayı tercîh etmedin?''* buyurdu...

Muhârib: Ben bu ''Senin neyin vardı, bâkire kızları neye tercîh etmedin?'' sözünü Amr ibn Dînâr'a zikrettim. Amr şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim; o bu fıkrayı: Rasûlullah bana *''O seninle, sen de onunla oynaşacak genç bir kızla evlenseydin yâ''* buyurdu, şeklinde söylüyordu [24].

١١ــ بابُ تَزْوِيجِ الصِّغارِ مِنَ الكِبَارِ

11- KÜÇÜKLERİN YAŞÇA BÜYÜKLERDEN OLANLARLA EVLENDİRİLMELERİ(NİN HÜKMÜNÜ BEYÂN) BÂBI

Hadîsin başlığa uygunluğu *''Kızlarınızı bana arzetmeyin''* sözündedir. Çünkü bu söz, kadınlarına hitâbdır ve onlara üvey kızlarını ve kızkardeşlerini kendisine harâm bulunmaları sebebiyle, kendisiyle evlendirmek için arz ve teklîf etmelerini nehyetmiştir.

23 Buhârî bunun uzun ve kısa, çeşitli rivâyetlerini Buyû', İstikrâz, Şurût ve Cihâd Kitâbları'nda getirmişti.

24 Başlığa uygunluğu ''Dul bir kadınla evlendim'' sözündedir. Hadîsin son fıkrası, Rasûlullah'ın bâkire ile evlenme lehine bir hüccet getirmesidir. Çünkü bunda tam ülfet vardır. Dula gelince, belki onun kalbi ilk kocasıyle ilgili olabilir de bu sebeble sevgisi bâkirenin aksine kâmil olmaz.

١٨ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ حدّثنا اللّيْثُ عَنْ يَزِيدَ عَنْ عِرَاكٍ عَنْ
عُرْوَةَ أنَّ النبىَّ ﷺ خَطَبَ عَائِشَةَ إلَى أبِى بَكْرٍ فقال لهُ أبُو بَكْرٍ إنَّما أنا
أخُوكَ فقال أنْتَ أخِى فى دِينِ اللّهِ وكِتَابِهِ وهْىَ لِى حَلاَلٌ *

18-....... Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Irâk ibn Mâlik'ten; o da Urve'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) Ebû Bekr'den Âişe'yi nikâhlamak için istedi. Ebû Bekr, Peygamber'e:

— Fakat ben Sen'in kardeşinim, dedi.

Peygamber de ona:

— *"Sen benim Allah'ın dîninde ve kitâbında kardeşimsin. Bu cihetle Âişe bana halâldır"* buyurdu [25].

١٢ــ بابٌ إلى مَنْ يَنْكِحُ وأىُّ النِّسَاءِ خَيْرٌ وما يُسْتَحَبُّ أنْ يَتَخَيَّرَ لِنُطَفِهِ مِنْ غَيْرِ إيجَابٍ

12- BÂB: EVLENMEK İSTEYEN KİŞİ HANGİ KADINLA NİKÂH AKDİ YAPAR, KADINLARIN HANGİLERİ DAHA HAYIRLIDIR, VÂCİB KILMAYARAK ERKEĞE, NUTFELERİ İÇİN TERCÎH ETMESİ MÜSTEHÂB OLACAK KADIN ÇEŞİDİ NEDİR?

١٩ــ حدّثنا أبُو اليَمانِ أخْبَرَنَا شُعَيْبٌ حدّثنا أبُو الزِّنادِ عنِ الأعْرَجِ
عَنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى الله عنهُ عنِ النبىِّ صلى اللّهُ عليه وسلم قال خَيْرُ نِسَاءٍ
رَكِبْنَ الإبِلَ صالِحُو نِساءِ قُرَيْشٍ أحْناهُ عَلَى وَلَدٍ فى صِغَرِهِ وأرْعاهُ عَلَى زَوْجٍ
فى ذَاتِ يَدِهِ *

19-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Kadınların hayırlıları, deve binen Arab kadınlarıdır. Kureyş kadınlarının en iyileri ise küçüklüğünde çocuğu üzerine en şefkatlisi, kocasına karşı da onun*

25 Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in, daha küçük yaşta bulunduğu hâlde Âişe ile evlenmiş olması bakımındandır. Peygamber *"Sen Allah'ın dîninde ve kitâbında benim kardeşimsin"* sözüyle ***"Mü'minler ancak kardeştirler"*** (el-Hucurât: 10) âyetine işâret etmiştir. Bu kardeşlikte ise, nesebî kardeşlikte olduğu gibi, kardeş kızı harâmlığının mevcûd olmadığını ifâde etmiş oluyor.

elindeki malını korumak husûsuna en iyi riâyet edenleridir'' buyurmuştur [26].

١٣ ــ بابُ اتّخاذِ السَّرَارِيِّ ومَنْ أعْتَقَ جارِيَتَهُ ثُمَّ تَزَوَّجَها

13- SERİYYELER (CÂRİYELER) EDİNME VE CÂRİYESİNE HÜRRİYET VERİP DE SONRA ONUNLA EVLENEN KİMSENİN SEVÂBI BÂBI

٢٠ ــ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْماعِيلَ حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ حدّثنا صالحُ بنُ صالِحٍ الهَمْدَانِيُّ حدّثنا الشَّعْبِيُّ قال حدّثني أبو بُرْدَةَ عنْ أبيهِ قال قال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم أيُّما رجُلٍ كانَتْ عِنْدَهُ وَلِيدَةٌ فَعَلَّمَها فأحْسَنَ تَعْلِيمَها وأدَّبها فأحْسَنَ تأدِيبَها ثُمَّ أعْتَقَها وتَزَوَّجَها فَلَهُ أجْرَانِ وأيُّما رجُلٍ مِنْ أهْلِ الكِتابِ آمَنَ بِنَبِيِّهِ وآمَنَ بِي فَلَهُ أجْرَانِ وأيُّما مَمْلُوكٍ أدَّي حقَّ مَوَالِيهِ وحَقَّ رَبِّهِ فَلَهُ أجْرَانِ قال الشَّعْبِيُّ خُذْها بِغَيْرِ شَيْءٍ قَدْ كانَ الرَّجُلُ يَرْحَلُ فِيما دُونَهُ إلى المَدِينَةِ : وقال أبو بَكْرٍ عنْ أبي حَصِينٍ عنْ أبي بُرْدَةَ عنْ أبيهِ عنِ النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم أعْتَقَها ثُمَّ أصْدَقَها *

20-....... Bize Sâlih ibnu Sâlih el-Hemdânî tahdîs etti. Bize eş-Şa'bî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Burde tahdîs etti ki, babası Ebû Mûsâ şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *''Herhangi bir adamın yanında bir câriye bulunur da kendisi ona ilim öğretir ve öğretimini güzel yapar, onu terbiye eder ve edeblendirmesini güzel yapar, sonra onu âzâd eder ve onunla evlenirse, o kimse için iki ecir vardır. Ehli kitâbdan herhangibir adam hem kendi peygamberine îmân*

---

26 Hadîste çocuklara şefkatin, onların terbiyelerini güzel yapmanın, işlerini görmenin, malı, emâneti ve tedbîrleri husûsunda koca hakkını gözetmenin fazîleti vardır.

''Deve binen kadınlar'' sözüyle Hz. Meryem dışarıya çıkmıştır. Bu hadîsin bir rivâyeti Peygamberler Kitâbı'nın sonlarında Meryem'in zikri hakkında geçmişti. Ebû Hureyre orada: Meryem aslâ deveye binmedi, demiştir. O, bu sözüyle Meryem'i bu tafdîlden çıkarmak istemiş gibidir. Buna göre hadîste Kureyş kadınları Meryem üzerine fazîletli olmaz.

Hadîsin başlığa uygunluğu birinci ve ikinci nevi' kadınlarda açıktır. Üçüncüye gelince, bu, lüzûm yoluyla sâbit olur. Çünkü Kureyş kadınları, kadınların hayırlıları olunca, onlardan evlenen nutfeleri için hayırlısını seçmiş olur... (Kastallânî).

etmiş, hem de bana îmân etmişse, onun için de iki ecir vardır. Herhangibir köle hem efendilerinin hakkını ödemiş, hem de Rabb'inin hakkını ödemiş ise, onun için de iki ecir vardır".

Âmir eş-Şa'bî, muhâtabı olan kimseye:

— Sen bu rivâyeti hiçbir bedel ödemeksizin al. Hâlbuki vaktiyle, Peygamber devrinde, insan bunun aşağısında bir mes'ele için tâ Medîne'ye kadar giderdi, demiştir.

Ebû Bekr Şu'be ibn Ayyâş da Ebû Husayn'dan; o da Ebû Burde'den; o da babası Ebû Mûsâ'dan; o da Peygamber'den olmak üzere *"O câriyeyi âzâd eder, sonra da onun mehrini verirse..."* şeklinde söyledi [27].

٢١ــ حدّثنا سَعيدُ بنُ تَلِيدٍ قال أخْبَرَنِي ابنُ وهْبٍ قال أخبَرَنِي جَرِيرُ ابنُ حازِمٍ عَنْ أيُّوبَ عنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أبي هُرَيْرَةَ قال قال النبيُّ ﷺ *

21- Bize Saîd ibn Telîd tahdîs edip şöyle dedi: Bana İbnu Vehb haber verip şöyle dedi: Bana Cerîr ibnu Hâzım, Eyyûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den haber verdi ki, Ebû Hureyre: Peygamber (S) şöyle buyurdu, demiştir [28].

٢٢ــ حدّثنا سُلَيْمانُ عنْ حَمَّادِ بنِ زَيْدٍ عنْ أيوبَ عنْ مُحَمَّدٍ عنْ أبي هُرَيْرَةَ لَمْ يَكذِبْ إبْرَاهِيمُ إلاَّ ثَلاثَ كَذَباتٍ بَيْنَما إبْرَاهِيمُ مرَّ بجَبَّارٍ ومَعَهُ سارَةُ فذَكَرَ الحَدِيثَ فأعْطاها هاجَرَ قالَتْ كَفَّ اللّهُ يَدَ الكافِرِ وأخْدَمَنِي آجَرَ. وقال أبُو هرَيْرَةَ فَتِلْكَ أمُّكُمْ يابَني ماءِ السَّماءِ *

22- Bize Süleymân ibn Harb, Hammâd ibn Zeyd'den; o da Eyyûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti (ki, Rasûlullah şöyle buyurmuştur): *"İbrâhîm yalnız üç defa* (te'vîl ile) *yalan söylemiştir: İbrâhîm günün birinde zâlimlerden bir zâlim hükümdârın memleketine uğramıştı. Berâberinde* (bir kadın gü-

---

27 Hadîsin başlığın ikinci cüz'üne uygunluğu meydandadır. Hadîsin takdîm-te'hîrli bir rivâyeti İlim Kitâbı'nda, bir rivâyeti de Cihâd'da geçmişti.

Râvî Âmir eş-Şa'bî buradaki sözü, kendisine böyle bir mes'ele soran bir Horâsânlı'ya hitâben söylemiştir.

28 Bu da hadîsin başka yoldan gelen ve başlığa güzel bir delâleti bulunan bir rivâyetidir.

zeli olan eşi) *Sâre de vardı...*" Hadîsin gerisini -Kitâbu'l-Enbiyâ'da geçtiği gibi- zikretti.

"Nihâyet o zâlim hükümdâr Sâre'ye, Hâcer ismindeki câriyeyi hediye olarak verdi. Sâre, İbrâhîm'in yanına gelince ona:

— Allah o kâfirin elini benden men' etti, bir de bana Hâcer'i hizmetçi olarak verdi, dedi."

Ebû Hureyre: Ey semâ suyunun oğulları, sizin ananız işte bu kadındır, dedi [29].

٢٣ ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ حدّثنا إسْماعِيلُ بنُ جَعْفَرٍ عنْ حُمَيْدٍ عنْ أنَسٍ رضى اللَّهُ عنهُ قال أقامَ النبيُّ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم بَيْنَ خَيْبَرَ والمَدِينَةِ ثَلاثًا يُبْنَى عَلَيْهِ بِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ فَدَعَوْتُ المُسْلِمِينَ إلى وَلِيمَتِهِ فَما كانَ فِيها مِنْ خُبْزٍ ولاَ لَحْمٍ أُمِرَ بالأنْطاعِ فأُلْقِي فِيها مِنَ التَّمْرِ والأقِطِ والسَّمْنِ فَكانَتْ وَلِيمَتَهُ فَقال المُسْلِمُونَ إحْدَى أُمَّهاتِ المُؤْمِنِينَ أوْ مِمَّا مَلَكَتْ يَمِينُهُ فقالُوا إنْ حَجَبَها فَهْىَ من أُمَّهاتِ المُؤْمِنِينَ وإنْ لَمْ يَحْجُبْها فَهْىَ مِمَّا مَلَكَتْ يَمِينُهُ فَلمَّا ارْتَحَلَ وطَّأَ لَها خَلْفَهُ ومَدَّ الحِجابَ بَيْنَها وبَيْنَ النَّاسِ *

23-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hayber(den dönüşte onun)la Medîne arasında üç gün ikaamet etti. Bu müddet içinde Safiyye bintu Huyey' ile evlendi. Ben de müslümânları Peygamber'in düğün aşına da'vet ettim. Bu ziyâfette ekmek de, et de yoktu. Tabaklanmış deri sofraların yayılması emredildi. Akabinde bunların içlerine hurmadan, akt denilen kuru yoğurttan ve te-

---

29 Hadîsin başlığa uygunluğu İbnu'l-Munîr'in dediği gibi şu cihettendir: Hâcer bir köle idi. Sahîh olarak bilindi ki, İbrâhîm ona (Sâre'nin hibe etmesiyle) mâlik olduktan sonra, ona İsmâîl'i doğurtmuştur. İsmâîl'i doğurduğunda Hâcer bir seriyye yânî câriye idi.

Ebû Hureyre aynı senedle Arablar'a hitâben metindeki sözü söylemiştir. Çünkü Arablar hayvanlarını otlatmak için yağmur düşme yerleri olan çöllerde çok bulunurlar (Kastallânî).

Ebû Hureyre: "Ey semâ oğulları, ananız bu kadındır" sözüyle, Arablar'ı kasdetmiştir. Çünkü Hâcer, İsmâîl'in anasıdır. Arablar da İsmâîl'in neslindendir, onlar "Semâ oğulları" ismiyle isimlenmişlerdir. Çünkü onlar, sularının çoğu yağmurdan meydana gelen çöllerde otururlar (Aynî).

İbrâhîm Peygamber'in birer maslahatı sebebiyle söylediği bu üç yalan gibi olan sözün birincisi es-Sâffât: 85-122. âyetlerinde, ikincisi de el-Enbiyâ: 52-70. âyetlerinde bildirilmiştir. Her iki sûrenin bu konuya âid kısımları yerinden okunmalıdır.

reyağından konuldu. İşte bu, Peygamber'in düğün yemeği oldu. Yemek esnâsında müslümânlar aralarında:

— Safiyye, mü'minlerin analarından birisi midir, yoksa Rasûlullah'ın sağ elinin mâlik olduğu câriyelerden midir? dediler.

Bir kısım müslümânlar da:

— Eğer Rasûlullah Safiyye'yi örterse, o, mü'minlerin analarından birisidir. Eğer onu örtmezse Safiyye, Rasûlullah'ın sağ elinin mâlik olduğu câriyelerinden birisidir, dediler.

Rasûlullah (S) hareket etmeğe karar verince, binitinin arkasına Safiyye için üzerine oturacağı bir taht hazırlattı ve Safiyye ile insanlar arasına da bir perde uzattı [30].

١٤ ـ باب مَنْ جَعَلَ عِتْقَ الأَمَةِ صَدَاقَهَا

14- CÂRİYENİN HÜRRİYETE KAVUŞTURULMASINI ONUN MEHRİ YAPAN KİMSE BÂBI

٢٤ ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ حدّثنا حَمَّادٌ عَنْ ثابِتٍ وشُعَيْبِ بنِ الْحَبْحَابِ عَنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ أَنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ أَعْتَقَ صَفِيَّةَ وجَعَلَ عِتْقَهَا صَدَاقَهَا *

24-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Sâbit el-Bunânî'den ve Şu'ayb ibnu'l-Habhâb'dan; o da Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) Safiyye'yi âzâd etmiş ve âzâdlığını kendisine sadâk, yânî mehr yapmıştır [31].

---

30 Hadîsin başlığa uygunluğu sahâbîlerin, Safiyye, Peygamber'in zevcesi mi yâhud câriyesi mi olduğu husûsunda tereddüd etmeleri yönündendir. Böylece hadîs, başlığın birinci cüz'üne uygun olmuştur. Bu hadîs Mağâzî'de, "Hayber gazvesi bâbı"nda geçmiş, Et'ıme'de de gelecektir.

Safiyye, Huyey ibn Ahtab'ın kızıdır. Benû Nadîr ve Benû Kurayza Yahûdîleri'nin en şerefli bir âilesine mensûbdu. Hayber Yahûdîleri'nin başkanı Kinâne ibn Rabî' ile yeni evlenmişti. Her iki yönden asâleti vardı. Kocası, babası bu muhârebede ölmüştü.

31 Buhârî başlıkta bir hüküm zikretmedi. Bu sûretle bu mes'elede fakîhler arasındaki görüş ayrılığına işâret etmiş oldu.

Âzâd ettikten sonra câriye ile evlenmesinin iki kat ecri olduğu 13. bâbdaki 20. hadîste zikrolunmuştu. Fakat sadâk'ın âzâd etmekten ibâret olması câiz midir? Bunda âlimler üç takım olmuşlardır: Bu ve benzeri hadîslere dayanarak, nikâhın bu türlüsünü câiz sayanlar arasında Alî, Enes, İbn Mes'ûd (R) ile tâbi-

١٥ــ باب تَزْوِيجِ المُعْسِرِ لقَوْلِهِ تعالى إنْ يكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللّهُ من فَضْلِهِ

15- YÜCE ALLAH'IN "*...Eğer fakîr iseler Allah onları fadlından zengin yapar*" (en-Nûr: 32) KAVLİNDEN DOLAYI FAKÎR OLANI EVLENDİRME BÂBI

٢٥ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ حدّثنا عبْدُ العَزِيزِ بنُ أبى حازِمٍ عنْ أبيهِ عنْ سَهْلِ بنِ سَعدٍ السَّاعِدِىِّ قال جاءَتِ امْرَأةٌ إلى رسولِ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم فَقالَتْ يارسولَ اللّهِ جِئْتُ أهَبُ لَكَ نفسِى قال فنَظَرَ إلَيْها رسولُ اللّهِ ﷺ فصَعَّدَ النَّظَرَ فِيها وصَوَّبَهُ ثُمَّ طأطأ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عَلَيْهِ وسَلم رأْسَهُ فَلمَّا رأتِ المَرْأةُ أنَّهُ لَمْ يقْضِ فِيها شَيْئًا جلَسَتْ فقامَ رجُلٌ منْ أصْحابِهِ فقال يا رسُولَ اللّهِ إنْ لَمْ يكُنْ لَكَ بِها حاجَةٌ فزَوِّجْنِيها فقال وهَلْ عِنْدَكَ مِنْ شَيْءٍ قال لا واللّهِ يارسولَ اللّهِ فقال اذهَبْ إلى أهْلِكَ فانْظُرْ هَلْ تَجدُ شَيْئًا فذَهَبَ ثُمَّ رجَعَ فقال لا واللّهِ ما وجَدْتُ شَيْئًا فقال رسولُ اللّهِ ﷺ أُنْظُرْ ولَوْ خاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ فذَهَبَ ثُمَّ رَجَعَ فقال لا واللّهِ يا رسولَ اللّهِ ولا خاتَمًا منْ حَدِيدٍ ولٰكِنْ هٰذَا إزَارِى قال سَهْلٌ مالَهُ رِداءٌ فلَها نِصْفُهُ فقال رسولُ اللّهِ ﷺ ماتَصْنَعُ بإزَارِكَ إنْ لبِسْتَهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْها مِنْهُ شَىءٌ وإنْ لَبِسَتْهُ لَمْ يَكُنْ علَيْكَ شَىْءٌ فَجَلَسَ الرَّجُلُ حَتَّى إذَا طالَ مَجْلِسُهُ قامَ فَرَآهُ رسولُ اللّهِ ﷺ مُوَلِّيا

ûn'dan Katâde, Saîd ibnu'l-Müseyyeb, Şa'bî, Zuhrî, Evzâî, Atâ ibn Ebî Rebâh Tâvûs ibn Keysân, Sufyân es-Sevrî, Hasen el-Basrî ve İbrâhîm en-Nahaî'nin ve daha sonraki müctehidlerden Ahmed ibn Hanbel, İshâk ibn Râhûye, Ebû Yûsuf ile İmâm Şâfiî'nin isimleri zikrediliyor. Bunlara göre âzâd etmekten başka bir mehr vâcib olmaz.

İbn Umer (R) ise bu nikâhı câiz görmeyenlerdendir. Tâbiûn'dan İbn Sîrîn, Câbir ibn Zeyd bunu mekrûh görenlerdendir. Hasen el-Basrî ile en-Nahaî'nin de bu re'yde oldukları rivâyet edilmiştir. İbn Sîrîn, âzâd etmeye her ne mikdâr olursa olsun birşey katmak müstehâb olur, demiş. Leys ibn Sa'd, İbn Şubrume, Ebû Hanîfe, Muhammed ibnu'l-Hasen, Zufer, Mâlik, câriyesini âzâd edecek kimse için mehirsiz nikâh etmek Rasûlullah'tan başkasına câiz olmaz. Bu, ancak Peygamber'e hâss birşey idi, diyorlar... Bunlar, Allah Taâlâ, Peygamber'e sadâksız olarak nikâhı mübâh kılmış olduğu için Safiyye'yi, sadâk demek olmayan âzâd etme mukaabilinde zevc edebilmiştir. Başkası için bu harâmdır, derler. Delîllerin tafsîli, fıkıh kitâblarına âiddir (Ahmed Naîm, *Tecrîd Ter.*, II, 255-256).

فأَمَرَ بهِ فدُعِيَ فلَمَّا جاءَ قال ماذَا معَكَ مِنَ القُرْآنِ قال مَعِي سورَةُ كَذا وسورَةُ
كَذا عَدَّدَها فقال تَقْرَؤُهُنَّ عنْ ظَهْرِ قلْبِكَ قال نَعَمْ قال اذْهَبْ فقَدْ مَلَّكْتُكَها
بِمَا مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ *

25-....... Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S)'a bir kadın geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Ben nefsimi Sana hibe etmeye (mehirsiz Sen'inle evlenmeye) geldim, dedi.

Râvî dedi ki: Rasûlullah kadına baktı, bakışını kadın üzerinde yukarı kaldırdı, aşağıya indirdi, sonra da Rasûlullah başını eğdi. Kadın, Rasûlullah'ın kendisi hakkında hiçbir hüküm vermediğini görünce oturdu. Bu sırada sahâbîlerinden bir adam ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Eğer Sen'in bu kadına bir hâcetin yoksa, beni bu kadınla evlendir, dedi.

Rasûlullah:

— *"Yanında mehr verecek birşey var mı?"* dedi.

O sahâbî:

— Hayır vallâhi yâ Rasûlallah! dedi.

Rasûlullah:

— *"Âilenin yanına git de, bak birşey bulacak mısın?"* buyurdu.

Bunun üzerine o zât gitti, sonra dönüp geldi de:

— Hayır vallâhi, hiçbirşey bulamadım, dedi.

Rasûlullah:

— *"Bak, demirden bir yüzük olsun* (getir)*!"* buyurdu.

Sahâbî dönüp geldi de:

— Hayır, yâ Rasûlallah! Demirden bir halka bile bulamadım. Lâkin şu izârım (belden aşağı ihrâmım) var -Râvî Sehl: Bu fakîr sahâbînin (izârı üzerine giyecek) ridâsı yoktu, dedi-, bu izârımın yarısı kadının olsun, dedi.

Rasûlullah:

— *"Sen izârınla ne iş yapabilirsin* (neye yarar)*? Onu sen giyersen kadının üstünde ondan birşey bulunmaz, açıkta kalır; onu kadın giyerse senin üzerinde birşey olmaz* (sen çıplak kalırsın)*!"* buyurdu [32].

Bu söz üzerine adamcağız bulunduğu yere oturdu. Nihâyet bu oturuşu uzayınca da (ümîdsizce) kalkıp gitti. Rasûlullah bu zâtın ümîdsizce dönüp gittiğini gördü de, onun çağırılmasını emretti. Adam gelince:

---

32 Arablar arasında en sâde ve mütevâzı' giyim tarzı, izâr ile ridâdır. İzâr, belden aşağısını örten ihrâm, ridâ da belden yukarısını örten ihrâmdır.

— *"Kur'ân'dan ezberinde ne var?"* diye sordu.

Adam:

— Ezberimde şu sûre var, şu sûre var! diye birtakım sûreleri saydı.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Sen bu sûreleri ezberinden okuyor musun?"* dedi.

O zât:

— Evet okuyorum, dedi.

Rasûlullah:

— *"Git, Kur'ân'dan ezberindeki bu sûrelerle seni bu kadına mâlik kıldım* (yânî seni onunla evlendirdim)*"* buyurdu [33].

١٦ــ بابُ الأَكْفاءِ فى الدِّينِ وقوْلِهِ وهْوَ الَّذِي خلَقَ مِنَ المَاءِ بَشرًا فجَعَلَهُ نَسَبًا وصِهْرًا وكانَ رَبُّكَ قدِيرًا

16- (NİKÂHTA ERKEKLE KADIN ARASINDA ARANAN) DENKLİKLER DÎN HUSUSUNDADIR BÂBI

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"O, sudan bir beşer yaratıp da onu soy sop yapandır. Rabb'in kemâliyle kadîr bulunuyor"

(el-Furkaan: 54) [34].

٢٦ــ **حدّثنا** أبو اليَمانِ أخْبرنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِىِّ قال أخْبَرَنى عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ عنْ عائِشَةَ رضىَ اللَّهُ عنها أنَّ أبا حذُيْفَةَ بنَ عُتْبَةَ بنِ رِبيعَةَ بنِ

---

33 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî bu başlığın yakın bir benzerini 6. bâbın başlığı içinde getirmiş ve orada Sehl hadîsinin bir rivâyetini de işâret etmişti.

Bu hadîsten Buhârî'nin kasdettiği hedef, bu zâtın, Kur'ân'dan öğrenmiş olduğu mikdârda sûreleri bilmekte olduğu ve Peygamber'in ona, bu kadına öğretmesini emrettiği ve bu sûreleri öğretmenin de evlenmeye karşılık kadın için bir sadâk (mehr) olmasıdır. Bu âlimler arasında hakkında ihtilâf edilen bir mes'eledir... Peygamber'in *"Kur'ân'dan sende bulunan o sûreler karşılığında, seni o kadınla evlendirdim"* yâhud *"Sende bulunanlar sebebiyle..."* sözünün ma'nâsı nedir? Nitekim Ahmed ibn Hanbel de bu ma'nâyı söylemiştir: Sende bulunanlar sebebiyle onu sana ikrâm ediyoruz. Yâhud sende bulunan o sûrelere bedel onu sana ikrâm ediyoruz. Bu *Sahîh-i Müslim*'deki "O zât o sûreleri kadına öğretti" sözünden dolayı, en kuvvetli olan görüştür. İşte bu görüş, Buhârî'nin burada kasdetmiş olduğu görüştür (İbn Kesîr, *Fadâilu'l-Kurân*).

34 Buhârî'nin bu âyeti getirmekten maksadı kendilerine denklik hükmü ilgilenen hem erkek, hem de kadın yönünden meydana gelen hısımlıklara işârettir.

عَبْدِ شَمْسٍ وكانَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا مَعَ النبيِّ ﷺ تَبَنَّى سالِمًا وأَنْكَحَهُ بِنْتَ أخيهِ هِنْدَ بِنْتَ الوَلِيدِ بنِ عُتْبَةَ بنِ رَبِيعَةَ وهُوَ مَوْلًى لامْرَأةٍ مِنَ الأنْصارِ كَما تَبَنَّى النبيُّ ﷺ زَيْدًا وكانَ مَنْ تَبَنَّى رَجُلاً فى الجاهِلِيَّةِ دَعاهُ النّاسُ إليْهِ ووَرِثَ مِنْ مِيرَاثهِ حتَّى أنْزَلَ اللَّهُ اُدْعُوهُمْ لآبائِهِمْ إلى قَوْلِهِ ومَوالِيكُمْ فَرُدُّوا إلى آبائِهِمْ فَمَنْ لَمْ يُعْلَمْ لَهُ أبٌ كانَ مَوْلًى وأخًا فى الدِّينِ فَجاءَتْ سَهْلَةُ بِنْتُ سُهَيْلِ بنِ عَمْرٍو القُرَشِيُّ ثُمَّ العامِرِيُّ وهْيَ امْرَأةُ أبِي حُذَيْفَةَ بنِ عُتْبَةَ النبيَّ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم فقالَتْ يارسولَ اللهِ إنّا كُنّا نَرَي سالِمًا وَلَدًا وقَدْ أنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ ماقَدْ عِلِمْتَ فذَكَرَ الحَدِيثَ *

26-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr, Âişe(R)'den olmak üzere şöyle haber verdi: Ebû Huzeyfe ibn Utbe ibn Rabîa ibn Abdi Şems -ki bu Ebû Huzeyfe, Peygamber (S) ile berâber Bedir gazâsında bulunmuştu- Sâlim ibn Ma'kıl'ı oğul edinmişti. Nitekim Peygamber de Zeyd ibn Hârise'yi oğul edinmişti. Aynı zamânda Sâlim'e, kardeşi Velîd ibn Utbe ibn Rabîa'nın kızı Hind'i nikâh etmişti. Hâlbuki Sâlim, Ensâr'dan (Subeyte adında) bir kadının kölesi idi. Câhiliyet zamânında bir kimse birisini evlâd edinirse, insanlar o evlâdlığı o kimsenin adıyle çağırırlardı. (Fulân'ın oğlu Fulân derlerdi). Ve evlâdlık -neseb yönünden oğul gibi- o kimsenin mîrâsından mîrâs alırdı. Bu töre, Yüce Allah ***"Evlâdlıklarınızı*** (neseb) ***babaları adıyle çağırınız. Bu, Allah indinde daha doğrudur. Eğer babalarını bilmiyorsanız, o hâlde dînde kardeşleriniz ve dostlarınızdırlar..."*** (el-Ahzâb: 5) kavlini indirinceye kadar devâm etti. Bu âyetin inmesi üzerine artık âzâdlı köleler ve evlâdlıklar nesebî babaları adına döndürüldüler. Bunlardan babaları bilinmeyenler de (eski efendisine) dînde dost ve kardeş oldu.

Bu vaziyet üzerine Kureyşli, sonra Âmirli olan Suheyl ibn Amr'ın kızı Sehle -ki Ebû Huzeyfe'nin öbür karısıdır, Subeyte'nin de ortağıdır- Peygamber'e geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Biz Sâlim'i oğul edinmiştik. Hâlbuki Allah evlâdlık hakkında bildiğiniz âyeti indirdi (Şimdi ne buyurursun)? diye sordu.

Buhârî'nin şeyhi Ebû'l-Yemân bu hadîsi müellif Buhârî'ye bu sûretle zikretti [35].

35 Hadîsin başlığa uygunluğu Huzeyfe'nin, erkek kardeşinin kızı Hind'i, Ensâr'-

٢٧ــ حدّثنا عُبَيْدُ بنُ إسْمَاعِيلَ حدّثنا أبُو أُسامَةَ عَنْ هِشامٍ عَنْ أبيهِ عَنْ عائِشَةَ قالَتْ دَخَلَ رسولُ اللهِ ﷺ على ضُباعَةَ بِنْتِ الزُّبَيْرِ فقال لَها لَعَلَّكِ أرَدْتِ الحَجَّ قالَتْ واللهِ لا أجِدُنِي إلاَّ وَجِعَةً فقال لَها حُجِّي واشْتَرِطِي قُولِي اللَّهُمَّ مَحِلِّي حَيْثُ حَبَسْتَنِي وكانَتْ تَحْتَ المِقْدادِ بنِ الأَسْوَدِ *

27-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) amcası Zubeyr ibn Abdilmuttalib'in kızı Dubâa'nın yanına girdi ve ona:

— *"Öyle sanıyorum ki, hacca gitmek istiyorsun"* dedi.

Dubâa da:

— (Evet öyledir, fakat) vallâhi kendimde hastalık hissediyorum, dedi.

Rasûlullah:

— *"Ey Dubâa, sen hacc et ve* (hacca niyet ederken): *Yâ Allah,*

---

dan olan karısının âzâdlısı iken evlâdlık edindiği Sâlim'le evlendirmesinden alınır. Bu evlendirmede denklik, ancak dînde i'tibâr edilmiştir.

Ebû Huzeyfe, Kureyş eşrâfından ve sahâbîlerin en fazîletlilerinden idi. Medîne'ye hicret etmiş ve iki kıbleye karşı namâz kılmıştı. Habeşe'ye de hicret etmişti. Bedir gazvesinde ve diğer bütün gazvelerde Rasûlullah ile berâber bulunmuştur. Yemâme harbinde, 53 veyâ 54 yaşında şehîd düşmüştür.

Sâlim, Farslı idi. Köle sınıfının en fazîletlisi ve sahâbîlerin yüksek sîmâlarından idi. Sâlim de Bedir'de ve diğer gazvelerde hazır bulunmuştur. Ebû Huzeyfe gibi Sâlim de hicretin 12. yılında Yemâme'deki muhârebelerde şehîd olmuştur.

Subeyte, Ebû Huzeyfe'nin karısıdır ve Medîne'ye hicret eden kadınlardandır. Subeyte, Sâlim'i âzâd edince, kocası Ebû Huzeyfe onu evlâd edinmişti. Sonra da kardeşinin kızı Hind ile evlendirmişti.

Hadîste bildirilen vâkıaya gelince, bunda kadın - erkek en ünlü sahâbîlerin adları zikrolunmuştur ki, Ebû Huzeyfe ile iki karısı; Subeyte ile Sehle, Sâlim ile karısı ve Ebû Huzeyfe'nin kardeşinin kızı Hind'dir. Bunlardan Ebû Huzeyfe, Sâlim'i -ki Subeyte'nin âzâdlısı ve Ebû Huzeyfe'nin oğulluğudur- kardeşinin kızı Hind ile evlendiriyor. Sâlim'in evlâdlık vaziyetine medenî ve ictimâî birtakım haklar sâbit olmakla, halk arasında: "Ebû Huzeyfe'nin oğlu Sâlim" diye anılmakta iken, yukarıda tercümelerini gördüğümüz el-Ahzâb âyetleri inince, bu yoldaki evlâdlık kalkıyor. Ne Sâlim üzerinde Ebû Huzeyfe'nin babalığı ve ne de Subeyte ile Sehle'nin analıkları kalıyor. Bu analık, babalık ve oğulluğunun devâmını arzû eden bu âile nâmına Sehle, Rasûlullah'a mürâcaat ederek Sâlim'in oğulluğunun devâmı çâresini soruyor.

Buhârî'nin Ebû'l-Yemân'dan gelen bu rivâyetinde Rasûlullah'ın Sehle'ye ne yolda cevâb verdiği bildirilmiyor. Cevâbı, diğer hadîs müelliflerinin rivâyetlerinden öğreniyoruz. Bir rivâyette Rasûlullah Sehle'ye: *"Sâlim'i emzir* (süt analık te'sîs et)*"* diye cevâb vermiştir. Sehle de Sâlim'i emzirmiş ve beş yudum süt vermiştir. Bu sûretle Sâlim, Sehle'nin ve dolayısıyle âilenin süt oğlu olmuştur...

beni hacc menseklerini yerine getirmekten men' ettiğin yerde ihrâmdan çıkacağım! diye şart kıl" buyurdu.

Dubâa o sırada Mıkdâd ibn Esved'in nikâhı altında bulunuyordu [36].

٢٨ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ حدّثنا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قال حدّثنى سعِيدُ بنُ أبى سعِيدٍ عَنْ أبِيهِ عَنْ أبي هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ عَنِ النبىِّ ﷺ قال تُنْكَحُ المَرْأةُ لأرْبَعٍ لما لِها ولِحَسَبِها وجَمَالِها ولِدِينِها فاظْفَرْ بذَاتِ الدِّينِ تَرِبَتْ يَدَاكَ *

28-....... Saîd ibnu Ebî Saîd, babasından; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Kadın dört* (hâl ve sıfatı) *için nikâh olunur: Malı için, soyu için, güzelliği için, dîni için.* (Ey mü'min, sen bunlardan) *dîndâr olanı ele geçirmeye bak.* (Eğer dediğimi yapmazsan) *iki elin fakîrleşir"* [37].

---

36 Hadîsin başlığa uygunluğu son cümleden alınır. Bu başlıkla Buhârî; erkeğin kadına nikâh husûsundaki benzerliği neseb yönünden değil, dîn yönündendir demek istiyor. Buhârî burada getirdiği iki hadîste zevc tarafı ikisinde de köledir. Birinci hadîste Sâlim, bu hadîste de Mıkdâd ibn Esved. Kadın tarafı ise Kureyş kabîlesinin en şerefli birer âilesine mensûb olan, bundan önceki hadîsteki Sehl ile bu hadîsteki Dubâa'dır. Her iki hadîste erkekle kadın arasında neseb cihetiyle hiç benzerlik yoktur. Buna mukaabil diyânet i'tibâriyle tam bir benzerlik vardır. Her iki hadîsteki çiftler, sahâbîlerin en seçkinlerindendir. Birinci hadîste Sâlim'le Sehle'nin hâl tercemelerini ve dînî mevkilerini görmüştük.

Bu hadîsteki Mıkdâd ile Dubâa'ya gelince: Mıkdâd (R), Kindeli'dir. Amr ibn Sa'lebe'nin oğludur. Esved ibn Abdi Yeğûs'un kölesi iken âzâd edilip oğul edindiği için ona nisbet olunup Mıkdâd ibn Esved diye anılmıştır. Sonra Dubâa ile evlenmiştir. Dubâa, Abdulmuttalib'in torunu olmak cihetiyle nesebce Mıkdâd, onun hiç benzeri değildir. Fakat dînî vaziyetleri i'tibâriyle ikisi de çok yüksektir. Dubâa, Peygamber'in amcası kızıdır. Her zamân ziyâretiyle şereflendirdiği yüksek kadınlardandır. Mıkdâd da şahâbîlerin fazîletli, necîb, hayırlı sîmâlarındandır. İbn Mes'ûd: Müslümânlığı ilk i'lân eden yedi zâttır, diyerek Mıkdâd ibn Esved'i bunlar arasında saymıştır. Mısır'ın fethinde şehîd olmuş, Medîne'ye naklolunarak Bakı'a gömülmüştür. Cenâze namâzını bizzât Halîfe Usmân kıldırmıştır.

37 Bu dört umde, bir kadını nikâh etmek husûsunda rağbet edilip dikkate alınacak şeylerdir, demektir. Fakat nikâhtaki denklik husûsu bunlara münhasır değildir. Hadîs, dîn husûsundaki denkliğin rağbete en lâyık bir umde olduğunu ortaya koyuyor. Bu cihetle dînî vaziyeti yolunda olan bir köle, nesebi yüksek bir kadınla evlenebiliyor. Rasûlullah'a: Yâ Rasûlallah! Kızlarımız kölelerimizle evlenebilecek midir? diye sorulması üzerine: ***"Ey insanlar, biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve sizi şu'belere ve kabîlelere ayırdık. Tâ ki birbirinizi*** (soyunuzla) ***tanıyasınız. Şübhesiz ki sizin Allah katında en şereflinız, takvâca en***

٢٩ ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ حَمْزَةَ حدّثنا ابنُ أبى حازِمٍ عَنْ أبيهِ عَنْ سَهْلٍ قال مَرَّ رجُلٌ عَلى رسولِ اللَّهِ ﷺ فقال ماتقولُونَ فى هٰذَا قالُوا حَرِيٌّ إنْ خَطَبَ أنْ يُنْكَحَ وإنْ شَفَعَ أنْ يُشَفَّعَ وإنْ قال أنْ يُسْتَمَعَ قال ثُمَّ سَكَتَ فَمَرَّ رجُلٌ مِنْ فُقَرَاءِ المُسْلِمِينَ فقال ما تَقُولُونَ فى هٰذَا قالُوا حَرِىٌّ إنْ خطَبَ أنْ لايُنْكَحَ وإنْ شَفَعَ أنْ لا يُشَفَّعَ وإنْ قال أنْ لا يُسْتَمَعَ فقال رسولُ اللَّهِ ﷺ هٰذَا خيْرٌ مِنْ مِلْءِ الأرْضِ مِثْلَ هٰذَا *

29-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın yanından zengin bir adam geçti. Rasûlullah (S):

— *"Bu zengin kişi hakkında ne dersiniz?"* diye onu tezkiye etmişti.

Mecliste hazır bulunanlar da:

— Bu kimse bir kadının izdivâcına tâlib olsa, nikâh olunmaya; birisi hakkında şefâat ve tavsiye ederse, şefâati kabûl edilmeye; bir söz söylese, sözü dinlenmeye lâyık bir kimsedir! diye şehâdet ettiler.

Sehl ibn Sa'd dedi ki: Sonra Rasûlullah sükût etti. Bu sırada müslümânların fakîrlerinden birisi geçti. Bu defâ da Rasûlullah:

— *"Bu fakîr kişi hakkında ne dersiniz?"* diye sordu.

Orada bulunanlar:

— Bu kimse de bir kadının nikâhına tâlib olsa, nikâh olunmaya; birisi hakkında şefâat ederse şefâati kabûl olunmaya ve bir re'y beyân ederse, sözü dinlenmeye lâyık bir kimse değildir! dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Bu fakîr, öbür zengin gibi dünyâ dolusu insandan hayırlıdır"* buyurdu [38].

١٧ ــ بابُ الأكْفاءِ فى المَالِ وتَزْوِيجِ المُقِلِّ المُثْرِيَةَ

ileride olanınızdır" (el-Hucurât: 13) âyeti inmiştir. Başlıktaki el-Furkaan: 54. âyeti de bu konuya en belîğ sûrette delâlet etmektedir. Buhârî onu bu sebeble başlığa koymuştur.

38 Bu hadîs de hayırlı, fazîletli fakîrin fakîrliğinin denkliğe mâni' bir hâl olmadığına delâlet etmektedir. Peygamber'in yanından geçtiği bildirilen fakîrin İbnu Surâka olduğu haber verilmiştir ki, en eski müslümânlardan sâlih bir zât olup Uhud harbinde Rasûlullah ile berâber bulunmuştu. Artık bunun şerefi, haseb ve neseb asâleti gibi ictimâî mefharetlerle ölçülemezdi.

17- MAL HUSÛSUNDAKİ DENKLİKLERİN HÜKMÜ VE FAKÎR ERKEĞİN ZENGİN KADINLA EVLENDİRİLMESİ BÂBI

٣٠ــ حدّثنى يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابنِ شِهابٍ قال أخبَرَنِى عُرْوَةُ أنَّهُ سألَ عائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها وإنْ خِفْتُمْ أنْ لاتُقْسِطُوا فى اليَتامَى قالَتْ يا ابْنَ أُخْتى هذهِ اليَتِيمَةُ تكُونُ في حَجْرِ ولِيِّها فيَرْغَبُ في جَمَالِها ومالِها ويُرِيدُ أنْ يَنْتَقِصَ صَدَاقَها فنُهُوا عَنْ نِكاحِهِنَّ إلاَّ أنْ يُقْسِطُوا فى إكْمالِ الصَّدَاقِ وأُمِرُوا بِنِكاحِ مَنْ سِوَاهُنَّ قالَتْ واسْتَفْتَى النَّاسُ رسُولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم بعْدَ ذٰلِكَ فأنْزَلَ اللَّهُ ويَسْتَفْتُونَكَ فى النِّساءِ إلى وتَرْغَبُونَ أنْ تَنْكِحُوهُنَّ فأنْزَلَ اللَّهُ لهُمْ أنَّ اليَتِيمَةَ إذَا كانَتْ ذاتَ جَمَالٍ ومالٍ رَغِبُوا فى نِكاحِها ونَسَبِها في إكْمال الصَّدَاقِ وإذا كانَتْ مَرْغُوبَةً عنْها في قِلَّةِ المَالِ والجَمال تَرَكُوها وأخذُوا غيْرَها منَ النِّساءِ قالَتْ فكَما يَتْرُكُونَها حِينَ يرْغَبُونَ عنْها فلَيْسَ لَهُمْ أنْ يَنْكِحُوها إذَا رَغِبُوا فِيها إلاَّ أنْ يُقْسِطُوا لَهَا ويُعْطُوها حقهَا الأوْفَي فى الصَّدَاقِ *

30-....... İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi ki, o, Âişe'ye: ***"Eğer yetîm kızlar hakkında adâleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, sizin için halâl olan*** (diğer) ***kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Şâyet*** (bu sûretle de) ***adâlet yapamıyacağınızdan endîşe ederseniz, o zamân bir tâne ile, yâhud mâlik olduğunuz câriye ile yetinin..."*** (en-Nisâ: 3) âyetinin tefsîrini sormuş, Âişe de şöyle cevâb vermiştir:

— Ey kardeşimin oğlu! Âyetteki bu yetîme kız, şu öksüz kızdır ki, velîsinin velâyet ve vesâyeti altında bulunur. Velîsi onun güzelliğine ve malına rağbet eder, fakat o kızın hakkı olan mehrinde eksiltme yapmak ister (onunla böyle evlenmek ister). İşte (bu âyette) o çeşit velîler, velâyetleri altındaki yetîme kızları -mehirlerini kemâle ulaştırmak husûsunda adâlet edinceye kadar- nikâh etmelerinden nehyolundular da bunlardan başka kendilerine halâl olan kadınlardan nikâh etmekle emrolundular.

Âişe devâmla şöyle dedi:

— Bu âyet indikten sonra insanlar Rasûlullah'tan fetvâ istediler. Bunun üzerine Allah şunu indirdi: ***"Senden kadınlar hakkında fetvâ isterler. De ki: Onlara dâir fetvâyı size Allah veriyor. Kendileri için yazılmış olanı onlara vermediğiniz ve nikâhlamalarını da beğe-***

nip istemediğiniz yetîm kızlar ve küçük çocuklar hakkında, bir de yetîmlere karşı adâleti ayakta tutmanız husûsunda işte Kitâb'da okunup duran âyetler... " (en-Nisâ: 127) [39].

"وَتَرْغَبُونَ تَنْكِحُوهُنَّ" âyetinde Allah onlara şunu indirdi (yânî bu âyetin delâlet ettiği ma'nâ şudur): Onlar, yetîm kız güzellik ve mal sâhibi olduğu zamân, bu kızın nikâhına, nesebine ve mehrini kemâle ulaştırmaya rağbet etmişlerdir. Kız mal ve güzellik azlığından dolayı rağbet edilmemiş olduğu zamân ise, o kızı terkedip, ondan başka kadınları almışlardır.

Âişe dedi ki:

— Kıza rağbet etmedikleri, istemedikleri zamân onu nasıl terkediyorlarsa, rağbet ettikleri zamânda da o kızı nikâh etmelerine hakları yoktur. Ancak kıza adâlet etmeleri ve ona mehirde en yüksek hakkını vermeleri hâlinde nikâh edebilirler [40].

١٨ــ باب مايتّقى من شؤم المرأة وقوله تعالى إنّ من أزواجكم وأولادكم عدوًّا لكم

18- KADININ UĞURSUZLUĞUNDAN SAKINILMASI VE YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI:

"Eşlerinizin, evlâdlarınızın içinde hakîkaten size düşman olanlar da vardır. O hâlde onlardan sakının"

(et-Tegâbun: 14)

---

39 Bunun ve bundan evvelki âyetin hadîs metninde birkaç kelimesi verilmiş olduğu hâlde iyice anlaşılmaları için biz bunların tamâmına yakın kısmının meâllerini verdik.

Son âyette "*Kitâb'da okunup duran âyetler*" ile en-Nisâ: 2, 3, 6, 9, 10, 11. âyetlere işâret buyurulmaktadır.

40 Hadîsin başlığa uygunluğu şu yöndendir: Erkek, kendisi fakîr olduğu hâlde zengin bir yetîm kızın velîsi olduğu zamân, kızın mehrinde adâlet ettiği ve âdil olduğu takdîrde, kendisi o yetîm kızla evlenmesi câiz olur. Erkek - kadın arasında aranan kefâet, yânî denkliğin mal husûsunda da mu'teber olması -bunda ihtilâf olmakla berâber- sahîh olur. Bu hadîsin bir rivâyeti en-Nisâ Sûresi'nin tefsîrinde de geçmiş ve bâzı açıklamalar verilmişti (Aynî).

Hadîste zikrolunan âyetlerle Câhiliyet devrinde yürürlükte olan insâfa, adâlete aykırı âdetler yasaklanmış, öksüz kızlar güzel olsun olmasın, zengin olsun olmasın müsâvî ve âdil bir muâmeleye tâbi' tutulmuşlardır. Bunların emsâllerine göre mehr tesmiye edilerek nikâh olunmaları ve mehr ta'yîn edilmeden nikâh olunanların mehri misle nâil olmaları ve mallarında adâletle tasarruf edilmeleri emredilmiştir.

Bahis konusu olan ve yetîm kızlarla evlenmeleri düşünülen velîler, mutlak olmayıp, ancak amca oğulları gibi nikâh düşen akrabâlardır.

٣١ـ حدّثنا إسْماعِيلُ قال حدّثنى مالِكٌ عنِ ابنِ شِهابٍ عنْ حَمْزَةَ وسالِمٍ ابْنَىْ عبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ عنْ عبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال الشُّؤْمُ في المَرْأةِ والدَّارِ والفَرَسِ *

31-....... Bana Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da İbn Umer'in iki oğlu Hamza ile Sâlim'den; onlar da babalarından olmak üzere tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): *"Uğursuzluk* (telâkkîsi Câhiliyet âdeti olarak) *kadında, evde ve atta olur"* buyurmuştur [41].

٣٢ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مِنْهالٍ حدّثنا يزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ حدّثنا عُمَرُ بنُ مُحَمَّدٍ العَسْقَلانِيُّ عنْ أبِيهِ عنِ ابنِ عُمَرَ قال ذَكَرُوا الشُّؤْمَ عنْدَ النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم فقال النبيُّ ﷺ إنْ كانَ الشُّؤْمُ فى شَىْءٍ ففِى الدَّارِ والمَرْأةِ والفَرَسِ *

32-....... Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Peygamber'in yanında uğursuzluğu zikrettiler. Bunun üzerine Peygamber (S): *"Eğer herhangi bir şeyde uğursuzluk hâsıl olsaydı evde, kadında ve atta olurdu"* buyurdu [42].

٣٣ـ حدّثنا عبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ أخْبَرنا مالِكٌ عنْ أبي حازِمٍ عنْ سَهْلِ بنِ سعْدٍ أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال إنْ كانَ فى شَىْءٍ ففِى الفَرَسِ والمَرْأةِ والمَسْكَنِ *

33-....... Bize Mâlik, Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd'dan haber verdi ki, Rasûlullah (S): *"Eğer bir şeyde* (yânî eşyâda) *uğur-*

41 Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivâyeti Cihâd Kitâbı'nda geçmişti; orada doyurucu açıklamalar verilmişti. Hadîsteki *"Şu'm"* lafzı "Uğursuzluk, hayırsızlık" ma'nâsınadır. Bunun zıddı *"Yümn"*dür ki, "Kutluluk, hayırlılık" demektir. Arablar Câhiliyet devrinde kadında, atta, evde uğursuzluk bulunduğuna inanırlardı. Yoksa hılkî bir uğursuzluk mevcûd değildir. Hadîste bu üç şeyin husûsî olarak zikredilmesi, insanların bunlarla sıkı ve dâimî ilgili bulunmasındandır.

42 Bu da aynı hadîsin diğer yoldan bir rivâyetidir. Hadîsin birinci kısmı olan *"Eğer uğursuzluk olsaydı"* şart cümlesi, bu üç şeyde uğursuzluk olmadığını ifâde eder. Bunlarda uğursuzluk olmayınca, başka şeylerde de olmaz.

suzluk (düşünülür) *olsaydı atta, kadında ve meskende olurdu''* buyurmuştur [43].

٣٤ــ حدّثنا آدَمُ حدّثنا شُعْبَةُ عنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ قال سَمِعْتُ أبا عُثْمانَ النَّهْدِيَّ عنْ أُسامَةَ بنِ زَيْدٍ رضى اللّٰهُ عنهما عنِ النبىِّ ﷺ قال ماتَرَكْتُ بعْدِي فِتْنَةً أضَرَّ عَلَى الرِّجالِ مِنَ النِّساءِ *

34-....... Süleymân et-Teymî şöyle demiştir: Ben Ebû Usmân en-Nehdî'den işittim; o da Usâme ibn Zeyd(R)'den ki, Peygamber (S): *''Benden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı hiçbir fitne* (fesâd âmili) *bırakmadım''* buyurmuştur [44].

١٩ ــ بابُ الحُرَّةِ تَحْتَ العَبْدِ

19- (KADIN RÂZI OLDUĞU TAKDÎRDE) HÜRRE KADININ KÖLENİN NİKÂH AKDİ ALTINDA OLMASI(NIN CEVÂZI) BÂBI

٣٥ــ حدّثنا عَبْدُ اللّٰهِ بنُ يُوسُفَ أخبرَنا مالِكٌ عنْ رَبِيعَةَ بنِ أبِى عبْدِ الرَّحْمٰنِ عنِ القاسِمِ بنِ مُحَمَّدٍ عنْ عائِشَةَ رضى اللّٰهُ عنها قالَتْ كانَ فى

43 Taberânî'nin Esmâ'dan gelen bir rivâyeti, bu hadîsi îzâh eder mâhiyettedir: Kişinin evi, karısı, atı fenâ olmak dünyâdaki tâlihsizliği eseridir. Evin fenâsı, sâhası dar, komşuları murdâr olandır. Atın fenâsı üstüne bindirmeyendir. Kadının fenâsı kötü huylu olandır.

44 Başlıktaki âyete göre bu Usâme hadîsindeki kadınların erkekler için fitne ve fesâd âmili olması umûmî değildir. Kadınların huysuz ve uğursuz kısmıdır.

Bunun başlığa uygunluğu, kadınlar tarafından olan fitne ve uğursuzluğun daha şiddetli olması yönündendir. Bu sebebledir ki, Buhârî bunu İbn Umer'in iki hadîsiyle Sehl'in hadîsinden sonra zikretmiştir. Kadınların fitnesi, fitnelerin en şiddetlisi ve en azametlisidir. Buna Yüce Allah'ın ***''Kadınlara... olan ihtirâslı sevgi insanlar için bezenip süslenmiştir...''*** (Âlu İmrân: 14) âyeti şehâdet etmektedir. Kadınlara olan şehveti, diğer şehvetlerin hepsinden önce zikretti. Çünkü kadınlarla olan mihnet, mihnetlerin en büyüğüdür. Başlıktaki âyette de Allah bunu haber verip, kadınların kötülüklerinden sakındırmıştır. İlâhî takdîr ve mukadderâtla olanlardan ise kurtuluş yoktur:

''Yerde ve nefislerinizde herhangibir musîbet meydana gelmemiştir ki, bu, bizim onu yaratmamızdan evvel mutlakaa bir kitâbda(yazılmış)***dır. Şübhesiz ki, bu, Allah'a göre kolaydır''*** (el-Hadîd: 22).

Şu hâlde mukadderâtta olan hâdiselerden kurtulmak mümkin değildir. Bunlarda meskenin, atın, kadının, şahsın hiçbir te'sîri yoktur.

بَرِيرَةَ ثلاَثُ سُنَنٍ عَتَقَتْ فخُيِّرَتْ وقال رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم الوَلاَءُ لِمَنْ أَعْتَقَ ودَخَلَ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم وبُرْمَةٌ عَلى النَّارِ فقُرِّبَ اليْهِ خُبْزٌ وأُدْمٌ مِنْ أُدْمِ البَيْتِ فقال لَمْ أَرَ البُرْمَةَ فَقيلَ لحْمٌ تُصُدِّقَ عَلى بَريرَةَ وأَنْتَ لاتأكُلُ الصَّدَقَةَ قال هُوَ عَلَيْها صدَقَةٌ ولَنا هَدِيَّةٌ *

35-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Berîre hakkında üç tâne sünnet (yânî kaanûn) meydana gelmiştir: Hürre oldu, akabinde (kocasına karşı) muhayyer kılındı. Rasûlullah (S) Berîre hakkında:

— *"Velâ ancak hürriyete kavuşturanındır"* buyurdu.

Rasûlullah eve girdi. Taştan edinilmiş bir tencere henüz ateş üzerinde bulunuyordu. Rasûlullah'a evdeki katıktan bir katık ve ekmek yaklaştırıldı. Rasûlullah:

— *"Ben ateş üzerinde bir tencere görmedim mi?"* dedi.

— Berîre'ye sadaka edilmiş bir parça ettir, Sen ise sadaka yemezsin, denildi.

Rasûlullah:

— *"O, Berîre'ye bir sadakadır; bize de Berîre'den bir hediyedir"* buyurdu[45].

٢٠ ــ بابٌ لايتَزَوَّجُ أكْثَرَ مِنْ أرْبعٍ لِقَوْلِهِ تعالى مَثْنَى وثُلاَثَ ورُباعَ:

وقال عَلِيُّ بنُ الحُسَيْنِ عَلَيْهِما السَّلاَمُ يعْنِي مَثْنَى أوْ ثلاَثَ أوْ رُباعَ وقَوْلُهُ جَلَّ ذِكْرُهُ أُولِي أجْنِحَةٍ مَثْنَى وثُلاَثَ ورُباعَ يَعْنِي مَثْنَى أوْ ثُلاَثَ أوْ رُباعَ

45 Başlığa uygunluğu, Berîre'nin kocasının bir köle bulunması yönündedir. Bu husûsta başka görüş de varsa da, Buhârî'ye göre Berîre'nin kocasının köle olduğu görüşü üstün gelmiştir.

Buhârî bu hadîsin birer rivâyetini Talâk ile Et'ıme'de de getirmiştir. Müslim ise Zekât ile Itk'ta getirmiştir.

"Köleyi hürriyete kavuşturanın velâsı (velîlik hakkı) alınıp satılmaz ve hibe edilemez. Âlimler, nesebin tahvîlinin câiz olmadığında ittifâk etmişlerdir. Velâ'nın hükmü, nesebin hükmü gibi olunca, nesebin nakledilememesi gibi, velâ da nakledilemez..." (İbnu Battâl).

Bundan bilindi ki, âzâd edilen şahıs öldüğünde ona, âzâd eden veyâ âzâd edenin mîrâsçıları vâris olurlar. Câhiliye'de bu nevi' velîlik hakkını satmak, hibe etmek ve diğer yollarla nakletmek cârî idi. İslâm bunu yasak etmiştir (Mehmed Zihnî). *Müslim Tercemesi,* IV, 484.

20- BÂB: YÜCE ALLAH'IN: *"İkişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin"* (en-Nisâ: 3) KAVLİNDEN DOLAYI, ERKEK DÖRT KADINDAN FAZLASIYLE EVLENMEZ

Alî ibnu'l-Hüseyin aleyhima's-selâm: "İkişer yâhud üçer yâhud dörder olmak üzere" demeyi kasdediyor, dedi. Bunun delîli, zikri ulu olan Allah'ın şu kavlidir: *"Gökleri, yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı (olmak üzere) elçiler yapan Allah'a hamd olsun..."* (Fâtır: 1).

Allah "İkişer yâhud üçer yâhud dörder" demeyi kasdediyor[46].

٣٦ــ حدّثنا مُحَمَّدٌ أخبرنا عَبْدَةُ عنْ هِشامٍ عنْ أبِيهِ عنْ عائِشَة وإنْ خِفتُمْ أنْ لاتُقْسِطُوا فى اليَتامَى قال اليَتِيمَةُ تكُونُ عِنْدَ الرَّجُلِ وهْوَ ولِيُّها فيَتزَوَّجُها عَلى مالِها ويُسِيءُ صُحْبَتَها ولا يَعْدِلُ فى مالِها فلْيَتزَوَّجْ ماطابَ لهُ مِنَ النِّساءِ سِوَاها مَثْنَى وثُلاَثَ ورُباعَ *

36- Bize Muhammed (ibn Selâm el-Beykendî) tahdîs etti. Bize Abdete ibnu Süleymân, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe'den olmak üzere *"Eğer yetîm kızlar hakkında adâleti yerine getiremiyeceğinizden korkarsınız..."* (en-Nisâ: 3) kavlinin tefsîrinde Urve, Âişe'den şöyle dedi:

— Bu o yetîm kızdır ki, bir adamın himâyesinde bulunur, aynı zamânda o adam bu yetîm kızın velîsidir. Sonunda o adam, o yetîmle malı sebebiyle evlenir, fakat o kızın sohbetine kötü davranır ve malı husûsunda da adâlet etmez. İşte bu huyda olan kimse, kendisine halâl olan başka kadınlardan ikişer yâhud üçer yâhud dörder olmak üzere nikâh edip evlensin[47].

---

46 Alî ibnu'l-Hüseyin ibn Alî ibn Ebî Tâlib (S) bu âyetteki vâv'ların cem' için değil, nevi'lendirme ve muhayyer kılma için olan *"Ev"* ma'nâsına olduğunu bildirmiş, bunun delîli olmak üzere de Fâtır: 1. âyetini göstermiştir.

47 Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasıdır. Hürr için dörtten fazla kadınla evlenmesinin câiz olmayacağı üzerinde ittifâk vardır. Buna yalnız Râfızîler muhâlefet etmişlerdir. Onlar Peygamber'in dokuz kadınla evli olarak öldüğünü delîl göstermişlerdir. Fakat bunun O'nun şahsına mahsûs özelliklerden olduğundan gaflet etmişlerdir. Onların muhâlefetine i'tibâr yoktur... (Kastallânî).

٢١ــ بابٌ وأُمَّهاتُكُمُ اللاتِى أرْضَعْنَكُمْ وَيَحْرُمُ مِنَ الرَّضاعَةِ مايَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ

21- (SÜT EMMENİN HÜKMÜ HAKKINDA) BÂB

"Ve sizi emziren (süt) analarınız da size harâm kılındı..." (en-Nisâ: 23) **âyeti, bir de "Nesebden dolayı harâm olan süt emmekten dolayı da harâm olur" (hadîsi)** [48].

٣٧ــ حدّثنا إسْماعِيلُ قال حدّثنى مالِكٌ عنْ عَبْدِ اللّهِ بن أبى بكْرٍ عنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عبْدِ الرحْمٰنِ أنَّ عائِشَةَ زوْجَ النبىِّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم أخْبَرَتْها أنَّ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم كانَ عِنْدَها وأنَّها سَمِعَتْ صَوْتَ رجُلٍ يَسْتأْذِنُ فى بَيْتِ حَفْصَةَ قالَتْ فقُلْتُ يارسولَ اللّهِ هٰذَا رجُلٌ يَسْتأْذِنُ في بَيْتِكَ فقال النبىُّ ﷺ أُرَاهُ فُلانًا لِعَمِّ حَفْصَةَ مِنَ الرَّضاعَةِ قالَتْ عائِشَةُ لوْ كانَ فُلانٌ حَيًّا لِعَمِّها مِنَ الرَّضاعَةِ دَخَلَ عَلَيَّ فقال نَعَمْ الرَّضاعَةُ تُحَرِّمُ ماتُحَرِّمُ الوِلادَةُ *

37-....... Peygamber'in zevcesi Âişe (R) haber verdi ki, Rasûlullah, Âişe'nin yanında bulunuyordu. Bu sırada Âişe, Hafsa'nın evi önünde izin isteyen bir erkek sesi işitmişti.

Âişe dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Şu adam Sen'in evine girmek için izin istiyor, dedim.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— *"Sanırım ki o, Hafsa'nın süt amcası Fulân kimsedir!"* buyurdu.

Âişe dedi ki:

— Âişe'nin süt amcası Fulân hayâtta olsaydı, benim yanıma girebilecek miydi? diye sordu.

Peygamber:

— *"Evet girebilirdi. Çünkü süt, doğum ve nesebin harâm kılmakta olduğu herşeyi harâm kılar"* buyurdu [49].

---

48 Bu, *Sahîhayn*'da rivâyet edilen Âişe hadîsinin bir parçasıdır, lafız Müslim'indir.

49 *er-Radâ*, emzik çağındaki çocuğun meme emdiği zamân içinde bir kadının memesini sorması ve emmesidir. Bu emmenin hükmü bu hadîste bildirildiği üzere velâdet ve neseb yönünden harâm olan herşeyin bu emme ile de harâm olmasıdır. Bu husûsta müctehidler arasında ihtilâf yok, icmâ vardır. Binâenaleyh ana-

٣٨ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ حدّثنا يَحْيَى عنْ شُعْبَةَ عنْ قَتادَةَ عنْ جابِرِ بنِ زَيْدٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ قال قِيلَ لِلنبىِّ ﷺ ألا تَتَزَوَّجُ ابْنَةَ حَمْزَةَ قال إنَّها ابْنَةُ أخِى مِنَ الرَّضاعَةِ . وقال بِشْرُ بنُ عُمَرَ حدّثنا شُعْبَةُ سَمِعْتُ قَتادَةَ سَمِعْتُ جابِرَ بنَ زَيْدٍ مِثْلَهُ *

38-....... Bize Yahyâ ibn Sâid, Şu'be'den; o da Katâde'den; o da Câbir ibn Zeyd'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs şöyle dedi: Peygamber'e hitâben:

— Hamza'nın kızını eş almaz mısın? denildi.

Peygamber (S):

— *"Hamza'nın kızı, benim süt kardeşimin kızıdır"* buyurdu.

Bişr ibnu Umer dedi ki: Bana Şu'be tahdîs etti. Ben Katâde'den işittim. Ben Câbir ibn Zeyd'den bunun benzerini işittim, demiştir [50].

٣٩ــ حدّثنا الحَكَمُ بنُ نافِعٍ أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِىِّ قال أخبرَنِى عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّ زَيْنَبَ ابْنَةَ أبِى سَلمَةَ أخبَرَتْهُ أنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ بِنْتَ أبِي سُفْيانَ أخبَرَتْها أنَّها قالَتْ يارسُولَ اللّهِ انْكِحْ أُخْتِىَ بِنْتَ أبى سُفْيانَ فقال أوَ تُحِبِّينَ ذَلِكَ فَقُلْتُ نَعَمْ لَسْتُ لَكَ بِمُخْلِيَةٍ وأحَبُّ مَنْ شارَكَنِى فى خَيْرٍ أُخْتِى فقال النبىُّ صلى اللّهُ عليه وسلم إنَّ ذَلِكَ لايَحِلُّ لِى قُلْتُ فإنّا نُحَدَّثُ أنَّكَ تُرِيدُ أنْ تَنْكِحَ بِنْتَ أبِى سَلَمَةَ قال بِنْتَ أُمِّ سَلَمَةَ قُلْتُ نَعَمْ فقال لوْ أنَّها لَمْ تَكُنْ رَبِيبَتِى فى حَجْرِى ماحَلَّتْ لِى إنَّها لابْنَةُ أخِى مِنَ الرَّضاعَةِ أرْضَعَتْنِى وأبا سَلَمَةَ ثُوَيْبَةُ فَلاَ تَعْرِضْنَ عَلَىَّ بناتِكُنَّ ولا أخَواتِكُنَّ قال عُرْوَةُ وثُوَيْبَةُ مَوْلاةٌ لأبى لَهَبٍ كانَ أبُو لَهَبٍ أعْتَقَها فأرْضَعَتِ النبىَّ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم فَلَمَّا ماتَ أبُو لَهَبٍ أُرِيَهُ بَعْضُ أهْلِهِ بِشَرِّ حِيبَةٍ قال لهُ ماذَا لَقِيتَ قال أبُو لَهَبٍ لَمْ ألْقَ بَعْدَكُمْ غَيْرَ أنِّى سُقِيتُ في هذِهِ بِعَتاقَتِى ثُوَيْبَةَ *

---

baba harâm olduğu gibi, emmek yoluyla da süt ana, süt baba da harâm olur. Sonra bu harâmlık burada kalmayıp süt halalara, süt amcalara, teyzelere, kardeşlere de yayılır.

50 Bu ikinci seneddeki hadîsi Müslim rivâyet etmiştir. Buhârî yanında bunun fâidesi Katâde'nin Câbir ibn Zeyd'den işitmesini beyân etmesidir.

39-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi; ona da Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb haber verdi; ona da Ebû Sufyân'ın kızı Ümmü Habîbe haber verdi ki, kendisi:

— Yâ Rasûlallah! Ebû Sufyân'ın kızı olan kızkardeşimi nikâh et! dedi.

Rasûlullah:

— *"Sen* (kıskanmayıp) *bunu arzû eder misin?"* buyurdu.

Ben de:

— Evet arzû ederim. Çünkü ben Sen'in için ortaktan hâlî ve yalnız kalıcı değilim. İsterim ki, hayırda, yânî Sana karşı sevgimde bana ortak olan bârî kızkardeşim olsun! dedim.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— *"İyi bil ki, kızkardeşin bana halâl olmaz"* buyurdu.

Ben:

— Biz duyuyoruz ki, Sen Ebû Seleme'nin kızını nikâh etmek istiyormuşsun! dedim.

Rasûlullah (S):

— "(Eşim) *Ümmü Seleme'nin kızını mı?"* diye sordu.

Ben de:

— Evet, dedim.

Rasûlullah:

— *"Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb, benim terbiyem altında üvey kızım olmasa bile yine bana nikâhı halâl olmaz. Çünkü o, benim süt kardeşimin kızıdır: Beni ve onun babası Ebû Seleme'yi Suveybe kadın emzirmiştir. Bir daha kızlarınızı ve kızkardeşlerinizi bana teklif etmeyin!"* buyurdu.

Urve dedi ki: Suveybe, Ebû Leheb'in câriyesi idi. Sonra onu âzâd etti. Sonra bu kadın Peygamber'i emzirdi. Ebû Leheb öldüğü zamân, âilesi halkından bâzılarına ru'yâda Ebû Leheb fenâ bir hâlde gösterildi. Ona: Ne hâle ulaştın? diye sordu. Ebû Leheb: Sizden sonra hiçbir hayıra kavuşmadım. Yalnız Suveybe'yi âzâd ettiğimden dolayı şununla sulandım! diye başparmağıyle şehâdet parmağı arasında bir delik gösterdi [51].

---

51 Ümmü Seleme Peygamber'in kadınlarından olup adı Hind'dir. Fasîh konuşmasıyle meşhûrdur. Önce Ebû Seleme Abdullah ibn Esed'le evlenmiş ve onunla birlikte Habeşistan'a hicret etmişti. Kızı Zeyneb orada doğmuş ve Berre adı verilmişti. Ebû Seleme Habeşistan'da vefât etti. Ümmü Seleme, kızı Berre ile Medîne'ye geldi, Peygamber'le evlendi, böylece Berre, Peygamber'in rabîbesi (üvey kızı) oldu, Peygamber adını Zeyneb ismi ile değiştirdi... Hadîsten anlaşıldığı üzere Zeyneb'in Peygamber'e harâmlığını gerektiren iki sebeb vardır: Peygamber'in üvey kızı olması; bir de babası Ebû Seleme Abdullah'ın Peygamber'in süt kardeşi bulunmasıdır. Hadîsin başlığa uygunluğu da burasıdır.

٢٢ـ بابُ مَنْ قال لارَضاعَ بَعْدَ حَوْلَيْنِ لِقَوْلِهِ تعالى حَوْلَيْنِ كامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضاعَةَ وما يُحَرِّمُ مِنْ قَلِيلِ الرَّضاعِ وكَثِيرِهِ

22- YÜCE ALLAH'IN:

"Anneler çocuklarını iki bütün yıl emzirirler. (Bu hüküm) emmeyi tamâm yaptırmak isteyenler içindir..."

(el-Bakara: 232)

KAVLİNDEN DOLAYI "İKİ YILDAN SONRA SÜT EMME HÜKMÜ YOKTUR" DİYEN VE (BU İKİ SENE İÇİNDE İKEN) EMMENİN AZININ DA, ÇOĞUNUN DA HARÂM KILACAĞINI BEYÂN BÂBI [52]

٤٠ـ حدّثنا أَبُو الوَلِيدِ حدّثنا شُعْبَةُ عنِ الأَشْعَثِ عنْ أَبِيهِ عنْ مَسْرُوقٍ عنْ عائِشَةَ رضيَ اللّهُ عنها أنَّ النبيَّ ﷺ دَخَلَ عَلَيْها وعِنْدَها رَجُلٌ فَكأنَّهُ تَغَيَّرَ وَجْهُهُ كأنَّهُ كَرِهَ ذلِكَ فقالَتْ إنَّهُ أَخِي فقال انْظُرْنَ مَنْ اخْوَانُكُنَّ فإنَّما الرَّضاعَةُ مِنَ المَجاعَةِ *

40-....... Bize Şu'be, el-Eş'as'tan; o da babası Ebû's-Sa'sâ Selîm ibnu'l-Esved'den; o da Mesrûk'tan; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Âişe'nin yanında bir adam varken Peygamber (S) içeri girdi. Peygamber bunu hoş görmediğini belli eder gibi yüzünün rengi değişti. Bunun üzerine Âişe:

— Bu benim (süt) kardeşimdir! dedi.

Peygamber de:

— *"Süt kardeşlerinizin kim olduğuna iyi dikkat ediniz. Çünkü süt, ancak açlıktandır* (yânî açlığı giderendir)" buyurdu [53].

Ümmü Habîbe, iki kızkardeşin nikâhta birleştirilmesinin câiz olmadığını bilmeyerek hadîsteki teklîfi yapmıştı.

52 Buhârî'nin tutunduğu bu görüş, Alî, İbn Mes'ûd, İbn Umer, İbn Abbâs, Saîd ibn Müseyyeb, Hasen el-Basrî, Atâ, Mekhûl, Tâvûs, Ebû Hanîfe, Leys ibn Sa'd, Mâlik, Evzâî, Sevrî gibi sahâbî ve tâbi'î âlimlerinden naklolunmuştur. Bunlara göre emme müddeti olan iki sene içinde bir kerre emmekle de hurmet sâbit olur. Çünkü ***"Sizi emziren** (süt) **analarınız da** (kendi analarınız gibi) **size harâm kılınmıştır..."*** (en-Nisâ: 23) kavli mutlaktır, adedle kayıdlanmış değildir. Adedle kayıdlama Kur'ân'ın nassına ziyâde kılmaktır.

53 Hadîsteki son cümle, edebî ve hukûkî bir vecîzedir. Ve "Kendisiyle hurmet sâ-

٢٣ـ باب لَبَنِ الفَحْلِ

23- FAHLIN SÜTÜ (YÂNÎ SÜTÜN MEYDANA GELMESİNE SEBEB OLAN ERKEKLE EMEN KİŞİ ARASINDA SÜT HARÂMLIĞI SÂBİT OLUR MU?) BÂBI

٤١ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ أخبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهابٍ عنْ عُرْوَةَ بنِ الزُّبَيْرِ عنْ عائِشَةَ أنَّ أَفْلَحَ أخا أبِي القُعَيْسِ جاءَ يَسْتأذِنُ عَلَيْها وهُوَ عَمُّها مِنَ الرَّضاعَةِ بَعْدَ أنْ نَزَلَ الحِجابُ فأبَيْتُ أنْ آذَنَ لهُ فلمَّا جاءَ رسولُ اللّهِ ﷺ أخْبَرْتُهُ بالَّذِي صَنَعْتُ فأمَرَنِي أنْ آذَنَ لهُ *

41-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den; o da Âişe'den haber verdi ki, Ebû'l-Kuays'ın erkek kardeşi Eflah, hicâb emrinin inmesinden sonra gelip Âişe'nin yanına girmeğe izin istiyordu. Bu Eflâh, Âişe'nin süt amcası idi.

(Âişe dedi ki:) Ben ona izin vermekten çekindim. Rasûlullah (S) gelince yaptığım işi O'na haber verdim. Hemen Eflah'ın benim yanıma girmesine izin vermemi emretti [54].

٢٤ـ باب شَهادَةِ المُرْضِعَةِ

24- EMZİRİCİ KADININ (TEK BAŞINA) EMZİRMEYE ŞEHÂDET ETMESİ(NİN HÜKMÜ) BÂBI

---

bit olan emme, yalnız açlığını sütle telâfî edebilen emzik çağındaki çocuk hakkında mu'teberdir'' demektir. Bir süt kuzusu olan çocuğun gelişmesi ve bedenî teşekkülü yalnız sütle te'mîn edildiği için çocuk, emzirici kadının kendi çocuğu gibi kendisinin bir parçası oluyor.

Şâfiî ile tarafdârları bu hadîs ile ve sayıyı ihtivâ eden diğer hadîslerle istidlâl ederek en az beş defa emzirilmesini şart kılmışlardır. Fakat çocuğun bedenî teşekkülü sırasında kadının beden cüz'ünün karışması bir defa emmekle de hâsıl olur. Yeter ki emme müddeti içinde emzirilmiş olsun.

Âişe'nin yanında bulunan süt kardeşinin İbnu Ebi'l-Kuays olduğu zannediliyor. Bunun anası Âişe'yi emzirmiştir ve Âişe'nin süt anası olmakla tanınmıştır.

54 Hadîsin başlığa uygunluğu Âişe ile süt amcası olan Eflah arasında harâmlığın sâbit olması yönündendir. İşte bu harâmlık sebebiyle Rasûlullah, Eflah'ın Âişe'nin yanına girmesine izin verdi. Müslim'in rivâyetlerinden birinde Âişe: ''Beni kadın emzirdi, erkek emzirmedi'' dediği zamân, Rasûlullah: *''O senin süt amcandır''* buyurmuştur. Bu hadîs erkek suyunun harâm kılacağına delâlet etmiştir, fakat bu konuda görüş ayrılığı vardır. Bunun bir rivâyeti Şehâdetler Kitâbı'nda geçmişti (Aynî, Kastallânî).

٤٢ ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عبْدِ اللّهِ حدّثنا إسْماعِيلُ بنُ إبْرَاهِيمَ أخبرنا أيُّوبُ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ أبِي مُلَيْكَةَ قال حدّثني عُبَيْدُ بنُ أبي مَرْيَمَ عنْ عُقْبَةَ بنِ الحارِثِ قال وقَدْ سَمِعْتُهُ مِنْ عُقْبَةَ لَكِنِّي لِحَدِيثِ عُبَيْدٍ أحْفَظُ قال تَزَوَّجْتُ امْرَأةً فَجاءَتنا امْرَأةٌ سَوْدَاءُ فقالَتْ أرْضَعْتُكُما فأتَيْتُ النبيَّ صلى اللّهُ عليْه وسلم فَقُلْتُ تزَوَّجْتُ فُلانَةَ بِنْتَ فُلانٍ فَجاءَتنا امْرَأةٌ سَوْداءُ فقالَتْ لِي إنِّي قدْ أرْضَعْتُكُما وهْيَ كاذِبَةٌ فأعْرَضَ عَنِّي فأتَيْتُهُ مِنْ قِبَلِ وجْهِهِ قُلْتُ إنها كاذِبَةٌ قال كَيْفَ بِها وقَدْ زَعَمَتْ أنها قَدْ أرْضَعَتْكُمَا دَعْها عَنْكَ وأشارَ إسْماعِيلُ باصْبَعَيْهِ السَّبَّابَةِ والوُسْطَى يَحكِي أيُّوبَ *

42-....... Abdullah ibn Ebî Muleyke şöyle demiştir: Bize Eyyûb haber verdi: Bana Ubeydullah ibnu Ebî Meryem, Ukbetu'bnu'l-Hâris'ten tahdîs etti. Abdullah ibn Ebî Muleyke: Ben bu hadîsi Ukbetu'bnu'l-Hâris'ten işittim, lâkin ben Ubeydu'bnu Ebî Meryem'in hadîsini daha iyi ezberlemekteyim, dedi. Ukbetu'bnu'l-Hâris şöyle dedi: Ben bir kadınla evlendim -O Ümmü Yahyâ bintu İhâb et-Temîmî'dir-. Akabinde bize siyâh bir kadın geldi de:

— Ben sizin ikinizi de emzirdim, dedi.

Bunun üzerine ben Peygamber'e gittim ve:

— Ben Fulân'ın kızı Fulâne ile evlendim, akabinde bize siyah bir kadın geldi de bana hitâben: Ben ikinizi de emzirmişimdir, dedi; bu kadın sözünde yalancıdır, dedim.

Peygamber benden yüz çevirdi. Ben ise Peygamber'in yüzü cihetinden geldim de bir daha:

— O kadın yalancıdır, dedim.

Peygamber (S):

— *"O siyah kadın her ikinizi de emzirdiğini söylediği hâlde, evlendiğin kadınla nasıl yaparsın? Bu kadını kendinden bırak!"* buyurdu.

Hadîsin sonuncu râvîsi Alî ibn Abdillah el-Medînî bu hadîsi rivâyet ederken, şeyhi İsmâîl ibn Uyeyne'nin sebbâbe ve orta parmağıyla işâret ettiğini göstermiştir. O da şeyhi Eyyûb es-Sahtıyânî'nin, Peygamber'in böyle parmaklarıyle iki eşe işâret ederek söylediğini göstermiştir [55].

---

55 Hadîsin başlığa uygunluğu *"O kadınla nasıl yaparsın? Onu kendinden bırak..."* sözünden alınır... Peygamber'in bu emri ihtiyât ve takvâ yolu üzere verilmiş bir emirdir, sırf emzirenin sözüyle süt emmenin sübûtu ve nikâhın fesâdına hüküm yoluyla değildir. Çünkü Peygamber'in huzûrunda bir da'vâlaşma ve şehâdet edâsı

٢٥ــ بابُ مايَحِلُّ مِنَ النِّساءِ وما يَحْرُمُ وقَوْلِهِ تعالى حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهاتُكُمْ وبَناتُكُمْ وأَخَواتُكُمْ وعَمَّاتُكُمْ وخالاتُكُمْ وبَناتُ الأخِ وبَناتُ الأُخْتِ إلى آخِرِ الآيَتَيْنِ إلى قَوْلِهِ إنَّ اللَّهَ كانَ عَلِيمًا حكِيمًا . وقال أَنَسٌ والمُحْصَناتُ مِنَ النِّساءِ ذَوَاتُ الأَزْوَاجِ الحَرَائِرُ حرَامٌ إلاَّ ما مَلَكَتْ أيْمانُكُمْ لايَرَى بأْسًا أنْ يَنْزِعَ الرَّجُلُ جارِيَتَهُ منْ عَبْدِهِ وقال ولا تَنْكِحُوا المُشْرِكاتِ حتَّى يُؤْمِنَّ : وقال ابنُ عَبَّاسٍ مازَادَ علَى أرْبَعٍ فهُوَ حرامٌ كأُمِّهِ وابْنَتِهِ وأُخْتِه : وقال لَنا أحْمَدُ بنُ حنْبَلٍ حدّثنا يَحْيَى بنُ سعِيدٍ عنْ سُفْيانَ حدّثني حَبِيبٌ عنْ سَعِيدٍ عن ابنِ عَبَّاسٍ حَرُمَ مِنَ النَّسَبِ سبْعٌ ومِنَ الصِّهْرِ سَبْعٌ ثُمَّ قرَأ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهاتُكُمْ الآيةَ وجَمَعَ عبْدُ اللَّهِ بنُ جعفرٍ بَيْنَ ابْنَةِ عليٍّ وامْرَأةِ عليٍّ : وقال ابنُ سِيرِين لابأْسَ بهِ وكَرِهَهُ الحَسَنُ مَرَّةً ثُمَّ قال لا بأْسَ بهِ وَجَمَعَ الحَسَنُ ابنُ الحَسنِ بنِ عليٍّ بَيْنَ ابْنَتَيْ عَمٍّ فى لَيْلةٍ وكَرِهَهُ جابرُ بنُ زَيْدٍ لِلْقَطِيعَةِ ولَيْسَ فِيهِ تَحْرِيمٌ لقَوْلِهِ تعالى وأُحِلَّ لَكُمْ ماوَرَاءَ ذلِكُمْ . وقال عِكْرِمَةُ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ إذَا زَنَى بأُخْتِ امْرَأتِهِ لَمْ تَحْرُمْ عَلَيْهِ امْرَأتُهُ ويُرْوَى عنْ يَحْيَى الكِنْدِيِّ عنِ الشَّعْبِيِّ وأبى جعْفرٍ فِيمَنْ يلْعَبُ بالصَّبِيِّ إنْ أدْخَلَهُ فِيهِ فَلا يَتزَوَّجَنَّ أُمَّهُ ويَحْيَى هٰذَا غيْرُ مَعْرُوفٍ لَمْ يُتابَعْ علَيْهِ: وقال عِكْرِمَةُ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ اذَا زَنَى بِها لَمْ تَحْرُمْ علَيْهِ امْرَأتُهُ : ويُذْكَرُ عنْ أبى نَصْرٍ أنَّ ابنَ عَبَّاسٍ حَرَّمَهُ وأبُو نَصْرٍ هٰذا لمْ يُعْرَفْ بِسَماعِهِ مِنِ ابنِ عَبَّاسٍ : ويُرْوَى عنْ عِمْرَانَ بنِ حُصَيْن وجابِرِ بنِ زَيْدٍ والحَسَنِ وبَعْضِ أهْلِ العِراقِ : قال تَحْرُمُ علَيْهِ . وقال أبُو هُرَيْرَةَ

---

cereyân etmemişti, fakat bu, sırf bir ihbâr ve bir istifta'dan ibâret olmuştur. Eğer kadın hâkim huzûrunda şehâdet etmiş olsaydı, bu şehâdeti kabûl edilirdi... (Kastallânî).

Bu hadîsin birer rivâyeti İlim ve Şehâdetler Kitâbları'nda da geçmiş ve bâzı açıklamalar oralarda verilmişti. İlim Kitâbı'ndaki rivâyette "Bunun üzerine Ukbe, o kadından ayrıldı, o da başka bir kocaya vardı" ziyâdesi vardır.

لاتَحْرُمُ حتّٰى يُلْزِقَ بِالأَرْضِ يَعْنِى يُجامِعَ : وجَوَّزَهُ ابنُ المُسَيَّبِ وعُرْوَةُ والزُّهْرِىُّ وقال الزُّهْرِىُّ قال علِىٌّ لاتَحْرُمُ وهٰذا مُرْسَلٌ

25- NİKÂH OLUNMALARI HALÂL OLAN VE HARÂM OLAN KADINLAR VE YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI:

"Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, birâder kızları, hemşîre kızları, sizi emziren süt analarınız, süt hemşîreleriniz, karılarınızın anaları, kendileriyle zifâfa girdiğiniz karılarınızdan olup himâyelerinizde bulunan üvey kızlarınız size harâm kılındı. Eğer onlarla** (üvey kızlarınızın analarıyle) **zifâfa girmemişseniz** (onlarla evlenmenizde) **size bir be's yok. Kendi sulbünüzden gelmiş oğullarınızın karıları** (ile evlenmeniz) **ve iki kız kardeşi birlikte almanız da** (kezâ harâm edildi). **Ancak geçen geçmiştir. Çünkü Allah hakîkaten çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir. Sağ ellerinizin mâlik olduğu kadınlar müstesnâ olmak üzere, diğer bütün kocalı kadınlar** (da size harâm edildi. Bu hurmetler) **üzerinize Allah'ın farzı olarak** (yazılmıştır). **Onlardan mâadâsı ise -nâmûskâr ve zinâya sapmamış insanlar hâlinde** (yaşamanız şartıyle) **mallarınızla aramanız için- size halâl edildi. O hâlde onlardan hangisiyle fâidelendiyseniz, ücretlerini takdîr edildiği vechile verin. O mehrin mikdârını ta'yîn ettikten sonra aranızda gönül hoşluğu ile uyuştuğunuz şey hakkında üstünüze bir vebâl yoktur. Şübhesiz ki Allah hakkıyle bilicidir, mutlak hüküm ve hikmet sâhibidir"

(en-Nisâ: 23-24) [56].

---

56 Bu iki âyette nikâh olunmaları harâm olan kadınlar sayılmış ve bunlardan geri kalanların halâl kılındığı bildirilmiştir. Burada sayılan muharramât, yânî nikâh edilmeleri harâm kılınan kadınlar ondört oluyor. Bunlardan yedisi neseb, yedisi sebeb, yânî süt ve evlilikle harâm olmuştur. Neseb cihetiyle nikâhları harâm olan kadınlar, 22. âyette sayılan: Analar, kızlar, kızkardeşler, halalar, teyzeler, oğlan kardeş kızları, kızkardeş kızlarıdır. Sebeb ve süt cihetiyle harâm olanlar da 22-23. âyetlerde bildirilen süt analar, süt hemşîreler, kaynanalar, üvey kızlar, gelinler, birarada iki kız kardeşler, zevce sâhibi evli kadınlardır.

Süt ana ve kardeşlerinde neseb hükümleri cârîdir. Binâenaleyh süt analar, süt hemşîreler, süt babalar, süt kızlar, süt halalar, süt teyzeler, süt birâderler ve kızları hep neseb hükümlerinde dâhildir. Şu hadîs bunu te'yîd edicidir: *"Neseb cihetinden harâm olan süt cihetinden harâm olur"* (Buhârî, Müslim: Âişe'den) *(Meâl-i Kerîm)*.

Enes ibn Mâlik: "*Ve'l-muhsenâtu mine'n-nisâi*", yânî kocalı hürre kadınları nikâhla almak harâmdır, ancak (harb esîri olarak) sağ ellerinizin mâlik olduğu kadınlar müstesnâdır, dedi. O, mâlik olan erkeğin, kölesinin nikâhı altından câriyesini çekip almasında -bir rivâyette: evlenmesinde- bir be's görmez.

Yüce Allah şöyle buyurdu: "***Allah'a eş tanıyan kadınlarla onlar îmâna gelinceye kadar evlenmeyin. Îmân eden bir câriye, müşrik bir kadından -bu sizin hoşunuza gitse de- elbet daha hayırlıdır. Müşrik erkeklere de, onlar îmân edinceye kadar*** (mü'min kadınları) ***nikâhlamayın. Mü'min bir kul, müşrikten -o sizin hoşunuza gitse de- elbette hayırlıdır. Onlar sizi cehenneme çağırırlar. Allah ise, kendi irâdesiyle, cennete ve mağfirete çağırır. O, insanlara âyetlerini apaçık söyler. Tâ ki iyice düşünüp ibret alsınlar***" (el-Bakara: 221) [57].

İbn Abbâs: Dört zevce üzerine ziyâde olan kadın o erkeğe anası, kızı ve kızkardeşinin harâm olduğu gibi harâmdır, dedi.

Bize İmâm Ahmed ibn Hanbel şöyle söyledi: Bize Yahyâ ibn Saîd el-Kattân, Sufyân es-Sevrî'den tahdîs etti (ki o şöyle demiştir): Bana Habîb ibnu Sâbit, Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs:

— Size nesebden yedi, evlilik sebebiyle de yedi kadın harâm oldu, dedi, sonra da: "***Hurrimet aleykum ummehatukum...***" (en-Nisâ: 225) âyetini okudu [58].

Abdullah ibn Ca'fer (ibn Ebî Tâlib), Alî'nin (başka kadından) kızı Zeyneb ile Alî'nin karısı Leylâ bintu Mes'ûd arasını cem'etti. İbn Sîrîn de: Bu birleştirmede be's yoktur, demiştir. el-Hasen el-Basrî bir kerresinde bu birleştirmeyi kerîh görmüş, sonra: Bunda be's yoktur, demiştir.

el-Hasen ibnu'l-Hasen ibn Alî de bir gece içinde bir amcanın iki kızı (iki torunu) arasını cem' etmiştir. Câbir ibn Zeyd, bir amcanın iki ayrı koldan gelen bu iki kız torununu bir adamın nikâhı altında birleştirmeyi -aralarında meydana gelecek yarışma sebebiyle hısımlık koparılacağı için- kerîh görmüştür. (Buhârî şöyle dedi:) Hâlbuki Yüce Allah'ın: "***Onlardan mâadâsı ise -nâmûskâr ve zinâya sap-***

---

57 Buhârî nikâh olunmaları harâm ve halâl olan kadınları içine alan en-Nisâ: 23-24. âyetlerini zikrettikten sonra, bir kısım harâm kılınanları içine alan el-Bakara: 221. âyeti getirdi. Bu âyet iki nehyi ihtivâ etmektedir: Mü'min erkeklerin gayrımüslim kadınlarla evlenmeleri, gayrımüslim erkeklerle müslümân kadınların evlenmeleri. Bu iki taraflı yasak İslâm'ın başlangıcında te'sîs ve tatbîk olundu. Sonra bu iki nehyin birincisi el-Mâide: 5 âyeti ile ta'dîl edildi.

58 Bu İbn Abbâs'ın sözüyle Buhârî, İslâm hukûkunun en mühim bir faslı olan çok evlilik mes'elesine dokunmuş oluyor... İslâm hukûku dörde kadar nikâha müsâade etmiş ise de yine en mühim esâs, bir zevcedir. Birden fazlasına müsâade, ahlâkî ve ictimâî zarûretler üzerine verilmiştir...

mamış insanlar hâlinde mallarınızla aramanız için- size halâl edildi..." (en-Nisâ: 24) kavlinden dolayı bu birleştirmede harâm kılma yoktur.

İkrime de İbn Abbâs'tan: Karısının kızkardeşi ile zinâ ettiği zamân, o arkeğe kendi karısı harâm olmaz, dediğini söyleyip nakletmiştir. Yahyâ ibn Kays el-Kindî'den, eş-Şa'bî ile Ebû Ca'fer'in, sabî ile oynayan kimse hakkında: Eğer o kişi zekerini çocuğa girdirdi ise (yânî onunla livâta yaptı ise) artık o çocuğun anasıyla evlenemez, dedikleri rivâyet olunuyor [59].

(Buhârî dedi ki:) Bu Yahyâ el-Kindî, adâletle tanınmış değildir ve burada rivâyet ettiği şey üzerinde mutâbaa olunmamıştır.

Yine İkrime, İbn Abbâs'tan: Karısının anasıyle zinâ ettiği zamân, karısı bu zinâkâr erkeğe harâm olmaz, dediğini nakletmiştir (Çünkü harâm, halâlı harâm etmez).

Ebû Nasr el-Esedî'den, İbn Abbâs'ın bunu harâm kılmış olduğu da zikrolunuyor. (Buhârî dedi ki:) Bu Ebû Nasr'ın, İbn Abbâs'tan bizzât işitmesi bilinmemiştir.

İmrân ibn Husayn'dan, Câbir ibn Zeyd'den, el-Hasan el-Basrî'den ve Irâk ehlinin bâzısından, bunların her biri, kadının anasıyle zinâ ettiği zamân o kadın kendisine harâm olur dedikleri rivâyet olunuyor. Ebû Hureyre ise: Kadını yere yapıştırmadıkça, yânî onunla cimâ yapmadıkça kızı, o erkeğe harâm olmaz, demiştir. Saîd ibnu'l-Müseyyeb, Urvetu'bnu'z-Zubeyr ve ez-Zuhrî, anasıyle zinâ etse de zevcenin berâberinde ikaamet etmeye cevâz vermişlerdir. ez-Zuhrî: Alî ibn Ebî Tâlib'in, karısının anasıyle zinâ etmiş olan bir adam hakkında: Karısıyle ikaameti harâm olmaz, dediğini nakletmiştir (Beyhakî'nin lafzı: Harâm halâlı harâm etmez). (Buhârî şöyle dedi): Bu hadîs mürseldir (yânî munkatı'dır) [60].

٢٦ـ بابٌ ورَبائِبُكُمُ اللَّاتِي في حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ . وقال ابنُ عَبَّاسٍ الدُّخولُ والمَسِيسُ واللِّماسُ هُوَ الجِماعُ ومَنْ

59 Buhârî'nin bu kitâbda Ahmed ibn Hanbel'den bu hadîsten başka hadîsi yoktur, bir de Mağâzî'nin sonunda bir vâsıta ile bir hadîs vardır. Buhârî bu hadîsi İmâm Ahmed'den müzâkere yâhud icâzet yoluyla aldığı için "Bize söyledi" ta'bîrini kullanmış, "Bize tahdîs etti" veyâ "Bize haber verdi" ta'bîrlerini kullanmamıştır. Buhârî Ahmed ibn Hanbel'in birçok şeyhlerine kavuştuğu için onun ismini zikretmekten müstağnî olmuştur... (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

60 Burada getirilen sözler ve fıkhî görüşler hep sahîh senedlerle rivâyet edilmiştir. Bunlar hakkındaki fıkhî münâkaşalar ve bunların muhâlifi veyâ zıddı olan görüşler de vardır. Bütün bu tafsîlâtı şerhlerden ve bulundukları kitâblardan okumalıdır.

قال بَناتُ وَلدِها مِنْ بَناتهِ فى التَّحْرِيمِ لِقَوْلِ النبيِّ صلى اللّٰهُ عليْهِ وسلم لأمِّ حبِيبَةَ لاتعْرِضْنَ عَلَيَّ بَناتِكُنَّ ولا اخَوَاتِكُنَّ وكَذَلِكَ حَلائِلُ وَلدِ الأَبْناءِ هُنَّ حلائلُ الأَبْناءِ وهَلْ تُسَمَّى الرَّبِيبَةَ وإنْ لَمْ تَكُنْ فِي حَجْرِهِ ودَفَعَ النبيُّ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم رَبِيبَةً لهُ إلى مَنْ يَكْفُلُها وسمَّى النبيُّ ﷺ ابنَ ابْنَتهِ إبْنًا

26- BÂB:

"Kendileriyle zifâfa girdiğiniz karılarınızdan olup himâyenizde bulunan üvey kızlarınız size harâm edildi. Eğer onlarla zifâfa girmemişseniz, size bir be's yok. Kendi sulbünüzden gelmiş oğullarınızın karıları..."

(en-Nisâ: 23).

İbn Abbâs şöyle demiştir: "Duhûl", "Mesîs", "Limâs" hepsi de cimâ'dan ibârettir. "Kadının çocuğunun kızları erkeğe harâm kılınmakta, kadının kızları gibidir" diyen kimse, Peygamber'in Ümmü Habîbe'ye karşı söylediği şu *"Ve bir daha bana kızlarınızı ve kızkardeşlerinizi teklîf etmeyiniz"* **hadîsini hüccet edinmiştir.**

Yine böyle oğul çocuklarının zevceleri de harâm kılınmakta oğulların halîleleri, yânî zevceleri gibidirler. Kız erkeğin himâyesinde olmasa da "Rabîbe = Üvey kız" ismi verilir mi? [61] Peygamber (S) kendine âid bir üvey kızı -Zeyneb bintu Ümmi Seleme'yi-, onu bakıp besleyecek olan kimseye -Nevfel el-Eşcâî'ye- verdi. Ve Peygamber (S) kızının oğlu el-Hasen ibn Alî'yi oğul diye isimledi [62].

---

61 Buhârî bunda görüş ayrılığı bulunduğu için soru şeklinde getirdi.

Rabâib, "Üvey kızlar" demek olup *"Rabîbe"*'nin cem'idir. Zifâf olup ismetinin harîmine girilen kadınların başka kocadan olan kızlarıdır ki, bunlar ekseriyetle üvey babalarının terbiyesinde ve yanlarında bulunurlar. Bu sebeble âyette ***"Fî hucûrikum"*** diye kaydolunmuştur. Zifâfa girilmeyen kadınların kızları olan üvey kızları almakta günâh yoktur. Rabîbeler hakkında: "Analarını vat' etmek kızlarını harâm kılar, kızlarını nikâh etmek de analarını harâm kılar" sözü İslâm hukûkunun umûmî kaidelerindendir.

62 Buhârî bu rivâyetleri, başlığın cüzlerine hüccet olmak üzere getirmiştir.

٤٣ــ حدّثنا الحُمَيْدِيُّ حدّثنا سُفْيَانُ حدّثنا هِشَامٌ عَنْ أبِيهِ عَنْ زَيْنَبَ عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ قَالَتْ قُلْتُ يا رسولَ اللّهِ هَلْ لَكَ فِي بِنْتِ أبِي سُفْيَان قال فأفْعَلُ ماذا قُلْتُ تَنْكِحُ أتُحِبِّينَ قُلْتُ لَسْتُ لَكَ بِمُخْلِيَةٍ وأحَبُّ مَنْ شَرَكَنِي فِيكَ أُخْتِي قال إنَّهَا لاتَحِلُّ لِي قُلْتُ بَلَغَنِي أنَّكَ تَخْطُبُ قال ابْنَةَ أُمِّ سَلَمَةَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ لَوْ لَمْ تكُنْ رَبِيبَتِي مَا حَلَّتْ لِي أرْضَعَتْنِي وأبَاهَا ثُوَيْبَةُ فَلا تَعْرِضْنَ عَلَيَّ بَنَاتِكُنَّ ولا أخَوَاتِكُنَّ : وقال اللَّيْثُ حدّثنا هشامٌ دُرَّةُ بِنْتُ أبِي سَلَمَةَ *

43-....... Bize Hişâm, babası Urve'den; o da Zeyneb bintu Ebî Seleme'den tahdîs etti ki, Ebû Sufyân'ın kızı Ümmü Habîbe şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ebû Sufyân'ın kızı hemşîremle evlenmek husûsuna rağbetin var mı? dedim.

Rasûlullah (S):

— *"Ne yapayım?"* dedi.

Ben:

— Onunla nikâhlanırsın! dedim.

Rasûlullah:

— *"Sen bunu arzû eder misin?"* dedi.

Ben de:

— (Evet arzû ederim) Ben Sen'in yanında ortaktan hâlî değilim. Ben Sen'in sevgin hakkında kız kardeşimin bana ortak olmasını arzû ederim, dedim.

Rasûlullah:

— *"İyi bil ki, kızkardeşin bana halâl olmaz"* buyurdu.

Ben:

— Senin Ebû Seleme'nin kızını istemekte olduğun haberi bana ulaştı, dedim.

— *"Ümmü Seleme'nin kızını mı?"* dedi.

Ben:

— Evet, dedim.

Rasûlullah:

— *"Ümmü Seleme'nin kızı* (Zeyneb) *benim* (terbiyem altında) *üvey kızım olmasa bile yine o bana halâl olmaz. Beni ve onun babası Ebû Seleme'yi Suveybe kadın emzirmiştir. Bana kızlarınızı ve kızkardeşlerinizi teklîf etmeyin"* buyurdu.

el-Leys ibn Sa'd şöyle dedi: Bize Hişâm ibnu Urve: O, Durre bintu Ebî Seleme'dir, diye tahdîs etti [63].

٢٧ــ بابٌ وأنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الأُخْتَيْنِ إلاَّ ما قَدْ سَلَفَ

27- BÂB:

"Ve iki kızkardeşi birlikte almanız da (harâm edildi) ancak geçen geçmiştir"

(en-Nisâ: 23)

٤٤ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ أنَّ عُرْوَةَ بنَ الزُّبَيْرِ أخْبَرَهُ أنَّ زَيْنَبَ ابْنَةَ أبِى سَلَمَةَ أخْبَرَتْهُ أنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ قَالَتْ قُلْتُ يا رسولَ اللّهِ أنْكِحْ أُخْتِى بِنْتَ أبِى سُفْيَانَ قال وتُحِبِّينَ قُلْتُ نعَمْ لَسْتُ بِمُخْلِيَةٍ وأحَبُّ منْ شَارَكَنى فِى خَيْرٍ أُخْتِى فقال النبيُّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم إنَّ ذٰلِكَ لا يَحِلُّ لِى قُلْتُ يا رسولَ اللّهِ فَوَاللّهِ إنَّا لَنَتَحَدَّثُ أنَّكَ تُرِيدُ أنْ تَنْكِحَ دُرَّةَ بنْتَ أبِى سَلَمَةَ قالَ بنْتَ أُمِّ سَلَمَةَ فَقُلْتُ نَعَمْ قال فَوَاللّهِ لوْ لَمْ تَكُنْ فِى حَجْرِى ما حَلَّتْ لِى إنَّهَا لابْنَةُ أخِى مِنَ الرَّضَاعَةِ أرْضَعَتْنِى وأبَا سَلَمَةَ ثُوَيْبَةُ فَلاَ تَعْرِضْنَ عَلَىَّ بَنَاتِكُنَّ ولا أخَوَاتِكُنَّ *

44-....... Bize el-Leys, Ukayl'dan; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti ki, ona Urvete'bnu'z-Zubeyr haber vermiş; ona da Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb haber vermiş. Ümmü Habîbe şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ebû Sufyân'ın kızı kızkardeşimi nikâhla al! dedim.

Rasûlullah (S):

— *"Sen bunu arzû eder misin?"* buyurdu.

Ben de:

---

63 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bunun bir rivâyeti daha önce de geçmiş, bâzı açıklamalar orada verilmişti.

Şübhesiz ki Ümmü Habîbe iki kızkardeşin bir adamın nikâhında bulunmasının câiz olmadığını bilmeyerek böyle bir teklîf sunmuştu. Ümmü Habîbe Habeşistân'a hicret eden ilk müslümânlardan olup, dînî salâbetiyle meşhûrdur. Adı Ramle'dir.

— Evet arzû ederim. Çünkü ortaktan hâlî değilim ve ben hayırda bana ortak olan kimsenin kızkardeşim olmasını arzû ederim, dedim.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— *"Muhakkak bu bana halâl olmaz"* buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Allah'a yemîn ederim ki bizler Sen'in Ebû Seleme'nin kızı Durre'yi nikâh etmek istemekte olduğunu konuşup duruyoruz, dedim.

Rasûlullah:

— *"Ümmü Seleme'nin kızını mı?"* diye sordu.

Ben:

— Evet, dedim.

Rasûlullah:

— *"Vallâhi Ümmü Seleme'nin kızı benim himâyem altında olmasa da yine o bana halâl olmazdı. Çünkü o benim süt kardeşimin kızıdır. Beni ve* (onun babası) *Ebû Seleme'yi Suveybe kadın emzirmiştir. Bir daha bana kızlarınızı ve kızkardeşlerinizi arz etmeyiniz"* buyurdu [64].

٢٨ــ بابٌ لا تُنْكَحُ المَرْأَةُ علَى عَمَّتِهَا

28- BÂB: "KADIN, HALASININ ÜZERİNE NİKÂH EDİLMEZ"

٤٥ــ حدّثنا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أخبرنا عاصِمٌ عن الشَّعْبِيِّ سَمِعَ جَابِرًا رَضِيَ اللَّهُ عنه قال نَهَى رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلَّم أَنْ تُنْكَحَ المَرْأَةُ عَلَى عَمَّتِهَا أَوْ خَالَتِهَا : وقال داوُدُ وابنُ عَوْنٍ عن الشَّعْبِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ *

45-....... Bize Âsım el-Ahvel, eş-Şa'bî'den haber verdi ki, o da Câbir(R)'den: Rasûlullah (S) bir kadının kendi halası üzerine yâhud kendi teyzesi üzerine nikâh olunmasını nehyetti, dediğini işitmiştir.

Dâvûd ibn Ebî Hind ile İbnu Avn, eş-Şa'bî'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere (bu hadîsin bir rivâyetini) söylediler.

٤٦ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ أخبرنا مالِكٌ عنْ أَبِي الزِّنَادِ عنِ

64 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî bunu birçok yerlerde getirmiştir ki, herbir yerde hadîsteki bir yere uygun bir unvân vardır. Burada unvânın yeri *"Bana arz etmeyiniz"* sözüdür (Aynî).

الأعْرَجِ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ قال لا يُجْمَعُ بيْنَ المَرْأةِ وعَمَّتِهَا ولا بيْنَ المَرْأةِ وخَالَتِهَا *

46-....... Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere haber verdi ki, Rasûlullah (S): *"Bir kadınla onun halası, yine böyle bir kadınla onun teyzesi birlikte nikâh olunmaz"* buyurmuştur [65].

٤٧ـ حدّثنا عَبْدَانُ أخبرنا عبْدُ اللَّهِ قال أخبرنى يُونُسُ عنِ الزُّهْرِىِّ قال حدّثنى قَبِيصَةُ بن ذُؤَيْبٍ أنَّهُ سَمِعَ أبا هُرَيْرَةَ يَقُولُ نَهَى النبىُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم أنْ تُنكَحَ المَرْأةُ على عَمَّتِهَا والمَرْأةُ وخَالَتُهَا فَنَرَى خَالَةَ أبيهَا بِتِلْكَ المَنْزِلَةِ لِأنَّ عُرْوَةَ حدّثنى عنْ عَائِشَةَ قالَتْ حَرِّمُوا منَ الرَّضاعَةِ ما يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ *

47-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Kabîsa ibnu Zueyb tahdîs etti ki, o Ebû Hureyre'den şöyle derken işitmiştir: Peygamber (S) kadının kendi halası üzerine nikâh olunmasını yine kadının ve teyzesinin bir şahsa nikâh olunmasını nehyetti.

ez-Zuhrî: Biz harâm kılmakta, kadının babasının teyzesini de bu menzilede görüyoruz. Çünkü Urve bana Âişe'den tahdîs etti ki, o: "Nesebden harâm olanı, sütten harâm kılınız" demiştir [66].

٢٩ـ بابُ الشِّغَارِ

29- ŞIĞAR BÂBI

٤٨ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم نَهَى عن

65 Hadîslerin başlığa uygunluğu meydandadır. Burada nehyedilen kadınların ikisi birden nikâh olduğunda, ikisinin nikâhı da bâtıl olur. Fakat bir kadınla meselâ halası -birisi önce, öbürüsü sonra- ayrı ayrı tezvîc olunursa, önceki sahîh, sonraki nikâh bâtıl olur.

66 Bu hükmün bu hadîsten alınmasında nazar vardır. Sanki o evlenme sebebiyle harâm olanı, neseble harâm olana katmayı irâde etmiş gibidir. Nitekim neseble harâm olan, sütle harâm olur *(Fethu'l-Bârî)*.

الشِّغارِ والشِّغَارُ أنْ يُزَوِّجَ الرَّجُلُ ابْنَتَهُ عَلَى أنْ يُزَوِّجَهُ الآخَرُ ابْنَتَهُ لَيْسَ بَيْنَهُمَا صَدَاقٌ *

48-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şığar(sûretiyle nikâh)dan nehyetmiştir. Şığâr, bir kimsenin kızını diğerine, o da kızını kendisine vermek üzere aralarında mehr de olmaksızın evlendirmesidir [67].

٣٠ ـ بابٌ هَلْ لِلْمَرْأةِ أنْ تَهَبَ نَفْسَهَا لِأحَدٍ

30- BÂB: KADINA KENDİ NEFSİNİ BİR KİMSEYE HİBE ETMESİ (HALÂL) OLUR MU?

٤٩ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ سَلاَمٍ حدّثنا ابنُ فُضَيْلٍ حدّثنا هِشَامٌ عنْ أبِيهِ قال كَانَتْ خَوْلَةُ بِنْتُ حَكِيمٍ مِنَ اللائِي وهَبْنَ أنْفُسَهُنَّ لِلنبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم فقالَتْ عَائِشَةُ أما تَسْتَحِي المَرْأةُ أنْ تَهَبَ نَفْسَهَا لِلرَّجُلِ فَلَمَّا نَزَلَتْ تُرْجِىءُ مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ قُلْتُ يا رسولَ اللّهِ ماأرَي رَبَّكَ إلاَّ يُسَارِعُ فِي هَوَاكَ. رَوَاهُ أبُو سَعِيدٍ المُؤَدِّبُ ومُحَمَّدُ بنُ بِشْرٍ وعَبْدَةُ عنْ هِشَامٍ عنْ أبِيهِ عنْ عَائِشَةَ يَزِيدُ بَعْضُهُمْ علَى بَعْضٍ *

49-....... Bize Hişâm tahdîs etti ki, babası Urve şöyle demiştir:

---

67 *Şığâr*'ın lugatte bir ma'nâsı ayağı kaldırmak demektir. Köpek işemek için ayağını kaldırınca "Şağara'l-kelbu" denir. Sanki o şahıs: Ben senin kızının ayağını kaldırmadıkça sen de benim kızın ayağını kaldırma demiş gibi oluyor. Yâhud da bu nevi' nikâhta mehr olmadığı için şehrin hâkimden boşalması ma'nâsına olan "Şağara'l-beledu" sözünden gelmedir.

Şığâr sûretiyle nikâh, mehirsiz olarak değişmek yoluyla nikâh yapmaktır. İslâm'dan önce Arablar arasında bu yoldan kızlarını, kızkardeşlerini veyâ akrabâlarını mübâdele etmek ve birinin kadınlık kıymeti (Bıd'ı) öbürü için mehr sayılarak ve ayrıca bir mehr ta'yîn etmeksizin nikâh etmek âdeti yürürlükte idi. Bu yolda mübâdele şartıyle iki taraf, kadının kadınlık kıymetini mehr bedeli sayarak nikâh akdi yapıyordu. İslâm'da bu nevi' nikâh akdi, kadınlık şerefini alçalttığı ve birtakım haksızlıklar doğurduğu için yasak edilmiştir.

Bu hadîsin birkaç rivâyeti Müslim'de toplanmıştır. Bu mes'ele ile ilgili geniş tafsîlâtı ve fıkhî incelikleri, görüş ayrılıklarını şerhlerden ve fıkıh kitâblarından okumalıdır.

Havle bintu Hakîm, nefislerini Peygamber'e hibe eden kadınlardan idi. Bunun üzerine Âişe:

— Kadın kendini erkeğe hibe etmekten hayâ etmiyor mu? dedi.

"Onlardan kimi dilersen (nevbetinden) ***geri bırakır, kimi de dilersen yanına alabilirsin. Geri bıraktıklarından kimi istersen*** (yanına almakta) ***de sana güçlük yoktur..."*** (el-Ahzâb: 51) âyeti inince de Âişe:

— Yâ Rasûlallah! Rabb'in Taâlâ (kadınların değil) ancak Sen'in arzûnun gerçekleşmesine çabuk davranıyor, dedim (demiştir).

Bu hadîsi Ebû Saîd el-Müeddib, Muhammed ibn Bişr ve Abde ibn Süleymân; üçü de Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe'den olmak üzere, bâzısı bâzısının rivâyeti üzerine artırarak rivâyet etmişlerdir [68].

٣١ـ بابُ نِكَاحِ المُحْرِمِ

31- İHRÂMLININ NİKÂHLANMASI BÂBI

٥٠ ـ حدّثنا مالِكُ بنُ إسْمَاعِيلَ أخبرنَا ابنُ عُيَيْنَةَ أخبرنا عَمْرٌو حدّثنا جَابِرُ بنُ زَيْدٍ قال أنْبأنا ابنُ عَبَّاسٍ رضى اللّٰهُ عنهما تَزَوَّجَ النبىُّ ﷺ وهُوَ مُحْرِمٌ *

50-....... Câbir ibn Zeyd: İbn Abbâs (R) bize, Peygamber (S) ihrâmlı olduğu hâlde evlendi diye haber verdi, demiştir [69].

---

68 Hadîsin başlığa uygunluğu ilk kısmından alınır. Bunun bir rivâyeti Tefsîr Kitâbı'nda da geçmişti. Havle bintu Hakîm -ki ona küçültme sîgasıyle Huveyle bintu Hakîm ibn Umeyye dahî denilir- Usmân ibn Maz'ûn'un karısı ve İslâm'a ilk giren sâliha kadınlardan idi. Usmân'ın vefâtı üzerine dul kalmıştı. İşte bu sebeble nefsini Peygamber'e hibe etmiş, mehirsiz olarak Peygamber'le evlenmek istemiş idi. Âişe de kendisinde bulunan kadınların yaratılmış oldukları kıskançlık tabîatinden dolayı o kadını ayıplamıştı. Yoksa kendisi Yüce Allah'ın, Peygamber'ine bunu mübâh kılmış olduğunu bilmişti... (Aynî, Kastallânî).

69 Hadîsin başlığa uygunluğu, başlıktaki mübhemliği beyân etmesi cihetindendir. Birçok fakîhler bu hadîsle hüccet getirerek nikâh etmekte ihrâmlı için hiçbir sakınca yoktur, şu kadar ki, ihrâmdan çıkıncaya kadar cinsî münâsebette bulunamaz demişlerdir. Diğer bir kısım müctehidler ise ihrâmlının nikâh etmesini, nikâh olunmasına cevâz vermemişlerdir. Böyle bir nikâh vâki' olursa, bâtıl olur demişlerdir. Tafsîlat geniş şerhlerde ve fıkıh kitâblarındadır.

Peygamber'in bu hadîste haber verilen evlenmesi, yedinci hicret yılındaki hüküm umresinde ihrâmlı iken Meymûne ile nikâhlanmasıdır. Bu hadîsin bir rivâyeti Hacc Kitâbı'nın sonlarında da geçmişti.

٣٢ـ بابُ نَهْيِ رَسُولِ اللّهِ ﷺ عن نِكَاحِ المُتْعَةِ آخِرًا

32- RASÛLULLAH(S)'IN MUT'A SÛRETİYLE OLAN MUVAKKAT NİKÂHI EN SONU NEHYETMESİ BÂBI [70]

٥١ـ حدّثنا مالِكُ بنُ إسْمَاعِيلَ **حدّثنا** ابنُ عُيَيْنَةَ أنَّهُ سَمِعَ الزُّهْرِيَّ يَقُولُ أخْبَرَنِي الحَسَنُ بنُ مُحَمَّدِ بنِ عَلِيٍّ وأخُوهُ عَبْدُ اللّهِ عنْ أبِيهِمَا أنَّ عَلِيًّا رضِيَ اللّهُ عنهُ قال لابنِ عَبَّاسٍ إنَّ النبيَّ ﷺ نَهَى عنِ المُتْعَةِ وعَنْ لُحومِ الحُمُرِ الأهْلِيَّةِ زَمَنَ خَيْبَرَ *

51-....... İbnu Uyeyne, ez-Zuhrî'den şöyle derken işitmiştir: Bana el-Hasen ibnu Muhammed ibn Alî ile kardeşi Abdullah ibn Muhammed, babaları Muhammed ibnu'l-Hanefiyye'den haber verdiler ki, Alî ibn Ebî Tâlib (R), İbn Abbâs'a:

— Peygamber (S), Hayber gazvesi zamânında mut'a nikâhını ve evcil eşeklerin etinin yenilmesini yasak etti, demiştir [71].

٥٢ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ **حدّثنا** غُنْدَرٌ **حدّثنا** شُعْبَةُ عنْ أبِي جَمْرَةَ قال سَمِعْتُ ابنَ عَبَّاسٍ سُئِلَ عنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ فَرَخَّصَ فقال لهُ مَوْلًى لهُ إنَّمَا ذَلِكَ فِي الحَالِ الشَّدِيدِ وفي النِّسَاءِ قِلَّةٌ أوْ نَحْوَهُ فقال ابنُ عَبَّاسٍ نَعَمْ *

52-....... Ebû Cemre şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim. Ona kadınla mut'a nikâhı yapmak soruldu da, o buna ruhsat verdi. Bunun üzerine İbn Abbâs'ın bir kölesi, İbn Abbâs'a:

— Bu müsâade, ancak kadın ihtiyâcının şiddeti ve kadınların azlığı yâhud buna benzer bir ibâre (yânî harb ve gazve) zamânlarına âid değil miydi? dedi.

İbn Abbâs da:

— Evet öyledir, diye onu tasdîk etti.

٥٣ـ حدّثنا عَلِيٌّ **حدّثنا** سُفْيَانُ قال عَمْرٌو عنِ الحَسَنِ بن مُحَمَّدٍ

70 Bu başlığa göre muvakkat bir zamân için olan mut'a nikâhına önce müsâade olunup sonra yasak edildiği anlaşılıyor. Nitekim hadîsler de buna açıkça delâlet etmektedir.

71 Bunun bir rivâyeti Mağâzî'de, Hayber gazvesi bâbı'nda geçmişti.

عَنْ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ وسلَمَةَ بنِ لأَكْوَعِ قالا كُنَّا فِى جَيْشٍ فأتانا رسولُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فقال إنَّهُ قَدْ أُذِنَ لَكُمْ أنْ تَسْتَمْتِعُوا فاسْتَمْتِعُوا وقال ابنُ أبِى ذِئْبٍ **حدّثنى** إياسُ بنُ سَلَمَةَ بنِ الأكْوَعِ عَنْ أبيهِ عنْ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم أيُّمَا رجُلٍ وامْرَأةٍ تَوافَقا فَعِشْرَةُ ما بَيْنَهُمَا ثَلاَثُ لَيَالٍ فإنْ أحَبَّا أنْ يَتَزَايَدَا أوْ يَتَتَارَكَا تَتَارَكا فَمَا أدْرِى أشَىءٌ كانَ لَنَا خَاصَّةً أمْ لِلنَّاسِ عامَّةً * قال أبو عَبْدِ اللَّهِ وبَيَّنَهُ عَلِىٌّ عنِ النبىِّ ﷺ أنَّهُ مَنْسُوخٌ *

53-....... Câbir ibn Abdillah ile Selemetu'bnu'l-Ekva' (R); ikisi şöyle demişlerdir: Bizler bir ordu içinde bulunduk. Rasûlullah'ın elçisi bize geldi de:

— Size mut'a sûretiyle (muvakkat bir zamân için) nikâha ve evlenmeye izin verildi. Muvakkat bir zamân için evlenebilirsiniz! dedi.

İbnu Ebî Zi'b de şöyle dedi: Bana Seleme ibnu'l-Ekva'ın oğlu Iyâs, babasından; o da Rasûlullah(S)'tan olmak üzere şöyle tahdîs etti: *"Herhangibir erkekle bir kadın sözleşip, müddet ta'yîn etmeyerek evlenmekte mutâbık kalsalar, bunların birlikte yaşamaları müddeti üç gecedir. Üç geceden sonra bu çiftler bu müddeti artırmak isterlerse artırırlar yâhud ayrılmak isterlerse birbirlerini terkedip ayrılırlar".*

Râvî Seleme ibnu'l-Ekva' dedi ki: Bilmiyorum, bu müsâade bize; Peygamber'in sahâbîlerine mahsûs birşey mi yoksa bütün müslümân ümmeti mi şâmildir?

Ebû Abdillah el-Buhârî: Mut'anın hükmünü Alî, Peygamber(S)'den olmak üzere: "O, neshedilmiştir" diye beyân eyledi, dedi[72].

---

72 İbn Ebî Zi'b'in rivâyeti mut'anın tatbîk şeklini göstermektedir. Mut'a nikâhı, muvakkat bir zamân için iki tarafın râzı olduğu bir ücret mukaabilinde kadın kiralamaktır. Bu bir nikâh değildir. Çünkü nikâh, çiftlerin bütün hayâtı berâber yaşamak üzere bir âile yuvası kurmalarıdır. Mut'a da, nikâh da iki tarafın rızâsına uygun birer akd olmakla berâber, mut'a muvakkatlık, nikâh devâmlılık vasıflarıyle birbirinden ayrılır. Mut'ada ta'yîn olunan bedel, âdî bir karşılık mâhiyetinde olduğu hâlde, nikâhtaki mehr, gâyet şerefli ve hiçbir akidde bulunmayan bir asâlet ifâde eder.

Mut'a, Câhiliyet devrinde mu'teber ve yaygın olan, hattâ kendisine birtakım âile hakları sâbit olan bir nikâh nev'i idi. İslâm'ın zuhûrundan sonra bâzı gazvelerde gâzîlerin zinâ yapmalarını önlemek için geçici olarak müsâade edilmişti. Sonra nesholunup kaldırıldığı üzerinde sünnet ehli ittifâk etmiştir. Mut'a nikâhının harâmlığı hakkında Şiî mezhebi muhâlefet etmiştir. Onlar bunu hazarda da meşrû' görür, tatbîk ederler.

٣٣ــ بابُ عَرْضِ المَرْأةِ نَفْسَهَا علَى الرَّجُلِ الصَّالِحِ

33- KADININ, KENDİ NEFSİNİ SÂLİH BİR ERKEĞE ARZETMESİ BÂBI [73]

٥٤ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ حدّثنا مَرْحُومٌ قال سَمِعْتُ ثابِتا البُنَانِيَّ قال كُنْتُ عِنْدَ أَنَسٍ وعِنْدَهُ ابْنَةٌ لهُ قال أَنَسٌ جاءَتِ امْرَأَةٌ إلَى رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم تَعْرِضُ عَلَيْهِ نَفْسَهَا قَالَتْ يا رسولَ اللَّهِ أَلَكَ بِى حَاجَةٌ فقالَتْ بِنْتُ أَنَسٍ ما أَقَلَّ حَيَاءَهَا واسَوْأَتَاهْ واسَوْأَتَاهْ قال هِىَ خَيْرٌ مِنْكِ رَغِبَتْ فِى النبىِّ ﷺ فَعَرَضَتْ عَلَيْهِ نَفْسَهَا *

54-....... Ben Sâbit el-Bunânî'den işittim, şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'in yanında idim. Mecliste Enes ibn Mâlik'in kızı da bulunuyordu. Enes şu hadîsi naklederek şöyle dedi: Bir gün Rasûlullah'ın huzûruna bir kadın geldi de nefsini Rasûlullah'a arzederek:

— Yâ Rasûlâllah! Bana bir ihtiyâcın var mı (yânî beni nikâhla alır mısın)? dedi.

Enes'in kızı bunu işitince:

— Baba, bu ne hayâsı kıt kadınmış! Vay bu ne fuhuş ve fezâhet, vay bu ne fuhuş ve fezâhet! dedi.

Enes ibn Mâlik:

— (Kızım öyle söyleme.) Emîn ol ki, o kadın senden hayırlıdır. Çünkü o, Rasûlullah'ın peygamberlik ve rasûllük şerefine rağbet edip (O'nun hânedânı arasına girmek üzere) kendisini Rasûlullah'a arz ve teklîf etmiştir! dedi [74].

٥٥ــ حدّثنا سَعِيدُ بنُ أَبِى مَرْيَمَ حدّثنا أَبُو غَسَّانَ قال حدّثنى أَبُو

Bu konudaki rivâyetleri Müslim çok güzel toplamıştır: *Müslim Ter.*, IV, 290-302.

73 Bu başlıktaki "Bir kadının sâlih bir kimseye nefsini arzetmesi" ta'bîri, bu teklîfin yalnız Peygamber'e karşı değil, herhangi iyi bir kimseye karşı da câiz olduğunu ve hayâya, iffete aykırı olmadığını ifâde eder.

74 Hadîsin başlığa uygunluğu "Kendini Rasûlullah'a arzederek" ve "Kendini Rasûlullah'a arzetti" sözlerindedir.

Sâbit el-Bunânî, Basra'nın en yüksek tâbiî âlim ve râvîlerinden olduğuna göre, hadîsteki vak'a Basra'da geçmiş olacaktır. Enes ibn Mâlik'in Basra'daki ikaameti sırasında sohbetinde bulunmuş ve ondan birçok hadîs almıştır. Hicretin yüzyirmiyedinci yılında vefât etmiştir.

حَازِمٍ عن سَهْلٍ أنَّ امْرَأَةً عَرَضَتْ نَفْسَهَا علَى النبىِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم فقال لهُ رَجُلٌ يا رَسُولَ اللّٰهِ زَوِّجْنِيهَا فقال ما عِنْدَكَ قال ما عِنْدِى شَىْءٌ قال اذْهَبْ فَالْتَمِسْ ولَوْ خاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ فَذَهَبَ ثُمَّ رجَعَ فقال لا وَاللّٰهِ ما وَجَدْتُ شَيْئًا ولا خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ ولٰكِنْ هٰذَا إزَارِى ولَهَا نِصْفُهُ قال سَهْلٌ وما لَهُ رِدَاءٌ فقال النبىُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم وما تَصْنَعُ بِإزَارِكَ إنْ لَبِسْتَهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهَا مِنْهُ شَىْءٌ وإنْ لَبِسَتْهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْكَ مِنْهُ شَىْءٌ فَجَلَسَ الرَّجُلُ حَتَّى إذَا طَالَ مَجْلِسُهُ قامَ فَرَآهُ النبىُّ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم فَدَعَاهُ أَوْ دُعِىَ لَهُ فقال لهُ ماذَا مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ فقال مَعِى سورَةُ كَذَا وسورَةُ كَذَا لِسُوَرٍ يُعَدِّدُهَا فقال النبىُّ ﷺ أَمْلَكْنَاكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ *

55-....... Bize Ebû Gassân (Muhammed ibn Mutarrıf el-Medenî) tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Hâzım, Sehl ibn Sa'd'dan şöyle tahdîs etti: Bir kadın kendi nefsini Peygamber'e arzetti. (Peygamber gözlerini indirip sükût etti.) Orada bulunan bir sahâbî:

— Yâ Rasûlallah! Bu kadını benimle evlendir! dedi.

Rasûlullah (S):

- "(Mehr olarak) *yanında neyin var?*" diye sordu.

O sahâbî:

— Yanımda hiçbirşey yoktur! dedi.

Rasûlullah:

— *"Haydi git, araştır ve demir bir yüzük olsun* (bul getir)" buyurdu.

Sahâbî gitti. Sonra dönüp geldi ve:

— Hayır yâ Rasûlallah, dünyâlık birşey; demir bir halka bile bulamadım. Ve lâkin şu izârım var. Bunun yarısını verebilirim! dedi.

Râvî Sehl ibn Sa'd dedi ki: Bu fakîr sahâbînin ridâsı bile yoktu.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— *"Bu izârınla ne iş görebilirsin? Onu sen giyersen kadının üstünde ondan birşey bulunmaz, açıkta kalır. Kadın giyerse sen çıplak kalırsın!"* buyurdu.

Bunun üzerine o zât bulunduğu yere oturdu. Bu oturuşu uzayınca da (ümîdsiz bir hâlde) kalkıp gitti. Peygamber bu zâtın (ümîdsiz) gittiğini görünce, onu çağırdı -yâhud çağırıldı- da ona:

— *"Kur'ân'dan ezberinde ne var?"* diye sordu.

Sahâbî:

— Ezberimde şu sûre var, şu sûre var, şu sûre var! diye birtakım sûreler saymağa başladı.

Bunun üzerine Peygamber:

— *"Kur'ân'dan ezberindeki sûrelere mukaabil seni bu kadına mâlik kıldık* (yânî bu sûreleri kadına öğretmene mukaabil seni onunla evlendirdik)" buyurdu [75].

٣٤ــ بابُ عَرْضِ الإنْسَانِ ابْنَتَهُ أوْ أُخْتَهُ عَلَى أهْلِ الخَيْرِ

34- İNSANIN KENDİ KIZINI YÂHUD KIZKARDEŞİNİ HAYIR EHLİNE ARZETMESİ (VE BUNDA BİR EKSİKLİK OLMAYACAĞI) BÂBI

٥٦ــ حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ بنُ عَبْدِ اللّهِ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ سَعْدٍ عنْ صَالِحِ بنِ كَيْسَانَ عَنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخْبرَني سالِمُ بنُ عَبْدِ اللّهِ أنّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللّهِ بنَ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما يُحَدِّثُ أنَّ عُمَرَ بنَ الخَطَّابِ حينَ تأيَّمَتْ حَفْصَةُ بِنْتُ عُمَرَ مِنْ خُنَيْسِ بنِ حُذَافَةَ السَّهْمِيِّ وكانَ مِنْ أصْحَابِ رسولِ اللّهِ ﷺ فَتُوُفِّيَ بالمَدِينَةِ فقال عُمَرُ بنُ الخطَّابِ أتَيْتُ عُثْمَانَ بنَ عَفَّانَ فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ حَفْصَةَ فقال سأنْظُرُ فِي أمْرِي فَلَبِثْتُ لَيَالِيَ ثُمَّ لَقِيَنِي فقال قَدْ بَدَالِي أنْ لا أتَزَوَّجَ يَوْمِي هٰذَا قال عُمَرُ فَلَقِيتُ أبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ فَقُلْتُ إنْ شِئْتَ زَوَّجْتُكَ حَفْصَةَ بِنْتَ عُمَرَ فَصَمتَ أبُو بَكْرٍ فَلَمْ يَرْجِعْ إلَيَّ شَيْئًا وكُنْتُ أوْجَدَ عَلَيْهِ مِنِّي علَى عُثْمَانَ فَلَبِثْتُ لَيَالِيَ ثُمَّ خَطَبَهَا رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم فأنْكَحْتُهَا إيَّاهُ فَلقِيَنِي أبُو بَكْرٍ فقال لَعَلَّكَ وَجَدْتَ عَلَيَّ حِينَ عَرَضْتَ عَلَيَّ حَفْصَةَ فَلَمْ أرْجِعْ إلَيْكَ شَيْئًا قال عُمَرُ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ أبُو بَكْرٍ فإنَّهُ لَمْ يَمْنَعْنِي أنْ أرْجِعَ إلَيْكَ فِيمَا عَرَضْتَ علَيَّ إلاَّ أنِّي كُنْتُ عَلِمْتُ أنَّ رسولَ اللّهِ

---

75 Hadîsin başlığa uygunluğu pek açıktır. Kadınla evlenmek isteyen sahâbînin fakîrliği son derecede idi. Arablar arasında en sâde ve mütevâzı' giyim tarzı izâr ile ridâ olduğu hâlde, bu fakîrin bir giyeceği bile tam değildi, denilmek istenmiştir. İzâr belden aşağı, ridâ da belden yukarı bürünülen ihrâmdan ibârettir.
Buhârî bu hadîsin bir rivâyetini Kur'ân'ın Fazîletleri Kitâbı'nda da getirmişti.

ﷺ قَدْ ذَكَرَهَا فَلَمْ أَكُنْ لِأُفْشِيَ سِرَّ رسولِ اللَّهِ ﷺ ولَوْ تَرَكَهَا رسولُ اللَّهِ ﷺ قَبِلْتُهَا *

56-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Sâlim ibn Abdillah haber verdi ki, o, babası Abdullah ibn Umer'den şöyle tahdîs ederken işitmiştir: Kızkardeşim Hafsa bintu Umer, kocası Huneys ibn Huzâfe es-Sehmî'den -ki Rasûlullah'ın sahâbîlerinden idi ve Medîne'de vefât etmişti- dul kaldığı zamânki vaziyetini, babam Umer ibnu'l-Hattâb şöyle bildirmişti: Hafsa dul kalınca ben Usmân ibn Affân'a gidip Hafsa'yı almasını teklîf ettim. Usmân:

— Bu işim hakkında bir düşüneyim! dedi.

Birkaç geceler bekledim. Sonra bana kavuştu da:

— Düşündüm, bu günümde evlenmemek ciheti bana hayırlı göründü! dedi.

Umer dedi ki: Ben sonra Ebû Bekr es-Sıddîk'a kavuştum. Ona da:

— İstersen seni Hafsa bintu Umer ile evlendireyim! dedim.

Ebû Bekr sükût etti, bana olumlu veyâ olumsuz bir cevâb vermedi. Ben Ebû Bekr'e bu sükûtundan dolayı Usmân'dan daha çok gücendim. (Usmân bâri menfî olsun bir cevâb vermişti.) Birkaç geceler daha bekledikten sonra Rasûlullah Hafsa ile evlenmeye tâlib oldu. Ben de kızımı Rasûlullah'a nikâh ettim. Bunun üzerine Ebû Bekr bir gün bana kavuştuğunda:

— Sanıyorum ki, sen Hafsa'yı bana teklîf ettiğin zamân, benim sana bir cevâb vermediğimden dolayı bana darılmışsındır! dedi.

Umer dedi ki: Ben de:

— Evet, doğrudur, dedim.

Ebû Bekr şöyle dedi:

— O teklîfin sırasında sana cevâb vermeme hiçbir mâni' yoktu. Şu kadar ki, Hafsa'yı Rasûlullah'ın zikretmiş olduğunu (yânî onu alacağını) biliyordum. Ben de Rasûlullah'ın sırrını açıklayacak değildim. Rasûlullah Hafsa'yı terkedip almayacak olsaydı, ben teklîfini kabûl edip onu alırdım [76].

---

76 Hafsa'nın birinci kocası Huneys, Habeşistan'a hicret eden ilk müslümânlardan ve Kureyş şerîflerinden idi. Sonra Medîne'ye hicret edip Bedir gazvesinde bulunmuştu. İbn Abdilberr'in rivâyetine göre Uhud harbinden aldığı bir yaradan şehîd düşmüştü. Umer, kızını pek tabîîdir ki, dînî ve ictimâî bakımdan kendi ayarında birisiyle evlendirmek durumunda idi. Bu sebeble Usmân'a, sonra Ebû Bekr'e teklîf etmişti. Bunlardan haberdâr olan Rasûlullah, Umer'in bu sıkıntısını gidermek ve bizzât taltîf etmek üzere hicretin otuzuncu ayında ve bir rivâyete göre üçüncü senesinde Umer'e âile şerefi de bahşetti. Görülüyor ki, Rasûlullah kadınlarını hep böyle birer sebeble almıştır..

٥٧ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ حدّثنا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ بن أَبِى حَبِيبٍ عَنْ عِرَاكِ بن مالِكٍ أَنَّ زَيْنَبَ ابْنَةَ أَبِى سَلَمَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ قَالَتْ لِرَسولِ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم إِنَّا قَدْ تَحَدَّثْنَا أَنَّكَ ناكِحٌ دُرَّةَ بِنْتَ أَبِى سَلَمَةَ فقال رسولُ اللّٰهِ ﷺ أعلى أُمِّ سَلَمَةَ لَوْلَمْ أَنْكِحْ أُمَّ سَلَمَةَ ما حَلَّتْ لِى إِنَّ أَبَاهَا أَخِى مِنَ الرَّضَاعَةِ *

57-....... Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb şöyle haber vermiştir: Ümmü Habîbe (Ramle bintu Ebî Sufyân), Rasûlullah'a hitâben:

— Bizler aramızda Sen'in Ümmü Seleme'nin kızı Durre'yi nikâh edip alacağını konuşup duruyoruz, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— *"Ben onu Ümmü Seleme'nin üzerine mi alacakmışım? Ben Ümmü Seleme'yi nikâh etmemiş olsaydım bile Ebû Seleme'nin kızı bana halâl olmazdı. Çünkü onun babası benim süt kardeşimdir"* buyurdu [77].

٣٥ـ بابُ قَوْلِ اللّٰهِ جَلَّ وعَزَّ وَلا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِى أَنْفُسِكُمْ عَلِمَ اللّٰهُ الآيَةَ إِلَى قَوْلِهِ غَفُورٌ حَلِيمٌ.

أَكْنَنْتُمْ أَضْمَرْتُمْ فِى أَنْفُسِكُمْ وكلُّ شَيْءٍ صُنْتَهُ أَوْ أَضْمَرْتَهُ فَهْوَ مَكْنُونٌ. وقَال لِى طَلْقٌ حدّثنا زَائِدَةُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ يَقُولُ إِنِّى أُرِيدُ التَّزْوِيجَ ولَو دِدْتُ أَنَّهُ تَيَسَّرَ لِى امْرَأَةٌ صَالِحَةٌ . وقال القاسِمُ يَقُولُ إِنَّكِ عَلَيَّ كَرِيمَةٌ وإِنِّى فِيكِ لَرَاغِبٌ وإِنَّ اللّٰهَ لَسَائِقٌ إِلَيْكِ خَيْرًا أَوْ نَحْوَ هٰذَا . وقال عَطَاءٌ يُعَرِّضُ ولا يَبُوحُ يَقُولُ إِنَّ لِى حَاجَةً وأَبْشِرِى وأَنْتِ بِحَمْدِ اللّٰهِ نافِقَةٌ وتَقُولُ هِىَ قَدْ أَسْمَعُ ما تَقُولُ ولاَ تَعِدُ شَيْئًا ولا يُوَاعِدُ وَلِيُّهَا بِغَيْرِ عِلْمِهَا وإِنْ واعَدَتْ رجُلاً فِى عِدَّتِهَا ثُمَّ نَكَحَهَا بَعْدُ لَمْ يُفَرِّقْ بَيْنَهُمَا . وقال

---

77 Bu hadîsin daha geniş birer rivâyeti yakında bu kitâbın 26. ve 27. bâblarında 43 ve 44. rakamlarıyle geçmişti.

الحَسَنُ لاَ تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا الزِّنَا . وَيُذْكَرُ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ الكِتَابُ أَجَلَهُ تَنقَضِي العِدَّةُ

35- AZÎZ VE CELÎL ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI:

"Kadınları nikâhla isteyeceğinizi çıtlatmanızda yâhud böyle bir arzûyu gönüllerinizde saklamanızda üzerinize bir vebâl yoktur. Allah bilmiştir ki, siz onları mutlakaa hatırlayacaksınız. Ancak kendileriyle gizlice va'dleşmeyin. *(Çıtlatma sûretinde)* ***meşrû' bir söz söylemeniz ise başka.*** *(Farz olan iddet)* ***sonunu buluncaya kadar da nikâh bağını bağlamaya azmetmeyin ve bilin ki, Allah kalblerinizde olanı muhakkak biliyor. Artık O'ndan sakının ve yine bilin ki, şübhesiz Allah çok mağfiret edicidir, çok halîmdir"*** (el-Bakara: 235).

"Eknentum fî enfusikum", "Nefislerinizde gizlediğiniz" demektir. Koruduğun ve gizlediğin her bir şey, gizlenmiş birşeydir. (Buhârî dedi ki:) Bana Talha İbnu Gannâm şöyle dedi: Bize Zâide ibnu Kudâme, Mansûr ibnu'l-Mu'temir'den; o da Mucâhid ibn Cebr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs ***"Fî mâ arradtum bihi min hıtbeti'n-nisâ"*** kavlindeki ta'rîzin tefsîri hakkında şöyle demiştir: Erkek "Ben evlenmek istiyorum, bana sâliha bir kadının müyesser olmasını çok arzû ettim" der. el-Kaasım ibn Muhammed de ta'rîzi şöyle tefsîr etmiştir: Erkek, kadına: "Şübhesiz sen bana karşı bir kerîmesin (yânî çok ikrâmlı bir kadınsın) ve ben sana çok rağbet etmekteyim" der. Erkeğin "Şübhesiz Allah sana bir hayır sevkedecektir" ve bunun benzeri sözleri de ta'rîz nev'indendir.

Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle demiştir: Erkek ta'rîz eder, açıkça söylemez. "Benim bir hâcetim var, müjdelen; Allah'a hamdle sen nâfıka (yânî geçerli) bir kadınsın" der. Kadın da (ta'rîz olarak sâdece): "Senin söylemekte olduğun sözü işittim" der de ona herhangi birşey va'detmez.

Kadının velîsi de kadının bilgisi olmaksızın bir va'dde bulunmaz. Eğer kadın iddeti içindeyken bir erkeğe va'dde bulunsa da sonra erkek o kadını nikâhla alsa, iddetinin bitmesi ardından artık onların arası ayrılmaz.

el-Hasan el-Basrî: ***"Kadınlarla gizlice va'dleşmeyin"***, "Zinâ etmeyin" ma'nâsınadır, demiştir. İbn Abbâs'tan zikrolunuyor ki ***"Ki-***

tâb müddetine ulaşıncaya kadar sözü, "İddet bitinceye kadar" ma'nâsınadır [78].

٣٦ــ بابُ النَّظَرِ إلَى المَرْأةِ قَبْلَ التَّزْوِيجِ

36- EVLENDİRMEDEN ÖNCE KADINA BAKMA BÂBI [79]

٥٨ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عنْ هِشَامٍ عنْ أبيهِ عَنْ عَائِشَةَ رضىَ اللّٰهُ عنها قالَتْ قَالَ لِى رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم رأيْتُكِ فِى المَنَامِ يَجِىءُ بِكِ المَلَكُ فِى سَرَقَةٍ مِنْ حَرِيرٍ فقال لِى هٰذِهِ امْرَأتُكَ فَكَشَفْتُ عَنْ وجْهِكِ الثَّوْبَ فإذَا أنْتِ هِىَ فَقُلْتُ إنْ يَكُ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ يُمْضِهِ *

58-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana şöyle dedi: *"Ben seni uykumda gördüm. Melek senin sûretini ipekten bir kumaş parçasında getirip: İşte bu* (resmin sâhibi) *senin müstakbel zevcendir, dedi. Sonra ben senin yüzünden örtüyü açtığımda bir de baktım ki, o sûret sensin. Cibrîl'in o sözü üzerine ben: Eğer şu ru'yâm Allah tarafından gösterilmiş ise, Allah bunu infâz edip yerine getirir, dedim"* [80].

٥٩ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ حدّثنا يَعْقُوبُ عنْ أبِى حَازِمٍ عنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ أنَّ امْرَأةً جَاءَتْ رسولَ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليْهِ وسلم فقالَتْ يا رسولَ اللّٰهِ جِئْتُ

78 Buhârî burada el-Bakara: 235. âyetini ve bundaki bâzı ta'bîrlerin tefsîrlerini nakletmekle yetinmiştir.

79 Yânî evlenmeden ve istemeden önce erkeğin kadına, kadının da erkeğe bakmasının cevâzı ve hattâ müstehâblığı bâbı.

Buhârî bu hükmü bâb altındaki iki hadîsten almıştır. Bu hükmü açıkça ifâde eden hadîsleri diğer hadîsçiler getirmişlerdir. Bunların en sahîhî Ebû Hureyre hadîsidir: Bir adam Ensâr'dan bir kadınla evleneceğini söyledi. Rasûlullah: *"O kadına baktın mı?"* diye sordu. Sahâbî: Hayır, bakmadım, deyince Rasûlullah: *"Öyleyse git, o kadına bak. Çünkü Ensâr kadınlarının gözlerinde birşey olabilir"* buyurdu (Müslim, Nikâh). Tirmizî'deki Muğîre hadîsi de kızı istemeden önce bakmanın cevâzını açıkça belirtmektedir: Mugîre bir kızı istedi. Peygamber, Mugîre'ye: *"O kıza bak gör, çünkü bu görüş aranızda meveddet ve ülfeti devâm ettirir"* buyurdu. Bu konuda başka hadîsler de vardır... (İbn Hacer, Kastallânî).

80 Bu hadîsin bir rivâyeti Nikâh Kitâbı'nın baş taraflarında 15 rakamıyle de geçmişti.

لِأَهَبَ لَكَ نَفْسِى فَنَظَرَ إِلَيْهَا رَسُولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَصَعَّدَ النَّظَرَ إِلَيْهَا وَصَوَّبَهُ ثُمَّ طَأْطَأَ رَأْسَهُ فَلَمَّا رَأَتِ الْمَرْأَةُ أَنَّهُ لَمْ يَقْضِ فِيهَا شَيْئًا جَلَسَتْ فَقَامَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ فقالَ أَىْ رسولَ اللَّهِ إِنْ لَمْ تَكُنْ لَكَ بِهَا حَاجَةٌ فَزَوِّجْنِيهَا فقالَ هَلْ عِنْدَكَ مِنْ شَىْءٍ قال لا واللَّهِ يا رسولَ اللَّهِ قال اذْهَبْ إِلَى أَهْلِكَ فانْظُرْ هَلْ تَجِدُ شَيْئًا فذهَبَ ثُمَّ رجَعَ فقال لا واللَّهِ يا رسولَ اللَّهِ ما وَجَدْتُ شَيْئًا قال انْظُرْ وَلَوْ خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ فذَهَبَ ثُمَّ رجَعَ فقال لا واللَّهِ يا رسولَ اللَّهِ ولاَ خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ ولٰكِنْ هَذَا إِزَارِى قال سَهْلٌ مالَهُ رِدَاءٌ فَلَهَا نِصْفُهُ فقال رَسُولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم ما تَصْنَعُ بِإِزَارِكَ إِنْ لَبِسْتَهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهَا مِنْهُ شَىْءٌ وإِنْ لَبِسَتْهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْكَ شَىْءٌ فَجَلَسَ الرَّجُلُ حَتَّى طَالَ مَجْلِسُهُ ثُمَّ قامَ فَرَآهُ رسولُ اللَّهِ ﷺ مُوَلِّيًا فأَمَرَ بِهِ فَدُعِىَ فَلَمَّا جاءَ قال ماذَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ قال مَعِى سُورَةُ كَذَا وسورَةُ كَذَا وسورَةُ كَذَا عَدَّدَهَا قال أَتَقْرَؤُهُنَّ عنْ ظَهْرِ قَلْبِكَ قال نَعَمْ قال اذْهَبْ فقَدْ مَلَّكْتُكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ *

59-....... Bize Ya'kûb ibn Abdirrahmân Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan şöyle tahdîs etti: Bir kadın Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Ben nefsimi Sana hibe etmek için geldim, dedi.

Rasûlullah (S), kadına baktı, ona doğru bakışını yukarı kaldırıp aşağıya indirdi. Sonra başını eğdi. Kadın, Rasûlullah'ın kendisi hakkında hiçbir hüküm vermediğini görünce oturdu. Bunun üzerine sahâbîlerinden biri ayağa kalktı da:

— Ey Allah'ın Elçisi! Eğer Sen'in bu kadına ihtiyâcın yoksa, onu benimle evlendir! dedi.

Rasûlullah:

— *"Yanında* (mehr olarak) *bir şeyin var mı?"* diye sordu.

O da:

— Hayır vallâhi yâ Resûlallah, birşeyim yoktur! dedi.

Rasûlullah:

— *"Kendi âile halkının yanına git de bak araştır, birşey bulabilir misin?"* buyurdu.

Sahâbî gitti. Sonra dönüp geldi de:

— Hayır yâ Rasûlallah! Vallâhi hiçbirşey bulamadım, dedi.

Rasûlullah:

— *"Bak araştır, velev ki demirden bir yüzük olsun* (bul getir)" buyurdu.

Bunun üzerine o sahâbî tekrâr gitti, sonra dönüp geldi de:

— Hayır vallâhi yâ Rasûlallah, demirden bir halka da bulamadım. Velâkin şu izârım var, bunun yarısı kadının olsun, dedi.

Sehl: Bu sahâbînin ridâsı yoktu, demiştir.

Rasûlullah:

— *"Sen izârınla ne yapabilirsin, neye yarar? Onu sen giyersen kadının üstünde ondan birşey bulunmaz, açık kalır; onu kadın giyerse senin üzerinde ondan birşey kalmaz, sen çıplak kalırsın"* buyurdu.

Bunun üzerine o sahâbî bulunduğu yere oturdu. Bu oturuşu uzayınca da sonunda (ümîdsiz bir hâlde) kalktı. Rasûlullah onun arkasına dönüp gittiğini görünce emretti de o zât geri çağırıldı. Gelince de Rasûlullah ona:

— *"Kur'ân'dan ezberinde ne var?"* diye sordu.

O sahâbî de:

— Ezberimde şu sûre var, şu sûre var, şu sûre var! diye birtakım sûreler saydı.

Rasûlullah:

— *"Sen bu sûreleri ezberinden okuyabilir misin?"* diye sordu.

Sahâbî:

— Evet okurum, cevâbını verince, Rasûlullah:

— *"Git, Kur'ân'dan ezberindeki bu sûrelere mukaabil* (yânî bunları o kadına öğretmene karşılık) *seni bu kadına mâlik kıldım"* buyurdu [81].

٣٧ــ بابُ منْ قال لا نِكاحَ إلاَّ بِوَلِيٍّ لِقَوْلِ اللّٰهِ تعَالَى فَلاَ تَعْضُلُوهُنَّ فَدَخَلَ فِيهِ الثَّيِّبُ وكَذَلِكَ البِكْرُ وقال ولا تُنْكِحُوا المُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وقال وانْكِحُوا الأَيَامٰى مِنْكُمْ

37- "VELÎNİN İZNİ OLMAKSIZIN YAPILAN NİKÂH MU'TEBER DEĞİLDİR" DİYEN KİMSE BÂBI

Çünkü Yüce Allah'ın *"Kadınları boşadığınızda, iddetlerini bitirdikleri zamân aralarında meşrû' bir*

81 Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûlullah o kadına baktı" sözündedir. Hadîsin bir rivâyeti yakında geçtiği gibi, Fadâilu'l-Kur'ân, "Ezberden okuma bâbı"nda da geçmişti.

sûrette anlaştıkları takdîrde, artık kendilerini kocalarına nikâh etmelerine engel olmayın" (el-Bakara: 232) **kavli vardır.**

(el-Buhârî dedi ki:) Bu engel olmadan nehyin içine dul da girmiştir, bâkire de böyledir. Yüce Allah (erkeklere hitâb ederek): *"... Müşrik erkeklere de onlar îmân edinceye kadar mü'min kadınları nikâhlamayın..."* (el-Bakara: 221) **ve kezâ: *"İçinizden bekârları ve kölelerinizden, câriyelerinizden sâlih olanları evlendirin..."*** (en-Nûr: 32) **buyurmuştur** [82].

٦٠ــ قال يَحْيى بنُ سُلَيْمانَ حدّثنا ابنُ وهْبٍ عنْ يُونُسَ حدّثنا أحْمَدُ بنُ صَالِحٍ حدّثنا عَنْبَسَةُ حدّثنا يُونُسُ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخْبرَنى عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النبيِّ ﷺ أخْبَرَتْهُ أنَّ النِّكَاحَ فِي الجَاهِلِيَّةِ كانَ على أرْبَعَةِ أنْحاءٍ فنِكَاحٌ مِنْهَا نِكَاحُ النَّاسِ اليَوْمَ يَخْطُبُ الرَّجُلُ إلَى الرَّجُلِ وَلِيَّتَهُ أوِ ابْنَتَهُ فيُصْدِقُهَا ثُمَّ يَنْكِحُهَا وِنكَاحُ آخَرُ كانَ الرَّجُلُ يَقُولُ لِامْرَأتِهِ إذا طَهُرَتْ مِنْ طَمْثِهَا أرْسِلِى إلَى فُلاَنٍ فاسْتَبْضِعى منْهُ ويَعْتَزِلُهَا زَوْجُهَا ولا يَمَسُّهَا أبَدًا حَتَّى يَتَبَيَّنَ حَمْلُهَا مِنْ ذٰلِكَ الرَّجُلِ الَّذِى تَسْتَبْضِعُ منْهُ فإذَا تَبيَّنَ حَمْلُهَا أصَابَهَا زَوْجُهَا إذَا أحَبَّ وإنَّمَا يَفْعَلُ ذٰلِكَ رَغْبَةً فِى نَجابَةِ الوَلَدِ فكَانَ هٰذَا النِّكَاحُ نِكَاحَ الإسْتِبْضَاعِ ونِكَاحٌ آخَرُ يَجْتَمِعُ الرَّهْطُ ما دُونَ العَشَرَةِ فَيَدْخُلُونَ على المَرْأةِ كُلُّهُمْ يُصِيبُهَا فإذَا حَمَلَتْ وَوَضَعَتْ ومَرَّ عَلَيْهَا لَيَالِى بَعْدَ أنْ تَضَعَ حَمْلَهَا أرْسَلَتْ إلَيْهِمْ فَلَمْ يَسْتَطِعْ رجُلٌ منْهُمْ أنْ يَمْتَنِعَ حَتَّى يَجتَمِعُوا عِنْدَهَا تَقُولُ لَهُمْ قَدْ عَرَفْتُمُ الَّذِى كانَ مِنْ أمْرِكُمْ وقَدْ ولَدْتُ فَهُوَ ابْنُكَ يا فُلاَنُ تُسَمِّى مَنْ أحَبَّتْ باسْمِهِ فَيلْحَقُ بهِ ولدُهَا لا يَسْتَطِيعُ أنْ يَمْتَنِعَ بهِ الرَّجُلُ ونِكَاحُ

---

82 Buhârî bu başlıktaki hükmü burada getirdiği âyetlerden ve hadîslerden çıkarıp almıştır. Çünkü başlıktaki lafızla gelen hadîs, kendi şartı üzere değildir. O husûsta meşhûr olan Ebû Mûsâ hadîsidir ki, onu Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, İbn Hıbbân ve el-Hâkim rivâyet etmişlerdir... (İbn Hacer).

"Lâ nikâha illâ bi-veliyyin = Velînin izni olmaksızın akdolunan nikâh mu'teber değildir" hadîsini Buhârî ile Müslim almamışlardır. Hattâ İmâm Buhârî ile Yahyâ ibn Maîn "Reşîdin nikâhında velînin izni şart olduğuna dâir sahîh bir hadîs yoktur" demişlerdir.

الرَّابِعِ يَجْتَمِعُ النَّاسُ الكَثِيرُ فَيَدْخُلُونَ على المَرْأَةِ لا تَمْتَنِعُ مِمَّنْ جَاءَهَا وهُنَّ البَغَايَا كُنَّ يَنْصِبْنَ على أَبْوَابِهِنَّ رَايَاتٍ تكُونُ عَلَمًا فمنْ أَرَادَهُنَّ دَخَلَ عَلَيْهِنَّ فإذَا حَمَلَتْ إِحْدَاهُنَّ ووَضَعَتْ حَمْلَهَا جُمِعُوا لَهَا ودَعَوْا لَهُمُ القَافَةَ ثُمَّ أَلْحَقُوا وَلَدَهَا بِالَّذِى يَرَوْنَ فالْتَاطَ بهِ ودُعِىَ ابْنَهُ لا يمْتَنِعُ مِنْ ذٰلِكَ فَلَمَّا بُعِثَ مُحَمَّدٌ ﷺ بالحَقِّ هَدَمَ نِكَاحَ الجَاهِلِيَّةِ كُلَّهُ إلاَّ نِكَاحَ النَّاسِ اليَوْمَ *

60-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi; ona da Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Câhiliyet zamânında nikâh dört nevi' idi. Bunlardan biri, bugün insanların yapmakta oldukları nikâhtır. Şöyle ki: Erkek, diğer bir erkekten velâyetindeki kadını yâhud kızını ister, akabinde o kadının mehrini ta'yîn edip mikdârını belirler. Sonra da o kadını nikâh eder. Diğer bir nikâh şekli şudur: Erkek, kendi karısı hayızından temizlendiği zamân karısına: Kendini (şerîflerden) fulân kimseye gönder de, ondan seninle cinsî münâsebet yapmasını iste! der. Ve kadının o cinsî münâsebet yapmasını istediği erkekten gebe kaldığı tebeyyün edinceye kadar kocası aslâ kadınına dokunmayıp, ondan ayrı durur. Kadının gebeliği belirince isterse kendi kocası o gebe kadınla cimâ yapar. Kocası bu başka erkekle cinsî münâsebet işini ancak çocuğun necîbliğine, asâletine rağbet ettiği için yapar. İşte bu nikâh, "Nikâhu'l-istibdâ'" (yânî başkasından cinsî münâsebet isteme nikâhı) olur.

Diğer bir nikâh nev'i de şudur: On kişiden az bir cemâat toplanırlar da bunların hepsi bir kadının yanına girerler ve herbiri ayrı ayrı kadınla cimâ yapar. Netîcede kadın bundan gebe kalıp da doğurduğu ve çocuğunu doğurmasının ardından birkaç geceler geçtiği zamân o erkeklere haber gönderir. Artık o erkeklerden hiçbiri gelmemezlik edemez. Nihâyet hepsi kadının yanında toplanırlar. Kadın onlara hitâben:

— İşinizden meydana gelip de doğurmuş bulunduğum çocuğu tanıdınız. Bu çocuk, senin oğlundur yâ Fulân! der.

Ve kadın, onlardan arzû ettiği kimsenin ismini söyler. Böylece kadının çocuğu, o adamın nesebine katılır. İsmini söylediği o erkek, bu çocuktan çekinmeye, yânî onu kabûl etmemeye muktedir olamaz.

Dördüncü nevi' nikâh şöyledir: Birçok insanlar toplanırlar da bir kadının yanına girerler. O kadının yanına gelen erkeklerden hiçbiri çekinemez. Bu kadınlar birtakım fâhişelerdir ki, bunlar kendi kapıları üzerine bir alâmet olsun diye birer bayrak dikerlerdi. Artık kim isterse bu bayraklı kadınların yanına girer. Bunlardan biri gebe kalıp da çocuğunu doğurduğu zamân, o erkekler kadın için toplanırlar ve

kendileri için birkaç kaaif, yânî iz sürmekte mahâretli kimseler çağırırlar. Sonra bu kaaifler o kadının çocuğunu, karar verdikleri kimsenin nesebine katarlar. Böylece çocuk onun soyuna katılır ve o şahsın oğlu diye çağırılır. O zât bundan çekinemez.

Nihâyet Muhammed (S) hakk ile peygamber gönderilince insanların bugünkü nikâhı müstesnâ olmak üzere, bu câhiliyet nikâhlarının hepsini yıktı [83].

٦١ــ حدّثنا يَحْيَى حدّثنا وكِيعٌ عنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ عنْ أبِيهِ عنْ عَائِشَةَ وما يُتْلَى عَلَيْكُمْ فِى الكِتَابِ فِى يَتَامَى النِّسَاءِ اللاَّتِى لا تُؤْتُونَهُنَّ ما كُتِبَ لَهُنَّ وترْغَبُونَ أنْ تنْكِحُو هُنَّ قالَتْ هٰذَا فِى اليَتِيمَةِ الَّتِى تَكُونُ عنْدَ الرَّجُلِ لَعَلَّهَا أنْ تكُونَ شَرِيكَتَهُ فِى مالِهِ وهْوَ أوْلَى بِهَا فَيَرْغَبُ أنْ يَنْكِحَهَا فَيَعْضُلَهَا لِمَالِهَا ولاَ يُنْكِحَهَا غيْرَهُ كَرَاهِيَةَ أنْ يَشْرَكَهُ أحَدٌ فِى مالِهَا *

61-........ Bize Vekî', Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. ***"Senden kadınlar hakkında fetvâ isterler. De ki: Onlara dâir fetvâyı size Allah veriyor. Kendileri için yazılmış olanı*** (farz edilmiş olan mîrâsı) ***onlara vermediğiniz ve nikâhlarını da beğenip istemediğiniz yetîm kızlar ve küçük çocuklar hakkında, bir de yetîmlere karşı adâleti ayakta tutmanız husûsunda işte Kitâb'da okunup duran âyetler..."*** (en-Nisâ: 127) âyetinin tefsîrinde, Âişe şöyle demiştir:

— Bu o yetîm kız hakkındadır ki, bir adamın yanında bulunur. Hattâ o kız, erkeğin malında onun bir ortağı da olabilir. İşte o erkek bu kıza daha lâyık olduğu hâlde, onu kendisi nikâhla almak istemez ve kızın malında başka bir erkeğin kendisine ortak olmasını çirkin gördüğü için, o kızı başka bir erkeğe de nikâhlamaz, malından dolayı o kızı başkasıyle evlenmesinden men' eder durur [84].

٦٢ــ حدّثنا عَبْدُ اللّٰهِ بنُ مُحَمَّدٍ حدّثنا هِشَامٌ أخبرنا مَعْمَرٌ حدّثنا

83 Hadîsin başlığa uygunluğu "Onlardan biri bugün insanların yapmakta oldukları nikâhtır, ve diğer nikâhlardır" sözlerinden alınır.

Bu hadîsi Ebû Dâvûd da Nikâh Kitâbı'nda rivâyet etmiştir.

Bu hadîsinden Hz. Âişe'nin muazzam ve çok geniş bilgisi apaçık görülmektedir.

84 Başlığa uygunluğu "Onu kendisi nikâhla almak istemez" sözünden alınır. Çünkü bu söz, bir dereceye kadar velâyete delâlet eder. Bunun daha bütün bir rivâyeti en-Nisâ tefsîrinde geçmişti.

الزُّهْرِيُّ قال أخبرنى سالِمٌ أنَّ ابنَ عُمَرَ أخْبَرَهُ أنَّ عُمَرَ حينَ تأيمتْ حَفصَةُ بنْتُ عُمَرَ من ابنِ حُذافَةَ السَّهْمِيِّ وكانَ مِنْ أصْحابِ النبيِّ صلى اللهُ عليه وسلم مِنْ أهْلِ بَدْرٍ تُوُفِّيَ بالمَدِينَةِ فقال عُمَرُ لَقِيتُ عُثْمانَ بنَ عَفَّانَ فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ فقُلْتُ إنْ شِئْتَ أنكَحْتُكَ حَفصَةَ فقال سأنْظُرُ فِي أمْرِي فَلَبِثْتُ لَيالِيَ ثُمَّ لقِيَنِي فقال بَدَا لِي أنْ لا أتزَوَّجَ يَوْمي هٰذَا قال عُمَرُ فلَقِيتُ أبا بَكْرٍ فقُلْتُ إنْ شِئْتَ أنكَحْتُكَ حَفصَةَ *

62-....... Bize ez-Zuhrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Sâlim haber verdi. Ona da babası Abdullah ibn Umer şöyle haber vermiştir: Kızkardeşim Hafsa bintu Umer, kocası Huneys ibn Huzâfe es-Sehmî'den -ki Peygamber'in sahâbîlerinden ve Bedir ehlinden olup Medîne'de vefât etmişti- dul kaldığı zamânki vaziyetini babam Umer şöyle bildirmişti: Hafsa dul kalınca, Usmân ibn Affân'a kavuştum da Hafsa'yı alması için ona teklîf ettim.

— Eğer istersen Hafsa'yı sana nikâh edeyim, dedim.

Usmân:

— Bu işimde bir düşüneceğim, dedi.

Birkaç geceler bekledim. Sonra bana kavuştuğunda:

— Bu günümde evlenmemem ciheti bana daha hayırlı göründü, dedi.

Umer dedi ki: Müteâkıben Ebû Bekr'e kavuştum ve ona da:

— İstersen Hafsa'yı sana nikâh edeyim, dedim... [85]

٦٣ـ حدّثنا أحْمَدُ بنُ أبِي عَمْرٍو قال حدّثني أبِي قال حدّثني إبْرَاهِيمُ عَنْ يُونُسَ عنِ الحَسَنِ فَلاَ تَعْضُلُوهُنَّ قال حدّثني مَعْقِلُ بنُ يَسارٍ أنَّها نَزَلَتْ فِيهِ قال زَوَّجْتُ أُخْتًا لى مِنْ رجُلٍ فطَلَّقَها حَتَّى إذا انقَضَتْ عِدَّتُها جاءَ يَخطُبُها فقُلْتُ لَهُ زَوَّجْتُكَ وفرَشْتُكَ وأكْرَمْتُكَ فطَلَّقْتَها ثُمَّ جِئْتَ تَخطُبُها لا واللهِ لا تَعُودُ إلَيْكَ أبدًا وكانَ رجُلاً لا بأسَ بهِ وكانَتِ المَرْأَةُ تُرِيدُ أنْ تَرْجِعَ إلَيْهِ فأنْزَلَ اللهُ هٰذِهِ الآيَةَ فَلاَ تَعْضُلُوهُنَّ فقُلْتُ الآنَ أفعَلُ يا رسُولَ اللهِ قال فزَوَّجَها إيَّاهُ *

85 Bunun da başlığa uygunluğu geçen hadîs gibidir. Bunun da daha bütün bir rivâyeti yakında geçmişti.

63-......: el-Hasen el-Basrî *"Lâ ta'dulûhunne"* âyetinin tefsîri hakkında şöyle demiştir: Bana Ma'kıl ibn Yesâr (R) tahdîs edip şöyle dedi: -Bu âyet zâten onun hakkında inmişti- Ben (ismi Cumeyl bintu Yesâr olan) bir kızkardeşimi bir adamla evlendirdim. Bu adam kızkardeşimi boşadı. İddeti tamam olunca da gelip beni istiyordu. Ben de ona:

— Seni vaktiyle kızkardeşimle evlendirmiş, onu sana bir âile döşeği yapmış ve sana her vechile ikrâm etmiştim. Fakat sen bunlara karşı kardeşimi boşadın. Sonra da gelip onu tekrar istiyorsun. Hayır vallâhi, kardeşim sana ebediyyen dönüp varmaz! dedim.

Fakat bu adam kusursuz (iyi) bir kimse idi. (Kızkardeşim olan) kadın da ona dönmek istiyordu. İşte bunun üzerine Allah şu ***"Kadınları boşadınız da iddetlerini bitirdiler mi, aralarında meşrû' bir sûrette anlaştıkları takdîrde, artık kadınların kendilerini kocalarına nikâh etmelerine engel olmayın..."*** (el-Bakara: 232) âyetini indirdi. Bunun üzerine ben:

— Yâ Rasûlallah! Şimdi ne yapayım? dedim.

Râvî: (Rasûlullah'ın emri üzerine) kızkardeşini yeni bir akd ile eski kocasıyle evlendirdi, dedi [86].

٣٨ــ بابٌ إذَا كانَ الوَلِىُّ هُوَ الخَاطِبَ وخَطَبَ المُغِيرَةُ بنُ شُعْبَةَ امْرَأةً هُوَ أوْلَى النَّاسِ بِهَا فأمَرَ رجُلاً فَزَوَّجَهُ : وقال عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ عَوْفٍ لِأمِّ حَكِيمٍ بِنْتِ قَارِظٍ أتَجْعَلِينَ أمْرَكِ إلَىَّ قالَتْ نَعَمْ فقال قَدْ تَزَوَّجْتُكِ: وقال عَطَاءٌ لِيُشْهِدْ أنِّى قَدْ نَكَحْتُكِ أوْ لِيأْمُرْ رَجُلاً مِنْ عَشِيرَتِهَا : وقال سَهْلٌ قالَتِ امْرَأةٌ لِلنبىِّ ﷺ أهَبُ لَكَ نَفْسِى فقال رَجُلٌ يا رسولَ اللَّهِ إنْ لَمْ تَكُنْ لَكَ بِهَا حَاجَةٌ فَزَوِّجْنِيهَا

86 Bu hadîs, velînin i'tibârı üzerine olan delîllerin en kuvvetlisi ve en açığı nev'indendir. Yoksa erkek kardeşinin engel olmasının hiçbir ma'nâsı olmazdı. Ve çünkü kız, kendini evlendirme hakkına mâlik olsaydı, erkek kardeşine muhtâc olmazdı... İşi kendisine âid bulunana, başkası ona engel oldu denilmez. İbnu'l-Munzir: Ben sahâbîlerin hiçbirinden bunun hilâfını bilmiyorum, dedi (Kastallânî).

İmâm Ebû Hanîfe'ye göre âkıl, bâliğ, reşîd bir kadın velîsinin iznini almaksızın başlı başına kendisini tezvîc edebilir. İmâm Ebû Yûsuf ile İmâm Muhammed'e göre, bu yolda nikâh alacak velînin izni eklenmek sûretiyle geçerli olabilir. İmâm Şâfiî, İmâm Mâlik ve İmâm Ahmed ibn Hanbel'e göre yalnız kadının "Vardım" demesiyle akdolunan nikâh mu'teber değildir. Bu üç imâm bu husûsta *"Lâ nikâha illâ bi-veliyyin = Nikâh ancak velînin izni ile olabilir"* hadîsiyle istidlâl etmişlerdir.

38- BÂB: VELÎ BİZZÂT KENDİSİ KADINI İSTEYEN OLDUĞU ZAMÂN (CÂİZ OLUR MU, OLMAZ MI?) [87]

Mugîre ibn Şu'be (amcasının kızı olan) bir kadını istedi. Mugîre o kadına (nikâh velâyetinde) insanların en yakını bulunduğu hâlde, o kadının velîliğini başka bir adama emr ve tahsîs etti de, o adam Mugîre'yi o kadınla evlendirdi.

Abdurrahmân ibn Avf da Kaarız kızı Ümmü Hakîm'e:

— Sen evlendirme işini bana verir misin? dedi.

Kadın da:

— Evet veririm, deyince, Abdurrahmân:

—Ben seni (tâliblerin arasından fulânla) evlendirdim, dedi.

İbn Cureyc şöyle ded: Ben, Atâ ibn Ebî Rebâh'a:

— Bir kadın var, onun bir amca oğlu kendisini istedi, dedim.

Atâ bana:

— Ben seni nikâh ettim sözüne şâhid tutsun yâhud kadının aşîretinden bir adama, kadını onunla evlendirmesini emretsin! dedi [88].

Sehl ibn Sa'd (R) şöyle dedi: Bir kadın, Peygamber(S)'e:

— Ben nefsimi Sana hibe ediyorum! dedi.

Bunun üzerine başka bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Şâyet Sen'in bu kadına ihtiyâcın yoksa, onu benimle evlendir, dedi [89].

٦٤ــ حدّثنا ابنُ سَلاَمٍ أخبرنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حدّثنا هِشَامٌ عنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رضىَ اللَّهُ عنهَا فِى قَوْلِهِ وَيَسْتَفتُونَكَ فِى النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ إِلَى آخِرِ الآيَةِ قالَتْ هِىَ اليَتِيمَةُ تَكُونُ فِى حَجْرِ الرَّجُلِ قَدْ شَرِكَتْهُ فِى مالهِ

---

87 Yânî velî nikâhta bizzât kendisi kadını isteyici olduğu zamân, kendi kendini evlendirebilir mi yâhud başka bir velîye muhtâc olur mu?

88 Burada getirilen rivâyetler hep senedli olarak sâhiblerine isnâd edilmiş ve şerhlerde gösterilen yerlerinde tesbît edilmişlerdir.

89 Bu daha önce geçmiş olan Sehl hadîsinin bir parçasıdır. Peygamber, kadına tâlib olan o adamı bu kadınla evlendirmiştir. Çünkü Peygamber, velîsi olmayanların velîsidir. İki tarafın karşılıklı rızâları olduğu takdîrde, onları evlendirme selâhiyetine sâhibdir.

فَيَرْغَبُ عَنْهَا أَنْ يَتَزَوَّجَهَا وَيَكْرَهُ أَنْ يُزَوِّجَهَا غَيْرَهُ فَيَدْخُلَ عَلَيْهِ فِي مَالِهِ فَيَحْبِسُهَا فَنَهَاهُمُ اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ *

64-....... Bize Hişâm, babası Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe: ***"Senden kadınlar hakkında fetvâ isterler. De ki: Onlara dâir fetvâyı size Allah veriyor: Kendileri için yazılmış olanı*** (farz edilmiş olan mîrâsı) ***onlara vermediğiniz ve nikâhlarını da beğenip istemediğiniz yetîm kızlar ve küçük çocuklar hakkında, bir de yetîmlere karşı adâleti ayakta tutmanız husûsunda işte Kitâb'da okunup duran âyetler..."*** (en-Nisâ: 127) kavlinin tefsîri yolunda şöyle demiştir:

— Bu o yetîme kızdır ki, erkeğin malında erkeğe ortak olduğu hâlde, erkeğin himâyesinde bulunur, erkek onunla evlenmeyi istemez, malında kendisi üzerine gireceği için o kızcağızı başka bir adamla evlendirmez ve kızı evlenmekten habseder durur. İşte Allah o velîlerin, böyle kadınları evlenmelerinden men' etmelerini nehyetti [90].

٦٥ــ حدّثنا أَحْمَدُ بنُ المِقْدَامِ حدّثنا فُضَيْلُ بنُ سُلَيْمَانَ حدّثنا أبو حَازِمٍ حدّثنا سَهْلُ بنُ سَعْدٍ قال" كُنَّا عِنْدَ النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم جُلُوسًا فَجَاءَتْهُ امْرَأَةٌ تَعْرِضُ نَفْسَهَا عَلَيْهِ فَخَفَّضَ فِيهَا النظَرَ ورفَعَهُ فَلَمْ يُرِدْهَا فقال رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ زَوِّجْنِيهَا يا رسولَ اللّهِ قال أَعِنْدَكَ مِنْ شَيْءٍ قال ماعِنْدِي مِنْ شَيْءٍ قال ولا خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ قال ولا خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ ولَكِنْ أَشُقُّ بُرْدَتِي هٰذِهِ فأُعْطِيهَا النِّصْفَ وآخُذُ النِّصْفَ قال لا هَلْ مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ شَيْءٌ قال نَعَمْ قال اذْهَبْ فَقَدْ زَوَّجْتُكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ *

65-....... Bize Sehl ibn Sa'd tahdîs edip şöyle dedi: Bizler Peygamber'in yanında oturuyorduk. Derken bir kadın geldi de kendi nefsini Peygamber'e arzediyordu. Peygamber kadına doğru bakışını alçaltıp yükseltti, fakat kadına bir cevâb vermedi. Bunun üzerine sahâbîlerinden bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Bu kadını benimle evlendir! dedi.

Rasûlullah (S):

---

90 Hadîsin başlığa uygunluğu "Onunla evlenmeyi istemez" sözünden alınır. Çünkü bu söz, bunu bizzât üzerine alması yâhud başkasına emredip de onu evlendirmesinden daha umûmîdir...

— *"Yanında mehr olacak herhangi birşey var mı?"* dedi.

Sahâbî:

— Yanımda hiçbirşeyim yoktur, dedi.

Rasûlullah:

— *"Demirden bir yüzük de mi yok?"* dedi.

Sahâbî:

— Demirden bir yüzük de yoktur, lâkin ben şu üstümdeki burdemi ikiye bölerim de yarısını kadınà verebilirim, diğer yarıyı da kendim alırım, dedi.

Rasûlullah:

— *"Bu olmaz. Senin ezberinde Kur'ân'dan birşey var mı?"* dedi.

Sahâbî:

— Evet vardır, deyince Rasûlullah ona:

— *"Git, ben seni, sendeki Kur'ân mukaabilinde o kadınla evlendirdim"* buyurdu [91].

٣٩ـ بابُ إنْكَاحِ الرَّجُلِ ولدَهُ الصِّغارَ لِقَوْلِهِ تعَالَى واللائِى لَمْ يَحِضْنَ فَجَعَلَ عِدَّتَهَا ثَلاثَةَ أشْهُرٍ قبلَ البُلُوغِ

39- YÜCE ALLAH'IN:
"Kadınlarınız içinden artık âdetten kesilmiş olanlarla henüz âdetini görmemiş bulunanlarda eğer şübhe ederseniz, onların iddeti üç aydır..."

(et-Talâk: 4)

KAVLİNDEN DOLAYI İNSANIN KENDİ KÜÇÜK ÇOCUKLARINI NİKÂH ETMESİ(NİN CEVÂZI) BÂBI

Çünkü Allah bu âyette, bulûğdan evvelkilerin iddetlerini de üç ay yapmıştır [92].

٦٦ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ حدّثنا سُفْيَانُ عنْ هِشَامٍ عنْ أبِيهِ عنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها أنَّ النبىَّ ﷺ تَزَوَّجَهَا وهْىَ بِنْتُ سِتِّ سِنِينَ وأُدْخِلَتْ عَلَيْهِ وهِىَ بِنْتُ تِسْعٍ، وَمَكَثَتْ عِنْدَهُ تِسْعًا *

---

91 Bu hadîsin birkaç rivâyeti daha önce geçti. Başlığa uygunluğu Âişe hadîsinin üstündeki hadîste zikrettiğimiz gibidir... (Aynî).

92 Bu da çocuğun bulûğdan evvel nikâh edilmesinin caîz olduğuna delâlet etmiştir.

66-.......: Bize Sufyân ibn Uyeyne, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) Âişe ile Âişe altı yaşında iken evlenmiş, Âişe dokuz yaşında iken de zifâfa girdirilmiş, Peygamber'in yanında da dokuz sene kalmıştır [93].

٤٠ــ بابُ تَزْوِيجِ الأبِ ابْنَتَهُ مِنَ الإِمَامِ : وقال عُمَرُ خَطَبَ النبيُّ ﷺ إلَيَّ حَفْصَةَ فأنْكَحْتُهُ

40- BABANIN KENDİ KIZINI, EN BÜYÜK İMÂMLA EVLENDİRMESİ BÂBI

Umer (R): Peygamber (S) benden kızım Hafsa'yı istedi, ben de Hafsa'yı O'nunla evlendirdim, demiştir [94]

٦٧ــ حدّثنا مُعَلَّى بنُ أَسَدٍ حدّثنا وُهَيْبٌ عنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ عَنْ أبيهِ عنْ عَائِشَةَ أنَّ النبيَّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم تَزَوَّجَهَا وهِيَ بِنْتُ سِتِّ سِنِينَ وبَنَى بِهَا وهْيَ بِنْتُ تِسْعِ سِنِينَ : قال هِشَامٌ وأُنْبِئْتُ أنَّهَا كانَتْ عِنْدَهُ تِسْعَ سِنِينَ *

67-....... Bize Vuheyb, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) Âişe ile, Âişe altı yaşında iken evlenmiş, dokuz yaşında iken de zifâfa girmiştir.

Hişâm: Âişe'nin, Peygamber'in yanında dokuz sene kaldığı bana haber verildi, demiştir [95].

٤١ــ بابٌ السُّلْطَانُ وَلِيٌّ بِقَوْلِ

---

93 Peygamber'in vefâtında Âişe onsekiz yaşında idi. Âişe, hicretin elliyedinci yılında vefât etmiştir.

94 Bu, daha evvel senedli olarak geçen hadîsin bir parçasıdır; başlığa delâleti apaçıktır.

95 Başlığa delîlliği açıktır. Ebû Bekr, Âişe'nin babasıdır, kızı Âişe'yi Peygamber'le evlendirmiştir, Peygamber de en büyük imâm, yânî aynı zamânda İslâm Devleti'nin başkanıdır.

النبىّ صلى اللّهُ عليه وسلم
زَوَّجْنَا كَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ

41- BÂB: SULTÂN BİR VELÎDİR

Çünkü Peygamber (S): *"Biz seni ezberindeki Kur'ân mukaabilinde o kadınla evlendirdik"* buyurmuştur [96].

٦٨ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ أخبرَنَا مالِكٌ عَنْ أبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بن سَعْدٍ قال جَاءَتِ امْرَأةٌ إلَى رسولِ اللّهِ ﷺ فقالَتْ إنِّى وهَبْتُ مِنْ نَفْسِي فَقَامَتْ طَوِيلاً فقال رجُلٌ زَوِّجْنِيهَا إنْ لَمْ تَكُنْ لَكَ بِهَا حَاجَةٌ قَالَ هَلْ عِنْدَكَ مِنْ شَيْءٍ تُصْدِقُهَا قال ما عِنْدِى إلاَّ إزَارِى فقال إنْ أعْطَيْتَهَا إيَّاهُ جَلَسْتَ لا إزَارَلَكَ فالْتَمِسْ شَيْئًا فقال ما أجِدُ شَيْئًا فقال الْتَمِسْ ولَوْ خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ فَلَمْ يجِدْ فقال أمَعَكَ مِنَ القُرْآنِ شَيْءٌ قال نَعَمْ سورَةُ كَذَا وسورَةُ كَذَا لِسُوَرٍ سَمَّاهَا فقال زَوَّجْنَاكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ *

68-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a bir kadın geldi de:

— Ben nefsimi Sana hibe ettim, dedi ve uzun müddet ayakta dikildi.

Bunun üzerine bir adam:

— Eğer o kadına Sen'in bir ihtiyâcın yoksa, beni onunla evlendir, dedi.

Rasûlullah (S):

— *"Yanında kadına mehr vereceğin birşey var mı?"* diye sordu.

O zât:

— Yanımda şu izârımdan başka birşeyim yoktur, dedi.

Rasûlullah:

— *"Eğer sen izârını o kadına verirsen, sen izârsız olarak oturur kalırsın; onun için sen başka birşey araştır"* buyurdu.

O zât:

— Ben hiçbirşey bulamıyorum, dedi.

Rasûlullah:

---

96 Bu başlık, devlet başkanının ve vâlîlerin, velîsi olmayanların velîleri olduğunu ve Peygamber'in mehirsiz, yalnız Kur'ân öğretme üzerine evlendirme yaptığını ifâde etmektedir. Bâb altındaki hadîsin bu başlığa uygunluğu ise meydandadır. Bu hadîsin rivâyetleri birkaç kerreler geçmişti.

— *"Araştır, velev demirden bir yüzük olsun* (bul getir)" dedi. Fakat o zât bunu da bulamadı. Bunun üzerine Rasûlullah ona:

— *"Ezberinde Kur'ân'dan birşey var mı?"* diye sordu.

O zât, isimlerini söylediği birkaç sûre için:

— Evet şu sûre, şu sûre vardır, dedi.

Rasûlullah:

— *"Kur'ân'dan ezberinde bulunan sûrelere mukaabil seni o kadınla evlendirdik"* buyurdu.

٤٢ـ بابٌ لاَ يُنْكِحُ الأَبُ وغَيْرُهُ البِكْرَ والثَّيِّبَ إلاَّ بِرِضَاهَا

42- BÂB: BABA VE ONDAN BAŞKA OLAN VELÎ, BÂKİRE OLSUN, DUL OLSUN; KADININ RIZÂSI OLMADIKÇA NİKÂH YAPAMAZ

٦٩ـ حدّثنا مُعَاذُ بنُ فَضَالَةَ حدّثنا هِشَامٌ عنْ يَحْيَى عنْ أَبِي سَلَمَةَ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ حَدَّثَهُمْ أَنَّ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال لا تُنْكَحُ الأَيِّمُ حَتَّى تُسْتَأْمَرَ ولاَ تُنْكَحُ البِكْرُ حَتَّى تُسْتَأْذَنَ قالوا يا رَسُولَ اللَّهِ وكَيْفَ إِذْنُهَا قال أَنْ تَسْكُتَ *

69-....... Ebû Hureyre (R) şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber (S):

— *"Dul kadın kendisinin açıkça emri alınmadıkça nikâh olunmaz. Er görmedik kız da kendisinden izin alınmadıkça nikâh olunmaz"* buyurdu.

Mecliste hazır bulunanlar:

— Yâ Rasûlallah! Bâkire bir kızın izni nasıl olur? diye sordular.

Rasûlullah:

— *"Onun izni sükût etmesidir"* buyurdu.

٧٠ـ حدّثنا عَمْرُو بنُ الرَّبِيعِ بنِ طَارِقٍ قال أَخْبرنا اللَّيْثُ عنِ ابنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ أَبِي عَمْرٍو مَوْلَى عَائِشَةَ عنْ عَائِشَةَ انَّهَا قالَتْ يا رسولَ اللَّهِ إِنَّ البِكْرَ تَسْتَحِي قال رِضَاهَا صَمْتُهَا *

70-....... Bize el-Leys, Abdullah ibnu Ebî Muleyke'den; o da Âişe'nin âzâdlısı olan Ebû Amr Zekvân'dan olmak üzere tahdîs etti ki. Âişe (R):

— Yâ Rasûlallah! Er görmedik kız utanır (iznini bildirmez), demiştir de, Rasûlullah (S):

— *"Onun rızâsı, susmasıdır"* buyurmuştur [97].

٤٣ــ بابٌ اذا زَوَّجَ ابْنَتَهُ وهْيَ كارِهَةٌ فَنِكَاحُهُ مَرْدُودٌ

43- BÂB: ADAM KIZINI, KIZ İSTEMEDİĞİ HÂLDE EVLENDİRDİĞİ ZAMÂN, BU ADAMIN NİKÂHI REDDEDİLİR

٧١ــ حدّثنا اسْمَاعِيلُ قال حدّثني مَالِكٌ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ القَاسِمِ عنْ أبِيهِ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ومُجَمِّعٍ ابْنَيْ يَزِيدَ بنِ جَارِيَةَ عنْ خَنْسَاءَ بِنْتِ خِذَامٍ الأنْصَارِيَّةِ أنَّ أبَاهَا زَوَّجَهَا وهْيَ ثَيِّبٌ فَكَرِهَتْ ذَلِكَ فأتَتْ رسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَرَدَّ نِكَاحَهُ *

71- Bize İsmâîl ibn Ebî Uveys tahdîs edip şöyle dedi: Bana (büyük İmâm) Mâlik ibn Enes, Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım'dan; o da babası el-Kaasım'dan; o da Yezîd ibnu Câriye'nin iki oğlu Abdurrahmân ile Mucemmi'den; onlar da Hansâ bintu Hizâm el-Ensâriyye'den şöyle tahdîs etti: Hansâ'yı babası, iznini almadan evlendirmişti. Hâlbuki Hansâ dul idi ve bu evliliği istemedi. Rasûlullah'a gidip şikâyet etti. Rasûlullah (S) da onun nikâhını redd ve ibtâl eyledi.

٧٢ــ حدّثنا إسْحَاقُ أخْبَرَنَا يَزِيدُ أخبرَنَا يحْيى أنَّ القَاسِمَ بنَ مُحَمَّدٍ

---

97 Hadîslerin bâb başlığına uygunluğu meydandadır. Evlenecek erkek ve kadının karşılıklı rızâlarını beyân etmeleri ve bunu şâhidlerin huzûrunda yapmaları, kurulacak âile yuvasının hayâtı için çok mühimdir. İmâm Ebû Hanîfe, bu hadîslerle delîl getirerek velînin ne dul kadını, ne de bâkir kızı zorla birisine nikâh etmeye hakkı olmadığına, dul kadının nikâhında onunla istişâre ederek açıkça muvâfakatını; bâkir kızın nikâhında da onun en az sükût etmek sûretiyle olsun iznini almak velî için en lüzûmlu bir vazîfe olduğuna hükmetmiştir. İmâm Ebû Hanîfe'ye göre âkıl, bâliğ, reşîd bir kadın, velîsinin iznini almaksızın başlı başına kendini evlendirebilir... Hulâsa İmâm Ebû Hanîfe âile kurumunun en sağlanacak noktasında hem tilmizlerinden, hem de diğer mezheb imâmlarından daha nâfiz bir nazarla İslâm hukûkunun rûhunu görerek, âile binâsını âile rüknünün en hürr ve serbest rızâ ve muvâfakatları temeli üzerine kurmuştur...

حدَّثه أنَّ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بنَ يَزِيدَ ومُجَمِّعَ بنَ يَزِيدَ حَدَّثَاهُ أنَّ رجُلاً يُدْعَى خِذَامًا أنْكَحَ ابْنَةً لهُ نَحْوَهُ *

72- Bize İshâk ibn Râhûye tahdîs etti. Bize Yezîd ibn Hârûn haber verdi. Bize Yahyâ ibn Saîd haber verdi ki, ona da el-Kaasım ibn Muhammed (ibn Ebî Bekr es-Sıddîk) tahdîs etmiş; ona da Abdurrahmân ibn Yezîd ile kardeşi Mucemmi' ibn Yezîd ikisi de şöyle tahdîs etmişlerdir: Hizâm ismiyle çağırılan bir adam, kendi kızını nikâh etmişti... Bunun devâmı da geçen hadîs tarzındadır [98].

٤٤ ـ بابُ تَزْوِيجِ اليَتِيمَةِ لِقَوْلِهِ وإنْ خِفْتُمْ أنْ لا تُقْسِطُوا فِي اليَتَامَى فَانْكِحُوا وإذَا قال لِلْوَلِيِّ زَوِّجْنِي فُلانَةَ فَمَكُثَ سَاعَةً أوْ قال ما مَعَكَ فقال مَعِي كَذَا وَكَذَا أوْ لَبِثَا ثُمَّ قال زَوَّجْتُكَهَا فَهْوَ جائِزٌ. فِيهِ سَهْلٌ عنِ النَّبيِّ ﷺ *

44- YETÎM KIZLARIN EVLENDİRİLMELERİ BÂBI

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır:
"Eğer yetîm kızlar hakkında adâleti yerine getiremiyeceğinizden korkarsanız, sizin için halâl olan diğer kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin..."
(en-Nisâ: 3).

Kadın isteyen kimse velîye: Beni Fulâne kadınla evlendir, dediği; velî de bir müddet eğlendikten sonra evlendirir yâhud velî, kadın isteyene: Mehr verecek bir şeyin var mı? dediği; onun da: Yanımda şu ve şu var, dediği; yâhud ikisi de bir süre bekledikten sonra velî: Ben seni o kadınla evlendirdim, dediği zamân; bu üç sûretteki evlendirme câizdir.
Bu konuda Sehl ibn Sa'd'ın Peygamber'den rivâyet ettiği çok geçen hadîsi vardır.

---

98 Bu da geçen hadîsin başka yoldan bir rivâyetidir. Hadîslerin başlığa uygunlukları apaçıktır.

٧٣ـ حدّثنا أبو اليَمانِ أخبرنا شُعَيْبٌ عن الزُّهْرِيِّ : وقال اللَّيْثُ حدّثني عُقَيْلٌ عن ابنِ شِهَابٍ أخْبَرَنِي عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّهُ سأل عَائِشَةَ رضي اللَّهُ عنها قال لَهَا يا أُمَّتَاهْ وإنْ خِفْتُمْ أنْ لاَ تُقْسِطُوا فِي اليَتَامَى إلَى مَا مَلَكَتْ أيْمَانُكُمْ قالَتْ عَائِشَةُ يا ابنَ أُخْتِي هٰذِهِ اليَتِيمَةُ تَكُونُ فِي حَجْرِ وليِّهَا فَيَرْغَبُ فِي جَمَالِهَا ومَالِهَا ويُرِيدُ أنْ يَنْتَقِصَ مِنْ صَدَاقِهَا فَنُهُوا عَنْ نِكَاحِهِنَّ إلاَّ أنْ يُقْسِطُوا لَهُنَّ فِي إكمالِ الصَّدَاقِ وأُمِرُوا بِنِكَاحِ مَنْ سِوَاهُنَّ مِنَ النِّسَاءِ قَالَتْ عَائِشَةُ اسْتَفْتَى النَّاسُ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم بَعْدَ ذٰلِكَ فأنْزَلَ اللَّهُ وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ إلَى وتَرْغَبُونَ فأنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وجَلَّ لَهُمْ فِي هٰذِهِ الآيَةِ أنَّ اليَتِيمَةَ إذَا كانَتْ ذَاتَ مالٍ وجَمَالٍ رغِبُوا فِي نِكَاحِهَا ونَسَبِهَا والصَّدَاقِ وإذَا كانَتْ مَرْغُوبًا عَنْهَا فِي قِلَّةِ المالِ والجَمَالِ تَرَكُوهَا وأَخَذُوا غَيْرَهَا مِنَ النِّسَاءِ قالَتْ فكَمَا يَتْرُكُونَهَا حِينَ يَرْغَبُونَ عَنْهَا فَلَيْسَ لَهُمْ أنْ يَنْكِحُوهَا إذَا رَغِبُوا فِيهَا إلاَّ أنْ يُقْسِطُوا لَهَا ويُعْطُوهَا حَقَّهَا الأوْفَى مِنَ الصَّدَاقِ *

73-....... Bize Şuayb ibn Ebî Hamza, ez-Zuhrî'den haber verdi. Ve el-Leys şöyle dedi: Bana Ukayl, İbn Şihâb'dan haber tahdîs etti. Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, o Âişe'ye şu âyetin tefsîrini sorup şöyle demiştir:

— Ey anacığım! ***"Eğer yetîm kızlar hakkında adâleti yerine getiremiyeceğinizden korkarsanız... yâhud mâlik olduğunuz câriye*** (ile yetinin)..." (en-Nisâ: 3).

Âişe şöyle demiştir:

— Ey kızkardeşimin oğlu! Bu yetîme kız, velîsinin himâye ve terbiyesi altında bulunur, derken o velî, yetîm kızın güzelliğine ve malına rağbet eder, fakat kıza vereceği mehrden eksiltme yapmak ister. İşte bu âyette o çeşit velîler, velâyetleri altındaki yetîm kızları -mehirlerini kemâle ulaştırmakta adâlet yapmadıkça- nikâh etmekten nehyolundular ve bunlardan başka kendilerine halâl olan kadınlardan nikâh etmeleri ile emrolundular.

Âişe (rivâyetine devâmla) dedi ki:

— Bu âyet indikten sonra insanlar Rasûlullah(S)'tan fetvâ istediler. Bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi: ***"Senden kadınlar hakkında fetvâ isterler. De ki: Onlara dâir fetvâyı size Allah veriyor: Kendileri için yazılmış olanı*** (mîrâsı) ***onlara vermediğiniz ve nikâhlâlarını da beğenip istemediğiniz yetîm kızlar ve*** (henüz ergin olma-

yan) ***küçük çocuklar hakkında, bir de yetîmlere karşı adâleti ayakta tutmanız husûsunda işte Kitâb'da okunup duran âyetler...*** " (en-Nisâ: 127).

Azîz ve Celîl Allah onlara bu âyette şunu indirdi ve durumlarını tesbît etti: Yetîm kız, mal sâhibi ve güzellik sâhibi olduğu zamân, velîler onun nikâhına, nesebine ve (emsâlininkinden az olan) mehrine rağbet ederler. Kız, mal ve güzellik azlığında bulunup da kendisi rağbet edilmemiş bir kimse olduğu zamân ise, velîler onu terkedip başka kadınları almaktadırlar.

Âişe dedi ki:

— O yetîm kızlara rağbet etmez oldukları zamân, onları terkedip de almadıkları gibi, yetîm kızlara rağbet ettikleri zamân onları nikâh etme hakları yoktur. Ancak bu kızlara adâlet etmeleri ve onlara hakları olan en yüksek mehri vermeleri hâlinde nikâh edebilirler [99].

٤٥ــ بابٌ إذَا قال الخَاطِبُ لِلْوَلِيِّ زَوِّجْنِى فُلاَنَةَ فقَالَ قَدْ قَدْ زَوَّجْتُكَ بِكَذَا وكَذَا جَازَ النِّكَاحُ وإنْ لَمْ يَقُلْ لِلزَّوْجِ أَرَضِيت أوْ قَبِلْتَ

45- BÂB: KADINI İSTEYEN KİŞİ VELÎYE HİTÂBEN "BENİ FULÂNE KADINLA EVLENDİR" DEDİĞİ, VELÎNİN DE "BEN SENİ ŞUNA VE ŞUNA MUKAABİL O KADINLA EVLENDİRDİM" DEDİĞİNDE; VELÎ, KOCAYA: "RÂZI OLDUN MU?" YÂHUD "KABÛL ETTİN Mİ?" DİYE SORMASA DA BU NİKÂH CÂİZ OLMUŞTUR

٧٤ــ **حدّثنا** أَبُو النُّعْمَانِ **حدّثنا** حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عنْ أَبِى حَازِمٍ عنْ سَهْلِ بن سَعْدٍ رضى اللَّهُ عنهُ أنَّ امْرَأَةً أَتَتِ النبىَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَعَرَضَتْ عَلَيْهِ نَفْسَهَا فقال مالِى اليَوْمَ فِى النِّسَاءِ منْ حَاجَةٍ فقال رجُلٌ يا رسولَ اللَّهِ زَوِّجْنِيهَا قال ما عِنْدَكَ قال ما عِنْدِى شَىْءٌ قال أَعْطِهَا ولوْ خَاتَمًا منْ حَدِيدٍ قال ما عِنْدِى شَىْءٌ قال فَمَا عِنْدَكَ مِنَ القُرْآنِ قال كَذَا وكَذَا قال فَقَدْ مَلَّكْتُكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ *

---

99 Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. O da yetîm kızlarla evlenmek husûsundaki hüküm, Yüce Allah'ın burada zikrettiğidir. Buhârî burada Şuayb ibn Ebî Hamza'dan gelen metni sevketmiştir. Bu hadîsin aslı en-Nisâ tefsîrinde ve Nikâh Kitâbı'nda birçok kerreler geçmiştir.

74-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan olmak üzere şöyle tahdîs etti: Bir kadın Peygamber(S)'e geldi de nefsini O'na arzetti. Peygamber bu teklîf üzerine:

— *"Bugün benim için kadınlara hiçbir hâcet yoktur"* buyurdu.

Bunun üzerine bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Beni bu kadınla evlendir! dedi.

Rasûlullah ona:

— *"Yanında ne var!"* diye sordu.

O:

— Yanımda hiçbirşey yok! dedi.

Rasûlullah:

— *"Sen o kadına* (mehr olarak) *birşey ver, velev demirden bir yüzük olsun"* buyurdu.

O sahâbî:

— Bende verecek hiçbirşey yoktur, dedi.

Bu sefer Rasûlullah:

— *"Yanında Kur'ân'dan ne var?"* diye sordu.

O zât:

— Şu ve şu (sûreler) var! dedi.

Rasûlullah:

— *"Senin ezberinde bulunan Kur'ân'la* (yânî Kur'ân'ı kadına öğretmen mukaabilinde) *ben seni o kadınla evlendirdim"* buyurdu [100].

٤٦ ــ بابٌ لاَ يَخْطُبُ على خِطْبَةِ أخِيهِ حَتَّى يَنْكِحَ أوْ يَدَعَ

46- BÂB: BİR ERKEK, MÜ'MİN KARDEŞİNİN NİKÂH ETMEK ÜZERE TÂLİB OLDUĞU KADINA -O BUNDAN VAZGEÇMEDİKÇE- TÂLİB OLMAZ

٧٥ ــ حدّثنا مَكِّيُّ بنُ إبْرَاهِيمَ حدّثنا ابنُ جُرَيْجٍ قال سَمِعْتُ نافِعًا يُحَدِّثُ أنَّ ابنَ عُمَرَ رضىَ اللّٰهُ عنهما كانَ يَقُولُ نَهَى النبىُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم أنْ يَبِيعَ بعْضُكُمْ على بيْعِ بعْضٍ ولاَ يَخْطُبَ الرَّجُلُ على خِطْبَةِ أخِيهِ حَتَّى يَتْرُكَ الخَاطِبُ قَبْلَهُ أوْ يأْذَنَ لهُ الخاطِبُ *

100 Hadîsin başlığa uygunluğu, zekî olan kimseye gizli olmaz. Hadîsin aslı birçok kerreler geçmiştir.

75-....... Bize İbn Cureyc tahdîs edip şöyle dedi: Ben Nâfi'den işittim, şöyle tahdîs ediyordu: İbn Umer (R) şöyle diyordu:

— Peygamber (S), sizin bâzınız bir metâ' satın almak üzere iken öbür bâzısının o metâ'ı satın almaya kalkışmasını nehyetti. Ve yine bir erkek, mü'min kardeşinin nikâh etmeye tâlib olduğu bir kadını istemeye kalkmaz. Meğer ki, ikinci istemezden evvel, birinci tâlib vazgeçmiş olmalı yâhud da birinci tâlib, ikincisinin istemesine izin vermelidir.

٧٦ـ حدّثنا يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ حدّثنا اللَّيْثُ عنْ جَعْفَرِ بنِ رَبِيعَةَ عَنِ الأَعْرَجِ قال قال أَبُو هُرَيْرَةَ يأْثُرُ عنِ النبيِّ ﷺ قال إِيَّاكُمْ والظَّنَّ فانَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الحَدِيثِ ولاَ تَجَسَّسُوا ولا تَحَسَّسُوا ولاَ تَبَاغَضُوا وكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا ولا يَخْطُبُ الرَّجُلُ علَى خِطْبَةِ أَخِيهِ حَتَّى يَنْكِحَ أَوْ يَتْرُكَ *

76-....... Ebû Hureyre (R) Peygamber'den naklederek söyledi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Zanndan sakının. Çünkü zann, sözün en yalanıdır. İnsanların gizli ve eksik şeylerini araştırmayın, topluluğun konuşmasını işitmeye çalışmayın, birbirinizle öfke yarışına girişmeyin, birbirinizle Allah kulları kardeşler olunuz. Bir erkek, mü'min kardeşinin istemekte olduğu kadını - o mü'min istemeyi terkedinceye kadar- nikâh etmek için istemeye kalkmaz"* [101].

٤٧ـ بابُ تَفْسِيرِ تَرْكِ الخِطْبَةِ

47- KADINI İSTEMEYİ TERKETMENİN TEFSÎRİ BÂBI

٧٧ـ حدّثنا أَبُو اليَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أَخْبَرَنِي سَالِمُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بنَ عُمَرَ رضىَ اللَّهُ عنهما يُحَدِّثُ أَنَّ عُمَرَ بنَ الخَطَّابِ حِينَ تأَيَّمَتْ حَفْصَةُ قال عُمَرُ لَقِيتُ أَبَا بَكْرٍ فَقُلْتُ إِنْ شِئْتَ أَنْكَحْتُكَ حَفْصَةَ بِنْتَ عُمَرَ فَلَبِثْتُ لَيَالِيَ ثُمَّ خَطَبَهَا رسُولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَلَقِيَنِي أَبُو بَكْرٍ فقال إِنَّهُ لَمْ يمْنَعْنِي أَنْ أَرْجِعَ إِلَيْكَ فِيمَا عرَضْتَ إِلاَّ

101 Hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır.

أنِّي قَدْ علمْتُ أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم قَدْ ذَكَرَهَا فَلَمْ أكُنْ لِأفْشِيَ سِرَّ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم ولوْ تَرَكَهَا لَقَبِلْتُهَا * تَابَعَهُ يُونُسُ ومُوسَى بنُ عُقْبَةَ وابنُ أبِي عَتِيقٍ عنِ الزُّهْرِيِّ *

77-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Sâlim ibnu Abdillah haber verdi ki, kendisi Abdullah ibn Umer(R)'den işitmiştir. O şöyle tahdîs ediyormuş: Kızkardeşim Hafsa dul kaldığı zamân, babam Umer ıbnu'l-Hattâb onun durumu hakkında şöyle dedi: Ben Ebû Bekr'e kavuştum da ona:

— Eğer istersen Umer'in kızı Hafsa'yı sana nikâh ederim, dedim.

Birkaç geceler bekledim. Sonra Hafsa'yı Rasûlullah (S) istedi. Akabinde Ebû Bekr bana kavuştu da şöyle dedi:

— Muhakkak ki bana arzettiğin husûsta sana cevâb vermeme mâni' olan şey, ancak Rasûlullah'ın Hafsa'yı zikretmiş olduğunu bilmiş olmamdır. Ben Rasûlullah'ın sırrını açıklayacak değildim. Şâyet Rasûlullah Hafsa hakkındaki düşüncesini bırakaydı, ben elbette onu kabûl ederdim.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivâyet etmekte Yûnus ibn Yezîd, Mûsâ ibn Ukbe ve İbnu Ebî Atîk de Şuayb ibn Ebî Hamza'ya mutâbaat ettiler [102].

٤٨ـ بابُ الخُطْبَةِ

48- NİKÂH AKDİ SIRASINDA HUTBE(NİN MÜSTEHÂBLIĞI) BÂBI

٧٨ـ حدّثنا قَبِيصَةُ حدّثنا سُفْيَانُ عنْ زَيْدِ بنِ أسْلَمَ قال سَمِعْتُ ابنَ عُمَرَ يَقُولُ جَاءَ رجُلاَنِ مِنَ المَشْرِقِ فَخَطَبَا فقال النبيُّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم إنَّ مِنَ البَيَانِ سحْرًا *

78-....... Zeyd ibn Eslem şöyle demiştir: Ben İbnu Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Medîne'nin doğu tarafından iki adam geldi de

---

102 Hadîsin başlığa uygunluğu "Bana Ebû Bekr kavuştu..." sözlerinden alınır. Çünkü burada Ebû Bekr'in Umer'e, kızını istemeyi ve cevâb vermeyi terketmesine bir özür bildirmesi vardır. İşte bu Ebû Bekr tarafından kızı istemeyi terk için bir tefsîrdir (Aynî).

birer hutbe yaptılar. Bunun üzerine Peygamber (S): *"Şübhesiz beyândan bir kısmı sihrdir* (yânî insanı büyüleyicidir)" buyurdu [103].

٤٩ ــ باب ضَرْبِ الدُّفِّ فِي النِّكَاحِ وَالوَلِيمَةِ

49- NİKÂHTA VE DÜĞÜN AŞINDA DEFF ÇALMAK BÂBI

٧٩ ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ حدّثنا بِشْرُ بنُ المُفَضَّلِ حدّثنا خالِدُ بنُ ذَكْوَانَ قَالَ قَالَتِ الرُّبَيِّعُ بِنْتُ مُعَوِّذِ بنِ عَفْرَاءَ جَاءَ النبيُّ صلى اللّهُ عليه وسلم فَدَخَلَ حِينَ بُنِيَ عَلَيَّ فَجَلَسَ على فِرَاشِي كَمَجْلِسِكَ مِنِّي فَجَعَلَتْ جُوَيْرِيَاتٌ لَنَا يَضْرِبْنَ بالدُّفِّ وَيَنْدُبْنَ مَنْ قُتِلَ مِنْ آبَائِي يَوْمَ بَدْرٍ إِذْ قَالَتْ إِحْدَاهُنَّ وفِينَا نَبِيٌّ يَعْلَمُ مافِي غَدٍ فقال دَعِي هٰذِهِ وقُولِي بالَّذِي كُنْتِ تَقُولِينَ *

79-....... Hâlid ibn Zekvân şöyle demiştir: er-Rubeyy' bintu Muavviz ibn Afrâ şöyle dedi: Ben gelin olduğum zamân düğün törenime Peygamber (S) geldi, içeriye girdi ve senin benim yanıbaşıma oturuşun gibi döşeğimin üzerine oturdu. Bu sırada birtakım kızcağızlar bizim için deff çalmaya ve babalarımızdan Bedir günü şehîd olanların menkabelerini şarkı şeklinde söylemeye başladılar. Birden bu kızlardan birisi:

— İçimizde bir Peygamber vardır ki, O, yarın ne olacağını bilir! dedi.

Bunun üzerine Peygamber, kıza:

— *"Bunu bırak da evvelce söylemekte olduğun sözleri söyle!"* buyurdu [104].

---

103 Bu doğu taraftan gelen iki kişi ez-Zıbrıkân ibn Bedr et-Teymî ile Amr ibnu'l-Eyhem idi; dokuzuncu hicret yılında Medîne'ye gelip İslâm'a girmişler ve belîğ birer hutbe yapmışlardı (Kastallânî).

Bu iki kişinin Rasûlullah'ın huzûrunda söyledikleri hutbeler herhangi bir hâcet maksadından hâlî değildir. Hâcet sırasında hutbe yapmak ise kalbleri meylettirmek ve icâbete rağbetlendirmek için dâimâ yapılagelen kadîm bir iştir. İşte nikâh sırasındaki hutbe de bu ma'nâdandır (Aynî).

104 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Hadîsin râviyesi Rubeyy'in babası Muavviz ile kardeşi Muâz da Bedir şehîdlerindendir. Afrâ kadının oğulları olan bu iki kardeş, Ebû Cehl'i kılıç darbesiyle yere serdikten sonra, bunlar da Ebû Cehl'in oğlu İkrime tarafından şehîd edilmişlerdi.

٥٠ ــ باب قَوْلِ اللّهِ تعَالَى وآتوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً وكَثْرَةِ المَهْرِ وأدْنَى ما يَجُوزُ مِنَ الصَّدَاقِ وقَوْلِهِ تَعَالَى وآتَيْتُمْ إحْدَاهُنَّ قِنْطَارًا فلاَ تأخذُوا مِنْهُ شَيْئًا وقَوْلِهِ جَلَّ ذِكْرُهُ أوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ . وقال سَهْلٌ قال النبيُّ ﷺ ولوْ خاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ *

50- YÜCE ALLAH'IN:
"Kadınların mehirlerini yürekten isteyerek ve Allah'tan bir atıyye olarak verin..."
(en-Nisâ: 4)

KAVLİ; MEHRİN ÇOĞU VE CÂİZ OLACAK EN AZ MİKDÂRI BÂBI

Ve yine Yüce Allah'ın: *"Eğer bir zevceyi bırakıp da yerine başka bir zevce almak isterseniz, öbürüne yüklerle (mehr) vermiş olsanız bile, içinden birşey almayın..."* (en-Nisâ: 20) kavli ve yine zikri ulu olan Allah'ın: *"Kendileriyle temâs etmediğiniz yâhud kendilerine bir mehr ta'yîn eylemediğiniz kadınları boşamışsanız, bunda üzerinize vebâl yoktur, -onları zengin olan kudretince, darda bulunan da hâlince- ma'rûf bir fâide ile fâidelendiriniz. Bu, iyilik etmek şiârında bulunanların üzerine bir borçtur"*
(el-Bakara: 236)
kavli.

Ve Sehl ibn Sa'd da: Peygamber (S): *"Velev demirden bir yüzük olsun* (bulup kadına ver)" buyurdu, dedi.

٨٠ ــ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ حدّثنا شُعْبَةُ عنْ عَبْدِ العَزِيزِ بنِ صُهَيْبٍ عَنْ أنَسٍ أنَّ عَبْدَ الرَّحْمنِ بنَ عَوْفٍ تَزَوَّجَ امْرَأةً عَلَى وزْنِ نَوَاةٍ فَرَأى النبيُّ ﷺ بَشَاشَةَ العُرْسِ فَسَألَهُ فقال إنِّي تَزَوَّجْتُ امْرَأةً عَلَى وزْنِ نَوَاةٍ. وعَنْ قَتَادَةَ عَنْ أنَسٍ أن عَبْدَ الرَّحْمنِ بنَ عَوْفٍ تَزَوَّجَ امْرَأةً عَلَى وزْنِ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ *

Şarkı arasındaki bir cümleyi, gaybe ve istikbâle âid vak'ayı bilmek yalnız Allah'a mahsûs olduğu için, Peygamber kendisine nisbet edilmesinden men' etmiştir.

Bu hadîsin bir rivâyeti Mağâzî'de, Bedir harbine dâir bir bâbda da geçmişti.

80-......, Bize Şu'be, Abdulazîz ibn Suheyb'den; o da Enes(R)'ten şöyle tahdîs etti: Abdurrahmân ibn Avf, bir çekirdek (yânî beş dirhem) üzerine bir kadınla evlendi. Akabinde Peygamber (S) onda güveylik ferahı ve neş'esi gördü de, kendisine sordu. Abdurrahmân da:

— Ben bir kadınla bir çekirdek ağırlığı mehr üzerine evlendim, dedi.

Katâde'den; o da Enes'ten gelen rivâyette: Abdurrahmân ibn Avf, bir çekirdek ağırlığındaki altın mehre karşılık bir kadınla evlendi, tarzındadır [105].

٥١ـ بابُ التَّزْوِيجِ على القُرْآنِ وبِغَيْرِ صَدَاقٍ

51- KUR'ÂN ÖĞRETMEYE KARŞILIK VE MEHR ZİKRETMEKSİZİN EVLENDİRME BÂBI

٨١ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ حدّثنا سُفْيَانُ سَمِعْتُ أَبا حَازِمٍ يَقُولُ سَمِعْتُ سَهْلَ بنَ سَعْدٍ السَّاعِدِيَّ يَقُولُ إِنِّى لَفِي القَوْمِ عِنْدَ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم إِذْ قَامَتِ امْرَأَةٌ فقالَتْ يَا رسولَ اللَّهِ إِنَّهَا قَدْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لَكَ فَرِفِيهَا رأيكَ فَلَمْ يُجِبْهَا شَيْئًا ثُمَّ قَامَتْ فقالَتْ يَا رسولَ اللَّهِ إِنَّهَا قَدْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لَكَ فَرِفِيهَا رَأيكَ فَلَمْ يُجِبْهَا شَيْئًا ثُمَّ قَامَتِ الثَّالِثَةَ فَقَالَتْ إِنَّهَا قَدْ وهَبَتْ نَفْسَهَا لَكَ فَرِفِيهَا رَأيكَ فَقَامَ رجُلٌ فقال يا رسُولَ اللَّهِ أَنْكِحْنِيهَا قال هَلْ عِنْدَكَ مِنْ شَيْءٍ قال لا قال اذْهَبْ فاطْلُبْ ولَوْ خاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ فَذَهَبَ فطَلَبَ ثُمَّ جَاءَ فقال ما وجَدْتُ شَيْئًا ولا خاتَمًا منْ حَدِيدٍ فقال هَلْ مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ شَيْءٌ قال مَعِى سُورَةُ كَذَا وسورَةُ كَذَا قال اذْهَبْ فَقَدْ أَنْكَحْتُكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ *

81-....... Ben Ebû Hâzım'dan işittim, şöyle diyordu: Ben Sehl ibn Sa'd es-Sâidî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben Rasûlullah'ın yanında bir topluluk içinde idim. O sırada bir kadın geldi de:

---

105 Buhârî başlıktaki âyetleri ve daha sonra zikrettiği Sehl ve Enes hadîsleriyle mehrin en azının takdîr olunamayacağına işâret etmiş gibidir. Bunâ âid tafsîlât ileride gelecektir (Aynî).

— Yâ Rasûlallah! Bu kadın nefsini Sana hibe etmiştir, sen bu kadın hakkında re'yini ortaya koy! dedi.

Rasûlullah (S) kadına hiçbir cevâb vermedi. Sonra kadın ayağa kalktı da yine:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz bu kadın kendi nefsini Sana hibe etmiştir. Şimdi Sen bu kadın hakkında re'yini bakıp bildir! dedi.

Rasûlullah ona bu sefer de bir cevâb vermedi.

Sonra kadın üçüncü kerre ayağa kalktı da yine:

— Yâ Rasûlallah, şübhesiz bu kadın kendi nefsini Sana hibe etmiştir. Sen onun hakkında re'yini kullan! dedi.

Bunun üzerine bir adam ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! O kadını benimle nikâh et! dedi.

Rasûlullah:

— *"Yanında* (mehr verecek) *birşey var mı?"* diye sordu.

O zât:

— Hayır yok, dedi.

Rasûlullah:

— *"Git de araştır, demirden bir yüzük olsun bul"* buyurdu.

Bunun üzerine o zât gitti, araştırdı, sonra geldi ve:

— Ben hiçbirşey bulamadım, demirden bir yüzük dahî bulamadım, dedi.

Rasûlullah:

— *"Sende Kur'ân'dan birşey var mı?"* diye sordu.

O zât:

— Bende (yânî ezberimde) şu sûre ve şu sûre var, dedi.

Rasûlullah:

— *"Git, ben sendeki Kur'ân'a karşılık* (yânî Kur'ân'ı kadına öğretmene karşılık) *onu sana nikâh ettim"* buyurdu [106].

٥٢ ــ بابُ المَهْرِ بالعُرُوضِ وخَاتَمٍ مِنْ حَدِيدٍ

52- EŞYÂLARLA VE DEMİRDEN YÜZÜKLE MEHR YAPILMASI BÂBI

٨٢ ــ حدّثنا يَحْيَى حدّثنا وكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ أبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ أنَّ النبيَّ صلى اللّهُ عليه وسلم قال لِرَجُلٍ تَزَوَّجْ وَلَوْ بِخَاتَمٍ مِنْ حَدِيدٍ *

106 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Çünkü hadîste Kur'ân'a karşılık ve mehr zikredilmeksizin evlendirme vardır... (Aynî).

82-....... Bize Vekî', Sufyân es-Sevrî'den; o da Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir adama hitâben: *"Velev demirden bir yüzükle olsun evlen"* buyurmuştur [107].

٥٣ـ بَابُ الشُّرُوطِ فِي النِّكَاحِ . وقال عُمَرُ مَقَاطِعُ الحُقُوقِ عِنْدَ الشُّرُوطِ وقال المِسْوَرُ بنُ مَخْرَمَةَ سَمِعْتُ النبيَّ ﷺ ذَكَرَ صِهْرًا لَهُ فأَثْنَى عَلَيْهِ فِي مُصَاهَرَتِهِ فأَحْسَنَ قال حدّثنى فَصَدَقَنِي ووَعَدَنِي فَوَفَى لِي

53- NİKÂHTA HALÂL OLAN ŞARTLAR BÂBI

Umer ibn Hattâb da:
Hukûkun durak yerleri, şartların yanındadır, demiştir.
el-Misver ibn Mahrame de şöyle demiştir:
Ben, Peygamber(S)'den işittim, kendisi bir dâmâdını zikretti de onu dâmâdlığı husûsunda övdü ve övgüsünü güzel yaptı:
"O bana söz söylediğinde doğru söyledi, va'd ettiğinde bana va'dini yerine getirdi" **buyurdu** [108].

٨٣ـ حدّثنا أَبُو الوَلِيدِ هِشَامُ بنُ عَبْدِ المَلِكِ **حدّثنا** لَيْثٌ عنْ يَزِيدَ ابنِ أَبِي حبيب عَنْ أَبِي الخَيْرِ عنْ عُقْبَةَ عنِ النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم قَالَ أَحَقُّ ما أَوْفَيْتُمْ مِنَ الشُّرُوطِ أَنْ تُوفُوا بِهِ ما اسْتَحْلَلْتُمْ بِهِ الفُرُوجَ *

83-....... Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ebû'l-

---

107 Bu tarîk, buraya kadar zikrettiği Sehl hadîsinin dokuzuncu tarîkidir. *Arad,* cem'i *Urûd,* altın ve gümüş gibi nakidlerin mukaabili olan eşyâ ve metâ'lar; gelip geçici şey... ma'nâlarınadır.

108 Başlık, nikâh akdi sırasında şart koşulması halâl olan şartlar demektir. Umer'in buradaki en yüksek hukûkî vecîzesini Ebû Ubeyd, senedli olarak rivâyet etmiştir. Buhârî bunu Şartlar Kitâbı'nda da getirmişti. Umer, kendisine yükseltilen bir karı-koca da'vâsında, kadın nikâhın feshini isteyip, vaktiyle akd esnâsında fesh hakkını hâiz olmayı şart kıldığını ileri sürmesi üzerine "Lehâ şartuha = Kadının şartı mükteseb hakkıdır" diye hükmetmiş. Kocası: Şu hâlde kadınlar bizi boşarlar, demesi üzerine bu eskimez hukûk düstûrunu söylemiştir.

Peygamber'in övdüğü dâmâdı, Zeyneb'in müşrik kocası Ebû'l-Âs ibn Rabî'dir. Bunun başlığa uygunluğu, Peygamber'in, kendisi için koyduğu şartları yerine getirmesinden dolayı müşrik olduğu hâlde dâmâdını övmesi yönündendir.

Hayr'dan; o da Ukbe ibn Âmir'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Yerine getirdiğiniz şartların yerine getirmeniz en haklı olanı, kendisiyle fercleri halâl kılmak istediğiniz mehr şartıdır"* buyurmuştur [109].

٥٤ـ بابُ الشُّرُوطِ الَّتِى لاَ تَحِلُّ فِى النِّكَاحِ. وقال ابنُ مَسْعُودٍ لاَ تَشْتَرِطِ المَرْأةُ طَلاَقَ أُخْتِهَا

54- NİKÂH SIRASINDA ŞART KILINMASI HALÂL OLMAYAN ŞARTLAR BÂBI

Abdullah ibn Mes'ûd da: Bir kadın, kızkardeşinin talâkını kendi nikâhı için şart kılamaz, demiştir.

٨٤ـ حدّثنا عُبَيْدُ اللَّهِ بنُ مُوسَى عَنْ زَكَرِيَّاءَ هُو ابنُ أَبِى زَائِدَةَ عَنْ سَعْدِ بنِ إبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِى سَلَمَةَ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ عنِ النبىِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال لا يَحِلُّ لامْرَأةٍ تَسْأَلُ طَلاَقَ أُخْتِهَا لِتَسْتَفْرِغَ صَحْفَتَهَا فَانَّمَا لَهَا ما قُدِّرَ لَهَا *

84- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ,Zekeriyyâ ibn Ebî Zâide'den; o da Saîd ibn İbrâhîm'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Hiçbir kadına, kızkardeşinin çanağındaki ni'metin kendi kabına boşalması için onun talâkını istemek* (ve onun yerine nikâh olmak) *halâl olmaz. Kızkardeşinin talâkını isteyecek kadın iyi bilmelidir ki, ezelde ona ne takdîr olundu ise, kendisine âid olan ni'met ancak odur"* buyurmuştur [110].

---

109 Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Şu hâlde nikâh sırasındaki şart kılınan mehr, âile hukûku bakımından yerine getirilmesi vâcib olan en mühim bir şart ve kadın hakkıdır. Çünkü bu mehr şartı üzerine akdedilen nikâhla kadının ferci erkeğe hâlâl kılınmıştır.

110 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Hiçbir kadına kızkardeşinin talâkını istemek halâl olmaz..."* sözündedir.

Nevevî, hadîsteki *"Kardeş"* lafzının neseb yâhud süt yâhud da dîn yönünden kardeşe şumûlü olduğunu, hattâ bu hükmün gayrımüslim kadına da şumûlü bulunduğunu bildirmiştir. Şu hâlde hadîsteki *"Kardeş"*'le, beşerî kardeşlik de kasdolunuyor. Bu her asırda cemiyet hayâtında sık sık tesâdüf olunan en çirkin ictimâî ve ahlâkî birşey olduğu için, İslâm Dîni bunu harâm kılmıştır. Bu çirkin huyun kaynağı, refah saâdet içinde yaşamakta bulunan bir kadının hâiz olduğu âile ni'metinin kendisine geçmesini istemekten ibâret olduğu hadîste edebî

٥٥ـ باب الصُّفْرَةِ لِلْمُتَزَوِّجِ. وَرَوَاهُ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ عَنِ النبىِّ ﷺ

55- EVLENEN KİMSENİN ZAĞFERÂN BOYASI SÜRÜNMESİ(NİN CEVÂZI) BÂBI

Bu sarı boya hadîsini Abdurrahmân ibn Avf, Peygamber(S)'den rivâyet etti.

٨٥ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مالِكٌ عنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ رضىَ اللَّهُ عنهُ أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بنَ عَوْفٍ جاءَ إِلَى رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم وبِهِ أَثَرُ صُفْرَةٍ فسأَلَهُ رسولُ اللَّهِ ﷺ فأَخْبَرَهُ أَنَّهُ تَزَوَّجَ امْرَأَةً مِنَ الأَنْصَارِ قال كَمْ سُقْتَ إِلَيْهَا قال زِنَةَ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ قَالَ رسولُ اللَّهِ ﷺ أَوْلِمْ ولَوْ بِشَاةٍ *

85-....... Bize Mâlik, Humeyd et-Tavîl'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle haber verdi: Abdurrahmân ibn Avf, Rasûlullah'ı ziyârete geldi. Kendisinde (evlenenlere mahsûs olan) sarı boya izi vardı. Rasûlullah (S) ona sordu, o da kendisinin Ensâr'dan bir kadınla evlenmiş olduğunu haber verdi. Rasûlullah:

— *"O kadına ne kadar mehr verdin?"* diye sordu.

Abdurrahmân:

— Altından bir çekirdek ağırlığı (yânî beş dirhem) verdim, dedi.

Rasûlullah (S) ona:

— *"Bir koyunla olsun düğün aşı yap"* buyurdu [111].

٥٦ـ بابٌ

56- BÂB:

(Bu, kendinden önceki bâbdan bir fasıl gibidir.)

---

bir uslûb ile bildirilmiş, akabinde de herkesin ezelde takdîr olunan ni'mete nâil olacağı nasîhati verilmiştir.

111 *"Velîme"*, evlenme sırasında yapılan yemeğe, sevinç nişânesi olarak verilen ziyâfete denir. Sünnet yemeğine *"I'zâr"*, doğum için verilen ziyâfete de *"Akîka"* denilir. Peygamber'in bu hadîsteki *"Bir koyunla olsun düğün aşı yap"* emrinden dolayı, bâzı fakîhler bunun vucûbuna, bâzıları da müstehâb olduğuna kaail olmuşlardır.

٨٦ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ حدّثنا يَحْيَى عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ قال أَوْ لَمَ النبيُّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم بِزَيْنَبَ فأَوْسَعَ المُسْلِمِينَ خَيْرًا فَخَرَجَ كَمَا يَصْنَعُ إذَا تَزَوَّجَ فأَتَى حُجَرَ أُمَّهَاتِ المُؤْمِنِينَ يَدْعُو ويَدْعُونَ لَهُ ثُمَّ انصَرَفَ فَرَأَى رَجُلَيْنِ فَرَجَعَ لا أَدْرِي آخْبَرْتُهُ أَوْ أُخْبِرَ بِخُرُوجِهِمَا *

86- Bize Müsedded tahdîs etti. Bize Yahyâ ibn Saîd el-Kattân, Humeyd'den tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Zeyneb bintu Cahş ile evlendi de müslümânlar üzerine hayrı bol yaptı. Peygamber evlendiği zamânlarda yapmakta olduğu gibi (insanlar yemekten sonra otururlarken) dışarı çıktı, mü'minlerin annelerinin hücrelerine varıp onlara duâ ediyor, onlar da kendisine duâ ediyorlardı. Sonra hücrelerden ayrıldı ve (yemekte hazır bulunanlardan) iki kişiyi gecikmişler gördü de yine hücresinden geri döndü. (O iki kişi Peygamber'i görünce çabuk dışarı çıkıp gittiler.)

Enes: Ben o iki kişinin çıkışlarını Peygamber'e haber mi verdim yâhud kendisine haber mi verildi, bilmiyorum, dedi [112].

٥٧ــ بابٌ كَيْفَ يُدْعَى لِلْمُتَزَوِّجِ

57- BÂB: EVLENEN KİMSEYE NASIL DUÂ EDİLİR?

٨٧ــ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ حدّثنا حَمَّادٌ هُوَ ابنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ رضى اللَّهُ عنهُ أَنَّ النبيَّ ﷺ رأى علَى عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ عَوْفَ أَثَرَ صُفْرَةٍ قال ما هٰذَا قال إنِّى تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً علَى وَزْنِ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ قال بارَكَ اللَّهُ لَكَ أَوْ لِمْ وَلَوْ بِشَاةٍ *

87-....... Bize Hammâd ibnu Zeyd, Sâbit el-Bunânî'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S), Abdurrahmân ibn Avf'ın üzerinde sarı boya izi görünce:

---

112 Buhârî bunu burada kısaca getirdi. el-Ahzâb tefsîrinde daha uzun bir metinle getirmişti.

Birinci hadîste Abdurrahmân'ın zağferân boyasıyla süslenmiş olması, Peygamber'in bunu görüp sükût etmesi ve düğün ziyâfeti yapmakla emretmesi, ikinci hadîste de düğün ziyâfeti verme geleneğinin bildirilmesi başlığa delîl kılınmıştır.

— *"Bu nedir?"* diye sordu.

O da:

— Ben altından bir çekirdek ağırlığı mehr üzerine bir kadınla evlendim, dedi.

Peygamber:

— *"Bâreke'llâhu leke (=* Allah sana mübârek eylesin)*! Bir koyunla da olsa düğün ziyâfeti ver!"* buyurmuştur [113].

٥٨ــ باب الدُّعَاءِ لِلنِّسَاءِ اللَّاتِي يَهْدِينَ الْعَرُوسَ وَلِلْعَرُوسِ

58- GELİN VE GÜVEYE HİDÂYET EDİP YOL GÖSTEREN KADINLARA VE GELİN İLE GÜVEYE DUÂ BÂBI

٨٨ــ حدّثنا فَرْوَةُ حدّثنا عَلِيُّ بنُ مُسْهِرٍ عنْ هِشَامٍ عنْ أبيهِ عنْ عَائِشَةَ رضىَ اللَّهُ عنها تَزَوَّجَنِي النبيُّ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلَم فأتَتْنِي أُمِّي فأدْخَلَتْنِي الدَّارَ فإذَا نِسْوَةٌ مِنَ الأنْصَارِ فِي البَيْتِ فَقُلْنَ علَى الخَيْرِ والبَرَكَةِ وعَلَى خَيْرِ طَائِرٍ *

88-....... Bize Alî ibn Mushir, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) beni akd ve nikâh eylemişti. Annem Ümmü Rûmân beni getirdi de Peygamber'in evine girdirdi. Evin içinde Ensâr'dan birtakım kadınlar hazır bulunuyorlardı. Bunlar (anama, berâberindekine ve geline):

— Hayır ve bereket üzere geldiniz; hayırlı kısmet üzerine geldin! dediler [114].

٥٩ــ باب مَنْ أحَبَّ البِنَاءَ قَبْلَ الغَزْوِ

59- GAZVEYE ÇIKMADAN ÖNCE ZİFÂFA GİRMEK İSTEYEN KİMSE BÂBI

---

113 Hadîs metnindeki Peygamber'in duâsı, başlıktaki suâle cevâb vermiş olmaktadır.

114 Bu, Medîne'ye hicret bâblarından önce Âişe'nin Peygamber'le akd ve nikâh yapması bölümünde geçen hadîsin kısaltılmışıdır. En sahîh rivâyete göre, Rasûlullah'ın Âişe'yi nişân ve akd yapması, hicretten üç yıl evvel oldu. Medîne'de zifâfları da yine en sahîh rivâyete göre hicretin sekizinci ayına rastlayan şevvâl ayında vâki' olmuştur.

٨٩ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ العَلاَءِ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ المُبَارَكِ عنْ مَعْمَرٍ عنْ هَمَّامٍ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه عنِ النبىِّ صلى اللّهُ عليه وسلّم قال غَزَا نَبِى مِنَ الأَنْبِيَاءِ فقال لِقَوْمِهِ لا يَتْبَعْنِى رَجُلٌ مَلَكَ بُضْعَ امْرَأةٍ وهْوَ يُرِيدُ أنْ يَبْنِىَ بِهَا ولَمْ يَبْنِ بِهَا *

89-....... Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek, Ma'mer ibn Râşid'den; o da Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Peygamberlerden biri gazveye gitmek istediğinde kavmine hitâben: Bir kadının nikâhına mâlik olup da henüz onunla zifâf yapmamış ve onunla zifâf yapmayı istemekte bulunan hiçbir erkek, bu seferimde beni ta'kîb etmesin! diye emir verdi"* [115].

٦٠ــ باب مَنْ بَنِي بامْرَأةٍ وهْىَ بِنْتُ تِسْعِ سِنِينَ

60- DOKUZ YAŞINDA BULUNAN BİR KADINLA ZİFÂFA GİREN KİMSE BÂBI

٩٠ــ حدّثنا قَبِيصَةُ بنُ عُقْبَةَ حدّثنا سُفْيَانُ عنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ عَنْ عُرْوَةَ تَزَوَّجَ النبىُّ ﷺ عَائِشَةَ وهْىَ ابْنَةُ سِتٍّ وبَنِى بِهَا وهى ابْنَةُ تِسْعٍ ومَكَثَتْ عِنْدَهُ تِسْعًا *

90-....... Bize Sufyân es-Sevrî, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) Âişe ile, Âişe altı yaşında iken akd yapmış, dokuz yaşında iken de zifâf yapmıştır. Âişe, Peygamber'in yanında dokuz sene kalmıştır [116].

٦١ــ باب البِنَاءِ فِى السفرِ

115 Kadınla zifâfa girecek kimsenin üzerine bir kubbe kurulmak âdet olduğu için, bu işte "Buniye aleyhi" veyâ "Binâ aleyhi" ta'bîrleri kullanılır. O peygamber bu emri gazveye, cihâda gidecek gâzinin fikrinin toplu olması için vermişti. Bu hadîsin bir rivâyeti Humus'ta da geçmişti.

116 Bunun da bir rivâyeti yakında "Kişinin küçük çocuğunu nikâh etmesi bâbı"nda geçmişti.

61- SEFER ESNÂSINDA KADINLA ZİFÂFA GİRMEK BÂBI

٩١ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ سَلاَمٍ أخْبَرَنَا إسْمَاعِيلُ بنُ جعفرٍ عنْ حُمَيْدٍ عَنْ أنَسٍ قال أقَامَ النبيُّ ﷺ بَيْنَ خَيْبَرَ والمَدِينَةِ ثلاثًا يُبْنَى عَلَيْهِ بِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ فَدَعَوْتُ المُسْلِمِينَ إلَى وليمَتِهِ فَمَا كَانَ فِيهَا منْ خُبْزٍ ولا لَحْمٍ أمرَ بالانطَاعِ فألْقِيَ فِيهَا منَ التَّمْرِ والأقِطِ والسمْنِ فكَانَتْ وليمَتَهُ فقالَ المُسْلِمُونَ إحْدَى أمَّهَاتِ المُؤْمِنِينَ أوْ مِمَّا مَلَكَتْ يَمِينُهُ فقالُوا إنْ حجبَهَا فهِيَ مِنْ امهاتِ المُؤْمِنِينَ وإنْ لَمْ يحْجُبْهَا فَهِيَ مِمَّا مَلَكَتْ يَمِينُهُ فَلَمَّا ارْتَحلَ وَطَّأ لَهَا خَلْفَهُ ومَدَّ الحِجَابَ بَيْنَهَا وبَيْنَ النَّاسِ *

91-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hayber(den dönüşte onun)la Medîne arasında üç gün ikaamet etti. Bu müddet içinde Peygamber'in Safiyye bintu Huyey ile evlenmesi vâki' oldu. Ben de müslümânları Peygamber'in düğün aşına da'vet ettim. Bu ziyâfette ekmek ve et yoktu. Peygamber yemek sofralarının yayılmasını emretti. Akabinde bunların içine de hurma, yağ ve akt denilen kuru yoğurt konulmuştu. İşte bu, Peygamber'in düğün ziyâfeti olmuştu. Bu sırada müslümânlar kendi aralarında:

— Safiyye, mü'minlerin analarından birisi (hürr bir kadın) midir, yoksa Peygamber'in sağ elinin mâlik olduğu câriyelerden biri midir? dediler.

Bâzıları da:

— Eğer Peygamber, Safiyye'yi örterse o, mü'minlerin analarındandır. Eğer örtmezse Safiyye, Peygamber'in sağ elinin mâlik olduğu bir câriyedir! dediler.

Peygamber hareket etmeye karar verince bineğinin arkasına Safiyye için bir yer hazırlattı. İnsanlarla Safiyye arasına da bir perde uzattı. (Böylece Safiyye, mü'minlerin analarından biri oldu.) [117]

٦٢ــ بابُ البِنَاءِ بالنَّهَارِ بغَيْرِ مَرْكَبٍ ولاَ نِيرَانٍ

---

117 Bu hadîsten de anlaşıldığı üzere, Peygamber'in Hayber'den Medîne'ye doğru yapılan dönüş seferi arasında Safiyye ile yaptığı evliliktir ki, başlığa uygunluğu meydandadır.

62- KİŞİNİN GÜNDÜZLEYİN (İ'LÂN VEYÂ ZÎNET İÇİN) DÜĞÜN ALAYI VE ATEŞ YAKMA OLMAKSIZIN NİKÂHLISIYLE GERDEĞE GİRMESİ BÂBI

٩٢ـ حدّثني فَرْوَةُ بنُ أبي المَغْرَاءِ حدّثنا عَلِيُّ بنُ مُسْهِرٍ عنْ هِشَامٍ عنْ أبيهِ عن عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها قالَتْ تزَوَّجَنِي النبيُّ ﷺ فأتَتْني أمّي فأدْخَلَتْنِي الدَّارَ فَلَمْ يَرُعْنِي إلاَّ رسولُ اللهِ ﷺ ضُحًى *

92-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) benimle evlendi. Akabinde annem Ümmü Rûmân beni getirdi de Peygamber'in evine girdirdi. O zamân beni kuşluk vaktinde birdenbire Rasûlullah'tan (O'nu ansızın görüvermemden) başka birşey korkutup heyecânlandırmadı [118].

٦٣ـ بابُ الأنْمَاطِ ونَحْوِهَا لِلنِّسَاءِ

63- KADINLAR İÇİN ETRÂFI SAÇAKLI DÖŞEK YÜZLERİ, DÖŞEMELER VE BENZERİ ŞEYLER (EDİNMENİN CEVÂZI) BÂBI

٩٣ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ حدّثنا سُفْيَانُ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللهِ رضى اللَّهُ عنهما قال قال رسولُ اللهِ ﷺ هَلِ اتَّخَذْتُمْ أنْمَاطًا قُلْتُ يا رسولَ اللهِ وأنَّى لَنَا أنْمَاطٌ قال إنَّهَا سَتَكُونُ *

93-....... Bize Muhammed ibnu'l-Munkedir tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: (Evlendiğim sırada) Rasûlullah (S):

— *"Etrâfı saçaklı döşek yüzleri, döşemeler edindiniz mi?"* diye sordu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bizim böyle döşek yüzleri ve döşemelerimiz nereden olacak? dedim.

Rasûlullah:

---

118 Bu hadîs de buradaki senedin aynıyle üç bâb önce geçmişti. Yalnız bu metindeki son fıkra ziyâde olmuştur. İşte bundan dolayı Buhârî zikredilen başlığı bağlamıştır. Ne gelin ve güveye âid binekli birer düğün alayı, ne de gelinin önünde zînet için yakılması âdet olan bir ateş vardı. Bu evlenmenin bir kuşluk vakti yapıldığını bildirmesi, başlığa uygunluk noktalarıdır.

— *"Muhakkak ki yakında böyle döşemeler olacaktır"* buyurdu [119].

٦٤ـ باب النِّسْوَةِ اللَّاتِي يُهْدِينَ الْمَرْأَةَ إِلَى زَوْجِهَا

64- KADINI, NİKÂHLI EŞİNE GÖTÜRÜP TESLÎM EDEN KADINLAR BÂBI

٩٤ـ حدّثنا الفَضْلُ بنُ يعْقُوبَ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ سَابِقٍ حدّثنا إِسْرَائِيلُ عَنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا زَفَّتِ امْرَأَةً إِلَى رجُلٍ منَ الأنصَارِ فقال نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ يا عَائِشَةُ ما كانَ مَعَكُمْ لَهْوٌ فإنَّ الأَنْصَارَ يُعْجِبُهُمُ اللَّهْوُ *

94-....... Bize İsrâîl ibn Yûnus, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe bir kadını Ensâr'dan olan bir adamla evlendirmişti. Peygamber (S):

— *"Yâ Âişe! Sizin berâberinizde deff çalan, şarkı söyleyen şarkıcılarınız yok mu? Çünkü Ensâr böyle oyun ve eğlencelerden hoşlanır"* buyurdu [120].

٦٥ـ بابُ الهَدِيَّةِ لِلْعَرُوسِ. وقال ابْرَاهِيمُ عنْ أَبِي عُثْمَانَ واسْمُهُ الجَعْدُ عَنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ قال مَرَّ بِنَا فِي مَسْجِدِ بَنِي رِفَاعَةَ فَسَمِعْتُهُ

119 Bunun bir rivâyeti Peygamberlik Alâmetleri'nde geçmişti. Oradaki rivâyette *"Muhakkak yakın gelecekte sizin böyle döşek yüzleriniz ve döşekleriniz olacaktır"* şeklindedir.

120 Âişe'nin evlendirdiği kız, Ebû Umâme Es'ad ibn Zurâre'nin yetîm kızı Fâriğa'dır. Ebû Umâme'nin ölümü üzerine Fâriğa, Habîbe, Kebşe adlarında üç kızını Peygamber kendi vesâyetine almıştı. Bu düğün Fâriğa'nındı. Rasûlullah onu, Ensâr'dan Nebt ibn Câbir'le evlendirmişti.

et-Tavzîh sâhibinin beyânına göre, düğün cem'iyetinde deff ve ona benzer şeyler çalınmasının câiz olduğunda âlimlerin ittifâkı vardır... (Aynî).

Bu hadîsin Şerîk'ten gelen rivâyetinde Peygamber: *"Bu kızın berâberinde deff çalacak ve şarkı söyleyecek câriye göndermediniz mi?"* buyurdu. Ben: O câriye şarkı olarak neyi söyleyecek? dedim. Peygamber (S): "

"Eteynâkum eteynâkum -fe hayyânâ ve hayyâkum
Ve levla'z-zehebu'l-ahme -ru mâ hallet bi-vâdîkum
Ve levlâ'l-hıntatu's-semrâ -mâ seminet azârîkum"

sözlerini şarkı olarak söyler" buyurdu (Kastallânî ve rakamlı baskı hâşiyesi).

يَقُولُ كَانَ النبيُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم إذَا مَرَّ بِجَنَبَاتِ أُمِّ سُلَيْمٍ دَخَلَ عَلَيْهَا فَسَلَّمَ عَلَيْهَا ثُمَّ قال كَانَ النبيُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم عَرُوسًا بِزَيْنَبَ فقالَتْ لِي أُمُّ سُلَيْمٍ لَوْ أَهْدَيْنَا لِرَسولِ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم هَدِيَّةً فَقُلْتُ لَهَا افْعَلِى فَعَمَدَتْ إلَى تَمْرٍ وَسَمْنٍ وأَقِطٍ فاتَّخَذَتْ حَيْسَةً فِى بُرْمَةٍ فأَرْسَلَتْ بِهَا مَعِى إلَيْهِ فانْطَلَقْتُ بِهَا إلَيْهِ فقال لِي ضَعْهَا ثُمَّ أَمَرَنِى فقال ادْعُ لِي رِجَالاً سَمَّاهُمْ وادْعُ لِي مَنْ لَقِيتَ قال فَفَعَلْتُ الَّذِى أَمَرَنِى فَرَجَعْتُ فإذَا البَيْتُ غَاصٌّ بأَهْلِهِ فَرَأَيْتُ النبيَّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم وضَعَ يَدَيْهِ علَى تلْكَ الحَيْسَةِ وتَكَلَّمَ بِهَا ماشَاءَ اللّٰهُ ثُمَّ جَعَلَ يَدْعُو عَشَرَةً عَشَرَةً يأْكُلُونَ مِنهُ ويَقُولُ لَهُمْ اذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ ولْيَأْكُلْ كلُّ رجُلٍ مِمَّا يَلِيهِ قال حَتَّى تَصَدَّعُوا كُلُّهُمْ عَنْهَا فَخَرَجَ مِنْهُمْ مَنْ خَرَجَ وَبَقِيَ نَفَرٌ يَتَحَدَّثُونَ قال وجَعَلْتُ أَغْتَمُّ ثُمَّ خَرَجَ النبيُّ ﷺ نَحْوَ الحُجُرَاتِ و خَرَجْتُ فِى إثْرِهِ فَقُلْتُ إنَّهُمْ قَدْ ذَهَبُوا فَرَجَعَ فَدَخَلَ البَيْتَ وأَرْخَى السِّتْرَ وإنِّى لَفِى الحُجْرَةِ وهْوَ يَقُولُ يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَدْخُلُوا بُيُوتَ النبيِّ إلاَّ أنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إلَى طَعَامٍ غَيْرَ ناظِرِينَ إنَاهُ ولٰكِنْ إذَا دُعِيتُمْ فادْخُلُوا فإذَا طَعِمْتُمْ فانْتَشِرُوا ولاَ مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إنَّ ذٰلِكُمْ كانَ يُؤْذِى النبيَّ فَيَسْتَحِي مِنكُمْ واللّٰهُ لاَ يَسْتَحِي مِنَ الحَقِّ . قال أَبُو عُثْمَانَ قال أَنَسٌ إنَّهُ خَدَمَ رسولَ اللّٰهِ ﷺ عَشْرَ سِنِينَ *

65- GELİNLE GÜVEY'E (GERDEK SABÂHI) HEDİYE VERME BÂBI

Ve İbrâhîm (ibn Tahmân el-Herevî), ismi Ebû'l-Ca'd olan Ebû Usmân'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten söyledi. Ebû Usmân el-Ca'd dedi ki: Enes ibn Mâlik Basra'da Benû Rifâa Mescidi'nde bizim yanımıza gelmişti. İşte orada ben kendisinden şöyle derken işittim: Peygamber (S) anam Ümmü Suleym'in tarafına uğradığı zamân onun yanına girer, ona selâm verirdi.

Sonra Enes devâmla şöyle dedi: Peygamber, Zeyneb bintu Cahş el-Esedîyye ile evlenip güvey oldu. Annem Ümmü Suleym bana:

— Keşki Rasûlullah'a bir hediye versek! dedi.

Ben de ona:

— Bunu yap! dedim.

Bunun üzerine annem hurma, yağ ve yoğurt kurusuna yöneldi de bunlardan bir taş tencere içinde hayse yemeği yaptı. Akabinde bu yemeği benimle Rasûlullah'a gönderdi. Ben bu yemeği Rasûlullah'a götürdüm. Rasûlullah bana:

— *"Yemeği koy"* buyurdu.

Sonra bana emredip isimlerini söylediği *"Birtakım adamları bana çağır ve karşılaştığın kimseleri de bana çağır!"* dedi

Ben O'nun bana emrettiği işi yaptım ve geri döndüm. Bir de gördüm ki, ev ahâlîsiyle dopdolu olmuş. Bu sırada Peygamber'i de gördüm ki, iki elini bu hayse yemeğinin üzerine koydu da orada Allah'ın söylemesini istediği kelimeleri söyledi. Bundan sonra toplanan insanlardan onar onar çağırmaya, onlar da yemekten yemeye koyuldular. Rasûlullah onlara:

— *"Allah'ın ismini zikredin ve her insan kendi önünden yesin"* buyuruyordu.

Enes dedi ki: Nihâyet yiyenlerin hepsi yemekten dağıldılar. Onlardan dışarı çıkan çıktı da birkaç kişilik topluluk kalıp konuşmaya koyuldu.

Enes dedi ki: Ben onların çıkıp gitmemelerinden gamlanmaya başladım. Sonra Peygamber, zevcelerinin hücrelerine doğru çıktı. Ben de O'nun arkasından çıktım ve O'na:

— O oturup konuşmaya dalan adamlar gitmişlerdir, dedim.

Akabinde Peygamber eve girdi ve evin perdesini sarkıttı. Ben de hücrenin içinde bulunuyordum ki, kendisi şu âyetleri söylüyordu:

"Ey îmân edenler! Peygamber'in evlerine -yemeğe da'vet olunmaksızın, vaktine de bakmaksızın- girmeyin. Fakat da'vet olunduğunuz zamân girin. Yemeği yiyince dağılın. Söz dinlemek veyâ sohbet etmek için de (izinsiz) ***girmeyin. Çünkü bu, Peygamber'e ezâ vermekte, O sizden utanmaktadır. Allah ise haktan*** (hakkı açıklamaktan) ***çekinmez..."*** (el-Ahzâb: 53).

Ebû Usmân: Enes, kendisinin on sene Rasûlullah'a hizmet ettiğini söyledi, demiştir [121].

٦٦ـ بابُ اسْتِعَارَةِ الثِّيَابِ لِلْعَرُوسِ وغَيْرِهَا

66- GELİN-GÜVEY İÇİN ELBİSE VE BAŞKA ŞEYLERİ ÂRİYET OLARAK ALMAK BÂBI

---

121 Hadîsin başlığa uygunluğu "Ümmü Suleym: Keşki Rasûlullah'a bir hediye versek! dedi. Ben de hediyeyi Rasûlullah'a götürdüm..." sözlerindedir. Bu hadîsin bir rivâyetini Müslim de Nikâh'ta getirmiştir.

٩٥ــ حدّثني عُبَيْدُ بنُ إسْمَاعِيلَ حدّثنا أبو أُسَامَةَ عنْ هِشَامٍ عنْ أبيهِ عنْ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها أنَّها اسْتَعَارَتْ مِنْ أسْمَاءَ قِلادَةً فَهلَكَتْ فأرْسَلَ رسولُ اللّهِ ﷺ ناسًا مِنْ أصْحَابِهِ فى طَلَبِهَا فأدْرَكَتْهُمُ الصَّلاةُ فَصَلَّوْا بِغَيْرِ وُضُوءٍ فَلَمَّا أتَوُا النبيَّ ﷺ شَكَوْا ذٰلِكَ إلَيْهِ فَنَزَلَتْ آيَةُ التَّيَمُّمِ فقال أُسَيْدُ بنُ حُضَيْرٍ جَزَاكِ اللّهُ خَيْرًا فَوَاللّهِ ما نَزَلَ بكِ أمْرٌ قطُّ إلاَّ جَعَلَ اللّهُ لَكِ مِنْهُ مَخْرَجًا وجُعِلَ لِلْمُسْلِمِينَ فيهِ بَرَكَةٌ *

95-....... Bize Ebû Usâme, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe, kızkardeşi Esmâ'dan bir gerdanlığı emânet almış, o da kaybolmuştu. Rasûlullah sahâbîlerinden birtakım insanları onu aramaları için gönderdi. Bu arayıcılara namâz vakti yetişti de bunlar (su bulamayıp) abdestsiz olarak namâz kıldılar. Peygamber(S)'e geldiklerinde, su bulamayıp abdestsiz namâz kıldıklarını O'na arzettiler. Bunun üzerine Teyemmüm Âyeti (en-Nisâ: 43, el-Mâide: 6) indi. Bunun üzerine Useyd ibnu Hudayr, Âişe'ye:

— Allah seni hayırla karşılasın! Vallâhi senin başına herhangi bir meşakkatli iş geldiyse, muhakkak Allah ondan bir çıkış yolu ihsân etmiş, müslümânlara da onda bir hayır ve bereket kılınmıştır! dedi [122].

٦٧ــ بابُ ما يَقُولُ الرَّجُلُ إذَا أتَى أهْلَهُ

67- ERKEĞİN EŞİNE GELDİĞİ ZAMÂN SÖYLEYECEĞİ DUÂ BÂBI

٩٦ــ حدّثنا سَعْدُ بنُ حَفصٍ حدّثنا شَيْبَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عنْ سَالِمِ ابنِ أبِى الجَعْدِ عنْ كُرَيْبٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ قال قال النبيُّ ﷺ أما لَوْ أنَّ أحَدَهُمْ يَقُولُ حِينَ يأتِى أهْلَهُ باسْمِ اللّهِ اللَّهُمَّ جَنِّبْنِى الشَّيْطَانَ وجَنِّبِ الشَّيْطَانَ ما رَزَقْتَنَا ثُمَّ قُدِّرَ بَيْنَهُمَا فِى ذٰلِكَ أوْ قُضِىَ وَلَدٌ لَمْ يَضُرَّهُ شَيْطَانٌ أبَدًا *

122 Âişe'nin, kendi kızkardeşi Esmâ'dan bir gerdanlık âriyet alması, gelin ile güveyin süslenmek ve giyinmek için elbise ve başka şeyleri âriyet alabileceklerine delâlet etmektedir.

96-...:... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Dikkat edin! Onların herhangi biri* (cinsî münâsebet için) *eşine gelip yanaşırken: **Bismillâhi, Allâhumme cennibnî'ş-şeytâne ve cennibi'ş-şeytâne mâ razaktenâ**(* = Bismillâh, yâ Allah, beni şeytândan uzaklaştır, şeytânı da bize ihsân ettiğin çocuktan uzak kıl)*! derse, sonra aralarındaki bu işte bir çocuk takdîr olunur yâhud hükmolunursa, o çocuğa hiçbir zamân şeytân zarar veremez"* [123].

٦٨ــ بابٌ الوَلِيمَةُ حَقٌّ . وقال عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ عَوْفٍ قال لِي النبيُّ ﷺ أَوْلِمْ ولوْ بِشَاةٍ

68- BÂB: DÜĞÜN AŞI BİR HAKTIR (ŞERÎATTE SÂBİTTİR)
Abdurrahmân ibn Avf da:
Peygamber (S) bana: *"Velev ki bir koyunla olsun düğün aşı yap!"* **buyurdu, demiştir** [124].

٩٧ــ حدّثنا يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ قال **حدّثني** اللَّيْثُ عنْ عقيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أَخْبَرَنِي أَنَسُ بنُ مالِكٍ رضي اللّٰهُ عنه أَنَّهُ كانَ ابنَ عَشْرِ سِنِينَ مَقْدَمَ رسولِ اللّٰهِ ﷺ المَدِينَةَ فَكَانَ أُمَّهَاتِي يُوَاظِبْنَنِي عَلَى خِدْمَةِ النبيِّ ﷺ فَخَدَمْتُهُ عَشْرَ سِنِينَ وتُوُفِّيَ النبيُّ وأنا ابنُ عِشْرِينَ سَنَةً فَكُنْتُ أَعْلَمَ النَّاسِ بِشَأْنِ الحِجَابِ حِينَ أُنزِلَ وكانَ أَوَّلَ ما أُنْزِلَ فِي مُبْتَنَى رسولِ اللّٰهِ ﷺ بِزَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ أَصْبَحَ النبيُّ ﷺ بِهَا عَرُوسًا فَدَعَا القَوْمَ فأَصَابُوا مِنَ الطَّعَامِ ثُمَّ خَرَجُوا وَبَقِيَ رَهْطٌ مِنْهُمْ عِنْدَ النبيِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم فأَطَالُوا المُكْثَ فقامَ النبيُّ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم فَخَرَجَ وَخَرَجْتُ مَعَهُ لِكَيْ يَخْرُجُوا فَمَشَى النبيُّ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم ومَشَيْتُ حَتَّى جَاءَ عَتَبَةَ حُجْرَةِ عَائِشَةَ ثُمَّ ظَنَّ أَنَّهُمْ

---

123 Bu hadîsin birer rivâyeti Tahâret, "Her hâl üzerine Bismillâh demek bâbı" ile Bed'u'l-Halk'ta "İblîs'in ve askerlerinin sıfâtı bâbı"nda geçmiş, oralarda bâzı açıklamalar verilmişti.

124 Bu ta'lîki Buhârî Buyû' Kitâbı'nın evvelinde uzun bir metinle senedli olarak getirmişti. Bundaki emir, müstehâblık içindir. Zâhiriyye'ye göre ise vucûb içindir. Şâfiîler'in bâzısı da emrin zâhirinden dolayı vücûba kaail olmuştur.

خَرَجُوا فَرَجَعَ ورجَعْتُ مَعَهُ حَتَّى إذَا دَخَل على زَيْنَبَ فإذَا هُمْ جُلوسٌ لَمْ يَقُومُوا فَرَجَعَ النبيُّ ﷺ ورَجَعْتُ مَعَهُ حَتَّى إذَا بَلَغَ عَتَبَةَ حُجْرَةِ عَائِشَةَ وظَنَّ أنَّهُمْ خَرَجُوا فَرَجَعَ ورَجَعْتُ مَعَهُ فإذَاهُمْ قَدْ خَرَجُوا فضَرَبَ النبيُّ ﷺ بَيْنِى وبَيْنَهُ بالسِّتْرِ وأُنْزِلَ الحِجَابُ *

97-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verdi ki, kendisi Rasûlullah(S)'ın Medîne'ye gelmesi zamânında on yaşında imiş. Dedi ki:

— İşte o zamân annelerim benim Peygamber'in hizmetine devâm etmeme muvâfakat ederlerdi. Ben de Peygamber'e on sene hizmet ettim. Peygamber vefât ettiği zamân ben yirmi yaşında bulunuyordum. Ben, indirildiği sırada Hicâb işini insanların en iyi bileni oldum. İndirilen hicâb emrinin ilki Rasûlullah'ın Zeyneb ibnetu Cahş'la evlenmesi zamânında oldu. Peygamber (S), Zeyneb'e güvey oldu. Akabinde insanları düğün aşına da'vet etti. Gelenler yemekten yediler. Sonra çıktılar. Onlardan birkaç kişi Peygamber'in yanında kaldı da kalmayı epey uzattılar. Peygamber onların çıkıp gitmeleri için dışarı çıktı, ben de O'nun berâberinde çıktım. Peygamber yürüdü, ben de yürüdüm. Nihâyet Âişe'nin hücresinin eşiğine geldi. Sonra o insanların çıkıp gittiklerini zannetti de geri döndü. Ben de O'nunla berâber geri döndüm. Sonunda Zeyneb'in yanına girince bir de gördü ki, o kişiler yerlerinden kalkmayıp hâlâ oturmaktalar. Bunun üzerine Peygamber tekrar geri döndü, ben de O'nun berâberinde döndüm. Sonunda yine Âişe hücresinin eşiğine vardığında, o insanların çıkmış olduklarını düşündü. Geriye döndü, ben de berâberinde geriye döndüm. Bu sefer gördük ki, onlar çıkıp gitmişler. Peygamber benimle kendisi arasına perde çekti, hicâb emri de indirildi (el-Ahzâb: 53) [125].

٦٩ــ بابُ الوَلِيمَةِ ولوْ بِشَاةٍ

69- VELEV BİR KOYUNLA OLSUN DÜĞÜN AŞI BÂBI

٩٨ــ حدّثنا عَلِيٌّ حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنى حُمَيْدٌ أنَّهُ سَمِعَ أنَسًا رضى

125 Başlığa uygunluğu "Topluluğu da'vet etti, onlar yemeğe nâil oldular" sözünden alınır. Çünkü bu yemek, evlenme ziyâfeti içindi...

اللَّهُ عنهُ قال سأَلَ النبيُّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم عبدَ الرَّحْمٰنِ بنَ عَوْفٍ وتزوَّجَ امْرَأَةً مِنَ الأَنْصَارِ كَمْ أَصْدَقْتَهَا قال وزْنَ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ * وعَنْ حُمَيْدٍ سَمِعْتُ أَنَسًا قال لَمَّا قَدِمُوا المَدِينَةَ نَزَلَ المُهَاجِرُونَ عَلَى الأَنْصَارِ فَنَزَلَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ عَوْفٍ عَلَى سَعْدِبنِ الرَّبِيعِ فقال أُقَاسِمُكَ مالِي وأَنْزِلُ لَكَ عَنْ إِحْدَى امْرَأَتَيَّ قال بارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ ومالِكَ فَخَرَجَ إِلَى السُّوقِ فَبَاعَ واشْتَرَى فأَصَابَ شَيْئًا مِنْ أَقِطٍ وسَمْنٍ فَتَزَوَّجَ فقال النبيُّ ﷺ أَوْ لِمْ وَلَوْ بِشَاةٍ *

98-....... Bana Humeyd tahdîs etti ki, kendisi Enes(R)'in şöyle dediğini işitmiştir: Abdurrahmân ibn Avf, Ensâr'dan bir kadınla evlenmişti, Peygamber (S) kendisine:

— *"O kadına ne kadar mehr verdin?"* diye sordu.

Abdurrahmân:

— Altından bir çekirdek (yânî beş dirhem) verdim, dedi.

Ve yine Humeyd et-Tavîl'den: Ben Enes'in şöyle dediğini işittim: Muhâcirler Medîne'ye geldikleri zamân, Ensâr'a konuk oldular. Abdurrahmân ibn Avf, Sa'd ibnu'r-Rabî' üzerine konuk oldu. Sa'd ona:

— Malımı seninle bölüşeyim, senin için iki zevcemin birinden vazgeçeyim, dedi.

Abdurrahmân ona:

— Allah sana ehlinde ve malında bereket verip mübârek eylesin! dedi.

Akabinde çarşıya çıktı. Satın alıp satış yaptı, bir mikdâr yoğurt kurusu ve yağ elde edip kazandı. Bu sırada Ebû Haysir'in kızıyla evlendi. Peygamber ona:

— *"Bir koyunla da olsun düğün aşı ziyâfeti yap!"* buyurdu[126].

٩٩ــ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ حدّثنا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عنْ أَنَسٍ قال ما أَوْلَمَ النبيُّ ﷺ عَلَى شَيْءٍ مِنْ نِسَائِهِ ما أَوْلَمَ علَى زَيْنَبَ أَوْلَمَ بِشَاةٍ *

99-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Sâbit el-Bunânî'den tahdîs etti ki, Enes (R): Peygamber (S), Zeyneb bintu Cahş'la evlenmesi üzerine düğün aşı ziyâfeti yaptığı gibi kadınlarının hiçbirisi üzerine dü-

126 Başlığa delîlliği aynıyle son cümlesindendir.

ğün aşı ziyâfeti vermedi. Zeyneb'le evlenmesi üzerine bir koyunla düğün aşı ziyâfeti verdi, demiştir.

١٠٠ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ عنْ عَبْدِ الوَارِثِ عنْ شُعَيْبٍ عنْ أنَسٍ أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم أعْتَقَ صَفِيَّةَ وتَزَوَّجَهَا وجَعَلَ عِتْقَهَا صَدَاقَهَا وأوْلَمَ عَلَيْهَا بِحَيْسٍ *

100- Bize Müsedded, Abdulvâris'ten; o da Şuayb'dan; o da Enes(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) Safiyye bintu Huyey'e hürriyet verip onunla evlendi de, ona hürriyet vermesini onun mehri kıldı ve onunla evlenmesi üzerine hays yemeğiyle (yânî hurma, kuru yoğurt ve yağ karışımıyle) düğün aşı ziyâfeti vermiştir.

١٠١ـ حدّثنا مالِكُ بنُ إسْمَاعِيلَ حدّثنا زُهَيْرٌ عَنْ بَيَانٍ قَالَ سَمِعْتُ أنَسًا يَقُولُ بَنى النبيُّ صلى اللَّهُ عليهِ وسَلَّم بامْرَأةٍ فأرْسَلَنِي فَدَعَوْتُ رِجَالاً إلَى الطَّعَامِ *

101-....... Beyân ibn Bişr el-Ahmesî şöyle dedi: Ben Enes(R)'ten işittim: Peygamber (S) bir kadınla (Zeyneb bintu Cahş'la) evlendi de beni gönderdi, ben de insanları (o kadının düğün aşı için yapılan) yemeğe da'vet ettim, diyordu [127].

٧٠ـ بابُ مَنْ أوْلَمَ عَلَى بَعْضِ نِسَائِهِ أكْثَرَ مِنْ بَعْضٍ

70- KADINLARININ BÂZISI ÜZERİNE DİĞERİNDEN DAHA ÇOK DÜĞÜN AŞI ZİYÂFETİ VEREN KİMSE BÂBI

١٠٢ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عنْ ثَابِتٍ قال ذُكِرَ تَزْوِيجُ زَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ عِنْدَ أنَسٍ فقال ما رَأيْتُ النبيَّ ﷺ أوْلَمَ عَلَى أحَدٍ مِنْ نِسَائِهِ ما أوْلَمَ علَيْهَا أوْلَمَ بِشَاةٍ *

---

127 Buradaki hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır.

102-....... Sâbit el-Bunânî şöyle dedi: Enes'in yanında Zeyneb ibnetu Cahş'ın evlenmesi zikrolundu da Enes: Ben, Peygamber(S)'in kadınlarından hiçbirisi üzerine, Zeyneb'le evlenmesi üzerine yaptığı kadar düğün aşı ziyâfeti verdiğini görmedim; Peygamber Zeyneb'le evlenmesi üzerine bir koyunla düğün aşı ziyâfeti verdi, dedi [128].

٧١ـ بابُ مَنْ أَوْلَمَ بأَقَلَّ مِنْ شَاةٍ

71- BİR KOYUNDAN DAHA AZIYLA DÜĞÜN AŞI YAPAN KİMSE BÂBI

١٠٣ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ حدّثنا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورِ بنِ صَفِيَّةَ عَنْ أُمِّهِ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ قالَتْ أَوْلَمَ النبيُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم عَلَى بَعْضِ نِسَائِهِ بِمُدَّيْنِ مِنْ شَعِيرٍ *

103-....... Bize Sufyân, Mansûr ibn Safiyye'den tahdîs etti ki annesi Safiyye bintu Şeybe:

— Peygamber (S) kadınlarından biriyle evlenmesi üzerine iki müdd arpa unuyla düğün aşı ziyâfeti verdi, demiştir [129].

٧٢ـ بَابُ حَقِّ إجابَةِ الوَلِيمَةِ والدَّعْوَةِ ومَنْ أَوْلَمَ سَبْعَةَ أَيَّامٍ ونَحْوَهُ ولَمْ يُوَقِّتِ النبيُّ ﷺ يَوْمًا ولا يَوْمَيْنِ

72- DÜĞÜN AŞINA VE DA'VETE İCÂBET HAKKI, YEDİ GÜN VE BUNA YAKIN SÜRE DÜĞÜN AŞI ZİYÂFETİ YAPAN KİMSE,

---

128 Bu hadîsi Müslim de getirmiştir. el-Kirmânî şöyle demiştir: Peygamber'in Zeyneb üzerine daha çok düğün aşı ziyâfeti yapmasının sırrı belki de Azîz ve Celîl Allah'ın ni'metine bir şükr olmuştur. Çünkü Allah, Peygamber'i Zeyneb'le ***"...Şimdi madem ki Zeyd o kadından ilişiğini kesti, biz onu sana zevce yaptık..."*** (el-Ahzâb: 37) âyetiyle evlendirdi.

İbn Battâl da: Bu, kadınların bâzısını bâzısından üstün kılmak için vâki' olmadı, tesâdüfen böyle oldu. Eğer kadınlarının herbiriyle evlendiğinde koyun bulsaydı, elbette koyunla düğün aşı yapardı. Çünkü O, insanların en cömerdidir. Lâkin O dünyâ işlerinde mübâlağa etmezdi... demiştir (Aynî).

129 *Müdd,* bir sâ'ın dörtte biri mikdârıdır. Bu hesâbca iki müdd, yarım sâ' eder.

PEYGAMBER(S)'İN (DÜĞÜN AŞI İÇİN) BİR GÜN, İKİ GÜN DİYE BİR VAKİT TA'YÎN ETMEDİĞİ(Nİ BEYÂN) BÂBI

١٠٤ـ حدّثنا عَبْدُ اللّٰهِ بنُ يُوسُفَ أخبرنا مالِكٌ عَنْ نافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ ابنِ عُمَرَ رضىَ اللّٰهُ عنهما أنَّ رسولَ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ علَيْهِ وسلم قال إذَا دُعِيَ أحَدُكُمْ إلَى الوَلِيمَةِ فَلْيأْتِها *

104-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den olmak üzere haber verdi ki, Rasûlullah (S): *"Sizden biriniz düğün aşına da'vet olunduğu zamân hemen ona gitsin"* buyurmuştur.

١٠٥ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ حدّثنا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ قال حدّثنى مَنْصُورٌ عَنْ أبِى وائِلٍ عنْ أبِى مُوسَى عنِ النبىِّ ﷺ قال فُكُّوا العَانِىَ وأجِيبُوا الدَّاعِىَ وعُودُوا المَرِيضَ *

105-....... Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: Bana Mansûr, Ebû Vâil'den; o da Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Esîri çözün, düğün aşı da'vetçisine icâbet edin, hastaları ziyâret edin!"* buyurmuştur [130].

١٠٦ـ حدّثنا الحَسَنُ بنُ الرَّبِيعِ حدّثنا أبُو الأحْوَصِ عنِ الأشْعَثِ عَنْ مُعَاوِيَةَ بنِ سُوَيْدٍ قال قال البَرَاءُ بنُ عَازِبٍ رضى اللّٰهُ عنهما أمَرَنَا النبىُّ ﷺ بِسَبْعٍ ونَهَانَا عَنْ سَبْعٍ أمَرَنَا بِعِيَادَةِ المَرِيضِ واتِّبَاعِ الجَنَازَةِ وتَشْمِيتِ العَاطِسِ وإبْرَارِ القَسَمِ ونَصْرِ المَظْلُومِ وإفْشَاءِ السَّلاَمِ وإجَابَةِ الدَّاعِى ونَهَانَا عَنْ خَوَاتِيمِ الذَّهَبِ وعَنْ آنِيَةِ الفِضَّةِ وعنِ المَيَاثِرِ والقَسِّيَّةِ والإسْتَبْرَقِ والدِّيباجِ * تَابَعَهُ أبُو عَوَانَةَ والشَّيْبَانِىُّ عنْ أشْعَثَ فِى إفْشَاءِ السَّلاَمِ *

106-....... Bize Ebû'l-Ehvas, el-Eş'as'tan tahdîs etti. Muâviye ibnu Suveyd söyledi ki, el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)

130 Da'vete icâbet etmek esâs i'tibâriyle bütün da'vet türlerine şumûlü olan ferdlerin birbirlerine bağlanma ve dayanışmalarını sağlamlaştıran dînî bir vecîbe ve ictimâî bir vazîfedir.

bize yedi şeyi işlememizi emretti, yedi şeyden de nehyetti: Bize hasta ziyâreti yapmayı, cenâze ardından gitmeyi, aksırana "Allah sana merhamet eylesin" demeyi, yemîni kabûl etmeyi, zulme uğrayana yardım etmeyi, selâmı yaymayı, da'vetçiye icâbet eylemeyi emretti. Bizi altın yüzüklerden, gümüş kap(kullanmak)tan, semer ve eyer üstüne konulup binicinin üzerine oturduğu ipek yüzlü minderlerden, kassiyye, istebrak ve dîbâc(adı verilen ipekli kumaşları kullanmak)dan da nehyetti.

Bu hadîsi "Selâmı yaymak" lafzıyle Eş'as ibn Ebi'ş-Şa'sâ'dan rivâyet etmekte Ebû'l-Ehvas'a Ebû Avâne ile eş-Şeybânî mutâbaat etmişlerdir [131].

١٠٧ — حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ بنُ أَبِي حَازِمٍ عنْ أَبِي حَازِمٍ عنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ قال دَعَا أَبُو أُسَيْدٍ السَّاعِدِيُّ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم فى عُرُسِهِ وكانَتِ امْرَأَتُهُ يَوْمَئِذٍ خَادِمَهُمْ وهْيَ العَرُوسُ قال سَهْلٌ تَدْرُونَ ما سَقَتْ رسولَ اللّهِ ﷺ أَنْقَعَتْ لَهُ تَمَرَاتٍ مِنَ اللَّيْلِ فَلَمَّا أَكَلَ سَقَتْهُ إِيَّاهُ *

107-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Ebû Useyd Mâlik ibn Rabîa, Rasûlullah(S)'ı kendisinin düğün yemeğine da'vet etmişti. O gün henüz gelin olan karısı da da'vetlilere hizmet etmekte idi. Sehl:

— Gelinin o gün Rasûlullah'a ne içirdiğini bilir misiniz? Gelin geceden (bir kap içine) Rasûlullah için biraz hurma ıslatmıştı, Rasûlullah düğün aşını yiyince onun şırasını Rasûlullah'a içirdi, demiştir [132].

٧٣ — بابُ مَنْ تَرَكَ الدَّعْوَةَ فَقَدْ عَصَى اللّهَ ورسولَهُ

73- DA'VETE İCÂBET ETMEYİ TERKEDEN ALLAH'A VE RASÛLÜ'NE ÂSÎ OLMUŞTUR BÂBI

---

131 Başlığa uygunluğu "Da'vetçiye icâbet" sözündedir. Bunun bir rivâyeti Cenâzeler Kitâbı'nda da geçmişti.

132 Bunun bir rivâyeti Eşribe Kitâbı'nda da gelecektir. Hadîsteki *el-Inkâ'* lafzı, kuru hurma ve üzümü bir kap içinde ıslatmak sûretiyle şıra yapmaktır. Gece ıslatılırsa gündüz içilir, gündüz ıslatılırsa gece içilirdi ve tahammur ettirilmezdi.

١٠٨ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ أخبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنِ الأعْرَجِ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضىَ اللَّهُ عنه أنَّهُ كانَ يَقُولُ شَرُّ الطَّعامِ طَعَامُ الوَلِيمَةِ يُدْعَى لهَا الأغْنِيَاءُ ويُتْرَكُ الفُقَرَاءُ ومَنْ تَرَكَ الدَّعْوَةَ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ ورسولَهُ ﷺ *

108-....... Bize İmâm Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da el-A'rec'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R): Yemeğin şerrlisi, zenginlerin da'vet edilip de fakîrlerin terkedildiği düğün yemeğidir. Her kim da'vete icâbet etmeyi terkederse, muhakkak Allah'a ve Rasûlü'ne isyân etmiştir, der idi.

٧٤ــ باب مَنْ أجَابَ إلَى كُرَاعٍ

74- SIĞIR VE DAVAR AYAĞI YEMEĞİNE İCÂBET EDEN KİMSE BÂBI

١٠٩ــ حدّثنا عَبْدَانُ عَنْ أبِى حَمْزَةَ عنِ الأعْمَشِ عنْ أبِى حَازِمٍ عَنْ أبِى هُرَيْرَةَ عنِ النبىِّ ﷺ قال لَوْ دُعِيتُ إلَى كُرَاعٍ لأجَبْتُ ولَوْ أُهْدِىَ إلَىَّ ذِرَاعٌ لَقَبِلْتُ *

109- Bize Abdân, Ebû Hamza'dan; o da el-A'meş'ten; o da Ebû Hâzım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Eğer ben sığır ve davar ayağından yapılmış bir paça yemeğine bile da'vet olunsaydım, muhakkak ona icâbet ederdim. Şâyet bana bir davarın ön ayağı hediye edilse, ben onu elbette kabûl ederim"* buyurmuştur [133].

٧٥ــ باب إجَابَةِ الدَّاعِى فِى العُرْسِ وغَيْرِهَا

133 *el-Kurâ'*, gurûb vezninde koyun ve sığır makûlesinin bacaklarının ince olan yerine denir... Lisânımızda "Paça" ta'bîr olunur ki, husûsî yemeği olur *(Kaamûs Ter.)*.

Bu hadîs, Peygamber'in son derece alçakgönüllülüğünü pek güzel isbât etmektedir...

75- DÜĞÜNDE VEYÂ BAŞKA SEBEBLE YAPILMIŞ YEMEĞE DA'VET EDENE İCÂBET ETMEK BÂBI

١١٠ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللّهِ بنِ إبْرَاهِيمَ حدّثنا الحَجَّاجُ بنُ مُحَمَّدٍ قال قال ابنُ جُرَيْجٍ أخْبَرَنِي مُوسَى بنُ عُقْبَةَ عنْ نافِعٍ قال سَمِعْتُ عَبْدَ اللّهِ ابنَ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما يَقُولُ قال رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم أجِيبُوا هٰذِهِ الدَّعْوَةَ إذَا دُعِيتُمْ لَهَا قال كانَ عَبْدُ اللّهِ يأتِي الدَّعْوَةَ فِي العُرْسِ وغَيْرِ العُرْسِ وهُوَ صَائِمٌ *

110-....... İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Mûsâ ibn Ukbe haber verdi ki, Nâfi' şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Umer(R)'den işittim, Rasûlullah (S): "(Düğün aşına) *da'vet edildiğiniz zamân bu da'vete icâbet ediniz*" buyurdu, diyordu.

Nâfi': Abdullah ibn Umer, düğün aşı olsun yâhud başka bir da'vet olsun, oruçlu olduğu hâlde (bile) yapılan da'vete gelirdi, demiştir [134].

٧٦ــ بابُ ذَهَابِ النِّسَاءِ والصِّبْيَانِ إلَى العُرْسِ

76- KADINLARIN VE ÇOCUKLARIN DÜĞÜN AŞINA GİTMELERİ BÂBI

١١١ــ حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ المُبَارَكِ حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ بنُ صُهَيْبٍ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ رضى اللّهُ عنهُ قال أبْصَرَ النبيُّ ﷺ نِسَاءً وصِبْيَانًا مُقْبِلِينَ مِنْ عُرْسٍ فقامَ مُمْتَنًّا فقال اللّهُمَّ أنْتُمْ مِنْ أحَبِّ النَّاسِ إلَيَّ *

111-....... Bize Abdulazîz ibnu Suheyb tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Ensâr'dan- birtakım kadınları ve çocukları bir düğün aşından dönüp gelirlerken gördü de çabu-

---

134 Âlimler da'vete icâbet etmemenin günâh olduğunda ittifâk etmişlerdir. Şâfiî imâmları oruçlu olmak da'vet sâhibine güçlük verirse, nâfile orucu da bozar demişlerdir.

cak kuvvetle ayağa kalktı ve: *"Allah şâhid olsun ki, sizler bana insanların en sevimlilerindensiniz"* buyurdu [135].

٧٧ــ بابٌ هَلْ يَرْجِعُ إذَا رأى مُنْكَرًا فِي الدَّعْوَةِ ورأى ابنُ مَسْعُودٍ صُورَةً فِي البَيْتِ فَرَجَعَ ودَعَا ابنُ عُمَرَ أبَا أيُّوبَ فَرأى فِي البَيْتِ سِتْرًا عَلَى الجِدَارِ فقال ابنُ عُمَرَ غَلَبَنَا عَلَيْهِ النِّسَاءُ فقال مَنْ كُنْتُ أخْشَى عَلَيْهِ فَلَمْ أكُنْ أخْشَى عَلَيْكَ واللّهِ لاأطْعَمُ لَكُمْ طَعَامًا فَرَجَعَ

77- BÂB: DA'VETLİ, DA'VET MECLİSİNDE SEVİLMEZ BİRŞEY GÖRDÜĞÜNDE GERİ DÖNER Mİ?

İbn Mes'ûd da'vete gittiği evde bir sûret gördü de hemen geri döndü.
İbn Umer, Ebû Eyyûb'u da'vet etmişti. Ebû Eyyûb evde, duvar üzerinde bir örtü gördü de İbn Umer'e karşı bunu reddetti.
İbn Umer: Duvara perde koymak üzerinde kadınlar bize gâlib geldiler, dedi. Ebû Eyyûb da: Eğer ben evinde bu sevilmez işin benzerini yapmakta olan herhangi bir kimseye karşı korkuyor idiysem de bu işten dolayı sana karşı korkacak değilim. Vallâhi sizin yemeğinizi yemem! dedi ve geriye döndü [136].

١١٢ــ حدّثنا إسْمَاعِيلُ قال حدّثني مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنِ القاسِمِ بنِ مُحَمَّدٍ عنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم أنَّهَا أخْبَرَتْهُ أنَّهَا اشْتَرَتْ نُمْرُقَةً فِيهَا تَصَاوِيرُ فَلَمَّا رَآهَا رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم قامَ علَى البَابِ فَلَمْ يَدْخُلْ فَعَرَفْتُ فِي وجْهِهِ الكَرَاهِيَةَ فَقُلْتُ يا رسولَ اللّهِ أتُوبُ إلَى اللّهِ وإلَى رَسُولِهِ ما ذَا أذْنَبْتُ فقال رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم مابالُ هٰذِهِ النمْرُقَةِ قالَتْ فَقُلْتُ اشْتَرَيْتُهَا لَكَ لِتَقْعُدَ عَلَيْهَا وتَوَسَّدَهَا فقال رسولُ اللّهِ صلى

---

135 Bunun bir rivâyeti Ensâr'ın Menkabeleri Kitâbı'nda geçmişti. Başlığa delâleti meydandadır.

136 Bu başlığa cevâb olarak getirilmiş olan haberlerin herbiri yerlerinde senedleriyle naklolunmuşlardır.

اللّٰهُ عَلَيْهِ وسلّم إنَّ أَصْحَابَ هٰذِهِ الصُّورةِ يُعَذَّبُونَ يَوْمَ القِيَامَةِ ويُقَالُ لَهُمْ أَحْيُوا ما خَلَقْتُمْ وقال إنَّ البَيْتَ الَّذِى فِيهِ الصُّوَرُ لاَ تَدْخُلُهُ المَلاَئِكَةُ *

112-....... Peygamber'in zevcesi Âişe (R) haber vermiştir. Âişe, kendisinde birtakım resimler bulunan bir şilte satın almıştı. Rasûlullah (S) bunu görünce kapının önünde dikildi de içeri girmedi.

(Âişe dedi ki:) Ben bu sırada Rasûlullah'ın yüzünde hoşlanmamazlık izini tanıdım ve:

— Yâ Rasûlallah! Allah'a ve Rasûlü'ne tevbe ederim, ne günâh işledim? dedim.

Rasûlullah:

— *"Bu şiltenin burada işi nedir?"* buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben:

— (Yâ Rasûlallah!) Ben bunu üzerine oturasın ve yaslanasın diye Sen'in için satın aldım, dedim.

Rasûlullah:

— *"Bu sûretlerin sâhibleri kıyâmet gününde muhakkak azâb olunurlar. Ve bu kimselere: Sûretlendirdiğiniz bu hayvanları diriltiniz! denilir"* buyurdu.

Ve yine Rasûlullah:

— *"İçinde sûret bulunan eve melekler girmez"* buyurdu [137].

٧٨ـ بابُ قِيَامِ المَرْأةِ عَلَى الرِّجَالِ فِى العُرْسِ وخِدْمَتِهِمْ بالنَّفْسِ

78- KADININ DÜĞÜN YEMEĞİNDE ERKEKLERİN İŞLERİNİ YAPMASI VE BİZZÂT HİZMETLERİNDE BULUNMASI BÂBI

١١٣ـ حدّثنا سَعِيدُ بنُ أَبِى مَرْيَمَ حدّثنا أَبُو غَسَّانَ قال حدّثنى أَبُو حَازِمٍ عنْ سَهْلٍ قال لَمَّا عَرَّسَ أَبُو أُسَيْدٍ السَّاعِدِىُّ دعَا النبىَّ ﷺ وأَصْحَابَهُ فَمَا صَنَعَ لَهُمْ طَعَامًا ولاَ قَرَّبَهُ إلَيْهِمْ إلاَّ امْرَأتُهُ أُمُّ أُسَيْدٍ بَلَّتْ تَمَرَاتٍ فِى تَوْرٍ مِنْ حِجَارَةٍ مِنَ اللَّيْلِ فَلَمَّا فَرَغَ النبىُّ ﷺ مِنَ الطَّعَامِ أَمَاثَتْهُ لهُ فَسَقَتْهُ تُتْحِفُهُ بِذَلِكَ *

---

137 Bunun bir rivâyeti Buyû' Kitâbı'nda geçmişti.

113-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Ebû Useyd es-Sâidî arûs (yânî gelin) aldığı zamân, Peygamber'i ve sahâbîlerini da'vet etti. Onlar için yemeği yapan da, önlerine süren de Useyd'in henüz evlendiği karısı Ümmü Useyd'den başkası değildi. O, geceden taş bir tencere içinde hurmalar ıslatmış, Peygamber yemeğinden ayrılınca kadın kendi eliyle o şırayı Peygamber'e sundu da O'na böylece ikrâm ederek içirdi.

٧٩ــ بابُ النَّقِيعِ والشَّرَابِ الَّذِى لا يُسْكِرُ فِى العُرْسِ

79- DÜĞÜN YEMEĞİNDE SARHOŞ ETMEYEN İÇKİ VE HURMA ŞIRASI (EDİNMENİN CEVÂZI) BÂBI

١١٤ــ حدّثنا يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ **حدّثنا** يَعْقُوبُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ القَارِىُّ عنْ أَبِى حَازِمٍ قال سَمِعْتُ سَهْلَ بنَ سَعْدٍ أنَّ أبَا أُسَيْدٍ السَّاعِدِىَّ دَعَا النبىَّ صَلى اللَّهُ عليْهِ وسلم لِعُرْسِهِ فَكَانَتِ امْرَأَتُهُ خَادِمَهُمْ يَوْمَئِذٍ وهْىَ العَرُوسُ فقالَتْ أوْ قال أتَدْرُونَ ما أَنْقَعَتْ لِرَسولِ اللَّهِ ﷺ أنْقَعتْ لهُ تَمرَاتٍ مِنَ اللَّيْلِ فِى تَوْرٍ *

114-....... Ebû Hâzım şöyle demiştir: Ben Sehl ibn Sa'd'dan işittim: Ebû Useyd es-Sâidî, Peygamber(S)'i kendisinin düğün aşına da'vet etti. O gün henüz gelin bulunduğu hâlde, karısı onlara hizmet etmekte idi. Gelin yâhud Sehl: Rasûlullah için ne şırası yaptı bilir misiniz? Rasûlullah için geceden taştan bir kabın içinde bir mikdâr hurma ıslattı, demiştir [138].

٨٠ــ بابُ المُدَارَاةِ مَعَ النِّسَاءِ وقَوْلِ النبىِّ ﷺ إنَّمَا المَرْأَةُ كالضِّلَعِ

80- KADINLARA YUMUŞAK VE GÜZEL MUÂMELE ETMEK VE PEYGAMBER(S)'İN *"Kadın ancak kaburga kemiği gibidir"* SÖZÜ BÂBI

138 Bu iki bâbdaki hadîslerin başlıklara delâletleri meydandadır.

١١٥ــ حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثني مالِكٌ عنْ أبِي الزِّنَادِ عنِ الأعْرَجِ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال المَرْأةُ كالضِّلَعِ إنْ أقَمْتَهَا كَسَرْتَهَا وإنِ اسْتَمْتَعْتَ بِهَا اسْتَمْتَعْتَ بِهَا وفِيهَا عِوَجٌ *

115-....... Bana İmâm Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): *"Kadın, kaburga kemiği gibidir. Eğer sen onu doğrultup düzeltmeye kalkarsan kırarsın. Eğer ondaki eğrilikle berâber ondan faydalanmak istersen, ondan faydalanabilirsin"* buyurmuştur.

٨١ــ بابُ الوصاةِ بالنِّسَاءِ

81- ADINLARLA İLGİLİ SİYET BÂBI

١١٦ــ حدّثنا إسْحَاقُ بنُ نَصرٍ حدّثنا حُسَيْنٌ الجُعْفِيُّ عنْ زَائِدَةَ عَنْ مَيْسَرَةَ عَنْ أبِي حَازِمٍ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ عنِ النبيِّ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم قال مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ باللَّهِ واليَوْمِ الآخِرِ فَلاَ يُؤْذِي جَارَهُ واسْتَوْصُوا بالنِّسَاءِ خَيْرًا فَإنَّهُنَّ خُلِقْنَ مِنْ ضِلَعٍ وإنَّ أعْوَجَ شَيْءٍ فِي الضِّلَعِ أعْلاَهُ فانْ ذَهَبْتَ تُقِيمُهُ كَسَرْتَهُ وإنْ تَرَكْتَهُ لَمْ يَزَلْ أعْوَجَ فاسْتَوْصُوا بالنِّسَاءِ خَيْرًا *

116-....... Bize Hüseyin el-Cu'fî, Zâide'den; o da Meysere'den; o da Ebû Hâzım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Her kim Allah'a ve son güne îmân ediyorsa, o mü'min kişi komşusuna ezâ etmesin. Bir de kadınlar hakkında birbirinize hayır tavsiye ediniz! Çünkü onlar kaburga kemiğinden yaratılmışlardır. Bu kemiğin en eğri kısmı en üst tarafıdır. Eğer sen eğri kemiği doğrultmaya gidersen, onu kırarsın. Onu kendi hâline bırakırsan, dâimâ eğri kalır. Onun için sizler birbirinize kadınlar hakkında dâimâ hayır tavsiye ediniz"* [139].

---

139 Hadîste kadın nev'inin fıtraten hassâs ve sinirli olduğuna ve yaratılışı gereği çabuk sinirlenerek eğrilik ve huysuzluk göstermesine işâret edilmiştir. Bu sebeble erkeklerin kadınlar hakkında hayırhâh olmaları emrolunmuştur.

١١٧ــ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ حدّثنا سُفْيَانُ عن عَبْدِ اللّهِ بن دِينَارٍ عن ابنِ عُمَرَ رضي اللّهُ عنهما قال كُنَّا نَتَّقِي الكَلاَمَ والاِنْبِسَاطَ إِلَى نِسَائِنَا عَلَى عَهْدِ النبيِّ ﷺ هَيْبَةَ أَنْ يَنْزِلَ فِينَا شَيْءٌ فَلَمَّا تُوُفِّيَ النبيُّ ﷺ تَكَلَّمْنَا وانْبَسَطْنَا *

117-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber zamânında hakkımızda birşey, bir vahy inmesinden korktuğumuz için kadınlarla kelâm etmekten ve onlara (haklarında eksiklik yapmak ve onlara yumuşak davranmayı terketmekte) açılıp yayılmaktan çekinir idik. Peygamber (S) vefât edince biz de kadınlar gibi çok söz eder olduk ve onlara karşı kusurda açılıp yayıldık [140].

٨٢ــ بابٌ قُوا أنْفُسَكُمْ وأَهْلِيكُمْ نارًا

82- BÂB:

"Ey îmân edenler, gerek kendilerinizi, gerek âile ferdlerinizi öyle bir ateşten koruyun ki..."

(et-Tahrîm: 6) [141].

١١٨ــ حدّثنا أبو النُّعْمَانِ حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عن أيُّوبَ عن نافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللّهِ قال قال النبيُّ صلى اللّهُ عليه وسلم كُلُّكُمْ رَاعٍ و كُلُّكُمْ مَسْؤُلٌ فالإمَامُ رَاعٍ وهُوَ مَسْؤُلٌ والرَّجُلُ راعٍ علَى أهْلِهِ وهُوَ مَسْؤُلٌ والمَرْأةُ راعِيَةٌ عَلَى بَيْتِ زَوْجِهَا وهِيَ مَسْؤُلَةٌ والعَبْدُ راعٍ علَى مال سَيِّدِهِ وهُوَ مَسْؤُلٌ ألاَ فَكُلُّكُمْ راعٍ و كُلُّكُمْ مَسْؤُلٌ *

118-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber

---

140 Bu hadîste Abdullah ibn Umer kadınları idâreye âid bir ana düstûra işâret etmiştir. O da erkeklik vakaarını koruyarak kadınlarla bir kadın gibi çene çalıp çok lâf etmemek, yânî dedikodu ve kavga etmemek, bir de kadınlara karşı kusurda açılıp yayılmamak, ileri gitmemek.

141 Yânî cehennem ateşine sürüklenmelerine sebeb olacak fitne ve isyândan koruyarak Allah'ın emirlerine itâate ve nehiylerinden sakınmalarına sevkedin. Çünkü âile sâhibi kendinden sorumlu olduğu gibi, âile ferdlerinden de sorumludur. Burada getirilen hadîs, herkesin vazîfesini ve sorumluluğunu pek güzel ifâde etmektedir.

(S) şöyle buyurdu: *"Herbirerleriniz çoban ve herbirerleriniz sorumludur. İmâm* (yânî devlet başkanı) *bir çobandır ve o da sorumludur. Erkek, kendi âile ferdleri üzerinde bir çobandır, o da bunlardan sorumludur. Kadın da kocasının evi üzerinde bir çobandır, o da eli altındakilerden sorumludur. Köle de efendisinin malı üzerinde bir çobandır, o da sorumludur. Dikkat edin! Herbirerleriniz çoban ve herbirerleriniz sorumlusunuz"* [142].

٨٣ـ باب حُسْنِ المُعَاشَرَةِ مَعَ الأهْلِ

83- ÂİLE İLE GÜZEL GEÇİNMEK BÂBI

١١٩ـ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ وَعَلِيُّ بنُ حُجْرٍ قالا أخبرنا عِيسَى بنُ يُونُسَ **حدّثنا** هِشَامُ بنُ عُرْوَةَ عنْ عَبْدِ اللّٰهِ بنِ عُرْوَةَ عنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قالَتْ جَلَسَ إِحْدَى عَشْرَةَ امْرَأَةً فَتَعَاهَدْنَ وتَعَاقَدْنَ أنْ لاَ يَكْتُمْنَ مِنْ أَخْبَارِ أَزْوَاجِهِنَّ شَيْئًا : قَالَتِ الأُولَى زَوْجِي لَحْمُ جَمَلٍ غَثٌّ عَلَى رأْسِ جَبَلٍ لا سَهْلٍ فَيُرْتَقَى ولاَ سَمِينٍ فَيُنْتَقَلُ . قَالَتِ الثَّانِيَةُ زَوْجِي لا أَبُثُّ خبَرَهُ إِنِّي أَخَافُ أنْ لا أَذَرَهُ إنْ أذْكُرْهُ أذْكُرْ عُجَرَهُ وَبُجَرَهُ. قَالَتِ الثَّالِثَةُ زَوْجِي العَشَنَّقُ إنْ أَنْطِقْ أُطَلَّقْ وإنْ أَسْكُتْ أُعَلَّقْ : قَالَتِ الرَّابِعَةُ زَوْجِي كَلَيْلِ تِهَامَةَ لا حَرٌّ ولا قُرٌّ ولاَ مَخافَةَ ولا سآمَةَ. قَالَتِ الخامِسَةُ زَوْجِي إنْ دَخَلَ فَهِدَ وإنْ خَرَجَ أَسِدَ ولا يَسألُ عَمَّا عَهِدَ. قالَتِ السَّادِسَةُ زَوْجِي إنْ أَكَلَ لَفَّ وإنْ شَرِبَ اشْتَفَّ وانِ اضْطَجَعَ الْتَفَّ ولا يُولِجُ الكَفَ لِيَعْلَمَ البثَّ : قَالَتِ السَّابِعَةُ زَوْجِي

---

142 Bu hadîste ferdlerin birbirlerine ve cemiyete karşı mükellef bulundukları vazîfeleri noktasından *"Râî = Çoban"* denilmesi, vazîfenin kudsiyetini ve onun samîmiyetle edâ edilmesi lüzûmunu ifâde etmektedir. Hadîs cemiyetin her bir ferdinin birbirlerine, âmirlerine ve emirleri altındakilere; hattâ hayvanlara ve eşyâya karşı hakk ve vazîfelerini, karşılıklı sevgi ve saygı esâslarını ve sorumluluklarını toplamıştır.

Çobana, koruması ve emânetinde duran hayvanları gözetip otlatmakla, kurda kaptırmamakla, hasta olmamalarına bakmakla mükellef bulunduğu için *"Râî = Güdüp gözetici"* denilmiştir. İnsandan, hayvandan, mallar ve eşyâdan her ne olursa olsun koruması ve gözetmesi, salâh ve selâmeti her kimin emânetine verilmiş ise o kimse onun çobanı; gözetilenler de o çobanın güttükleri olmuş olurlar. Binâenaleyh güdücülükten, güdüp gözetme vazîfesini güzel yapıp yapmamaktan Allah katında sorumlu olmadık kimse yok demektir!...

غَيَايَاءُ أَوْ عَيَايَاءُ طَبَاقَاءُ كلُّ دَاءٍ لهُ داءٌ شَجَّكِ أوْ فَلَّكِ أوْ جَمَعَ كُلاًّ لَكِ:
قَالَتِ الثَّامِنَةُ زَوْجِي المَسُّ مَسُّ أَرْنَبٍ والرِّيحُ رِيحُ زَرْنَبٍ : قَالَتِ التَّاسِعَةُ زَوْجِي
رَفِيعُ العِمَادِ طَوِيلُ النِّجادِ عَظِيمُ الرَّمَادِ قَرِيبُ البَيْتِ مِنَ النَّادِ : قَالَتِ العَاشِرَةُ
زَوْجِي مالِكٌ وما مالِكٌ مالِكٌ خَيْرٌ مِنْ ذٰلِكِ لهُ إِبِلٌ كَثِيرَاتُ المَبَارِكِ قَلِيلاَتُ المَسَارِحِ
وإذَا سَمِعْنَ صَوْتَ المِزْهَرِ أَيْقَنَّ أَنَّهُنَّ هَوَالِكُ : قَالَتِ الحَادِيَةَ عَشْرَةَ زَوْجِي
أَبُو زَرْعٍ فَمَا أَبُو زَرْعٍ أناسَ مِنْ حُلِيٍّ اذُنَيَّ وَمَلأَ مِنْ شَحْمٍ عَضُدَيَّ وَبَجَّحَنِي
فَبَجَحَتْ إلَيَّ نَفْسِي وجدَنِي فِي أهْلِ غُنَيْمَةٍ بِشِقٍّ فَجَعَلَنِي فِي أهْلِ صَهِيلٍ
وأَطِيطٍ ودَائِسٍ ومُنَقٍّ فَعِنْدَهُ أَقُولُ فَلاَ أُقَبَّحُ وأَرْقُدُ فأَتَصَبَّحُ وأَشْرَبُ فأَتَقَمَّحُ
أُمُّ أَبِي زَرْعٍ فَمَا أُمُّ أَبِي زَرْعٍ عُكومُهَا رَدَاحٌ وبَيْتُهَا فَسَاحٌ . ابنُ أَبِي زَرْعٍ
فَمَا ابنُ أَبِي زَرْعٍ مَضْجَعُهُ كَمَسَلِّ شَطْبَةٍ ويُشْبِعُهُ ذِرَاعُ الجَفْرَةِ بِنْتُ زَرْعٍ
فَمَا بِنْتُ أَبِي زَرْعٍ طَوْعُ أَبِيهَا وطَوْعُ أُمِّهَا وملءُ كِسَائِهَا وغَيْظُ جَارَتِهَا. جَارِيَةُ
أَبِي زَرْعٍ فَمَا جَارِيَةُ أَبِي زَرْعٍ لا تَبُثُّ حَدِيثَنَا تَبْثِيثًا ولاَ تُنَقِّثُ مِيرَتَنَا تَنْقِيثًا
ولاَ تَمْلأُ بَيْتَنَا تَعْشِيشًا قَالَتْ خَرَجَ أَبُو زَرْعٍ والأَوْطَابُ تُمْخَضُ فَلَقِيَ امْرَأَةً
مَعَهَا ولَدَانِ لَهَا كالْفَهْدَيْنِ يَلْعَبَانِ مِنْ تَحْتِ خَصْرِهَا بِرُمَّانَتَيْنِ فَطَلَّقَنِي ونَكَحَهَا
فَنَكَحْتُ بَعْدَهُ رجُلاً سَرِيًّا رَكِبَ شَرِيًّا وأَخَذَ خَطِّيًّا وأَرَاحَ عَلَيَّ نَعَمًا ثَرِيًّا
وأَعْطَانِي مِنْ كلِّ رائِحَةٍ زَوْجًا وقال كُلِي أُمَّ زَرْعٍ ومِيرِي أَهْلَكِ قالَتْ فَلَوْ
جَمَعْتُ كلَّ شَيْءٍ أَعْطَانِيهِ ما بَلَغَ أَصْغَرَ آنِيَةِ أَبِي زَرْعٍ قالَتْ عَائِشَةُ رضى
للَّهُ عنها قال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم كُنْتُ لَكِ كأَبِي زَرْعٍ لأُمِّ زَرْعٍ *
قال أَبُو عَبْدِ اللَّهِ قال سَعِيدُ ابنُ سَلَمَةَ عنْ هِشَامٍ ولاَ تُعَشِّشُ بَيْتَنَا تَعْشِيشًا *
قال أَبُو عَبْدَ اللَّهِ وقال بَعْضُهُمْ فأَتَقَمَّحُ بالمِيمِ وهٰذَا أَصَحُّ *

119- Bize Süleymân ibnu Abdirrahmân ile Alî ibnu Hucr tahdîs edip şöyle dediler: Bize Îsâ ibnu Yûnus haber verdi. Bize Hişâm ibnu Urve (kardeşi) Abdullah ibnu Urve'den; o da babası Urve ibn Zubeyr'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir:

Bir zamân onbir kadın bir yerde oturmuşlar ve kocalarının ha-

berlerinden birşey saklamayıp birbirlerine bildireceklerine dâir aralarında taahhüd edip bağlanmışlardı. Bunlardan *Birinci Kadın:*

— Benim kocam taşlık bir dağ başındaki arık bir devenin etidir. Kolay değil ki yanına çıkılsın, semiz değil ki insanlar tarafından (evlerine) naklolunsun! demiştir [143].

İkinci Kadın da:

— Kocamın hâlini meydana koyup yayamam. Zîrâ ben onları birşey bırakmadan sayamayacağımdan korkarım. Çünkü onun fenâlıklarını sayacak olursam, gizli açık her hâlini sayıp dökmek zorunda kalacağım. Bu ise imkânsızdır, demiştir.

Üçüncü Kadın da:

— Benim zevcim upuzun bir beyinsizdir. Ayıplarını söylersem beni boşar; susarsam (aklı başında bir kimse olmadığından sebebsiz) beni kendisinden uzak bırakır, demiştir.

Dördüncü Kadın ise:

— (Kocasını medhederek:) Kocam Tıhâme sâhasının gece hayâtı gibidir. Ne sıcaktır, ne soğuk (Orta seciyyede halûk bir kimsedir). Evimizde ne korku vardır, ne kırgınlık! demiştir.

Beşinci Kadın da şöyle medhetmiştir:

— Benim kocam da evine geldiğinde sanki (avdan gelen) bir parstır. (Avını bana getirir, koynumda mışıl mışıl uyur.) Evden çıkınca dışarıda o bir arslandır. Evdeki masrafımı hiç sormaz [144].

Altıncı Kadın da şöyle kötüler:

— Kocam oburdur. Yemek yerken siler süpürür, içerken de su kabını kurutur. Yatarken de yorganına bürünür, (evin bir köşesinde tek başına) uyur. Ve benim hüznümü anlamak ve gidermek için elbiseme elini sokmaz!

Yedinci Kadın da:

— Kocam erlik vazîfesini yapmaktan âciz ve işini bilmez, ahmak bir kişidir. Her derd onun derdidir. (Vücûdu hastalık karargâhıdır ve huysuzdur), başımı yarar, vücûdumu yaralar. Herşey onun vurmak ve yarmak âletidir, demiştir.

Sekizinci Kadın da kocasını şöyle över:

— Onun vücûduna dokunurken tavşana dokunur gibi yumuşaktır. O güzel kokulu bir bitki gibi hoş kokar.

---

143 Hadîsin bu fıkrası mürekkeb teşbîh ile belîğ bir zemmi ifâde etmektedir. "Sert taşlık dağ" ta'bîriyle zevcin kötü huyluluğuna; "Dağın yüksekliği" ile zevcin kibir ve gurûruna, bununla berâber "Arık bir deve eti"yle de zevcin hayâtından âilenin istifâde etmediğine işâret olunmuştur ki, mevhûmu mahsûsa teşbîhten ibârettir.

144 Âsım Molla, pars'ın Âdem oğlu için vasıflanmaya ve ibret almaya değer özellikleri olduğunu, avını yemeyip sâhibine getirdiğini, pis şey yemeyip temiz et yediğini, aynı zamânda uykucu bir mahlûk olduğunu söylemiştir.

Dokuzuncu Kadın da şöyle över:

— Kocamın evi yüksek direklidir. Kılıcının hamâili uzundur. Ocağının külü çoktur. Evi de insanların toplantı yerine yakındır (yânî evi şâhânedir, kendisi uzun boyludur, evi de konuk kabûl edecek yerdedir).

Onuncu Kadın da kocasını şöyle övmüştür:

— Zevcim mâliktir; hem ne kadar mâlik ve sâhibdir? Artık hâtır ve hayâlimizden geçen her hayra mâlik ve sâhibdir! Zevcimin bir sürü develeri vardır ki, onların çökecek geniş eylek yerleri vardır. Fakat yaylım yerleri azdır. (Bununla: Develer yayılmaya gönderilmeyip misâfire kesilmek için evin yanında eylek yerinde bulundurulur, demek istiyor.) Develer ud sesi duyunca -ki misâfiri eğlendirmek üzere saz ve âhenk âletlerinin çalınmasıdır- o zamân develer boğazlanacaklarını anlarlar.

Onbirinci Kadın (ki Ümmü Zer'dir ve kocasının güzel muâşereti cihetinden en bahtiyâr olanıdır) âile hayâtını şöyle anlatmıştır [145]:

— Kocam Ebû Zer'dir. Bilesiniz Ebû Zer' ne semâhatli ve ne ahlâklı bir kişidir! O, iki kulağımı mücevherlerle hareket ettirir. Pazularım yağdan dolup tombullaştı (vücûdum semirdi) ve beni ferîh, fahûr kıldı ve yüceltti. Ben de hemen yüceldim ve ferîh-fahûr oldum. O beni, Şıkk denilen bir dağ kenârında küçük koyun sürücüğü olan bir kabîle içinde buldu. Sonra beni atları kişner, develeri böğürür, ekinleri sürülüp dâneleri samanından ayrılıp müreffeh ve mes'ûd bir cemiyet içine getirdi. Şimdi ben onun yanında ne söylersem reddolunmam, sabâha kadar uyurum, beni kimse uyandırmaz). Bol süt içerim, artık içecek hâlim kalmaz.

— Bundan sonra Âişe, Ebû Zer' âilesinin ferdlerini birer birer Ümmü Zer'e şöyle anlattırıp rivâyet ediyor:- Ümmü Zer' der ki:

— Ebû Zer'in anası var. Âh bilesiniz, Ümmü Ebî Zer' ne kadındır! Onun zahîre anbarları, eşyâsını koyduğu hararları gâyet büyüktür. Evi de geniştir.

Ebû Zer'in oğlu, bilesiniz o ne zarâfetli gençtir! Onun yattığı yer kılıncı çekilmiş kın gibidir, düzgün, boylu poslu olup karnı çıkık değildir. O dört aylık bir kuzunun kol tarafıyle doyar (çok yemez).

Ebû Zer'in kızı! O ne terbiyeli kızdır! Babasına itâatlidir, anasına da itâatlidir. O dilber kızın vücûdu elbisesini doldurur, güzelliği, edeb ve iffeti ortağının veyâ akrân ve emsâlinin kıskançlığını ve hayretini çeker.

Ebû Zer'in câriyesi! Bilseniz o ne sadâkatli câriyedir! Âile sırlarımızı kimseye söylemez. Evimizin azığını aslâ bozmaz ve isrâf etmez.

---

145 Bu Ümmü Zer' bintu Ukeymil ibn Sâide el-Yemenîyye'dir. İsmi, İbn Dureyd'in naklinde Âtike'dir (Kastallânî).

Evimizde çer-çöp bırakmaz, temiz tutar. Nâmûsludur, evimize kir getirmez.

Ümmü Zer' anlatmaya devâm edip der ki:

— Bir gün Ebû Zer' evden çıktı. Her tarafta süt tulumları yağ çıkarılmak için çalkanmakta idi (Bolluk bir bahâr mevsimi idi). Yolda bir kadına rastgeldi. Kadının yanında pars gibi çevik iki çocuğu vardı. Koltuğunun altından kadının iki nâra benzeyen memeleriyle oynuyorlardı. (Kocam bu kadını sevmiş), beni bıraktı, onu nikâh edip aldı. Ondan sonra ben şeref sâhibi bir adamla evlendim. O da fütûrsuz yürür ve en güzel ata binerdi. Hatt beldesi (Bahreyn eyâleti sâhil kısmı) ma'mûllerinden olan mızrağını alır, akşâm üzeri deve ve sığır nev'inden birçok hayvan sürüp bana gelirdi. Getirdiği her çeşit hayvanlardan, kölelerden, câriyelerden bana birer çift verirdi. Bu kocam da bana:

— Ey Ümmü Zer'! İstediğin gibi ye, iç ve akrabâna da ihsân et! derdi.

Ümmü Zer' dedi ki:

— Bunanla berâber ben bu ikinci kocamın bana verdiği şeylerin hepsini bir araya toplasam, Ebû Zer'in en küçük kabını doldurmaz.

Hadîsin râvîyesi olan Âişe dedi ki: Rasûlullah (S) -hâtırımı hoş ederek-:

— *"Yâ Âişe! Ben sana Ebû Zer'in Ümmü Zer'e nisbeti gibiyim...* (Şu farkla ki, Ebû Zer' Ümmü Zer'i boşamıştır, fakat ben seninle berâber yaşayacağım)" buyurdu [146].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Saîd ibnu Seleme, Hişâm'dan yaptığı rivâyetinde "Lâ tuaşşışu beytenâ ta'şîşen" şeklinde söylemiştir.

Yine Ebû Abdillah el-Buhârî: Râvîlerin bâzıları mîm ile "Feetekammahu" şeklinde söylemiştir ki, bu daha sahîhtir [147].

---

146 İki parantez arasındaki ziyâde, bu hadîsin diğer rivâyetinden alınarak konulmuştur. O rivâyette Âişe de Rasûlullah'a: Babam anam Sana fedâ olsun yâ Rasûlallah! Hattâ Sen bana Ebû Zer'den daha hayırlısın! demek sûretiyle yüksek bir zekâ ve fetânet göstermiştir. Hadîsin sonuna eklenen bu rivâyete göre Âişe, bu onbir kadın kıssasını, bir edeb şiiri örneği olan yüksek bir uslûb ile Rasûlullah'ın huzûrunda hikâye etmiştir.

Hadîsin başlığa uygunluğu gizli olmayacağı üzere, âile ile muâşerette ihsân yânî güzel geçinmek husûsundadır.

Hadîsçiler arasında Ümmü Zer' Hadîsi adıyle meşhûr olan bu haber, kişinin hayât yoldaşı ile muâşeretine dâir iyi kötü birtakım âile örneklerini içine almaktadır.

147 Bu rivâyetlerde verilen kelimeler, tercümede ehemmiyetli bir ma'nâ değişikliği yapmayacağı için üzerinde durulmadı.

١٢٠ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مُحَمَّدٍ حدّثنا هِشَامٌ أخبرنا مَعْمَرٌ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ عُرْوَةَ عنْ عَائِشَةَ قالَتْ كانَ الحَبَشُ يَلْعَبُونَ بِحِرَابِهِمْ فَسَتَرَنِى رسولُ اللَّهِ ﷺ وأنَا أنْظُرُ فَمَازِلْتُ أنْظُرُ حَتَّى كُنْتُ أنَا أنْصَرِفُ فاقْدُرُوا قَدْرَ الجَارِيَةِ الحَدِيثَةِ السِّنِّ تَسْمَعُ اللَّهْوَ *

120-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Yine bir bayram günü Habeşli siyâhîler (mescidde) harbeleriyle oynuyorlardı. Rasûlullah (S) bana perde oldu da ben onların oyunlarına bakıp seyrediyordum. Böylece seyretmekte devâm ettim. Nihâyet bakmaktan ayrılan ben oldum. (O zamân ben henüz çocuktum.) Oyunu işiten tâze bir kızın hâlini, kadrini -neler yapacağını- artık sizler kıyâs edin! [148].

٨٤ـ باب مَوْعِظَةِ الرجُلِ ابْنَتَهُ لِحَالِ زَوْجِهَا

84- ERKEĞİN KENDİ KIZINA KOCASININ HÂLİ İÇİN ÖĞÜT VERMESİ BÂBI

١٢١ـ حدّثنا أبُو اليَمَانِ أخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخْبَرَنِى عُبَيْدُ اللَّهِ بنُ عَبْدِ اللَّهِ بنِ أبِى ثَوْرٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما قال لَمْ أزَلْ حَرِيصًا علَى أنْ أسألَ عُمَرَ بنَ الخَطَّابِ عنِ المَرْأتَيْنِ مِنْ أزْوَاجِ النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم اللَّتَيْنِ قال اللَّهُ تعالى إنْ تَتُوبا إلَى اللَّهِ فقدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا حَتَّى حَجَّ و حَجَجْتُ مَعَهُ وعَدَلَ وعَدَلْتُ معَهُ بأدَاوَةٍ فَتَبَرَّزَ ثُمَّ جَاءَ فَسَكَبْتُ علَى يَدَيْهِ مِنْهَا فَتَوَضَّأَ فَقُلْتُ لَهُ يا أمِيرَ المُؤْمِنِينَ مَنِ المَرْأتَانِ مِنْ أزْوَاجِ النبيِّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم اللَّتَانِ قال اللَّهُ تعالى إنْ تَتُوبا إلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا قال واعَجَبًا لَكَ يا ابنَ عَبَّاسٍ هُمَا عَائِشَةُ وحَفْصَةُ ثُمَّ اسْتَقْبَلَ عُمَرُ الحَدِيثَ يَسُوقُهُ قال كُنْتُ أنا وجَارٌ لِى مِنَ الأنْصَارِ فِى بَنِى أُمَيَّةَ بنِ

---

148 Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde kadınla güzel muâşeret ve iyi ahlâk yaşanışının bulunmasıdır. Bunun bâzı rivâyetleri İki Bayram Kitâbı'nda ve daha başka yerlerde geçmişti.

زَيْدٍ وهُمْ مِنْ عَوَالِي المَدِينَةِ وكُنَّا نَتَنَاوَبُ النُّزُولَ على النبيِّ ﷺ فَيَنزِلُ يَوْمًا وأَنْزِلُ يَوْمًا فإذَا نَزَلْتُ جِئْتُهُ بِمَا حدَثَ مِنْ خَبَرِ ذٰلِكَ اليَوْمِ مِنَ الوَحْيِ أَوْ غَيْرِهِ وإذَا نَزَلَ فَعَلَ مِثْلَ ذٰلِكَ وكُنَّا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ نَغْلِبُ النِّسَاءَ فَلَمَّا قَدِمْنَا عَلَى الأَنْصَارِ إذَا قَوْمٌ تَغْلِبُهُمْ نِسَاؤُهُمْ فطَفِقَ نِسَاؤُنا يأْخُذْنَ مِنْ أَدَبِ نِسَاءِ الأَنْصَارِ فَصَخِبْتُ على امرَأَتِي فرَاجَعَتْنِي فأَنْكَرْتُ أَنْ تُرَاجِعَنِي قالَتْ ولِمَ تُنْكِرُ أَنْ أُرَاجِعَكَ فَوَاللّٰهِ إنَّ أَزْوَاجَ النبيِّ ﷺ لَيُرَاجِعْنَهُ وإنَّ إحْدَاهُنَّ لَتَهْجُرُهُ اليَوْمَ حتى اللَّيْلِ فأَفْزَعَنِي ذٰلِكَ وقُلْتُ لَهَا قَدْ خَابَ مَنْ فَعَلَ ذٰلِكَ مِنْهُنَّ ثُمَّ جَمَعْتُ عَلَيَّ ثِيَابِي فَنَزَلْتُ فَدَخَلْتُ على حَفْصَةَ فَقُلْتُ لَهَا أَيْ حَفْصَةُ أَتُغَاضِبُ إحْداكُنَّ النبيَّ ﷺ اليَوْمَ حَتَّى اللَّيْلِ قَالَتْ نَعَمْ فَقُلْتُ قَدْ خِبْتِ وخَسِرْتِ أَفَتَأْمَنِينَ أَنْ يَغْضَبَ اللّٰهُ لِغَضَبِ رسولِهِ ﷺ فَتَهْلِكِي لاَ تَسْتَكْثِرِي النبيَّ ﷺ ولاَ تُرَاجِعِيهِ فِي شَيْءٍ ولاَ تَهْجُرِيهِ وسَلِينِي ما بَدَالَكِ ولاَ يَغُرَّنَّكِ أَنْ كانَتْ جارَتُكِ أَوْضأَ مِنْكِ وأَحَبَّ إِلَى النبيِّ ﷺ يُرِيدُ عَائِشَةَ قال عُمَرُ وكُنَّا قَدْ تَحَدَّثْنَا أَنَّ غَسَّانَ تُنْعِلُ الخَيْلَ لِغَزْوِنا فَنَزَلَ صَاحِبِي الأَنْصَارِيُّ يوْمَ نَوْبَتِهِ فَرَجَعَ إِلَيْنَا عِشَاءً فَضَرَبَ بابِي ضَرْبًا شَدِيدًا وقال أَثَمَّ هُوَ فَفَزِعْتُ فَخَرَجْتُ إِلَيْهِ فقال قَدْ حَدَثَ اليَوْمَ أَمْرٌ عَظِيمٌ قُلْتُ ما هُوَ أَجَاءَ غَسَّانُ قال لاَبَلْ أَعْظَمُ مِنْ ذٰلِكَ وأَهْوَلُ طَلَّقَ النبيُّ ﷺ نِسَاءَهُ فَقُلْتُ خَابَتْ حَفْصَةُ وخَسِرَتْ قَدْ كُنْتُ أَظُنُّ هٰذَا يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ فَجَمَعْتُ عَلَيَّ ثِيَابِي فَصَلَّيْتُ صَلاَةَ الفَجْرِ مَعَ النبيِّ ﷺ فَدَخَلَ النبيُّ ﷺ مَشْرُبَةً لَهُ فاعْتَزَلَ فِيهَا ودَخَلْتُ عَلَى حَفْصَةَ فإذَا هِيَ تَبْكِي فَقُلْتُ ما يُبْكِيكِ أَلَمْ أَكُنْ حَذَّرْتُكِ هٰذَا أَطَلَّقَكُنَّ النبيُّ ﷺ قَالَتْ لا أَدْرِي ها هُوَ ذَا مُعْتَزِلٌ فِي المَشْرُبَةِ فخَرَجْتُ فَجِئْتُ إِلَى المِنْبَرِ فَإِذَا حَوْلَهُ رَهْطٌ يَبْكِي بَعْضُهُمْ فَجَلَسْتُ مَعَهُمْ قَلِيلاً ثُمَّ غَلَبَنِي ما أَجِدُ فَجِئْتُ المَشْرُبَةَ الَّتِي فِيهَا النبيُّ ﷺ فَقُلْتُ لِغُلاَمٍ لَهُ أَسْوَدَ اسْتَأْذِنْ لِعُمَرَ فَدَخَلَ الغُلاَمُ فكَلَّمَ النبيَّ ﷺ ثُمَّ رجَعَ فقال كَلَّمْتُ النبيَّ ﷺ وذَكَرْتُكَ لَهُ فَصَمَتَ فانْصَرَفْتُ حَتَّى جلَسْتُ مَعَ الرَّهْطِ الَّذِينَ عِنْدَ المِنْبَرِ ثُمَّ غَلَبَنِي ما أَجِدُ فَجِئْتُ فَقُلْتُ لِلْغُلاَمِ اسْتَأْذِنْ لِعُمَرَ فَدَخَلَ

ثُمَّ رجَعَ فقال قَدْ ذَكَرْتُكَ لَهُ فَصَمَتَ فَرَجَعْتُ فَجَلَسْتُ مَعَ الرَّهْطِ الَّذِينَ عِنْدَ المِنْبَرِ ثُمَّ غَلَبَنِي ما أجدُ فَجِئْتُ الغُلاَمَ فَقُلْتُ اسْتَأْذِنْ لِعُمَرَ فَدَخَلَ ثُمَّ رجَعَ إِلَيَّ فقال قَدْ ذَكَرْتُكَ لَهُ فصَمَتَ فَلَمَّا ولَّيْتُ مُنْصَرِفًا قال إذَا الغُلاَمُ يدْعُونِي فقال قَدْ أذِنَ لَكَ النبيُّ ﷺ فَدَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فإذَا هُوَ مُضْطَجِعٌ علَى رِمَالِ حصِيرٍ لَيْسَ بيْنَهُ وبَيْنَهُ فِرَاشٌ قَدْ أثَّرَ الرِّمَالُ بجَنْبِهِ مُتَّكِئًا على وِسَادَةٍ مِنْ أدَمٍ حَشْوُهَا لِيفٌ فَسَلَّمْتُ علَيْهِ ثُمَّ قُلْتُ وأنَا قائِمٌ يا رسولَ اللَّهِ أطَلَّقْتَ نِسَاءَكَ فَرَفَعَ إِلَيَّ بصَرَهُ فقال لا فقُلْتُ اللَّهُ أكْبَرُ ثُمَّ قُلْتُ وأنَا قائِم أسْتَأْنِسُ يا رسولَ اللَّهِ لوْ رأيْتَنِي وكُنَّا معْشَرَ قُرَيْشٍ نَغْلِبُ النِّسَاءَ فَلَمَّا قَدِمْنَا المَدِينَةَ إذَا قَوْمٌ تَغْلِبُهُمْ نِسَاؤُهُمْ فَتَبَسَّمَ النبى صلى اللَّهُ عليه وسلم ثُمَّ قُلْتُ يا رسولَ اللَّهِ لوْ رأيْتَنِي ودَخَلْتُ على حَفْصَةَ فَقُلْتُ لَهَا لا يَغُرَّنَّكِ أنْ كانَتْ جَارَتُكِ أوْضأَ مِنْكِ وأحَبَّ إلَى النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم يُرِيدُ عَائِشَةَ فَتَبَسَّمَ النبيُّ ﷺ تَبَسُّمَةً أُخْرَى فَجَلَسْتُ حِينَ رأيْتُهُ تبَسَّمَ فَرفَعْتُ بَصَرِي فِي بيْتِهِ فَوَاللَّهِ ما رأيْتُ فِي بيْتِهِ شَيْئًا يرُدُّ البَصَرَ غَيْرَ أهَبَةٍ ثَلاثَةٍ فَقُلْتُ يا رسولَ اللَّهِ ادْعُ اللَّهَ فَلْيُوَسِّعْ على أُمَّتِكَ فإنَّ فارِسًا والرُّومَ قَدْ وُسِّعَ عَلَيْهِمْ وأُعْطُوا الدُّنْيَا وهُمْ لا يَعْبُدُونَ اللَّهَ فَجَلَسَ النبيُّ ﷺ وكان مُتَّكِئًا فقال أوَ فِي هٰذَا أنْتَ يا ابنَ الخَطَّابِ إنَّ أُولئِكَ قوْمٌ عُجِّلُوا طَيِّبَاتِهِمْ فِي الحَيَاةِ الدُّنْيَا فَقُلْتُ يَا رسولَ اللَّهِ اسْتغْفِرْ لِي فاعْتَزَلَ النبيُّ ﷺ نساءَهُ مِنْ أجْلِ ذٰلِكَ الحَدِيثِ حِينَ أفْشَتْهُ حَفْصَةُ الى عَائِشَةَ تِسْعًا وعِشْرِينَ لَيْلَةً وكانَ قال ماأنا بِدَاخِلٍ عَلَيْهِنَّ شَهْرًا مِنْ شِدَّةِ مَوْجِدَتهِ عَلَيْهِنَّ حِينَ عَاتَبَهُ اللَّهُ فَلَمَّا مَضَتْ تِسْعٌ وعِشْرُونَ لَيْلَةً دَخلَ علَى عَائِشَةَ فبدَأَ بِهَا فقالَتْ لهُ عَائِشَةُ يا رسولَ اللَّهِ إنَّكَ كُنْتَ قَدْ أقْسَمْتَ أنْ لا تَدْخُلَ عَلَيْنَا شَهْرًا وإنَّمَا أصْبَحْتَ مِنْ تِسْعٍ وعِشْرِينَ لَيْلَةً أعُدُّهَا عَدًّا فقال الشَّهْرُ تِسْعٌ وعِشْرُونَ فكانَ ذٰلِكَ الشَّهْرُ تِسْعًا وعِشْرِينَ لَيْلَةً قالَتْ عَائِشَةُ ثُمَّ أنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى آيَةَ التَّخيُّرِ فَبَدأَ بِي أولَ امْرَأَةٍ مِنْ نِسَائِهِ فاخْتَرْتُهُ ثُمَّ خَيَّرَ نِسَاءَهُ كُلَّهُنَّ فَقُلْنَ مِثْلَ ما قالَتْ عَائِشَةُ *

121- Bîze Ebû'l-Yemân tahdîs etti. Bize Şuayb haber verdi ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Sevr'den haber verdi ki, Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Allah Taâlâ'nın haklarında ***"Eğer her ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz ne iyi, çünkü ikinizin de kalbleriniz eğrildi..."*** (et-Tahrîm: 4) buyurduğu, Peygamber(S)'in zevcelerinden ikisinin kim olduğunu Umer ibnu'l-Hattâb'dan sormağa hırslanır dururdum. Tâ ki Umer hacc yaptı, ben de berâberinde hacc ettim. (Yolun bir yerine geldiğimizde) Umer saptı. Ben de onunla berâber bir su kabı ile saptım. Umer halâya gitti. Sonra geldi. Ben onun ellerine o kaptan su döktüm, o da abdest aldı. Bu sırada ben ona:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Peygamber'in zevcelerinden o iki kadın kimdir ki, Yüce Allah onlara ***"Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz ne iyi, çünkü ikinizin de kalbleriniz eğrildi..."*** buyurmuştur? diye sordum.

Umer bana:

— Hayret sana ey Abbâs oğlu! Onlar Hafsa ile Âişe'dir, dedi.

Sonra Umer o hadîse yönelip şöyle sevkediyordu: Dedi ki:

— Ben Ensâr'dan bir komşumla Benû Umeyye ibn Zeyd yurdu içinde otururdum. Onlar Medîne'nin doğu tarafında Avâlî denilen yüksek yerlerde oturuyorlardı. Biz o komşum ile Medîne'ye Peygamber'in yanına inmeyi nevbetleşe yapıyorduk. Bir gün o iniyor, bir gün de ben iniyordum. Ben indiğim zamân o günün vahy haberlerini yâhud diğer haberleri ona getirirdim, o indiği zamân da bunun benzerini yapardı. Biz Kureyş topluluğu kadınlara galebe ediyorduk. Ensâr üzerine geldiğimizde bir kavim bulduk ki, kadınları onlara galebe ediyor. Akabinde bizim kadınlarımız da Ensâr kadınlarının edebinden (sîretlerinden huy) almağa başladılar. Bir gün ben karıma karşı bağırdım. O da bana söz döndürüp karşılık verdi. Bana karşılık vermesini hoş görmeyip onu azarladım. Karım:

— Sana söz döndürmemi neye münâsib görmüyorsun? Vallâhi Peygamber'in zevceleri bile O'na karşılık veriyorlar ve birisi o gün geceye kadar Peygamber'in yanına uğramıyor! dedi.

Bu sözler beni dehşete düşürdü. Ben kadınıma:

— Onlardan bu işi kim yaparsa muhakkak zarar eder, dedim.

Sonra elbisemi üzerime giyinip Avâlî'den Medîne'ye indim ve Hafsa'nın yanına girdim. Ona:

— Ey Hafsa, sizlerden biriniz Peygamber'i tâ geceye kadar bütün gün boyunca öfkelendiriyor mu? dedim.

— Evet, dedi.

Ben de ona:

— Muhakkak perîşân olmuş ve zarar etmişsindir. Sen Allah'ın, Rasûlü'nün gadabından dolayı gadab etmesi ve helâk olmandan emîn misin? Sen Peygamber'den çok şey isteme ve hiçbirşeyde O'na söz döndürme, karşılık verme ve Peygamber'den sakın ayrı kalma! Senin için bir ihtiyâç belirmiş olursa benden iste. Ve sakın arkadaşının Peygamber'e senden daha parlak ve daha sevgili olması da seni aldatmasın! dedim. (Umer bununla Âişe'yi kasdediyor.)

Umer dedi ki:

— Biz o sıra Gassânîler bize gazve yapmak için atlarını nallatıyorlarmış diye haberler alıyorduk. Arkadaşım Ensârî kendi nevbeti gününde Medîne'ye indi de yatsı vaktinde bize döndü ve kapımı şiddetli bir vuruşla vurdu. Ve:

— Umer burada mı? dedi.

Ben bu soruştan heyecânlanıp onun yanına doğru çıktım. O:

— Bugün büyük bir iş meydana geldi, dedi.

Ben:

— Nedir o? Gassânîler mi geldi? dedim.

O:

— Hayır, fakat ondan daha büyük ve daha korkunç! Peygamber kadınlarını boşadı, dedi.

Ben kendi kendime: Hafsa eli boş kaldı ve ziyân etti. Ben bunun yakında olacağını zannediyordum, dedim. Akabinde elbiselerimi üzerime giydim, Peygamber'in berâberinde sabâh namâzını kıldım. Peygamber kendine âid olan ve meşrube denilen yüksekçe odasına girdi ve orada yalnızlığa çekildi. Ben yine Hafsa'nın yanına girdim. Baktım ki o ağlıyor.

— Seni ağlatan nedir? Ben seni bu işten sakındırmadım mı? Peygamber sizleri boşadı mı? dedim.

Hafsa:

— Bilmiyorum, O, işte tâ şu meşrubede ayrılıp çekilmiş, dedi.

Ben dışarı çıkıp minberin yanına geldim. Gördüm ki, minberin etrafında bâzıları ağlar bir topluluk var. Ben de onların yanında birazcık oturdum. Sonra vicdânımda hissettiğim duygu bana galebe etti de yine içinde Peygamber'in bulunduğu yüksek odaya geldim. Peygamber'in siyah uşağı Rebâh'a:

— Umer için izin iste! dedim.

Uşak içeri girip Peygamber'le konuştuktan sonra döndü de:

— Peygamber'le konuştum. Seni kendisine zikrettim. Birşey söylemeyip sustu, dedi.

Bunun üzerine ben oradan ayrıldım ve tekrar minberin yanında bulunan toplulukla berâber oturdum. Sonra yine vicdânımdaki duygu bana galebe etti. Varıp uşağa:

— Umer.için izin iste! dedim.

O içeri girdi, sonra çıktı da:

— Seni Peygamber'e zikrettim, sükût etti, dedi.

Ben tekrar dönüp minber etrafındaki topluluğun yanına oturdum. Sonra hissetmekte olduğum duygu bana galebe etti. Yine uşağa gelip:

— Umer için izin iste, dedim.

İçeri girdi, sonra bana doğru döndü de:

— Seni Peygamber'e zikrettim, sustu, dedi.

Geriye dönüp ayrılırken, bir de baktım ki, uşak beni çağırıyor!

— Peygamber sana izin verdi, dedi.

Akabinde ben Rasûlullah'ın huzûruna girdim. Baktım ki Rasûlullah, kendisiyle arasında bir döşek olmadan hasır örgüleri üzerine yan yatmış, bedeninin yan tarafına örgüler iz yapmış, dolgusu hurma lifi olan deriden bir yastık üzerine yaslanmaktadır. Kendisine selâm verdim, sonra daha ben ayakta dikilirken:

— Yâ Rasûlallah! Kadınlarını boşadın mı? dedim.

Gözünü bana doğru yükseltti de:

— *"Hayır* (boşamadım)" buyurdu.

Ben:

— ***Allâhu Ekber!*** dedikten sonra yine ayakta olduğum hâlde: İzin istiyorum yâ Rasûlallah! Beni gördün ki, biz Kureyş topluluğu kadınlara gâlib bulunuyorduk. Medîne'ye geldiğimizde bir kavim bulduk ki, kadınları onlara galebe ediyor! dedim.

Bu sözlerim üzerine Peygamber gülümsedi. Sonra şunları söyledim:

— Yâ Rasûlallah! Beni gördün! Ben Hafsa'nın yanına girdim de ona: Sakın arkadaşının Peygamber'e senden daha parlak ve daha sevgili olması seni aldatmasın, dedim. (Umer bu sözüyle Âişe'yi kasdediyor.)

Peygamber bir daha gülümsedi. Ben O'nun gülümsediğini gördüğüm zamân oturdum. Gözümü kaldırıp odanın içine baktım. Allah'a yemîn ederim ki, evin içinde tabaklanmamış üç deriden başka gözü geri çevirecek hiçbirşey görmedim.

— Yâ Rasûlallah! Allah'a duâ et, ümmetine genişlik versin. Farslar ve Rûmlar üzerine genişlik yapılmış; onlar Allah'a ibâdet etmezlerken dünyâ kendilerine verilmiştir, dedim.

Bunu söyleyince Peygamber dayanmışken doğrulup oturdu da:

— *"Sen bu dünyâ ni'metleri hakkında mı düşünüyorsun ey Hattâb oğlu! Şübhesiz onlar, tayyibâtları dünyâ hayâtında acele verilmiş olan kavimdir"* buyurdu.

Bunun üzerine ben:

— Benim için mağfiret isteyiver! dedim.

Hafsa o sözü Âişe'ye açıkladığı zamân, işte o sözden dolayı (yânî Peygamber'in Âişe'nin nevbeti gününde Mısırlı Mâriye ile yalnız kalması; Hafsa'nın bunu bilip de Âişe'ye ifşâ etmesinden dolayı) Peygamber (S) kadınlarından yirmidokuz gece ayrılıp, yalnızlığa çekildi. Peygamber, kadınlarına öfkesinin şiddetinden ve Allah'ın kendisini ***"Ey Peygamber, sen zevcelerinin hoşnûdluğunu arayarak Allah'ın sana halâl kıldığı şeyi niçin*** (kendine) ***harâm ediyorsun?..."*** (et-Tahrîm: 1) kavliyle azarladığı zamân;

— *"Ben kadınların yanına bir ay girecek değilim"* demişti.

Nihâyet yirmidokuz gece geçince Âişe'nin yanına girdi ve onun nevbetine tesâdüf ettiği için onunla başladı. Âişe:

— Yâ Rasûlallah, Sen bizim yanımıza bir ay girmiyeceğine yemîn etmiştin. Sen ise bugün benim iyice saymakta olduğum yirmidokuzuncu gecenin sabâhına girdin, dedi.

Peygamber:

— *"Ay yirmidokuz gecedir. Bu ay da yirmidokuz gece oldu"* buyurdu.

Âişe: Bundan sonra Allah, Tahyîr (el-Ahzâb: 28-29) âyetini indirdi de Peygamber, kadınlarından ilk olarak muhayyer kılmaya benimle başladı. Ben de kendisini tercîh ettim. Sonra diğer bütün kadınlarını muhayyer kıldı, onlar da Âişe'nin dediği gibi söylediler [149].

٨٥ــ بابُ صَوْمِ المَرْأةِ بإذْنِ زَوْجِهَا تطَوُّعًا

85- KADININ, KOCASININ İZNİYLE NÂFİLE OLARAK ORUÇ TUTMASI BÂBI

١٢٢ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مُقَاتِلٍ أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ أخبرنا مَعْمَرٌ عنْ هَمَّامِ ابنِ مُنَبِّهٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ عنِ النبىِّ صلى اللّهُ عليه وسلم قال لا تَصُومُ المَرْأةُ وبَعْلُهَا شَاهِدٌ إلاَّ بإذْنِهِ *

149 Hadîsin başlığa uygunluğu Umer'in "Ben Hafsa'nın yanına girdim de: Ey Hafsa!.... (Âişe'yi kasdediyor)" cümlesine kadar olan konuşmasından alınır. Gerçekten Umer'in kızına karşı yaptığı bu konuşma, kocasının hâliyle ilgili çok güzel öğütler ihtivâ etmektedir. Bu sebeble başlığa tam bir delîl teşkîl eder.

Bu hadîs et-Tahrîm Sûresi tefsîrinde kısaca, Mezâlim Kitâbı'nda "Yüksek oda bâbı"nda uzun bir metinle; İlim'de de kısaca geçmişti. *Müslim Ter.*, IV, 431 (24)'de; *Hakk Dîni*, VI, 5088-5091'de de geçmektedir.

122-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): *"Kadın, kocası yanında hazır iken, onun izni olmadıkça* (nâfile olarak) *oruç tutmaz"* buyurmuştur [150].

٨٦ــ بابٌ إذَا بَاتَتِ المَرْأةُ مُهَاجِرَةً فِرَاشَ زَوْجِهَا

86- BÂB: KADIN, KOCASININ DÖŞEĞİNİ TERKEDEREK (BAŞKA YATAKTA) GECELEDİĞİ ZAMÂN

١٢٣ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ حدّثنا ابنُ أَبِي عَدِيٍّ عنْ شُعْبَةَ عنْ سُلَيْمَانَ عنْ أَبِي حَازِمٍ عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنهُ عن النبيِّ ﷺ قال إذَا دعَا الرَّجُلُ امْرَأتَهُ إلَى فِرَاشِهِ فأبَتْ أنْ تَجِيءَ لَعَنَتْهَا المَلاَئِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ *

123-....... Bize Muhammed ibn Adiyy, Şu'be'den; o da Süleymân ibn Mıhrân el-A'meş'ten; o da Ebû Hâzım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Erkek, karısını kendi döşeğine da'vet ettiği zamân kadın gelmekten çekinirse, sabâha girinceye kadar melekler o kadına la'net ederler"* buyurmuştur.

١٢٤ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَرْعَرَةَ حدّثنا شُعْبَةُ عنْ قَتَادَةَ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قال قال النبيُّ ﷺ إذَا بَاتَتِ المَرْأةُ مُهَاجِرَةً فِرَاشَ زَوْجِهَا لَعَنَتْهَا المَلاَئِكَةُ حَتَّى تَرْجِعَ *

124-....... Bize Şu'be, Katâde'den; o da Zurâre'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R): Peygamber (S): *"Kadın, kocasının döşeğini terkederek gecelediği zamân, bu ayrılıktan geri dönünceye kadar melekler ona la'net ederler"* buyurdu, demiştir [151].

٨٧ــ بابٌ لا تأذَنُ المَرْأةُ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا لأحَدٍ إلاَّ بإذْنِهِ

---

150 Hadîsin başlığa uygunluğu, onu tavzîh etmesi bakımındandır. Çünkü başlıkta cevâza ve aksine bir hüküm yoktur.

151 Bunların da başlığa uygunluğu, bundan önceki bâb başlığında zikrettiğimiz gibidir.

87- BÂB: KADIN, KOCASININ EVİNE, ONUN İZNİ OLMAKSIZIN HİÇBİR KİMSENİN GİRMESİNE İZİN VERMEZ

١٢٥ــ حدّثنا أبو اليَمَانِ أخبرنا شُعَيْبٌ حدّثنا أبو الزِّنَادِ عن الأعْرَجِ عَنْ أبى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عَنْهُ أنَّ رسُولَ اللَّهِ ﷺ قال لا يحِلُّ للْمَرْأةِ أنْ تَصُومَ وَزَوْجُهَا شَاهِدٌ إلاَّ بِإذْنِهِ ولاَ تأذَنَ فِي بَيْتِهِ إلاَّ بإذْنِهِ وما أنْفَقَتْ مِنْ نَفَقَةٍ عنْ غَيْرِ أمْرِهِ فإنَّهُ يُؤَدَّى إلَيْهِ شطْرُهُ. ورَوَاهُ أبو الزِّنَاد أيْضًا عنْ مُوسَى عنْ أبيهِ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ فى الصَّوْمِ *

125-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur; *"Kadına zevci yanında hâzır iken, onun izni olmadıkça* (nâfile olarak) *oruç tutmak halâl olmaz. Yine bir kadın, kocasının evine, onun izni olmadıkça kimsenin girmesine izin veremez. Yine bir ev kadını kocasının izni olmaksızın âile nafakasından* (âdetten fazla) *sarfederse, şübhesiz o fazla sarfiyâtın yarısı, kocaya ödenir"* [152].

Bu hadîsi Ebu'z-Zinâd Abdullah ibn Zekvân yine Mûsâ ibn Ebî Usmân'dan; o da babasından; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere hâssaten oruç hakkında rivâyet etmiştir [153].

٨٨ــ بابٌ

88- BÂB

(Bu, kendinden önceki bâbdan bir fasıl gibidir.)

١٢٦ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ حدّثنا إسْمَاعِيلُ أخبرنا التَّيمِيُّ عنْ أبِى

152 Bu sened aynıyle ayrı ayrı metinler için birçok kerreler geçmiştir.

Bu hadîs üç hükmü içine almıştır: Birincisi: Kadının, kocası yanında iken nâfile orucu tutmasının halâl olmadığı hükmüdür.

İkincisi: Kocanın izni olmadan, kocanın evine kadının misâfir kabûl etmemesi hükmüdür. Bu misâfir yalnız erkeğe münhasır değildir. Kocanın gelmesini istemediği kadın da böyledir.

Üçüncüsü: Hadîste *"Kadın, âile azığından kocanın izni olmadan fazla harcama yapmış olursa, bunun yarısı kocaya ödenir"* buyurulmuştur. Zekât Kitâbı'nda geçen Âişe hadîsi bundan daha açık ve tafsîllidir.

153 Bu senedle gelen hadîsi Ahmed, Nesâî, Dârimî ve Hâkim, Sevrî yolundan; o da Ebu'z-Zinâd'dan; o da Mûsâ ibn Ebî Usmân'dan oruç kıssasıyle rivâyet etmişlerdir.

عُثْمَانَ عَنْ أُسَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قال قُمْتُ على باب الجَنَّةِ فَكَانَ عَامَّةَ مَنْ دَخَلَهَا المَسَاكِينُ. وأَصْحَابُ الجَدِّ مَحْبُوسُونَ غَيْرَ أَنَّ أَصْحَابَ النَّارِ قَدْ أُمِرَ بِهِمْ إِلَى النَّارِ وقُمْتُ عَلَى بَابِ النَّارِ فإذَا عَامَّةُ مَنْ دَخَلَهَا النِّسَاءُ *

126-....... et-Teymî (Süleymân ibn Tarhân el-Basrî), Ebû Usmân'dan; o da Usâme ibn Zeyd(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Ben cennet kapısının üstünde durdum. Bir de gördüm ki, cennete girenlerin çoğu fakîrlerdir. Zenginlik sâhibleri ise, bunların cehennemlik olanlarından başkaları* (hesâba çekilmek için) *habsolunmuşlardır. Zenginlerin* (fakîr hakkını vermeyen) *ateş ehli olanları ise, cehenneme sokulmaları önce emrolunmuştu. Ben cehennem kapısının önünde de durdum. Bir de baktım ki, cehenneme girenlerin çoğu kadınlardır"* [154].

٨٩ــ بابُ كُفْرَانِ العَشِيرِ وهُوَ الزَّوْجُ وهُوَ الخَلِيطُ مِنَ المُعَاشَرَةِ فِيهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ

89- BERÂBER GEÇİNDİĞİ KİMSENİN İYİLİKLERİNE NANKÖRLÜK BÂBI

"el-Aşîr", "Koca"dır ve bu isim "Muâşeret"ten olup "Birbirine karışmış, berâber bulunulan kimse" demektir [155].

Bu ma'nâda, Ebû Saîd'in de Peygamber'den bir hadîsi vardır.

١٢٧ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ أخبرنا مالِكٌ عَنْ زَيْدِ بنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بنِ يَسارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قال خَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلى

---

154 Hadîsin zikredilen başlığa uygunluğu, kadınlarla ilgili hükümleri şâmil bulunması yönündendir. Çünkü onlar hadîste zikredilen nehyi ekseriyâ işlerler de bu yüzden cehenneme girenlerin en çoğu olurlar... (Aynî).

155 ... Ve *el-Aşîr*, bir adamın karîb ve sadîkına ıtlâk olunur. *İşret*'ten alınmıştır... ve zevcenin zevcine denilir ve bir adamın hemdemi olan kimseye denir.. *(Kaamûs Ter.)*

el-Muâşere ve't-Teâşur, insanlar birbiriyle üns ve ihtilât edip hoşca geçinmek ma'nâsınadır...

عَهْدِ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَصَلَّى رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم
والنَّاسُ مَعَهُ فَقَامَ قِيامًا طَوِيلاً نَحْوًا مِنْ سُورَةِ البَقَرَةِ ثُمَّ ركَعَ رُكُوعًا طَوِيلاً
ثُمَّ رفَعَ فقامَ قِيَامًا طَوِيلاً وهُوَ دُونَ القِيَامِ الأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلاً وهُوَ
دُونَ الرُّكُوعِ الأَوَّلِ ثُمَّ رَفَعَ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ قامَ فقامَ قِيَامًا طَوِيلاً وهُوَ دُونَ
القِيامِ الأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلاً وهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الأَوَّلِ ثُمَّ رَفَعَ فقامَ
قِيَامًا طَوِيلاً وهُوَ دُونَ القِيَامِ الأَوَّلِ ثُمَّ ركَعَ رُكوعًا طَوِيلاً وهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ
الاوَّلِ ثُمَّ رفَعَ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ انْصَرَفَ وقدْ تَجَلَّتِ الشَّمْسُ فقال إِنَّ الشَّمْسَ
والقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لاَ يَخْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ ولا لِحَيَاتِهِ فإِذَا رَأَيْتُمْ ذٰلِكَ
فاذْكُرُوا اللَّهَ قالُوا يا رسُولَ اللَّهِ رأَيْناكَ تَنَاوَلْتَ شَيْئًا فِي مَقَامِكَ هٰذَا ثُمَّ رَأَيْنَاكَ
تَكَعْكَعْتَ فقال إِنِّي رأَيْتُ الجَنَّةَ أَوْ أُورِيتُ الجَنَّةَ فَتَنَاوَلْتُ مِنْهَا عُنْقُودًا وَلَوْ
أَخذْتُهُ لأَكَلْتُمْ مِنْهُ ما بَقِيتِ الدُّنْيَا ورَأَيْتُ النَّارَ فَلَمْ أَرَ كَالْيَوْمِ مَنْظَرًا قَطُّ ورَأَيْتُ
أَكْثَرَ أَهْلِهَا النِّسَاءَ قالُوا لِمَ يا رسُولَ اللَّهِ قال بِكُفْرِهِنَّ قِيلَ يَكْفُرْنَ باللَّهِ قال
يَكْفُرْنَ العَشِيرَ ويَكْفُرْنَ الإِحْسَانَ لَوْ أَحْسَنْتَ إِلَى إِحْدَاهُنَّ الدَّهْرَ ثُمَّ رأَتْ مِنْكَ
شَيْئًا قالَتْ ما رَأَيْتُ مِنْكَ خَيْرًا قَطُّ *

127-....... Bize Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan haber verdi ki, Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamânında güneş tutuldu. Bunun üzerine Rasûlullah, insanlar da kendisiyle berâber olduğu hâlde namâza durdu. Takrîben el-Bakara Sûresi'ni okuyacak kadar uzunlukta bir kıyâm yaptı. Sonra rukû'a varıp yine uzun bir rukû' yaptı. Sonra (rukû'dan) kalktı ve birinci kıyâmın dûnunda olan uzunca bir kıyâm daha yaptı. Sonra rukû'a varıp birinci rukû'un dûnunda olan uzunca bir rukû' daha yaptı. Sonra secde etti. Sonra ilk kıyâmından az süren uzun bir kıyâm yaptı. Sonra rukû'a varıp, ilk rukû'undan az süren bir rukû' yaptı. Sonra başını kaldırıp ilk kıyâmın dûnunda olan uzunca bir kıyâm yaptı. Sonra birincisinden az olan uzunca bir rukû' daha yaptı. Sonra başını kaldırdı. Sonra secde etti. Bundan sonra güneş açılmış vazîyette iken namâzdan çıkıp şöyle buyurdu:

— *"Şübhesiz Güneş ile Ay, Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ne ölümü, ne de hayâtı için tutulurlar. Bunların tutulduğunu gördüğünüzde hemen Allah'ı zikrediniz".*

. Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Namâz içinde, durduğun şu yerinden bir şeye elinle uzandığını gördük. Sonra Sen'in geri çekildiğini gördük! dediler.

Rasûlullah cevâben:

— "(Evet.) *Ben cenneti gördüm* -yâhud: *Cennet bana gösterildide ondan bir salkıma elimle uzandım. Eğer ben o salkımı ele geçirebilseydim, dünyâ bâkî kaldıkça ondan yerdiniz. Ateşi de gördüm. Fakat ömrümde bu gün gördüğüm kadar çirkin, berbâd hiçbir manzara görmemiştim. Cehennemin ahâlîsinin çoğunu kadınlar olarak gördüm"* buyurdu.

— Yâ Rasûlallah! Ne sebeble (kadınlar buna müstahıkk oluyorlar)? diye sordular.

Rasûlullah:

— *"Küfürleri sebebiyle"* buyurdu.

— Allah'ı inkâr mı ediyorlar? denildi.

Rasûlullah:

— *"Kocalarına karşı ni'meti nankörlük ederler, iyiliğe nankörlük ederler. İçlerinden birine dünyâ oldukça iyilik etsen de sonra senden* (memnûn olmayacağı) *birşey görse* (hemen)*: Senden aslâ hiçbir hayır görmedim ki! der"* buyurdu [156].

١٢٨ ـ حدّثنا عُثْمَانُ بنُ الْهَيْثَمِ حدّثنا عَوْفٌ عنْ أَبِي رجاءٍ عَنْ عِمْرَانَ عَنِ النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم قال اطَّلَعْتُ فِي الجَنَّةِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا الفُقَرَاءَ واطَّلَعْتُ فِي النَّارِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا النِّسَاءَ * تابَعَهُ أَيُّوبُ وَسَلْمُ بنُ زَرِيرٍ *

128-....... Bize Avf, Ebû Recâ İmrân ibnu Milhân'dan; o da İmrân ibn Husayn(R)'dan tahdîs etti. Peygamber (S): *"Cennetin içine muttali' oldum. Bir de gördüm ki, cennet ehlinin çoğu fakîrlerdir. Ateşin içine de muttali' oldum. Gördüm ki, ateş ehlinin çoğu kadınlardır".*

Bu hadîsi rivâyet etmekte Eyyûb es-Sahtıyânî ile Selm ibnu Zerîr, Avf'e mutâbaat ettiler [157].

---

156 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Kadınlar kocalarına karşı ni'meti nankörlük ederler"* sözündedir. Bu hadîsin bir rivâyeti Kusûf Kitâbı'nda da geçmişti. Müslim'in aynı kitâbında da geçti: *Müslim Ter.,* III, 84, 17 (907).

157 Kadınlar ni'mete nankörlük üzerinde ısrâr ediciler ve kocalarının haklarında şükretmeyiciler oldukları için, cehennem halkının çoğunu teşkîl etmişlerdir. Çünkü onların bu hâlleri ma'siyettir. Ma'siyet ise azâb sebeblerindendir... (Aynî).

٩٠ـ بابٌ لِزَوْجِكَ عَلَيْكَ حَقٌّ . قالَهُ أبو جُحَيْفَةَ عن النبيِّ ﷺ

90- BÂB:

"Zevcen için üzerinde bir hakk vardır".

Bunu Ebû Cuhayfe (R), Peygamber'den olmak üzere söylemiştir [158].

١٢٩ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مُقَاتِلٍ أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا الأَوْزَاعِيُّ قال حدّثنی يَحْيَى بنُ أَبِي كَثِيرٍ قال حدّثنی أَبُو سَلَمَةَ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قال حدّثنی عَبْدُ اللَّهِ بنُ عَمْرِو بنِ العاصِ قال قال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم يا عَبْدَ اللَّهِ أَلَمْ أُخْبَرْ أَنَّكَ تَصُومُ النَّهارَ وَتَقُومُ اللَّيْلَ قُلْتُ بَلَى يا رسولَ اللَّهِ قال فَلاَ تَفْعَلْ صُم وأفْطِرْ وقُمْ ونَمْ فإنَّ لِجَسَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وإنَّ لَعَيْنِكَ علَيْكَ حَقًّا وإنَّ لِزَوْجِكَ عَلَيْكَ حَقًّا *

129-....... Abdullah ibn Amr ibni'l-Âs (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana:

— *"Yâ Abdallah! Senin gündüzleyin oruç tutar, geceleyin de nâfile namâz kılar olduğun bana haber verilmedi mi?"* buyurdu.

Ben de:

— Evet yâ Rasûlallah, öyledir, dedim.

Rasûlullah:

---

158 Ebû Cuhayfe'nin rivâyet ettiği bu hadîsin baş tarafı uzuncadır. Peygamber, Ebû'd-Derdâ ile Selmân'ı ahdî kardeş yapmış, Selmân, Ebu'd-Derdâ'yı ziyârete gitmiş, kadınını çok perîşân bir elbise içinde bulmuş, sebebini sorduğunda Ebu'd-Derdâ'nın dünyâ işleriyle uğraşmayıp sırf âhiret işleriyle uğraştığını, yânî devâmlı namâz, oruç gibi nâfile ibâdetlerle uğraştığını, bu yüzden âilenin fakîrlik içinde kaldığını anlatmış. Selmân o gün Ebu'd-Derdâ'da misâfir kalıp, onun geceleyin yapmak âdetinde olduğu bâzı ibâdetlerine mâni' olmuştur. Hadîsin sonu şöyledir: Gecenin son vakti olunca Selmân:

— Artık şimdi kalk, dedi ve kalkıp berâber namâz kıldılar.

Namâzın ardından Selmân, Ebu'd-Derdâ'ya:

— Muhakkak ki senin üzerinde Rabb'in için bir hakk vardır. Kendin için de senin üzerinde bir hakk vardır. Âilen için de üzerinde bir hakk vardır. Ziyâretçilerin için de üzerinde bir hakk vardır. Binâenaleyh herbir hakk sâhibine hakkını ver! dedi.

Sonra Ebu'd-Derdâ, Peygamber'in huzûruna gelip bu vak'ayı arzedince, Rasûlullah:

— *"Selmân doğru söylemiştir"* buyurdu.

Buhârî bu hadîsin bir rivâyetini Oruç Kitâbı'nda getirmişti.

— *"Böyle yapma! Sen bâzen oruç tut, bâzen iftâr et. Gecenin bir kısmında kalkıp namâz kıl, bir kısmında da yatıp uyu. Çünkü senin bedenin için üzerinde bir hakk vardır, gözlerin için de üzerinde bir hakk vardır, zevcen için de senin üzerinde bir hakk vardır"* buyurdu [159].

٩١ــ بابٌ المَرْأةُ رَاعِيَةٌ فِى بَيْتِ زَوْجِهَا

91- BÂB:

"Kadın, kocasının evinde bir güdücüdür..."

١٣٠ــ حدّثنا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللّٰهِ أخبرنا مُوسٰى بنُ عُقْبَةَ عنْ نَافِعٍ، عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عنهما عنِ النبيِّ صلى اللّٰهُ عليْهِ وسلم قال كُلُّكُمْ راعٍ، وكُلُّكُمْ مَسؤُلٌ عنْ رَعِيَّتِهِ والأمِيرُ راعٍ، والرَّجُلُ راعٍ، علَى أهْلِ بَيْتِهِ والْمَرْأةُ راعِيَةٌ علَى بَيْتِ زَوْجِهَا ووَلَدِهِ فَكُلُّكُمْ راعٍ، وكُلُّكُمْ مَسْؤُلٌ عنْ رَعِيَّتِهِ*

130-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Herbirerleriniz güdücüdür ve herbirerleriniz güttüklerinden sorumludur. Devlet başkanı bir çobandır, erkek de kendi ev halkı üzerinde bir çobandır, kadın da kocasının evi ve çocukları üzerinde bir çobandır. Hâsılı herbirerleriniz çoban ve herbirerleriniz kendi raiyyesinden* (yânî idâresi altındakilerden) *sorumludur"* [160].

٩٢ــ بابُ قَوْلِ اللّٰهِ تَعَالَى الرِّجَالُ قَوَّامُونَ علَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ علَى بَعْضٍ إلَى قَوْلِهِ إنَّ اللّٰهَ كانَ عَلِيًّا كَبِيرًا

---

159 Hadîsin başlığa uygunluğu son tarafındadır. Bunun da bir rivâyeti Oruç Kitâbı'nda geçmişti.

Her hakk bir vazîfe karşılığında olduğu için, burada evli erkek ile kadının birbirlerine karşı birtakım vazîfeleri ve hakları bulunduğu en vecîz şekilde ifâde edilmiştir.

160 Hadîs başlığı aynen içine aldığından dolayı, aralarındaki uygunluk tamdır.

Bunun bir rivâyeti Cumua'da, Ödünç İsteme'de ve bu kitâbın 82. bâbında 118 rakamıyle de geçti.

92- YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI:

"Erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler. O sebeble ki, Allah onlardan kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de (erkekler onları) mallarından infâk etmektedirler. İyi kadınlar itâatli olanlardır. Allah kendilerini nasıl koruduysa, onlar da öylece göze görünmeyeni koruyanlardır. Şerrlerinden, serkeşliklerinden yıldığınız kadınlara gelince: Onlara öğüt verin, (vazgeçmezlerse) kendilerini yataklarda yalnız bırakın, (yine kâr etmezse) dövün. Size itâat ederlerse, aleyhlerinde bir yol aramayın. Çünkü Allah çok yücedir, çok büyüktür"

(en-Nisâ: 34).

١٣١ـ حدّثنا خَالِدُ بنُ مَخْلَدٍ حدّثنا سُلَيْمَانُ قال حدّثنى حُمَيْدٌ عَنْ أَنَسٍ رضى اللَّهُ عنهُ قال آلَى رسولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ نِسَائِهِ شَهْرًا وقَعَدَ فِى مَشْرُبَةٍ لهُ فَنَزَلَ لِتِسْعٍ وعِشْرِينَ فَقِيلَ يا رسولَ اللَّهِ إنَّكَ آلَيْتَ على شَهْرٍ قال إنَّ الشَّهْرَ تِسْعٌ وعِشْرُونَ *

131-....... Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kadınlarının odalarına bir ay girmemeye yemîn etti ve kendisine âid yüksek bir oda içinde oturdu. Yirmidokuz gün geçince oradan indi. Kadınları tarafından:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz Sen bir ay üzerine yemîn etmiştin, denildi.

Rasûlullah:

— *"Şübhesiz* (benim kendisinde yemîn ettiğim) *ay, yirmidokuz gündür"* buyurdu [161]

٩٣ـ بابُ هِجْرَةِ النبيِّ ﷺ نِساءَهُ فِى غَيْرِ بُيُوتِهِنَّ. ويُذْكَرُ

---

161 Âyetin sevkiyle hadîsin başlığa uygunluğu zâhir oluyor. Çünkü bu âyeti sevkten murâd ***"Onlara öğüt verin, kendilerini yataklarda yalnız bırakın"*** emirleridir. Bu da "Peygamber, kadınlarının odalarına bir ay girmemeye yemîn etti" sözüne uygun oluyor (İbn Hacer).

عَنْ مُعَاوِيَةَ ابنِ حَيْدَةَ رَفْعُهُ غَيْرَ أَنْ لا تُهْجَرَ إِلاَّ
فِي البَيْتِ والأَوَّلُ أَصَحُّ

93- PEYGAMBER(S)'İN KENDİ KADINLARINDAN YÜZÇEVİRİP KADINLARA ÂİD EVLERİN DIŞINDA BİR YERE ÇEKİLMESİ BÂBI

Muâviye ibn Hayde(R)'den de Peygamber'e yükseltilmiş olarak *"Kadın ancak ev içinde terkolunur"* hadîsi zikrolunuyor.
Birinci hadîs, bu Muâviye hadîsinden daha sahîhtir (yânî derecesi daha yüksektir) [162].

١٣٢ــ حدّثنا أَبُو عَاصِمٍ عَنِ ابنِ جُرَيْجٍ وحدّثني مُحَمَّدُ بنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ قال أَخْبَرَني يَحْيى بنُ عَبْدِ اللَّهِ بن صَيْفِيٍّ أَنَّ عِكْرِمَةَ بنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ الحارِثِ أَخْبَرَهُ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ النبيَّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم حَلَفَ لا يَدْخُلُ عَلَى بعْضِ أَهْلِهِ شَهْرًا فَلَمَّا مَضَى تِسْعَةٌ وعِشْرُونَ يَوْمًا غَدَا عَلَيْهِنَّ أَوْرَاحَ فَقِيلَ لَهُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ حَلفْتَ أَنْ لا تَدْخُلَ عَلَيْهِنَّ شَهْرًا قال إِنَّ الشَّهْرَ يَكُونُ تِسْعَةً وعِشْرِينَ يَوْمًا *

132-....... Ümmü Seleme şöyle haber vermiştir: Peygamber (S) kadınlarından bâzısına karşı bir ay evlerine girmeyeceğine yemîn etti. Yirmidokuz gün geçince günün evvelinde yâhud âhirinde yanlarına girdi. Kendisine:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Sen bir ay kadınların yanına girmemeğe yemîn etmiştin? denildi.

Peygamber:

— *"Şübhesiz* (benim yemîn ettiğim) *bu ay yirmidokuz gün olmaktadır"* buyurdu.

١٣٣ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عبْدِ اللَّهِ حدّثنا مَرْوَانُ بنُ مُعَاوِيَةَ حدّثنا أَبُو يَعْفُورٍ قال تَذَاكَرْنَا عِنْدَ أَبِي الضُّحَى فقال حدّثنا ابنُ عَبَّاسٍ قال أَصْبَحْنَا يَوْمًا ونِسَاءُ النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم يَبْكِينَ عِنْدَ كُلِّ امْرَأَةٍ مِنْهُنَّ أَهْلُها فَخَرَجْتُ

162 Muâviye ibn Hayde'nin hadîsini Ebû Dâvûd rivâyet etmiştir. Buhârî, onun da hüccetliğe elverişli olmakla berâber, rütbesinin inikliğine işâret etmiştir.

إلى الْمَسْجِدِ فاذَا هُوَ مَلآنٌ مِنَ النَّاسِ فَجاءَ عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ فصَعِدَ إلى النبىِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم وهُوَ في غُرْفَةٍ لهُ فَسَلَّمَ فَلَمْ يُجِبْهُ أحَدٌ ثُمَّ سَلَّمَ فلمْ يُجِبْهُ أَحَدٌ ثُمَّ سَلَّمَ فَلمْ يُجِبْهُ أَحَدٌ فناداهُ فَدخَلَ عَلى النبىِّ ﷺ فقال أطَلَّقْتَ نِساءَكَ فقالَ لاَ ولَكِنْ آلَيْتُ مِنْهُنَّ شَهْرًا فمَكَثَ تِسْعًا وعِشْرِينَ ثُمَّ دَخَلَ عَلى نِسائِهِ *

133-....... Bize Ebû Ya'fûr tahdîs edip şöyle dedi: Biz Ebu'd-Duhâ'nın yanında ayı müzâkere ettik. Ebu'd-Duhâ şöyle dedi: Bize İbn Abbâs tahdîs edip şöyle dedi: Bir gün sabâha çıktık, Peygamber'in kadınları ağlaşıyorlardı, herbirinin yanında kendi âilesinden kimseler vardı. Ben hemen mescide çıktım, bir de gördüm ki, mescid insanlarla dopdolu. Akabinde Umer ibnu'l-Hattâb geldi ve Peygamber'in yanına yükseldi. Peygamber kendine âid yüksek bir oda içinde bulunuyordu. Umer selâm verdi, fakat ona kimse cevâb vermedi. Sonra yine selâm verdi, ona yine hiç kimse cevâb vermedi. Sonra yine selâm verdi, bu sefer de ona kimse cevâb vermedi. Sonra Bilâl onu çağırdı, Umer akabinde Peygamber(S)'in yanına girdi de:

— Kadınlarını boşadın mı? diye sordu.

Peygamber (S):

— *"Hayır, lâkin onlardan bir ay ayrılmaya yemîn ettim"* buyurdu.

Yirmidokuz gün bekledi, sonra kadınlarının yanına girdi [163].

٩٤ـ بابُ مايُكْرَهُ مِنْ ضَرْبِ النِّساءِ وَقَوْلهِ واضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ

94- KADINLARI DÖVMENİN MEKRÛH OLACAK DERECESİ VE YÜCE ALLAH'IN:

"Kadınları (şiddetli ezâ vermeyen bir dövüşle) dövün"

(en-Nisâ: 34)

KAVLİ BÂBI

---

163 Hadîslerin başlığa delîllikleri meydandadır. Hadîsler, kadınlardan serkeşlik, huysuzluk gibi ayrılmayı gerektirir işler meydana geldiği zamân erkeğin karısından bir müddet ayrı kalmasının meşrû'luğunu ifâde etmektedir. Nitekim Allah da ***"Şerrlerinden, serkeşliklerinden yıldığınız kadınlara gelince, onlara öğüt verin kendilerini yataklarda yalnız bırakın,*** (bu da kâr etmezse) ***dövün"*** (en-Nisâ: 34) buyurmuştur.

١٣٤ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ حدّثنا سُفيانُ عنْ هِشامٍ عنْ أبيهِ عنْ عبْدِ اللَّهِ بنِ زَمْعَةَ عنِ النبيِّ ﷺ قال لا يَجْلِدْ أحَدُكُمُ امْرَأتَهُ جَلْدَ العَبْدِ ثُمَّ يُجامِعُها في آخِرِ اليَوْمِ *

134-....... Bize Sufyân es-Sevrî, Hişâm'dan; o da babası Urve'-den; o da Abdullah ibn Zem'a'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Sizden herhangi biriniz karısını, köle döver gibi dövmesin. Sonra* (belki de) *o günün âhirinde o kadınla* (boyun boyuna sarılıp) *cinsî münâsebet yapacaktır"* buyurmuştur [164].

٩٥ــ بابٌ لاتُطِيعُ المَرْأةُ زَوْجَها فى مَعْصِيَةٍ

95- BÂB: KADIN, MA'SİYETTE KOCASINA İTÂAT ETMEZ

١٣٥ــ حدّثنا خَلاَّدُ بنُ يحْيى حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ نافِعٍ عن الحَسَنِ هُوَ ابنُ مُسْلِمٍ عنْ صَفِيَّةَ عنْ عَائِشَةَ أنَّ امْرَأةً من الأنْصارِ زَوَّجَتِ ابْنَتَها فَتَمَعَّطَ شَعَرُ رأسِها فَجاءَتْ إلى النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَذَكَرَتْ ذلِكَ لهُ فقالَتْ إنَّ زَوْجَها أمَرَنى أنْ أصِلَ فى شَعَرِها فقال لا إنَّهُ قَدْ لُعِنَ المُوصِلاَتُ *

135-....... Bize İbrâhîm ibnu Nâfi', el-Hasen ibnu Muslim'den; o da Safiyye bintu Şeybe'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Ensâr'dan bir kadın kızını evlendirdi. Akabinde kızın başının saçları kökünden düşmeğe başladı. Kadın, Peygamber'e gelip bu durumu kendisine zikretti ve:

— Kızın kocası bana kızın saçlarında ekleme yapmamı emretti, dedi.

Peygamber (S):

---

164 Buhârî kadınları dövmenin mekrûh olacak derecesinin şiddetli ezâ verici, yaralayıcı dövme olduğunu bildirmek istemiştir. Başlıktaki âyeti ancak Kitâb ile Sünnet arasını uyuşturmak için zikretmiştir. Bunun için de *"Gayre muberricin = Şiddetli ezâ verici ve yaralayıcı olmayan bir dövüşle"* kaydını söylemiştir.

Bu hadîsin daha bütün bir rivâyeti *"Ve'ş-şemsi ve duhâhâ"* Sûresi'nin tefsîrinde geçmişti.

— *"Hayır* (bu olmaz), *şu muhakkak ki, saç ekleyen kadınlar la'netlenmiştir"* buyurdu [165].

٩٦ ـ بابٌ وإنِ امْرَأةٌ خافَتْ مِنْ بَعْلِها نُشُوزًا أوْ إعْرَاضًا

96- BÂB:

"Eğer bir kadın, kocasının uzaklaşmasından yâhud yüz çevirmesinden endîşe ederse, sulh ile aralarını düzeltmekte her ikisine de günâh yoktur. Sulh daha hayırlıdır..."

(en-Nisâ: 128)

١٣٦ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ سَلامٍ أخبرنا أبو مُعاوِيَةَ عنْ هِشامٍ عنْ أبِيهِ عنْ عائِشَةَ رضى اللّهُ عنها وإنِ امْرَأةٌ خافَتْ مِنْ بَعْلِها نُشُوزًا أوْ إعْرَاضًا قالَتْ هِىَ المَرْأةُ تَكُونُ عِنْدَ الرَّجُلِ لايَسْتَكْثِرُ مِنْها فَيُرِيدُ طَلاقَها ويَتَزَوَّجُ غَيْرَها تَقُولُ لَهُ أمْسِكْنِى ولا تُطَلِّقْنِى ثُمَّ تَزَوَّجْ غَيْرِى فأنْتَ فى حِلٍّ مِنَ النَّفَقَةِ عَلَىَّ والقِسْمَةِ لِى فَذَلِكَ قَوْلُهُ تعالى فَلاَ جُناحَ عَلَيْهِمَا أنْ يَصَّالِحا بَيْنَهُما صُلْحًا والصُّلْحُ خَيْرٌ *

136- Bize Muhammed ibn Selâm tahdîs etti. Bize Ebû Muâviye, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den haber verdi ki, o ***"Eğer bir kadın kocasının uzaklaşmasından yâhud yüz çevirmesinden endîşe ederse..."*** âyetinin tefsîri hakkında şöyle demiştir:

— Bu, şu kadındır: Bir erkeğin yanında bulunur, erkek onunla konuşmayı, onunla berâber olmayı çoğaltmak istemez, hattâ bu kadını boşamayı ve ondan başka bir kadınla evlenmeyi ister. Kadın (râzı etmek için) kocasına: Sen beni nikâhında tut, beni boşama, sonra benden başkasıyle evlen. Sen bana vereceğin nafakadan ve benim için yapacağın nevbet taksîminden muâfsın, ben sana halâl ettim! der. İşte Yüce Allah'ın şu ***"Sulh ile aralarını düzeltmekte ikisine de günâh yoktur. Sulh daha hayırlıdır"*** kavli bunun içindir [166].

---

165 Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Başlık ise *"Hâlıka ma'siyette mahlûka itâat yoktur"* hadîsinin şumûlündendir.

166 Hadîsin bir rivâyeti en-Nisâ Sûresi tefsîrinde geçmişti.

Kadının kocasına böyle bir anlaşma teklîf etmesi, bâzı haklarından vazgeçmesi yoluyla kocasının nikâhında kalması için aralarında sulh yapmaları elbette geçimsizlikten, huzûrsuzluktan ve ayrılmaktan daha hayırlıdır.

٩٧ــ بابُ العَزْلِ
97- AZL BÂBI

١٣٧ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ حدّثنا يحْيى بنُ سَعِيدٍ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ عنْ عَطاءٍ عنْ جابِرٍ قال كُنَّا نَعْزِلُ عَلَى عَهْدِ النبيِّ ﷺ *

137- Bize Müsedded tahdîs etti. Bize Yahyâ ibn Saîd, İbn Cureyc'den; o da Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tahdîs etti ki, Câbir (R): Bizler Peygamber (S) zamânında azl yapıyorduk, demiştir [167].

١٣٨ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عبْدِ اللّهِ حدّثنا سُفيانُ قال عَمْرٌو أخبرَنى عَطَاءٌ سَمِعَ جابِرًا رضى اللّهُ عنه قال كُنَّا نَعْزِلُ والقُرْآنُ يَنْزِلُ * وعنْ عَمْرٍ عنْ عَطَاءٍ عنْ جابِرٍ قال كُنَّا نَعْزِلُ عَلى عَهْدِ النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم والقُرْآنُ يَنْزِلُ *

138-....... Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi ki, kendisi Câbir(R)'in: Bizler Kur'ân inip dururken azl yapıyorduk, dediğini işitmiştir.

Yine Amr ibn Dînâr'dan; o da Atâ'dan tahdîs etti ki, Câbir (R): Bizler Peygamber (S) zamânında Kur'ân inip dururken azl yapıyorduk, demiştir.

١٣٩ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ مُحَمَّد بنِ أَسْماءَ حدّثنا جُوَيْرِيَةُ عنْ مالِكِ ابنِ أنَسٍ عنِ الزُّهْرِيِّ عن بنِ مُحَيْرِيزٍ عنْ أبى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قال أَصَبْنَا سَبْيًا فَكُنَّا نَعْزِلُ فسألْنا رسُولَ اللّهِ صلي اللّهُ عليهِ وسلم فقال أَوَ إنَّكُمْ لَتَفْعَلُونَ قالَها ثَلاثًا ما مِنْ نَسَمَةٍ كائِنَةٍ إلى يَوْمِ القِيامَةِ إلا هِيَ كائِنَة *

139-....... Bize Cuveyriye, Mâlik ibn Enes'ten; o da ez-Zuhrî'den; o da İbnu Muhayrîz'den tahdîs etti ki, Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Biz (Musta'lık oğulları gazvesinde) birçok kadın esîrlere kavuştuk. Bizler azl yapıyorduk. Bunu Rasûlullah'a sorduk. Rasûlullah (S) üç defa:

---

167 *Azl,* cinsî münâsebet yaparken menînin inmesi sırasında erkeğin zekerini kadının tenâsül yerinden ayırıp, menîyi dışarıya akıtmasıdır.

— *"Sizler hakîkaten bunu yapar mısınız?"* diye sordu da akabinde: *"Kıyâmet gününe kadar bu dünyâda vücûd bulacak her hayât sâhibi, kurtuluş yok, muhakkak meydana gelecektir"* buyurdu [168].

٩٨ـ بابُ القُرْعَةِ بَيْنَ النِّسَاءِ إذَا أرَادَ سَفَرًا

98- BİR SEFERE ÇIKMAK İSTEDİĞİ ZAMÂN KADINLAR ARASINDA KUR'A ÇEKMEK BÂBI

١٤٠ـ حدّثنا أبُو نُعَيْمٍ حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ بنُ أيْمَنَ قال حدّثني ابنُ أبِي مُلَيْكَةَ عنِ القاسِمِ عنْ عائِشَةَ أنَّ النبيَّ صلى اللّهُ عليه وسلم كانَ إذَا خَرَجَ أقْرَعَ بَيْنَ نِسائِهِ فَطارَتِ القُرْعَةُ لِعائِشَةَ وحَفْصَةَ وكانَ النبيُّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم إذَا كانَ باللَّيْلِ سارَ مَعَ عائِشَةَ يَتَحَدَّثُ فقالَتْ حَفْصَةُ ألا تَرْكَبِينَ اللَّيْلَةَ بَعِيرِي وأرْكَبُ بَعِيرَكِ تَنْظُرِينَ وأنْظُرُ فقالَتْ بَلى فَرَكِبَتْ فَجاءَ النبيُّ صلى اللّهُ عليه وسلم إلى جَمَلِ عائِشَةَ وعَلَيْهِ حَفْصَةُ فَسَلَّمَ عَلَيْها ثُمَّ سارَ حتَّى نَزَلُوا وافْتَقَدَتْهُ عائِشَةُ فَلمَّا نَزَلُوا جَعَلَتْ رِجْلَيْها بَيْنَ الإذْخِرِ وتَقُولُ يارَبِّ سَلِّطْ عَلَيَّ عَقْرَبًا أوْ حَيَّةً تَلْدَغُنِي ولا أسْتَطِيعُ أنْ أقُولَ لهُ شَيْئًا *

140-....... Bize Abdulvâhid ibnu Eymen tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu Ebî Muleyke, el-Kaasım ibn Muhammed'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) bir sefere çıkmak

---

168 Bu azl hadîslerinden bâzıları Alışveriş ve Mağâzî Kitâbları'nda da geçmiş ve oralarda açıklamalar verilmişti.

Bu bâbın hadîsleri cidden çetin ve her zamân için de önemlidir. Kısacası Rasûlullah:

a. Hakk Taâlâ'dan başka hakîkî hiçbir müessir olmadığını,

b. Allah'ın takdîri varsa, azl veyâ başka tedbîrlerin fâide vermiyeceğini,

c. Bütün bu tedbîrlerin dahî kaderden olduğunu ifâde ediyor ve talebleri sarîh olarak nehyetmiyor.

Bu zamânın insanları da besleme, terbiye etme, yetiştirme, velhâsıl yaşama ve yaşatma güçlüklerinden dolayı değişik şartlar ve usûllerle de olsa aynı tedbîrleri bütün millet çapında, hattâ milletler arası çerçevede "Nüfûs Plânlaması", "Doğum Kontrolu" ve benzeri isimler altında ele almaktadır!.. Her türlü zarûretler karşısında meşrû bir çâre ve tedbîr esâsını kaanûnlaştırmış olan İslâm Dîni'nde bulunduğumuz için Allah'a sonsuz hamd ve senâlar olsun! (*Müslim Ter.* IV, 357, 28. hâşiye).

istediğinde kadınları arasında kur'a çekerdi. Bir seferde kur'a Âişe ile Hafsa'ya isâbet etti. Peygamber gece olunca Âişe'nin berâberinde, onunla konuşarak yol alırdı. Bir gün Hafsa, Âişe'ye:

— Bu gece sen benim deveme binsen, ben de senin devene binsem, sen görmediğin manzaraları görürsün, ben de görmediğim yerleri görürüm, dedi.

Âişe:

— Pekâlâ, diye muvâfakat etti.

Bunun üzerine onlardan herbiri diğerinin devesine bindi. (Böylece Hafsa, Âişe'nin devesine binmişi oldu.) Peygamber, Âişe'nin devesinin yanına geldi, hâlbuki onun üstünde Hafsa bulunuyordu. Hafsa'ya selâm verdi. Sonra yola devâm etti. Nihâyet bir durak yerinde indiler. Bu sûretle Âişe, Peygamber'i kaybetmişti. Durak yerinde indiklerinde Âişe (kederinden intihâra girişip) iki ayağını (ekseriyâ içinde zehirli haşerelerin bulunduğu) ızhır otlarının arasına sokmaya ve:

— Yâ Rabb! Bana akreb yâhud yılan musallat et de beni soksun, ben Peygamber'e birşey söylemeye muktedir olmayayım! diye duâ etmeğe başladı [169].

٩٩ــ بابُ المَرْأةِ تَهَبُ يَوْمَها مِنْ زَوْجِها لِضَرَّتِها وكَيْفَ يَقْسِمُ ذلِكَ

99- KADIN, KOCASI TARAFINDAN KENDİSİNE AYRILMIŞ OLAN NEVBET GÜNÜNÜ KADIN ORTAĞINA HİBE EDER VE KOCASI BU NEVBET GÜNLERİNİ NASIL TAKSÎM EDER BÂBI

١٤١ــ حدّثنا مالِكُ بنُ إسْماعِيلَ حدّثنا زُهَيْرٌ عنْ هِشامٍ عنْ أبِيهِ عنْ عائِشَةَ رضي اللّهُ عنها أنَّ سَوْدَةَ بِنْتَ زَمْعَةَ وهَبَتْ يَوْمَها لِعائِشَةَ وكانَ النبيُّ صلى اللّهُ عليه وسلم يَقْسِمُ لِعائِشَةَ بِيَوْمِها ويَوْمِ سَوْدَةَ *

141-....... Bize Zuheyr, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da

---

169 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Âişe bu işi ancak Hafsa'nın teklîfine icâbette kendisinin cinâyet işlemiş olduğunu bildiği için yapmış ve bu cinâyet üzerine kendisini cezâlandırmak istemiştir.

el-Muhelleb şöyle demiştir: Hadîste insanın güçlük ve sıkıntı sırasında kendi nefsi aleyhine yaptığı duânın ekseriyâ affedilmiş olduğu vardır. Azîz ve Celîl Allah'ın şu kavli de buna delîldir: "*Eğer Allah, insanlara hayrı çabucak istedikleri gibi, şerri de aleacele verseydi, elbette onlara ecelleri hükmedilirdi...*" (Yûnus: 11) (Aynî).

Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Sevde bintu Zem'a, kendi nevbet gününü Âişe'ye hibe etmişti. Peygamber (S) de Âişe'ye bir kendi gününü, bir de Sevde'nin gününü ayırır olmuştu [170].

١٠٠ــ بابُ العَدْلِ بَيْنَ النِّساءِ ولَنْ تَسْتَطِيعُوا أنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّساءِ إلى قَوْلِهِ واسِعًا حَكِيمًا

100- KADINLAR ARASINDA ADÂLET(İN VUCÛBU) BÂBI

"Kadınlar arasında adâlet etmenize ne kadar hırs gösterseniz aslâ güç yetiremezsiniz. Bâri birine büsbütün meyledip de ötekini askılı gibi bırakmayın. Eğer (nefsinizi) ıslâh eder (haksızlıktan) sakınırsanız, şübhe yok ki, Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir"

(en-Nisâ: 129) [171].

١٠١ــ بابٌ إذا تَزَوَّجَ البِكْرَ عَلى الثَّيِّبِ

101- BÂB: ERKEK, DUL ÜZERİNE BÂKİRE İLE EVLENDİĞİ ZAMÂN (NASIL YAPAR)?

---

170 Hadîsin başlığa uygunluğu, başlığı şâmil bulunması yönündendir. Çünkü "Sevde kendi gününü Âişe'ye hibe etti" sözü, başlığın birinci kısmını şâmil olur. "Peygamber de Âişe'ye... ayırırdı" kısmı, başlığın ikinci kısmını şâmildir ve onu açıklamaktadır... (Aynî)

171 Yânî kadınlar hakkında iki nevi' adâlet vardır. Birisi infâk ve kasm denilen gece geçirme nevbeti gibi, hukûkta adâlet ve müsâvâttır ki, bu vus' ve iktidâr dâhilindedir. Ve teklîf olunan adâlet budur. Diğeri ise mahabbette adâlet ve müsâvâttır ki, bu beşer vusû' ve iktidârından hâriçtir. Çünkü mahabbet, ıztırârî işlerdendir. "*Büsbütün meyletmeyin...*" karînesiyle burada adâletten murâd da budur. Ve bundan men', tâkat getirilemeyecek işi teklîf etmektir. Binâenaleyh teklîf olunan adâlet, mümkin olan hukûkta adâlettir ve korkulması lâzım gelen adâletsizlik, diğerini kocalık muâmelesinden bi'l-külliye mahrûm edip büsbütün muallak ve muhmel gibi bırakmak sûretiyle cevrdir. Yânî yemeği, kisve ve ikaametiyle nafakasını vermek ve geceleme nevbetini müsâvî tutup musâhabet ve muâneset eylemek kâfî değildir. Kadının arasıra nefsânî hazzını da vermek, tahsîn etmek lâzımdır. Ancak bu noktada müsâvât, tâkat getirilemeyecek işi teklîf olduğundan, bahse konu değildir.Hattâ böyle bir teklîf erkeğe cevrdir. Adâlet denince, herhâlde müsâvât düşünülmemelidir. Elyâkı lâyıka tercîh etmek de bir hakk, bir adâlettir... (*Hakk Dîni*, II, 1487).

١٤٢ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ حدّثنا بِشْرٌ حدّثنا خالِدٌ عنْ أبِى قِلاَبَةَ عنْ أنَسٍ رضِىَ اللّٰهُ عنهُ ولَوْ شِئْتُ أنْ أقُولَ قال النبىُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم ولٰكِنْ قال السُّنَّةُ إذَا تزَوَّجَ البِكْرَ أقامَ عِنْدَها سَبْعًا وإذَا تزَوَّجَ الثَّيِّبَ أقامَ عِنْدَها ثلاثًا *

142-....... Bize Hâlid el-Hazzâ, Ebû Kılâbe'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti. Ebû Kılâbe: İsteseydim aşağıdaki hadîsi "Kaale'n-Nebî (S)" der(merfû' olarak rivâyet eder)dim.-Lâkin Enes ibn Mâlik (sünnet ta'bîriyle rivâyet edip) şöyle demişti: Sünnet olan, bir kişi dul üzerine bâkire bir kızla evlendiğinde (nevbete tâbi' olmayarak) yedi gün onun yanında ikaamet eder (sonra nevbet ta'yîn eder. Bâkir üzerine) dul bir kadınla evlendiğinde, onun yanında üç gün ikaamet eder.

١٠٢ــ بابٌ إذَا تزَوَّجَ الثَّيِّبَ عَلى البِكْرِ

102- BÂB: ERKEK, BÂKİRE ÜZERİNE DUL BİR KADINLA EVLENDİĞİ ZAMÂN?

١٤٣ــ حدّثنا يُوسُفُ بنُ راشِدٍ حدّثنا أبو أُسامَةَ عنْ سُفْيانَ حدّثنا أيُّوبُ وخالِدٌ عنْ أبِى قِلاَبة عنْ أنَسٍ قال مِنَ السُّنَّةِ إذَا تزَوَّجَ الرَّجُلُ البِكْرَ عَلى الثَّيِّبِ أقامَ عِنْدَها سَبْعًا وقَسَمَ وإذَا تزَوَّجَ الثَّيِّبَ عَلى البِكْرِ أقامَ عِندَها ثلاثًا ثُمَّ قَسَمَ قال أبو قِلاَبَةَ ولوْ شِئْتُ لَقُلْتُ إنَّ أنَسًا رفَعَهُ إلى النبىِّ ﷺ : وقال عَبْدُ الرَّزَّاقِ أخبرنا سُفْيانُ عنْ أيُّوبَ وخالِد قال خالِدٌ ولوْ شِئْتُ قُلْتُ رفعَهُ إلى النبىِّ ﷺ *

143-....... Bize Eyyûb es-Sahtıyânî ile Hâlid el-Hazzâ, Ebû Kılâbe'den tahdîs ettiler ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Erkek, dul üzerine bâkire bir kızla evlendiği zamân, o kızın yanında yedi gün ikaamet eder, sonra nevbet taksîmi yapar. Bâkire üzerine dul bir kadınla evlendiği zamân ise, o dulun yanında üç gün ikaamet eder, sonra nevbet taksîmi yapar. İşte bu, sünnettendir.

Ebû Kılâbe: Eğer isteseydim, elbette "Enes bunu Peygamber'e yükseltti" der idim, dedi.

Abdurrazzâk da şöyle dedi: Bize Sufyân es-Sevrî, Eyyûb'dan ve

Hâlid ez-Hazzâ'dan haber verdi. Hâlid de: Eğer isteseydim "Enes bu hadîsi Peygamber'e yükseltti" der idim, demiştir [172].

١٠٣ ـ بابُ مَنْ طافَ عَلى نِسائِهِ فى غُسْلٍ واحِدٍ

103- BİR TEK GUSL İÇİNDE KADINLARINI DOLAŞAN KİMSE BÂBI

١٤٤ ـ حدّثنا عَبْدُ الأَعْلَى بنُ حَمَّادٍ حدّثنا يَزيدُ بنُ زُرَيْعٍ حدّثنا سَعِيدٌ عَنْ قَتادَةَ أَنَّ أَنَسَ بنَ مالِك حدَّثَهُمْ أَنَّ نَبيَّ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم كانَ يَطُوفُ عَلى نِسائِهِ فى اللَّيْلَةِ الوَاحِدَةِ ولَهُ يَوْمَئِذٍ تِسْعُ نِسْوَةٍ *

144-....... Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den tahdîs etti. Onlara da Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) tek bir gecede bütün kadınları üzerine dolaşırdı. O zamân Peygamber'in dokuz kadını vardı, diye tahdîs etmiştir [173].

١٠٤ ـ بابُ دُخُولِ الرَّجُلِ عَلى نِسائِهِ فى الْيَوْمِ

104- ERKEĞİN BİR GÜNDE BÜTÜN KADINLARININ YANINA GİRMESİ BÂBI

١٤٥ ـ حدّثنا فَرْوَةُ حدّثنا عَلِيُّ بنُ مُسْهِرٍ عَنْ هِشامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ

172 Her iki hadîsin bâb başlıklarına uygunluğu meydandadır.

Hadîslerin rivâyet ilmi bakımından bir özellikleri vardır: Ebû Kılâbe: Ben hadîsi, hadîs rivâyetinde alışılan şekle göre "An Enesin, anin Nebî" diye merfû' olarak rivâyet etmedim. "Kaale: es-Sünnetu... = Enes dedi ki: Sünnet olan..." diye rivâyet ettim. Çünkü Enes ibn Mâlik "Sünnet" ta'bîriyle rivâyet etmişti. Benim için anladığım lafzı muhâfaza ederek aynen nakletmek gerekti, demiş oluyor.

Nevevî de şöyle demiştir: Ebû Kılâbe'nin "İsteseydim 'Kaale'n-Nebî' diye rivâyet edebilirdim" sözü, bu hadîsin isnâdının Rasûlullah'a yükseldiğini ifâde eder. Çünkü rivâyet ilmi bakımından sahâbî olan râvînin: "Sünnet olan şudur, şu iş sünnet cümlesindendir" ta'bîri, hüküm cihetiyle "Kaale'n-Nebî = Peygamber dedi ki" kuvvetindedir. Ancak "Kaale'n-Nebî" lafzan, "Sünnet olan şudur" ta'bîri ictihâden merfû' olur.

173 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivâyeti Gusl Kitâbı'nda daha bütün olarak geçmişti..

عائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها قالَتْ كانَ رسولُ اللَّهِ صلى اللّه عليه وسلم إذَا انْصَرَفَ مِنَ العَصْرِ دَخَلَ عَلى نِسائِهِ فَيَدْنو مِنْ إحْدَاهُنَّ فَدَخَلَ عَلى حَفْصَةَ فاحْتَبَسَ أكْثَرَ ما كانَ يحْتَبِسُ *

145-....... Bize Alî ibn Mushir, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ikindi namâzından ayrıldığı zamân, kadınlarının yanına girer ve (cinsî münâsebet olmaksızın) onlardan birine yaklaşırdı. Bir defasında Hafsa'nın yanına girdi de orada, kalmakta âdet edinegeldiği zamândan daha çok habsolup kaldı [174]...

١٠٥ــ بابٌ إذَا اسْتأذَنَ الرَّجلُ نِساءَهُ فى أنْ يُمَرَّضَ فى بَيْتِ بَعْضِهِنَّ فأذِنَّ لهُ

105- BÂB: ERKEĞİN, KADINLARINDAN BÂZISININ EVİNDE BAKILMASI HUSÛSUNDA KADINLARINDAN İZİN İSTEDİĞİNDE, KADINLARIN DA KENDİSİNE İZİN VERMELERİ

١٤٦ــ حدّثنا إسْماعِيلُ قال **حدّثنى** سُلَيْمانُ بنُ بِلالٍ قال هِشامُ ابنُ عُرْوَةَ أخبرنى أبى عنْ عائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم كان يَسْألُ فى مَرَضِهِ الَّذي ماتَ فِيهِ أيْنَ أنا غَدًا أيْنَ أنا غدًا يُرِيدُ يَوْمَ عائِشَةَ فأذِنَ لهُ أزْوَاجُهُ يَكُونُ حيْثُ شاءَ فَكان فى بَيْتِ عائِشَةَ حتَّى ماتَ عِنْدَها قالَتْ عائِشَةُ فَماتَ فى اليَوْمِ الَّذي كانَ يَدُورُ عَلَيَّ فِيهِ فى بَيْتِى فَقَبَضَهُ اللَّهُ وإنَّ رأْسَهُ بَيْنَ نَحْرِى وسَحْرِي وخالَطَ رِيقُهُ رِيقِى *

146-....... Hişâm ibn Urve şöyle demiştir: Bana babam Urve, Âişe(R)'den haber verdi: Rasûlullah (S) içinde vefât ettiği hastalığında Âişe'nin nevbet gününün gelmesini isteyerek *"Ben yarın nerede olacağım, ben yarın kimin nevbetinde olacağım?"* diye sorup duruyordu. Bunun üzerine diğer kadınları O'na izin verdiler de, kendisi

---

174 Bu da Talâk'ta, et-Tahrîm: 1. âyeti vesîlesiyle gelecek olan uzun hadîsin bir parçasıdır.

istediği yerde oluyordu. Artık, yanında vefât edinceye kadar Âişe'-nin odasında oldu. Âişe dedi ki:

— Rasûlullah, benim yanıma gelmekte olduğu benim nevbet günüm içinde vefât etti. Allah O'nu, başı gerdan yerimle göğsüm arasında olduğu hâlde, rûhunu kabzedip aldı. Onun tükrüğü benim tükrüğümle de karıştı [175].

١٠٦ـ باب حُبِّ الرَّجلِ بَعْضَ نِسائِهِ أفْضَلَ من بَعْضٍ

106- ERKEĞİN, KADINLARINDAN BÂZISINI DİĞER BÂZISINDAN DAHA FAZLA SEVMESİ BÂBI

١٤٧ـ حدّثنا عبْدُ العَزِيزِ بنُ عبْدِ اللّهِ حدّثنا سُلَيْمانُ عنْ يَحْيَى عنْ عُبَيْدِ بنِ حُنَيْنٍ سمِعَ ابنَ عَبَّاسٍ عنْ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهُمْ دخلَ علَى حَفصَةَ فقال يابُنَيَّةُ لايغُرَّنَّكِ هٰذِهِ الَّتِى أعْجَبَها حُسْنُها حُبُّ رسولِ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم إيَّاها يُرِيدُ عائِشَةَ فَقَصَصْتُ عَلى رسولِ اللّهِ ﷺ فَتَبَسَّمَ *

147-....... Ubeyd de İbn Abbâs'tan işitmiş; o da Umer(R)'den işitmiştir: Umer, Hafsa'nın yanına girip:

— Ey kızcağızım! Sakın ola ki, güzelliği ve Rasûlullah'ın kendisini sevmesi, kendisini hayrete düşürmüş olan şu kadın -Âişe'yi kasdediyor- seni aldatmasın... dedi.

Yine Umer: Ben Hafsa'ya söylediklerimi Rasûlullah'a kıssa edip anlattım. Rasûlullah (S) gülümsedi, dedi [176].

١٠٧ـ باب المُتَشَبِّعِ بِما لَمْ يَنَلْ وما يُنْهَى مِنِ افْتِخارِ الضَّرَّةِ

---

175 Hadîsin başlığa uygunluğu "Kadınları O'na izin verdiler" sözündedir. Bu hadîsin bu isnâdla daha bütün bir rivâyeti "Peygamber'in hastalığı ve vefâtı bâbı"nda geçmişti.

176 Başlığa uygunluğu "Rasûlullah'ın kendisini, yânî Âişe'yi sevmesi" sözünden alınır. Çünkü Rasûlullah (S), Âişe'yi, diğer kadınlarından daha çok severdi.

Bu hadîs, "Kişinin kendi kızına öğüt vermesi bâbı"nda, yânî 84. bâbda 121 rakamıyle geçmişti.

Sevginin ihtiyârî değil, ıztırârî işlerden olduğu hakkında bir açıklama 169. hâşiyede verilmişti.

107- NÂİL OLMADIĞI BİR Nİ'METLE TOKLUK GÖSTERİŞİ YAPAN KİMSENİN (KÖTÜLENMESİ) VE KADIN ORTAĞINA KARŞI ÖVÜNMENİN NEHYOLUNMASI BÂBI

١٤٨ ــ حدّثنا سُلَيمانُ بنُ حَرْب حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عنْ هشامٍ عنْ فاطِمَةَ عنْ أسْماءَ عنِ النبيِّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم * وحدّثني مُحَمَّد بنُ الْمُثَنَّى حدّثنا يَحْيى عنْ هِشامٍ حَدَّثَتنِي فاطِمَةُ عنْ أسْماءَ أنَّ امْرَأةً قالَتْ يارسولَ اللّهِ إنَّ لِي ضَرَّةً فَهَلْ عَلَيَّ جُناحٌ إنْ تَشَبَّعْتُ مِنْ زَوْجِي غَيْرَ الَّذِي يُعْطِينِي فقال رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم المُتَشَبِّعُ بِمالَمْ يُعْطَ كَلاَبِسِ ثَوْبَيْ زُورٍ *

148- Bize Süleymân ibn Harb tahdîs etti. Bize Hammâd ibn Zeyd, Hişâm'dan; o da Fâtıma bintu'l-Munzir'den; o da Esmâ bintu Ebî Bekr'den; o da Peygamber(S)'den tahdîs etti.

Ve yine bana Muhammed ibnu'l-Musennâ tahdîs etti. Bize Yahyâ ibn Saîd el-Kattân, Hişâm'dan tahdîs etti. Bana Fâtıma bintu'l-Munzir, Esmâ'dan şöyle tahdîs etti: Bir kadın (Esmâ'nın kendisi):

— Yâ Rasûlallah! Benim bir kadın ortağım var. Kocamın bana vermediği şeyi (verdi diye) kocamdan yana kadın ortağıma karşı gösteriş yapsam, bu benim üzerime günâh olur mu? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— *"Verilmemiş birşey ile tokluk ve süslük gösterişi yapan kimse, yalandan iki elbise giyen kimse gibidir"* buyurdu [127].

١٠٨ ــ بابُ الغَيْرَةِ

وقال ورَّادٌ عنِ المُغِيرَةِ قال سَعْدُ بنُ عُبادَةَ لوْ رأيْتُ رجُلاً مَعَ امْرَأتِي

177 Buhârî hadîsi burada iki senedle getirmiştir. Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

el-Muteşebbi', karnı açken zoraki tokluk gösterişi yapan, fakîr olduğu hâlde zenginlik taslayan kimse ma'nâsınadır.

"Sevbey zûr" da "Yalancı iki elbise" demektir ki, bir gömleğin koluna başka bir kumaştan ikinci bir kol eklenerek iki kat gösterilen elbisedir. Mâlik olmadığı nufûz ve servet, ilim ve fazîletle övünen kişi böyle yalandan iki kat elbise giyen kalpazana benzetilir ki, böyle sahtekârlar hakkında söylenilegelen ve yüksek bir belâgat ihtivâ eden bir meseldir.

لَضَرَبْتُهُ بِالسَّيْفِ غَيْرَ مُصْفَحٍ، فقال النبيُّ ﷺ أتعْجَبُونَ مِنْ غَيْرَةِ سَعْدٍ لأنا أغْيَرُ مِنْهُ واللهُ أغْيَرُ مِنِّي *

108- GAYRET (YÂNÎ KISKANÇLIK) BÂBI

Verrâd de el-Mugîre ibn Şu'be'den söyledi ki: Sa'd ibnu Ubâde (R) "Eğer karımın yanında (yabancı) bir erkek görsem muhakkak onu kılıcımın geniş yüzü ile değil, keskin tarafı ile vurur öldürürüm" demiştir. Bunun üzerine Peygamber (S): *"Sizler Sa'd ibn Ubâde'nin bu gayret ve hamiyyetine taaccüb mü ediyorsunuz?* (Şaşmayınız.) *Çünkü biz* (ben) *Sa'd'den daha kıskancım, Allah da benden kıskançtır"* buyurmuştur [178].

١٤٩ــ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصٍ حدّثنا أبي حدّثنا الأعْمَشُ عن شَقِيقٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ مَسْعُودٍ عنِ النبيِّ ﷺ قال ما مِنْ أحَدٍ أغْيَرَ مِنَ اللهِ مِنْ أجْلِ ذٰلِكَ حَرَّمَ الفَوَاحِشَ وما أحَدٌ أحَبَّ إلَيْهِ المَدْحُ مِنَ اللهِ *

149-....... Bize el-A'meş, Şakîk'ten; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Allah'tan daha kıskanç hiçbir kimse yoktur. İşte bundan ötürüdür ki, Allah, açık - kapalı; bütün fuhşiyâtı harâm kılmıştır. Bir de Allah'tan ziyâde övülmeyi seven kimse yoktur"* buyurmuştur [179].

---

178 *el-Ğayret, el-Ğayr, el-Ğar ve'l-Ğıyâr,* nâm ve nâmûsa halel verecek hâletten hamiyyet eylemek ma'nâsınadır ki, kıskanmak ta'bîr olunur... Ve *Ğıyâr,* Hakk Taâlâ kullarına rahmet indirmek, çok hayır ve rızık ihsân eylemek ma'nâsınadır. *el-Ğayrân,* Hayrân vezninde, *Ğayret*'ten vasıftır, pek gayretli, hamiyyetli, kıskanç kişiye denir.

el-Ğayûr, Sabûr vezninde bu da vasıftır...' *(Kaamûs Ter.)*

Bu kelimenin Allah'a ve insanlara nisbetle ma'nâsı başka başkadır. İnsanlar arasındaki gayret, kadının kocası üzerindeki, kocanın da karısı hakkında duyduğu şiddetli heyecândır. Nefsin bu infiâl ve teessürünü dilimizde kıskançlık kelimesiyle ifâde ederiz. Gâyesi de kıskanç kadının kocasını, kocanın da kadınını kötülükten korumasıdır. Nitekim Buhârî, *Ğayret*'in bu ma'nâya delâletini ifâde etmek için bu Mugîre hadîsini burada getirmiştir. Buhârî bu hadîsin bir rivâyetini Hudûd Kitâbı'nda tam senedli olarak getirmiştir.

179 Hadîsteki *Ağyer* kelimesi, *Ğayret*'ten gelir. *Ğayret,* kıskançlık demek olduğuna göre *Ağyer,* daha kıskanç demek olur. İşte Allah, kullarının kötülüklere düşmeleri üzerine en kıskanç olduğu için, açık - gizli fuhşiyâtı, bütün çirkinlikleri harâm kılmıştır. Allah'ın bütün fuhşiyâtı ve çirkinlikleri harâm kıldığını bildir-

١٥٠ ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ هِشامٍ عنْ أبيهِ عنْ عائِشَةَ رضى اللّهُ عنها أنّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال ياأُمّةَ مُحَمّدٍ ما أحَدٌ أغْيَرَ مِنَ اللّهِ أنْ يَرَى عَبْدَهُ أوْ أمَتَهُ تَزْنِي ياأُمّةَ مُحَمّدٍ لوْ تَعْلَمُونَ ما أعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلاً وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا *

150- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Hişâm'dan: o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): *"Ey Muhammed Ümmeti! Bir mü'min kulunu yâhud dişi kulunu zinâ ederken görmesi üzerine Allah Taâlâ'dan daha gayretli ve hamiyyetli hiçbir kimse yoktur. Ey Muhammed Ümmeti! Eğer sizler benim bilmekte olduğum şeyleri bilir olsaydınız, muhakkak az güler, çok ağlardınız"* buyurmuştur [180].

١٥١ ــ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْماعِيلَ حدّثنا هَمّامٌ عنْ يَحْيَى عنْ أبي سَلَمَةَ أنّ عُرْوَةَ بنَ الزُّبَيْرِ حَدّثَهُ عنْ أُمّهِ أسْماءَ أنّها سَمِعَتْ رسولَ اللّهِ ﷺ يَقولُ لاشَيْءَ أغْيَرُ مِنَ اللّهِ * وعنْ يَحْيَى أنّ أبا سَلَمَةَ حَدّثَهُ أنّ أباهُرَيْرَةَ حَدّثَهُ أنّهُ سَمِعَ النّبيّ ﷺ *

151-....... Urvetu'bnu'z-Zubeyr, annesi Esmâ'dan tahdîs etti.

---

diği yer, el-A'râf: 33. âyetidir. Bu hadîsin bir rivâyeti, o âyetin tefsîrinde geçmişti.

Allah'ın medhi sevmesi, bizim bildiğimiz gibi faydalanma vesîlesi olan övülme düşkünlüğü değildir. Allah'ın övülmeyi sevmesi, o övmenin sevâbı, faydası, kullara âid bir itâat, bir ibâdet olması ma'nâsınadır.

180 Bu, Kusûf hadîsinin kısaltılmış bir rivâyetidir.

Burada kıskançlık ile tercüme edilen *Ğayret*'ten murâd, *Ğayret*'in lâzımıdır. Âilesini, nâmûsunu kıskanan kimse, tecâvüz edenin nasıl cezâsını tertîb ve ukûbete uğratırsa, Allah da harâmları işleyenlere şiddetli ukûbet hazırlamıştır.

Allah, asabî heyecânlanmadan, rûhî infiâl ve teessürden münezzeh olduğu için, Allah'a nisbet olunan gayretle insanlardaki teessür ve infiâlin lâzımı olan Allah'ın kullarına merhameti, hayır ve saâdet dilemesi ma'nâsı kasdolunur. Görülen herhangi bir fenâlığa, bir zulme karşı, dilimizdeki "İlâhî gayret" sözünün ma'nâsı budur.

Hadîsin son fıkrası ***"Artık işlemekte oldukları günâhın cezâsı olmak üzere az gülsünler, çok ağlasınlar onlar!"*** (et-Tevbe: 82) âyetini hatırlatır. Hakîkaten ilâhî azametin ne olduğunu, suçluların uğrayacakları ilâhî intikaamın şiddetini, kıyâmet hâllerini, ateş azâbının şiddetini bilseniz! demektir ki, bunları müşâhade eden, bilen kimsede dünyevî neşve ile sevinç kalmayacağı apaçıktır. *"Az gülerdiniz"* demek "Gülmeye hiç mecâliniz kalmazdı" demek olur...

Esmâ, Rasûlullah(S)'tan *"Allah kadar gayretli hiçbirşey yoktur"* buyururken işitmiştir.

Ve yine Yahyâ ibn Ebî Kesîr'den; ona da Ebû Seleme tahdîs etti; ona da Ebû Hureyre, kendisinin Peygamber(S)'den işittiğini tahdîs etti.

١٥٢ـ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ حدّثنا شَيْبانُ عنْ يَحْيَى عنْ أبي سَلَمَةَ أنَّهُ سَمِعَ أبا هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنهُ عنِ النبيِّ ﷺ أنَّهُ قال إنَّ اللّهَ يَغارُ وغَيْرَةُ اللّهِ أنْ يأتِيَ المُؤْمِنُ ماحَرَّمَ اللّهُ *

152-....... Bize eş-Şeybân, Yahyâ ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den tahdîs etti ki, o da Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir. Peygamber (S): *"Muhakkak ki Allah, mü'minler hakkında gayret ve hamiyyet gösterir. Allah'ın gayreti, Allah'ın harâm kıldığı fenâ şeyleri, mü'minin işlemesinden dolayıdır* -yâhud: *işlememesi içindir-"* buyurmuştur [181].

١٥٣ـ حدّثنا مَحْمُودٌ حدّثنا أبُو أُسامَةَ حدّثنا هِشامٌ قال أخبرَنى أبي عنْ أسْماءَ بِنْتِ أبي بَكْرٍ رضى اللّهُ عنهما قالَتْ تَزَوَّجَنِي الزُّبَيْرُ وما لهُ فى الأرْضِ مِنْ مالٍ ولاَ مَمْلُوكٍ ولاشَيْءٍ غَيْرَ ناضِحٍ وغَيْرَ فَرَسِهِ فَكُنْتُ أعْلِفُ فَرَسَهُ وأسْتَقِي المَاءَ وأخرِزُ غَرْبَهُ وأعْجِنُ ولَمْ أكُنْ أُحْسِنُ أخبِزُ وكانَ يَخبِزُ جارَاتٌ لِي مِنَ الأنْصارِ وكُنَّ نِسْوَةَ صِدْقٍ وكُنْتُ أنْقُلُ النَّوَى مِنْ أرْضِ الزُّبَيْرِ التَّى أقْطَعَهُ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم عَلى رأسِي وهْىَ مِنِّى عَلى ثُلُثَىْ فَرْسَخٍ فَجِئْتُ يَوْمًا والنَّوَى عَلى رأْسِي فَلَقِيتُ رسولَ اللّهِ ﷺ ومَعَهُ نَفَرٌ مِنَ الأنْصارِ فَدَعانِي ثُمَّ قال إخْ إخْ لِيَحْمِلَنِي خَلْفَهُ فاسْتَحْيَيْتُ أنْ أسِيرَ مَعَ الرِّجالِ وذَكَرْتُ الزُّبَيْرَ وغَيْرَتَهُ وكانَ أغْيَرَ النّاسِ فَعَرَفَ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عَلَيْهِ وسَلم أنّى قَدِ اسْتَحْيَيْتُ فَمَضَى فَجِئْتُ الزُّبَيْرَ فَقُلْتُ لَقِيَنِي رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم وعَلى رأْسِي النَّوَي ومَعَهُ نَفَرٌ مِنْ أصْحابِهِ فأناخَ لِأرْكَبَ

---

181 Bu hadîsin sonundaki "İşlemek" fiilinin başına "Lâ" olumsuzluk harfini takdîr ederek ma'nâ verenler de vardır.

فاسْتَحْيَيْتُ مِنهُ وعَرَفْتُ غَيْرَتَكَ فقال واللّهِ لحَمْلُكِ النَّوَى كانَ أشَدَّ عَلَيَّ مِنْ رُكُوبِكِ مَعَهُ قالَتْ حتَّى أرْسَلَ إلَيَّ أبُوبَكْرٍ بَعْدَ ذٰلِكَ بِخادِمٍ تَكْفِينِي سِياسَةَ الفَرَسِ فَكَأنَّما أعْتَقَنِي *

153-....... Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi. Ebû Bekr'in kızı Esmâ (R) şöyle demiştir: Zubeyr benimle evlendi. O zamân Zubeyr'in yeryüzünde maldan, köleden hiçbirşeyi yoktu. Onun dünyâlık olarak su çekici deve ile atından başka birşeyi yoktu. Atının otunu, yemini de ben bulup verirdim, ben sulardim. Su kırbasını (söküldüğünde) ben dikerdim. Ben hamur yoğururdum. Yalnız ekmek yapmayı beceremezdim. Onu da Ensâr'dan komşularım olan kadınlar yapıverirlerdi. Bunlar (komşuluk hakkını gözeten) sadâkatli, iyi kadınlardı. Sonra Rasûlullah (S) Zubeyr'e bir mikdâr hurmalık ayırıp vermişti [182].

Ben Zubeyr'in bu hurmalığından (deveye yedirmek için) başımın üstünde hurma çekirdeği taşırdım. Bu hurmalık, meskenimden bir fersahın üçte ikisi kadar uzaklıkta idi. Yine böyle bir gün, başımda hurma çekirdeği yüklü olarak evime gelirken (yolda) Rasûlullah'a kavuştum. Yanında Ensâr'dan birtakım kimseler vardı. Rasûlullah beni çağırdı. Sonra beni arkasında terkisine almak için devesine *"Ih, ıh"* dedi. Fakat ben erkeklerle berâber yolculuk etmekten utandım. Hem ben Zubeyr'i ve onun kıskançlığını hatırladım. Zubeyr insanların en kıskancı idi. (Ben da'vete icâbet etmeyince) Rasûlullah (S), benim utandığımı anladı da devesini sürüp gitti [183].

Zubeyr'in yanına geldiğimde, ona:

— Bugün Rasûlullah, başımda hurma çekirdeği yüklü olarak bana rastladı. Yanında sahâbîlerinden bir cemâat de vardı. Beni bindirmek için devesini çökertmek istedi. Fakat ben utandım. Aynı zamânda senin kıskançlığını da hatırladım, dedim.

Bunun üzerine Zubeyr:

— Vallâhi senin hurma çekirdeği yükün, bana Rasûlullah ile berâber deveye binmenden daha güç oldu, dedi.

---

182 Rasûlullah'ın Zubeyr'e verdiği bu hurmalık, Nadîr oğulları sürgün edildikten sonra Allah'ın fey' olarak Rasûlü'ne tahsîs buyurduğu Benû'n-Nadîr hurmalıklarından ayrılmış bir parça idi.

183 Bir fersah üç mil; bir mil, dörtbin adım olduğuna göre, bir fersahın üçte ikisi sekizbin adım eder.

Rasûlullah'ın Esmâ'yı devesine bindirmek istemesi, kendisinin mahremi, yânî nikâh geçmez hısımı olduğu içindir. Çünkü Esmâ'nın kızkardeşi Âişe, Rasûlullah'ın nikâhında idi. Esmâ baldız oluyordu.

Râvî Esmâ dedi ki: Ben, bu âile yükünü, sonra Ebû Bekr'in bana at seyisliği yapacak bir hizmetçi göndermesine kadar çektim. Babam (hizmetçi göndermekle) sanki beni câriyelikten âzâdlamıştı [184].

١٥٤ـ حدّثنا عَلِىٌّ **حدّثنا** ابنُ عُلَيَّةَ عنْ حُمَيْدٍ عنْ أَنَسٍ قال كانَ النبىُّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم عِنْدَ بَعْضِ نِسائِهِ فأَرْسَلَتْ إِحْدَى أُمَّهاتِ المُؤْمِنِينَ بصَحْفَةٍ فِيها طَعامٌ فضَرَبَتِ الَّتِى النبىُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فى بَيْتِها يَدَ الخادِمِ فسَقَطَتِ الصَّحْفَةُ فانفَلَقَتْ فَجَمَعَ النبىُّ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسَلم فِلَقَ الصَّحْفة ثُمَّ جَعَلَ يَجْمَعُ فِيها الطَّعامَ الَّذِى كانَ فى الصَّحْفَةِ ويَقُولُ غارَتْ أُمُّكُمْ ثُمَّ حَبَسَ الخادِمَ حتَّى أُتِىَ بِصَحْفَةٍ مِنْ عِنْدِ الَّتِى هُوَ في بَيْتِها فَدفَعَ الصَّحْفَةَ الصَّحِيحَةَ إلى الَّتِى كُسِرَتْ صَحْفَتُها وأَمْسَكَ المَكْسُورَةَ فى بَيْتِ الَّتِى كُسِرَتْ فِيهِ *

154-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kadınlarından birinin (yânî Âişe'nin) yanında idi. Mü'minlerin annelerinden biri de içinde yemek bulunan bir tabak gönderdi. Peygamber'in, evinde bulunduğu kadın (yânî Âişe), tabağı getiren hizmetçinin eline vurdu da tabak elinden düşüp yarıldı. Peygamber (S) yarılan parçaları bir yere getirdi. Sonra içinde bulunan yemeği yine onun içine toplamaya başladı. Bunu yaparken de hazır bulunanlara *"Anneniz kıskandı"* buyuruyordu. Sonra Peygamber o hizmetçiyi, evinde bulunduğu kadının yanından sağlam bir tabak getirinceye kadar alıkoydu, sağlam tabağı, tabağı kırılan kadına verilmek üzere o hizmetçiye teslîm etti. Kırık tabağı da, kırıldığı kadının evinde alıkoydu [185].

١٥٥ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ أبى بَكْرٍ المُقَدَّمِىُّ **حدّثنا** مُعْتَمِرٌ عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عنْ مُحَمَّدِ بنِ المُنكَدِرِ عنْ جابِرِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ رضىَ اللَّهُ عنهما عن

184 Hadîsin başlığa uygunluğu "Zubeyr'i ve onun kıskançlığını hatırladım" ve "Aynı zamânda senin kıskançlığını bildim" sözlerindedir. Bunu Buhârî, daha kısa olarak Beşte bir Kitâbı'nda, "Çekirdek kıssası"nda; Müslim de Nikâh'ta getirmiştir.

185 Bunun başlığa uygunluğu *"Anneniz kıskandı"* sözündedir.

Hadîste kıskanan kimseden meydana gelen fiillere serzeniş edilmesine işâret vardır. Çünkü bu kıskançlık hâleti içinde iken kadının aklı, öfkesinin şiddetinden dolayı habsedilmiş olur (Kastallânî).

النبىّ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم قال دَخلْتُ الجَنَّةَ أوْ أتَيْتُ الجَنَّةَ فأبْصَرْتُ قصْرًا فَقُلْتُ لِمَنْ هٰذَا قالُوا لِعُمَرَ بنِ الخَطَّابِ فأرَدْتُ أنْ أدْخُلَهُ فلَمْ يَمْنَعْنِى إلاَّ عِلْمِى بِغَيْرَتِكَ قال عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ يارسولَ اللّهِ بأبِى أنْتَ وأُمِّى يانَبىَّ اللّهِ أوَعَلَيْكَ أغارُ *

155-....... Bize Mu'temir, Ubeydullah'tan; o da Muhammed ibnu'l-Munkedir'den; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

— *"Ben* (ru'yâmda) *cennete girdim, yâhud cennete geldim. Orada bir kasr gördüm. Bu kasr kimindir diye sordum. Umer ibnu'l-Hattâb'ındır, dediler. Ben onun içine girmek istedim. Beni oraya girmekten ancak senin kıskançlığını bilişim men' etti".*

Bunun üzerine Umer:

— Babam, anam Sana kurbân olsun ey Allah'ın Peygamberi! Ben Sana karşı mı kıskanırım? dedi [186].

١٥٦ـ حدّثنا عبْدَانُ أخبرنا عبْدُ اللّهِ عنْ يُونُسَ عنِ الزُّهْرِىِّ قال أخْبرنِى ابنُ المُسيَّبِ عنْ أبى هُرَيْرَةَ قال بَيْنَما نَحْنُ عِندَ رسولِ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم جُلُوسٌ فقال رسولُ اللّهُ صلى اللّهِ عليه وسلم بَيْنَما أنا نَائِمٌ رَأيْتُنِى فى الجَنَّةِ فإذَا امْرَأةٌ تَتَوَضَّأُ إلى جانِبِ قَصْرٍ فَقُلْتُ لِمَنْ هَذَا قالُوا هَذَا لِعُمَرَ فَذَكَرْتُ غَيْرَتَهُ فَوَلَّيْتُ مُدْبِرًا فَبَكَى عُمَرُ وهُوَ فى الْمجْلِسِ ثُمَّ قال أوَ عَلَيْكَ يارسولَ اللّهِ أغارُ *

156-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Muhammed ibnu'l-Müseyyeb haber verdi. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah(S)'ın yanında oturduğumuz sırada Rasûlullah şöyle buyurdu:

— *"Ben bir kerresinde uyurken kendimi cennette gördüm. O sırada bir kadın, bir köşkün yanında abdest almakta idi.* (Yanımdaki meleklere:) *Bu köşk kimin içindir? diye sordum. Onlar: Bu köşk Umer'indir, dediler. Umer'in kıskançlığını hatırladım da hemen yüzümü arkama döndürdüm".*

---

186 Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivâyeti daha uzun olarak Umer'in Menkabeleri bölümünde geçmişti.

(Râvî dedi ki:) Mecliste hazır bulunmakta olan Umer sevincinden ağladı. Sonra da:

— Sana karşı mı kıskançlık edeceğim yâ Rasûlallah? dedi [187].

١٠٩ ـ باب غَيْرَةِ النِّسَاءِ وَوَجْدِهِنَّ

109- KADINLARIN KISKANÇLIĞI VE SEVGİLERİNİN ŞİDDETİNDEN DOLAYI HÜZÜNLENİP ÖFKELENMELERİ BÂBI

١٥٧ ـ حدّثنا عُبَيْدُ بنُ إِسْمَاعِيلَ حدّثنا أَبُو أُسَامَةَ عنْ هِشَامٍ عنْ أَبِيهِ عنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها قالَتْ قال لِي رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم إنِّي لأَعلَمُ إذَا كُنْتِ عَنِّي رَاضِيَةً وإذَا كُنْتِ علَيَّ غَضْبَى قالتْ فَقُلْتُ مِنْ أَيْنَ تَعْرِفُ ذَلِكَ فقال أَمَّا إذَا كُنْتِ عَنِّي راضِيَةً فإنَّكِ تَقُولِينَ لاَ وَرَبِّ مُحَمَّدٍ وإذَا كُنْتِ علَيَّ غَضْبَى قُلْتِ لا ورَبِّ إبْرَاهِيمَ قالَتْ قُلْتُ أَجَلْ واللَّهِ يا رسُولَ اللَّهِ ما أَهْجُرُ إلاَّ اسْمَكَ *

157-....... Bize Ebû Usâme, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Bir kerre Rasûlullah (S) bana:

— "(Ey Âişe!) *Ben senin benden memnûn olduğun zamânı ve bana karşı öfkeli bulunduğun vakti pek iyi bilirim*" buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben de O'na:

— (Yâ Rasûlallah!) Sen bunu nereden biliyorsun? diye sordum.

— "*Benden râzı ve memnûn olduğunda* (birşeyi reddederken) *'Lâ ve Rabbi Muhammed* (= Muhammed'in Rabbi hakkı için öyle değildir)' *dersin. Bana karşı öfkeli olduğun zamân da: 'Lâ ve Rabbi İbrâhîm*(= İbrâhîm'in Rabbi hakkı için öyle değildir)' *dersin* (adımı anmazsın)" buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben de:

— Evet yâ Rasûlallah! Vallâhi öyledir. Fakat ben (öfkeli iken) yalnız Sen'in isminden ayrılırım (sevgin ise gönlümde yaşar), diye saygımı arzettim [188].

---

187 Bunun da başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivâyeti de "Cennetin sıfatı hakkında gelen şeyler bâbı"nda geçti. Bunu Müslim de "Umer ibnu'l-Hattâb'ın fadîletleri bâbı"nda getirmiştir.

188 Bunu Müslim de Âişe'nin fadîletleri'nde rivâyet etmiştir.

Âişe'nin, Peygamberler arasından İbrâhîm'in ismini seçmesi, Peygamberi-

١٥٨ــ حدّثنى أحْمَدُ بنُ أبِى رجَاءٍ حدّثنا النَّضْرُ عنْ هِشَامٍ قال أخبرنى أبِى عنْ عَائِشَةَ أنَّهَا قالَتْ ما غِرْتُ علَى امْرَأةٍ لِرَسولِ اللّهِ ﷺ كَمَا غِرْتُ علَى خَدِيجَةَ لِكَثْرَةِ ذِكْرِ رسولِ اللّهِ ﷺ إيَّاها وثَنَائِهِ عَلَيْهَا وَقَدْ أُوحِيَ إلى رسولِ اللّهِ ﷺ أنْ يُبَشِّرَهَا بِبَيْتٍ لَهَا فِى الجنَّةِ مِنْ قَصَبٍ *

158-....... Bize en-Nadr tahdîs etti ki, Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ın kadınlarından hiçbirine karşı Hadîce'ye karşı kıskandığım derecede kıskanmadım. Çünkü Rasûlullah onu çok anardı ve ona övgüleri çok olurdu. Hâlbuki Rasûlullah'a, Hadîce için cennette inciden borularla yapılmış bir ev ile müjdelemesi de vahyolunmuştu [189].

١١٠ــ بابُ ذَبِّ الرَّجُلِ عنِ ابْنَتِهِ فِى الغَيْرَةِ والإنْصَافِ

110- KİŞİNİN KENDİ KIZINI KISKANÇLIK VE ADÂLET HUSÛSLARINDA SAVUNMASI BÂBI

١٥٩ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ حدّثنا اللَّيْثُ عنِ ابنِ أبِى مُلَيْكَةَ عنِ المِسْوَرِ ابنِ مَخْرَمَةَ قال سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ ﷺ يَقُولُ وهُوَ علَى المِنْبَرِ إنَّ بَنِى هِشَامِ بنِ المُغِيرَةِ اسْتَأْذَنُوا فِى أنْ يُنْكِحُوا ابْنَتَهُمْ عَلِيَّ بنَ أبِى طَالِبٍ فَلاَ آذَنُ ثُمَّ لا آذَنُ ثُمَّ لا آذَنُ إلاَّ أنْ يُرِيدَ ابنُ أبِى طَالِبٍ أنْ يُطَلِّقَ ابْنَتِى ويَنْكِحَ ابْنَتَهُمْ فانما هِىَ بَضْعَةٌ مِنِّى يُرِيبُنِى ما أرَابَهَا ويُؤْذِينِى ما آذَاهَا هَكَذَا قال *

159-....... Bize el-Leys, Abdullah ibnu Ebî Muleyke'den tahdîs etti ki, el-Mısver ibn Mahrame şöyle demiştir: Ben, Rasûlullah(S)'tan işittim, kendisi minber üzerinde şöyle buyuruyordu:

— *"Hişâm ibnu'l-Mugîre oğulları kendi kızlarını Ebû Tâlib'in oğlu Alî'ye nikâh etmeleri husûsunda benden izin istediler. Ben on-*

---

mizin ve Tevhîd Dîni'nin büyükbabası olması cihetiyledir ki, bu seçiş, Âişe'nin yüksek fetânet ve zekâsının burhânıdır.

189 Bu hadîs birçok yollarla "Peygamber'in Hadîce ile evlenmesi bâbı"nda da geçmişti.

lara buna izin vermem. Sonra yine izin vermem, sonra yine izin vermem. Ancak Ebû Tâlib'in oğlu benim kızımı boşamak isterse, o takdîrde onların kızıyle evlenebilir. Çünkü kızım Fâtıma, ancak benden bir parçadır. Ona şübhe veren şey, beni de şübhelendirir; ona ezâ veren şey, beni de ezâlandırır".

İşte böyle söyledi [190].

١١١ــ بابٌ يَقِلُّ الرِّجَالُ ويَكْثُرُ النِّسَاءُ

وقال أبو مُوسَى عن النبيِّ ﷺ وتَرَى الرَّجُلَ الوَاحِدَ يَتْبَعُهُ أَرْبَعُونَ امْرَأَةً يَلُذْنَ بِهِ مِنْ قِلَّةِ الرِّجَالِ وكَثْرَةِ النِّسَاءِ *

111- BÂB: (ZAMÂNIN SONUNDA) ERKEKLER AZALIP KADINLAR ÇOĞALIR

Ve Ebû Mûsâ, Peygamber(S)'den söyledi ki:
"Ve o sırada sen erkeklerin azlığından ve kadınların çokluğundan dolayı (koruyucusuz) *kırk kadının bir tek erkeğin ardından yürüyüp ona sığındıklarını görürsün"* **buyurmuştur** [191].

١٦٠ــ حدّثنا حَفْصُ بنُ عُمَرَ الحَوْضِيُّ حدّثنا هِشَامٌ عنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ رضى اللَّهُ عنهُ قال لأُحَدِّثَنَّكُمْ حَدِيثًا سَمِعْتُهُ مِنْ رسولِ اللَّهِ ﷺ لا يُحَدِّثُكُمْ بِهِ أَحَدٌ غَيْرِى سَمِعْتُ رسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ إنَّ مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ أَنْ يُرْفَعَ العِلْمُ ويَكْثُرَ الجَهْلُ ويَكْثُرَ الزِّنَا ويَكْثُرَ شُرْبُ الخَمْرِ وَيَقِلَّ الرِّجَالُ ويَكْثُرَ النِّسَاءُ حَتَّى يَكُونَ لِخَمْسِينَ امْرَأَةً القَيِّمُ الوَاحِدُ *

160-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben size Rasûlullah'tan işittiğim öyle bir hadîs söyleyeceğim ki, onu size benden başka kimse söyleyemeyecektir: Ben, Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuru-

---

190 Hadîsin başlığa uygunluk yönü, Peygamber'in kendi kızı Fâtıma'yı, kıskançlık ve adâlet husûslarında savunmasının haber verilmesidir. Hadîsin bir rivâyeti Fâtıma'nın menkabeleri bâbı'nda da geçmişti. Müslim de bunu Fadâil'de getirmiştir.

191 Ebû Mûsâ'nın bu hadîsi Zekât Kitâbı, "Reddedilmeden önce sadakayı verme bâbı"nda senedli olarak geçmişti.

yordu: *"İlmin kaldırılması, cehlin çoğalması, zinânın çoğalması, şarâb içmenin çoğalması, erkeklerin azalıp kadınların çoğalması kıyâmet alâmetlerindendir. O derecede ki, elli kadının yalnız bir bakanı olacaktır"* [192].

١١٢ــ بابٌ لا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بامْرَأةٍ إلاَّ ذُو مَحْرَمٍ والدُّخُولُ علَى المُغِيبَةِ

112- BÂB:

"Yanında nikâh geçmez bir hısımı bulunmayan bir kadınla bir erkek yalnız kalmasın; kocası evde bulunmayan kadının yanına da girilmesin."

١٦١ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ حدّثنا لَيْثٌ عنْ يَزِيدَ بنِ أبِى حَبِيبٍ عنْ أبِى الخَيْرِ عنْ عُقْبَةَ بنِ عَامِرٍ أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم قال إيَّاكُمْ والدُّخُولَ علَى النِّسَاءِ فقال رجُلٌ مِنَ الأنْصَارِ يا رسُولَ اللَّهِ أفرَأيْتَ الحَمْوَ قال الحَمْوُ المَوْتُ *

161-....... Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ebû'l-Hayr'dan; o da Ukbetu'bnu Âmir(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S, bir hutbesinde):

— *"Sizleri* (berâberinde mahremi bulunmayan) *kadınların yanlarına girmekten sakındırırım"* buyurmuştur.

Bunun üzerine Ensâr'dan bir adam:

— Yâ Rasûlallah! (Zevcin babaları ve oğullarından başka olan) erkek akrabâlarına ne dersin? diye sordu.

Rasûlullah:

— *"Onlarla halvet ölümdür"* buyurdu [193].

---

192 Bunun bir rivâyeti İlim Kitâbı, "İlmin kaldırılması bâbı"nda geçmişti. Zamânın sonunda harb musîbetleri ve diğer felâketlerle, erkeklerin azalıp kadınların çoğalacağı bildirilmiştir. Bu ictimâî hâl, yeryüzünde birtakım fitneler meydana gelip insanlar birbirlerini kitle hâlinde öldürmeye başladıkları zamânlarda olacaktır.

93 Hadîs, başlığın birinci kısmına açıkça delâlet etmektedir. İkinci kısmı da hadîsin delâletinden istinbât edilmiştir.

١٦٢ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللّهِ حدّثنا سُفْيَانُ حدّثنا عَمْرٌو عنْ أبِي مَعْبَدٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ عنِ النبيِّ ﷺ قال لا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بامرَأةٍ إلاَّ مَعَ ذِي مَحْرَمٍ فقامَ رَجُلٌ فقال يا رسولَ اللّهِ امْرَأتِي خَرَجَتْ حَاجَّةً واكْتُتِبْتُ فِي غَزْوَةِ كَذَا وكَذَا قال ارْجِعْ فَحُجَّ مَعَ امْرَأتِكَ *

162-....... Bize Amr ibn Dînâr, Ebû Ma'bed'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— *"Hiçbir erkek, yanında nikâh geçmez hısımı bulunmayan bir kadınla yalnız kalmasın"* buyurdu.

Bunun üzerine bir adam ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Benim kadın hacc yapmak üzere yola çıktı, ben de şu ve şu gazvelere yazıldım? diye sordu.

Rasûlullah:

— *"Sen gazveden vazgeç de karınla berâber hacc et!"* buyurdu [194].

١١٣ـ بابُ مَا يَجُوزُ أنْ يَخْلُوَ الرَّجُلُ بالمَرْأةِ عِنْدَ النَّاسِ

113- ERKEĞİN, İNSANLARIN YANINDA BİR KADINLA YALNIZ KALMASININ CÂİZ OLACAĞI BÂBI

١٦٣ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ حدّثنا غُنْدَرٌ حدّثنا شُعْبَةُ عنْ هِشَامٍ

Nevevî, hadîsteki *"Hamv"* sözünü şöyle açıklamıştır: Hadîsteki *Hamv'*den murâd, zevcin babası ve büyükbabasıyle oğullarından başka olan akrabâsıdır. Zevcin babası, büyükbabası, oğulları, zevcenin mahremleridirler. Bunlarla gelinin yalnız başlarına bir arada oturmaları, yine böyle üvey evlâdlarıyle üvey ananın halvetleri câizdir. Zevcin bunlardan başka halvet sahîh ve câiz olmayan akrabâları zevcin erkek kardeşi, kardeş oğulları, amcası, amcaoğulları, kızkardeşin oğulları ve bunların emsâli -zevce nikâhlı olmasa- tezvîcleri halâl olan akrabâsıdır. Halk bu husûsta kolaylığa tutunarak kardeşle kardeş karısının bir arada yalnız bulunabilmeleri âdet olmuştur. İşte bu hayâtı, Rasûlullah ölüme benzetmiştir.

"el-Hamvu mevtun" vecîzesinin ma'nâsı: Zevcin babası, büyükbabası ve oğullarından başka olan erkek akrabâsıyle zevcenin bir arada yalnız kalması ölüme ve âile felâketine götürür, kötü zann ve kıskançlık gibi birtakım sebeblerle âile yıkılır demektir.

194 Hadîsin birer rivâyeti Hacc Kitâbı, "Kadınların haccı bâbı"nda ve Cihâd'da geçmişti.

قال سَمِعْتُ أَنَسَ بنَ مالِكٍ رضى اللَّهُ عنه قال جاءَتِ امْرَأَةٌ مِنَ الأَنْصَارِ إِلَى النبىِّ ﷺ فَخَلاَ بِهَا فقال واللَّهِ إِنَّكُنَّ لأَحَبُّ النَّاسِ إِلَىَّ *

163-....... Bize Şu'be tahdîs etti ki, Hişâm şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle dedi: Bir kerre Ensâr'dan bir kadın Peygamber'in yanına geldi de, Peygamber o kadınla yalnız kaldı. Konuşmalarının sonunda Peygamber (S): *"Allah'a yemîn ederim ki, siz Ensâr kadınları bana muhakkak insanların en sevimlilerisinizdir"* buyurdu [195].

١١٤ — بابُ ما يُنْهَى مِنْ دُخُولِ المُتَشَبِّهِينَ بالنِّسَاءِ عَلَى المَرْأَةِ

114- KADINLARA BENZEMEYE ÇALIŞAN ERKEKLERİN, KADINLARIN YANINA GİRMELERİNİN NEHYEDİLMESİ BÂBI

١٦٤ — حدّثنا عثْمَانُ بنُ أَبِى شَيْبَةَ حدّثنا عَبْدَةُ عنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ عنْ أَبِيهِ عنْ زَيْنَبَ ابْنَةِ أُمِّ سَلَمَةَ عنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النبىَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم كانَ عِنْدَهَا وفى البَيْتِ مُخَنَّثٌ فقال المُخَنَّثُ لأَخِى أُمِّ سَلَمَةَ عَبْدِ اللَّهِ بنِ أَبِى أُمَيَّةَ إِنْ فَتَحَ اللَّهُ لَكُمُ الطَّائِفَ غَدًا أَدُلُّكَ على ابْنَةِ غَيْلاَنَ فإِنَّهَا تُقْبِلُ بأَرْبَعٍ وتُدْبِرُ بِثَمَانٍ فقال النبىُّ ﷺ لا يَدْخُلَنَّ هَذَا عَلَيْكُمْ *

164-....... Bize Abdetu, Hişâm ibn Urve'den; o da babasından; o da Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb'den; o da Ümmü Seleme'den şöyle tahdîs etti: Evde hareketlerini kadına benzeten bir muhannes bulunduğu sırada, Peygamber (S) Ümmü Seleme'nin yanında olmuştu. Bu sırada o muhannes kişi, Ümmü Seleme'nin erkek kardeşi Abdullah ibn Ebî Umeyye'ye hitâben:

— Allah yarın size Tâif'i fethederse, ben sana Ğaylân'ın kızına delâlet ederim. O kız (semizlikten dolayı karnı) dört büklümle karşılar, sekiz büklümle de arkaya döner, dedi.

---

195 Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber o kadınla yalnız kaldı" sözündedir. Emîn olan erkeğin insanların yanında bir kadınla yalnız kalıp onunla konuşması, kadının ona işlerini söylemesi, onunla istişâre etmesinin câiz olduğuna bu hadîs delâlet etmektedir.

Bu hadîsin bir rivâyeti Ensâr'ın fazîletleri bölümünde geçmişti.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— *"Bu, bir daha sizin yanınıza girmesin!"* buyurdu [196].

١١٥ـ باب نَظَرِ المَرْأةِ إلَى الحَبَشِ ونَحْوِهِمْ مِنْ غَيْرِ رِيبَةٍ

115- KADININ HABEŞLİLER'E VE BENZERİ YABANCI ERKEKLERE TÖHMETSİZ OLARAK (YÂNÎ AYIPLANMAKSIZIN) BAKMASI BÂBI

١٦٥ـ حدّثنا إسْحَاقُ بنُ إبْرَاهِيمَ الحَنْظَلِيُّ عنْ عِيسَى عنِ الأوْزَاعِيِّ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ عُرْوَةَ عنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عَنْهَا قالَتْ رأيْتُ النبيَّ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم يَسْتُرُنى بِردَائِهِ وأنا أنْظُرُ إلَى الحَبَشَةِ يَلْعَبُونَ فِى المَسْجِدِ حَتَّى أكُونَ أنَا الَّذِى أسْأمُ فاقْدُرُوا قَدْرَ الجَارِيَةِ الحَدِيثَةِ السِّنِّ الحَرِيصَةِ علَى اللَّهْوِ*

165-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'i şu hâlde gördüm: Habeşliler mescidde oyun oynuyorlar, Peygamber de, ben Habeşliler'e bakayım diye, ridâsıyle beni perdeliyordu, tâ ilk usanan ben oluncaya kadar. O zamân henüz çocuk yaşta tâze, eğlence ve oyuna düşkün bir kızın kadrini (yânî neler yapabileceğini ve Peygamber sabrını) varın siz takdîr ve kıyas edin [197].

١١٦ـ باب خُرُوجِ النِّسَاءِ لِحَوَائِجِهِنَّ

116- KADINLARIN KENDİ İHTİYÂÇLARI İÇİN DIŞARIYA ÇIKMALARI BÂBI

---

196 *Muhannes,* hareketleri ve konuşması kadına benzeyen, kendini kadına benzetmeye çalışan erkektir. *Tahnîs* masdarından alınmış olup, fâil isim ve mef'ûl isim olarak söylenir.

Bu kadın taklîdcisi muhannes, orada hayâsızca konuşmuş, Peygamber'in ve hanımının yanında o şişman kızı vasıflayıp, ona karşı Abdullah'ı tahrîk etmeye çalışmıştı. Bu tavsîfinde o kızın semizlikten dolayı karnı dört büklümdür, arkadan bakılınca iki taraftan taşarak sekiz büklüm gözükür, demiştir. Peygamber de böyle hayâsız nâmerdlerin kadınların yanına girmelerini yasak etmiştir.

197 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun daha bütün bir rivâyeti İki Bayram Kitâbı'nda ve bu Nikâh Kitâbı'nda geçmişti.

١٦٦ـ حدّثنا فَرْوَةُ بنُ أبِى المَغْرَاءِ حدّثنا علِىُّ بنُ مُسْهِرٍ عنْ هِشَامٍ عَنْ أبِيهِ عنْ عَائِشَةَ قالَتْ خَرَجَتْ سَوْدَةُ بِنْتُ زَمْعَةَ لَيْلاً فرآهَا عُمَرُ فَعَرَفَهَا فقال إنَّكِ واللَّهِ يا سَوْدَةُ ما تَخْفَيْنَ عَلَيْنَا فَرَجَعَتْ إلَى النبىِّ ﷺ فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لَهُ وهْوَ فِى حُجْرَتِى يَتَعَشَّى وإنَّ فِي يَدِهِ لَعَرْقًا فأنْزِلَ عَلَيْهِ فرُفِعَ عَنْهُ وهْوَ يَقُولُ قَدْ أذِنَ اللَّهُ لَكُنَّ أنْ تَخْرُجْنَ لِحَوائِجِكُنَّ *

166-....... Âişe (R) şöyle demiştir: (Peygamber'in kadınlarından) Sevde bintu Zem'a bir gece ihtiyâcı için dışarıya çıktı. Akabinde Umer onu gördü ve kendisini tanıdı da:

— Yâ Sevde, iyi bil ki, vallâhi sen bizce tanınmamış değilsin! dedi.

Bu söz üzerine Sevde, Peygamber'in yanına döndü ve Umer'in kendisine söylediği sözü O'na zikretti. Peygamber benim hücremde akşâm yemeği yiyordu, elinde de etli bir kemik vardı. Bu hâlde kendisine vahy indirildi. Vahyin te'sîri kendisinden kaldırılınca, O:

— *"Allah siz kadınların ihtiyâçlarınız sebebiyle dışarıya çıkmanıza izin vermiştir"* buyuruyordu [198].

١١٧ـ باب اسْتِئْذَانِ المَرْأةِ زَوْجِهَا فِى الخُرُوجِ إلى المَسْجِدِ وغَيْرِهِ

117- KADININ, KENDİ KOCASINDAN MESCİDE VE BAŞKA MEŞRÛ' BİR YERE ÇIKMAK HÛSUSUNDA İZİN İSTEMESİ BÂBI

١٦٧ـ حدّثنا عَلِىُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ حدّثنا سُفْيَانُ حدّثنا الزُّهْرِىُّ عنْ سَالِمٍ عنْ أبِيهِ عنِ النبىِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم إذَا اسْتأْذَنَتِ امْرَأةُ أحَدِكُمْ إلَى المَسْجِدِ فَلاَ يَمْنَعْهَا *

167-....... Bize ez-Zuhrî, Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Herhangibirinizin ka-*

---

198 Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasındadır. Buradaki sened, aynıyle yakında "Erkeğin bir günde kadınları yanına girmesi bâbı"nda geçmişti. Bir rivâyeti de buradakinden daha bütün olarak el-Ahzâb Sûresi tefsîrinde geçmişti.

dını mescide çıkmağa izin istediği zamân, sakın o kadını men' etmesin!" buyurmuştur [199].

١١٨ــ بابُ ما يَحِلُّ مِنْ الدُّخولِ والنَّظَرِ إلَى النِّسَاءِ فى الرَّضاعِ

118- (GİREN ERKEKLE, YANINA GİRİLEN KADIN ARASINDA) SÜT EMME HISIMLIĞI BULUNDUĞUNDA, KADINLARIN YANINA GİRMEK VE KADINLARA BAKMANIN HALÂL OLACAĞI BÂBI

١٦٨ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ أخبرنَا مالِكٌ عنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ عنْ أبِيهِ عنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها أنَّهَا قالَتْ جَاءَ عَمِّى مِنَ الرَّضَاعَةِ فاسْتأْذَنَ عَلَىَّ فأبَيْتُ أنْ آذَنَ لهُ حَتَّى أسْأَلَ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم فَجَاءَ رسولُ اللَّهِ ﷺ فَسَألْتُهُ عنْ ذَلِكَ فقال إنَّهُ عَمُّكِ فأْذَنِى لهُ قالَتْ فَقُلْتُ يا رسُولَ اللَّهِ إنّما أرْضَعَتْنِى المَرْأةُ ولَمْ يُرْضِعْنِى الرَّجُلُ قالَتْ فقال رسُولُ اللَّهِ ﷺ إنَّهُ عَمُّكِ فَلْيَلِجْ عَلَيْكِ قَالَتْ عَائِشَةُ وذٰلِكَ بَعْدَ أنْ ضُرِبَ عَلَيْنَا الحِجَابُ قَالَتْ عَائِشَةُ يَحْرُمُ مِنَ الرَّضَاعَةِ ما يَحْرُمُ مِنَ الوِلاَدَةِ *

168-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Süt amcam (olan Ebû'l-Kays'ın kardeşi Eflah) hücreme benim yanıma girmek için izin istedi. Ben ona, Rasûlullah'a soruncaya kadar izin vermekten çekindim. Rasûlullah geldiğinde, bunu kendisine sordum. Rasûlullah (S):

— *"O senin amcandır, ona izin ver"* buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah, beni ancak kadın emzirmiştir, beni erkek emzirmedi, dedim.

Âişe dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Şübhesiz o senin amcandır, onun için senin yanına girsin"* buyurdu.

Âişe dedi ki: Bu da üzerimize perde vurulmasından sonra olmuştu.

---

199 Hadîsin mescide ve ona kıyasla başka meşrû' yerlere çıkmak husûsuna delâleti açıktır. Namâz Kitâbı'nın sonralarında, yine İbn Umer'den gelen bir hadîste Peygamber (S): *"Kadınlarınız sizden geceleyin mescide izin istediklerinde, kendilerine izin veriniz"* buyurmuştur.

Yine Âişe: Doğumdan dolayı harâm olan, sütten de harâm olur, demiştir [200].

١١٩ ـ باب لا تُبَاشِرِ المَرْأةُ المَرْأةَ فَتَنْعَتَهَا لِزَوْجِهَا

119- BÂB:

"Kadın kadına mubâşeret etmesin, sonra kadın kendi kocasına öteki kadının vasıflarını söyler (de bir kötülüğe sebeb olur)".

١٦٩ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ حدّثنا سُفْيَانُ عنْ مَنْصُورٍ عنْ أَبِي وائِلٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ مسْعُودٍ رضى اللَّهُ عنهُ قال قال النبيُّ ﷺ لا تُبَاشِرِ المَرْأةُ المَرْأةَ فَتَنْعَتَهَا لِزَوْجِهَا كأنَّهُ يَنْظُرُ إلَيْهَا *

169-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R), Peygamber (S): *"Kadın kadına çıplak bedenini sürtmesin. Sonra kadın kendi kocasına, öbür kadının vasıflarını, kocası ona bakıp görürcesine söyler*(de bir kötülüğe sebeb olur)" buyurdu, demiştir.

١٧٠ ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصِ بنِ غِياثٍ حدّثنا أبِي حدّثنا الأعْمَشُ قال حدّثني شَقِيقٌ قال سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ قال قال النبيُّ ﷺ لا تُبَاشِرِ المَرْأةُ المَرْأةَ فَتَنعَتَهَا لِزَوْجِهَا كأنَّهُ يَنْظُرُ إلَيْهَا *

170-....... Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Bana Şakîk tahdîs edip şöyle dedi. Ben Abdullah(ibn Mes'ûd -R)'dan işittim. O: Peygamber (S): *"Kadın kadına çıplak bedenini sürtmesin. Sonra kadın kendi kocasına öbür kadının vasıflarını -kocası ona bakıp görürcesine- söyler"* buyurdu, demiştir [201].

---

200 Hadîsin aynı senedle bir rivâyeti, bu kitâbda "Sütün meydana gelmesine sebeb olan erkek bâbı"nda geçmiş, bâzı açıklamalar orada verilmişti.

201 Buhârî aynı hadîsi burada birincisi an'ane ile ikincisi işitmekle olmak üzere, iki ayrı senedle getirdi. Hadîs aynıyle başlığı içine almaktadır. Metindeki *Mubâşeret*'i şârihler, iki kadının bir çarşaf, bir yorgan içinde birbirlerine tenleriyle dokunmaları ve sürünmeleri diye ta'rîf etmektedirler. Eğer kadın kendi kocasına, dokunduğu kadının güzelliğini ta'rîf ve tavsîf ederse, kocası o kadının güzelli-

١٢٠ــ باب قول الرّجل لأطوفنّ اللّيلة على نسائه

120- ERKEĞİN "BEN BU GECE MUHAKKAK KENDİ KADINLARIMI DOLAŞACAĞIM" DEMESİ BÂBI

١٧١ــ حدّثني محمودٌ حدّثنا عبدُ الرّزّاقِ أخبرنا معمرٌ عن ابنِ طاوس عنْ أبيهِ عنْ أبي هُريْرةَ قال قال سُليْمانُ بنُ داوُدَ عليْهما السّلامُ لأطُوفنّ اللّيْلةَ بمائةِ امْرأةٍ تلدُ كلُّ امْرأةٍ غُلامًا يُقاتِلُ في سبيلِ اللّهِ فقال لهُ الملَكُ قُلْ إنْ شاءَ اللّهُ فلمْ يقُلْ ونسِيَ فأطافَ بهِنّ ولمْ تلدْ منْهُنّ إلاّ امْرأةٌ نِصْفَ إنْسانٍ قال النّبيُّ ﷺ لوْ قال إنْ شاءَ اللّهُ لمْ يحْنثْ وكانَ أرْجى لحاجتِهِ

171-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Dâvûd'un oğlu Süleymân Peygamber -Allah'ın selâmı üzerine olsun-:

— Bir gece içinde yüz kadını dolaşırım da herbir kadın Allah yolunda mukaatele edecek birer oğlan doğurur, diye yemîn etti.

Yanındaki melek ona:

— "***İnşâallah***(=Allah dilerse)" de! diye söyledi.

Fakat Süleymân bunu söylemedi ve söylemeyi unuttu.

Akabinde kadınları dolaştı ve netîcede kadınlardan bir tânesi müstesnâ, hiçbiri doğurmadı, o bir kadın da yarım bir insan doğurdu.

Peygamber (S):

– *"Eğer Süleymân **İnşâallah** deseydi, yemîninde hânis olmaz ve hâceti için de daha ümîdli olurdu"* buyurdu [202].

ğini hayâl edip aldanarak kendisini boşaması, ötekini almaya kalkması, hattâ evli ise kocasından boşanmak çâreleri araması düşünülebilir. İşte bütün bunlar kadının kadına bedenlerini birbirine sürtüp dokundurmasının doğuracağı âile felâketleridir. Onun için Kaabûsî: Bu hadîs, kendisiyle mefsedetlerden en iyi korunulan haberler cümlesindendir, demiştir.

202 Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivâyeti Cihâd Kitâbı, "Cihâd için çocuk isteme bâbı"nda geçmişti. Müslim de bunun birkaç yoldan gelen rivâyetlerini Yemînler Kitâbı, "Yemînde istisnâ bâbı"nda getirmiştir (*Müslim Ter.*, V, 218-221).

Allah Taâlâ, Kur'ân'da istikbâle âid sözler ve yapılacak işler hakkında Yüce Peygamber'in şahsında bütün mü'minlere şu tavsiyeyi bildirmiştir: "وَلاَ تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ"=***Hiçbirşey hakkında Allah'ın meşîeti ile kayıdlamadan 'Ben bunu yarın muhakkak yaparım' deme ve unuttuğun vakit Rabb'ini an...*** " (el-Kehf: 23-24). Çünkü azim ve irâdesi, birşeyin meydana gelmesi için kâfî sebeb değildir. Zirâ: ***"Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez..."*** (Lukmân: 34). Ancak Allah'ın dilemesi müstesnâ; o vakit yapabilirsin. Binâenaleyh istikbâlde bir fiile azmederken, işi Allah'ın irâ-

١٢١ ـ بابٌ لاَ يطْرُقُ أهْلَهُ لَيْلاً إذَا أطَالَ الغَيْبَةَ مَخَافَةَ أنْ يخَوِّنَهُمْ أوْ يَلْتَمِسَ عَشَرَاتِهِمْ

121- BÂB: ERKEK ÂİLESİNDEN AYRILIĞINI UZATTIĞI ZAMÂN EV HALKINI HIYÂNETE NİSBET ETME YÂHUD ONLARIN UFAK TEFEK KUSÛRLARINI ARAŞTIRMAK KORKUSUNU DOĞURACAĞI İÇİN GECE VAKTİ ANSIZIN EVİNE GİRMESİN [203]

١٧٢ ـ حدّثنا آدَمُ حدّثنا شُعْبَةُ حدّثنا مُحَارِبُ بنُ دِثَارٍ قال سَمِعْتُ جَابِرَ بنَ عَبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عنهما قالَ كانَ النبىُّ ﷺ يَكْرَهُ أنْ يأتِىَ الرَّجُلُ أهْلَهُ طُرُوقاً *

172-....... Bize Muhârib ibnu Disâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim, o: Peygamber (S), erkeğin kendi âilesi yanına, seferden geceleyin yâhud ansızın gelivermesinden hoşlanmazdı, dedi.

١٧٣ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مُقَاتِلٍ أخبرنا عَبْدُ اللّهِ أخْبرَنَا عَاصِمُ بنُ

---

* desine bağlamalı, "*İnşâallah*(= Allah dilerse)" demeyi unutmamalı... (*Hakk Dîni,* IV, 3242-3243).

Kur'ân'daki şu âyetle bu hadîs arasında ilgi görülmüştür: "***And olsun biz, Süleymân'ı imtihân da ettik. Tahtının üstüne bir cesed bırakıverdik. Sonra o yine inâbe etti***" (Sâd: 34). Âyette pek mücmel olarak haber verilen vâkıanın, yânî bu fitne ve imtihânın ve taht üstüne bırakılan cesedin neden ibâret olduğu-hakkında müfessirler çok çeşitli ihtimâller sıralamışlardır. Fahruddîn er-Râzî bu ihtimâllerin çoğunu uygun bulmayarak, sâdece üçünü kabûl edilebilir görmüştür. Bunların birincisi olarak, hadîste bildirilen vâkıayı almış, ve öbür kadının eksik doğumlu meydana getirdiği çocuğu babasının kürsüsü üzerine bırakıvermişler... İşte onun istiğfâr etmesi bu "*İnşâallah*"ı unutmuş olmasındandır... diye devâm etmiştir (H.B. Çantay, *Meâl-i Kerîm.* II, 782-783).

203 Buhârî bu başlıkta bir yasakla, bunun iki sebebini zikretmiştir: Yasak "*Erkek, âilesinden ayrılığı uzattığı zamân gece vakti ansızın evine girmesin*" cümlesidir. Bu nehyi bâbın altındaki ikinci hadîs aynen içine almaktadır. Başlıkta bu yasağın birinci sebebi, gece vakti habersiz baskın yapar gibi varış, kocanın uzun zamân evinden ayrılığı sırasında karısının hıyânetinden korkusunu ve şübhesini iş'âr etmesidir. Yasağın ikinci sebebi de, gece ansızın gelmesi, kadının ufak tefek kusurlarını araması demek şeklinde alınabilmesidir. Az çok her âilede görülen hâl şudur: Âile reîsi seferde bulunduğu günlerde ev kadını evin nizâm ve intizâmına o kadar ihtimâm etmez, kendi durumu ile de gereği gibi meşgûl olmaz. Erkek gece habersiz çıkagelince evin nizâmsızlığından, kadının bu dağınık hâlinden müteessir olabilir. İşte bu sebeblerledir ki, o yasak çok yerinde bir medeniyet kaaidesi olarak Peygamber tarafından konulmuştur.

سلَيْمَانَ عَنِ الشَّعْبِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ قال رسولُ اللهِ ﷺ إذَا أطَالَ أحَدُكُمُ الغَيْبَةَ فَلاَ يَطْرُقْ أهْلَهُ لَيْلاً *

173-....... Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verdi. Bize Âsım ibn Süleymân, eş-Şa'bî'den haber verdi ki, o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S): *"Sizden biriniz evinden ayrılığını uzattığı zamân, âilesinin yanına geceleyin ansızın gelmesin"* buyurdu.

١٢٢ـ باب طَلَبِ الوَلَدِ

122- ERKEĞİN (EVLENMEKLE) ÇOCUK İSTEMESİ BÂBI

١٧٤ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ عَنْ هُشَيْمٍ عَنْ سَيَّارٍ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ جَابِرٍ قال كُنْتُ مَعَ رسولِ اللهِ ﷺ فِي غَزْوَةٍ فَلَمَّا قَفَلْنَا تَعَجَّلْتُ عَلَى بَعِيرٍ قَطُوفٍ فَلَحِقَنِي راكِبٌ مِنْ خَلْفِي فالتَفَتُّ فَإذَا أنَا بِرَسُولِ اللهِ ﷺ قال ما يُعْجِلُكَ قُلْتُ إنِّي حَدِيثُ عَهْدٍ بِعُرْسٍ قال فَبِكْرًا تَزَوَّجْتَ أمْ ثَيِّبًا قُلْتُ بَلْ ثَيِّبًا قال فَهَلاَّ جَارِيَةً تُلاَعِبُهَا وتُلاَعِبُكَ قال فَلَمَّا قَدِمْنَا ذَهَبْنَا لِنَدْخُلَ فقال أمْهِلُوا حَتَّى تَدْخُلُوا لَيْلاً أيْ عِشَاءً لِكَيْ تَمْتَشِطَ الشَّعِثَةُ وتَسْتَحِدَّ المُغِيبَةُ قال و **حدّثني** الثِّقَةُ أنَّهُ قال فِي هٰذَا الحَدِيثِ الكَيْسَ الكَيْسَ يَا جَابِرُ يَعْنِي الوَلَدَ *

174- Bize Müsedded, Huşeym'den; o da Seyyâr'dan; o da eş-Şa'bî'den tahdîs etti ki, Câbir (R) şöyle demiştir: Ben bir gazvede Rasûlullah'ın maiyyetinde bulundum. O gazveden döndüğümüz zamân ben ağır yürüyen bir deve üzerinde acele yürütmek istedim. Bu sırada arkamdan bir binekli kişi bana kavuştu. Ben arkama döndüğümde Rasûlullah ile karşı karşıya geldim. Rasûlullah (S):

— *"Seni acele ettiren sebeb nedir?"* buyurdu.

Ben de O'na:

— Ben yeni evliyim, dedim.

Rasûlullah:

— *"Bâkire bir kızla mı evlendin, yoksa dul bir kadınla mı evlendin?"* diye sordu.

Ben:

— Dul ile evlendim, dedim.

Rasûlullah:

— *"Kendisiyle oynaşacağın ve seninle oynaşacak bir kızla evlenseydin!"* buyurdu.

Câbir dedi ki: Seferden geldiğimiz zamân bizler hemen Medîne'ye girelim diye davrandık. Rasûlullah:

— *"Yavaş olun!* (Biraz bekleyin) *Evlerinize tâ gece olunca, yânî yatsı vaktinde girersiniz... Ki o vakte kadar kocasından ayrı kalan kadın dağınık saçlarını tarasın ve ustura tutunup temizlensin"* buyurdu.

Râvî Huşeym dedi ki: Ve bana güvenilir bir adam tahdîs etti ki, o bu hadîste Peygamber'in:

— *"Yâ Câbir! el-Keyse, el-Keyse* (= Âilene karşı akıllı, reşîd, bağlı ol! Allah'tan çocuk iste)*!"* buyurduğunu söyledi.

Buhârî: *"el-Keys"*'le çocuğu kasdediyor, dedi[204].

١٧٥ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ الوَلِيدِ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ جَعْفرٍ حدّثنا شُعْبَةُ عَنْ سَيَّارٍ عنِ الشَّعْبِيِّ عنْ جَابِرِ بن عَبْدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنهما أنَّ النبىَّ ﷺ قال إذَا دَخلْتَ لَيْلاً فَلاَ تَدْخُلْ على أَهْلِكَ حَتَّى تَسْتَحِدَّ المُغِيبَةُ وتَمْتَشِط الشَّعِثَةُ قال قال رَسولُ اللَّهِ ﷺ فَعلَيْكَ بالكَيْسِ الكَيْسِ تَابَعَهُ عُبَيْدُ اللَّهِ عنْ وَهْبٍ عنْ جَابِرٍ عنِ النبىِّ ﷺ فِي الكَيْسِ *

175-....... Bize Şu'be, Seyyâr'dan; o da eş-Şa'bî'den; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S, Tebûk seferinden döndüğü zamân O'na):

— *"Geceleyin Medîne'ye girdiğin zamân hemen âilenin yanına girme!* (Evvelâ geldiğini duyur.) *Tâ ki kocasından ayrı düşen kadın ustura tutunsun ve dağınık saçlarını tarasın"* buyurmuştur.

Câbir: Rasûlullah (S)

— *"Fe-aleyke bi'l-keysi, el-keysi* (= Allah'tan çocuk istemeye bak)*"* buyurdu, demiştir.

---

204 Hadîsin başlığa uygunluğu ancak Rasûlullah'ın *"el-Keyse, el-Keyse yâ Câbir!"* sözünden alınabilir. *Keys* lafzı akıl, rüşd, cimâ ve çocuk ma'nâlarına haml edilmiştir. İşte bu değişik ma'nâlardan dolayı Buhârî hadîsin sonunda "el-Keys'le el-Veled'i kasdediyor" diyerek kendisince üstün olan ma'nâya işâret etmiştir. Şu hâlde Buhârî'ye göre *"el-Keyse, el-keyse"* lafzının ma'nâsı, "Aklını kullan, rüşd ve fetânet sâhibi ol da Allah'tan çocuk iste!" demek oluyor. Ve çocuk istemek akıl ve kiyâset gereği, çocuk istememek de bönlük ve ahmaklık eseri bulunuyor.

Ubeydullah ibn Umer el-Umerî de Vehb ibn Keysân'dan; o da Câbir'den; o da Peygamber'den olmak üzere hadîsi "el-Keys" lafzıyle rivâyet etmekte eş-Şa'bî'ye mutâbaat etmiştir[205].

١٢٣ـ بابٌ تَسْتَحِدُّ المُغِيبَةُ وَتَمْتَشِطُ الشَّعِثَةُ

123- BÂB:

"Kocasından ayrı kalmış olan kadın ustura tutunsun ve dağınık saçlarını tarasın"

١٧٦ـ حدّثنى يَعْقُوبُ بْنُ إبْرَاهِيمَ **حدّثنا** هُشَيْمٌ أخْبَرَنَا سَيَّارٌ عَنِ الشَّعْبِيِّ عنْ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ قال كُنَّا مَعَ النبيِّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم فى غَزْوَةٍ فلَمَّا قَفَلْنَا كُنَّا قَرِيبًا مِنَ المَدِينَةِ تَعَجَّلْتُ على بَعِيرٍ لى قَطُوف فَلَحِقَنِى رَاكِبٌ مِنْ خَلْفِى فَنَخَسَ بَعِيرِى بِعَنَزَةٍ كَانَتْ مَعَهُ فَسَارَ بَعِيرِى كأَحْسَنِ ماأَنْتَ راءٍ من الإبِلِ فالْتَفَتُّ فإذَا أنَا بِرَسُولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَقُلْتُ يا رَسُولَ اللَّهِ إنِّى حَدِيثُ عَهْدٍ بِعُرْسٍ قال أتَزَوَّجْتَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ أبِكْرًا أمْ ثَيِّبًا قال قُلْتُ بَلْ ثَيِّبًا قال فَهلاَّ بِكْرًا تُلاَعِبُهَا وتُلاَعِبُكَ قال فَلَمَّا قَدِمْنَا ذَهَبْنَا لِنَدْخُلَ فقال أمْهِلُوا حَتَّى تَدْخُلُوا لَيْلاً أيْ عِشَاءً لِكَىْ تَمْتَشِطَ الشَّعِثَةُ وتَسْتَحِدَّ المُغِيبَةُ *

176-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Biz bir gazvede Peygamber'in maiyyetinde bulunduk. O gazveden dönüp de Medîne'ye yakın olduğumuz zamân, ben kendime âid yavaş bir deve üzerinde acele gitmeğe çalıştım. Arkamdan bana bir süvârî yanaştı. Ve berâberinde bulunan bir deynekle benim deveme dörttü. Bu dürtüş üzerine benim yavaş giden devem, görmekte olduğun en güzel deve gibi hızlı gitmeye başladı. Ben arkama dönünce Rasûlullah ile karşılaştım. Ve:

— Yâ Rasûlallah! Ben yeni evlenmiş bir dâmâdım, dedim.

Rasûlullah (S):

— *"Evlendin mi?"* diye sordu.

Ben:

— Evet (evlendim), dedim.

---

205 Burâdaki hadîsler de Câbir'den diğer yollarla gelen rivâyetlerdir. Bunlardan biri Alışverişler Kitâbı'nın evvellerinde tam senedli olarak geçmişti.

Rasûlullah:

— *"Kızla mı yâhud dul ile mi evlendin?"* diye sordu.

Câbir dedi ki: Ben:

— Hayır, dul bir kadınla evlendim, dedim.

Rasûlullah:

— *"Senin kendisiyle oynaşacağın ve onun da seninle oynaşacağı bâkire bir kızla evlenseydin ya!"* buyurdu.

Câbir dedi ki: Nihâyet Medîne'ye geldiğimiz zamân bizler evlerimize girmeye davrandık. Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Yavaş olun, acele etmeyin, tâ gece olunca, yânî yatsı vaktinde girersiniz. Ki kocasından uzak kalan kadın dağınık saçlarını tarasın ve* (temizlenip) *ustura tutunsun"* buyurdu [206].

١٢٤ــ بابٌ ولا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إلاَّ لِبُعُولَتِهِنَّ إلَى قَوْلِهِ لَمْ يَظْهَرُوا علَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ

124- BÂB:

"Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Zînetlerini açmasınlar. Bunlardan görünen kısmı müstesnâ. Baş örtülerini yakalarının üstüne koysunlar. Zînetlerini kendi kocalarından yâhud kendi babalarından yâhud kocalarının babalarından yâhud kendi oğullarından yâhud kocalarının oğullarından yâhud kendi birâderlerinden yâhud kendi birâderlerinin oğullarından yâhud kızkardeşlerinin oğullarından yâhud kendi kadınlarından yâhud kendi ellerindeki memlûklerden, yâhud kadınlara ihtiyâcı olmayan erkek hizmetçilerden yâhud henüz kadınların gizli yerlerine muttali' olmayan çocuklardan başkasına göstermesinler..."

(en-Nûr: 31).

١٧٧ــ **حدّثنا** قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ **حدّثنا** سُفْيَانُ عنْ أبِى حَازِمٍ قال اخْتَلَفَ النَّاسُ بأىِّ شَىْءٍ دُووِىَ جُرْحُ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم يَوْمَ أُحُدٍ فَسَألُوا سَهْلَ بنَ سَعْدٍ السَّاعِدِىَّ وكانَ مِنْ آخِرِ مَنْ بَقِىَ مِنْ أصْحَابِ النبىِّ ﷺ

---

206 Bu da Câbir hadîsinin başka bir rivâyetidir. Başlığa uygunluğu ve açıklaması daha önce geçtiği gibidir.

بالمَدِينَةِ فقال وما بَقِيَ مِنَ النَّاسِ أَحَدٌ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي كانَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا السَّلاَمُ تَغْسِلُ الدَّمَ عنْ وجْهِهِ وعَلِيٌّ يَأْتِي بالمَاءِ عَلَى تُرْسِهِ فأُخِذَ حَصِيرٌ فَحُرِّقَ فَحُشِيَ بِهِ جُرْحُهُ *

177-....... Ebû Hâzım şöyle demiştir: Uhud gününde Rasûlullah'ın yarasının hangi şeyle tedâvî olunduğu husûsunda insanlar ihtilâf ettiler de bunu Sehl ibn Sa'd es-Sâidî'ye sordular. Sehl (R), Peygamber(S)'in sahâbîlerinden Medîne'de kalanların sonuncusu idi. Bu soruya şöyle cevâb verdi:

— Bunu insanlar arasında benden daha iyi bilen kimse kalmadı. Fâtıma aleyhâ's-selâm Rasûlullah'ın yüzünden kanı yıkıyor, Alî ibn Ebî Tâlib de kalkanı üzerinde su getiriyordu. Sonra bir hasır parçası alınıp yakıldı ve yarası onunla dolduruldu [207].

١٢٥ ـ باب والَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الحُلُمَ مِنْكُمْ

125- YÜCE ALLAH'IN ŞU ÂYETİ HAKKINDA BÂB:

"Ey îmân edenler, sağ ellerinizin mâlik olduğu kimseler, bir de sizden olup da henüz bulûğ çağına erişmemiş küçükler şu üç vakitte yanınıza girmek için sizden izin istesinler..."

(en-Nûr: 58) [208].

١٧٨ ـ حدّثنا أَحْمَدُ بنُ مُحَمَّدٍ أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ أخبرنا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ عَابِسٍ سَمِعْتُ ابنَ عَبَّاس رضى اللَّهُ عنهما سأَلَهُ رجُلٌ شَهِدْتَ مَعَ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم العِيدَ أَضْحَى أَوْ فِطْرًا قال نَعَمْ

---

207 Bu hadîsle başlıktaki âyet arasındaki uygunluk sâdece ***"Kocalarından yâhud babalarından... başkasına göstermesinler"*** kavlinden meydana çıkmaktadır. Bunun bir rivâyeti Gusl Kitâbı'nda da geçmişti. Sehl, Medîne'de en son kalan sahâbîdir. Vefâtı takrîben yüz yaşında, doksanbirinci hicret yılında vâki' olmuştur.

208 Âyetin devâmı şöyledir: "***... Sabâh namâzından önce, öğle sıcağında elbiselerinizi çıkaracağınız zamân, bir de yatsı namâzından sonra*** (odanıza girecek olurlarsa) ***sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin için avret*** (ve yalnız kalma) ***vakitleridir. Bunlardan sonra ise birbirinizi dolaşmanızda ne sizin üzerinize, ne de onların üzerine bir vebâl yoktur. Allah âyetleri size böylece açıklar. Allah herşeyi hakkıyle bilendir, tam bir hüküm ve hikmet sâhibidir"*** (en-Nûr: 58).

ولَوْلا مَكَانِي مِنْهُ ما شَهِدْتُهُ يَعْنِي مِنْ صِغَرِهِ قال خَرَجَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَصَلَّى ثُمَّ خطَبَ ولَمْ يَذْكُرْ أذَانًا ولا إقَامَةً ثُمَّ أتَى النِّسَاءَ فَوَعَظَهُنَّ وذَكَّرَ هُنَّ وأمَرَهُنَّ بالصَّدَقَةِ فَرَأَيْتُهُنَّ يهْوِينَ إلَى آذَانِهِنَّ وحُلُوقِهِنَّ يَدْفَعْنَ إلَى بِلاَلٍ ثُمَّ ارْتَفَعَ هُوَ وبِلاَلٌ إلَى بَيْتِهِ *

178-....... Bize Sufyân es-Sevrî, Abdurrahmân ibn Âbis'ten haber verdi (o, şöyle demiştir): Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim. Bir adam ona:

— Sen Rasûlullah (S) ile berâber kurbân yâhud ramazân bayramına çıkışta hazır bulundun mu? diye sordu.

İbn Abbâs da ona şu cevâbı verdi:

— Evet (bulundum). O'na olan yakınlığım da olmasaydı orada hazır bulunamayacaktım.

Râvî: Yaşımın küçüklüğünden dolayı bulunamayacaktım, demek istiyor, demiştir.

İbn Abbâs:

— Rasûlullah (S) namâzgâha çıkıp bayram namâzını kıldırdı. Sonra insanlara hutbe yaptı, dedi de bu namâzda ne ezân, ne de ikaamet zikretmedi.

Yine İbn Abbâs şöyle devâm etti:

— Sonra Rasûlullah, kadınların bulunduğu tarafa geldi, onlara da va'z etti, hatırlatmalar yaptı ve sadaka vermelerini emretti. Bu emir üzerine ben kadınları gördüm ki her biri ellerini kulaklarına, boyunlarına uzatıp zînetlerini Bilâl'e veriyorlardı. Sonra Rasûlullah kalkıp Bilâl ile birlikte kendi evine döndü [209].

---

209 Hadîsin başlıktaki âyete uygunluğu el-Muhelleb'in söylediğidir: O zamân İbn Abbâs henüz kadınların avretlerine muttali' olmayan çocuklardan idi. Bunun için kendisi: "Ona olan yakınlığım da olmasaydı küçüklüğümden dolayı orada hazır bulunamayacaktım" demiştir. İşte bu söz, başlıktaki "Bir de sizden olup da bulûğ çağına erişmemiş küçükler... bâbı" sözüne uyan yerdir... Hadîsin bir rivayeti Bayram namâzı, "Musallâ'da bulunan alem yânî sütûn bâbı"nda geçmişti... (Aynî).

İbn Abbas hicretten üç sene evvel Hâşim ve Muttalib oğulları Rasûlullah ile birlikte, Ebû Tâlib şı'bında mahsûr iken doğduğuna göre Peygamber'in vefâtında henüz onüç yaşında demektir. Kendine mâlik olup, kendini oyuna kaptırmayacak yaşa gelen çocuğun bayram ve diğer ibâdet yerlerinde hazır bulunması meşrû' olduğu bu hadîsten anlaşılır. Yine buna göre kadınlar bayram namâzgâhında hazır bulundukları takdîrde imâmın onlara va'z ve tezkîrde bulunması ve sadakayı emretmesi ve bayram namâzının sahrâda kılınması, hutbenin namâzdan sonra okunması hükümleri sâbit oluyor... (*Tecrîd Ter.*, II, 758 "476" hâşiyesi).

١٢٦ــ باب قول الرجل لصاحبه هل أعرستم الليلة وطعن الرجل ابنته فى الخاصرة عند العتاب

126- İNSANIN KENDİ ARKADAŞINA: SİZ BU GECE ZİFÂF ETTİNİZ Mİ? DEMESİ VE YİNE BİR KİMSENİN AZARLAMA SIRASINDA KENDİ KIZININ BÖĞRÜNÜ ELİYLE DÜRTMESİ BÂBI [210]

١٧٩ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ أخبرنا مالِكٌ عنْ عَبْدِ الرَّحْمنِ بن القَاسِمِ عنْ أبيهِ عنْ عَائِشَةَ قالَتْ عَاتَبَنِى أبُو بَكْرٍ وجَعَلَ يَطْعُنُنى بِيَدِهِ فِي خَاصِرَتِى فَلاَ يَمْنَعُنِى مِنَ التَّحَرُّكِ إلاَّ مَكَانُ رسولِ اللَّهِ ﷺ ورأسُهُ عَلَى فَخِذِى *

179-....... Bize İmâm Mâlik, Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım'dan; o da babası el-Kaasım ibn Muhammed'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Ebû Bekr beni azarladı, birçok söylendi. Eli ile de böğrüme vurmağa başladı. (Böyle iken yine) Rasûlullah(S)'ın başı dizimin üzerinde olduğu için hiç kıpırdamadım (yâhud: Beni kıpırdamaktan, Rasûlullah'ın baldırım üzerinde bulunmasından başka hiçbirşey men' etmiyordu) [211].

---

210 Başlığın birinci fıkrası, Enes ibn Mâlik'in Cenâzeler Kitâbı'nda rivâyet ettiği hadîsin bir parçasıdır. Annesi Ümmü Suleym'in Ebû Talha'dan olan bir çocuğu öldüğü zamân, kadının çocuğu hazırlayıp bir köşeye koyduğu, Ebû Talha dışarıdan gelince hasta çocuğu sorduğunda "İstirahata kavuştu" diye cevâb vermesi, sonra süslenip Ebû Talha ile cinsî münâsebet yapması, sonra çocuğun öldüğünü haber vermesi, Ebû Talha namâza gidip bu hâdiseyi Peygamber'e arzetmesi üzerine Peygamber de ona karşı bu cümleyi söylemiştir.

Bu ta'bîr Buhârî'deki rivâyette değil, İbn Battâl'ın şerhinde; bir de es-Sagânî'nin Buhârî nushasında mevcûddur. Buhârî'deki hadîste Peygamber, Ebû Talha'ya *"Allah bu gecenizi size mübârek kılsın"* diye duâ etmiş ve bu çiftleşmeden Ümmü Suleym, oğlu Abdullah'a hâmile kalmıştır...

211 Bu hadîs, Peygamber'in bir seferinde Âişe'nin bir gerdanlığının kaybolması üzerine Peygamber'in ve ordunun susuz bir yerde konaklayıp gerdanlığı aramaları ve bu sürede susuzluktan sıkıntı çekilmesi, bu sırada Ebû Bekr'in gelip kızı Âişe'yi gerdanlığı kaybetmesi ile insanlara eziyet ve meşakkat verdiği için azarlayıp dürtüklediği ve netîcede abdest ve teyemmüm âyetinin indiğini anlatan uzunca hadîsin son kısmıdır. Bu kısım, başlığın ikinci cüz'ünü içine almaktadır. O hadîs, Teyemmüm Kitâbı'nda uzun bir metinle geçmişti.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٦٨ـ كتابُ الطَّلاقِ

68- KİTÂBU'T-TALÂK

(Boşamak-Boşanmak Kitâbı) [1]

وقَوْلِ اللّهِ تَعَالى يآأيُّهَا النبيُّ إذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وأَحْصُوا العِدَّةَ : أَحْصَيْنَاهُ حَفِظْنَاهُ وعَدَدْنَاهُ : وطَلاَقُ السُّنَّةِ أنْ يُطَلِّقَهَا طَاهِرًا مِنْ غَيْرِ جِمَاعٍ، ويُشْهِدَ شَاهِدَيْنِ ٭

---

1 *Talâk,* lugatte herhangi bağlı bir şeyin bağını çözmek ma'nâsınadır.

İslâm hukûkunda *Talâk, Tatlîk* ma'nâsında bir isimdir. *Tatlîk* de nikâh bağını çözüp salıvermektir ki, dilimizde boşamak ve boşanmak ta'bîr olunur. İslâm şerîati zarûret zamânında talâkı hukûkî bir çâre olarak kabûl etmiş ve bu hakkı kocanın eline vermiştir. Karı-koca arasındaki düşmanlık mahzûrunun çözümlenmesi çârelerinden birisi olmak hikmetiyle kullanılacaktır. O hâlde kadının bunda doğrudan doğruya bir tercîh hakkı yoktur. Meğer ki, dilediği zamân kadın kendisini boşamakta muhtar olduğuna dâir nikâh zamânında veyâ sonra erkek tarafından bir tefvîz yapılmış olsun. Bu olmadığı sûrette, kadın ancak hul' ile kendisini kurtarmak için mürâcaat edebilir (el-Bakara: 229)... Burada talâk ile nikâhı fesh, tamâmiyle birbirinden farklıdır. Talâk, âile kurumunu teennî ile karı-kocanın kendi elleriyle düzeltici bir sistemdir. Fesih ise mahkemelerde herkes huzûrunda da'vâlaşmak sûretiyle tutulan kesin ayırıcı bir yoldur. Bu i'tibâr ile *Talâk,* geçimsiz bir âile kadınına karşı bir tenbîh ve hatırlatma mâhiyetindedir. Bu ihtârdan sonra koca tarafından iddet içinde kadına mürâcaat edip âile dirliğinin eski hâline döndürülmesi emrolunuyor. Kadın, iki kerre tekrar edilen bu ihtârlardan uyanmadığı takdîrde, münâsebetin kesilmesi demek olan *"Bâin talâk"* gerçekleşiyor. *Rıc'î* olan talâkta, talâk ile kadın, kocasından bütün bütün ve derhâl ayrılmış değildir. Üç hayzın veyâ üç ayın sonuna kadar âile geçimsizliği giderilebilir. Bunun için bu arada erkeğin âilesinden bir hakem, kadının âilesinden de bir hakem ta'yîn edilip barıştırma çalışmaları yapılması da emredilmiştir (en-Nisâ: 35).

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:
"Ey Peygamber, kadınları boşayacağınız vakit, onları iddetlerine doğru boşayın. O iddeti de sayın. Rabb'iniz olan Allah'tan korkun. Onları evlerinden çıkarmayın. Kendileri de çıkmasınlar. Meğer ki apaçık bir kötülük meydana getirmiş olsunlar. Bunlar Allah'ın hudûdudur. Kim Allah'ın hudûdunu çiğneyip aşarsa muhakkak ki, kendisine yazık etmiş olur. Bilmezsin, olur ki Allah bunun arkasından bir iş peydâ ediverir" (et-Talâk: 1)

"*Ahsaynâhu*", "Biz onu muhâfaza ettik ve saydık" demektir. Sünnete uygun boşama, kocanın kadınına, hayızdan temizlenmişken cinsî münâsebet yapmaksızın talâk vermesi ve bunu iki şâhidin huzûrunda yapmasıdır [2].

١ــ **حدّثنا** إسْمَاعِيلُ بنُ عَبْدِ اللّهِ قال **حدّثنى** مالِكٌ عنْ نافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بن عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ وهْىَ حائِضٌ عَلَى عَهْدِ رسُولِ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم فَسأَلَ عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليْهِ وسلم عنْ ذَلِكَ فقال رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم مُرْهُ فلْيُرَاجِعْهَا ثُمَّ لِيُمْسِكْهَا حَتَّى تَطْهُرَ ثُمَّ تَحِيضَ ثُمَّ تَطْهُرَ ثُمَّ إنْ شَاءَ أَمْسَكَ بَعْدُ وإنْ شَاءَ طَلَّقَ قَبْلَ أنْ يَمَسَّ فَتِلْكَ العِدَّةُ الَّتِى أَمَرَ اللّهُ أنْ تُطَلَّقَ لهَا النِّسَاءُ *

1-....... Bana Mâlik, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R) Rasûlullah zamânında karısını hayızlı hâlinde iken boşamıştı. Umer ibnu'l-Hattâb, oğlunun bu hareketinin hükmünü Rasûlullah(S)'a sorduğunda şöyle cevâb vermiştir: *"Oğlun Abdullah'a emret de karısına geri dönsün. Sonra kadın o hayzından temizlenip tekrar hayız görünceye, sonra tekrar temizleninceye kadar onu yanında tutsun* (yânî onunla birlikte yaşasın). *İkinci hayzından temizlendikten sonra dilerse o kadını yanında tutup âile hayâtını devâm ettirsin ve dilerse -cinsî münâsebet yapmadan- onu boşasın. İşte kadının bu iki kirlenmesi ve temizlenmesi zamânı, kadınların boşanmaları için Allah'ın emrettiği iddet müddetidir"* [3].

---

2 Buhârî burada âyetteki "*İddeti sayınız*" sözünün ma'nâsını açıkladıktan sonra, Talâk'ın sünnî olanını ta'rîf etmiştir. Bunun zıddı da bıd'î olan talâktır.

3 Başlıktaki âyet ile bu hadîsin ma'nâlarına göre sünnete uygun, yânî müstahsen olan talâk, kadının ay başında kirlendiği zamân değil, temiz iken ve kendisiyle

١ ـ بابٌ إذا طُلِّقَتِ الحائِضُ يُعْتَدُّ بذلِكَ الطَّلاقِ

1- BÂB: HAYIZ GÖRMEKTE OLAN KADIN HAYIZ HÂLİNDE BOŞANIRSA, KADIN MEŞRÛ' OLMAYAN BU TALÂK ÜZERİNE İDDET BEKLETİLİR

(Çünkü hayız hâlinde talâk, harâm ve günâh olmakla berâber, mu'teberdir.)

٢ ـ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ حدّثنا شُعْبَةُ عنْ أنَسِ بنِ سِيرِينَ قال سَمِعْتُ ابنَ عُمَرَ قال طَلَّقَ ابنُ عُمَرَ امْرَأَتَهُ وهْىَ حائِضٌ فَذَكَرَ عُمَرُ لِلنبىِّ ﷺ فقال لِيُرَاجِعْهَا قُلْتُ أَتُحْتَسَبُ قال فَمَهْ * وعَنْ قَتَادَةَ عنْ يُونُسَ ابنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عُمَرَ قال مُرْهُ فَلْيُرَاجِعْهَا قُلْتُ تُحْتَسَبُ قال أرَأَيْتَ إنْ عَجَزَ واسْتَحْمَقَ * وقال أبو مَعْمَرٍ حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ حدّثنا أيُّوبُ عَنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عُمَرَ قال حُسِبَتْ عَلَىَّ بِتَطْلِيقَةٍ *

---

cinsî münâsebet yapılmadan verilen talâktır. Binâenaleyh kadın hayız içinde hasta hâlde iken yâhud temiz hâlinde olan kadına cinsî yaklaşma yapıp da boşamak harâmdır. Buna şerîat örfünde *Bıd'î talâk* denir ki, büyük günâhlardan sayılır.

"Size nefislerinizden kendilerine ısınasınız diye zevceler yaratmış olması, aranızda bir sevgi, bir merhamet yapması da onun âyetlerindendir..." (er-Rûm: 21) âyeti gereğince âile kurumu içinde Allah'ın yarattığı sevgi, kadının temiz hâlinde tam ve ârızasız bulunur. Âile kurumu çiftler arasındaki sevgi ve saygıya dayandıkça gâyet sağlamdır. Ufak tefek saygısızlıklarla bu metin binâ sarsılmaz. Fakat âilenin kurucuları arasındaki sevgi giderse, dayanaksız kalan binâ yıkılır ki, bu bir tabiî talâktır. Her iki tarafın kendilerine yeni birer yuva kurabilmeleri için İslâm hukûku o tabiî talâkı şer'î bir talâk kabûl ederek şekil vermiştir.

Buhârî başlıktaki âyetin sonunda sünnî talâkın ta'rîfini "Temizlik hâlinde ve cinsî münâsebette bulunmaksızın iki şâhid dikerek verdiği talâktır" şeklinde yapmıştır. Bununla "Sünnî" ta'bîri, farz mukaabili olan sünnete mensûb demek olmayıp, bid'at mukaabili olduğuna işâret etmişti ki, müstahsen demektir. Talâk haddizâtında çirkin bir iş olmakla berâber, bunun nevi'leri arasında bu hadîste emredilen şekline *"Sünnî talâk"* deniliyor ki, güzel ve meşrû' talâk demek oluyor.

Nikâh ile kurulmuş olan âile yuvasının çeşitli sebebler yüzünden devâmı imkânsızlaşır, bir ıztırab ve huzûrsuzluk hâlini alırsa, karı-kocayı bu ıztırâbdan kurtarıp, taraflara yeni bir âile kurma fırsatı tanıma çâresi olarak talâk müessesi meşrû kılınmıştır.

Boşama ve boşanma hukûku ile ilgili bâzı Kur'ân âyetleri, Mushaf tertîbine göre şunlardır: el-Bakara: 228-232, en-Nisâ: 35, 130, el-Ahzâb: 49, et-Talâk: 1-7, et-Tahrîm: 5. Bunların çoğu daha sonraki başlıklarda ve hadîslerde gelecektir.

2-....... Enes ibn Sîrîn şöyle demiştir: Ben İbn Umer'den işittim, şöyle dedi: İbn Umer kendi karısını hayızlı hâlinde iken boşadı. Akabinde Umer bunu Peygamber'e zikretti. Bunun üzerine Peygamber (S):

— *"Abdullah karısına dönsün!"* buyurdu.

(Enes ibn Sîrîn dedi ki:) Ben, İbn Umer'e:

— Bu sana bir boşama sayılır mı? diye sordum.

İbn Umer:

— Bu suâlden kendini tut (çünkü talâkın vukûunda şübhe yoktur), dedi.

Ve Katâde'den; o da Yûnus ibn Cubeyr'den; o da İbn Umer'den gelen rivâyette şöyledir: İbn Umer: Peygamber, Umer'e:

— *"Oğlun Abdullah'a emret de karısına dönsün!"* buyurdu, dedi.

Yûnus ibn Cubeyr: Ben İbn Umer'e:

— Bu bir boşama sayılır mı? diye sordum.

İbn Umer:

— Bana haber ver: Eğer İbn Umer acz gösterse yâhud ahmaklık etse (onun aczi veyâ ahmaklığından dolayı o talâkın sayılması mümteni' olur mu)? dedi.

Ve Ebû Ma'mer şöyle dedi: Bize Abdulvâris tahdîs etti. Bize Eyyûb, Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Umer:

— Bu, benim üzerime (Peygamber tarafından) bir boşama hesâb edildi, demiştir [4].

٢ ـ بابُ مَنْ طَلَّقَ وهَلْ يُوَاجِهُ الرَّجُلُ امْرَأتَهُ بالطَّلاقِ

---

4 Bu Abdullah ibn Umer hadîsi, rivâyet yollarının çokluğu ile meşhûrdur. Metinde Peygamber'in Umer'e: *"Oğlun Abdullah'a emret de âdetini görmekte iken boşadığı karısına mürâcaat etsin"* emrini, İmâm Mâlik vucûba hamletmiş, kişinin âdet içinde boşadığı karısına mürâcaat etmesi cebrolunur, demiştir. Diğer müctehidler bu emri mendûb kabûl edip, o kişiye karısına dönmesi emrolunur, cebrolunmaz demişlerdir. Hayız hâlinde talâk harâmdır, fakat mu'teberdir, vâki'dir. Zâhirîler'e göre vâki' değildir. İmâm Ebû Hanîfe "Kişi karısını hayız hâlinde boşarsa günâh işlemiş olur. Bu cihetle derhâl mürâcaat edip âile dirliğini düzeltmek îcâb eder. Bu mürâcaatı yapmaz da iddet müddeti mürâcaatsız geçerse, kadın bir talâk ile boş olur" demiştir.

İddet, nikâhın zevâlinden sonra kadının muayyen bir zamân için beklemesidir.

"Hayız hâlinde talâk harâm ve günâh olmakla berâber mu'teberdir" hükmünde birçok âlimlerin görüş birliği vardır, buna yalnız Zâhirîler, Hâricîler ve Râfızîler muhâlefet etmişlerdir.

2- KARISINI BOŞAYAN KİMSE(YE BU BOŞAMA CÂİZ OLUR MU?) VE ERKEK, NİKÂHLI KARISINI TALÂK İLE KARŞILAR MI? BÂBI [5]

٣ـ حدّثنا الحُمَيْدِيُّ حدّثنا الوليدُ حدّثنا الأَوْزَاعِيُّ قال سألْتُ الزُّهْرِيَّ أيُّ أزْوَاجِ النبيِّ ﷺ استعَاذَتْ مِنْهُ قال أخبرَني عُرْوَةُ عَنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها أنَّ ابْنَةَ الجَوْنِ لمّا أُدْخِلَتْ علَى رسولِ اللَّهِ ﷺ ودَنَا مِنْهَا قَالَتْ أعُوذُ باللَّهِ مِنْكَ فقال لَهَا لَقَدْ عُذْتِ بِعَظِيمٍ الحقِى بأهْلِكِ * قال أبُو عَبْدِ اللَّهِ رَوَاهُ حَجَّاجُ بنُ أبِى مَنِيعٍ عنْ جَدِّهِ عنِ الزُّهْرِيِّ أنَّ عُرْوَةَ أخْبَرَهُ أنَّ عَائِشَةَ قالَتْ *

3-....... Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Ben ez-Zuhrî'ye:

— Peygamber'in kadınlarından hangisi O'ndan Allah'a sığındı? diye sordum.

ez-Zuhrî cevâb olarak şöyle dedi:

— Bana Urve, Âişe(R)'den şöyle haber verdi: Cevn kızı (Umeyme), Rasûlullah(S'e nikâh olunup) huzûruna girdirildiği ve Rasûlullah da ona yaklaştığı zamân: "Senden Allah'a sığınırım!" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) ona: *"Sen şânı büyük olan Allah'a sığındın, artık âilenin yanına git!"* buyurdu [6].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Bu hadîsi Haccâc ibnu Ebî Menî', dedesi Ebû Menî' Ubeydullah (ibn Ebî Ziyâd)'dan; o da ez-Zuhrî'den rivâyet etti ki, ona da Urve: Âişe şöyle dedi..., diye haber vermiştir [7].

---

5 Şârihler başlığın birinci kısmını da parantez içinde yazıldığı gibi, bir suâl şeklinde takdîr etmişler ve ikinci soru cümlesini ona atfetmişlerdir. Başlık bu takdîr ile daha iyi anlaşılmıştır. Başlığın ilk kısmının cevâbı olumludur, yânî talâk müessesesi meşrû'dur. Çünkü Yüce Allah nikâhı meşrû' kıldığı gibi, talâkı da meşrû' kılmıştır: Nitekim Yüce Allah ***"Boşama iki defadır..."*** (el-Bakara: 229), ***"Ey Peygamber, kadınları boşayacağınız vakit iddetlerine doğru boşayın..."*** (et-Talâk: 1) buyurmuştur. Ammâ Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde sahîh bir senedle rivâyet edilmiş olan *"Allah'a talâktan daha sevimsiz hiçbirşey yoktur"* hadîsine gelince, bu sebebsiz olarak vâki' olduğu zamânki talâka hamledilmiştir (Kastallânî).

Başlığın ikinci kısmındaki sorunun cevâbı da gelecek hadîsteki Peygamber'in fiili ile olumlu olarak cevâblandırılmıştır.

6 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Âilene katıl"* sözünden alınır. Çünkü bu söz, talâktan kinâyedir. Peygamber (S) o kadına bu sözle karşılık vermiştir. Bu da gerekçesi olduğu takdîrde nikâhladığı karısını böyle bir sözle karşılayıp boşamasının cevâzına delâlet etmiştir... (Aynî).

7 Buhârî bununla hadîsin diğer bir yoldan gelişini göstermiştir.

٤ــ حدّثنا أَبُو نُعَيْمٍ حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ غَسِيلٍ عنْ حَمْزَةَ ابنِ أَبِى أُسَيْدٍ عنْ أَبِى أُسَيْدٍ رضى اللّٰهُ عنه قال خَرَجْنَا مَعَ النبىِّ ﷺ حَتَّى انْطَلَقْنَا إِلَى حائِطٍ يُقَالُ لهُ الشَّوْطُ حَتَّى انْتَهَيْنَا إِلَى حائِطَيْنِ فَجَلَسْنَا بَيْنَهُمَا فقال النبىُّ ﷺ اجْلِسُوا هٰهُنَا ودَخَلَ وقَدْ أُتِىَ بالجَوْنِيَّةِ فأُنْزِلَتْ فى بَيْتٍ فى نَخْلٍ فى بَيْتِ أُمَيْمَةَ بِنْتِ النُّعْمَانِ بنِ شَرَاحِيلَ ومَعَهَادَايَتُهَا حَاضِنَةٌ لَهَا فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهَا النبىُّ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم قال هَبِى نَفْسَكِ لِى قَالَتْ وهَلْ تَهَبُ المَلِكَةُ نَفْسَهَا لِلسُّوقَةِ قال فأَهْوَى بِيَدِهِ يَضَعُ يَدَهُ عَلَيْهَا لِتَسْكُنَ فقالَتْ أَعُوذُ باللّٰهِ مِنْكَ فقال قَدْ عُذْتِ بِمَعَاذٍ ثُمَّ خَرَجَ عَلَيْنَا فقال يا أَبَا أُسَيْدٍ اكْسُهَا رازِقِيَّيْنِ وأَلْحِقْهَا بأَهْلِهَا * وقال الحُسَيْنُ بنُ الوَلِيدِ النَّيْسَابُورِىُّ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ عَبَّاسِ بنِ سَهْلٍ عنْ أَبِيهِ وأَبِى أُسَيْدٍ قالا تَزَوَّجَ النبىُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم أُمَيْمَةَ بِنْتَ شَرَاحِيلَ فَلَمَّا أُدْخِلَتْ عَلَيْهِ بَسَطَ يَدَهُ إِلَيْهَا فَكَأَنَّهَا كَرِهَتْ ذٰلِكَ فأَمَرَ أَبَا أُسَيْدٍ أَنْ يُجَهِّزَهَا ويَكْسُوَهَا ثَوْبَيْنِ رازِقِيَّيْنِ *

4-....... Ebû Useyd (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'in berâberinde çıktık, nihâyet eş-Şavt denilen hurma bahçesine kadar yürüdük. İki bahçeye ulaştığımızda onların arasında oturduk. Peygamber (S) bizlere:

— *"İşte şuraya oturun!"* buyurdu.

Ve kendisi bahçeye girdi. Oraya Cevniyye getirilmiş, hurmalıktaki bir eve, en Nu'mân ibn Şerâhîl'in kızı Umeyme'nin evine indirilmişti. O kadının berâberinde ebesi, dadısı da bulunuyordu. Peygamber o kadının yanına girince, ona:

— *"Nefsini bana bağışla!"* dedi.

Umeyme:

— Hiç melike bir kadın nefsini kendi teb'asına hibe eder mi? diye karşıladı.

Râvî Ebû Useyd dedi ki: Bunun üzerine Peygamber, kadının sinirliliğini yatıştırmak için elini uzatıp onun üzerine koymak istediğinde, Umeyme:

— "Senden Allah'a sığınırım" dedi.

Peygamber de:

— *"Sen hakîkaten sığınılacak Yüce Makaam'a sığındın!"* buyurdu.

Sonra Peygamber bizim yanımıza çıktı ve bana:

— *"Yâ Ebâ Useyd! Sen bu Umeyme kadına râzıkıyye* (denilen beyaz keten kumaştan biçilmiş) *iki kat elbise giydir ve onu âilesinin yanına götürüp onların arasına koy"* buyurdu.

Ve el-Huseyn ibnu'l-Velîd en-Neysâbûriyyu da, Abdurrahmân ibn Gasîl'den; o da Abbâs ibn Sehl'den; o da babası Sehl ibn Sa'd ile Ebû Useyd'den söyledi. Bu ikisi şöyle demişlerdir: Peygamber (S), Şerâhîl kızı Umeyme ile evlendi [8]. Bu kadın Peygamber'in huzûruna girdirildiğinde, Peygamber elini kadına doğru uzatıp yaydı. Kadın bu hareketten hoşlanmamış gibi davrandı. Bunun üzerine Peygamber, Ebû Useyd'e o kadını çehizleyip hazırlamasını ve ona râzıkî denilen iki kat elbise giydirmesini emretti [9].

٥ــ **حدّثنا** عَبْدُ اللَّهِ بنُ مُحَمَّدٍ **حدّثنا** إبْرَاهِيمُ بنُ أبِى الوَزِيرِ **حدّثنا** عَبْدُ الرَّحْمٰنِ عنْ حَمْزَةَ عنْ أبِيهِ وعنْ عَبَّاسِ بنِ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ عنْ أبِيهِ بِهٰذَا *

8 Râvî burada o kadını dedesine nisbetle söyledi. Hâlbuki yukarıda geçtiği üzere, onun babasının adı en-Nu'mân'dır.

9 Bu hadîslerin Talâk kitâbı'nda gösterilmesinin sebebi *"Âilenin yanına git"*, *"Yâ Useyd! Bu kadını âilesinin evine götür"* emirlerinin kinâye sûretiyle talâk olmasıdır.

Umeyme, Cevn oğulları'ndan Nu'mân ibn Şerâhîl'in kızıdır. Cevn oğulları, İbn Esîr'in beyânına göre, Ezd soyundan bir kabîledir. Cevn oğulları, Kinde Emîrleri'nden idi. Rivâyete göre Kinde Emîri, Peygamber'le hısımlık kurmak için dul kızı Umeyme'yi Peygamber'e arzetti, O da kabûl etti. İbn Sa'd'ın Hişâm'dan rivâyetine göre, Umeyme'nin nikâhı kıyılıp kesinlik kazanınca, Peygamber'in kadınlarından Âişe ile Hafsa kıskanmışlar, Umeyme'nin yanına giderek, onun başını tarayıp kınalamışlardı. Sonra Âişe, Umeyme'ye: Peygamber yanına girdiğinde "Senden Allah'a sığınırım!" dersen bu sözden memnûn olur, diye böyle söylemesini tenbîh etti. O da böyle söyledi. Peygamber de âile nizâmı üzerinde müessir olmamak için Umeyme'nin babası yanına götürülmesini emretti.

Kinâyeli lafızlar talâk lafzı gibi sarîh olmadığından, bununla talâka hüküm vermek çok zordur. Mütekellimin niyeti ile hâricî ve zâhirî karînelere ihtiyâç vardır. Talâkta kinâye "Talâktan başka ma'nâya delâlet eden ve mütekellimin maksadı bu iki ma'nâ içinde gizli bulunan lafızdır" diye ta'rîf edilir. Hadîsteki *"Âilenin yanına git"* sözü, talâk kasdıyle söylendiği ve talâk ifâde ettiği gibi, kadının âile ziyâretine gitmesine müsâade ma'nâsına da delâlet eder. Bu cihetle kinâyeli lafızlarla verilen talâklarda mütekellimin niyetine ve zâhir hâline i'tibâr olunur. Talâka niyet etmiş olmasıyle diyâneten talâk vâki' olur. Fakat kazâen, yânî hukûken vâki' olmaz. Meğer ki koca, talâka niyet ettiğini ortaya koyup i'tirâf eylemiş, zâhirî ve hâricî hâller de talâk kasdıyle söylendiğine delâlet etmiş bulunsun. Nasıl ki Umeyme hadîsinde "Senden Allah'a sığınırım" demesi üzerine Peygamber'in ona: *"Sen Büyük Allah'a sığındın"* dedikten sonra, *"Âilenin yanına git"* buyurması, bu muhâvere delâletiyle Peygamber'in talâka niyet etmiş olmasıyle talâk hükmünü ifâde ediyor.

5- Bize Abdullah ibn Muhammed tahdîs etti. Bize İbrâhîm ibnu Ebî'l-Vezîr tahdîs etti. Bize Abdurrahmân, Hamza'dan; o da babası Ebû Useyd'den ve Abbâs ibn Sehl ibn Sa'd'dan; o da babası Sehl ibn Sa'd'dan bu geçen hadîsi tahdîs etti [10].

٦ــ حدّثنا حَجَّاجُ بنُ مِنْهَالٍ حدّثنا هَمَّامُ بنُ يَحْيَى عنْ قَتَادَةَ عنْ أبِى غَلاَّبٍ يُونُسَ بنِ جُبَيْرٍ قال قُلْتُ لِابنِ عُمَرَ رَجُلٌ طَلَّقَ امْرأتَهُ وهْىَ حائِضٌ فقال تَعْرِفُ ابنَ عُمَرَ إنَّ ابنَ عُمَرَ طَلَّقَ امْرَأتَهُ وهْىَ حائِضٌ فأتَى عُمَرُ النبىَّ صلى اللّهُ عليه وسلم فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فأمَرَهُ أنْ يُرَاجِعَهَا فإذَا طَهُرَتْ فأرَادَ أنْ يُطَلِّقَهَا فَلْيُطَلِّقْهَا قُلْتُ فَهَلْ عَدَّ ذٰلِكَ طَلاَقًا قال أرَأيْتَ إنْ عَجَزَ واسْتَحْمَقَ *

6-....... Bize Hemmâm ibn Yahyâ, Katâde'den tahdîs etti ki, Ebû Gallâb Yûnus ibn Cubeyr şöyle demiştir: Ben İbn Umer'e:

— Bir adam karısını hayızlı iken boşamış, dedim.

İbn Umer de:

— Sen İbn Umer'i tanıyor musun? Şübhesiz İbn Umer karısını hayızlı iken boşadı. Akabinde Umer, Peygamber'e bunu zikretti. Peygamber (S) de ona: Abdullah'ın karısına dönmesini emretti de *"Kadın temiz olduğu zamân onu boşamak isterse, işte o zamân boşasın"* buyurdu.

Yûnus ibn Cubeyr dedi ki: Ben İbn Umer'e:

— Peygamber senin bu hayızlı iken yaptığın boşamayı bir talâk saydı mı? dedim.

İbn Umer:

— Bana re'yini haber ver: Eğer İbn Umer acz gösterse yâhud ahmaklık etse, onun bu hâllerinden dolayı o talâkın sayılması mümteni' olur mu? dedi [11].

٣ــ بابُ مَنْ أجَازَ طَلاَقَ الثَّلاَثِ لقَوْلِ اللّهِ تعَالى الطَّلاَقُ مَرَّتَانِ فامْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أوْ تَسْرِيحٌ بإحْسَانٍ . وقال ابنُ الزُّبَيْرِ فى مَرِيضٍ طَلَّقَ

---

10 Buhârî burada aynı hadîsin başka bir geliş yolunu vermiştir.

11 Bu İbn Umer hadîsinin burada tekrâr getirilmesi, İbn Umer'in karısını, bir muhâlefet sırasında boşamakla karşılamış olmasından dolayıdır, denildi.

لاأَرَى أَنْ تَرِثَ مَبْتُوتَتَهُ : وقال الشَّعْبِيُّ تَرِثُهُ : وقال ابنُ شُبْرُمَةَ تَزَوَّجُ
إِذَا انْقَضَتِ العِدَّةُ قال نَعَمْ قال أَرَأَيْتَ إِنْ ماتَ الزَّوْجُ الآخَرُ فَرَجَعَ
عنْ ذٰلِكَ *

3- YÜCE ALLAH'IN: ***"Boşama iki defadır. (Ondan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salmaktır..."*** (el-Bakara: 229) KAVLİNDEN DOLAYI ÜÇ TALÂK VERMEYE CEVÂZ VEREN KİMSELER(İN BEYÂNI) BÂBI [12]

Abdullah ibnu'z-Zubeyr de karısını kesin olarak boşamış olan hasta bir kimse hakkında: Ben bu adamın kesin olarak, yânî üç talâk ile boşamış olduğu kadınının, bunun malına mîrâsçı olmasını düşünmem, demiştir.

eş-Şa'bî ise: Kadın iddet içinde bulunduğu müddetçe, boşayan o adama mîrâsçı olur, demiştir.

Kûfe'nin tâbiî kaadısı Abdullah ibn Şubrume: Kadının iddeti sona erdiği zamân evlenebilir mi? diye sordu da, eş-Şa'bî: Evet evlenir, diye cevâb verdi. Bu sefer İbnu Şubrume, eş-Şa'bî'ye: Re'yini bana haber ver: Diğer kocası da ölse, yine ona da mîrâsçı olacak mı (böylece her iki kocadan berâberce bir defada mîrâs alması mı lâzım gelecek)! diye i'tirâz etti.

---

12 Şârih İbn Hacer ile Aynî, Buhârî'nin bu başlık ile selef dediğimiz sahâbî, tâbiî ve etbâu't-tâbiî âlimlerinden bir kısmının bir arada verilen üç talâkın üçünün birden vukûunu câiz görmeyenlerin mezhebine işâret ettiğini bildirmişlerdir. Buna göre pek kısa olan bu unvân ile Buhârî şöyle demek istiyor: Karısını bir defada ve bir sözle "Üç kerre boşsun!" diyerek boşayan kimsenin bu talâkını selef âlimlerinden câiz görenler ve üç talâk vâkı' olur diyenler olduğu gibi, câiz görmeyenler ve yalnız bir talâk vâkı' olur ictihâdında bulunanlar da vardır.

Buhârî başlıkta cumhûrun görüşünü almış, bunu da ***"Boşama iki defadır..."*** âyetine dayandırmıştır. Bu âyetle istidlâl şekline gelince: ***"Talâk iki defadır"*** sözünün zâhirinden istifâde edilen hükme göre, karısına: "Sen boşsun, sen boşsun!" diye ayrı ayrı iki talâk vermek câizdir, sahîhtir, vâki'dir. Bu yolda boşamak câiz olunca, iki talâkın ikisini birden ve bir sözle "Sen iki kerre boşsun!" diyerek boşamak da câiz ve sahîh olmak lâzım gelir. İki talâkın bu sûretle bir arada bir sözle verilmesi sahîh olunca "Sen üç kerre boşsun!" diyerek, üç talâkın birden verilmesi de câiz olur. Şu kadar ki, bu talâklar ayrı ayrı zamânlarda üç temizlikte verilmek îcâb ederken, bir mecliste ve bir arada cem'i ve bir sözle verilmesi bıd'îdir, nehyedilmiştir, harâmdır (Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân;* Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*).

Bu i'tirâz üzerine eş-Şa'bî, kadın iddet içinde bulunduğu müddetçe o adama mîrâsçı olur demesinden geri döndü [13].

٧ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ أخبرنا مالِكٌ عن ابن شِهَابٍ أنَّ سَهْلَ بنَ سَعْدٍ السَّاعِدِيَّ أخبرَهُ أنَّ عُوَيْمِرًا العَجلانِيَّ جَاءَ إلَى عَاصِمِ بنِ عَدِيٍّ الأنْصَارِيِّ فقال لَهُ يَا عَاصِمُ أرَأيْتَ رجُلاً وجَدَ مع امْرَأتِهِ رجُلاً أيَقْتُلُهُ فَتَقْتُلُونَهُ أمْ كَيْفَ يَفْعَلُ سَلْ لِي يا عَاصِمُ عَنْ ذَلِكَ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم فَسَألَ عَاصِمٌ عنْ ذَلِكَ رَسُولَ اللّهِ ﷺ فكَرِهَ رسولُ اللّهِ ﷺ المَسائِلَ وعَابَهَا حَتَّى كَبُرَ عَلَى عَاصِمٍ ما سَمِعَ منْ رسولِ اللّهِ ﷺ فَلَمَّا رجَعَ عَاصِمٌ إلَى أهْلِهُ جَاءَ عُوَيْمِرٌ فقال يا عَاصِمُ ماذَا قال لَكَ رسولُ اللّهِ ﷺ فقال عاصِمٌ لَمْ تأتِنِي بِخَيْرٍ قَدْ كَرِهَ رسولُ اللّهِ ﷺ المَسْئَلَةَ الَّتِي سألْتُهُ عنْهَا قال عُوَيْمِرٌ واللّهِ لاأنْتَهِي حَتَّى أسألَهُ عنْهَا فأقْبَلَ عُوَيْمِرٌ حَتَّى أتَى رسولَ اللّهِ ﷺ وسْطَ النَّاسِ فقال يا رسولَ اللّهِ أرَأيْتَ رجُلاً وجَدَ مَعَ امْرَأتِهِ رجُلاً أيَقْتُلُهُ فَتَقْتُلُونَهُ أمْ كَيْفَ يَفْعَلُ فقال رسولُ اللّهِ ﷺ قَدْ أنْزَلَ اللّهُ فِيكَ وفِي صَاحِبَتِكَ فاذْهَبْ فأتِ بِهَا قال سَهْلٌ فَتَلاعَنَا وأنَا مَعَ النَّاسِ عنْدَ رسولِ اللّهِ ﷺ فَلَمَّا فَرَغَا قال عُوَيْمِرٌ كَذَبْتُ عَلَيْهَا يا رسولَ اللّهِ إنْ أمْسَكْتُهَا فَطَلَّقَهَا ثلاثًا قبْلَ أنْ يأمُرَهُ رسولُ اللّهِ ﷺ : قال ابنُ شِهَابٍ فكانَتْ تِلْكَ سُنَّةَ الْمُتَلاعِنَينِ *

7-....... Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle haber vermiştir: Uveymir el-Aclânî, Âsım ibn Adiyy el-Ensârî'ye geldi de ona:

— Re'yini bana haber ver: Bir adam karısının berâberinde bir adam bulsa, kadının kocası o adamı öldürür, siz de onu kısâsen öldürür müsünüz, yoksa bu kimse nasıl yapmalı? Yâ Âsım, bu müşkil işi bir kerre benim için Rasûlullah'a soruver, dedi.

Bunun üzerine Âsım bu mes'eleyi Rasûlullah'a sordu. Fakat Rasûlullah (S) bu soruları, hoşlanmayıp ayıpladı. O derece ki, Rasûlul-

---

13 Bu üçüncü başlık altında Buhârî'nin kısaca naklettiği müctehid imâmların görüşleri, yerlerinde ve şerhlerde senedli olarak rivâyet edilmiştir.

lah'tan işittiği sözler Âsım'a ağır geldi. Akabinde Âsım âilesine döndüğü zamân Uveymir geldi ve:

— Yâ Âsım! Rasûlullah sana ne söyledi? dedi.

Âsım da:

— Sen bana hayır getirmedin. Rasûlullah, benim O'na sorduğum mes'eleyi çirkin gördü, dedi.

Uveymir:

— Vallâhi ben çekinmem, bunu kendim Rasûlullah'a sorarım, dedi.

Uveymir yönelip, insanların ortasında iken Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Bir kimse karısıyle berâber bir kişiyi (zinâ üzerinde) bulsa, kadının kocası o erkeği öldürmeli, sonra siz de (kısâs olarak) onu öldürmeli misiniz? Yoksa bu adam ne yapmalı? diye sordu.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Senin ve kadının hakkında Allah Kur'ân indirdi. Git o kadını getir!"* buyurdu.

Sehl dedi ki: Bu karı-koca (en-Nûr: 6-10 âyetinde öğretildiği üzere) birbirleriyle la'netleştiler. Ben de insanlarla berâber Rasûlullah'ın yanında idim, la'netleşmeleri bitince Uveymir:

— Yâ Rasûlallah! Eğer ben bu kadını nikâhımda tutarsam, ona yalan isnâd etmiş (bir yalancı) olurum! dedi ve Rasûlullah ona emir vermeden önce, o, kadınını üç talâk ile boşadı.

İbnu Şihâb: La'netleşmeden sonra karısına üç talâk verip boşamak ve hâkim tarafından infâz edilmek, la'netleşen çiftler hakkında bir kaanûn olageldi, demiştir [14].

---

14 Hadîsle başlık arasındaki uygunluk "Uveymir, kadınını üç talâkla boşadı" sözündedir. Çünkü Rasûlullah bu boşamayı reddetmeyip tenfîz eylemiştir... (Kastallânî). Bu da üç talâkla boşayan kimseye üç talâk vâki' olacağına delâlet etmiştir... Bu hadîsin bir rivâyeti en-Nûr Sûresi tefsîrinde geçmişti (Aynî).

Hz. Umer de bu kaanûna dayanarak üç talâk vukûuna tercîhan tutunmuş olacaktır. Çünkü Uveymir'in, Peygamber emretmeden üç talâk vererek karısından kesin sûrette ayrılmaya teşebbüs etmesi, üç talâk vukûunun yalnız la'netleşmenin bir fer'i olmayıp, yaygın bir âdet olduğunu ifâde eder. Umer'in hükmüne sahâbîlerin sükûtu bunu te'yîd eder...

"Bu ünvânın ifâde ve delâlet ettiği üzere, bu mühim ve ictimâî mes'ele üzerinde üç nesil dediğimiz sahâbe, tâbiûn ve etbâu't-tâbiîn devirlerinde ihtilâf cereyân etmiş ve bu ihtilâf, Buhârî'nin yaşadığı üçüncü hicret asrı ortalarına kadar devâm edip gelerek, fıkıh mezhebleri âlimleri müsbet ve menfî ictihâdlarda bulunmuşlardır. Hattâ burada durmayarak son asırlarda birçok tefsîr, hadîs, fıkıh âlimleri eserlerinde bu bahsi incelemişler ve bir kısmı da müstakil eserler yazmışlardır. Bilhassa Hanbelî şeyhlerinden İbn Teymiyye *Fetvâ*'sıyle sâir te'lîflerinde, tilmizi allâme İbnu'l-Kayyım *İ'lâmu'l-Muvakkiîn*'de; Şâfiîler'den Hâfız İbn Hacer *Tuhfetu'l-Muhtâc* ile diğer eserlerinde; Hanefîler'den İbnu Humâm

٨ــ حدّثنا سَعِيدُ بنُ عُفَيرٍ قال حدّثنى اللَّيْثُ قال حدّثنى عُقَيْلٌ عن ابنِ شِهَابٍ قال أخبرنى عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّ عَائِشَةَ أخْبَرَتْهُ أنَّ امْرَأةَ رِفاعَةَ القُرَظِيِّ جَاءَتْ إلَى رسولِ اللَّهِ ﷺ فقَالَتْ يَا رسولَ اللَّهِ إنَّ رِفاعَةَ طَلَّقنِى فَبَتَّ طَلاقِى وإنِّى نَكَحْتُ بَعْدَهُ عَبْدَ الرَّحْمنِ بنَ الزُّبَيْرِ القُرَظِيَّ وإنَّمَا مَعَهُ مِثْلُ الهُدْبَةِ قال رسولُ اللَّهِ ﷺ لعلَّكِ تُرِيدِينَ أنْ تَرْجِعِى إلى رِفاعَةَ لا حَتَّى يَذُوقَ عُسَيْلَتَكِ وَتَذُوقِى عُسَيْلَتَهُ *

8-....... İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi; ona da Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rifâa el-Kurazî'nin karısı Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Rifâa beni boşamış ve boşamayı kesin yapmıştı. Sonra ben de Abdurrahmân ibnu'z-Zubeyr el-Kurazî ile evlenmiştim. Fakat Abdurrahmân'ın erliği şu elbise saçağı gibi(gevşek)dir, dedi.

Rasûlullah (S):

— "*Sanırım ki sen* (eski kocan) *Rifâa'ya dönmek istiyorsun. Fakat* (ikinci kocan) *Abdurrahmân senin balcağızından, sen de onun balcağızından tatmadıkça bu olmaz*" buyurdu [15].

٩ــ حدّثنى مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ حدّثنا يَحْيَى عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قال حدّثنى القَاسِمُ بنُ مُحَمَّدٍ عنْ عَائِشَةَ أنَّ رجُلاً طَلَّقَ امْرَأتَهُ ثَلاثًا فتَزَوَّجَتْ فَطَلَّقَ فَسُئِلَ

Fethu'l-Kadîr'inde, İbn Âbidîn *Durru'l-Muhtâr hâşiyesi*'nde; Âlûsî de meşhûr tefsîrinde bu bahse dâir her iki tarafın karşılıklı delîllerini ve cevâblarını îzâh ile berâber, herbiri bir zümrenin mezhebini tercîh etmişlerdir.

Her devirde ictimâî ehemmiyetini koruyan bu mes'ele, zamânımızda da ehemmiyetlidir... Ahmed Hamdî Akseki tarafından da mükemmel bir eser yazılmış ise de henüz basılmamıştır..." (Kâmil Mirâs, *Tecrîd Tercemesi,* II, 446 - 465).

Merhûm üstâd bu mes'eleyi burada güzel bir sûrette inceleyip özetlemiştir. Yerinden okunması tavsiyeye değer.

15 Hadîsin başlığa uygunluğu "Rifâa beni boşamış ve boşamayı kesin yapmıştı" sözünden alınır. Bu "Boşamayı kesin yapmıştı" sözünün bir defada verilen üç talâka ihtimâli olduğu gibi, ayrı ayrı verilen üç talâka da ihtimâli vardır. Birinci ihtimâle göre Peygamber asrında bir defada verilen üç talâkın üç olarak mu'teber olduğuna delâlet eder. Hadîsin başlığa delîl olarak sevkedilmesinin sebebi budur.

النبيُّ صلى اللّهُ عليه وسلم أتحِلُّ لِلأوَّلِ قال لاَ حَتَّى يَذُوقَ عُسَيْلَتَهَا كَمَا ذَاقَ الأوَّلُ ٭

9-....... Ubeydullah şöyle demiştir: Bana el-Kaasım ibnu Muhammed, Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir kimse karısını üç talâk ile boşamış. Sonra kadın başka bir erkekle evlenmiş. İkinci koca da (kadınla cimâ yapamadan) kadını boşamış. Bu ikinci koca kadını boşadıktan sonra, kadının ilk kocasına varması halâl olur mu? diye Peygamber'e soruldu.

Peygamber (S) de:

— *"İkinci erkek kadının balcığından, birinci erkeğin tatması gibi tatmadıkça halâl olmaz"* buyurdu [16].

٤ـ باب مَنْ خَيَّرَ نِسَاءَهُ وقَوْلِ اللّهِ تعالى قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الحَيَاةَ الدُّنْيَا وزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلاً

4- KADINLARINI (KENDİLERİNİ BOŞAMALARI YÂHUD İSMETTE DEVÂM ETMELERİ ARASINDA) MUHAYYER KILAN KİMSE BÂBI

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Ey Peygamber, zevcelerine şöyle söyle: Eğer siz dünyâ hayâtını ve onun zînetini istiyorsanız, gelin size boşama bedellerini vereyim de hepinizi güzellikle salıvereyim. (Yok eğer Allah'ı, Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu istiyorsanız, haberiniz olsun, Allah içinizden güzel hareket edenlere pek büyük bir mükâfât hazırlamıştır)"

(el-Ahzâb: 28-29) [17].

---

16 Hadîsin başlığa uygunluğu "Erkek karısını üç talâkla boşadı" sözünden alınır. Bu sözün üç talâkın ayrı ayrı verilmiş olması uzak olmamakla berâber, bir arada verilmiş olmasına delâleti daha açıktır. İşte Âişe'nin bu iki hadîsi arasındaki mühim fark budur: Birincide "Beni boşadı ve boşamayı kesin yaptı" sûretinde; ikincide "Beni üç talâk ile boşadı" ibâresiyle rivâyet olunmasıdır. Hadîsin *"Balcağız"* ta'bîri, cinsî temâstan kinâyedir.

17 Zevceleri Peygamber(S)'den zînet elbiseleri ve ziyâde nafaka istemişlerdi, bu âyetler bu sebeble indi. Bunun üzerine Rasûlullah, Âişe'den başlayarak hepsini muhayyer kıldı. Âişe: Ben Allah'ı, Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu isterim, dedi. Diğerleri de böyle söylediler... Burada bu muhayyer kılma, sırf bir muhayyer

١٠ ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصٍ حدّثنا أبِى حدّثنا الأعْمَشُ حدّثنا مُسْلِمٌ عَنْ مَسْرُوقٍ عنْ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها قالَتْ خَيَّرَنَا رسُولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم فاخْتَرْنَا اللّهَ ورسولَهُ فَلَمْ يَعُدَّ ذٰلِكَ عَلَيْنَا شَيْئاً *

10-....... Bize Müslim ibn Subayh, Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âişe (R): Rasûlullah (S) bizleri muhayyer kıldı da bizler Allah'ı ve Rasûlü'nü tercîh ettik ve O bu muhayyer kılmayı bizim üzerimize bir şey (yânî talâk) saymadı, demiştir [18].

١١ ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ حدّثنا يَحْيَى عنْ إسْمَاعِيلَ حدّثنا عَامِرٌ عنْ مَسْرُوقٍ قَالَ سألْتُ عَائِشَةَ عنِ الْخِيَرَةِ فقالَتْ خَيَّرَنَا النبيُّ صلى اللّهُ عليه وسلم أفَكَانَ طَلاَقًا قال مَسْرُوقٌ لا أُبَالِي أخَيَّرْتُهَا واحِدَةً أوْ مِائَةً بَعْدَ أنْ تَخْتَارَنِى *

11-....... Bize Âmir eş-Şa'bî tahdîs etti ki, Mesrûk şöyle demiştir: Ben Âişe'ye hıyereden (yânî erkeğin karısını talâk husûsunda muhayyer kılmasından) sordum. Âişe (R):

— Peygamber (S) bizleri muhayyer kıldı, fakat bu bir talâk mı oldu? dedi.

Mesrûk:

— Karım beni tercîh edecek olduktan sonra, ben karımı bir kerre yâhud yüz kerre muhayyer kılmaktan bir endîşe duymam, demiştir.

٥ ـ بابٌ إذَا قال فارَقْتُكِ أوْ سَرَّحْتُكِ أوِ الخَلِيَّةُ أوِ البَرِيَّةُ أوْ ما عُنِيَ بِهِ الطَّلاَقُ فَهُوَ على نِيَّتِهِ : وَقَوْلُ اللّهِ عَزَّ وجَلَّ وسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلاً: وقال وأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلاً. وقال فإمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أوْ تَسْرِيحٌ بإحْسَانٍ. وقال أوْ فارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ :

---

kılmak mı idi? Yoksa irâdetin elinde olsun gibi bir talâk tefvîzi miydi? diye bir bahis üzerinde ihtilâf etmişlerdir... (*Hakk Dîni*, V, 3889).

18 Hadîsin başlığa delâleti meydandadır. Bundan sonraki de aynı hadîsin başka yoldan gelen rivâyetidir. Bunda Âişe'nin "Bu bir talâk mı oldu?" sözü, bunun bir talâk olmasını inkâr yollu bir soru ile ifâde edilmiştir. Bu hadîsleri Müslim de Talâk'ta getirmiştir.

وقالت عائشة قد علم النبى ﷺ أنّ أبوىّ لم يكونا يأمرانى بفراقه *

5- BÂB: ERKEK KARISINA "SENDEN AYRILDIM" YÂHUD "SENİ SALIVERDİM" YÂHUD "SEN KOCANDAN BOŞSUN" YÂHUD "UZAKLAŞTIRILANSIN" YÂHUD KENDİSİYLE TALÂK KASDEDİLEN BİR SÖZ SÖYLEDİĞİ ZAMÂN,BU KOCANIN İŞİ, NİYETİNE GÖREDİR (BU SÖZLERLE BOŞAMAYA NİYET ETMİŞSE BOŞAMA VÂKİ' OLUR, DEĞİLSE VÂKİ' OLMAZ).

Buna Azîz ve Celîl olan Allah'ın şu kavilleri delâlet etmiştir:

"Kendilerini güzel bir şekilde salıverin..." (el-Ahzâb: 49);

"Hepinizi güzellikle salıvereyim" (el-Ahzâb: 28);

"Boşanma iki defadır. (Ondan sonra) ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salıvermektir..." (el-Bakara: 229);

"Sonra müddetlerini doldur(maya yaklaş)dıkları zamân, onları ya güzellikle tutun, yâhud güzellikle kendilerinden ayrılın ve içinizden adâlet sâhibi iki kişiyi de şâhid yapın..." (et-Talâk: 2) [19]

Ve Âişe (R): Peygamber (S), ebeveynimin bana ondan ayrılmayı emretmeyeceklerini muhakkak bilirdi, demiştir [20].

٦ــ باب مَنْ قال لامرأته أنتِ علىّ حرامٌ :

---

19 Başlıktaki ta'bîrler talâk kinâyelerindendir. Bunlar talâka ve talâktan başkasına muhtemil olur. Bunlarla talâk, ancak niyet edilmişse vâki' olur. Çünkü bu ta'bîrler talâk için konulmuş değillerdir, fakat hükümde daha umûmî olan ma'nâ için konulmuşlardır. Daha umûmî olan ise, kullanma maddesinde kendisine sâdık olanların hepsine ihtimâlli olur. Onlardan biri ancak ta'yîn edici birşeyle teąyyün eder. Bu işin kendisinde ta'yîn edici ise, ancak niyettir (Kastallânî).

Buhârî bu kinâyeli ta'bîrlerin aynı zamânda talâk ma'nâsına ihtimâlli olarak Kur'ân'da da kullanıldığını göstermek için bu ta'bîrlerin geçtiği bâzı âyetleri burada zikretmiştir.

20 Bu ta'lîk, el-Ahzâb Sûresi tefsîrinin evvellerinde geçmiş olan Muhayyer kılma hadîsinden bir parçadır. Bu Muhayyer kılma hadîsi'nin bir rivâyeti Nikâh Kitâbı'nda da geçmişti.

وقال الحَسَنُ نِيَّتُهُ: وقال أهل

العِلْمِ إذَا طَلَّقَ ثَلاثًا فَقَدْ حَرُمَتْ عليه فَسَمَّوْهُ حَرَامًا بالطَّلاقِ والفِرَاقِ

ولَيْسَ هٰذَا كالَّذِى يُحَرِّمُ الطعَامَ لأنهُ لا يُقَالُ لِطَعَامِ الحِلِّ حرَامٌ ويُقَالُ

لِلْمُطَلَّقَةِ حَرَامٌ : وقال فى الطَّلاقِ ثلاثًا لا تَحِلُّ لهُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا

غَيْرَهُ. وقال اللَّيْثُ عَنْ نَافِعٍ كانَ ابنُ عُمَرَ إذَا سُئِلَ عَمَّنْ طَلَّقَ ثَلاثًا

قال لَوْ طَلَّقْتَ مَرَّةً أوْ مَرَّتَيْنِ فإنَّ النبىَّ ﷺ أمَرَنِى بِهٰذَا فإنْ طَلَّقْتَهَا

ثَلاثًا حَرُمَتْ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَكَ *

6- ZEVCESİNE HİTÂBEN "SEN BANA HARÂMSIN" DİYEN KİMSE BÂBI [21]

el-Hasen el-Basrî de: Bu sözde i'tibâra alınacak olan kocanın niyetidir, demiştir (yânî bu sözle talâka yâhud zıhâra niyet etmişse, niyet edilen şey vâki' olur, çünkü bunların ikisi de harâmlığı gerektirir) [22].

İlim ehli de: Erkek üç talâkla boşadığı zamân, artık o kadın başka bir erkekle evleninceye kadar, kendisine kesin olarak harâm olmuştur, dediler. Âlimler buna talâk yâhud ayrılma sözü açıkça telâffuz edilmiş olması sebebiyle harâm ismini verdiler.

Kadın hakkında zikredilen bu harâm kılma, bir yiyecek maddesini kendi nefsine harâm kılan kimse gibi değildir. Çünkü halâl olan yiyecek için harâm denilmez (eğer halâl yiyecek ve içeceği harâm ederse, bu boş bir sözdür). Hâlbuki boşanmış kadın için harâmdır denilir. Bunun delîli Yüce Allah'ın üç talâk hakkında şöyle buyurmuş olmasıdır: *"Eğer erkek zevcesini üçüncü defa olarak boşarsa, ondan sonra kadın, kendisinden başka bir ere nikâhlanıp varıncaya*

---

21 Buhârî bâb altında zikrettikleriyle yetindi de buna herhangi bir cevâb zikretmedi.

22 ***Zıhâr*** (el-Ahzâb: 4; el-Mucâdile: 2-4 âyetlerinde geçer): Bir adamın kendi zevcesine "Sen bana anamın zahrı, yânî sırtı gibisin" demesidir ki, "Anam bana nasıl harâm ise sen de bana öyle harâmsın" demek olur. Bu söz, Câhiliyet devrinde ebedî boşamayı ifâde ederdi. Yukarıda zikredilen âyetler Zıhâr'da ebedî harâmlık ve talâka keffâret sûretiyle muvakkat bir mâhiyet vermekte, Câhiliyet âdetini ma'kûl bir şekilde ıslâh etmektedir: *Hakk Dîni,* V, 3869; IV, 4775-4780.

kadar ona halâl olmaz..."
(el-Bakara: 230).

İmâm el-Leys de Nâfi'den söyledi. İbn Umer, karısını üç talâk ile boşayan kimsenin hükmü sorulduğu zamân: "Eğer sen kadınını bir kerre yâhud iki kerre boşadıysan (senin karına dönme hakkın vardır). Çünkü Peygamber (S) bana bunu emretti. Eğer sen karını üç talâkla boşadıysan artık o kadın başka bir erkekle evleninceye kadar sana harâm olmuştur" derdi [23].

١٢ــ حدّثنا مُحَمَّدٌ حدّثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ حدّثنا هِشَامُ بنُ عُرْوَةَ عنْ أَبِيهِ عنْ عَائِشَةَ قالَتْ طَلَّقَ رَجُلٌ امْرَأَتَهُ فَتزَوَّجَتْ زَوْجًا غَيْرَهُ فَطَلَّقَها وكانَتْ مَعَهُ مِثْلُ الهُدْبَةِ فَلَمْ تَصِلْ مِنْهُ إلَى شَيْءٍ تُرِيدُهُ فَلَمْ يَلْبَثْ أنْ طَلَّقَهَا فأتَتِ النبيَّ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم فقالَتْ يا رسُولَ اللَّهِ إنَّ زَوْجِى طَلَّقَنِى وإنِّى تزَوَّجْتُ زَوْجًا غَيْرَهُ فَدَخَلَ بِى ولَمْ يَكُنْ مَعَهُ إلاَّ مِثْلُ الهُدْبَةِ فَلَمْ يَقْرَبْنِى إلاَّ هَنَةً واحِدَةً لَمْ يَصِلْ مِنِّى إلَى شَيْءٍ فأحِلُّ لِزَوْجِى الأوَّلِ فقال رسولُ اللَّهِ ﷺ لا تَحِلِّينَ لِزَوْجِكِ الأوَّلِ حَتَّى يَذُوقَ الآخرُ عُسَيْلَتَكِ وتَذُوقِى عُسَيْلَتَهُ *

12-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Bir adam karısını kesin olarak boşadı. Kadın da boş bir adamla evlendi. Akabinde o ikinci kocası da kadını boşadı. İkinci kocanın erkeklik âleti elbise saçağı gibi gevşek idi. Bu sebeble arzû etmekte olduğu cinsî münâsebetten hiçbirşeye ulaşamadı. Bunun üzerine çok geçmeden kadını boşadı. Kadın, Peygamber'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Birinci kocam beni kesin olarak boşadı. Sonunda ben de ondan başka bir erkekle evlendim. Bu ikinci erkek benimle zifâfa girdi, ondaki erkeklik âleti ancak elbisenin saçağı gibi gevşekti. O bana ancak bir defa yaklaştı, benden hiçbirşeye ulaşamadı (yânî cimâ yapamadı). Şimdi ben ilk kocama halâl olur muyum? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— *"İkinci kocan senin balcığından tadıncaya kadar, sen de onun*

---

23 İbn Umer'in bu cevâbını, ilim ehlinin sözünü te'yîd için getirmiştir ki, bununla başlık arasındaki münâsebet noktası burasıdır.

balcığından tadıncaya kadar sen birinci kocana halâl olmazsın" buyurdu [24].

٧ــ بابٌ لِمَ تُحَرِّمُ ما أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ

7- BÂB: *"Ey Peygamber, sen zevcelerinin hoşnûdluğunu arayarak Allah'ın sana halâl kıldığı şeyi niçin (kendine) harâm ediyorsun..."*

(et-Talâk: 1).

١٣ــ **حدّثني** الحَسَنُ بنُ صَبَّاحٍ، سَمِعَ الرَّبيعَ بنَ نافِعٍ، **حدّثنا** مُعاوِيَةُ عَنْ يَحْيى بنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ يَعْلَى بنِ حَكِيمٍ عَنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ ابنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ إِذَا حَرَّمَ امْرَأَتَهُ لَيْسَ بِشَيْءٍ : وقال لَقَدْ كانَ لَكُمْ فِي رسولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ *

13-....... Saîd ibn Cubeyr, İbn Abbâs'tan: Erkek, karısını kendisine harâm kıldığı zamân bu söz birşey (yânî talâk) değildir, derken işitmiş olduğunu haber vermiştir.

Ve yine İbn Abbâs (buna delîl getirerek): ***"And olsun Allah'ın Rasûlü'nde sizin için pek güzel bir örnek vardır..."*** (el-Ahzâb:21) âyetini söylemiştir [25].

١٤ــ **حدّثني** الحَسَنُ بنُ مُحَمَّدِ بنِ صَبَّاحٍ، **حدّثنا** حَجَّاجٌ عنِ ابنِ

---

24 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Sen birinci kocana halâl olmazsın"* sözünden alınır. Çünkü birinci kocası, onu üç talâkla boşamıştı. Harâm ta'bîri de şübhesiz üç talâkın ardından söylenir. Âişe'nin rivâyet ettiği bu Rifâa'nın karısı hadîsinin bir rivâyeti yakında geçmişti ve orada bâzı açıklamalar verilmişti... (Aynî).

25 Bu hadîs Müslim'de daha açıktır: ... Saîd ibn Cubeyr, İbn Abbâs'tan tahdîs ederek yazdı ki, İbn Abbâs (R), kişinin kendi karısını nefsine harâm kılması hakkında: Bu söz keffâret vermesi lâzım gelen bir yemîndir (talâk değildir), der idi. İbn Abbâs bunun ardından el-Ahzâb: 21. âyetini söyledi (*Müslim Ter.*, IV, 415-416).

İbn Abbâs delîl olarak bu âyeti okumakla et-Tahrîm Sûresi'nin inmesi sebeblerinden biri olmak üzere rivâyet edilen Peygamber'in câriyesi Mâriye'yi kendisine harâm etmesi kıssasına işâret etmek istemiştir.

Şârih Hattâbî de: Âlimlerin çoğu Rasûlullah'ın câriyesi Mâriye el-Kıbtıyye'yi kendisine harâm kılması üzerine indiğini söylediler, demiştir. İnme sebebi birkaç hâdise olmuş olabilir.

جُرَيْجٍ قال زَعَمَ عَطَاءٌ أَنَّهُ سَمِعَ عُبَيْدَ بنَ عُمَيْرٍ يَقُولُ سَمِعْتُ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها أنَّ النبىَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم كانَ يَمْكُثُ عِنْدَ زَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ وَيَشْرَبُ عِنْدَهَا عَسَلاً فَتَوَاصَيْتُ أنَا وحَفْصَةُ أنَّ أَيَّتَنَا دَخَلَ عَلَيْهَا النبىُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَلْتَقُلْ إنِّى أجِدُ مِنْكَ رِيحَ مغَافِيرَ أكَلْتَ مَغَافِيرَ فَدَخَلَ على إحْدَاهُمَا فقالَتْ لهُ ذٰلِكَ فقال لا بَلْ شَرِبْتُ عَسَلاً عِنْدَ زَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ وَلَنْ أَعُودَ لَهُ فَنَزَلَتْ يا أَيُّهَا النبىُّ لِمَ تُحَرِّمُ ما أحَلَّ اللَّهُ لَكَ إلَى إنْ تَتُوبَا إلَى اللَّهِ لِعَائِشَةَ وحَفْصَةَ وإذْ أسَرَّ النبىُّ إلَى بَعْضِ أزْوَاجِهِ حَدِيثًا لِقَوْلِهِ بَلْ شَرِبْتُ عَسَلاً *

14-....... İbn Cureyc şöyle demiştir: Atâ ibn Ebî Rebâh, Ubeyd ibn Umeyr'den şöyle derken işittiğini söyledi: Ben Âişe(R)'den şöyle derken işittim: Peygamber (S) Zeyneb ibnetu Cahş'ın yanında eğlenir ve onun yanında bal şerbeti içerdi. Bunun üzerine Hafsa ile ben birbirimizle şöyle tavsiyeleştik: İkimizden hangimizin yanına Peygamber girerse, O'na:

— Ben Sen'den megâfir kokusu duyuyorum, Sen megâfir mi yedin? desin, dedik.

Peygamber iki kadından birinin yanına girince, o kadın bu sözü Peygamber'e söyledi. Peygamber de:

— *"Hayır* (ben megâfir yemedim). *Fakat Zeyneb bintu Cahş'ın yanında bal şerbeti içtim. Artık bir daha onu içmeğe dönmem"* dedi

İşte bunun üzerine şu âyetler indi: ***"Ey Peygamber! Sen zevcelerinin hoşnûdluğunu arayarak Allah'ın sana halâl kıldığı şeyi niçin*** (kendine) ***harâm ediyorsun?*** (Bununla berâber üzülme) ***Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir. Allah sizin için yemînlerinizin çözümlüğünü farz kılmıştır. Allah sizin yardımcınızdır ve O hakkıyle bilendir, tam hüküm ve hikmet sâhibidir. Hani Peygamber, zevcelerinden birine gizli bir söz söylemişti. Bunun üzerine o açıklayınca,*** (Peygamber) ***bunun bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Artık bunu kendisine söyleyince, o zevce: 'Bunu sana kim haber verdi?' dedi.*** (Peygamber de:) ***'Bana herşeyi bilen, herşeyden haberdâr olan Allah haber verdi' dedi. Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz ne iyi, çünkü ikinizin de kalbleriniz eğildi. Yok, onun aleyhinde birbirinize arka verirseniz, hiç şübhesiz Allah bizzât onun yardımcısıdır, Cebrâîl de, mü'minlerin sâlih olanları da. Bunların ardından bütün melekler de ona yardımcıdırlar"*** (et-Tahrîm: 1-4).

Bu âyetteki ***"Eğer tevbe ederseniz"***deki tesniye zamîri, Âişe ile Hafsa'ya âiddir. ***"Hani Peygamber zevcelerinden birine gizli bir söz söylemişti"*** fıkrası da ***"Hayır, ben bal şerbeti içtim"*** sözüne işârettir [26].

١٥ ــ حدّثنا فَرْوَةُ بنُ أبي المَغْرَاءِ **حدّثنا** عَلِيُّ بنُ مُسْهِرٍ عَنْ هِشَامِ ابنِ عُرْوَةَ عنْ أبيهِ عنْ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها قالَتْ كانَ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم يُحِبُّ العَسَلَ والحَلْوَاءَ وكانَ إذَا انْصَرَفَ مِنَ العَصْرِ دَخَلَ عَلَى نِسَائِهِ فَيَدْنُو مِنْ إحْدَاهُنَّ فَدَخَلَ على حَفْصَةَ بِنْتِ عُمَرَ فاحْتَبَسَ أكْثَرَ ما كانَ يَحْتَبِسُ فغِرْتُ فَسَأَلْتُ عنْ ذٰلِكَ فَقِيلَ لِى أهْدَتْ لهَا امْرَأةٌ مِنْ قَوْمِهَا عُكَّةً مِنْ عَسَلٍ فَسَقَتِ النبيَّ صلى اللّهُ عليه وسلم مِنْهُ شَرْبَةً فَقُلْتُ أما واللّهِ لَنَحْتَالَنَّ لَهُ فَقُلْتُ لِسَوْدَةَ بِنْتِ زَمْعَةَ إنَّهُ سَيَدْنُو مِنْكِ فَإذَا دَنَا مِنْكِ فقولِى أكَلْتَ مَغَافِيرَ فإنَّهُ سَيَقُولُ لَكِ لا فَقُولِى لَهُ ما هٰذِهِ الرِّيحُ الَّتِى أجِدُ مِنْكَ فإنَّهُ سَيَقُولُ لَكِ سَقَتْنِى حَفْصَةُ شَرْبَةَ عَسَلٍ فقولى لهُ جَرَسَتْ نَحْلُهُ العُرْفُطَ وسأقولُ ذٰلِكِ وقُولِى أنْتِ يا صَفِيَّةُ ذَاكِ قالَتْ تَقُولُ سَوْدَةُ فَوَاللّهِ ما هُوَ إلاَّ أنْ قامَ علَى البَابِ فأرَدْتُ أنْ أُبَادِئَهُ بِمَا أمَرْتِنِى بِهِ فَرَقًا مِنْكِ فَلَمَّا دَنَا مِنْها قالَتْ لهُ سَوْدَةُ يارسولَ اللّهِ أكَلْتَ مَغَافِيرَ قال لاَ قالَتْ فَما هٰذِهِ الرِّيحُ التى أجِدُ مِنْكَ قال سَقَتْنِى حَفْصَةُ شَرْبَةَ عَسَلٍ فقالَتْ جَرَسَتْ نَحْلُهُ العُرْفُطَ فَلَمَّا دار إلَىَّ قُلْتُ لهُ نَحْوَ ذٰلِكَ فلمَّا دَارَ إلَى صَفِيَّةَ قالَتْ لهُ مِثْلَ ذٰلِكَ فلمَّا دَارَ الى حَفْصَةَ قالَتْ يارسولَ اللّهِ ألاأسْقِيكَ مِنْهُ قال لا حَاجَةَ لِى فِيهِ قالَتْ تَقُولُ سَوْدَةُ واللّهِ لَقَدْ حرَمْنَاهُ قُلْتُ لَهَا اسْكُتِى *

15-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) balı ve tatlıyı severdi. İkindi namâzından döndüğü zamân kadınlarının yanına gi-

---

26 Hadîsin başlıktaki âyetle uygunluğu meydandadır.

Rasûlullah'ın halâl ve mübâh olan birşeyi nefsine harâm kılması ve bunun gizli kalmasına dikkat etmesi, kadınlarını memnûn etmek ve aralarında iki hizib hâlinde hissolunan fıtrî kadınlık kıskançlığının âile nizâmı üzerinde aksi te'sîr yapmasından sakınmak içindi. Fakat bunun bir halâlı harâm kılacak dereceye varması uygun olmadığı açıkça bildirilmiştir. İşte bu hâdise, başlıktaki ve devâmı olan âyetlerin inmesinin sebebi olmuş oluyor.

rer ve onlardan birinin yanına yaklaşırdı. Bir gün Umer'in kızı Hafsa'nın yanına girdi de, orada kalmakta olduğundan daha çok kaldı. Ben bunu kıskandım (ve bunun sebebini soruşturdum). Bana:

— Hafsa'ya, kavminden bir kadın küçük bir çömlek bal hediye etti, o da bu baldan Peygamber'e şerbet içirdi, denildi.

Ben de kendi kendime: Vallâhi biz bunun için muhakkak bir hîle yaparız! dedim.

Akabinde Sevde bintu Zem'a'ya şöyle dedim:

— Biraz sonra Rasûlullah muhakkak sana yaklaşacaktır. Sana yaklaştığında O'na: Sen megâfîr mi yedin? dersin. O da sana: Hayır, diyecektir. Bunun üzerine sen de O'na: Sen'den hissetmekte olduğum bu koku nedir? dersin. O da sana muhakkak: Hafsa bana bal şerbeti içirmişti! diyecektir. Sen de O'na: O balın arısı urfut ağacından toplamıştır! dersin. Bana geldiğinde ben de böyle söyleyeceğim. Yâ Safiyye, sen de böyle söyle! dedim [27].

Âişe bu ta'lîmâtın tatbîk sûretini şöyle anlatmıştır: Sevde şöyle diyordu:

— Vallâhi çok geçmedi Rasûlullah kapının önünde durdu. Yâ Âişe, senden korktuğum için bana emrettiğin sözü hemen Rasûlullah'a oracakta iken söylemek istedim.

(Âişe dedi ki:) Rasûlullah ona yaklaşınca, Sevde O'na:

— Yâ Rasûlallah, sen megâfîr zamkı mı yedin? demiş

O da:

— *"Hayır!"* diye cevâb vermiş.

Sevde:

— Sen'den hissetmekte olduğum bu koku nedir? demiş.

Rasûlullah:

— *"Hafsa bana bal şerbeti içirmişti!"* buyurmuş.

Sevde:

— O balın arısı urfut ağacında yayılmış! demiş.

Nihâyet Rasûlullah benim odama dönüp geldiğinde ben de bu sözlerin benzerini söyledim. Safiyye'ye gittiğinde o da bunların benzerini söylemişti. Sonra Rasûlullah dönüp Hafsa'nın nevbetinde yanına vardığında, Hafsa:

— Yâ Rasûlallah! Sana o bal şerbetinden içireyim mi? diye sorduğunda Rasûlullah:

---

27 *el-Mağâfîr, el-Mağâsîr* ma'nâsınadır ki, Sumâm ve Urfut gibi meşe ağaçlarından terleyip akan zamka benzer şıraya denir. Müfredi "Minber" vezninde *"Mığfer"* ve *"Mağfûr"*, mîmlerin ötresiyle *"Muğfâr"* ve *"Muğfîr"*... gelir... *(Kaamûs Ter.)*.

Bir bitkidir ki, yaprağı geniş olup dikenleri vardır, yeryüzüne yayılır, meyvesi pamuk gibi beyaz ve çirkin kokuludur. Bal arısı ondan yer... (Aynî).

— *"Hayır, benim ona ihtiyâcım yoktur!"* buyurdu.

Âişe (rivâyetine son vererek) dedi ki: Sevde bana:

— Vallâhi biz Rasûlullah'ı bal şerbetinden mahrûm ettik, diyordu.

Ben de Sevde'ye:

— Sus! dedim (ve Hafsa hakkındaki hîle ve tedbîrimizin duyulmasını istemedim) [28].

٨ــ بابٌ لاطَلاَقَ قَبْلَ النِّكَاحِ وقَوْلُ اللّٰهِ تعَالَى ياأَيُّهَا الذِينَ آمَنُوا اذا نَكَحْتُمُ المُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ منْ قَبْلِ أنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لكُمْ عَلَيْهِنَّ منْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا فَمَتِّعُوهُنَّ وسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلاً : وقال ابنُ عَبَّاسٍ جَعَلَ اللّٰهُ الطَّلاَقَ بَعْدَ النِّكَاحِ . ويُرْوَى فى ذٰلِكَ عنْ عَلِيٍّ وسَعِيدِ بنِ المُسَيَّبِ وعُرْوَةَ بنِ الزُّبَيْرِ وأبِى بَكْرِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ وعُبَيْدِ اللّٰهِ بنِ عَبْدِ اللّٰهِ بنِ عُتْبَةَ وأبَانَ بنِ عُثْمَانَ وعَلِيِّ بنِ حُسَيْنٍ وشُرَيحٍ وسَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ والقاسِمِ وسالِمٍ وطَاوُسٍ والحَسَنِ وعِكْرِمَةَ وَعَطَاءٍ وعامِرِ بنِ سَعْدٍ وجابِرِ بنِ زَيْدٍ ونافِعِ بنِ جُبَيْرٍ ومُحَمَّدِ بنِ كَعْبٍ وسُلَيْمَانَ بنِ يَسارٍ ومُجَاهِدٍ والقَاسِمِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ وعَمْرِو بنِ هَرِمٍ والشَّعْبِيِّ أنَّهَا لا تَطْلُقُ

---

28 Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde Peygamber'in kendisini bal içmekten men' etmesinin bulunması bakımındandır. Bu men' de Peygamber'in *"Benim ona ihtiyâcım yoktur"* sözünden anlaşılır. Bunu Hişâm'ın rivâyetindeki *"Ben yemîn ettim, bunu kimseye haber verme"* dedi, akabinde *"Ey Peygamber..."* âyeti indi ziyâdesi te'yîd etmektedir.

Tahrîm, i'tikaadî veyâ fiilî, aslî veyâ arızî, muvakkat veyâ gayrı muvakkat sûrette harâm etmek, harâm kılmak veyâ men' eylemek, mahrûm kılmak ma'nâlarına gelebilir ki, ya ilâhî teshîr ile veyâ zorla veyâ akıl cihetinden yâhud şer'î cihetten yâhud resim ve âdette emri sayılan biri tarafından yasak veyâ men' edilmek, mahrûm kılınmak sûretlerini şâmil olup, talâk, zıhâr, îlâ gibi bâzı yemîn kısımları da buna dâhil olur. Burada ise Peygamber'in kendine yaptığı bir harâm kılma vak'asının ismi olarak, bu sûre O'na muzâf kılınmıştır. Ve esâsen harâm kılma, Allah'a âid olup, Allah'ın halâl kıldığını harâm kılmak iyi olmadığı anlatılmıştır.

Bu vak'anın hulâsası burada nakledilen hadîslerde anlatılmıştır (*Hakk Dîni,* VI, 5084). Elmalılı Muhammed Hamdî Yazır, Tahrîm Sûresi tefsîrinin baş tarafında bu konuyu iyice incelemiş, birçok hadîslerin tercümelerini verdikten

8- BÂB: NİKÂHTAN ÖNCE TALÂK YOKTUR

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:
"Ey îmân edenler, mü'min kadınları nikâhlayıp da sonra kendilerine dokunmadan, onları boşadığınız zamân sizin için üzerlerine sayacağınız bir iddet yoktur. O sûrette onları fâidelendirip, kendilerini güzel bir şekilde salıverin" (el-Ahzâb: 49).

İbn Abbâs da: Allah talâkı nikâhtan sonra kıldı, demiştir [29].

Ve nikâhın varlığından önce talâkın olmadığı husûsunda Alî'den, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den, Ebû Bekr ibnu Abdirrahmân ibni'l-Hâris ibn Hişâm'dan, Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe'den, Ebân ibn Usmân'dan, Alî ibnu'l-Hüseyin-(Zeyne'l-Âbidîn)den, Kaadı Şurayh'den, Saîd ibn Cubeyr'den, el-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr es-Sıddîk'tan, Sâlim ibn Abdillah'tan, Tâvûs'tan, el-Hasen el-Basrî'den, İkrime'den, Atâ'dan, Âmir ibnu Sa'd el-Becelî'den, Câbir ibn Zeyd'den, Nâfi' ibn Cubeyr(ibn Mut'ım)'den, Muhammed ibnu Ka'b el-Karazî'den, Süleymân ibnu Yesâr'dan, Mucâhid'den, el-Kaasım ibn Abdirrahmân (ibn Abdillah ibn Mes'ûd)'dan, Amr ibnu Herim el-Ezdî'den, eş-Şa'bî Âmir ibn Şerâhîl'den rivâyet olunuyor ki, nikâhtan önce kadın boş olmaz [30].

---

sonra, bunlarla sûrenin iniş sebeblerini ayrı ayrı irtibâtlamış ve bu konuda çok güzel doyurucu bilgileri özetlemiştir: VI, 5084-5102.

29 İbn Abbâs'ın bu sözünü, İbn Ebî Şeybe, Abdullah ibn Numeyr'den; o da İbn Cureyc'den; o da Atâ'dan; o İbn Abbâs'tan "Talâk ancak nikâhtan sonra, hürriyet vermek de ancak mâlik olmadan sonra vardır" lafzıyle rivâyet etmiştir. Bu, hakkında ihtilâf bulunmayan bir husûstur. Şübhesiz Allah da talâkı nikâhtan sonra kılmıştır (Aynî).

Kirmânî de şöyle demiştir: En yüksek fakîhlerden bu yirmiüç kişilik cemâatin isimlerini saymaktan Buhârî'nin maksadı, kadının nikâhtan önce boşanmayacağı üzerinde icmâ olmasının yakîn bulunmasını bildirmektir (Kastallânî).

.... Bu, meşhûr hilâfiyât mes'elelerindendir. Âlimlerin bu mes'elede mutlak olarak talâkın vâkı' olması, mutlak olarak vâkı' olmaması, umûmî olanla husûsî olan arasında tafsîl yapma gibi çeşitli mezhebleri vardır. Cumhûr, talâkın vâkı' olmayacağı üzerindedir. Buhârî de bunu göstermiştir.... *(Fethu'l-Bârî).*

30 Burada isimleri sıralanmış olan fakîhlerin görüşleri, şerhlerde ve diğer ilgili yerlerde hep senedli olarak rivâyet edilmiştir.

٩ــ بابٌ إذَا قال لامْرَأتِهِ وهُوَ مُكْرَهٌ هٰذِهِ أُخْتِي فَلاَ شَيْءَ عليْهِ. قال النبيُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم
قال إبْرَاهِيمُ لِسَارَةَ هٰذِهِ أُخْتِي وذٰلِكَ فى ذَاتِ اللّٰهِ عَزَّ وجَلَّ

9- BÂB: ERKEK ZORLANMIŞ OLDUĞU HÂLDE, KARISI İÇİN: "ŞU KADIN BENİM KIZKARDEŞİMDİR" DEDİĞİ ZAMÂN, O ERKEK ÜZERİNE NE TALÂK, NE ZIHÂR NEV'İNDEN BİRŞEY OLMAZ

Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"İbrâhîm Halîl Peygamber, karısı Sâre için: 'Bu benim kızkardeşimdir' dedi. İbrâhîm'in karısı için böyle söylemesi, Azîz ve Celîl Allah'ın rızâsı hakkında* (yânî O'nun rızâsıyle) *olmuştu* (çünkü Sâre, Allah'ın Dîni'nde onun kızkardeşi idi)"[31].

١٠ــ بابُ الطَّلاَقِ فِى الإغْلاَقِ والكُرْهِ والسَّكْرَانِ والمَجْنُونِ وأمْرِهِما والغَلَطِ والنِّسْيَانِ فِى الطَّلاَقِ والشِّرْكِ وغَيْرِهِ لِقَوْلِ النبيِّ صلى اللّٰهُ عليْهِ وسَلَّمَ الأعْمَالُ بالنِّيَّةِ ولِكُلِّ امْرِىءٍ مانوَى وتَلاَ الشَّعْبِيُّ لا تُؤَاخِذْنا إنْ نَسِينَا أوْ أخْطَأْنَا وما لا يَجُوزُ مِنْ إقْرَارِ المُوَسْوِسِ : وقال النبيُّ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم لِلَّذِى أقَرَّ علَى نَفْسِهِ أبِكَ جُنونٌ . وقال علِيٌّ بَقَرَ حَمْزَةُ خَوَاصِرَ شَارِفَيَّ فَطَفِقَ النبيُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم يَلُومُ حَمْزَةَ فإذَا حَمْزَةُ قَدْ ثَمِلَ مُحْمَرَّةٌ عَيْنَاهُ ثُمَّ قال حَمْزَةُ هَلْ أنْتُمْ إلاَّ عَبِيدٌ لأبِى

---

31 Fir'avnların âdetinden biri şu idi: Onlar boş kadına ancak isteme ve rızâsı ile yaklaşırlardı, fakat evli kadına yaklaşmaları böyle değildi. Onlar evli kadını sevdikleri zamân, onu kocasından zorla alırlardı (Kastallânî).

Buhârî bu başlık altında İbrâhîm kıssasını zikretmekle, zorlanma hâlinde böyle söyleyen kimseye, İbrâhîm kıssasında vâki' olana kıyâs ederek bu sözün kendisine zarar vermeyeceğine delîl getirmek istemiştir. Çünkü İbrâhîm'e, Fir'avn'ın arzûlarında kendisine muhâlefet edenleri öldürmekte olduğu tahakkuk ediyordu. Onun o vakitte hâli, zorlanmış olan kimsenin hâli gibidir. Hattâ daha kuvvetli idi. Çünkü bu Fir'avn'ın kâfirliği, zulmü ve en küçük birşeyde kendisine muhâlefet edenlere azâbı çok şiddetli idi... (Aynî).

Buhârî, İbrâhîm'in bu kıssasının anlatıldığı hadîsi Hibe, İkrâh, ve Peygamberler Kitâbları'nda da getirmiştir.

فعرف النبيُّ ﷺ أنَّهُ قَدْ ثَمِلَ فخَرَجَ وخَرَجْنَا مَعَهُ : وقال عُثْمَانُ لَيْسَ لِمَجْنُونٍ ولا لِسَكْرَانَ طَلاَقٌ . وقال ابنُ عَبَّاسٍ طَلاَقُ السَّكْرَانِ والمُسْتَكْرَهِ لَيْسَ بِجَائِزٍ . وقال عُقْبَةُ بنُ عَامِرٍ لاَ يَجُوزُ طَلاَقُ المُوَسْوِسِ : وقال عَطَاءٌ إذَا بَدَا بالطَّلاَقِ فلهُ شَرْطُهُ. وقال نافِعٌ طَلَّقَ رَجُلٌ امْرَأتَهُ البَتَّةَ إنْ خَرَجَتْ فقال ابنُ عُمَرَ إنْ خَرَجَتْ فَقَدْ بُتَّتْ مِنْهُ وإنْ لَمْ تَخْرُجْ فَلَيْسَ بِشَيْءٍ. وقال الزُّهْرِيُّ فِيمَنْ قَالَ إنْ لَمْ أفْعَلْ كَذَا وَكَذَا فامرَأتِي طَالِقٌ ثَلاثًا يُسْئَلُ عَمَّا قَالَ وعَقَدَ عَلَيْهِ قَلْبُهُ حِينَ حلَفَ بِتِلْكَ اليَمِينِ فإنْ سَمَّى أجلاً أرَادَهُ وعَقَدَ عَلَيْهِ قلْبُهُ حِينَ حَلَفَ جُعِلَ ذَلِكَ فِي دِينِهِ وأمانَتِهِ : وقال إبْرَاهِيمُ إنْ قال لا حاجَةَ لِي فِيكِ نِيَّتُهُ وطَلاَقُ كُلِّ قَوْمٍ بِلِسَانِهِمْ. وقال قَتَادَةُ إذَا قال إذَا حَمَلْتِ فأنْتِ طَالِقٌ ثَلاثًا يَغْشَاهَا عِنْدَ كُلِّ طُهْرٍ مَرَّةً فإنِ اسْتَبَانَ حَمْلُهَا فَقَدْ بانَتْ مِنْهُ. وقال الحَسَنُ إذَا قال الْحَقِي بأهْلِكِ نِيَّتُهُ : وقال ابنُ عَبَّاسٍ الطَّلاَقُ عنْ وطَرٍ والعَتَاقُ ما أُرِيدَ بِهِ وَجْهُ اللَّهِ : وقال الزُّهْرِيُّ إنْ قال ما أنْتِ بامْرأتِي نِيَّتُهُ وإنْ نَوَى طَلاَقًا فهوَ مانوى . وقال عَلِيٌّ ألَمْ تَعْلَمْ أنَّ القَلَمَ رُفِعَ عَنْ ثَلاثَةٍ : عنِ المَجْنُونِ حَتَّى يُفِيقَ وعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يُدْرِكَ وعَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ : وقال عليٌّ وكُلُّ الطَّلاَقِ جَائِزٌ إلاَّ طَلاَقَ المَعْتُوهِ

10- ÖFKE, ZORLAMA, SARHOŞLUK VE DELİLİK HÂLLERİNDE VERİLEN TALÂKIN HÜKMÜ; SARHOŞLA DELİNİN İŞLERİNİN HÜKMÜ (YÂNÎ BUNLARIN SÖZLERİ VE İŞLERİNDEKİ HÜKÜMLERİ BİR MİDİR, AYRI MIDIR?); TALÂKTA MEYDANA GELEN YANILMA VE UNUTMANIN HÜKMÜ; YANILMA VE UNUTMAKLA MEYDANA GELEN ŞİRKİN VE DİĞER İŞLERİN HÜKÜMLERİ(NİN KİŞİLERİN NİYETLERİNE BAĞLI OLDUĞU) BÂBI

Çünkü Peygamber(S)'in şu kavli vardır:
"Ameller ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan ancak odur..." [32]

---

32 Buhârî bu bâbda, öfke, zorlama, sarhoşluk, delilik, hâllerinde kasd ve irâdeye bitişik olmayarak verilen talâkların şer'î ve hukûkî kıymeti olmadığını birçok sahâbî ve tâbiî âlimlerinden nakletmektedir. *Iğlâk* kelimesinin ma'nâsında ihtilâf edilmiştir. Bunun aslı olan *Ğalak*, kapı kapamak ma'nâsınadır *(Kaâmûs Ter.)*

eş-Şa'bî de (yanılan ve unutanın talâklarının vâkı' olmayacağına delîl getirici olarak): "*Ey Rabb'imiz, unuttuk yâhud yanıldıysak, bizi tutup sorguya çekme...*" (el-Bakara: 286) âyetini okumuştur. Vesveseli kimsenin ikrârının câiz olmayacağı. Zîrâ Peygamber (S), kendisi aleyhine zinâ ikrârı yapan kişiye: "*Sende delilik var mı?*" buyurmuştur.

Alî ibn Ebî Tâlib de şöyle demiştir: Hamza yaşlı develerin böğürlerini yardı. Peygamber (S) Hamza'yı bu fiilinden dolayı kınamaya başladı. Bir de gördü ki, Hamza iki gözü kıpkızıl sarhoş olmuş. Sonra Hamza, Peygamber'e: Sizler başka değil, ancak babamın kölelerisiniz, dedi. Bu söz üzerine Peygamber, Hamza'nın çok sarhoş olduğunu bildi de yanından dışarı çıktı, biz de berâberinde çıktık (yânî Peygamber onu sarhoş iken işlediği suçlardan dolayı cezâlandırmadı).

Usmân ibn Affân: Delinin ve sarhoşun talâkı yoktur (yânî vâki' olmaz), demiştir. İbn Abbâs da: Sarhoşun ve zorlanan kimsenin talâkı câiz değildir (yânî vâki' değildir), demiştir. Ukbetu'bnu Âmir de: Vesveseli kişinin talâkı câiz (yânî vâki') olmaz, demiştir. Atâ ibn

---

Hicâz âlimleri *Iğlâk*'ı *İkrâh* ile; Irâk âlimleri *Gadab* ile tefsîr etmişlerdir. İbn Esîr de *en-Nihâye*'de *Ğalak*'ı, göğüs darlığı ve sabır azlığı diye tefsîr etmiştir. İbn Hacer: Buhârî'nin "Bâbu't-Talâk fi'l-Iğlâk ve'l-Kurh" başlığındaki "*el-Kurh*" kelimesini *Iğlâk* üzerine atfetmiş olması, *Iğlâk* ile *Gadab* ma'nâsını kasdettiğine açıkça delâlet eder, demiştir.

İkrâh, "İnsanın tab'an veyâ şer'an istemediği şeye sevk ve icbâr edilmesi" diye ta'rîf olunduğuna ve *Gadab* da gayrı irâdî meydana gelen heyecânlanmadan ibâret bulunduğuna göre, öfkeli hâldeki ve zorlanma hâlindeki talâklar, irâdeye bitişik olmamakta birleşirler. Şerhlerde *Mukreh*, "Zâilu'l-irâde"; *Sarhoş* da "Zâilu'l-akl" olarak ta'rîf olunuyor. Bu ta'lîle göre, zorlanan kişinin ve sarhoşun talâkı da mu'teber olmamak gerektir.

Buhârî bunların talâklarının mu'teber olmadığına meşhûr niyet hadîsini delîl getirmiştir. Bu hadîs gereğince kişinin her türlü söz, fiil ve hareketlerinin kıymeti ancak niyetine bağlıdır. Niyetin her türlü hareket ve işler üzerinde pek büyük te'sîri vardır. İşte böyle yüksek bir hakîkati bildirmekte olduğu içindir ki, Buhârî, *Sahîh*'ini de bu hadîsle başlatmıştır. Özetle ifâde edilirse, bu hadîste vicdânî temâyüllerimizin, medenî münâsebetlerimizin hayır veyâ şerre yakın, iyi veyâ fenâ olmasının tek mi'yârı, niyetlerimiz olduğu ve her fiil ve hareketin îcâb veyâ terkinde niyetin hâkim bulunduğu teblîğ buyurulmuştur.

Ebî Rebâh: Boşamak istediği ve boşamaya başladığı zamân onun şartı olur (yânî bir şart koşması ve boşamayı bir şarta bağlaması lâzımdır), demiştir.

Nâfi' de şöyle dedi:
Bir adam karısını, eğer evden dışarı çıkarsa kesin olarak boşadığında hükmü soruldu da, İbn Umer: Eğer kadın evden çıkarsa, o adamdan kat'î olarak kesilmiştir; evden dışarı çıkmazsa (şart bulunmadığı için) hiçbirşey olmaz, dedi.

ez-Zuhrî de "Eğer şunu şunu yapmazsam karım üç defa boştur" diyen kimse hakkında şöyle demiştir: O kişi söylediğinden ve yemîn ettiği zamân bu yemîni ile kalbini bağladığı şeyden sorulur. Eğer istediği bir müddet ismi söylemiş ve yemîn ettiği sırada kalbini ona bağlamış ise, bu onun dînine ve emânetine bırakılır (yânî sözü tasdîk olunur ve Allah ile kendi arasındaki şeye mâlik olur).

İbrâhîm en-Nahaî de şöyle demiştir:
Eğer erkek karısına "Benim sende hiçbir hâcetim yok" derse, niyeti mu'teber olur(Eğer talâk niyet etmişse kadın boşanmış olur, değilse olmaz).

Her kavmin talâkı kendi dilleriyle olur. (Meselâ, Türkçe ile: "Boşadım seni bir talâk" dese, bir ric'î talâk vâki' olur; "İki talâk" dese, iki; "Üç talâk" dese, üç talâk vâki' olur.)

Katâde şöyle dedi: Erkek karısına, her temizlik sırasında bir kerre cinsî münâsebet yaparak: "Eğer hâmile kalırsan sen üç defa boşsun" derse ve kadının gebeliği meydana çıksa, o adamdan kesin olarak boşanıp ayrılmış olur.

el-Hasen el-Basrî de şöyle demiştir:
Erkek karısına hitâben "Sen kendi âilene katıl" dediği zamân, niyeti mu'teber olur (Eğer bu sözle talâk niyet etmişse, talâk vâki' olur; değilse olmaz).

İbn Abbâs: "Talâk (geçimsizlik gibi) bir hâcetten dolayı yapılır, ıtâk ise kendisiyle Allah'ın rızâsı aranan bir iştir" demiştir.

ez-Zuhrî de: Eğer erkek karısına "Sen benim karım değilsin" derse, niyeti mu'teber olur: Eğer bu sözle talâk niyet etmişse, ona niyet ettiği şey vardır, demiştir.

Alî de (Umer'e hitâben): Sen üç şeyden: iyileşinceye kadar deliden, bulûğa erişinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyan kimseden kalemin yazmaktan kaldırılmış olduğunu bilmedin mi? demiştir.

Yine Alî: Bunamış kimsenin boşamasından başka her boşama câizdir (vâki'dir), demiştir [33].

١٦ــ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إِبْرَاهِيمَ حدّثنا هِشامٌ حدّثنا قَتادَةُ عنْ زُرَارَةَ بن أَوْفَي عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ عن النبىِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال إنَّ اللَّهَ تجاوَزَ عنْ أُمَّتى ما حَدَّثَتْ بهِ أَنْفُسَها مالَمْ تعْمَلْ أَوْ تتَكَلَّمْ . وَقال قَتادَةٌ إذ طَلَّقَ فى نفْسِهِ فَلَيْسَ بِشَىْءٍ *

16-....... Bize Katâde, Zurâre ibn Evfâ'dan; o da Ebû Hurey-re(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Şübhesiz Allah benim ümmetimden nefislerinin söylediği şeyleri* (yânî gönüllerinden geçen yaramaz hâtıraları), *kişi onları işlemedikçe yâhud diliyle söylemedikçe cezâlandırmaktan vazgeçmiştir"* buyurdu [34].

Ve Katâde: Kişi karısını gönlünde gizlice boşadığı zamân, onun bu boşaması hiçbirşey değildir, demiştir.

---

33 Bundan önceki hâşiyede de belirtildiği gibi, Buhârî *Sahîh*'inin en başında yazmış olduğu Niyet hadîsi ile burada zikredilen şeylerde niyetin mu'teber olduğuna işâret etmiştir. Çünkü aslında hüküm ancak âkıl, muhtâr, kasdedici, hatırlayıcı olan kimselere yönelir. Zorlanan, muhtâr değildir. Sarhoş, sarhoşluğu içinde âkıl değildir. Mecnûn da deliliği hâlinde böyledir. Yanılan ve unutan da hatırlayıcı değildir (Aynî).

"Sende delilik var mı?" hadîsi, Mutehâribûn ve Hudûd'da senediyle getirilen hadîsin bir parçasıdır. Hamza'nın sarhoşluğu hadîsi Mağâzî'de, Bedir harbi bâbı'nda senediyle geçmişti.

"Her kavmin talâkı kendi dilleriyle olur" fıkrasında Aynî, Farsça ve Türkçe talâk ta'bîrlerini yazarak misâl vermiştir ki, bu, kendisinin üç dili çok iyi bildiğinin şâhidlerindendir.

Bu başlık altında isimleri ve sözleri verilmiş olan sahâbî, tâbiî fakîhlerinin bu görüşleri şerhlerde hep senedleriyle birlikte rivâyet edilmiştir.

34 Bu hadîste vesveseden ibâret olan nefsî hâtıralar ve temâyüller, zihnî varlıklar-

١٧ــ حدّثنا أَصْبَغُ أَخبرنا ابنُ وهْبٍ عنْ يُونُسَ عنِ ابنِ شِهابٍ قال أخبرنى أَبُو سَلَمَةَ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ جابِرٍ أَنَّ رجُلاً مِنْ أَسْلَمَ أَتَى النبىَّ ﷺ وهُوَ فى المَسْجِدِ فقال إنَّهُ قَدْ زَنَى فأَعْرَضَ عَنْهُ فَتَنَحَّى لِشِقِّهِ الَّذِى أَعْرَضَ فَشَهِدَ عَلى نَفْسِهِ أَرْبَعَ شَهادَاتٍ فَدَعاهُ فقال هَلْ بِكَ جُنُونٌ هَلْ أَحْصِنْتَ قال نَعَمْ فأَمَرَ بِهِ أنْ يُرْجَمَ بالمُصَلَّى فَلَمَّا أَذْلَقَتْهُ الْحِجارَةُ جَمَزَ حتَّى أُدْرِكَ بالحَرَّةِ فَقُتِلَ *

17-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân, Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle haber verdi: Eslem kabîlesinden bir adam Peygamber (S) mescidde iken geldi de, kendisinin zinâ etmiş olduğunu söyledi. Peygamber ondan yüz çevirdi. Bu sefer o zât, Peygamber'in yüzünü döndürdüğü tarafa geçti ve kendi nefsi aleyhine dört kerre şehâdet etti. Bunun üzerine Peygamber onu çağırdı da:

— *"Sende delilik var mı? Sen evlendin mi?"* diye sordu.

O zât:

— Evet evlendim, dedi.

Bunun üzerine Peygamber, onun (bayram namâzı kılınan) musallâda taşlanmasını emretti. Taşlar ona isâbet edip ıztırab verince kaçtı, nihâyet Harre'de yetişildi de öldürüldü [35].

١٨ــ حدّثنا أَبُو اليَمانِ أَخْبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِىِّ قال أخبرَنى أَبُو سَلَمَةَ بنُ عبْدِ الرحْمٰنِ وسَعِيدُ بنُ المُسَيَّبِ أَنَّ أَبا هُرَيْرَةَ قال أَتَى رجُلٌ مِنْ أَسْلَمَ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم وهُوَ فى المَسْجِدِ فَنادَاهُ فقال يارسولَ اللّهِ إنَّ الآخِرَ قَدْ زَنَى يَعْنِى نَفْسَهُ فأَعْرَضَ عَنْهُ فَتَنَحَّى لِشِقِّ وجْهِهِ الَّذِى أَعْرَضَ

---

dan ibâret olduğu için, bunların ma'siyet olmakta hiç te'sîrleri yoktur. Bunlar hâricî vücûd ile fiilen veyâ kavlen meydana çıkmakla mes'ûliyet sâbit olur. Şu kadar ki, bu hâtıralar gelip geçici olmakla şartlanmıştır, bir de var ki ma'siyet hâtırası üzerine gönülden silinmez bir sûrette ısrar edilirse artık bu hâl, kalb için bir âfet ve ma'siyet olduğundan, buna uhrevî mes'ûliyet ve cezâ terettüb eder.

35 Hadîsi burada getirmekten maksad *"Sende delilik var mı?"* sorusudur. Çünkü bunun gereği şâyet o zât deli olsaydı, kendi ikrârıyle amel edilmeyecekti. Bu sorudan da murad, "Sen bâzen cinnet getirir, bâzen ayılır mısın?" demektir. Çünkü Peygamber ona hitâb ettiğinde, o ayıktı yâhud hitâb ona, soru orada hazır bulunanlaradır (Kastallânî).

قِبَلَهُ فقال يارسُولَ اللّهِ إنَّ الأخِرَ قَدْ زنَى فأعْرَضَ عَنْهُ فَتَنَحَّى لِشِقِّ وَجْهِهِ الَّذِى
أعْرَضَ قِبَلَهُ فقال لهُ ذٰلِكَ فأعْرَضَ عنْهُ فَتَنَحَّى لهُ الرَّابِعَةَ فَلَمَّا شَهِدَ عَلى نَفْسِهِ أرْبَعَ
شَهادَاتٍ دعاهُ فقال هَلْ بِكَ جُنُونٌ قال لا فقال النبيُّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم
اذْهَبُوا بِهِ فارْجُمُوهُ وكانَ قَدْ أُحْصِنَ * وعنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرنى مَنْ سَمِعَ
جابِرَ بنَ عبْدِ اللّهِ الأنْصارِىَّ قال كُنْتُ فِيمَنْ رَجَمَهُ فَرَجَمْناهُ بالْمُصَلَّى بالمَدِينَةِ
فَلَمَّا أذْلَقَتْهُ الحِجارَةُ جَمَزَ حتَّى أدْرَكْناهُ بالحَرَّةِ فَرَجَمْناهُ حتَّى ماتَ *

18-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân ile Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdiler ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) mescidde iken Eslem kabîlesinden bir adam geldi de, O'na nidâ edip:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz bu hayırdan en geri (en alçak) olan adam -kendisini kasdediyor- zinâ etmiştir, dedi.

Rasûlullah, ondan yüz çevirdi. Bu sefer o zât, Rasûlullah'ın yüzünü döndürdüğü tarafa geçti de yine:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz ki bu en geri olan adam zinâ etmiştir, dedi.

Rasûlullah ondan yine yüz çevirdi. Bu sefer o zât yine Rasûlullah'ın yüzünü döndürmüş olduğu tarafa çekildi de, O'na karşı aynı sözü söyledi. Rasûlullah yine ondan yüz çevirdi. O zât da dördüncü defa olarak Rasûlullah'ın yüzünü döndürdüğü tarafa çekildi. Böylece kendisi aleyhine dört kerre şehâdet edince, Rasûlullah onu çağırdı da:

— *"Sende delilik var mı?"* diye sordu.

O zât:

— Hayır (yoktur), dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— *"Bunu götürünüz ve taşlayınız!"* emrini verdi.

O zât evlenmiş hâlde idi.

Ve yine ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Câbir ibn Abdillah el-Ensârî'den bir kimse haber verdi ki, Câbir şöyle demiştir: Ben o zâtı taşlayanların içinde bulundum. Hepimiz onu Medîne'deki musallâda taşladık. Taşlar isâbet edip canını acıtınca hızlıca kaçtı. Nihâyet biz ona Harre'de yetiştik ve taşladık, sonunda öldü [36].

---

36 Bu da Mâiz kıssası hakkında Ebû Hureyre'den gelen diğer bir hadîstir. Bu kendi nefsi aleyhine dört kerre şehâdet edip de hukûken suçu sâbit olan ve akabinde taşlanan kimse Mâiz ibn Mâlik el-Eslemî'dir. Buhârî bu bâbda getirdiği bu iki hadîsi Muhâribûn Kitâbı'nda da; Müslim ise Hudûd Kitâbı'nda getirmiştir.

١١ــ بابُ الخُلْعِ وكيفَ الطَّلاقُ فيهِ وقَوْلِ اللَّهِ تعالى ولاَ يَحِلُّ لَكُمْ أنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إلى قَوْلهِ الظَّالِمُونَ وأجازَ عُمَرُ الخُلْعَ دُونَ السُّلْطانِ وأجازَ عُثْمانُ الْخُلْعَ دُونَ عِقاصِ رأسِها . وقال طاوُسٌ إلاَّ أنْ يَخافا أنْ لايُقِيما حُدُودَ اللَّهِ فِيما افْتَرَضَ لِكُلِّ واحِدٍ منْهُما عَلى صاحِبِهِ في العِشْرَةِ والصُّحْبَةِ ولَمْ يَقُلْ قَوْلَ السُّفَهاءِ لايَحِلُّ حتَّى تقُولَ لا أغْتَسِلُ لَكَ مِنْ جَنابَةٍ*

11- HUL' VE HULU'DA TALÂK NASIL OLUR BÂBI [37]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"...Kadınlara verdiğiniz birşeyi geri almanız size halâl olmaz. Meğer ki erkekle kadın, Allah'ın sınırlarını (evlilik haklarını) ayakta tutamayacaklarından korkmuş (ümîdlerini kesmiş) olsunlar. Eğer bu sûretle siz de onların (karı-kocanın), Allah'ın sınırlarını hakkıyle muhâfaza ve îfâ edemiyeceklerinden korkarsanız, o hâlde (kadının boşanmak için) fidye vermesinde ikisi üzerine de vebâl yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Onları çiğneyip geçmeyin. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, işte onlar zâlimlerin tâ kendileridir"

(el-Bakara: 229) [38].

Umer (R), devlet başkanı ve hâkim huzûrunda olmaksızın yapılan hul'u geçerli kılmıştır. Usmân (R) de kadının saç bağından başka mâlik olduğu şeylerle yapmış olduğu hul'u geçerli kılmıştır.

Tâvûs da:

---

37 *el-Hal'*, hâ'nın fethi ve lâm'ın sükûnu ile esvâb makûlesini soyup çıkarmak, nez' ma'nâsınadır...

el-Hul'u, hâ'nın ötresiyle zevc ve zevcesini kendinden ya başkasından bedel mukaabilinde talâk, yânî nikâhından izâle eylemek ma'nâsınadır. *el-Muhâlea ve't-Tehâlu':* Zevc, zevce hul'u edişmek; *el-Ihtılâ'*, iftiâl vezninde hâtun mehrini bahş yâhud gayrı bedel verip, zevcinden boş olmak ma'nâsınadır... *(Kaamûs Ter.)*

Bununla ta'bîr edilmesi, erkekle kadının birbirine libâs olmasındandır: el-Bakara: 187.

38 Bu âyette hulu'da yapılacak şeyin beyânı vardır. Bu, kocasından bedel verip ayrılmış olan Sâbit ibn Kays'ın karısı hakkında inmiştir ki, İslâm'da ilk yapılan hulu'dur. Bu sûretle, hul' olup nikâhtan sıyrılmak câizdir ve bu bir bâin talâk olur ve talâkın da böyle ric'at câiz olmaz bâin nev'i vardır (*Hakk Dîni,* I, 787).

Kocanın karısından fidye alması, Allah'ın buyurduğu gibi, ancak Allah'ın karı-kocadan herbirine diğerine karşı muâşerette, sohbette farz kıldığı husûslarda *"Allah'ın sınırlarını ayakta tutamayacaklarından korktuklarında"* halâl olur, demiştir. Tâvûs'un oğlu da: Babam Tâvûs, beyinsizlerin söylediği "Kadın kocasına karşı: Ben seninle cünüblükten dolayı yıkanmam! deyinceye kadar hulu' halâl olmaz" sözlerini söylemedi (; Allah'ın buyurduğunu söyledi), demiştir [39].

١٩ ــ حدّثنا أَزْهَرُ بنُ جَمِيلٍ حدّثنا عَبْدُ الوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ حدّثنا خَالِدٌ عَنْ عِكْرِمَةَ عن ابنِ عَبَّاسٍ أَنَّ امْرَأَةَ ثَابِتِ بنِ قَيْسٍ أتت النبيَّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم فقالَتْ يا رسولَ اللّٰهِ ثَابِتُ بنُ قَيْسٍ ما أَعْتِبُ عَلَيْهِ فى خُلُقٍ ولاَ دِينٍ ولَكِنِّى أَكْرَهُ الكُفْرَ فِى الإِسْلاَمِ فقال رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم أَتَرُدِّينَ عَلَيْهِ حَدِيقَتَهُ قالَتْ نَعَمْ قال رسولُ اللّٰهِ ﷺ اقْبَلِ الحَدِيقَةَ وطَلِّقْهَا تَطْلِيقَةً * قال أبو عَبْدِ اللّٰهِ لا يُتَابَعُ فِيهِ عن ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّٰهُ عنهما *

19- Bize Ezher ibnu Cemîl tahdîs etti. Bize Abdulvahhâb es-Sakafî tahdîs etti. Bize Hâlid el-Hazzâ, İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'dan şöyle tahdîs etti: Sâbit ibn Kays'ın karısı, Peygamber(S)'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! (Kocam) Sâbit ibn Kays; ben ona ne ahlâk, ne de dîn husûsunda darılmıyorum. Lâkin ben (kocamı çirkin gördüğümden) müslümânlık hayâtımda küfrü çirkin buluyorum (bu sebeble kocamdan ayrılmak istiyorum), dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— *"Sen Sâbit'in vaktiyle mehr verdiği bustânını kendisine geri verir misin?"* diye sordu.

Kadın:

— Evet (geri veririm), dedi.

Rasûlullah, Sâbit ibn Kays'a:

— *"Bahçeyi kabûl et ve bu kadını bir talâk ile boşa!"* buyurdu.

Ebû Abdillah el-Buhârî: Şeyhim Ezher ibnu Cemîl, bu hadîsi İbn Abbâs'a varan senedle rivâyet etmesinde mutâbaa olunmuyor, dedi

39 Umer, Usmân ve Tâvûs'un uygulama ve sözleri şerhlerde ve yerlerinde senedli olarak rivâyet edilmiştir.

(Çünkü başkaları bunu İkrime'den mürsel olarak rivâyet etmiş, İbn Abbâs'ı zikretmemişlerdir) [40].

٢٠ــ حدّثنا إسْحَاقُ الوَاسِطِيُّ حدّثنا خَالِدٌ عنْ خالد الحذّاءِ عنْ عِكْرِمَةَ أنَّ أُخْتَ عَبْدِ اللّهِ بنُ أُبَىٍّ بِهٰذَا وقال تَرُدِّينَ حَدِيقَتَهُ قَالَتْ نَعَمْ فَرَدَّتْها وأمَرَهُ يُطَلِّقْهَا وقال إبْرَاهِيمُ بنُ طَهْمَانَ عنْ خَالِدٍ عنْ عِكْرِمَةَ عنِ النبىِّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم وطَلِّقْهَا. وعنِ ابنِ أبِى تَمِيمَةَ عنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ أنَّهُ قال جَاءَتِ امْرَأةُ ثابِتِ بنِ قَيْسٍ إلَى رسولِ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم فقالَتْ يا رسولَ اللّهِ إنّى لا أعْتِبُ عَلَى ثَابِتٍ فى دِينٍ ولا خُلُقٍ ولَكِنِّى لا اُطِيقُهُ فقال رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم فَتَرُدِّينَ علَيْهِ حَدِيقَتَهُ قَالَتْ نَعَمْ *

20-....... Bize Hâlid et-Tahhân, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da İkrime'den (mürsel olarak): Abdullah ibn Ubeyy'in kızkardeşi şeklinde bu hadîsi tahdîs etti. Peygamber (S) o kadına:

— *"Sen onun bahçesini kendisine geri verir misin?"* diye sordu.

Kadın da:

— Evet, deyip, bahçeyi kocasına geri verdi.

Peygamber de kocasına kadını boşamasını emretti.

İbrâhîm ibn Tahmân, Hâlid el-Hazzâ'dan o da İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan söyledi ki, İbn Abbâs şöyle demiştir: Sâbit ibn Kays'ın karısı, Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Ben kocam Sâbit'e, dîn ve ahlâk husûslarında gücenip darılmıyorum. Lâkin ben (onu sevmediğimden dolayı, geçinmesinde) ona tâkat getiremiyorum, dedi.

Rasûlullah:

— *"Öyleyse bahçesini Sâbit'e geri vereceksin!"* buyurdu.

Kadın da:

— Evet, dedi [41].

---

40 Hadîsin başlığa uygunluğu, hulu'da talâkın nasıl yapılacağının beyânı bulunması yönündendir. Hadîste de görüldüğü gibi, mal mukaabilinde zevcin nikâhı izâle etmesine İslâm hukûkunda *"Hulu"* denir. Karı-kocanın nikâhı feshetmelerine de *"Muhâlea"* denir. Rasûlullah'ın Sâbit ibn Kays'a: Bustânı al talâkını ver! buyurması, îcâbî bir emir değildir. Sevimsiz vaziyette nikâhın devâmı her iki taraf için fesâdı gerektireceğinden, iki tarafın hallerini iyileştirmek için verilmiş irşâdî bir emir ve tavsiyeden ibârettir, denilmiştir.

41 Buhârî bunları yukarıda geçen "Ezher bunda İbn Abbâs'tan diye mutâbaa olunmuyor" sözünü te'yîd için zikretmiştir... (Aynî).

٢١ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ بنِ المُبَارَكِ المَخْرَمِيُّ حدّثنا قُرَادٌ أَبو نُوحٍ حدّثنا جَرِيرُ بنُ حَازِمٍ عنْ أَيُّوبَ عنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما قال جَاءَتِ امْرَأَةُ ثَابِتِ بنِ قَيْسِ بنِ شَمَّاسٍ إِلَى النبىِّ ﷺ فَقَالَتْ يا رسولَ اللَّهِ ما أَنْقِمُ عَلَى ثَابِتٍ فى دِينٍ ولا خُلُقٍ إلاَّ أنِّى أَخَافُ الكُفْرَ فقالَ رسُولُ اللَّهِ ﷺ فَتَرُدِّينَ عليْهِ حَدِيقَتَهُ فقالَتْ نَعَمْ فَرَدَّتْ عَلَيْهِ وأَمَرَهُ فَفَارَقَهَا*

21-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Sâbit ibn Kays ibn Şemmâs'ın karısı Peygamber'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Ben Sâbit'e dîn ve ahlâk husûsunda ukûbetle cezâ vermiyorum, fakat ben kufrânu'l-aşîr yapmaktan (yânî kocanın haklarında taksîr yapmaktan) korkuyorum, dedi.

Rasûlullah (S) da:

— *"Sâbit'e bahçesini geri verecek misin?"* diye sordu.

Kadın:

— Evet, deyip Sâbit'e bahçesini geri verdi, Rasûlullah da Sâbit'e kadınından ayrılmasını emretti.

٢٢ــ حدّثنا سُلَيْمَانُ حدّثنا حَمَّادٌ عنْ أَيُّوبَ عنْ عِكْرِمَةَ أَنَّ جَمِيلَةَ فَذَكَرَ الحَدِيثَ *

22- Bize Süleymân ibn Harb tahdîs etti. Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da İkrime'den Sâbit'in karısı Cemîle... diye tahdîs edip hadîsin tamâmını zikretti [42].

١٢ــ بابُ الشِّقَاقِ وهَلْ يُشِيرُ بالخُلْعِ عِنْدَ الضَّرُورَةِ وقَوْلِهِ تَعَالَى وإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ إِلَى قَوْلِهِ خَبِيرًا

12- KARI-KOCA ARASININ AÇILMASI, ZARÛRET SIRASINDA HÂKİM HULU' YAPMAYA İŞÂRET EDER Mİ; VE YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI:

42 Buhârî bu rivâyetle Sâbit ibn Kays'la hulu'laşan kadının isminin Cemîle olduğuna işâret etmiştir...

"(Eğer karı ile kocanın) aralarının açılmasından endîşeye düşerseniz, o vakit kendilerine erkeğin âilesinden bir hakem, kadının âilesinden bir hakem gönderin. Bunlar. barıştırmak isterlerse, Allah aralarında onları uyuşmaya muvaffak buyurur. Şübhesiz ki, Allah hakkıyle bilicidir, haberdârdır"

(en-Nisâ: 35) [43].

٢٣ـ حدّثنا أبُو الوليدِ حدّثنا اللّيْثُ عن ابنِ أبِى مُلَيْكَةَ عنِ المِسْوَرِ بنِ مَخْرَمَةَ الزُّهْرِىِّ قال سَمِعْتُ النبىَّ ﷺ يَقُولُ إنّ بَنِى المُغِيرَةِ اسْتأْذَنُوا فِى أنْ يَنْكِحَ عَلِىٌّ ابْنَتَهُمْ فَلا آذَنُ *

23-....... Bize el-Leys, Abdullah ibnu Ebî Muleyke'den; o da el-Mısver ibn Mahrame ez-Zuhrî'den tahdîs etti. O: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu, demiştir: *"Mugîre oğulları benden Alî'nin, onların kızı ile nikâh olması husûsuna izin istediler. Ben buna izin vermem..."* [44].

١٣ـ باب لا يَكُونَ بَيْعُ الأمَةِ طَلاَقًا

13- BÂB: EVLİ CÂRİYENİN SATILMASI TALÂK OLMAZ

٢٤ـ حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ عَبْدِ اللّهِ قال حدّثنى مالِكٌ عنْ رَبِيعَةَ ابنِ

---

43 Hakemi seçme hakkı evvelâ zevc ve zevceye âiddir. Ve bunun her iki taraftan akrabâlarının müşâveresiyle yapılması müstehâb olacağı da ***"Min ehlihî"*** ve ***"Min ehlihâ"*** kayıdlarının işâretinden anlaşılıyor. Zirâ akrabâları onların iç yüzlerini daha iyi bilirler ve salâhlarını daha ziyâde arzû ederler. O hâlde akrabâları bulunmadığı veyâ yabancılardan olmaları kendilerince uygun görüldüğü sûrette şübhesiz câiz olmak lâzım gelir.

Bu hakemlerin selâhiyet dereceleri ne olacaktır? Te'lîf veyâ ayırma, her ikisini de yapabilirler mi? Bu noktada müctehidler ayrı ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir... Şübhe yok ki, âyetin siyâkı, te'lîf üzerindedir. Ayırmadan bahis münâsib görülmeyip, ondan sükût edilmiş ve bunun için bir ictihâd konusu olmuştur (*Hakk Dîni,* II, 1353).

44 Hadîsle başlık arasında uygunluk şöyledir: Fâtıma'nın, Alî'nin başka bir kadınla evlenmesine râzı olmaması, Alî ile aralarında vukû'u beklenen şikaak olmuştu. Peygamber (S) îmâ ve işâretiyle Alî'yi bu ikinci evlilikten men' etmesiyle aralarında ayrılık meydana gelmesini önleyip savmıştır (el-Kirmânî ve diğerleri).

أبي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنِ القَاسِمِ بنِ مُحَمَّدٍ عنْ عَائِشَةَ رضى اللّٰهُ عنْها زَوْجِ
النبيِّ صلى اللّٰهُ عليْهِ وسلم قالَتْ كانَ فِي بَرِيرَةَ ثَلاَثُ سُنَنٍ إحْدَى السُّنَنِ
أنَّهَا أُعْتِقَتْ فَخُيِّرَتْ فِي زَوْجِهَا وقال رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليه وسلم الوَلاَءُ
لِمَنْ أعْتَقَ ودَخَلَ رسولُ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عَلَيْهِ وسلَم والبُرْمَةُ تَفُورُ بِلَحْمٍ فَقُرِّبَ
إلَيْهِ خُبْزٌ وأُدْمٌ مِنْ أُدْمِ البَيْتِ فقال ألَمْ أرَ البُرْمَةَ فِيهَا لَحْمٌ قالُوا بَلَى ولَكِنْ
ذٰلِكَ لَحْمٌ تُصُدِّقَ بِهِ علَى بَرِيرَةَ وأنْتَ لا تأكُلُ الصَّدَقَةَ قال عَلَيْهَا صَدَقَةٌ ولَنَا
هَدِيَّةٌ *

24-....... Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Berîre hakkında üç tâne sünnet (yânî kaanûn) meydana gelmiştir: Bu sünnetlerin biri şudur: Berîre hürriyete kavuşturuldu da akabinde kocası hakkında muhayyer kılındı. (İkinci sünnet şudur:) Rasûlullah (S) Berîre hakkında: *"Velâ hakkı, hürriyete kavuşturanındır"* buyurdu. Bir de Rasûlullah içeriye girdi. Tencerede ocak üstünde, içinde et kaynıyordu. Rasûlullah'a evdeki katıklardan ekmekle bir katık yaklaştırıldı. Rasûlullah.

— *"Ben içinde et pişen bir tencere görmedim mi?"* buyurdu.

Oradakiler:

— Evet, lâkin bu Berîre'ye sadaka verilmiş bir ettir. Sen de sadaka yemezsin! dediler.

Rasûlullah:

— *"O, Berîre'ye sadakadır, ondan da bize hediyedir"* buyurdu [45].

١٤ ــ بابُ خِيَارِ الأمَةِ تَحْتَ العَبْدِ

14- CÂRİYE, KÖLENİN NİKÂHI ALTINDA İKEN HÜRRİYETE KAVUŞTUĞUNDA MUHAYYER KILINMASI BÂBI [46].

45 Başlıkla uygunluğu şöyledir: Hürriyete kavuşturmak için talâk olmayınca, satış evleviyetle talâk olmaz. Şâyet hürriyet verme bir talâk olsaydı, Rasûlullah Berîre'yi muhayyer kılmazdı (Aynî).

46 Buhârî, âdeti olduğu üzere bu başlığın, burada getirdiği Berîre kıssası hadîslerinin bâzı tarîklerinde mevcûd olduğuna işâret etmek istemiştir... (Aynî).

٢٥ــ حدّثنا أَبو الوَلِيدِ حدّثنا شُعْبَةُ وهَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ قال رَأَيْتُهُ عَبْدًا يَعْنِى زَوْجَ بَرِيرَةَ *

25-....... Bize Şu'be ile Hemmâm ibn Yahyâ, Katâde'den; o da İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R), Berîre'nin kocası Mugîs'i kasdederek:

— Ben onu bir köle olarak gördüm, demiştir.

٢٦ــ حدّثنا عَبْدُ الأَعْلَى بنُ حَمَّادٍ حدّثنا وُهَيْبٌ حدّثنا أَيُّوبُ عنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ قال ذَاكَ مُغِيثٌ عَبْدُ بَنِى فُلاَنٍ يَعْنِى زَوْجَ بَرِيرَةَ كأَنِّى أَنْظُرُ إِلَيْهِ يَتْبَعُهَا فِى سِكَكِ المَدِينَةِ يَبْكِى عَلَيْهَا *

26-....... Bize Eyyûb es-Sahtıyânî, İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R), Berîre'nin kocasını kasdederek:

— Şu, Fulân oğullarının kölesi Mugîs'tir. Hâlâ gözümün önünde ona bakıyor gibiyim: Mugîs, Medîne sokaklarında ayrılmasına ağlayarak Berîre'nin arkasından giderdi.

٢٧ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ حدّثنا عَبْدُ الوَهَّابِ عنْ أَيُّوبَ عنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما قالَ كانَ زَوْجُ بَرِيرَةَ عَبْدًا أَسْوَدَ يُقَالُ لهُ مُغِيثٌ عَبْدًا لِبَنِى فُلاَنٍ كأَنِّى أَنْظُرُ إِلَيْهِ يَطُوفُ ورَاءَهَا فى سِكَكِ المَدِينَةِ *

27-....... Bize Abdulvahhâb, Eyyûb'dan; o da İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Berîre'nin kocası Fulân oğullarına âid Mugîs denilen siyah bir köle idi. Hâlâ gözümün önünde görür gibiyim: Zavallı Mugîs, Medîne sokaklarında Berîre'nin arkasında dolaşır dururdu.

١٥ــ بابُ شَفَاعَةِ النبىِّ ﷺ فى زَوْجِ بَرِيرَةَ

15- PEYGAMBER(S)'İN BERÎRE'NİN KOCASI HAKKINDA ŞEFÂAT ETMESİ BÂBI

٢٨ــ حدّثنا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الوَهَّابِ حدّثنا خَالِدٌ عنْ عِكْرِمَةَ عَنِ

ابنِ عَبَّاسٍ أنَّ زَوْجَ بَرِيرَةَ كانَ عَبْدًا يُقَالُ لَهُ مُغِيثٌ كأنِّى أنْظُرُ إلَيْهِ يَطُوفُ خَلْفَهَا يَبْكِى ودُمُوعُهُ تَسِيلُ عَلَى لِحْيَتِهِ فقال النبىُّ ﷺ لِعَبَّاسٍ يا عَبَّاسُ ألاَ تَعْجَبُ مِنْ حُبِّ مُغِيثٍ بَرِيرَةَ ومِنْ بُغْضِ بَرِيرَةَ مُغِيثًا فقال النبىُّ ﷺ لَوْ رَاجَعْتِهِ قالَتْ يا رسولَ اللّهِ تأمُرُنِى قال إنَّمَا أنا أشْفَعُ قالَتْ لا حَاجَةَ لِى فِيهِ *

28-....... Bize Hâlid el-Hazzâ, İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan şöyle tahdîs etti: Berîre'nin kocası Mugîs denilen bir köle idi (Berîre'yi çılgınca severdi.) Hâlâ gözümün önünde görür gibiyim: Zavallı Mugîs (onu râzı edip de kendisini tercîh etmesi için) ağlayarak ve gözyaşları sakalının üzerinde akarak Berîre'nin arkasında döner dolaşırdı. Bir kerre Peygamber (S) babam Abbâs'a:

— *"Yâ Abbâs Mugîs'in Berîre'ye olan aşırı sevgisine, Berîre'nin de Mugîs'e olan buğzuna, nefretine hayret etmez misin?"* buyurdu.

Sonra da Peygamber, Berîre'ye:

— *"Keşki şu Mugîs'e dönsen olmaz mı?"* buyurdu.

Berîre de:

— Yâ Rasûlallah! Ona dönmemi emrediyor musun? dedi.

Peygamber:

— *"Hayır, ben* (emretmiyorum) *ancak şefâat ediyorum"* buyurdu.

Berîre de:

— Öyleyse benim o adama ihtiyâcım yoktur! dedi [47].

١٦ــ بابٌ
16- BÂB:

(Bu, önceki bâbdan bir fasıl gibidir.)

٢٩ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ رَجَاءٍ أخبرنا شُعْبَةُ عَنِ الحَكَمِ عَنْ إبْرَاهِيمَ عَنِ الأسْوَدِ أنَّ عَائِشَةَ أرَادَتْ أنْ تَشْتَرِىَ بَرِيرَةَ فأبَى مَوَالِيهَا إلاَّ أنْ يَشْتَرِطُوا الْوَلاَءَ فَذَكَرَتْ لِلنبىِّ ﷺ فقال اشْتَرِيهَا وأعْتِقِيهَا فإنَّمَا الوَلاءُ لِمَنْ أعْتَقَ وأُتِىَ النبىُّ ﷺ بِلَحْمٍ فَقِيلَ إنَّ هٰذَا ما تُصُدِّقَ عَلَى بَرِيرَةَ فقال هُوَ لَهَا صَدَقَةٌ ولَنَا هَدِيَّةٌ *

---

47 Hadîsin başlığa delîlliği *"Ben ancak şefâat ediyorum"* sözündedir.

29-....... Bize Şu'be, el-Hakem ibn Uteybe'den; o da İbrâhîm en-Nahaî'den; o da el-Esved ibn Yezîd'den haber verdi ki, Âişe (R), Berîre'yi satın almak istedi, fakat efendileri velâ hakkının kendilerine âid olmasını şart kılmalarından başka türlü satışa râzı olmadılar. Âişe de bu vaziyeti Peygamber'e zikretti. Peygamber (S):

— *"Sen Berîre'yi satın al ve hürriyete kavuştur. Çünkü velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturanındır"* buyurdu.

Peygamber'in yanına bir et getirildi de:

— Bu, Berîre'ye sadaka verilen ettir, denildi.

Bunun üzerine Peygamber:

— *"O, Berîre'ye bir sadakadır, bize de* (ondan) *hediyedir"* buyurdu.

٣٠ــ حدّثنا آدَمُ حدّثنا شُعْبَةُ وزَادَ فَخُيِّرَتْ مِنْ زَوْجِهَا *

30- Bize Âdem ibn Ebî Iyâs tahdîs etti. Bize Şu'be tahdîs edip "Berîre kocasından muhayyer kılındı" fıkrasını ziyâde etti [48].

١٧ــ بابُ قَوْلِ اللّهِ تعَالَى ولاَ تَنْكِحُوا المُشْرِكاتِ حَتَّى يُؤْمِنَّ ولأمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ ولَوْ أعْجَبَتْكُمْ

17- YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI:

"Allah'a eş tanıyan kadınlarla, onlar îmâna gelinceye kadar evlenmeyin. Îmân eden bir câriye, müşrik bir kadından -bu sizin hoşunuza gitse de- elbet daha hayırlıdır..."

(el-Bakara: 221) [49].

---

48 Berîre kıssasının bu rivâyetinde, Berîre'nin köle olan kocasından ayrılmak husûsunda muhayyer kılındığı ziyâdesi gelmiştir.

Köleyi hürriyete kavuşturanın velâsı (velîlik hakkı) alınıp satılmaz ve hibe edilemez... Bundan bilinir ki, âzâd edilen şahıs öldüğünde ona, âzâd eden veyâ âzâd edenin mîrâsçıları vâris olurlar.

49 Âyetin devâmı: ***"Müşrik erkeklere de, onlar îmân edinceye kadar*** (mü'min kadınları) ***nikahlamayın. Mü'min bir kul müşrikten, o sizin hoşunuza gitse de elbette hayırlıdır. Onlar sizi cehenneme çağırırlar, Allah ise kendi irâdesiyle cennete ve mağfirete çağırır. O, insanlara âyetlerini apaçık söyler. Tâ ki iyice düşünüp ibret alsınlar".***

"Nikâh, lugatte zammetmek ma'nâsından alınmış olarak, örfte sifâhın, yânî zinânın zıddı olan cinsî münâsebeti meşrû' kılan akd ma'nâlarında kullanılır.

٣١ ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ حدّثنا لَيْثٌ عنْ نَافِعٍ، أنَّ ابنَ عُمَرَ كانَ إذَا سُئِلَ عنْ نِكَاحِ النَّصْرَانِيَّةِ واليَهُودِيَّةِ قال إنَّ اللَّهَ حَرَّمَ المُشْرِكَاتِ على المُؤْمِنِينَ ولا أعْلَمُ مِنَ الإشْرَاكِ شَيْئًا أكْبَرَ مِنْ أنْ تقولَ المَرْأةُ رَبُّهَا عِيسى وهُوَ عَبْدٌ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ *

31- Bize Kuteybe tahdîs etti. Bize el-Leys, Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer'e Hıristiyan ve Yahûdî kadınlarının nikâh edilmesinin hükmünden sorulduğunda:

— Şübhesiz Allah müşrik kadınlarını mü'min erkeklere harâm kılmıştır. Ben, Îsâ Allah'ın kullarından bir kul olduğu hâlde, bir kadının kendi Rabb'inin Îsâ olduğunu söylemesinden daha büyük bir müşriklik bilmiyorum, der idi [50].

Şer'an "Muta' milki üzerine cereyân eden bir akd" diye ta'rîf olunur ki, burada murâd budur.

Müşrik, Kur'ân dilinde iki ma'nâya gelir ki, biri zâhirî, diğeri hakîkîdir. Zâhirî müşrik, açıktan açığa Allah'a şerik koşan, ilâhın birden fazla olmasına kaail olanlardır. Bu ma'nâca kitâb ehline müşrik denmez. Hakîkî müşrik de hakîkaten tevhîde ve İslâm Dîni'ne kâfir olanlar, yânî mü'min olmayan gayrı müslimlerdir. Bu ma'nâca kitâb ehli olan Yahûdî ve Hristiyanlar dahî müşriktirler. Zîrâ bunlar zâhiren tevhîd iddialarına rağmen, hakîkatte Allah'a çocuk isnâd ederler. Nasârâ "Teslîs"e kaaildirler ve ***"Mesîh, ibnu'llahtır"*** (et-Tevbe: 30) derler. Yahûdîler de ***"Uzeyr ibnu'llahtır"*** (et-Tevbe: 30) demişlerdir. Böyle demekle berâber Tevhîd de iddiâ ederler. Binâenaleyh her ikisi de zâhirde müşrik değilseler de hakîkatte (gizli) müşriktirler. Bunun için mutlak olarak müşrik denildiği ve bilhassa îmân mukaabili zikredildiği zamân ıtlâk üzere cereyân eder ve umûmiyetle kâfirleri şâmil olur. ***"Kitâb ehlinden olan kâfirler de, müşrikler de size Rabb'inizden hiçbir hayır indirilmesini istemezler..."*** (el-Bakara: 105) gibi mutlak küfr ile bi't-tekaabül zikredildiği zamân da, müşrik, kâfirden daha husûsî olarak kitâb ehlinden mâadâsına hâss olur. Bu âyette de müşrikât ve müşrikîn mü'min mukaabilî olarak mutlak ve eliflâm ile süklenmiş olarak en şâmil, istifrâklı, âmm bir lafızla zikredilmiş bulunduğundan zâhirî ve hakîkî bütün müşrikleri, yânî umûm kâfirleri şâmildir... Bunda hurmetin şiddetine tenbîh için umûmî olarak gayrı mü'minlere müşrik denilmiş ***"Onlar ki sana indirilene de, senden evvel indirilenlere de inanırlar. Âhirete ise onlar, şübhesiz bir bilgi ve inanç beslerler"*** (el-Bakara: 4) medlûlünce Muhammedî teblîgât vechile mü'min muvahhid olmayanların hepsinde, zâhiren olmasa bile hakîkaten bir müşriklik bulunduğu ve bunlarla nikâhın ateşe atılmak demek olduğu da bilhassa hatırlatılmıştır ki, hürmetin şiddetine tenbîhtir. Ancak ***"Sizden evvel kitâb verilenlerden hürr ve iffetli kadınlar..."*** (el-Mâide: 5) âyeti beyânıyle, bu âyetin birinci fıkrasından kitâb ehli kadınları istisnâ olunarak, kitâb ehlinden kız almaya kerâhetle ruhsat verilmiş ve fakat ikinci fıkra muhkem olarak kalmış ve kız vermek hiçbir sûrette tecvîz edilmemiştir..." (*Hakk Dîni,* I, 770 - 774).

50 Hadîsin başlığa uygunluğu, İbn Umer'in başlıktaki âyetin umûmu ile amel et

١٨ـ بابُ نِكاحِ مَنْ أسْلَمَ مِنَ المُشْرِكَاتِ وعِدَّتِهِنَّ
18- MÜŞRİK KADINLARDAN İSLÂM'A GİRENLERİN NİKÂHI VE İDDETLERİ BÂBI

٣٢ـ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ مُوسَى أخبرنا هِشَامٌ عَنِ ابنِ جُرَيْجٍ وقال عَطَاءٌ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ كانَ المُشْرِكُونَ على مَنْزِلَتَيْنِ مِنَ النبيِّ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم والمُؤْمِنِينَ كانُوا مُشْرِكِي أهْلِ حَرْبٍ يُقَاتِلُهُمْ ويُقَاتِلُونَهُ ومُشْرِكِي أهْلِ عَهْدٍ لا يُقَاتِلُهُمْ ولاَ يُقَاتِلُونَهُ وكانَ إذَا هَاجَرَتِ امْرَأةٌ منْ أهْلِ الحَرْبِ لَمْ تُخْطَبْ حَتَّى تَحِيضَ وتَطْهُرَ فإذَا طَهُرَتْ حَلَّ لَهَا النِّكَاحُ فإنْ هَاجَرَ زَوْجُهَا قَبْلَ أنْ تَنْكِحَ رُدَّتْ إلَيْهِ وإنْ هَاجَرَ عَبْدٌ مِنْهُمْ أوْ أمَةٌ فَهُمَا حُرَّانِ وَلَهُمَا ما لِلْمُهَاجِرِينَ ثُمَّ ذَكَرَ منْ أهْلِ العَهْدِ مثلَ حَدِيثِ مُجَاهِدٍ وإنْ هَاجَرَ عَبْدٌ أوْ أمَةٌ لِلْمُشْرِكِينَ أهْلِ العَهْدِ لَمْ يُرَدُّوا ورُدَّتْ أثْمَانُهُمْ: وقال عَطَاءٌ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ كانَتْ قَرِيبَةُ بِنْتُ أبِي أُمَيَّةَ عِنْدَ عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ فَطَلَّقَهَا فَتَزَوَّجَهَا مُعَاوِيَةُ بنُ أبِي سُفْيَانَ وكانَتْ أُمُّ الحَكَمِ ابْنَةُ أبِي سُفْيَانَ تَحْتَ عِيَاضِ بنِ غَنْمٍ الفِهْرِيِّ فَطَلَّقَهَا فَتَزَوَّجَهَا عَبْدُ اللَّهِ ابنُ عُثْمَانَ الثَّقَفِيُّ *

32-....... Bize Hişâm es-San'ânî, İbn Cureyc'den haber verdi... Ve Atâ (el-Horâsânî), İbn Abbâs'tan söyledi: Peygamber (S) ile mü'minlerce müşrikler iki menzile üzerinde bulunuyorlardı: Birincisi harb ehli olan müşriklerdi ki, Peygamber onlara mukaatele eder, onlar da Peygamber'e mukaatele ederlerdi. İkincisi ahd ehli olan müşriklerdi ki, Peygamber bunlara mukaatele etmez, onlar da Peygamber'e mukaatele etmezlerdi. Harb ehli olan müşriklerden bir kadın Medîne'ye müslümân olarak hicret edince, üç hayız görünceye ve temizleninceye kadar evlenilmek üzere tâlib olunmazdı (Çünkü bu kadın, İslâm'a girmesi ve hicreti sebebiyle hürre kadınlardan olmuştu.) Temizlendiği zamân onunla nikâh yapmak halâl olurdu. Eğer o kadın Medîne'de başka erkekle nikâh etmeden önce eski kocası hicret edip gelirse, bu kadın ilk nikâhı ile kocasına geri verildi. Ve yine harb ehli olan müşriklerden erkek bir köle yâhud bir câriye hicret edip gelirlerse,

---

miş ve onu ne tahsîs edilmiş, ne de neshedilmiş olarak görmemiş olması yönündendir. *"Ekber"* sözü Hristiyanlar'ın *"Mesîh ibnu'llahtır"* demelerine ve Yahûdîler'in *"Uzeyr ibnu'llahtır"* (et-Tevbe: 30) demelerine işârettir... (Aynî).

bunların her ikisi de hürdürler. Bunlara da (Mekke'den Medîne'ye hicret eden) Muhâcirler'e olan haklar (yânî tam İslâm hürmeti ve hürriyet) vardı.

Sonra Atâ, ahd ehlinin kıssasından da Mucâhid'in hadîsi gibi zikretti: O da şudur: Eğer ahd ehli olan müşriklerden bir erkek köle yâhud bir câriye hicret edip gelirse, bunlar o müşriklere geri verilmez de bunların kıymetleri bedelleri geri verildi [51].

Yine Atâ, geçen isnâdla İbn Abbâs'tan söyledi: Karîbe -yâhud Kureybe- bintu Ebî Umeyye -ki Ümmü Seleme'nin kızkardeşidir- Umer ibnu'l-Hattâb'ın nikâhında idi. Umer onu boşadı, müteâkıben o kadınla Muâviye ibn Ebî Sufyân evlendi. Ebû Sufyân'ın kızı Ümmü'l-Hakem de -ki bu kadın Muâviye ile Ümmü Habîbe'nin baba bir kızkardeşleri idi- Iyâd ibn Ganm el-Fıhrî'nin nikâhında idi. Bu Iyâd, Ümmü'l-Hakem'i boşadı. Akabinde bu kadınla Abdullah ibnu Usmân es-Sakafî evlendi [52].

١٩ ــ بابٌ إذَا أسْلَمَتِ المُشْرِكةُ أو النَّصْرَانِيَّةُ تَحْتَ الذِّمِّيِّ أوْ الحَرْبِيِّ

وقال عَبْدُ الوَارِثِ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عن ابنِ عَبَّاسٍ إذَا أسْلَمَتِ النَّصْرَانِيَّةُ قَبْلَ زَوْجِهَا بِسَاعَةٍ حَرُمَتْ عَلَيْهِ . وقال دَاوُدُ عَنْ إبْرَاهِيمَ

51 O müşriklere verilen bu bedeller, müslümân esîrlerin fidyeleri nev'indendi, artık onlara mâlik olmaları câiz değildi. Çünkü onlardaki köle edilme sebebi olan küfür kalkmıştı.

52 Hadîs, Buhârî'nin yalnız olarak rivâyet ettiklerindendir. Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır, çünkü hadîs bu husûstaki uygulamaları içine almaktadır. Bu hadîsteki uygulamalar şu âyetteki hükümlere göre yürütülmüştür: ***"Ey îmân edenler, mü'min kadınlar muhâcir olarak geldikleri zamân onları imtihân edin. Allah onların îmânlarını daha iyi bilendir. Fakat siz de mü'min kadınlar olduklarına bilgi edinirseniz, onları kâfirlere döndürmeyin. Bunlar onlara halâl değildir. Onlar da bunlara halâl olmazlar. Kâfir zevcelerinin sarfettikleri mehri onlara geri verin. Sizin onları nikâhla almanızda, mehirlerini verdiğiniz takdîrde üzerinize bir günâh yoktur. Kâfir zevcelerinizi tutmayın. Sarfettiğiniz mehri isteyin. Kâfirler de*** (size hicret eden mü'min kadınlara) ***harcadıklarını istesinler. Bu Allah'ın hükmüdür. Aranızda O hükmeder. Allah hakkıyle bilendir, tam hüküm ve hikmet sâhibidir"*** (el-Mumtehıne: 10).

Bu Ümmü'l-Hakem, Peygamber, Ümmü Seleme ile evlendiği zamân orada hazır bulunmuştu. Ümmü'l-Hakem Mekke fethi günü müslümân oldu. ***"Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın..."*** âyeti indiği zamân, bu kadın Iyâd ibn Ganm el-Fıhrî'nin nikâhında idi. O zamân Ümmü'l-Hakem'i boşadı da onunla Abdullah ibn Usmân es-Sakafî evlendi. Sonra bu zât, Cezîre beldelerinin çoğunu fethetti ve Rûmlar üzerine ilk asker birlikleri geçiren de bu zât idi. Şâm'da yirminci hicret yılında altmış yaşında iken öldü... (Aynî).

الصَّائِغِ سُئِلَ عَطَاءٌ عن امْرَأةٍ منْ أهْلِ العَهْدِ أسْلَمَتْ ثُمَّ أسْلَمَ زَوْجُهَا
فِى العِدَّةِ أهِىَ امْرَأتُهُ قال لا إلاَّ أنْ تَشَاءَ هِىَ بِنِكَاحٍ جديد وصَدَاقٍ:
وقال مُجَاهِدٌ إذَا أسْلَمَ فى العِدَّةِ يَتَزَوَّجُهَا : وقال اللَّهُ تَعَالَى لا هُنَّ حِلٌّ
لَهُمْ وِلا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ * وقال الحَسَنُ وقَتَادَةُ فِى مَجُوسِيَّيْنِ أسْلَمَا
هُمَا على نِكَاحِهِمَا وإذَا سَبَقَ أحَدُهُما صَاحِبَهُ وأبَى الآخَرُ بانَتْ لا سَبِيلَ
لهُ عَلَيْهَا وقال ابنُ جُرَيْجٍ قُلْتُ لِعَطَاءٍ امْرَأةٌ منَ المُشْرِكِينَ جَاءَتْ إلَى
المُسْلِمِينَ أيُعَاوَضُ زَوْجُهَا مِنْهَا لَقَوْلِهِ تعالى وآتُوهُمْ ما أنْفَقُوا قال لا
إنَّمَا كانَ ذَاكَ بَيْنَ النبىِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم وبَيْنَ أهْلِ العَهْدِ : وقال
مُجَاهِدٌ هَذَا كُلُّهُ فِى صُلْحٍ بَيْنَ النبىِّ ﷺ وبَيْنَ قُرَيْشٍ

19- BÂB: ZIMMÎNİN YÂHUD HARBÎNİN NİKÂHINDAKİ MÜŞRİKE YÂHUD NASRÂNİYYE BİR KADIN İSLÂM'A GİRDİĞİ ZAMÂN (HÜKÜM NASILDIR? SIRF İSLÂM'A GİRİŞİ İLE ARALARINDA AYRILIK HÂSIL OLUR MU YÂHUD KADINA MUHAYYERLİK Mİ SÂBİT OLUR?)

Abdu'l-vâris, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan olmak üzere söyledi: Nasrâniyye bir kadın, kocasından bir sâat önce İslâm'a girdiğinde, o kadın, kocasına harâm olmuştur.

Ebû Dâvûd ibnu Ebî'l-Furât da İbrâhîm es-Sâığ'dan söyledi ki, o şöyle demiştir: Atâ ibn Ebî Rebâh'a: Ahd ehli olan zımmîlerden bir kadın İslâm'a girse, ondan sonra da kadın daha iddet içinde iken kocası İslâm'a girse, kadın o kocanın karısı mıdır? diye soruldu. Atâ: Hayır, ancak kadının yeni bir nikâh ve yeni bir sadak istemesi vardır (Çünkü İslâm, aralarını ayırmıştır), diye cevâb verdi.

Mucâhid ibn Cebr de:
Kadın İslâm'a girdiği zamân, henüz iddeti içinde iken kocası da İslâm'a girse, kadını ile evlenir, demiştir. (Buhârî, Atâ'nın geçen sözünü kuvvetlendirmek için şu âyeti delîl getirdi:) Yüce Allah: *"Bunlar onlara halâl değildir, onlar da bunlara halâl olmazlar"*

(el-Mumtehıne: 10)

buyurdu

(yânî kadın müslime olarak çıkışıyle, aralarında ayrılık vukû'a geldiği için, aralarında halâllık kalmamıştır).

Hasen Basrî ile Katâde, İslâm'a giren karı-koca iki Mecûsî hakkında: Onlar kendi nikâhları üzeredirler. Onlardan biri diğerinden önce İslâm'a girer, öteki İslâm'a girmekten çekinirse, kadın kesin olarak ondan ayrılmıştır. Bu takdîrde koca için kadın üzerine yeniden istemekten başka hiçbir yol kalmamıştır, demişlerdir.

İbn Cureyc de şöyle demiştir:
Ben Atâ'ya: Müşriklerden bir kadın müslümânlara geldiğinde, onun müşrik olan kocasına Yüce Allah'ın "*Kâfir zevcelerin bu kadınlara sarfettiklerini onlara verin...*" (el-Mumtehine: 10) **kavlinden dolayı, kadının eski mehrinin bedeli verilir mi? diye sordum.**
Atâ: Hayır verilmez, bu sûrette zikredilen verme, ancak Peygamber (S) ile, ahd ehli müşrikler arasında idi(; bugün ise hayır), diye cevâb verdi.

Mucâhid de:
Bunların hepsi, Peygamber ile Kureyş arasında yapılmış olan sulh müddeti içinde idi (sonra bu, fetih günü kesildi), demiştir[53]**.**

٣٣ــ **حدّثنا** يَحْيى بنُ بُكَيْرٍ **حدّثنا** اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ. وقال إبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ **حدّثنى** ابنُ وهْبٍ **حدّثنى** يُونُسُ قال ابنُ شهَاب أخبرنِى عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها زَوْجَ النبىَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم قَالَتْ كانَتِ المُؤْمِنَاتُ إذَا هَاجَرْنَ إلَى النبىِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم يَمْتَحِنُهُنَّ بقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إذَا جَاءَكُمُ المُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ إلَى آخِرِ الآيَةِ قالَتْ عَائِشَةُ فَمَنْ أقَرَّ بِهٰذَا الشَّرْطِ من المُؤْمِنَاتِ فَقَدْ أقَرَّ بِالْمِحْنَةِ فَكَانَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم إذَا أقْرَرْنَ بِذَلِكَ مِنْ قَوْلِهِنَّ قال لَهُنَّ رسولُ اللَّهِ صلى للَّهُ علَيْهِ وسلم انْطَلِقْنَ فَقَدْ بَايَعْتُكُنَّ لا واللَّهِ

53 Başlıkta işâret edilmiş olan soruların cevâbları, başlık altında getirilmiş bulunan nakillerle verilmiştir. Burada getirilmiş olan görüşlerin hepsi şerhlerde ve yerlerinde senedli olarak rivâyet edilmiştir.

مَا مَسَّتْ يَدُ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم يَدَ امْرَأَةٍ قَطُّ غَيْرَ أَنَّهُ بَايَعَهُنَّ بالكَلَامِ واللَّهِ ما أَخَذَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم على النِّسَاءِ إلاَّ بِمَا أَمَرَهُ اللَّهُ يَقُولُ لَهُنَّ إِذَا أَخَذَ عَلَيْهِنَّ قَدْ بَايَعْتُكُنَّ كَلَامًا *

33-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve ibu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Mü'min kadınlar (fetihten evvel Mekke'den) Peygamber'e muhâcir olarak geldikleri zamân, Yüce Allah'ın ***"Ey îmân edenler, mü'min kadınlar muhâcir olarak geldikleri zamân, onları imtihân ediniz..."*** (el-Mumtehıne:10) kavliyle, Peygamber onları imtihân ederdi.

Âişe dedi ki: Mü'min kadınlardan bu âyetteki şartları ikrâr edenler, imtihânı ikrâr etmiş olurdu. Kadınlar sözleri ile bu şartları ikrâr ettikleri zamân Rasûlullah (S) onlara:

— *"Sizler ikrâr ettiniz, artık gidiniz; ben sizlerle bey'atlaşmışımdır"* derdi.

Âişe dedi ki: Allah'a yemînle söylerim ki, hayır, Rasûlullah'ın eli bu bey'atlaşmada kesin olarak hiçbir kadının eline dokunmadı. Rasûlullah kadınlarla sâdece sözle bey'at yapmıştır. Vallâhi Rasûlullah kadınlar üzerine Allah'ın kendisine emrettiği taahhüdlerden başka bir taahhüd almadı. Kadınlardan bey'at ahdi aldığı zamân onlara hitâben sâdece söz olarak: *"Ben sizlerle bey'atlaştım"* buyururdu [54].

٢٠ــ بابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ إِلَى قَوْلِهِ سَمِيعٌ عَلِيمٌ : فإنْ فاؤُا رجَعُوا

20- YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI:

"Kadınlarına yaklaşmamaya yemîn edenler için dört ay beklemek vardır. Eğer erkekler (o müddet içinde keffâretle kadınlarına) dönerlerse, şübhe yok ki, Allah cidden mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir"

(el-Bakara: 226).

54 Hadîsin başlığa uygunluğu, bunda başlığın içine aldığı mes'elenin aslına ilgisi bulunması yönündendir. Bu kadar ilgi de kâfîdir. Buhârî bunu burada iki senedle getirmiştir. Bunlardan biriyle gelen hadîs Şartlar Kitâbı'nda geçmişti... (Aynî).

Buna *"Kadınlar Bey'atı"* denir; birçok defalar yapılmıştır: Medîne'ye hicretten sonra da, Mekke fethi günü de bu şartlarla kadınlardan bu şekilde bey'at alınmıştır.

"*Fe in fâ'û*", "Raca'û" (yânî "Dönerlerse") demektir [55].

٣٤ـ حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ أبِى اُوَيْسٍ عنْ أخِيهِ عنْ سُلَيْمَان عنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ أنَّهُ سَمِعَ أنَسَ بنَ مالِكٍ يَقُولُ آلَى رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم مِنْ نِسَائِهِ وكانَتِ انفَكَّتْ رِجْلُهُ فأقَامَ فى مَشْرُبَةٍ لَهُ تِسْعًا وعِشْرِينَ ثُمَّ نَزَلَ فَقَالوا يا رسولَ اللّهِ آلَيْتَ شَهْرًا افقال الشَّهْرُ تِسْعٌ وعِشْرُونَ *

34-....... Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Malik(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) kadınlarından ıylâ yemîni yapmış, ayağı evinden ayrılmış ve kendisine âid olan yüksekçe bir odada yirmidokuz gece ikaamet etmişti. Sonra aşağıya indi. Kendisine:

— Yâ Rasûlallah! Sen bir ay ayrı kalmaya yemîn etmiştin? dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Bu ay yirmidokuz gündür"* buyurdu.

٣٥ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ حدّثنا اللَّيْثُ عنْ نافِعٍ أنَّ ابنَ عُمَرَ رضىَ اللّهُ عنهما كانَ يَقُولُ فِى الإيلاَءِ الَّذِى سَمَّى اللّهُ تَعَالَى لا يَحِلُّ لِأَحَدٍ بَعْدَ الأجَلِ إلاَّ أنْ يُمْسِكَ بالمَعْرُوفِ أوْ يَعْزِمَ بالطَّلاَقِ كما أمَرَ اللّهُ عَزَّ وجَلَّ * وقال لِى

---

55 *Iylâ,* esâsen yemîn etmek ma'nâsınadır. Şer'an zevcesine cimâ etmemek üzere yemîn etmektir...

Iylâ ile dönme yapmayıp, talâka azmetmek mes'elesinde selef üç sûretle ihtilâf etmişlerdir: İbn Abbâs: Talâkın azimeti dört ayın bitmesidir, demiştir. İbn Mes'ûd, Zeyd ibn Sâbit ve Usmân ibn Affân'ın kavilleri de budur. Bunlar bir bâin talâk vâki' olur demişlerdir. Alî, İbn Umer ve Ebu'd-Derdâ'dan iki rivâyet vardır ki, biri evvelkiler gibidir. Biri de müddet geçtikten sonra ya rucû' etmek veyâ boşamak üzere koca tevkîf olunur ki, Âişe'nin kavli de budur. Üçüncü kavil Saîd ibn Museyyeb, Sâlim ibn Abdillah, Ebû Bekr ibn Abdirrahmân, Zuhrî, Atâ, Tâvûs kavlidir ki, dört ay geçtiğinde bir rıc'î talâk vâki' olur. Hanefîler evvelkine, Şâfiî ve Mâlikîler de ikinciye kaail olmuşlardır. Talâk lafzı sarîh olup, rıc'ı ifâde ederse de azimeti talâk ta'bîri kinâye gibi beynûnette (ayrılıkta) zâhirdir. Sonra azm, kalbî işlerden olduğu için ayrıca telâffuzu gerekir değildir. Iylâ yemîni buna kâfîdir. Bir de bu âyette ıylâ için rucû' veyâ talâk arasında başka bir şıkk yoktur. Binâenaleyh bu yemîni bozmamak, onunla talâka azimdir. Bu azm ile ıylâ, talâka niyet edilen kinâyeli lafızlar kabîlinden olmuş olur ki, bunlarla da bir bâin talâk vâki' olur. Iylâda artık koca başkaca bir de boşama yapsın diye beklenerek, üçüncü bir şıkk ihdâs olunamaz" (*Hakk Dîni,* I, 781-782).

إِسْمَاعِيلُ حدّثنى مالِكٌ عَنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ إِذَا مَضَتْ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ يُوقَفُ حَتَّى يُطَلِّقَ ولا يَقَعُ عَلَيْهِ الطَّلاَقُ حَتَّى يُطلِّقَ ويُذْكَرُ ذٰلِكَ عنْ عُثْمَانَ وَعَلِيٍّ وَأَبِى الدَّرْدَاءِ وعَائِشَةَ واثْنَىْ عَشَرَ رجُلاً مِنْ أَصْحَابِ النبىِّ ﷺ *

35-....... Bize el-Leys, Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R) geçen el-Bakara: 226. âyette Yüce Allah'ın ismini söylemiş olduğu "Iylâ" hakkında:

— O dört aylık müddetten sonra hiçbir kimseye ya iyilikle kadını tutması yâhud da talâka azmetmesi şıkklarından başka birşey halâl olmaz, nitekim Azîz ve Celîl Allah da böyle emretti, der idi.

Buhârî dedi ki: Ve bana İsmâîl ibn Ebî Uveys şöyle dedi: Bana Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer'den şöyle tahdîs etti: "Iylâ" zamânından i'tibâren dört ay geçince, erkek bizzât boşayıncaya kadar hüküm durdurulur. Erkek bizzât boşayıncaya kadar üzerine talâk vâki' olmaz, demiştir. İşte bu "erkek bizzât boşamadıkça talâk vâki' olmaz" görüşü Usmân'dan, Alî'den, Ebu'd-Derdâ'dan, Âişe'den ve Peygamber'in sahâbîlerinden olan oniki kişiden de zikrolunuyor [56].

٢١ــ بابُ حُكْمِ المَفْقُودِ فِى أَهْلِهِ ومالِهِ : وقال ابنُ المُسَيَّبِ إِذَا فُقِدَ فِى الصَّفِّ عنْدَ القِتَالِ تَرَبَّصُ امْرَأَتُهُ سنَةً . واشْتَرَى ابنُ مَسْعُودٍ جَارِيَةً والْتَمَسَ صَاحِبَهَا سَنَةً فَلَمْ يَجِدْهُ وفُقِدَ فأَخَذَ يُعْطِى الدِّرْهَمَ والدِّرْهَمَيْنِ وقال اللَّهُمَّ عنْ فُلاَنٍ فإِنْ أَبىَ فلانٌ فلِى وعَلَىَّ . وقال هٰكَذَا فافْعَلُوا باللُّقَطَةِ. وقال ابنُ عَبَّاسٍ نَحْوَهُ: وقال الزُّهْرِىُّ فى الأَسِرِ يُعْلَمُ مَكَانُهُ لاَ تَتَزَوَّجُ امْرَأَتُهُ ولاَ يُقْسَمُ مالُهُ فإِذَا انْقَطَعَ خَبَرُهُ فسُنَّتُهُ سُنَّةُ المفْقُودِ

21- ÂİLESİ İÇİNDE İKEN KAYBOLAN KİMSENİN VE MALI İÇİNDE İKEN KAYBOLMUŞ ŞEYİN HÜKMÜ BÂBI

Saîd ibnu'l-Müseyyeb:
Erkek, Allah yolunda harb ederken saff içinde

---

56 Hadîslerin başlıkla ilgileri gizli değildir.
Buhârî buradaki zâtların görüşlerini de senedli olarak *Târîh*'inde rivâyet etmiştir... (Aynî).

kaybedildiği zamân karısı bir sene bekler, demiştir. Abdullah ibn Mes'ûd da bir câriye satın aldı ve bir sene (bedelini ödemek için) onun sâhibini aradı, fakat onu satanı bulamadı, o kaybolmuştu. Artık İbn Mes'ûd onun bedelini fakîrler için çıkardı da ondan fakîrlere bir dirhem, iki dirhem vermeğe ve: Yâ Allah! Bunu, onun sâhibi adına kabûl eyle! demeğe başladı. Ve eğer Fulân çekinirse -yâhud gelirse- sevâb banadır, onun bedelini ödemek de benim üzerimedir, dedi. Akabinde İbn Mes'ûd: İşte bulunmuş eşyâda i'lânını yaptıktan sonra sizler de benim yaptığım gibi yapınız! dedi. İbn Abbas da İbn Mes'ûd'un sözü gibi söyledi.

ez-Zuhrî, düşman arâzîsinde esîr olmuş kimse hakkında: Mekânı bilinir, karısı evlenmez, malı taksîm olunmaz. Onun haberi kesilince, onun hükmü de kaybolmuş kimsenin hükmüdür, demiştir [57].

٣٦ـ **حدّثنا** عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ **حدّثنا** سُفْيَانُ عَنْ يَحْيٰى بنِ سَعِيدٍ عَنْ يَزِيدَ مَوْلٰى الْمُنْبَعِثِ أنَّ النبىَّ صلى للّٰهُ عليْهِ وسلم سُئِلَ عنْ ضَالَّةِ الغَنَمِ فقال خُذْهَا فانَّما هِىَ لَكَ أوْ لِأخِيكَ أوْ لِلذِّئْبِ. وسُئِلَ عنْ ضَالَّةِ الإبلِ فَغَضَبَ واحْمَرَّتْ وجْنَتَاهُ وقال مالَكَ ولَهَا مَعَهَا الحِذَاءُ والسِّقَاءُ تشْرَبُ المَاءَ وتأكُلُ الشَّجَرَ حَتَّى يَلْقَاهَا رَبُّهَا وسُئِلَ عنِ اللُّقطَةِ فقال اعْرِفْ وِكَاءَهَا وعِفَاصَهَا وعَرِّفْهَا سَنَةً فإنْ جَاءَ مَنْ يَعْرِفُهَا وإلاَّ فاخْلِطْهَا بِمَالِكَ قال سُفْيَانُ فَلَقِيتُ ربِيعَةَ بنَ أبِى عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قال سُفْيَانُ ولَمْ أحْفَظْ عَنْهُ شَيْئًا غَيْرَ هٰذَا فَقُلْتُ أرَأيْتَ حَدِيثَ يَزِيدَ مَوْلَى المُنْبَعِثِ فِى أمْرِ الضَّالَّةِ هُوَ عنْ زَيْدِ بنِ خَالِدٍ قال نَعَمْ قال يَحْيَى ويَقُولُ رَبِيعَةُ عنْ يَزِيدَ مَوْلَى المُنْبَعِثِ عنْ زَيْدِ بنِ خَالِدٍ قال سُفْيَانُ فَلَقِيتُ رَبِيعَةَ فَقُلْتُ رَبِيعَةَ فَقُلْتُ لهُ *

36-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, Yahyâ ibn Saîd'den; o da el-

---

57 Başlığın birinci fıkrası talâk konusuyla doğrudan ilgilidir. Buhârî kayıp eşyâlar ve mallara âid olan ikinci fıkrayı ise istidrâd olarak zikretmiştir.

Lukata, yerde bulunan ve sâhibi bilinmeyen maldır. *Dâlle*, kaybolmuş canlı hayvan ma'nâsında kullanılır.

Munbais'in âzâdlısı Yezîd'den tahdîs etti: Peygamber(S)'e koyun yitiğinin hükmünden sorulduğunda:

— *"Sen onu* (i'lân etmek üzere) *al. Çünkü o senin yâhud başka bir mü'min kardeşinin yâhud da kurdundur"* buyurmuştur.

Peygamber'e deve yitiğinin hükmü soruldu da bu sefer Peygamber öfkelendi ve iki yanağı kızardı, akabinde:

— *"Ondan sana ne? Onun gezecek pabucu ve su tulumu berâberindedir. Sâhibi ona kavuşuncaya kadar, kendi kendine suyu içer, ağaçları* (veyâ uzun otları) *yer"* buyurdu.

Peygamber'e yerde bulunmuş şeyin hükmü soruldu. Peygamber (S):

— *"Ağzının bağını ve kabını iyice tanı, sonra onu bir sene i'lân et. Onu tanıyıp bilen kimse gelirse* (kendisine verirsin), *kimse gelmezse onu kendi malına karıştır"* buyurdu.

Sufyân ibn Uyeyne şöyle dedi: Ben Rabîa ibn Ebî Abdirrahmân'a kavuştum da ondan bu hadîsten başka birşey ezberlemedim. Ben kendisine:

— el-Munbais'in âzâdlısı olan Yezîd'in bulunmuş hayvanın işi hakkındaki hadîsine ne dersin (yânî bana bu Yezîd'in, bulunmuş hayvan hakkındaki hadîsinden haber ver)! O hadîs Zeyd ibn Hâlid'den midir? diye sordum.

— Evet ondandır, diye cevâb verdi.

Sufyân dedi ki: Hadîsi bana mürsel olarak tahdîs eden Yahyâ ibn Saîd şöyle dedi: Ve Rabîa, el-Munbais'in âzâdlısı olan Yezîd'den; o da Zeyd ibn Hâlid'den şeklinde söylüyordu.

Sufyân dedi ki: Ben Rabîa'ya kavuştum da ona yukarıda geçen (Sen bu Yezîd'in bulunmuş hayvanın işi hakkındaki hadîsine ne dersin?) sorusunu söyledim [58].

٢٢ — بابُ الظِّهارِ وقَوْلِ اللهِ تعالَى قَدْ سَمِعَ اللهُ قَوْلَ الَّتِي تُجادِلُكَ فِي زَوْجِهَا إِلَى قَوْلِهِ فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا * وقال لِي

58 Bu son sözlerden hâsıl olan -*Fethu'l-Bârî* de de ifâde edildiği gibi- şudur: Yahyâ ibn Saîd bu hadîsi el-Munbais'in âzâdlısı Yezîd'den mürsel olarak tahdîs etti. Sonra Sufyân'a, Rabîatu'r-Re'y'in bunu el-Munbais'in âzâdlısı Yezîd'den; o da Zeyd ibn Hâlid'den şeklinde tahdîs ettiğini söyledi, böylece hadîsi ona ulaştırıyordu. Sufyân bunu, Rabîa'ya kavuşması ve ona bundan sorması; onun da bunu ikrâr etmesi üzerine yüklenmiştir.

Hadîsin başlığa uygunluğu şu bakımdandır: Kaybolmuş hayvan, kaybolmuş kimse gibidir. Kaybolmuş hayvanda mâlikin mülkiyeti devâm ettiği gibi, nikâhın da karı-koca arasında bâkî olması vâcib olur. Bu hadîs Lukata Kitâbı'nda birkaç kerreler geçmiştir (Kastallânî).

إسْمَاعِيلُ حدّثنى مَالِكٌ أنَّهُ سأَلَ ابنَ شِهَابٍ عنْ ظِهَارِ العَبْدِ فقال نَحْوَ ظِهَارِ الحُرِّ. قال مالِكٌ وصِيَامُ العَبْدِ شَهْرَانِ. وقال الحَسَنُ بنُ الحُرِّ ظِهَارُ الحُرِّ والعَبْدِ مِنَ الحُرَّةِ والأَمَةِ سَوَاءٌ. وقال عِكْرِمَةُ إنْ ظَاهَرَ مِنْ أَمَتِهِ فَلَيْسَ بَشىءٍ إنَّمَا الظِّهَارُ مِنَ النِّسَاءِ وفى العَرَبِيَّةِ لما قالُوا أيْ فِيمَا قالُوا وفِى نَقْضِ ما قالُوا وهٰذَا أوْلى لِأنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمْ يَدُلَّ عَلَى المُنْكَرِ وعَلَى قَوْلِ الزُّورِ

22- ZIHÂR VE YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI:

"Zevci hakkında seninle direşip duran, Allah'a da şikâyet etmekte olan kadının sözünü Allah dinlemiştir. Allah sizin konuşmanızı zâten işitiyordu. Çünkü Allah hakkıyle işitici, kemâliyle görücüdür. İçinizden zıhâr yapagelenlerin karıları, onların anaları değildir. Anaları, kendilerini doğuranlardan başkası değildir. Şübhe yok ki, onlar herhâlde çirkin ve yalan bir lâf söylüyorlar. Muhakkak Allah çok affedici, çok mağfiret edicidir. Kadınlarından zıhâr ile ayrılmak isteyip de sonra dediklerini geri alacaklara, birbiriyle temâs etmezden evvel, bir köle âzâd etmek lâzımdır. İşte size bununla öğüt veriliyor. Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdârdır. Fakat kim bunu bulamazsa yine birbiriyle temâs etmezden evvel, fâsılasız iki ay oruç tutsun. Buna da güç yetiremezse altmış yoksul doyursun..."

(el-Mucâdele: 1-4) [59].

---

59 Sırt ve arka demek olan *"Zahr"* kelimesinden alınmış olan *Zıhâr* veyâ *Muzâhara,* bir kimsenin zevcesine "Sen bana anamın zahrı, yânî arkası gibisin" demesi veyâ onun bir uzvunu kendine mahrem olan kadınlardan birinin karın, bel, kasık gibi bakmak harâm olan bir uzvuna benzetmesidir ki, halâlı harâm kılan çirkin bir sözdür. Bu ma'nâca *Zıhâr* ve *Muzâhara* bir ayrılma ma'nâsını içine aldığından, *"Zahîr olmak"* ma'nâsına *"Muzâheret"*ten ayırmak için *"Min"* ile kullanılır. Onun için "Yuzâhırûne nisâehum" denilmeyip ***"Yuzâhırune min nisâihim"*** buyurulmuştur. Evvel emirde bu, söylenmesi câiz olmayan bir münker, bir cinâyet, bir yalandır... Ve haberleri olsun ki onlar, o zıhâr sözünü söyleyenler herhâlde münker, yânî gayrı meşrû', çirkin bir lakırdı ve bir yalan söylüyorlardır. Yalandır; çünkü kadınları anaları değildir. Hem başkasına zarar verici bir yalandır, bir tezvîrdir. Kadının gönlünü kırar ve hukûkunu haleldâr eder. Bununla berâber Allah'ın halâl kıldığını harâm kılmak gibi bir küstâhlıkla Allah haklarına tecâvüzdür. O hâlde ağıza alınmaması lâzım gelen bir cinâyet, bir günâhtır. Fakat söylenince de hükümsüz kalamaz. Yalan ihbârı olmakla berâber, gerektirmesiyle bir hurmet inşâsından hâli de olamaz. Öyle

(el-Buhârî şöyle dedi:) Bana İsmâîl ibn Ebî Uveys söyledi. Bana Mâlik tahdîs etti ki, o İbn Şihâb'a kölenin zihârının hükmünü sormuş. O da: Hürr kimsenin zıhârı gibidir, demiştir.

İmâm Mâlik: Kölenin (zıhâr keffâretindeki) orucu da iki aydır, demiştir.

el-Hasan ibnu'l-Hürr (ibni'l-Hakem en-Nahaî el-Kûfî): Hürr erkek ve köle erkeğin hürre kadından ve câriyeden yaptıkları zıhâr müsâvîdir, demiştir [60].

İkrime de: Eğer hürr erkek kendi câriyesinden zıhâr yaparsa, bu birşey değildir. Çünkü zıhâr ancak hürre kadınlardan yapılır, demiştir. (Hanefî ve Şâfiî'nin mezhebleri de budur.)

el-Buhârî şöyle dedi: Arab kelâmından "***Li-mâ-kaalû***" kavli benzerindeki "Lam", "fî" ma'nâsında kullanılır. Yânî "***Li-mâ-kaalû***" demek, "Fî-mâ-kaalû" ve "Fî-ba'zı mâ-kaalû" veyâ "Fî nakzı mâ-kaalû" demektir. Bu terdîdde ikincisi daha üstün ve daha sahîhtir. Çünkü o, evvelki sözünü bozacak bir fiile gelir ki, o da zıhârı bozucu olan tutmaya azmetmektir. (Buhârî dedi ki:) Ve bu (Dâvûd ez-Zâhirî'nin "Âyetten murâd zâhirî ma'nâsıdır, o da sözden dönmenin zıhâr lafzını tekrâr etmek sûretiyle vâki' olmasıdır, böylece keffâret vâcib olmaz" görüşünden) evlâdır. Çünkü Yüce Allah, harâm kılınan münker ve yalan söze delâlet etmez [61].

(Kitâbu't-Talâk'ın devâmı onikinci cilddedir.)

---

ki, erkeğin ağzından çıkan bu çirkinlik, kadının hayız zamânındaki ezâya benzer bir hurmet ifâde eder... (*Hakk Dîni*, VI, 4778-4779)

60 Bu el-Hasen ibnu'l-Hurr, büyük bir fakîhtir. Buhârî'nin ondan *Sahîh* içinde bundan başka rivâyeti yoktur.

61 "***Vellezîne yuzâhirûne min nisâihim summe yeûdûne li-mâ-kaalû = Kadınlarından zıhâra kalkışıp da sonra dediklerini telâfî için dönecek olanlar***", yânî söylediklerini geri alıp evvelki gibi zevcesiyle geçinmek, zevciyet muâmelesi yapmak isteyenler ki, bunu istemelidirler. Fakat kendilerini kirletmiş olan o çirkinliği telâfî edip temizleyebilmek için sâdece niyet etmek veyâ sözü geri almak kâfî gelmeyip, ona keffâret olacak güzel bir amel yapmak da lâzımdır. Onun için yânî zıhârdan dönmek için çâre, bir köle âzâd etmektir... Bu âyetteki "Avdet"in ma'nâsında birkaç vecih söylenmiş ise de, muhtâr olan ma'nâ "Âde'l-ğaysu alâ mâ efsedehû" meselinde olduğu gibi, bozduğunu ıslâh ve telâfî için düzeltmek üzere dönmek demektir. (*Hakk Dîni*, aynı yer).

Zıhâr hakkında Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'de birçok hadîsler vardır. Buhârî kendi şartı üzere olmadıkları için onları zikretmemiştir (Kastallânî).

"Hitamuhu misk" (et-Tatfîf: 26) *olması niyâzıyle*
Onbirinci Cildin Sonu

İÇİNDEKİLER

KİTÂBU'T-TEFSÎR'İN DEVÂMI
(Tefsîr Kitâbı'nın Devâmı)

71-Nûh Sûresi 4933

329- Bâb: "Sakın taptıklarınızı bırakmayın. Hele Vedd'den, Suvâ'dan, Yegûs'tan, Yeûk'tan ve Nesr'den aslâ vazgeçmeyin, dediler" (Âyet: 23) 4935

72-"Kul ûhiye ileyye" Sûresi 4938

73-el-Muzzemmil Sûresi 4941

74-el-Muddessir Sûresi 4943

330- Bâb: Yüce Allah'ın "Kalk da inzâr et" kavli 4945

331- Yüce Allah'ın şu kavli bâbı: "Ve Rabb'ini tekbîr edip büyükle" (Âyet: 3) 4946

332- Yüce Allah'ın şu kavli bâbı: "Ve elbiselerini tertemiz yap" (Âyet: 4) 4947

333- Bâb: Yüce Allah'ın "Ve'r-ricze fehcur" kavli 4948

75-el-Kıyâme Sûresi ve Yüce Allah'ın şu: "Onu acele etmen için dilini onunla depretme" (Âyet: 16) kavlinin tefsîri **4949**

334- Bâb: "Onu (göğsünde) toplamak ve onu okutmak, şübhesiz bize âiddir" (Âyet: 16) 4950

335- Bâb: Yüce Allah'ın şu kavli: "Öyleyse biz onu okuduğumuz vakit sen onun kırâatine uy" (Âyet: 18) 4951

76-"Hel etâ ale'l-insâni" Sûresi 4954

77-el-Murselât Sûresi 4957

336- Bâb: Yüce Allah'ın şu kavli: "Çünkü o ateş öyle kıvılcım atar ki, herbiri sanki bir saraydır" (Âyet: 32) 4960

337- Yüce Allah'ın şu kavli: "Sanki o kıvılcımın herbiri sarı sarı erkek develerdir" (Âyet: 33) 4960

338- Yüce Allah'ın şu kavli: "Bu, onların konuşamayacakları gündür" (Âyet: 35) 4961

78-"Amme yetesâelûne" Sûresi 4963

339- Bâb: "O gün sûra üfürülecek de hepiniz bölük bölük geleceksiniz" (Âyet: 18) 4965

79-"Ve'n-nâziâti" Sûresi 4966

80-Abese Sûresi 4969

81-"İze'ş-şemsu kuvvirat" Sûresi 4972

82-"İze's-semâu infatarat" Sûresi 4975

83-"Veylun li'l-mutaffifîne" Sûresi 4977

84-"İze's-semâu inşakkat" Sûresi 4980

340- Bâb: "O, kolayca bir hesâb ile muhâsebe edilecek" (Âyet: 8) 4981

341- Bâb: "Elbette ve elbette siz tabaktan tabaka bineceksiniz" (Âyet: 19) 4983

85-el-Burûc Sûresi 4985

86-et-Târık Sûresi 4987

87-"Sebbih isme Rabbike'l-a'lâ" Sûresi 4989

88-"Hel etâke hadîsu'l-ğâşiye" Sûresi 4992

89-Ve'l-Fecri Sûresi 4994

90-"Lâ uksimu (Bi-hâze'l-beledi)" Sûresi 4997

91-"Ve'ş-şemsi ve duhâhâ" Sûresi 5000

92-"Ve'l-leyli izâ yağşâ" Sûresi 5003

342-Bâb: "Açıldığı zamân gündüze" (Âyet: 2) 5003

343-Bâb: "Erkeği ve dişiyi yaratana" (Âyet: 3) 5005

344-Bâb: Yüce Allah'ın şu kavli: "Bundan sonra kim verir ve sakınırsa" (Âyet: 5) 5006

345-Yüce Allah'ın "Ve o en güzeli tasdîk ederse" (Âyet: 6) kavli bâbı 5006

346-Bâb: "Biz de ona en kolay olanı kolaylaştıracağız" (Âyet: 6-7) 5007

347-Yüce Allah'ın "Ammâ kim cimrilik eder, kendisini müstağnî görürse" (Âyet: 8) kavli bâbı 5008

348-Bâb: Yüce Allah'ın "Ve o en güzeli yalanlarsa" (Âyet: 9) kavli 5009

349-Bâb: "Biz de onu, o en zor olana hazırlayacağız" (Âyet: 10) 5010

93-Ve'd-Duhâ Sûresi 5012

350-Bâb: "Rabb'in seni terketmedi ve darılmadı" (Âyet: 3) 5012

351-Bâb: Yüce Allah'ın şu kavli: "Rabb'in seni terketmedi ve darılmadı". Buradaki "Mâ vedeake" fiili şeddeli de, şeddesiz de okunur; ikisi de bir ma'nâyadır: "Rabb'in seni terketmedi" demektir. İbn Abbâs da: "Mâ veddeake", "Seni terketmedi"; "Mâ kalâ", "Seni buğz etmedi" ma'nâsınadır, demiştir 5013

94-"Elem neşrah" Sûresi 5015

95-"Ve't-tîni" Sûresi 5018

96-"İkra' bi'smi Rabbike'llezî halaka" Sûresi 5020

352-Bâb 5021

353-Bâb: Yüce Allah'ın "İnsanı bir kan pıhtısından yarattı" kavli 5025

354-Bâb: Yüce Allah'ın "Oku! Rabb'in nihâyetsiz kerem sâhibidir" kavli 5025

355-Bâb: "O, kalemle öğretendir" 5026

356-Bâb: "Sakınsın o. Eğer (küfürden) vazgeçmezse, and olsun onu alnından tutup sürükleriz. Yalancı, günâhkâr alnından!" (Âyet: 15-16) 5026

97-"İnnâ enzelnâhu" Sûresi 5028

98-"Lem yekûn" Sûresi 5030

99-"İzâ zulzileti'l-ardu zilzâlehâ" Sûresi 5033

358-Bâb: "Kim de zerre ağırlığınca şerr yapıyor idiyse onu görecek" (Âyet: 8) 5035

100-"Ve'l-âdiyâti" Sûresi 5036

101-el-Kaaria Sûresi 5037

102-"Elhâkumu't-tekâsuru" Sûresi 5038

103-"Ve'l-asri" Sûresi 5039

104-"Veylun li-kulli humezetin" Sûresi 5041

105-"Elem tere" Sûresi 5043

106-"Li-iylâfi Kureyşin" Sûresi 5045

107-"Eraeyte" Sûresi 5047

108-"İnnâ a'taynâke'l-kevser" Sûresi 5049

109-"Kul yâ eyyuha'l-kâfirûne" Sûresi 5052

110-"İzâ câe nasrullâhi" Sûresi 5055

359-Bâb: "Sen de insanların fevc fevc Allah'ın dînine gireceklerini görünce" (Âyet: 2) 5056

360-Bâb: "Sen de hemen Rabb'ini hamd ile tesbîh et ve O'nun mağfireti-ni iste. Şübhesiz ki O, tevbeleri çok kabûl edendir" (Âyet: 3) 5057

111-"Tebbet yedâ Ebî Lehebin ve tebbe" Sûresi 5060

361-Bâb: Yüce Allah'ın şu kavli: "Ona ne malı, ne kazandığı fâide vermedi" (Âyet: 2) 5062

362-Bâb: Yüce Allah'ın şu kavli: "O, alevli bir ateşe girecek" (Âyet: 3) 5063

363-Bâb: "Karısı da, odun hammâlı olarak" 5063

112-"Kul huve'llâhu ahad" Sûresi 5065

364-Bâb: Yüce Allah'ın: "O Allah sameddir" kavli 5066

365-Bâb: "O doğurmamıştır, doğurulmamıştır ve hiçbirşey O'nun dengi değildir" (Âyet: 3-4) 5067

113-"Kul eûzu bi-Rabbi'l-felâk" Sûresi 5068

114-"Kul eûzu bi-Rabbi'n-nâsi" Sûresi 5070

66- KİTÂBU FADÂİLİ'L-KUR'ÂN (Kur'ân'ın Fazîletleri Kitâbı) (85 Hadîs)

1-Bâb: Vahyin nuzûlü nasıldır ve ilk nâzil olan 5073

2-Bâb: Kur'ân, Kureyş lisânı ile ve Arab lisânı ile nâzil oldu 5078

3-Kur'ân'ın sahîfeler içinde toplanması bâbı 5080

4-Peygamber'in kâtibi bâbı 5084

5-Bâb: "Kur'ân yedi harf üzere indirildi" 5086

6-Kur'ân'ın te'lîfi bâbı 5089

7-Bâb: Cibrîl Kur'ân'ı Peygamber'e arzeder idi 5092

8-Peygamber'in sahâbîlerinden meşhûr olan Kur'ân üstâdları bâbı .. 5094

9-Fâtihatu'l-Kitâb'ın fazîleti bâbı 5100

10-el-Bakara Sûresi'nin fazîleti bâbı 5103

11-el-Kehf Sûresi'nin fazîleti bâbı 5104

12-el-Feth Sûresi'nin fazîleti bâbı 5105

13-"Kul huve'llâhu ahad" Sûresi'nin fazîleti bâbı 5106

14-el-Muavvizât Sûreleri'nin fazîleti bâbı 5108

15-Kur'ân'ın okunması sırasında es-Sekîne'nin ve meleklerin inmesi bâbı 5110

16-Peygamber (S), Mushaf'ın iki deffesi (yânî Mushaf'ı iki yanından ihâta eden cildleri) arasında bulunanlar başka birşey bırakmadı diyen kimse bâbı 5111

17-Kur'ân'ın diğer sözlere üstünlüğü bâbı 5112

18-Azîz ve Celîl olan Allah'ın kitâbıyle vasiyyet bâbı 5115

19-Kur'ân'la yetinmeyen kimse ve Yüce Allah'ın şu kavli: "Sana indirdiğimiz o Kitâb -ki karşılarında okunup duruyor- onlara kâfî gelmedi mi? Onda îmân edecek bir kavim için elbette bir rahmet ve bir öğüt var" (el-Ankebût: 51) 5116

20-Kişinin Kur'ân sâhibine gıbta etmesi bâbı 5118

21-Bâb: "Sizin en hayırlınız Kur'ân öğrenen ve öğretendir" 5120

22-Mushaf'a bakmaksızın ezberden Kur'ân okumak bâbı 5123

23-Kur'ân'ın ezber edilip ezberden okunması ve ezberde tutma ahdinin dâimâ yenilenerek te'kîd edilip durması bâbı 5125

24-Binek üzerinde Kur'ân okumak bâbı 5129

25-Kur'ân'ı çocuklara öğretmek bâbı 5130

26-Kur'ân'ı unutmak; bir kimse "Ben şu âyetleri unuttum" der mi? Ve Yüce Allah'ın "Biz seni okutacağız da sen aslâ unutmayacaksın. Allah'ın dilediği başka" (el-A'lâ: 5-7) kavli bâbı 5131

27-"el-Bakara Sûresi", "Şunun Sûresi" ve "Şunun Sûresi" demekte bir zarar görmeyen kimse bâbı 5134

28-Bâb: Kırâatte tertîl ve Yüce Allah'ın: "Kur'ân'ı tertîl ile (yânî açık açık, tâne tâne) oku" (el-Muzzemmil: 4) kavli 5136

29-Okumada uzatılacak harfleri uzatmak bâbı 5139

30-Kırâatte tercî' bâbı 5140

31-Kur'ân okumakta ses güzelliği bâbı 5140

32-Başkasından Kur'ân dinlemeyi seven kimse bâbı 5143

33-Okutucu olan kimsenin okuyucuya "Hasbuke(= Sana yeter)" sözü bâbı 5144

34-Bâb: Kur'ân ne kadar müddette okunup hatmedilir? 5145

35-Kur'ân okuma esnâsında ağlamak bâbı 5149

36-Kur'ân okumasıyle gösteriş yapan yâhud Kur'ân'la yiyicilik etmek isteyen yâhud da Kur'ân'ı âlet ederek yalan ve fâcirlikle haksızlık yapan kimseler(in günâhı) bâbı 5151

37-Bâb: Kur'ân üzerinde kalbleriniz birleştikçe Kur'ân okuyunuz 5153

67- KİTÂBU'N-NİKÂH
(Nikâh Kitâbı)
(179 Hadîs)

1-Nikâha rağbetlendirme bâbı 5157

2-Peygamber(S)'in şu kavli bâbı: "Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Çünkü evlenmek gözü (harâmdan) en çok men' eder, fercî de en iyi korur" 5160

3-Bab: "Evlenme külfetine gücü yetmeyen oruç tutsun" 5161

4-(Aralarında adâlete gücü yeten kimse için) kadınların çok olması bâbı 5162

5-Bâb: "Bir kadını kendisine eş yapmak için hicret eden yâhud bir hayır yapan kimseye, niyet ettiği şey vardır" 5164

6-Berâberinde Kur'ân ve İslâm bulunan fakîr kimseyi evlendirmek bâbı 5165

7-Bir kişinin kendi ahdî kardeşine hitâben: "Bak! İki kadınımdan hangisini istersen ben senin için o kadını boşayayım" demesi bâbı ... 5165

8-Kadınlardan kesilip evlenmeyi terketmenin ve erkeklik yumurtalarını çıkartmanın mekrûh kılınması bâbı 5167

9-Bâkire kızları nikâh etmek bâbı 5169

10-Dul kadınlar bâbı 5171

11-Küçüklerin yaşça büyüklerden olanlarla evlendirilmeleri(nin hükmünü beyân) bâbı 5172

12-Bâb: Evlenmek isteyen kişi hangi kadınla nikâh akdi yapar, kadınların hangileri daha hayırlıdır, vâcib kılmayarak erkeğe, nutfeleri için tercîh etmesi müstehâb olacak kadın çeşidi nedir? 5173

13-Seriyyeler (câriyeler) edinme ve câriyesine hürriyet verip de sonra onunla evlenen kimsenin sevâbı bâbı 5174

14-Câriyenin hürriyete kavuşturulmasını, onun mehri yapan kimse bâbı 5177

15-Yüce Allah'ın "...Eğer fakîr iseler Allah onları fadlından zengin yapar" (en-Nûr: 32) kavlinden dolayı fakîr olanı evlendirme bâbı 5178

16-(Nikâhta erkekle kadın arasında aranan) denklikler dîn husûsundadır bâbı 5180

17-Mal husûsundaki denkliklerin hükmü ve fakîr erkeğin zengin kadınla evlendirilmesi bâbı 5185

18-Kadının uğursuzluğundan sakınılması ve Yüce Allah'ın şu kavli bâbı: "Eşlerinizin, evlâdlarınızın içinde hakîkaten size düşman olanlar da vardır. O hâlde onlardan sakının" (et-Tegâbun: 14) 5186

19-(Kadın râzı olduğu takdîrde) hürre kadının kölenin nikâh akdi altında olması(nın cevâzı) bâbı 5188

20-Bâb: Yüce Allah'ın: "İkişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin" (en-Nisâ: 3) kavlinden dolayı, erkek dört kadından fazlasıyle evlenmez 5190

21-(Süt emmenin hükmü hakkında) bâb 5191

22-Yüce Allah'ın: "Anneler çocuklarını iki bütün yıl emzirirler. (Bu hüküm) emmeyi tamâm yaptırmak isteyenler içindir..." (el-Bakara: 232) kavlinden dolayı, "İki yıldan sonra süt emme hükmü yoktur" diyen ve (bu iki sene içinde iken) emmenin azının da, çoğunun da harâm kılınacağını beyân bâbı 5194

23-Fahlın sütü (yânî sütün meydana gelmesine sebeb olan erkekle emen kişi arasında süt harâmlığı sâbit olur mu?) bâbı 5195

24-Emzirici kadının (tek başına) emzirmeye şehâdet etmesi(nin hükmü) bâbı 5195

25-Nikâh olunmaları halâl olan ve harâm olan kadınlar ve Yüce Allah'ın şu kavli bâbı: "Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, birâder kızları, hemşîre kızları, sizi emziren süt analarınız, süt hemşîreleriniz, karılarınızın anaları, kendileriyle zifâfa girdiğiniz karılarınızdan olup himâyelerinizde bulunan üvey kızlarınız size harâm kılındı. Eğer onlarla (üvey kızlarınızın analarıyle) zifâfa girmemişseniz (onlarla evlenmenizde) size bir be's yok. Kendi sulbünüzden gelmiş oğullarınızın karıları (ile evlenmeniz) ve iki kızkardeşi birlikte almanız da (kezâ harâm edildi). Ancak geçen geçmiştir. Çünkü Allah hakîkaten çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir. Sağ ellerinizin mâlik olduğu kadınlar müstesnâ olmak üzere, diğer bütün kocalı kadınlar (da size harâm edildi. Bu hurmetler) üzerinize Allah'ın farzı olarak (yazılmıştır). Onlardan mâadâsı ise -nâmûskâr ve zinâya sapmamış insanlar hâlinde(yaşamanız şartıyle) mallarınızla aramanız için size halâl edildi. O hâlde onlardan hangisiyle fâidelendiyseniz, ücretlerini takdîr edildiği vechile verin. O mehrin mikdârını ta'yîn ettikten sonra aranızda gönül hoşluğu ile uyuştuğunuz şey hakkında üstünüze bir vebâl yoktur. Şübhesiz ki Allah hakkıyle bilicidir, mutlak hüküm ve hikmet sâhibidir" (en-Nisâ: 23-24) 5198

26-Bâb: "Kendileriyle zifâfa girdiğiniz karılarınızdan olup himâyenizde bulunan üvey kızlarınız size harâm edildi. Eğer onlarla zifâfa girmişseniz, size bir be's yok. Kendi sulbünüzden gelmiş oğullarınızın karıları..." (en-Nisâ: 23) 5201

27-Bâb: "Ve iki kızkardeşi birlikte almanız da (harâm edildi) ancak geçen geçmiştir" (en-Nisâ: 23) 5203

28-Bâb: "Kadın, halasının üzerine nikâh edilmez" 5204

29-Şığâr bâbı 5205

30-Bâb: Kadına kendi nefsini bir kimseye hibe etmesi (halâl) olur mu? 5206

31-İhrâmlının nikâhlanması bâbı 5207

32-Rasûlullah(S)'ın mut'a sûretiyle olan muvakkat nikâhı en sonu nehyetmesi bâbı 5208

33-Kadının, kendi nefsini sâlih bir erkeğe arzetmesi bâbı 5210

34-İnsanın kendi kızını yâhud kızkardeşini hayır ehline arzetmesi (ve bunda bir eksiklik olmayacağı) bâbı 5212

35-Azîz ve Celîl Allah'ın şu kavli bâbı: "Kadınları nikâhla isteyeceğinizi çıtlatmanızda yâhud böyle bir arzûyu gönüllerinizde saklamanızda üzerinize bir vebâl yoktur. Allah bilmiştir ki, siz onları mutlakaa hatırlayacaksınız. Ancak kendileriyle gizlice va'dleşmeyin. (Çıtlatma sûretinde) meşrû' bir söz söylemeniz ise başka. (Farz olan iddet) sonunu buluncaya kadar da nikâh bağını bağlamaya azmetmeyin ve bilin ki, Allah kalblerinizde olanı muhakkak biliyor. Artık O'ndan sakının ve

yine bilin ki, şübhesiz Allah çok mağfiret edicidir, çok halîmdir" (el-Bakara: 235) 5215

36-Evlendirmeden önce kadına bakma bâbı 5216

37-"Velînin izni olmaksızın yapılan nikâh mu'teber değildir" diyen kimse bâbı 5218

38-Bâb: Velî bizzât kendisi kadını isteyen olduğu zamân (câiz olur mu, olmaz mı?) 5224

39-Yüce Allah'ın: 'Kadınlarınız içinden artık âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdetini görmemiş bulunanlarda eğer şübhe edersiniz, onların iddeti üç aydır..." (et-Talâk: 4) kavlinden dolayı insanın kendi küçük çocuklarını nikâh etmesi(nin cevâzı) bâbı 5226

40-Babanın kendi kızını, en büyük imâmla evlendirmesi bâbı 5227

41-Bâb: Sultan bir velîdir 5228

42-Bâb: Baba ve ondan başka olan velî, bâkire olsun, dul olsun; kadının rızâsı olmadıkça nikâh yapamaz 5229

43-Bâb: Adam kızını, kız istemediği hâlde evlendirdiği zamân, bu adamın nikâhı reddedilir 5230

44-Yetîm kızların evlendirilmeleri bâbı 5231

45-Bâb: Kadını isteyen kişi velîye hitâben "Beni Fulâne kadınla evlendir" dediği, velînin de "Ben seni şuna ve şuna mukaabil o kadınla evlendirdim" dediğinde; velî, kocaya: "Râzı oldun mu?" yâhud "Kabûl ettin mi?" diye sormasa da, bu nikâh câiz olmuştur 5233

46-Bâb: Bir erkek, mü'min kardeşinin nikâh etmek üzere tâlib olduğu kadına -o bundan vazgeçmedikçe- tâlib olmaz 5234

47-Kadını istemeyi terketmenin tefsîri bâbı 5235

48-Nikâh akdi sırasında hutbe(nin müstehâblığı) bâbı 5236

49-Nikâhta ve düğün aşında deff çalmak bâbı 5237

50-Yüce Allah'ın: "Kadınların mehirlerini yürekten isteyerek ve Allah'tan bir atıyye olarak verin..." (en-Nisâ: 4) kavli; mehrin çoğu ve câiz olacak en az mikdârı bâbı 5238

51-Kur'ân öğretmeye karşılık ve mehr zikretmeksizin evlendirme bâbı 5239

52-Eşyâlarla ve demirden yüzükle mehr yapılması bâbı 5240

53-Nikâhta halâl olan şartlar bâbı 5241

54-Nikâh sırasında şart kılınması halâl olmayan şartlar bâbı 5242

55-Evlenen kimsenin zağferân boyası sürünmesi(nin cevâzı) bâbı 5243

56-Bâb 5243

57-Bâb: Evlenen kimseye nasıl duâ edilir? 5244

58-Gelin ve güveye hidâyet edip yol gösteren kadınlara ve gelin ile güveye duâ bâbı 5245

59-Gazveye çıkmadan önce zifâfa girmek isteyen kimse bâbı 5245

60-Dokuz yaşında bulunan bir kadınla zifâfa giren kimse bâbı 5246

61-Sefer esnâsında kadınla zifâfa girmek bâbı 5247

62-Kişinin gündüzleyin (i'lân veyâ zînet için) düğün alayı ve ateş yakma olmaksızın nikâhlısıyle gerdeğe girmesi bâbı 5248

63-Kadınlar için etrafı saçaklı döşek yüzleri, döşemeler ve benzeri şeyler (edinmenin cevâzı) bâbı 5248

64-Kadını, nikâhlı eşine götürüp teslîm eden kadınlar bâbı 5249

65-Gelinle güveye (gerdek sabâhı) hediye verme bâbı 5250

66-Gelin-güvey için elbise ve başka şeyleri âriyet olarak almak bâbı . 5251

67-Erkeğin eşine geldiği zamân söyleyeceği duâ bâbı 5252

68-Bâb: Düğün aşı bir haktır (şerîatte sâbittir) 5253

69-Velev bir koyunla olsun düğün aşı bâbı 5253

70-Kadınların bâzısı üzerine diğerinden daha çok düğün aşı ziyâfeti veren kimse bâbı 5256

71-Bir koyundan daha azı ile düğün aşı yapan kimse bâbı 5257

72-Düğün aşına ve da'vete icâbet hakkı; yedi gün ve buna yakın süre düğün aşı ziyâfeti yapan kimse, Peygamber(S)'in (düğün aşı için) bir gün, iki gün diye bir vakit ta'yîn etmediği(ni beyân) bâbı 5258

73-Da'vete icâbet etmeyi terkeden, Allah'a ve Rasûlü'ne âsî olmuştur bâbı 5259

74-Sığır ve davar ayağı yemeğine icâbet eden kimse bâbı 5260

75-Düğünde veyâ başka sebeble yapılmış yemeğe da'vet edene icâbet etmek bâbı 5261

76-Kadınların ve çocukların düğün aşına gitmeleri bâbı 5261

77-Bâb: Da'vetli, da'vet meclisinde sevilmez birşey gördüğünde geri döner mi? 5262

78-Kadının düğün yemeğinde erkeklerin işlerini yapması ve bizzât hizmetlerinde bulunması bâbı 5263

79-Düğün yemeğinde sarhoş etmeyen içki ve hurma şırası (edinmenin cevâzı) bâbı 5264

80-Kadınlara yumuşak ve güzel muâmele etmek ve Peygamber(S)'in "Kadın ancak kaburga kemiği gibidir" sözü bâbı 5264

81-Kadınlarla ilgili vasiyet bâbı 5265

82-Bâb: "Ey îmân edenler, gerek kendilerinizi, gerek âile ferdlerinizi öyle bir ateşten koruyun ki..." (et-Tahrîm: 6) 5266

83-Âile ile güzel geçinmek bâbı 5267

84-Erkeğin kendi kızına kocasının hâli için öğüt vermesi bâbı 5272

85-Kadının, kocasının izniyle nâfile olarak oruç tutması bâbı 5278

86-Bâb: Kadın, kocasının döşeğini terkederek (başka yatakta) geceledi-ği zamân 5279

87-Bâb: Kadın, kocasının evine, onun izni olmaksızın hiçbir kimsenin girmesine izin vermez 5280

88-Bâb: 5280

89-Berâber geçindiği kimsenin iyiliklerine nankörlük bâbı 5281

90-Bâb: "Zevcen için üzerinde bir hakk vardır" 5284

91-Bâb: "Kadın, kocasının evinde bir güdücüdür..." 5285

92-Yüce Allah'ın şu kavli bâbı: "Erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler, O sebeble ki, Allah onlardan kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de (erkekler onları) mallarından infâk etmektedirler. İyi kadınlar, itâatli olanlardır. Allah kendilerini nasıl koruduysa, onlar da öylece göze görünmeyeni koruyanlardır. Şerrlerinden, serkeşliklerinden yıldığınız kadınlara gelince: Onlara öğüt verin, (vazgeçmezlerse) kendilerini yatakta yalnız bırakın, (yine kâr etmezse) dövün. Size itâat ederlerse, aleyhlerinde bir yol aramayın. Çünkü Allah çok yücedir, çok büyüktür" (en-Nisâ: 33) 5286

93-Peygamber(S)'in kendi kadınlarından yüz çevirip kadınlara âid evlerin dışında bir yere çekilmesi bâbı 5287

94-Kadınları dövmenin mekrûh olacak derecesi ve Yüce Allah'ın "Kadınları (şiddetli ezâ vermeyen bir dövüşle) dövün" (en-Nisâ: 33) kavli bâbı 5288

95-Bâb: Kadın, ma'siyette kocasına itâat etmez 5289

96-Bâb: "Eğer bir kadın; kocasının uzaklaşmasından yâhud yüzçevirmesinden endîşe ederse, sulh ile aralarını düzeltmekte her ikisine de günâh yoktur. Sulh daha hayırlıdır..." (en-Nisâ: 128) 5290

97-Azl bâbı 5291

98-Bir sefere çıkmak istediği zamân kadınlar arasında kur'a çekmek bâbı 5292

99-Kadın, kocası tarafından kendisine ayrılmış olan nevbet gününü kadın ortağına hibe eder ve kocası bu nevbet günlerini nasıl taksîm eder bâbı 5293

100-Kadınlar arasında adâlet(in vucûbu) bâbı 5294

101-Bâb: Erkek, dul üzerine bâkire ile evlendiği zamân (nasıl yapar)? 5294

102-Bâb: Erkek, bâkire üzerine dul bir kadınla evlendiği zamân? 5295

103-Bir tek gusl içinde kadınlarını dolaşan kimse bâbı 5296

104-Erkeğin bir günde bütün kadınlarının yanına girmesi bâbı 5296

105-Bâb: Erkeğin, kadınlarından bâzısının evinde bakılması husûsunda kadınlarından izin istediğinde, kadınların da kendisine izin vermeleri 5297

106-Erkeğin, kadınlarından bâzısını diğer bâzısından daha fazla sevmesi bâbı 5298

107-Nâil olmadığı bir ni'metle tokluk gösterişi yapan kimsenin (kötülenmesi) ve kadın ortağına karşı övünmenin nehyolunması bâbı 5299

108-Gayret (yânî kıskançlık) bâbı 5300

109-Kadınların kıskançlığı ve sevgilerinin şiddetinden dolayı hüzünlenip öfkelenmeleri bâbı 5306

110-Kişinin kendi kızını kıskançlık ve adâlet husûslarında savunması bâbı 5307

111-Bâb: (Zamânın sonunda) erkekler azalıp kadınlar çoğalır 5308

112-Bâb: "Yanında nikâh geçmez bir hısımı bulunmayan bir kadınla bir erkek yalnız kalmasın; kocası evde bulunmayan kadının yanına da girilmesin" 5309

113-Erkeğin, insanların yanında bir kadınla yalnız kalmasının câiz olacağı bâbı 5310

114-Kadınlara benzemeye çalışan erkeklerin, kadınların yanına girmelerinin nehyedilmesi bâbı 5311

115-Kadının Habeşliler'e ve benzeri yabancı erkeklere töhmetsiz olarak (yânî ayıplanmaksızın) bakması bâbı 5312

116-Kadınların kendi ihtiyâçları için dışarıya çıkmaları bâbı 5312

117-Kadının, kendi kocasından mescide ve başka meşrû' bir yere çıkmak husûsunda izin istemesi bâbı 5313

118-(Giren erkekle, yanına girilen kadın arasında) süt emme hısımlığı bulunduğunda, kadınların yanına girmek ve kadınlara bakmanın halâl olacağı bâbı 5314

119-Bâb: "Kadın kadına mubâşeret etmesin, sonra kadın kendi kocasına öteki kadının vasıflarını söyler (de bir kötülüğe sebeb olur)" 5315

120-Erkeğin "Ben bu gece muhakkak kendi kadınlarımı dolaşacağım" demesi bâbı 5316

121-Bâb: Erkek âilesinden ayrılığını uzattığı zamân ev halkını hıyânete nisbet etme yâhud onların ufak tefek kusûrlarını araştırmak korkusunu doğuracağı için gece vakti ansızın evine girmesin 5317

122-Erkeğin (evlenmekle) çocuk istemesi bâbı 5318

123-Bâb: "Kocasından ayrı kalmış olan kadın ustura tutunsun ve dağınık saçlarını tarasın" 5320

124-Bâb: "Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Zînetlerini açmasınlar. Bunlardan görünen kısmı müstesnâ. Baş örtülerini yakalarının üstüne koysunlar. Zînetlerini kendi kocalarından yâhud kendi babalarından yâhud kocalarının babalarından yâhud kendi oğullarından yâhud kocalarının oğullarından yâhud kendi birâderlerinden yâhud kendi birâderlerinin oğullarından yâhud kızkardeşlerinin oğullarından yâhud kendi kadınlarından yâhud kendi ellerindeki memlûklerden, yâhud kadınlara ihtiyâcı olmayan erkek hizmetçilerden yâhud henüz kadınların gizli yerlerine muttali' olmayan çocuklardan başkasına göstermesinler..." (en-Nûr: 31) 5321

125- Yüce Allah'ın şu âyeti hakkında bâb: "Ey îmân edenler, sağ ellerinizin mâlik olduğu kimseler, bir de sizden olup da henüz bulûğ çağına erişmemiş küçükler şu üç vakitte yanınıza girmek için sizden izin istesinler..." (en-Nûr: 58) 5322

126- İnsanın kendi arkadaşına: Siz bu gece zifâf ettiniz mi? demesi ve yine bir kimsenin azarlama sırasında kendi kızının böğrünü eliyle dürtmesi bâbı 5324

68- KİTÂBU'T-TALÂK (Boşamak-Boşanmak Kitâbı) (85 Hadîs)

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "Ey Peygamber, kadınları boşayacağınız vakit, onları iddetlerine doğru boşayın. O iddeti de sayın. Rabb'iniz olan Allah'tan korkun. Onları evlerinden çıkarmayın. Kendileri de çıkmasınlar. Meğer ki apaçık bir kötülük meydana getirmiş olsunlar. Bunlar Allah'ın hudûdudur. Kim Allah'ın hudûdunu çiğneyip aşarsa muhakkak ki kendisine yazık etmiş olur. Bilmezsin, olur ki Allah bunun arkasından bir iş peydâ ediverir" (et-Talâk: 1)

1- Bâb:Hayız görmekte olan kadın hayız hâlinde boşanırsa, kadın meşrû' olmayan bu talâk üzerine iddet bekletilir 5327

2- Karısını boşayan kimse(ye bu boşama câiz olur mu?) ve erkek nikâhlı karısını talâk ile karşılar mı? bâbı 5329

3- Yüce Allah'ın: "Boşama iki defadır. (Ondan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salmaktır..." (el-Bakara: 229) kavlinden dolayı üç talâk vermeye cevâz veren kimse(lerin beyânı) bâbı 5333

4- Kadınlarını (kendilerini boşamaları yâhud ismette devâm etmeleri arasında) muhayyer kılan kimse bâbı 5337

5- Bâb: Erkek karısına "Senden ayrıldım" yâhud "Seni salıverdim" yâhud "Sen kocandan boşsun" yâhud "Uzaklaştırılansın" yâhud kendisiyle talâk kasdedilen bir söz söylediği zamân bu kocanın işi, niyetine göredir (Bu sözlerle boşamaya niyet etmişse boşama vâki' olur, değilse vâki' olmaz) 5339

6- Zevcesine hitâben "Sen bana haramsın" diyen kimse bâbı 5340

7- Bâb: "Ey Peygamber, sen zevcelerinin hoşnûdluğunu arayarak Allah'ın sana halâl kıldığı şeyi niçin (kendine) harâm ediyorsun.." (et-Talâk: 1) 5342

8- Bâb: Nikâhtan önce talâk yoktur 5347

9- Bâb: Erkek zorlanmış olduğu hâlde, karısı için: "Şu kadın benim kızkardeşimdir" dediği zamân, o erkek üzerine ne talâk, ne zıhâr nev'inden birşey olmaz 5348

10- Öfke, zorlama, sarhoşluk ve delilik hâllerinde verilen talâkın hükmü, sarhoşla delinin işlerinin hükmü (yânî bunların sözleri ve işlerindeki hükümleri bir midir, ayrı mıdır?); talâkta meydana gelen yanılma ve unutmanın hükmü; yanılma ve unutmakla meydana gelen şirkin ve diğer işlerin hükümleri(nin kişilerin niyetlerine bağlı olduğu) bâbı 5349

11- Hul' ve hulu'da talâk nasıl olur bâbı 5355

12- Karı-koca arasının açılması; zarûret sırasında hâkim hulu' yapmaya işâret eder mi; ve Yüce Allah'ın şu kavli bâbı: "(Eğer karı ile kocanın) aralarının açılmasından endîşeye düşerseniz, o vakit kendilerine erkeğin âilesinden bir hakem, kadının âilesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse, Allah aralarında onları uyuşmaya muvaffak buyurur. Şübhesiz ki, Allah hakkıyle bilicidir, haberdârdır" (en-Nisâ: 35) 5358

13- Bâb: Evli câriyenin satılması talâk olmaz 5359

14- Câriye kölenin nikâhı altında iken hürriyete kavuştuğunda muhayyer kılınması bâbı 5360

15- Peygamber(S)'in Berîre'nin kocası hakkında şefâat etmesi bâbı ... 5361

16- Bâb: 5362

17- Yüce Allah'ın şu kavli bâbı: "Allah'a eş tanıyan kadınlarla, onlar îmâna gelinceye kadar evlenmeyin. Îmân eden bir câriye, müşrik bir kadından -bu sizin hoşunuza gitse de- elbet daha hayırlıdır..." (el-Bakara: 221) 5363

18- Müşrik kadınlardan İslâm'a girenlerin nikâhı ve iddetleri bâbı 5365

19- Bâb: Zımmînin yâhud harbînin nikâhındaki müşrikler yâhud nasrâniye bir kadın İslâm'a girdiği zamân (hüküm nasıldır? Sırf İslâm'a girişi ile aralarında ayrılık hâsıl olur mu yâhud kadına muhayyerlik mi sâbit olur?) 5367

20- Yüce Allah'ın şu kavli bâbı: "Kadınlarına yaklaşmamaya yemîn edenler için dört ay beklemek vardır. Eğer erkekler (o müddet içinde keffâretle kadınlarına) dönerlerse, şübhe yok ki, Allah cidden mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (el-Bakara: 226) 5369

21- Âilesi içinde iken kaybolan kimsenin ve malı içinde iken kaybolmuş şeyin hükmü bâbı 5371

22- Zıhâr ve Yüce Allah'ın şu kavli bâbı: "Zevci hakkında seninle direşip duran, Allah'a da şikâyet etmekte olan kadının sözünü Allah dinlemiştir. Allah sizin konuşmanızı zâten işitiyordu. Çünkü Allah hakkıyle işitici, kemâliyle görücüdür. İçinizden zıhâr yapagelenlerin karıları, onların anaları değildir. Anaları, kendilerini doğuranlardan başkası değildir. Şübhe yok ki, onlar herhâlde çirkin ve yalan bir lâf söylüyorlar. Muhakkak Allah çok affedici, çok mağfiret edicidir. Kadınlarından zıhâr ile ayrılmak isteyip de sonra dediklerini geri alacaklara, birbiriyle temâs etmezden evvel bir köle âzâd etmek lâzımdır. İşte size bununla öğüt veriliyor. Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdârdır. Fakat kim bunu bulamazsa yine birbiriyle temâs etmezden evvel, fâsılasız iki ay oruç tutsun. Buna da güç yetiremezse altmış yoksul doyursun..." (el-Mucâdele: 1-4) 5374